THE

KHULASATU-T-TA[illegible]

BY

SUJAN RAI BHANDARI

OF BATALA

EDITED BY

M. ZAFAR HASAN, B.A.,

[illegible]STANT SUPERINTENDENT, ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA.

DELHI

PRINTED AT J. & SONS PRESS

1918

English Title Page printed at I. M. H. P., Delhi

[illegible]o be had of Maulvi Abrar Hasan, Sambhal.
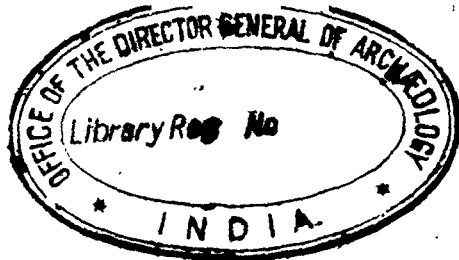
INTRODUCTION.

Innumerable thanks to the glorious God, who, with the word "Kun" (let it be) brought all the earthly and celestial creatures into existence, and infinite praises to him (the Prophet), who is endowed with excellent qualities, and in whose favour God said, "Had it not been for thy sake, I would not have created the earth and heaven."

The Khulasat-ut-Tawarikh was first brought to my notice by its references in Asar-us-sanadid, the well known book of Sir Sayyid Ahmad Khan on the Archæology of Delhi. It was after a long search that I could procure a manuscript copy of it, and on perusal I found it so important and interesting that I conceived its publication highly desirable. I was, however, conscious of the difficulties to be met with in such an undertaking, and knew that its accomplishment was beyond my resources, but "When God intends a thing to be done He provides means for the same." I represented the matter to the Hon'ble Mr. W. M. Hailey, C.S.I., C.I.E., I.C.S., the Chief Commissioner, Delhi, who is well known for his keen interest in the history and literature of India, and submitted the manuscript for his examination. He listened to my requests with great concern, and encouraged me in the publication of the book with the promises of his valuable help. He was pleased to write a letter to Jaipur State asking the *Darbar* to permit me to use the manuscript copies of the book available in the State library. The reply received from the State was very favourable, but in the meantime I had the good fortune of securing a few other MSS., and so I did not deem it necessary to utilise the *Darbar's* liberality, in which case there was a likelihood of an interruption in the performance of my duties. I also communicated this proposal to Sir John Hubert Marshall, Kt., C.I.E., etc., Director General of Archæology, who was then in Kashmir, and requested him to favour me with his help and advice. The reply from the latter officer was very encouraging, and last year when he visited Delhi on his winter tour he was pleased to examine all my MSS., and favoured me with valuable criticism and esteemable suggestions. I must admit, that without the sympathy and encouragement from both these gentlemen, I would not have entertained the idea of such an undertaking rather than accomplishing it. I take this opportunity to offer my most sincere thanks to them for the kindness they have ever shown to me, although I am conscious of my inability in giving a full expression to my sense of gratitude. *Verse.*

"May God reward them that they have helped those who had no friends or helpers."

Collation of the book.

It is most essential for editing an old book that it should be collated with various and different MSS., which are not supposed to have been transcribed from one and the same copy, and which should at the same time be old and correct. I had this principle in view, and by the grace of God was successful beyond expectation in my attempts, for I could procure five manuscript copies of this old and rare historical work. Different readings of these MSS. have, however, been copied in the foot-notes, while the text has been marked with the letter " ں ". Other historical works have also been referred to, and a list of them has been attached at the end of this introduction.

Manuscripts

A brief description of the five manuscript copies, used in collation of this book, seems necessary for the information of the readers.

I. One of these MSS. has special distinction. The Khulasat-ut-Tawarikh, as it will be known hereafter, was written in the 40th year of the reign of Aurangzeb, and it goes down to the accession of this emperor and the account of his pursuit of Shah Shuja and Dara Shikoh. But it is strange that all the MSS., so far known to the historians, except the one under notice, contain at the end a brief account and the date of the death of Aurangzeb written abruptly in a few lines. Professor Dowson (Elliot's History of India, Vol. VIII., p. 5) in his review on the Khulasat-ut-Tawarikh has mentioned this fact, and he is of opinion that it is an insertion from a transcriber who added it in a very early copy, and later on it was repeated in the copies made therefrom. Three of my manuscripts also contain this insertion which I translate from No. II.

"At last after the management of affairs on the auspicious day of Friday, the 28th Zulqada of the year 1118 A. H., three hours after dawn, his majesty the king having paradise for his resting place filled the cup of his life (died) at the age of 91 years 17 days and 2 hours, the period of his reign being 50 years 2 months and 28 days. This event happened at the city of Ahmadnagar, in the Deccan."

It was this manuscript which was first obtained. It is written in *Shakasta* or running hand, and has been partly worm eaten, but it is complete and comparatively old and correct. Taking in view the fact

noted above I may say that it is most reliable of all the MSS. hitherto noticed by historians.

The style of its transcription is not without some interest; each of its pages has been divided into two parts which are written diagonally while at the centre and its upper and lower ends are two lines running cross-wise in the usual fashion. The number of the lines in each page range from 35 to 38. It contains 273 leaves of the size 11½″ by 8¼″. The first ten leaves of the original MS. seem to have been lost but subsequently copied and added. The ninth leaf is, however, to be found at the end among a few others, which do not form part of the real work, and thus there are only nine original leaves which are missing. The date of the MS. written at the end runs as follows.

"Finished on Sunday, the 9th Rabia II. of the first year of the reign of Muiz-ud-din Alamgir II., the king and champion of faith, corresponding to one thousand one hundred and sixty eight Hijra when one *ghari* had passed from the night. It (the book) is completed and my engagement with it is over. *Verse.*

O reader, do not be so angry with me if any mistake has been committed in the book."

This MS. belongs to me and was purchased at Delhi.

II. The second manuscript, written in *Nastaliq* characters, is in a well preserved condition. It contains 505 leaves, size 9″ by 6″ with 15 lines to a page. At the end is the following endorsement containing the date of the manuscript,

"This book, named Khulasat-ut-Tawarikh, written by *Munshi* of *Munshis*, Sujan Rai Bhandari, the resident of Batala, in the Province of the Panjab, was finished on Saturday, the 26th of the month of *Shaban* the year *circa* one thousand two hundred Hijra and the . . year of the august reign of the emperor Abkar, son of His Majesty Shah Alam, the king champion of faith, and during the time of Maharaja Dhiraj Raj Rajindar Siri Savai Jagat Singh Bahadur in the town of Sawai Jaipur. *Verse.*

From him, who reads it, I am expectant of prayer, as I am a sinful creature.

Samwat Raja Vikramjit one thousand eight hundred and sixty four."

The transcriber seems to have been a *Hindu*, as he did not know the exact Hijra year. The year of the reign of the emperor Akbar Shah II. appears to have been omitted by oversight.

At the lower margin the number of leaves contained in the manuscript is written as follows.

"Total 63 juze (1 juz = 8 leaves) and one leaf."

This manuscript also belongs to me and was purchased at Lucknow.

III. The third manuscript is of 495 leaves, size 8½″ by 5½″ with 14 lines to a page. It is written in *Nastaliq* characters, but the date of transcription is obliterated. The endorsement from the transcriber at the end runs as follows.

"It (the book) is completed and my engagement is over. The book Khulasat-ut-Tawarikh was finished at noon on Friday, the 19th Jamada I., the year . . . ."

This manuscript also belongs to me and was procured at Moradabad through my elder brother Maulvi Abrar Hasan.

IV. The fourth manuscript is written in *Nastaliq* characters. It is worm eaten but is complete. It is of 282 leaves, size 11½″ by 7¾″ with 20 lines to a page. The endorsement at the end, which does not bear the date of transcription, runs as follows.

"The book Khulasat-ut-Tawarikh of *Munshi* of *Munshis* Sujan Rai Bhandari, the resident of Batala, who was accomplished in Hindi, Persian and Sanskrit, is finished."

This manuscript belongs to Sayyid Ahsan Shah, the *Rais* of Sardhana, District Meerut, and *Tahsildar* of Gonda, who evinced his great interest in the publication of this book by kindly lending me his manuscript, for which I am much indebted to him.

V. The fifth manuscript is incomplete and goes down only as far as the deposition of the emperor Shah Jahan (see page 490). The first three pages are also missing. The number of the existing leaves is 308 of the size 10½″ by 6″. The number of lines in a page is not fixed. In nearly first half of the book it contains 18 or 19 lines per page, but later on the number of the lines increases until it reaches to 24 or 25 to a page at the end. The manuscript is written in *Shakasta*. It belongs to the library of the St. Stephen's College, Delhi, and I am much obliged

to the college authorities particularly Maulvi Abdul Rahman, the Arabic professor, for permitting me to use it for the collation of the book.

The Author.

Nothing is forthcoming about the author from the text, which does not contain even his name. The book begins with a long preface wherein the author has stated the reason for its compilation, its name and date, and has also given a long list of Persian and Sanskrit historical works, which supplied material for it, but he has been contented with mentioning only so much about himself, that since his age of discretion he had been in the service of the nobles and officers, who were entrusted with the management of the state, in the capacity of a *Munshi* or scribe of letters (*vide* page 6). The transcribers have, however, given his name as Sujan Rai Bhandari of Batala in the endorsements at the end of manuscripts. Nos. II., III., and IV. Professor Dowson (Elliot's History of India, Volume VIII., page 5) has read this name as Subhan Rai and Batala as Patyala. As the date of composition is recorded not only in Hijra and *Jalus* years of Aurangzeb but also in various other *Hindu* eras, it may be presumed that the book was written by a *Hindu.* It is, however, an admitted fact that the author of this work was Sujan Rai of Batala. Now the point at issue is as to why he preferred to conceal his name, although he ought to have given it in the preface according to the usual practice. Apparently it seems that Sujan Rai was only an ordinary and unknown person, who could not expect that his name would add to the popularity of his production, nor does he appear to have desired any fame or honour by it. His object, on the other hand, was evidently to express the truth which is the ideal of a historian. Under these circumstances we can conclude that his statement is mostly unbiased and based on facts, particularly in the case of the accounts of the reign of Aurangzeb, of which he might be conceived an eye witness.

The scope of the book.

The Khulasat-ut-Tawarikh was written in the 40th year of the reign of Aurangzeb, corresponding to 1107 A. H. (1695-6 A. D.), and the author spent some two years in its compilation. It is chiefly a history of Delhi, wherein the narrative of all its *rajas* and *sultans* has been related from the very beginning of its foundation in the time of Judhishtar until the period when this book was written. Other monarchies have also been briefly dealt with at the time of their final absorbtion in the *Mughal* empire.

It is written in elegent Persian, replenished with metaphors and quotations of appropriate verses. As regards the subject matter, the book may be divided into three parts.

Part I.—The geography of India during the reign of the emperor Aurangzeb.

Part II.—The history of the rajas of India from the time of Raja Judhishtar Pandu to the reign of Rai Pithura, better known as Raja Pirthiraj.

Part III.—The history of the Muhammadan emperors from the time of Nasir-ud-din Subuktagin until the reign of the emperor Aurangzeb.

The first part is the most valuable portion of the work. It begins with a description of Hindustan, its products and inhabitants, and proceeds with an account of its geography as known during the reign of Aurangzeb. The 18 *Subas*, into which the *Mughal* empire was then divided, have been treated separately at some length, with the description of their chief towns, manufactures, interesting localities and buildings and the courses of rivers. It also enumerates the *Sarkars* and *Muhals* of these *Subas* and gives their revenue returns supplementing the Ain-Akbari with new and original information. The account of the Panjab, particularly that of Lahore and the Sarkar of Batala, to which the author belonged, deserves especial mention, containing very minute detail based on his personal knowledge.

The second part, which comprises the narrative of the *rajas* of India, especially the rulers of Delhi, giving a list of their names and a short account and the period of their reigns, has its own importance. This is perhaps the first published Persian work, which deals with the early history of India, although the events of this period are generally of legendry nature.

The third part also is not without some interest. A greater portion of it has been borrowed from other historical works, a list of which has been given in the preface, but the copious account of the contest between Aurangzeb and his brothers supplies some additional information, and may be considered as reliable on the ground that it was written on the personal information of the author. Khulasat-ut-Tawarikh is probably the first ancient published history, wherein the narrative of the Muhammadan emperors has been written by a *Hindu*. As there are reasons to believe that it was not composed under the court influence, it may be considered as the best source of information to the students of history, indicating the opinion of a *Hindu* historian some 250 years hence about the Muhammadan emperors and particularly his contemporary emperor Aurangzeb.

Apparently it does not seem difficult to publish an old manuscript, but those who have an experience of it know the difficulties to be met with in the acquisition of various manuscripts, perusal of bad handwriting and correction of clerical mistakes, when the transcribers of ancient times were not bound to give dots and *markaz*. The time and patience required for reading several manuscripts hardly needs any comment, specially when the editor undertook to do it during his leisure hours. I fully realize that the magnitude of work was beyond my individual labour, and its accomplishment would have been almost impossible, especially when five different manuscript copies have been used in the collation of this book, had there not been the valuable assistance of my relatives and friends who have a taste for history. I therefore feel it my duty to express my thanks individually to them. My best thanks are due to Pir Wilayet Shah, B.A., B.T., Assistant Master, Anglo Arabic High School, Delhi, and Maulvi Ashfaq Ali, Munshi to the Superintendent, Muhammadan and British Monuments, Northern Circle, for their valuable assistance, and I also acknowledge my indebtedness to my brothers Hafiz Muhammad Hasan, B.A., Maqbul Hasan, Fazal Hasan and Bashir Ahmad Hashmi, who assisted me in comparing the manuscripts, reading proofs and preparing index. I should not omit to mention the name of my revered father Maulvi Shariat Ullah, and my elder brother Maulvi Abrar Hasan, Secretary, Hewett Muslim High School, Moradabad, who by their vast learning and sagacity solved many difficulties for me. The fact is that it was the wish of the Providence to get this book published through my efforts, otherwise I do not feel myself in any way equal to the task.

Apology.

I began to work upon the book in the month of June 1917. Although the correction of the manuscript did not take much time, and it was expected that it would be out of the press by the end of that year, yet some unforeseen and extraordinary difficulties had to be encountered in printing, disappointing me many times in its very publication. Owing to these reasons I express with regret that it could not be printed so nicely as desired, and mistakes which are inseparable from lithograph crept in, notwithstanding that no pain was spared in proof reading. It is, however, expected that the readers would take into consideration my difficulties, and overlook the defects in the publication.

DELHI,
11th August, 1918.

ZAFAR HASAN, B.A.

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مقدمہ

حمد بے حد اور ثنائے بے قیاس اوس خدائے عزوجل کا جو لفظ کن سے تمام مخلوقات ارضی و سماوی کو عالم وجود میں لایا اور درود نا محدود اوس ذات بابرکات ستودہ صفات پر جن کی شان میں لولاک لما خلقت الافلاک آیا ہے۔

اکثر مقامات میں خلاصۃ التواریخ کے متعدد حوالہ جات سر سید احمد خان مرحوم و مغفور کی مشہور معروف کتاب آثار الصنادید میں پائے جاتے ہیں جو آثار قدیمہ دہلی پر بہترین کتاب ہے انہیں حوالہ جات سے یہ قدیم تاریخ میری علم میں آئی۔ عرصہ کی جستجو کے بعد ایک قلمی نسخہ تاریخ مذکور کا دستیاب ہوا جس کے مطالعہ سے مجھے اسکی اہمیت اور دلچسپی کا پتہ چلا اور یہ خواہش ہوئی کہ کسی طرح یہ کتاب زیور طبع سے آراستہ ہو کر شائقین تاریخ کے ہاتھوں میں پہنچ سکے مگر اس کام کی اہمیت اور دشواریوں سے میں ناواقف نہ تھا اور مجھ سے بے بضاعت شخص کی یہ خواہش اپنی حیثیت اور قدر سے کہیں بالاتر تھی لیکن اذا اراد اللہ شیئاً ہیا اسبابہ میں نے اپنی اس خواہش کا اظہار جناب معلی القاب آنریبل ڈبلیو۔ ایم ہیلی صاحب بہادر سی۔ ایس۔ آئی۔ سی۔ آئی۔ ای۔ آئی۔ سی۔ ایس۔ دام اقبالہ چیف کمشنر صوبہ دہلی سے کیا اور قلمی نسخہ کتاب مذکور کا معائنہ کے واسطے پیش کیا صاحب ممدوح نے جنکا علمی مذاق اور تاریخی دلچسپی شہرۂ آفاق ہے اور جو تاریخ بیان میں نیک میرے معروضات کو نہایت شوق سے سماعت فرمایا اور کتاب مذکور کی طبع اور شائع کرنے کی ترغیب دیکر میری ہمت افزائی فرمائی۔ اور نیز اس اہم کام میں

قلمی نسخہ جات ناظرین کی آگاہی کے لیے یہ ضروری معلوم ہوتا ہے کہ ان پانچوں نسخہ جات کا مجملاً ذکر کیا جائے
جن سے اس کتاب کی تصحیح و مقابلہ عمل میں آیا ہے۔ ان پانچوں نسخوں میں ایک نسخہ خاص امتیاز رکھتا
ہے یہ کتاب جیسا کہ آگے چلکر معلوم ہوگا شہنشاہ اورنگ زیب کے ۴۳ سنہ جلوس میں لکھی گئی اور اس
میں ابتدا سے شاہجہاں کی تخت نشینی اور اوس کے بعد شاہ شجاع و دارا شکوہ کے تعاقب کے واقعات
تک بحث کی گئی ہے مگر تعجب انگیز امر یہ ہے کہ سوائے اس نسخہ کے قریب قریب تمام قلمی نسخوں میں
جو ابتک مورخین کو دستیاب ہوئے ہیں آخر میں بے ربط طور واقعات شہنشاہ اورنگ زیب کی وفات
کا ذکر و تاریخ چند سطوروں میں نہایت اجمال کے ساتھ تحریر ہے چنانچہ فیرڈوسن صاحب نے
بھی (تاریخ ہند مصنفہ ایلیٹ صاحب جلد ہفتم صفحات ...) خلاصۃ التواریخ پر
بھروسا کرتے ہوئے اسکا ذکر کیا ہے اور میری رائے یہ ہے کہ یہ اندراج کسی کاتب کی طرف سے ہے
جس نے شروع ہی شروع میں جب یہ تاریخ لکھی گئی نقل کرتے وقت اسکا اضافہ کر دیا اور بعدہ جتنی کتابیں
نقل ہوئیں ان سب میں اسکا اعادہ ہوتا رہا۔ میرے زیر مطالعہ تین نسخوں میں بھی یہ واقعہ درج ہے جس کو
میں حسب ذیل میں نقل کرتا ہوں۔

القصہ آخر الامر بتاریخ بیست و ہشتم ذیقعدہ ۱۱۱۸ ہجری بعد انتظام مہام روز مبارک جمعہ بعد سہ
پاس بیضہ حضرت بادشاہ جنت آرامگاہ عمر نود و یک سال و یک ماہ ... گھڑی پیمانہ عمر لبریز نمود
سلطنت پنجاہ سال و دو ماہ و بست و ہشت روز در ملک دکن در شہر احمد نگر این معنی
بوقوع آمد

سب سے پہلے مجھے یہی نسخہ دستیاب ہوا تھا یہ خط شکستہ میں لکھا ہوا قریب قریب مگر کل بے
الفصل نسخوں سے زیادہ قدیم اور نسبتاً صحت کے ساتھ ہے واقعات مذکورہ بالا کو پیش نظر
رکھکر اگر میں کہوں تو غالباً بیجا نہوگا کہ اب تک اس کتاب کے جسقدر قلمی نسخے مجھے یا دیگر مورخین کو
دستیاب ہوئے ہیں اون سب سے زیادہ مستند ہے اسکا طرز تحریر بھی دلچسپی سے خالی نہیں یعنی کاتب
نے ہر صفحہ کو دو برابر حصوں میں تقسیم کر کے ان ہر دو حصوں کو یعنی صورتوں میں لکھا ہے اور صفحہ
کے شروع اور آخر میں دو دو سطریں ... طرز پہ تحریر کی ہیں اس طور پر ہر صفحہ
میں چھوٹی بڑی کل سطور کی تعداد ۲۰ ہے ... تعداد اوراق ۲۱۳ تقطیع ۱۲ ... انچ
... شروع کے اصل دس اوراق ایسا معلوم ہوتا ہے کہ کتاب میں سے تلف ہو گئے تھے مگر
بعدہ کسی نے اونکو نقل کر کے داخل کتاب کر دیا ہے۔ نشان صدق کتاب کے آخر میں جہاں چند

ہر قسم کی اعانت کا وعدہ فرمایا چنانچہ آنجناب نے ریاست جیپور کو ایک خط تحریر فرمایا کہ اگر دربار کے
کتب خانہ میں خلاصۃ التواریخ کا کوئی قلمی نسخہ ہو تو مجھے اس کے مطالعہ اور مقابلہ کی اجازت دی جائے۔
ریاست سے حسب المراد جواب آیا مگر اس اثنا میں حسن اتفاق اور خوش قسمتی سے مجھے اوس کے
کئی دیگر نسخے بہم پہنچ گئے اور ریاست جیپور کی فیاضی سے مستفید ہونا میں نے زیادہ ضروری تصور نہ کیا
جس سے میری ادائگی فرائض منصبی میں بھی نقصان کا احتمال تھا بعدہ میں نے جناب **سر جان
ہیوبرٹ مارشل صاحب بہادر کے۔ سی۔ آئی۔ ای** بہ القابہ ڈائرکٹر جنرل
محکمہ آثار قدیمہ کو جو اوس زمانہ میں کشمیر میں تشریف فرما تھے اس کتاب کی اشاعت کے ارادہ کی اطلاع
کی اور آنجناب سے اعانت و اصلاح کا متمنی ہوا جناب ممدوح نے میرے اس کام کو استحسان کی نظر
سے دیکھا نیز گذشتہ موسم سرما میں جب آنجناب [illegible] دورہ دہلی تشریف لائے تو میرے تمام قلمی
نسخہ جات کا جنسے کتاب مذکور کی تصحیح عمل میں آئی ہے معائنہ کیا اور بیش قیمت علمی نکات اور قابل قدر
مشوروں سے اس ناچیز کو مستفیض فرمایا حقیقت یہ ہے کہ اگر ان ہر دو محسنین کی عنایت اور توجہ افزائی
میری شامل حال نہ ہوتی تو میں اس کتاب کے طبع اور شائع کرنے میں بھی جو کوشش تھی اوس کو بالفعل
بھی دل میں لانے سے قاصر رہتا اگرچہ کہ اونکی ذات میرے اظہار تشکر سے کہیں بالاتر ہے تاہم
میں یہ اپنا فرض تصور کرتا ہوں کہ اس موقع پر ان ہر دو محسنین کے شکریہ کا اظہار کروں اور جو الطاف
و کرم بزرگانہ میرے شامل حال ہے اوسکا اعتراف کروں **بیت**

اجر سے دہد خدائے کہ کردہ است یاوری ۔ با آنکساں کہ یاور [illegible]

ترتیب کتاب ہذا کسی پرانی کتاب کے شایع کرنے کے لئے یہ نہایت ضروری ہے کہ اوس کی تصحیح
و مقابلہ متعدد و مختلف نسخہ جات سے عمل میں آئے جن کا [illegible] نہ کہ وہ ایک ہی قلمی نسخہ
سے نقل کی گئی ہیں اور نیز جن کی صحت و قدامت کا کافی طور سے اطمینان ہو چنانچہ کتاب ہذا کے شائع کرنے
میں میں نے بھی اس اصول کو پیش نظر رکھا اور خدا کے فضل و کرم سے مجھے اس میں امید سے زیادہ کامیابی
ہوئی [illegible] غیر معروف [illegible] ہو گئی ہے مجھے پانچ عدد قلمی نسخے
دستیاب ہوئے [illegible] اگر کہیں اختلاف پایا گیا ہے تو تمام نسخوں کی مختلف عبارات
کو فٹ نوٹ میں درج کر دیا گیا ہے اور متن میں مختلف فیہ عبارت پر حرف "ن" تحریر کیا گیا ہے
کتب تاریخ کے حوالے بھی دیئے گئے ہیں جن کی فہرست بصورت ضمیمہ کتاب ہذا کے آخر میں شامل
ہے

یہ نسخہ بھی میری ہی ملکیت ہے اور اخی معظم جناب مولوی ابرار حسن صاحب کی وساطت سے
مرادآباد میں دستیاب ہوا تھا۔

(۴) نسخہ چہارم خط نستعلیق میں لکھا ہوا کرم خوردہ مگر مکمل ہے اسمیں ۲۶۲ ورق ہیں تقطیع ۱۱ انچ × ۷ انچ
اور ہر صفحہ میں ۱۴ سطریں۔ اس میں سنہ تحریر درج نہیں۔ خاتمہ پر یہ عبارت تحریر ہے

"تمت تمام شد کتاب خلاصۃ التواریخ تصنیف منشی المناشی سجان رائے بھنڈاری ساکن بٹالہ کہ
در علوم ہندی و فارسی و سنسکرت دستگاہ داشت"

یہ نسخہ جناب سید احسن شاہ صاحب رئیس سروسہ ضلع میرٹھ تحصیل [illegible] کی ملکیت ہے
جناب نے براہ عنایت مقابلہ کے واسطے مرحمت فرما کر کتاب ہذا کی اشاعت میں عملی امداد پہنچائی
[illegible] مشکور ہوں۔

(۵) نسخہ پنجم غیر مکمل ہے یعنی اس میں صرف شاہجہان بادشاہ کے عہد سلطنت [illegible]
تک [illegible] شروع کے بھی تین صفحے کم ہیں تعداد اوراق موجودہ ۳۰۰ ہے تقطیع [illegible]
اور تعداد سطور معین نہیں یعنی شروع میں تقریباً نصف کتاب تک تو ایک صفحہ میں ۱۸ یا ۱۹ سطریں ہیں
لیکن بعدہ تعداد سطور گھٹتی گئی ہے اور آخر میں ۲۴ و ۲۵ تک پہنچ گئی ہے خط شکستہ ہے یہ نسخہ سینٹ
اسٹیفنس کالج دہلی کی لائبریری میں ہے اور میں صاحبان کالج مذکور بالخصوص مولانا مولوی عبدالرحمن صاحب
پروفیسر عربی کی اس نوازش کا نہایت ممنون ہوں کہ اسکو مقابلہ کے واسطے عنایت فرمایا۔

مصنف کا حال: مصنف کے متعلق نفس کتاب سے کچھ استنباط نہیں ہوتا حتی کہ اوس کے نام کا بھی پتہ نہیں
چلتا شروع میں گو کہ ایک طویل دیباچہ ہے جس میں وجہ تالیف کتاب اوسکا نام و سنہ تالیف اور ایک
کثیر تعداد تواریخ فارسی و سنسکرت کا ذکر ہے جنسے کتاب مذکور کے لیے مواد اخذ کیا گیا ہے۔ لیکن
مصنف نے اپنے متعلق صرف اسقدر اظہار پر اکتفا کیا ہے کہ جب سے اوسنے ہوش سنبھالا تمام عمر
امور مملکت و مال و صاحبان کارگاہ دولت و اقبال کی ملازمت میں رہا (ملاحظہ ہو صفحہ ۶) نسخہ جات ۲
و ۵ میں کتاب کے ختم پر البتہ کاتبوں نے اوسکا نام منشی سجان رائے بھنڈاری ساکن بٹالہ تحریر
کیا ہے پروفیسر ڈوسن صاحب نے تاریخ ہندوستان مصنفہ ایلیٹ صاحب جلد ہشتم صفحہ ۵
اوسکا نام سبحان رائے بتلایا ہے اور بٹالہ کو پٹیالہ۔ دیباچہ میں چونکہ علاوہ سنہ جلوس عالمگیر
و سنہ ہجری کے سنین ہندی بھی پائے جاتے ہیں اسلئے یہ خیال ہوتا ہے کہ اس کتاب کا مصنف کوئی
ہندو ہے بہر حال یہ طے شدہ امر ہے کہ اسکا مصنف سجان رائے بٹالوی ہے۔ اب [illegible]

اضافہ ہوتا ہے۔ خاص طور پر قابل ذکر پنجاب کا جغرافیہ ہے اور اوس میں بھی صوبہ لاہور اور مصنف کے وطن پرگنہ بٹالہ کا جو بیشتر مصنف کی ذاتی واقفیت پر مبنی ہے۔

حصہ دوم بھی خاص اہمیت رکھتا ہے۔ اس میں راجگان ہند اور بالخصوص حکمران دہلی کے تمام عہد ازمنہ حکومت اور مختصر حالات سلطنت مندرج ہیں یہ غالباً فارسی کی پہلی شایع شدہ تاریخ ہے جو قدیم تاریخ ہند پر روشنی ڈالتی ہے اگرچہ اوس زمانہ کے واقعات عموماً قصہ و کہانی سے زیادہ وقعت نہیں رکھتے۔

حصہ سوم بھی دلچسپی سے خالی نہیں۔ اس میں بیشتر واقعات تو دیگر تواریخ سے جن کی فہرست مصنف نے دیباچہ میں دی ہے اخذ کیے گئے ہیں لیکن شہنشاہ اورنگ زیب اور اوس کے بھائیوں کی باہم خانہ جنگی کے [illegible] حالات سے معلومات میں اضافہ ہوتا ہے اور نیز مصنف کے ذاتی واقفیت کی بنا پر وہ مستند تصور ہیں۔ خلاصۃ التواریخ غالباً پہلی قدیمی تاریخ ہے جس میں بادشاہان اسلام کے حالات ایک ہندو کے قلم سے تحریر ہوے ہیں اور جب زیور طبع سے آراستہ ہو کر شائقین تاریخ کے سامنے پیش ہوتی ہے۔ چونکہ یہ امر ممکن ہے کہ یہ کتاب بادشاہ وقت کے زیر اثر تحریر نہیں ہوئی اس لئے اہل نظر کے لیے وہ بہترین ذریعہ معلومات ہوگی اور نیز اوس سے یہ پتہ چلیگا کہ اب سے دو ڈھائی سو برس پہلے ایک ہندو مورخ کی بادشاہان اسلام اور خصوصاً اپنے ہم عصر بادشاہ اورنگ زیب کے متعلق کیا رائے تھی۔

معذرت | بادی النظر میں کسی پرانی کتاب کا شایع کرنا کچھ ایسا دشوار معلوم نہیں ہوتا مگر جن صاحبوں نے اس کام کو کما حقہ انجام دیا ہے وہ اون دقتوں سے بخوبی آگاہ ہیں جو متعدد نسخوں کے حصول شکستہ اور بدخط تحریرات کے پڑھنے۔ اور اغلاط کتابت کی تصحیح کرنے بالخصوص ناموں کی تحقیق و صحت میں پیش آتی ہیں جبکہ پرانے زمانہ کے کاتب نقطوں اور مرکز دینے کی پابندی سے بری تھے۔ مختلف نسخوں کے مقابلہ کرنے میں جو محنت اور وقت درکار ہوتا ہے وہ محتاج بیان نہیں خصوصاً جبکہ اڈیٹر نے اس کام کو محض شوقیہ اور اوس وقت میں انجام دیا ہو جو اوس کے فرایض منصبی ادا کرنے کے بعد دماغی و جسمانی آرام و آسایش کے لیے ملتا ہے۔ مجھے اس امر کا کلی احساس ہے کہ یہ کام میری تنہا محنت اور کوشش سے کسی طرح انجام نہیں پا سکتا تھا اگر میرے اعزا و احباب جن میں کہ تاریخی مذاق خاص طبیعت میری صحبت سے پیدا ہو گیا ہے میرا ہاتھ اس میں نہ بٹاتے بالخصوص جبکہ یہ کتاب پانچ مختلف قلمی نسخوں کے مقابلہ کے بعد شایع ہو رہی ہے۔ اسلیے میرا فرض ہے کہ جن اعزا و احباب نے میری اس کام میں

ہوتا ہے کہ اوس نے اپنا نام پردہ خفا میں کیوں رکہا۔ درانحالیکہ عام رواج کے مطابق دیباچہ میں اوسکا اظہار ضروری تہا لظاہرا اسکی وجہ یہ معلوم ہوتی ہے کہ سجان رائے محض ایک معمولی اور غیر معروف شخص تہا جسکو اپنے اظہار نام سے یہ امید نہ ہو سکتی ہتی کہ اوس کی تصنیف یا تالیف کی کچہ قدر و قیمت بڑہ جاتی۔ اور نیز یہ کہ اوسکو خود اس سے حصول شہرت و عزت مدنظر نہ تہی بلکہ اوسکا مقصود محض اظہار حقیقت حال تہا جو ایک مورخ کا نصب العین ہونا چاہیے۔ ان امور کو پیش نظر رکہکر ہم نتیجہ نکال سکتے ہیں کہ اوس کے بیانات بیشتر رطب و یابس سے پاک اور اصل واقعات پر مبنی ہونگے بالخصوص بادشاہ اورنگ زیب کے زمانہ کے حالات جبکہ وہ اکثر واقعات کا خود شاہد متصور ہے ✦

نفس کتاب | خلاصۃ التواریخ سنہ ۴۰ جلوس اورنگ زیب مطابق سنہ ۱۱۰۷ ہجری و سنہ ۱۶۹۵ء ۱۶۹۶ء میں تحریر ہوئی اور مصنف نے دو سال اوس کی تالیف و ترتیب میں صرف کی۔ یہ کتاب مخصوص [illegible] جسمیں ابتدائے قیام یعنی زمانہ جدہشتر سے تا وقت تحریر کتاب کل راجگان و سلاطین کا حال بالتفصیل درج ہے۔ دیگر سلطنتوں کا تذکرہ بہی اوس موقعہ پر جبکہ وہ مفتوح ہو کر سلطنت دہلی میں شامل ہوئیں بالاجمال کیا گیا ہے۔ مصنف نے کتاب مذکور کو پاکیزہ و رنگین عبارت [illegible] اور استعارات و کنایات و اشعار برمحل و موقعہ سے اوسکو زیب و زینت دی ہے [illegible] مطالب کتاب ہذا تین حصوں میں منقسم ہوتی ہے۔

حصہ اول جغرافیہ مملکت ہند بزمانہ سلطنت شہنشاہ اورنگ زیب۔

حصہ دویم حالات راجگان ہند من ابتدائے سلطنت راجہ جدہشتر پانڈو تا زمانہ سلطنت راجہ پتہورا المعروف برائے پتہورا۔

حصہ سویم حالات بادشاہان اسلام از زمانہ سلطنت ناصر الدین سبکتگین تا زمان پادشاہ اورنگ زیب ✦

حصہ اول بہت زیادہ قابل قدر ہے جس میں ہندوستان کا جغرافیہ بزمانہ شہنشاہ اورنگ زیب معہ اوس کی پیداوار و مصنوعات و باشندگان کے درج ہے اور نیز منجملہ اٹہارہ صوبجات کے جو زیر سلطنت مغلیہ ہندوستان میں منقسم تہے ہر ایک صوبہ کا بیان جداگانہ شرح و بسط کے ساتہ تحریر ہے جس میں اوسکے خاص خاص شہر اور دلچسپ مقامات و عمارات اور وہاں کے مصنوعات اور نیز مسافات دریافت کا ذکر ہے مصنف نے اوسی پر اکتفا نہیں کیا ہے بلکہ ہر صوبہ کے سرکار اور محالوں کے نام معہ رقم مالگذاری کے تحریر میں لایا ہے گویا کہ یہ حصہ آئین اکبری کا ایک ضمیمہ ہے جس سے اوس میں جدید معلومات کا

فہرست کتب تواریخ کہ حوالہ آنہا در کتاب ہذا دادہ شدہ

۱- اکبرنامہ مصنفہ شیخ ابو الفضل علامی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۷۱-۱۸۸۶ع

۲- اقبال نامہ جہانگیری مصنفہ معتمد خان بخشی جہانگیر بادشاہ مطبوعہ کالج پریس کلکتہ سنہ ۱۸۶۵ع

۳- آئین اکبری مصنفہ شیخ ابو الفضل علامی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۷۲-۱۸۷۷ع

۴- بادشاہ نامہ مصنفہ ملا عبد الحمید لاہوری مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۶۷-۱۸۶۸ع

۵- تاریخ پنجاب مصنفہ سید محمد لطیف مطبوعہ سنٹرل پریس کلکتہ سنہ ۱۸۹۱ع (انگریزی)

۶- تاریخ فرشتہ مصنفہ ملا محمد قاسم ہندو شاہ مطبوعہ نول کشور پریس لکھنؤ سنہ ۱۹۱۰ع

۷- تاریخ فیروز شاہی مصنفہ شمس سراج عفیف مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۹۰ع

۸- تاریخ فیروز شاہی مصنفہ ضیاء الدین المعروف بضیاء برنی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۶۲ع

۹- تاریخ ہند مؤلفہ سر ایچ ایم الیٹ صاحب مطبوعہ ٹربنر کمپنی لندن سنہ ۱۸۶۷-۱۸۷۷ع (انگریزی)

۱۰- توزک جہانگیری مطبوعہ علیگڈھ سنہ ۱۸۶۴ع

۱۱- تیمورنامہ مصنفہ مولانا عبد اللہ ہاتفی (قلمی)

۱۲- شاہ جہان نامہ مصنفہ ملا محمد امین قزوینی (قلمی)

فهرست مضامین کتاب خلاصة التواریخ

اذکار — صفحات

۱۳- طبقات اکبری مصنفہ مولانا نظام الدین احمد مطبوعہ نول کشور پریس لکھنؤ ۱۸۷۵ء

۱۴- طبقات ناصری مصنفہ ابو عمر منہاج الدین عثمان مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۶۴ء

۱۵- ظفر نامہ مولفہ مولانا شرف الدین علی یزدی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۸۷-۱۸۸۸ء

۱۶- عالمگیر نامہ مصنفہ منشی محمد کاظم مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۶۸ء

۱۷- فتوحات فیروز شاہی مصنفہ شہنشاہ فیروز شاہ (قلمی)

۱۸- مآثر الامرا مولفہ نواب صمصام الدولہ شاہ نواز خان مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۸۸-۱۸۹۱ء

۱۹- مآثر عالمگیری مصنفہ محمد ساقی مستعد خان مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۷۱ء

۲۰- مفتاح التواریخ مصنفہ طامس ولیم بیل صاحب مطبوعہ نول کشور پریس کانپور ۱۸۶۷ء

۲۱- منتخب اللباب مصنفہ محمد ہاشم خان المخاطب بہ خافی خان نظام الملکی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۶۹-۱۸۷۴ء

۲۲- منتخب التواریخ مصنفہ عبدالقادر بن ملوک شاہ بدایونی مطبوعہ کالج پریس کلکتہ [illegible]-۱۸۶۹ء

[illegible]

ت | اذکار | صفحات

اذکار	صفحات

اذکار	صفحات
در بیان رحلت حضرت خاقان زمان	۴۳۹
ابو المظفر نور الدین محمد جہانگیر بادشاہ	۴۴۱
در بیان بغی شاہزادہ سلطان خسرو	۴۴۲
توجہ موکب والا بسیر کابل و بعضی سوانح بدائع در منزل علی مسجد وغیرہ	۴۴۵
بیان در آمدن نور جہان بیگم زوجہ شیر افگن خان بحرم سرائے قدسی	۴۴۷
در بیان باز آمدن خان عالم از ایلچی گری ایران	۴۵۰
نہضت موکب والائے مقدس بسیر و شکار گجرات احمد آباد	۴۵۱
ولادت باسعادت سلطان محمد اورنگ زیب پسر بادشاہزادہ سلطان خرم	۴۵۲
در بیان مقرر کردن منار و چاہ و درختان در شاہراہ و عمارات جہانگیر آباد و لاہور	۴۵۳
در بیان تعریف و مذمت تنباکو و منع گشتن آن بموجب حکم والا	۴۵۴
در بیان بعضی از سوانح بدائع	۴۵۶
رسیدن جماعۃ بازیگران بنگالہ بحضور مقدس و تماشای انواع حیرت افزائے	۴۵۸
در بیان تسخیر قلعہ کانگرہ	۴۶۴
نہضت موکب والا بعد سیر کانگرہ بعرصہ دلکشائے کشمیر	۴۶۷
در بیان بغی بادشاہزادہ شاہجہان	۴۶۹
در بیان رسیدن مہابت خان در حضور اشرف اقدس و مصدر گستاخی گردیدن آصف خان را قید کردن	۴۷۴
در بیان رحلت نمودن حضرت خاقان زمان سلطان جہانگیر	۴۸۰
ابو المظفر شہاب الدین محمد شاہجہان بادشاہ غازی صاحبقران ثانی	۴۸۳
ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ	۴۹۱
در بیان جنگ خدیو آفاق بمہاراجہ جسونت سنگہ و فتح و نصرت یافتن	۴۹۶
در بیان ماجرائے احوال داراشکوہ	۴۹۸
در بیان محاربہ خدیو جہان با داراشکوہ و لوائے فتح برافراختن	۵۰۰
در بیان قید گردیدن بادشاہزادہ محمد مراد بخش	۵۱۰
در بیان بقیہ ماجرائے احوال داراشکوہ	۵۱۱
در بیان ماجرائے سلیمان شکوہ خلف بزرگ داراشکوہ	۵۱۴

صفحات

اذکار

بسم الله الرحمن الرحیم

نقاش نگارخانه کاینات و مصور کارگاه ممکنات چون اقتضا آن کرد که صورت پیرای عجایب ابداع و چهره آرای غرایب اختراع گردد بوحدت ارادی اربعه عناصر را با وجود تضاد فطری و تخالف طبعی باهم امتزاج و اختلاط داده برنگ آمیزی ارادت کبریا و صنع انگیزی کلک قضا انواع نقوش غریبه و اشکال عجیبه بر مرقع تکوین نگاشت و اشباه متنوعه و تماثیل مختلفه را برار رنگ کون نقش بست یعنی بقدرت ابداعی و صنعت اختراعی گوناگون خلقت و رنگارنگ آفرینش از مکامن خفا بمنصه شهود و از جلباب عدم بعرصه وجود آورد و انسان را اشرف المخلوقات و اعظم الموجودات مشاهد بدیع صنایع و مظاهر غرایب لطایف خویش فرموده و بعنایات نمایان و تلطفات شایان باصره بینائی شگرفکاریهای جهان و سامعه شنوائی نیرنگ سازیهای جهانیان و شامه کامیابی شمایم عطریه و ذایقه چاشنی گیری لذایذ اغذیه و لامسه شناسای سرد و گرم و دانای سخت و نرم کرامت کرد و بکلید سی و دو دندانه زبان قفل از گنجینه باطنش برگشود و مشعل دانش و عقل در شبستان ضمیرش برافروخت تا بوسیله جمیله این قدر تائیدات و تشییدات بر شرایف و کرایف انفسیه و سایر سرایر کونیه اطلاع یافته پی بمطلب اعلی و مقصد حقیقی که عبارت از حقیقت و معرفت الهی بوده باشد تواند برد و بدستیاری آن بمرتبه والا و درجه اعلی انسان کامل فایز تواند شد منظومه

عاشق بیچون که ترا آفرید — با تو بگوییم که چرا آفرید

تا کشناسای او بدی بدین — گوهر مقصود بدست آمدی

اذکار

پرستی وره نمون راه خداشناسی گشت و بحکمت الٰهی درکتاب وکلام معجز فرجام او هزاران میمنت
وبرکت بظهور پیوست که بعد رحلتش نیز طوایف انام پیروی ومتابعت از دست نداده از
کار نام (۱) نامیش وتکرار اعجاز کراماتش محض سعادت وعین عبادت میدانند ازینجاست
که هر فرقه مذهب خود را از واردات درگاه الوهیت واوامر بارگاه ربوبیت تصور نموده اند
ومهار دربینی دل وگلوبند برگردن جان می اندازند ودین وآئین دیگران محض ترهات پنداشته
رحمت ایزدی مخصوص بمآل (۲) خود منسوب میسازند وایذای مخالف کیش واجرای آئین خویش
استرضای ایزد توانا می انگارند اری این سجایای عامیان هر گروه است که پی بمطلب اصلی نبرده
تعصب را عبادت می پندارند اما خاصان هر طایفه که از لمعه انوار عرفان شبستان ضمیر ایشان
روشن گردیده ورایحه معرفت بمشام جان شان دررسیده رحمت (۳) واسعه جهان آفرین مخصوص
بقومی مقصور نکرده بسان لمعان مهر منیر وفیضان مطر (۴) مطیر فیض بخش جمیع طوایف تصور میکنند و
از تعصب وتعند برکران بوده با دوست همرنگ وبا دشمن بی جنگ زیست مینمایند ودران اتفاق
دارند که سرگروه هر گروه از تاییدات ایزدی وتسدیدات صمدی خالی نیست ومیدانند که
از تلون حکمت الٰهی وتنوع قدرتهای نامتناهی ست که با اینهمه ظهور وآشکارای جلبابی چند بر روی
معرفت وشناسای خویش تعبیه ساخته طبقات خلایق را در مناقشات مذاهب ومباحثات
مشارب انداخته. **بیت**

در حیرتم که دشمنی کفر ودین چراست ... از یک چراغ کعبه وبتخانه روشن است

الحاصل هر یک از قافله سالاران هر فریق ومشعله داران هر طریق بمقتضای روشندلی وصفای
درونی باصطلاح خویش روح سخن بقالب الفاظ در آورده بلغت دل پذیر چهره افروز عالمی شده
اند که کلید بیت المقصود عرفان وگنجینه کشای شناخت یزدان تواند بود وپیداست که هیچکس در
هیچ طریق بدون تحصیل وتکمیل علم کامیاب مقصد معنوی ومطلب اصلی نگشته ونخواهد گشت اگرچه
علم است کشاف اسرار کونی والٰهی شاهد شواهد سفیدی وسیاهی پرده کشای راز انفسی وآفاقی
چهره های صور تقییدی واطلاقی ذریعه ادراک کمالات صوریه ومعنویه واسطه احراز مراتب دنیه
ودنیه بیتغ فهم وفراست را بسنگ معان ...ملع زنگ آلود هر ذی را مصقل وسمان وشب دیجور باطن
بی دانشان را چراغ افروز دانش شبستان ضمیر کور باطنان را شمع از لای فیض ... دو ... عالم

---

(۱) کار (۲) بجان (۳) رحمت (۴) ابر

اما چون نفس اماره هوا و هوس زیان کاره که بطریق توامان همراه انسان است عنان اختیار
از دست در ربوده و مرات ضمیر را بزنگ غفلت و پندار اندوده در سلسله تعلقات و علایق دنیائی
بے ثبات می اندازد و ازینجهت او مجبور استعداد بوده از شاهراه مقاصد معنویه بی راه رفته پائی بند
خلاب اسباب صوریه می باشد و برای گردآوری مواد دنیا و تمشیت امور مافیها و مطلوبات جسمانی
و مرغوبات نفسانی هزاران خیالات باطله و تمنیات لاطائله بسان امواج دریا مواج از دل برمی
انگیزد و بحصول ان [illegible] شتاب نامحصوره بجا
اورده از وجدان در لجهٔ [illegible] و از فقدان [illegible] می افتد و ضمیمه ان از فرط محبت
و الفت عیال و اطفال و خویش و اقارب کمند پیچ در پیچ بر گردن جان مضبوط ساخته عمر
گرانمایه را که بدل ندارد و عوض ان بدست نیاید بهمین آئین در ترهات باخر میرساند نظم

گر نیک نظر کنیم ایدل | هستیم ز اصل کار غافل
بیفائده هر که عمر درباخت | چیزی نخریده و زر بینداخت

خوشا بیدار دلے روشن ضمیری که محکوم نفس اماره نبود و خاطر از خطرات [illegible]
دنیا و اسباب ان را محض خیال و خواب و اندوز زندگانی را نقش بر اب تصور نماید و اوقات
عزیز را در طاعت ایزدی صرف نموده بانوار شمع عرفان شبستان ضمیر منور سازد مثنوی

سعادت ز طاعت میسر شود | دل از نور طاعت منور شود
ز طاعت بود روشنائی جان | که روشن ز خورشید باشد جهان

در بیان خاصان درگاه ایزدی و تعریف آفریننده عالم

آفریننده موجودات و پیدا کننده مخلوقات بالوهیت ازلی و قدرت لم یزلی بنطقی که گوناگون عالم
و رنگارنگ عالمیان را بعرصه هستی جهره افروز ساخته جهان منظر را بصنعت متنوعه و مشارب مختلفه جهانیان
بظهور آورده و نظر باستحکام اعیان [illegible] فرموده خاصان جناب صمدیت را بخلعت
بشری [illegible] و با فوقیت [illegible] کرده که ما بحث دقایق عقول و نفوس و کاشف حقایق
معقول و محسوس بوده [illegible] اجسام علوی و اجسام سفلی و اخبار ماضی و حال و استقبال
بعالمیان الهی داده [illegible] معجزات عجیبه و کرامات غریبه گشته پرده کشا بمیکده اسرار غیبیه و چهره
آشنای سرا پرده لاریب گردیده و با [illegible] ربانی کتاب آسمانی بدست داشته خلایق را بهادی هادی [illegible]

بیاموز جز علم گر عاقلی   که بے علم بودن بود غافلی

دربیان تالیف این نسخه مسمی بخلاصة التواریخ

جاده پیمایان بادیه دور و دراز تعلقات و ره گرایان مرحله نشیب فراز دنیائے بے ثبات را
آئینی معتبر و روشی مستمر انست که شغلی چند از قسم شکار و قمار و رود و سرود و اضعائے
لاف وگزاف و استعمال اصناع و احراف و امثال ان مانوس طبع و مالوف مزاج ساخته
در زمان انفراغ از مکاسب و مشاغل ضروریه و کار و بار دنیویه بدان اشتغال دارند و بدین نمط
عمر گران مایه را که گذاشتن ان محتاج بشواغل نیست میگذرانند اما روشندلان هشیار خرام
و صافی دودمان فرخنده فرجام که بهره از سعادت و عادت بعبادت دارند این نوع مشاغل محویه
محض تضیع اوقات و نقاب بر چهره شاهد معنویات میدانند و میفرمایند که چون همه کس همت
آن ندارند که بالکلیه از علایق دنیوی ترک توانند نمود اما اگر توفیق رفیق گردد و با وجود تعلقات
دنیا در رب العباد بودن و در شروع هر کار اسم آفریدگار بزبان آوردن و دست در کار و دل
با یار داشتن شغلی شریف تر و امری لطیف تر است و اگر چنین نباشد باری در وقت فرصت
از امور ضروریه بتسبیح و تهلیل و یاد رب الجلیل پرداختن کار نشارتین ساختن است ازان باز
مطالعه کتب حقیقت و طریقت مشاغل و به مضامین ان مایل بودن کامیابی دنیا و عقبی است
ازان پس مشغله کتب اخلاق موجب تزکیه نفس و تصفیه باطن منتج حسنات حال و مال است
پس مطالعه کتب تواریخ شغلی است بر منصه شهود انجمن دانش را چهره آرا و بزم خرد را پرده کشا
و امریست در جلوه گاه ظهور هوش افزائی را کارپرداز و چراغ خلوت کده را روغن انداز در اظهار
احوال پادشاهان ماضیه و بیان حقیقت فرمان روایان گذشته جام جمشید است و اینه سکندر
و در گزارش فنائے عالم و عالمیان و عدم بقائے جهان و جهانیان شاهد یست بدلایل واضح
خوشا دانشوری بخت بیدار و فرخنده منشی سعادت اطوار که باین شغل شگرف قیام نموده
و بدریافت ماجرائے راه پیمایان مرحله عدم و سرگذشت گذشتگان ازین عالم عبرت پذیرفته
از خواب غفلت بیدار شود و بیوفائے دنیا و بی بقائے مافیها تعین دانسته اوقات عزیز را که
معدوم البدل و مفقود العوض است صرف امور فانی و مستلذات جسمانی نگرداند و باستحصال

ونسخهٔ راجاولی که مصر بدیا دہر اسامی راجہا بخط ہندوی نوشته وان را ساہو رام خلاصهٔ مریدان گسائین ولیرام
بعبارت مرغوب بفارسی درآورده ونسخهٔ راجترنگینی که پنڈت رگھناتھ احوال راجہائے والاشان ورایان صدر نشیں
المکان بتفصیل بسنسکرت نگاشته وان را مولانائی عماد الدین بفارسی ترجمه نموده وتاریخ سلطان محمود غزنوی
که در ممالک ہند آغاز ظهور اسلام از سلطان ناصر الدین سبکتگین پدر بزرگوار اوست وآنرا مولانائے عنصری
بقید کتابت درآورده وتاریخ سلطان شهاب الدین غوری که حکومت راجہا فرمایان از اجداد
خلافت او از ہندوستان منقطع گشته وتاریخ سلطان علاء الدین خلجی که از سلطان ہند مشهور است
وتاریخ فیروز شاہی تصنیف مولانائے ضیاء الدین وتاریخ افاغنه محتوی بر احوال سلطان بهلول
لودی ونسل او وحقیقت شیر شاه افغان سور واولادش که آنرا حسین خان افغان تصنیف نموده سلسله
جمع افغانان به بنی اسرائیل برادران مہتر یوسف کنعانی رسانیده وکتاب ظفر نامه متضمن فتوحات
حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان از تصانیف زبده فضلا مولانائے شرف الدین علی یزدی و
کتاب تیمور نامه که مولانای ہاتفی برادرزاده مولانائی عبد الرحمن جامی در سلک نظم کشیده وتاریخ بابری
که حضرت بابر بادشاه احوال خجسته مال خود را خود بزبان ترکی به تسطیر درآورده اند و میرزا خان خانخانان
عبد الرحیم آن را بفارسی مترجم نموده وکتاب اکبر نامه که علامی فهامی شیخ ابو الفضل احوال سلطنت
علیه حضرت ابو الفتح جلال الدین محمد اکبر تا حضرت ادم علیه السلام بعبارات و استعارات دل پذیر
بقلم معجز رقم نگاشته وتاریخ اکبر شاہی تصنیف شیخ عطا بیک قزوینی و اکبر نامه تصنیف شیخ الہداد
منشی مرتضی خان وطبقات اکبری از تصنیفات خواجه نظام الدین احمد اکبر شاہی که
جامع بسیارے تواریخ ہندوستان است و اقبال نامه جهانگیری مشعر بر احوال
بادشاہان والاشان از حضرت صاحب قران تا نور الدین محمد جهانگیر بادشاه که معتمد خان معروف
محمد شریف بعبارت واضحه بتحریر درآورده وجهانگیر نامه که جهانگیر بادشاه احوال خود را بعبارت
بادشاہانه نگاشته اند وتاریخ شاہجهان تصنیف وارث خان که ملامی سعد الله خان
آن را باصلاح در آورده وتاریخ عالمگیری که میر محمد کاظم منشی احوال سعادت اشتمال
حضرت ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاه غازی از ابتدائے بر آمدن
از دکن بقصد جنگ دارا شکوه ونصرت بر برادران وجلوس بر اورنگ خلافت تا
سنه ده جلوس معتدمی بعبارات دل پذیر بقلم در آورده وتاریخ کشمیری متضمن احوال راجها

[illegible]

توشهٔ اخروی و استکمال امور معنوی که عبارت از یاد رب العباد است اشتغال ورزد و بداند که
هرگاه پادشاهان عالی مقدار و جهانداران نامدار با قبایل گران و صنایع کاروان و عساکر بیکران و خزاین
بی پایان با آن عظمت و جلالت و شوکت و بسالت ره نورد مسلک فنا شدند و اثری از آن نامداران
بر صفحهٔ روزگار نماند تا بسایر الناس چه رسد مثنوی

آه ازین منزلی که در پیش است — که گذرگاه شاه و درویش است
نه ازین دام میتوان جستن — نه ازین مرگ میتوان رستن
گر خوری همچو خضر آب حیات — تشنه لب جان دهی درین ظلمات
گر چو عیسی شوی بچرخ برین — عاقبت جا کنی بزیر زمین
گر چو یوسف باوج ماه روی — ناگهان سرنگون بچاه رسی
آنکه جاوید هست و بود یکی است — تا ابد واجب الوجود یکی است

[از آنجا که این هیچمدان ازینجهت که از عنفوان ظهور صبح شعور بملازمت ناظمان امور مملکت و مال
و صاحبان کارگاه دولت و اقبال پیشهٔ خطوط نویسی که عبارت از منشیگری بوده باشد بسر برده
بمقتضای این فن و قلاوزی شوق و سزاولی آرزو اکثر نسخهٔ تواریخ بمطالعه در آورده بهرهٔ فراوان
اندوخته چنانچه کتاب رزم نامه ترجمهٔ مها بهارت که از تواریخ هند بزرگتر و معتبرتر مشتمل بر احوال
پاندوان و کوروان و اسلاف ایشان است و حسب الحکم حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه
مولانا عبد القادر بداونی و شیخ محمد سلطان تهانیسری باهتمام نقیب خان که سرآمد تاریخ دانان بود
از سنسکرت بفارسی مترجم نموده و علامی فهامی شیخ ابو الفضل خطبهٔ آن را بطرز مرغوب بقلم آورده
و ترجمهٔ [illegible] پران که ماجرای احوال سری کشن و نسب و نامهٔ اسلاف راجهاء و مهاراجهاء ماضیه
از آن [illegible] حسب الحکم [illegible] بادشاه [illegible] تبریزی تحریر در آمده و ترجمه
راماین که [illegible] کتب مشهور است و جا [illegible] سنسکرت
بفارسی در آورده [illegible] که با داستان عجایب و سخنان
غرایب از [illegible] بموجب امر بادشاه زاده [illegible] شیخ احمد
و دیگر [illegible] بفارسی در آورده [illegible] ترجمهٔ [illegible] متضمن احوال راجه
بکرماجیت [illegible] آن [illegible] نامه بود [illegible] است [illegible] مشتمل بر حقیقت
[illegible] مرزبان چتور که بنابر [illegible] زوجهٔ خود با سلطان علاء الدین والی دهلی محاربه نمود

پسند طبع عالی نیفتد و یا در بستہ و احوال و فرمان سروائی تفاوت ظاہر شود یا آئین نسخہ و ترتیب کتاب ناخوش ایدیا فقرات نادرست و مضامین ناموزون معلوم گردد و بر پیچ دی و کم فطرتی این احقر العباد مضاحک و استہزا نفرمانید و از روے لطف و کرم عیب پوشی کنند و بسان بزرگان خطاپوش اصلاح فرمایند مثنوی

طمع دارم کہ گر ناگہ سترگی | بخوانند زین سلاطین نامہ حرفی
ورین نامہ اگر بینند خطائی | نیارو بر سر من ناجرائی
ز روے لطف در اصلاح کوشند | و گر اصلاح نتوانند خموشند

تنظیم مملکت سخن دل پذیر و تنسیق الفاظ و معانی بے نظیر باصایب رائے دبیر خامہ روشن ضمیر در تسطیر تعریف و توصیف کشور ہندوستان جنت نشان

ہندوستان ملکیست وسیع و ولایتی است بس فراخ کہ ولایت دیگر بعشر عشیران نرسد با وجود وسعت و فسحت ہمہ جا آباد و در ہر جانب و ہر ضلع امصار و بلاد و قصبات و قریات و رباطات و قلعجات مشتمل بر مساجد و معابد و خوانق و صوامع و سایر عمارات دل کشا و بلند فرح افزا و شجرات دلکش و زراعات سبز و خوش و جویبار روان و انہار جریان است کہ در ممالک دیگر این نوع آبادی و معموری کمتر نشان مے دہند و در مسالک و مشارع متعارفہ بر روی ہر نہر و نالہ قنطرہ استوار و بر دریا کشتیہا طیار و مسافت ہر کروہ میناراہائے بلند عمارت کردہ و بعد میل مسالک پس اندوہ فرسنگ سراہا بعمارات متین برائے نزول و آرامش مسافرین و در ہر سرائے اشیائے اغذیہ و اشربہ و ادویہ و عطریہ و آلات و ادوات مطلوبہ موجود و مہیا بتمامی راہ و بورویہ راستہ درختان سایہ گستر و میوہ دار و چاہہا و تالاب ہا و آبگیرہا و غدیرہا لبالب از آب خوش گوار رہگذریان در ظل درختان تفرج کنان و میوہ خوران و آب سرد نوشان گویا بر خیابان بوستان قطع راہ کنند و سوداگران و تاجران و سایر رہ نوردان

(۱) علامت ۔

زمین پوشیده تشریف حیاتی | هوا داده باد روح نباتی
عروسان فلک در پرده سازی | عجوز عالم اندر عشق بازی
زفیض ابر گشته بوم و بر سبز | زده مرغان نوای سبز در سبز
نوای بلبل و آواز دراج | شکیب عاشقان را کرده تاراج
نوای ساز خوش آواز بلبل | فگنده شورش در لاله و گل
گوزن و گور در هر مرغزاری | همه شادی کنان از بهره باری

وکثرت بارش موجب افزونی زراعات وافزایش حاصلات وارزانی غله وابادانی الکه[۱] است اگرچه در بعضی افطار زراعات بر چاههای شود و در تخته اطراف اراضی سیلابه هم هست اما اکثر زمین الهی که عبارت از بارانی بوده باشد واقعه شده ازین جهت اکثر مدار بر باران است و بیشتری زمین صالح و چسپس ربع که در سالی دو مرتبه بلکه بعضی جا زیاده بران مزروع می شود اگرچه کان الماس و یاقوت وطلا ونقره ومس وسرب واهن و نمک وغیره درین کشور هست که محصول ان بضبط می دراید لیکن بیشتر مدار حاصلات بزراعات است واقسام غله که شماره ان بقلم در نیاید پیدا میگردد و جمیع غلات این ملک لذیذ و خوش طعم است اما برنج سکهداس سرامد جمیع اجناس است خوبی ولطافت ان از حد قیاس[۲] متجاوز مرغوب ذائقه بادشاهان وامیران وسایر الناس است در ملایمت وحلاوت بے نظیر و بخوشبوئ و خوش مزگی دلپذیر دولتمندان بخت ور و دوستان طبیعت پرور غذای بهتر وطعامے خوشتر ازان نشان نمے دهند بیت

ذائقه سنجان حلاوت طلب | یافته زو لذت و شامه طرب

از رنگارنگ میوه هائے ربیعی وخریفی با کمال عذوبت ولطیفی اگر تفصیل بنگارد کتابے علیحده باید اگرچه انگور وخربوزه وتربوز وانار وسیب وشفتالو وانجیر وغیر ذالک بهتر از ولایت می شود اما میوه مخصوص هندوستان کتهل در لذت بے بدل وبڈهل بحلاوت ضرب المثل واناناس بخوش مزگی وخوشبوئے روشناس وکیله حلوا امرود[۳] شریفه حلاوت اند ودونجیل عدیم المثل وکونله وسنگتره در خوبی عدیل وکنار شیرین کار است وازکنار صحرائے چه نویسد که خود مایه همه کس و نفت گروه نهالش دامان صادر و وارد میگیرد واز ثمرات خویش فیض می بخشد

---

(۱) پرگنه (۲) بیرون از حد قیاس۔ (۳) امرود

بی بیم دزدان وره زنان مال و اثقال خود از مسافت ہائے بعیدہ سلامت بمنزل مقصود میرسانند
وازین مملکت جانب شرق بنگالہ وسمت جنوب دکن وطرف غرب تہتہ بدریائے شور
اتصال دارد وبجنوب شمال کوہی است کلان کہ انتہائے ان بسان دریائے عمان پیدا نیست
اگرچہ جمیع ممالک بہار نوروزی وایام فروردی از لطافت ونزاہت ہوا وعشرت ومسرت اہل
غبرا واعتدال لیل ونہار وطراوت ونضارت بدوزگار مشہور ہست اما در ہندوستان ہوائے
برسات کہ آغازش از انجام جوزا وانتہایش تا ابتدائے میزان می شود وسرآمد تمامی بہارہا و
ہوائے جان فزا است گوہر افشانی ابر غبار عرصہ زمین وسطح آسمان را فرو می نشاند ورشحات
سحاب سراسر زمین را ابروی تازہ می بخشد ہوا در روزے گوناگون بہار بر روی کار می آرد فلک ہر روز
رنگارنگ کسوت برتن خویش میگذارد وآسمان بسان عروسان پردہ بر روی خود می بندد بلکہ
مانند شاہد مقنعہ از روی بر می کشد ماہ در زہرہ از غرفہ چرخ دزدیدہ رخ می آرد ودایہ سحاب بر چہرہ
ان شاہدان نقاب می بندد ابر بکردار عشاق گریہ آغاز می نماید وصاعقہ رقیب وار لب
بخندہ می کشاید آب رود مستانہ خرامش ے آغازد وباد از سلسلہ بند در پایش می اندازد
سرو از مستی رقص می کند چنار از طرز دستک میزند گل از شادی بخندہ در می آید بلبل زبان بزمزمہ
میکشاید باغ وراغ از فیض بخشی ہوا سرسبز گشتہ نسخہ باغ ارم میگیرد وکوہ ودشت از
لطافت وقت کسوت سبز پوشیدہ دم مساوات بگلشن جنت میزند بیت

بہار سبز وجہان سبز وگلستان سبز است — بہر کجا نگری تا بآسمان سبز است

نزاہت ہوا ہوای فرودے را ہوا خواہ خود می سازد ولطافت باد پندار نسیم خلد دلی می برآمد
رنگینی آسمان ونظر نظارگیان رنگین تر از گلشن بہار مینماید وتازہ ذوق زمین در چشم تماشائیان
زیبا تر از گلزار جنی می آید سبزہ ہائے خودرو مانند خوبان نوخط محظوظ میشود
ولب منقار طوطی از نباہت وخیزبان جعد دل آویز ما ہر زبان تحید میگردد وعالم عالم
خضرات از مکمن بزہر جہہ معدوم در دید جہان جہان نباتات از پردہ نیستی جلوہ می نماید
وہائے افسردہ ساحات بچہرہ می افروزد وخاطر پژمردہ را انبساط بی اندازہ در میدہد
وپیران را نشاط جوانی میکند وجوانان را بادہ عیش مست میسازد واہل حرص و
طمع کہ دامیا گیرند ودلبستہ ذار رفاہ ہر دامان قناعت کشیدہ آرامش می پذیرند سیاحان
گیتی نورد از تعب راہہا باز ماندہ بکلبہ آسایش می گیرند مثنوی

طبع غنی و فقیر عزیز دہلے صغیر و کبیر فیض بخش طبیعت پیر و جوان گوارائے مزاج ہر تندست
وناتوان بدرقۂ ہاضمہ طعام ازالہ علل اقسام سازگار جمیع امزجہ مددگار تمامی ادویہ سیاب کشتہ
کر دم مساوات باب زندگی میزند اعانت از دمیخواہد سبزان ہند از دسر خروئے حاصل نمودہ
خون ریزی و عاشق کشی می نمایند مثنوی

اگرچہ ہند سیر از گلرخان است — درانجا سبزہ بالادست پانست
گلی از گلستان ہند چیدم — چنین سبزے گلو سوزی ندیدم
شدہ آئین طراز بزم سازی — بخوبان کردہ طرح بوسہ بازی
زبان گل چین شود از صحبت او — سخن رنگین شود از مدحت او

مثنوی

نادرہ برگی چو گل بوستان — خوب ترین نعمت ہندوستان
طرفہ نباتے اگرچہ شد در دہن — خویش چو حیوان بدر اید زتن
خوردن آن بوئے دہن کم کند — سستی دندان ہمہ محکم کند
سیر خورد گرسنہ در دم شود — گرسنہ را گرسنگی کم شود
برگ کہ باشد بدرختان فراخ — زود شود خشک چو افتد زشاخ
برگ عجب بین کہ گسستہ زبر — در پس شش ماہ بود تازہ تر

گوناگون گلہائے بویا و رنگارنگ شقایق مطرا از گل سرخ کہ ان را گلاب گویند و یاسمین و نرگس
و سوسن و لالہ و زنبق و بنفشہ و ریحان و رعنا و زیبا و نافرمان و تاج خروس و قلغہ و عباسی و خطمی
وارغوان و صد برگ و داودی و غیر ذلک آنچہ در ایران و توران و ولایت دیگر میباشد ہم
درین ملک است اما تفصیل گل ہا کہ مخصوص ہندوستان است از اندازہ شرح و بیان افزون
اگرچہ سیوتی و چنپہ و موگرہ(۱) و موتیہ و رائے بیل و چنبیلی و کیوڑہ و مولسری و کرن پھول و کرنہ
و ہار سنگار و جوہی و نواری و کنوربیل و گل زعفران و آفتابی و کنول و جعفری و رتن سیج و رتن مالا
و کریل و کدہل و کنیر سیو و درسن و خجب و گوندہ و سرشف و بہلاوہ و سرس و دوپہریا و دیگر
گوناگون گلہا ہریک از بوئے خوش و رنگ دلکش نکہت بخش مشام و تازگی رسان نظر است
لیکن کیوڑہ و کیتکی لطافت و نزاہت دیگر دارد از یک گل مشام تمام ارباب مجلس نکہت می پذیرد

(۱) موگرہ

ودیگر گوناگون میوہاست کہ بشمار درنیاید **بیت**

نوائین میوہاے نوش پرور بلذت بر یکی پر آب دیگر

وسرامد میوہاے این ولایت انبہ است کہ از رنگ وترکیب خوش دلہامی رباید واز شامہ دلکش مشام جان رامی استاید اثر شیرینی وعذوبت مزہ قند ونبات می دہد بلکہ از حلاوت پہلو بہ آبحیات می زند زیراکہ نعمت بی بدل است عزیز دلہا گشتہ وازبسکہ بر جمیع میوہا سرفراز است مکان خود بلند ساختہ شجر دلفریبش از بلندی سر بفلک میکشد واز فیض بخشی ظل کرامت بر سایہ نشینان می گسترد وشگوفہ آنرا مولا گویند وبار اورا انبا نامند **مثنوی**

نغزک خوش نغزکن بوستان نغزترین نعمت ہندوستان

نامیہ صنع حق آمد پدید نعمتی از عالم بالا رسید

پیر وجوان ہر دو خریدار او طفل بجان عاشق دیدار او

میوہ بباغ ار نہ یکی دہ بود پختہ شود خوردنش آنگہ بود

میوہ نغزک ہمہ از آغاز تر تا حد انجام سزا اوار خور

ہر شجر او بفلک بر شدہ گنبد افلاک مدور شدہ

باغ وی آرامگہ دوستان زیب دہ کشور ہندوستان

ودیگر نیشکر است سرچشمہ قند ونبات وشیرہ ان ہمشیرہ آبحیات بشیرینی وسیرابی بر جمیع میوہا سرافراز وبہ بلندی وگردن فرازی علم افراز گرایش مانند گرہ آرزو بر دلہای مردم نشستہ واز بسیاری شیرین کاری او ذایقہ طالبان شیرین گشتہ از سیرابیش حدیقہ خواہش تشنگان سیراب واز حد ومنش مذاق نوشین لبان نوش یاب سربلند ازین است کہ مولودش بر جمیع اغذیہ از شیرینی سربلندی دارد وفیض بخش ازین روحست کہ نتیجہ آتش بہ ولایت دور دست بطریق تحفہ فیض میرساند **بیت**

آمدہ گرد آمدہ در وجہ نبات خام خضر پختہ چو آب حیات

اگرچہ نباتات وخضراکہ بزبان ہند ساگ گویند لاتعد است کہ بشمار درنیاید اما از نعمت ہای بے بدل برگ تنبول سبزہ ایست سرسبز سازا انجمن سبز بختان برگی است برگ بخش دلہای برگ طلبان رنگ آرایے مجلس ارباب دول نکہت پیرایے مشام اہل محفل مرغوب

وجسامت ان بہ پہنائی تا ہشت درعہ وبلندی تا پنج درعہ اکثر بودہ بہ تیزروی وتندروی از اسپ عراقی گوئے بردہ ودبلیری ودلاوری او شیر نر بخاک سپردہ با این ہمہ قوت و قدرت موری را نیازارد ودرمستی کار ہشیار بجا آرد بر سخن نیوشی گوش پہن داشتہ واز بینی خود چشم تنگ ساختہ تنگ چشمی باین فراخ حوصلگی ندیدہ وہشیاری بدین مستی نشنیدہ چون نفس از خرطوم بازگذارد گردبادی پدید آید وچون نفس بجانب خود کشد بزمین خاک افتد ہموارہ خاک بازی کند ودر سواری ازان بازآید دولت مندان بخت بیداران را زیب صفوف وزینت پیکار میدانند ودانایان آزمون کار در روز ہیجا یک فیل جنگی را برابر ہزار سوار جرار تصور میکنند مثنوی

چو بندد عزم جنگ از خشمگینی ۔ عدد از دست او افتد بہ بینی

چنان از پر دلی آمادۂ جنگ ۔ کہ رویین تن شدہ از پہلوش رنگ

ہشیار منشی کہ اگر طفل در رہگذر پیش قدمش آید بخرطوم برداشتہ درگوشہ بگذارد وآسیب نرساند بدمستی کہ اگر چند روز برائے خوردن واشامیدن نیابد از شورش مستی نیازارد وخود سری نگذارد و پارسا دمنی کہ در نسل خویش مانند حیوانات دیگر شہوت نراند حیا ورزی کہ در حضور آدم با مادہ فیل جماع نکند عالی ہمتی کہ با فیل کوچک نیاویزد وبا مادہ را نیازارد و پر قوتی کہ درختان عالی وعمارات قوی را بر اندازد وشجاع ودلیرے کہ در کارزار ہر چند تیر وتفنگ بروبارد رخ نگرداند مبارز ودلاوری کہ در پیکار اسپ را با سوار از زمین بردارد وبرزمین اندازد

مثنوی

پیل چو خرطوم بر اسپ افگند ۔ برکند از خاک وبنجاکشش زند

پیل بجائے کہ بجنبد زجا ۔ پشت ہزار اسپ کند زیرپا

قیمت یک فیل ہزار اسپ دیش ۔ گز دو ہزار اسپ یکے فیل بیش

اسپ بہر خانہ بود در سپاہ ۔ فیل بجز شاہ ندارد نگاہ

پیل بیک حملہ صف بشکند ۔ در صف پیلان کہ شکست افگند

اگرچہ کار تماشائے این شکوہ پیکر بدیع منظر زاید الوصف است اما آویزش پیلان مست عربدہ جو تندخو وپیچش خرطوم بخرطوم تصادم دندان بر دندان وصدمات پیشانی

نا ...

برداشته بجانب دیگری اندازد و دیگران نیز بهمین آئین نوبت بنوبت کارپردازی میکنند حتی که
ان شاه تیهو اتات را بخاک ہلاک می اندازند موجب حیرت نظارگیان می شود و این شکار خاصه
هندوستان است و همچنین اویزه جانوران باهمدیگر از عجایب تماشاییست خصوص اویزه
جاموشان شهری حیرت افزاے نظارگیان تماشا طلب است و از ماده جاموش که برزبان
روزگار گاومیش خوانند چه نویسد از قدمش هزاران میمنت ظاهر و رنگ سیاهش داغ
نظر بد کهرپستان او سرچشمه شیر و جغرات شیر او همشیره آبحیات بیت

چو گاومیش بدیدم بدل یقین کردم — که آب چشمه حیوان درون تاریکی است

دیگر گاو گجراتی از نهایت جلدی سیماب وار بیقرار و از غایت تندی مانند باد تیز رفتار اسپ
عراقی که به تیزروی مشهور است بگرد اونی رسد و جازه گرم رو که بمنازل نوردی شهرت دارد
چند منزل عقب اوبی ماند میگویند در ولایت گجرات احمد آباد بعضی عیار چیته بر عرابه
گاوان سوار شده قطاع الطریق موده مال و امتعه مردم بتارت می برند و اسپ سواران به
اینها نمی توانند رسید عرابه ایست که ان را بهل گویند سواری ان خاصه هندوستان است
در گرمی و سردی و باد و باران آرام بخش سواران است چهار تن بفراغت سوار می شوند گویا در تالق
نشسته و باوجود سفر در حضر هستند و باسایش و ارامش تمام قطع مسافت بعید میکنند و
از عرابه چهار پایه یعنی رتهه که با نواع آراستگی و پیراستگی قابل سواری ملوک است چه نویسد که
ادمحاسنش بتحریر نمی آید مثنوی

ساخته از حکمت کار آگهان — خانه گردیده بگرد جهان

نادره حکم خدای حکیم — خانه روان خانه نشان مقیم

و از مخترعات عجیب دانش وران این دیار گهریال است که موازنه ساعات و دقایق
شبان روزی باو دریافت می کنند جامی به بلندی و فراخی دوازده انگشت از مس ساخته
و در میان سوراخی خورد که میل زرین کیانگلی بدرازی پنج انگشت ازان در گذرد بیارند
و از راه ان سوراخ در و آب درآید و در یک گهری تا لب جام رسد و طاسی از آب پر کرده
ان جام را دران میگذارند چون جام از آب پر شود و اندازه گهری و پاس شبان روزی نگاه دارند
و از برنج و دیگر فلزات ریخته طبقی تا به اعتدال سطبر و خورد و بزرگ سازند و آن را آویخته
و بجهت گهری آواز ... هر یک اندازند و شب ما پیله بخش کرده هر کدام را پهر گویند

حقیقی در خلقت خود هیچ اختیار نیست مجبور است و معذور دویم بیشیشک شاستر
سوامی کناد این همین دانش را بر روی کار آورده مدار بر وقت است یعنی زمانه را می پرستند
و می گویند هر چه است زمانه است بی زمان چیزی بوجود نیاید و از دلایل اوست اگر کشاورز
بر وقت نکارد هر چند کوشد آن کشت بار نیارد همچنان نتیجه عمل بی زمان اثر نبخشد سیومین
سانکه شاستر سوامی کپل گذارش نموده او حق را از باطل بقوت تمیز جدا می کند محسوسات را اناتما
و روح را اتما گویند هر چه از محسوسات بنظر می آید فناپذیر است و روح باقی است سعی کند که اتما
از اناتما تجرید پذیرد و به پرم اتما یعنی روح الارواح پیوند و چهارمین پاتنجل شاستر زین
شگرف دانش را سوامی پتنجل ظاهر ساخته حبس نفس خاصه اوست و صاحب این خرد و
دانای این دانش را بسبب ضبط دم نور باطن را مشاهده نموده بر سطح هوا می پرد و بر روی دریا
می خرامد و بر خطرات ضمایر مردم واقف می شود و خبر حال و استقبال و ماضی می دهد پنجمین بیدانت
شاستر که سوامی بیاس دیو پدید آورده دانایان این دانش والا صاحب توحید می باشند
و الهیت و وحدتیت نیکو شناخته دوئی را از پیشگاه نظر بر انداخته اند عرصه گفت و گوی این
علم بغایت وسعت دارد میگویند که عالم عالم ذات اوست و این کثرت بشمار از وهم نیست هر چند
عالم از وست اما همه اوست چنانچه زیور با زر و کوزه با گل و موج با آب و تاب با آفتاب
نسبت دارد همچنان موجودات را با او نسبت است ششمین میمانسا شاستر که سوامی
جیمن بر روی کار آورده و مقدم بر جمیع شاستر است و تمامی اهل تعلق بران عمل دارند و می گویند
هر چه هست عمل است چه کشاورز تا نکارد نه درود و هر کس هر چه کاشت همان برداشت یعنی
این همه عسر و یسر و نیک و بد و بهشت و دوزخ نتیجه عمل است و هرم شاستر یعنی هژده
سمرت که اینک و سایر برهما از بید استخراج نموده اند مشتمل بر کار کرد هر روزه هر چهار برن
یعنی برهمن و چهتری و بیش و سودر و هر چهار اشرم یعنی برهمچرج و گرهست و بان پرست
و سنیاس و انواع [illegible] و عبادات و گوناگون صیام و خیرات و چاره گری عصیان و ذلات
و انفصال دعاوی و مناقشات و اقسام عدالت و نیکوکاری و آن را در فارسی فقه گویند
و کرم بپاک [illegible] علمی است حیرت افزای آدمی زاد را از عوارض بدنی یعنی [illegible]
و جذام و برص و بواسیر و تپ دایمی و اسهال دایمی و سنگ مثانه و جراحت خوره

و کاهش و افزایش شب و روز پهر از نه گهڑی زیاده و شش گهڑی کم نبود و بقول حکما سیصد و شصت دم آدم تندرست را یک گهڑی و شبانه روز شصت و یک هزار و ششصد دم باشد القصه چون گهڑی آخر شود طاس هفت جوش را از میخ کوب بصدا آورند و بار دویم دو بار و همچنان چون پهر سپری شود بشماره گهڑیهاے گذشته از سر نو بنوازند و گهتر در یکی از یک تا چهار اندازه پهر وا نمایند اگر پهر هشت گهڑی باشد در دو پهر بیست و شش بار بنوازند و نیز دو شیشه را دهان مقابل بهم بسته در یکی از آن قدر ریگ می اندازند که در یک گهڑی ریگ از آن براه در شیشه دیگر در آید و شیشه ریگ را جانب شیشه خالی واژگونه می نهند و در شمار اندازه گهڑی از وی گیرند۔

از علوم هندی چه نگارد که تفصیل آن بتحریر در نیاید از انجمله آنکه بید اسمانی کتابیست گویند که در عالم غیر از آب چیزے نبود و بقدرت بدیع ایزد بدایع آفرین گل نیلوفر از آب پدیدار گشت و از میان آن گل برهما که ذریعه آفرینش اوست بدنیکر انسانی چهره بر افروخت و با القاے ربانی از زبان الهام ترجمان او بید که وسیله هدایت عالمیان تواند بود برامد تا حال که صد هزاران سال منقضی شده در هندوستان رواج دارد اوپ نکهد پسران برهما که اند دو شیندلی و صفاے دردی معانی و تفاسیر بید متضمن توصیف توحید واحد مطلق و حقیقت و معرفت یگانه برحق برنگاشته این نسخه را بظهور آورده اند گهت شاستر یعنی شش کتاب که پسران و پسرزادهاے برهما از معانی بید استنباط نموده حقایق و معارف ایزد بیچون بدلایل و براهین ظاهر کرده اند این علمی است از الٰهی و طبیعی و ریاضی و منطق و مناظره و این شش نسخه را با یکدیگر در بعضی مقدمات اتفاق و در برخی امور اختلاف واقعه شده مباحثات و مناقشات بسیار که هر یک از دانش وران والا فطرت بقدر دانائی و فهمیدگی خویش و میان آورده از تفاصیل آن کتابها نوشته اند نخستین نیاے شاستر و بید آن تصنیف گوتم نیا یک خلاصه آن هنگام که کاربن ذکر یعنی فعل و سبب و فاعل است می گویند که درین جهان هر سه امر هیچ چیز موجود نمیتواند شد چه فعل را فاعل حقیقی بدون سبب نتواند و هر چیزی که موجود میکند معبود است عبده بنده است در اول و در وسط و آخر اختیار نیست چنانچه کوزه گر کوزه ها را بوسیله گل بے سازد و به هستے که کوزه گر و براے کوزه که ساخت ساخت گل و آمد را مجال نیست تا گوید که چنین کن و چنین مکن همچنان مخلوق را با اراده خالق

بہمہ نزدیک دل وگرم خون — رفتہ چو جان در تن مردم درون
ہر سر مو بر تن ایشان ہنر — آمدہ در موے شگافی بسر
ہر چہ ز صنعت ہمہ عالم است — ہست در ایشان و زیادت ہم است

در داد وستد راستکاری اہل این دیار بمثابہ ایست کہ ہر چند بیگانہ و ناآشنا صد ہزاران نقود بے حضور این و آن و بدون شہادت فلان و بہمان بطریق امانت بصرافان سپارد از راستی منشان عند الطلب بلا تعلل و توقف و اصل میسازند و طرفہ تر آنکہ بنا بر خوف مسالک مہالک شخصی مبلغہاے نقد بمسافت دور و نزدیک نتواند برد صرافان راستکار از وی بتحویل نمودہ گرفتہ پارہ کاغذ بخط ہندی بدون مہر و لفافہ بنام گماشتہاے خویش کہ باطراف ممالک و امصار و بلاد و دکاکین راستی آراستہ دارند نوشتہ می دہند و آن را بزبان این دیار ہنڈی گویند و گماشتہاے این نیک معاملگان ہر چند مسافت دو صد فرسنگ بعید باشد یا بیشتر بموجب آن خط بلا حجت و اکراہ زر را ادا ساختہ معاملہ داد و ستد می سازند و غریب تر آنکہ اگر آن خط کہ از پارہ کاغذ بیش نیست سوداے مبلغ معہودہ خواہند کہ بفروشند ہمان قدر نقود بفروخت میرود و مشتری آن خط آنرا کہ تمتع اندازد یافتہ بر طبق آن زر از صرافان معہود می گیرد و عجب تر آنکہ اگر تاجران بسبب طرق مایلہ اقمشہ و امتعہ و دیگر اموال و اثقال حوالہ آن مردم کنند آن نیک اندیشان در وجہ اجرت گرفتہ اموال اینہا بحفاظت تمام بہلامت رسانیدہ بمالکان عاید نمایند و آن ما بزبان این مردم بیما گویند

مثنوی

بہ از راستی در جہان کار نیست — کہ در گلبن راستی خار نیست
تو در کار خود راستی بر گمار — کہ ہم رستہ گردی و ہم رستگار

ہمچنین سپاہ این دیار جانفشان و جانستان تہور اندیش جلادت کیش نمک شناس حق اساس است و در عرصہ کارزار گوہر شجاعت را معاینہ اینہا فروغ دیگر و بہ در روز سختی جوہر وفاداری ایشان جلاے دیگر ظہور کند چون کار بہ شمشیر پیش آید آن را آسان طلو فرود او و انجام و بہنود و زہیجا اگر غنیم غالب آید دل نہاد جانفشانی گشتہ مار گریختن سخت تا نہمقان بمانند

مثنوی

سپاہی جنگجوی تیز فولاد ہند — چو سیماے آمادہ چون مسیح مند

اسپ و شصت و هشت کرور و بیست و شش لک و هشتاد هزار و پانصد و هفتاد و دو سه دام[1]
چون اندکی از احوال هندوستان تحریر در آمد شمه از هر صوبه نیز برای سیاحان سخن فهم
در آوردن ضرور است

صوبه دار الخلافت شاهجهان آباد

از اکثر تواریخ هندی و فارسی چنان بمطالعه در آمده که در زمان سلف تختگاه فرمانروایان هندوستان هستناپور
بر کناره دریای گنگ بود و وسعت و فسحت ان شهر که در ان زمان داشت بسیار از
بسیاری نویسند اگرچه تا حال آباد است اما آنقدر آبادی ندارد و در ایام فرمانروای
پاندوان و کوروان چون در میان فریقین تخالف و تنازع بر داد پاندوان از هستناپور
در شهر اندرپت بر کناره دریای جمنا انتقال کرده دار السلطنت خود مقرر کردند بعد امتداد
ایام در سنه چهار صد و چهل بکرماجیت راجه انگپال تونور نزدیک اندرپت شهر دلی
آباد کرد و پس از آن راجه پتهورا در سنه یکهزار و یکصد و کسری بکرماجیت قلعه
بنام خود ساخت سلطان قطب الدین ایبک و سلطان شمس الدین التمش و [illegible] همین قلعه بسر
می بردند و سلطان غیاث الدین بلبن قلعه دیگر اساس نهاد و در سنه ۶۶۶ هجری [illegible] مرسوم
گردانید و سلطان معز الدین کیقباد در سنه ۶۸۶ هجری بر ساحل دریای جمنا شهری دیگر مشتمل
بر عمارات دلکشا آباد کرده کیلوکهری نام نهاد چنانچه امیر خسرو در کتاب قران السعدین
می ستاید و سلطان جلال الدین خلجی شهر کوشک لعل و سلطان علاء الدین کوشک سیری
آباد کرده تختگاه بودند و سلطان غیاث الدین تغلق شاه در سنه ۷۲۵ هجری تغلق آباد شهری
طرح انداخت و سلطان محمد فخر الدین جونا [illegible] حصاری دیگر اساس نمود و بلند ایوانی
مشتمل بر هزار ستون بر افراخت و دیگر منازل دلکشا از سنگ رخام بکار رفت و سلطان
فیروز شاه در سنه [illegible] هجری فیروز آباد شهری بزرگ طرح انداخت دریای جمنا را نزدیک
همان گردانید و سه کروهی فیروز آباد کوشکی دیگر مشتمل بر [illegible] جهان نما بر افراخت و تا حال
بر کوهچه قایم است و عوام [illegible] ان را لات فیروز شاه گویند و سلطان مبارک شاه
مبارک آباد بنا نهاد و حضرت نصیر الدین محمد همایون پادشاه در سنه ۹۴۰ هجری قلعه دین پناه

(۱) هشتاد دام (۲) ۱۰۰۰ — اکبرنامه جلد اول صفحه ۱۲۴

بنادر است و چند بندر دیگر از توابع او دریاے تپتی نزد او بگذرد و هفت کروهے بدریاے شور
درشود گوناگونه میوه خاصه اناناس فراوان و گلهاے رنگارنگ و عطر و تیل خوشبوے هرگونه گزین پدید
آید قومی زردشتے کیش از فارس آمده بنگاه ساخته هنگامه آتش پرستی بآیین خویش گرم دارند
میان سورت و بندر بار کوهستانست آباوان را بگلانه گویند ولایت معموره خوش آب و هواست
انواع میوه خاصه شفتالو و سیب و انگور و اناناس و انار و ترنج و انبه خوب شود و هفت قلعه
نامور دارد و از انجمله سالیر و مولیر مشهور و زمیندار از قوم کچهواها راتهور است بهروچ قلعه گزین دارد
و دریاے نربدا از پایان گذشته بدریاے شور پیوندد و از بنادر مشهور است و چند بندر دیگر
باو متعلق گوناگون پارچه بافند خصوص انچه مشهور و بازرگانان باطراف گیتی برند سرکار سورته ملک
جداگانه بود مرزبان آنجا پنجاه هزار سوار و یک لک پیاده داشت نیرمان روائے احمدآباد نیایش
بجی کرد خاقان اکبرشاهی آن ملک را بواقعی در ضبط در آورد از بندر گهه تا بندر ازامرا صد و بست
و پنج کروه طول و از سردهار تا بندر دیو هفتاد و دو کروه عرض دارد هواے او ساز گار و
میوه و گل بسیار از بسیار و انگور و خربوزه نیز میشود و این ولایت نه تخت است و هر جا
الوسی جداگانه از افزونی درخت زار و درهم پیچیدگی کوهستان طریقه گردن کشی دارند جونه گڈه
سنگین دژیست در نهایت متانت و حصانت سلطان محمود والی گجرات بعد محاربه فراوان
آن را بزور گرفت و نزدیک آن قلعه دیگر احداث کرد گرنال قلعه بالاے کوه فراوان چشمه دارد
و بزرگ معبدیست نیز در نزدیکی آن رود بهادر با دریاے شور پیوندد و ماهی چنان نازک شود
که اگر زمانے در تاب آفتاب نهند بگدازد و دران نواحی شتر و اسپ گزیده شود سومنات
پرستشگاه قدیم و در اکناف شهرتی تمام دارد و سه کروهی آن دریاے شور است پنج بندر باو متعلق
و چشمه سرستی از نزد او برآید و آن مکان را از بزرگ ترین اماکن شمارند مشهور است که پیش ازین به
قریب پنج هزار سال میگذرد و پنجاه و شش کرور آدم از قوم جادوان درمیان دو دریا که سرستی
و هرن باشد خدا خنیا دیده در افتاده فرو شدند در نیم کروهے سومنات سبهال کا مکانی
است بزرگ سری کشن را از دست عیناوی تیر بپا رسیده در کنار دریاے سرستی زیر
درخت پیل انجهانی شدند آن را پیل نیز گویند و بزرگ معبد دانند در قصبه مول منبت
منسوب بمهادیو هر سال پیش از برسات در روز معین جانوری بکهیان بند سنکهه(1) گویند

(1) کهمه یا پنکهه

شمالی جالور و ایدر جنوبی بندر دمن و کهنبایت سرکار احمداباد و پتن و نادوت و بهروچ
و برووده و چانپانیر و گودهره و سورته و اسلام نگر عرف نارنه سرکار مشتمل یک صد و هشتا
و هشت محال سیزده بندر و پنجاه و هشت کرور و سی و هفت لک و نود هزار دام حاصل این
صوبه است ✻

(صوبه ٹهٹهه)

درین ولایت در باستان زمان برهمن اباد نام شهری بزرگ تختگاه بود قلعه ان هزار و چهار
صد برج داشت هریک بفاصله یک طناب بعد ازان ادیور پایه تخت گردید از برج
و باره ان فراوان نشان و هنوز هست ازان دیول اکنون تهته و دیبل دار الحکومت است
شهری بزرگ جامع جمیع اشیا خاصه مروارید و اجناس نادر فراوان و درین ولایت سوم بخش
از کشاورز بگیرند و کان نمک و اهن فراوان محصول [illegible] کروهی کان سنگ زرد است
بقدر بایست دراز و کوتاه بریده بکار عمارت برند اکثر مدار بر کشتی است و بسیار کم نه باشد از
خورد و بزرگ چهل هزار خواهد بود شکار گورخر و بز و خرگوش و کوته پاچه و خوک و ماهی فراوان مدار
خورش بر برنج و ماهی است و ماهی را قاق ساخته و کشتیها را ازان اموده به بنادر و اطراف
برده سود بر گیرند و [illegible] بکار کشتیها آید و قسمی از ماهی است که ان را پلوه گویند بخوش
مزگی و لذت [illegible] از دریا بسوی [illegible] خورد آید وان را [illegible] غیر ازین دیار جای
دیگر ازان ماهی نشان ندهند [illegible] گزیده شود تا چهار ماه [illegible] فراوان و میوهای
گوناگون خاصه انبه خوب شود در صحرا خربزه [illegible] جگر خواره ازین دیار [illegible]
است بنظر و افسون جگر مردم خصوص جگر طفلان برباید بتخصیص در وقت طعام خوردن
بر همه کس بنظر او زیاده دخل دارد و بعضی گویند که او را گاه گاه حالتی دست دهد بر هر کس که نظر
اندازد بیخود گردد و دران حال جگرش برباید و بهم پیشگان بخش کرده بخورد و پیمانه زندگی
ان بیچاره لبریز گردد و جگر خواره هر کرا بخواهد تا [illegible] پاره ازان بخورش [illegible]
افسون براموزد و بکف [illegible] جاندار [illegible]
رام گردانند و از دور دست [illegible] آید دانند که ان [illegible]

---

۱) امرسے ✻

وچهل و نه لک و هفتاد و هزار دام داخل این صوبه است ؂

(صوبه دار الامان ملتان)

صوبه دار الامان ملتان از شهرهائے پاستان است و قلعه خشتین دارد و هر گونه مردم دروآباد
و گوناگون اشیائے هر دیار به بیع و شرا میرود و اسپ تازی نژاد براه قندهار از عراق سوداگران
ے ارند و دران شهر بفروخت می رود و هوائے زمستان باعتدال نزدیک تابستان گرما
افراط دارد و بارش کم و اهل ان زبان لاهور و سنده آمیخته دارند قالی و شطرنجی گلزار و چینت
به تقلید بندر نیکو سازند و درون قلعه خوابگاه شیخ بهاؤ الدین ذکریا المشهور بمخدوم العالم واقع است
و بر مزار مظهر انوار گنبد بلند از خشت و چونه برافراخته اند این شیخ پور شیخ وجیه الدین محمد
بن شیخ کمال الدین علی شاه قریشی در سال پانصد و شصت و پنج هجری در کوت کرور سعادت ولادت
یافت در خورد سالی ایشان پدر بزرگوار رحلت نمود شیخ بدانش اندوزی اشتغال ورزیده
علوم رسمی تحصیل کرده اختیار سفر نمود و بعد سیر ایران و توران در بغداد رسیده شیخ شهاب الدین
سهروردی ارادت اورده و پایه خلافت یافت شیخ عراقی و میر حسینی از و فیض برگرفتند و از بغداد
در ملتان رسیده اقامت ورزیده بسیاری از معتقدان ارادت اورده و فیض یاب شدند با شیخ
فرید الدین گنجشکر فراوان دوستی داشت و مدتی باهم بودند هفتم ماه صفر سال ششصد و شصت
هجری نورانی پیری نامه سر بمهر اورده بدست شیخ صدر الدین خلف ایشان بدرون فرستاد
حضرت شیخ ان نامه را بر خواند و جان بحق تسلیم نمود و از چهار کنج خانه او از بلند شد که دوست
با دوست پیوست بسا داستان شگرف حیرت افزا از ان حضرت بر زبان صغار و کبار است
ثانی دیار شیخ صدر الدین عارف پور شیخ بهاؤ الدین ذکریا در سنه هفتصد و نه هجری رحلت نمود
شیخ رکن الدین پور شیخ صدر الدین عارف و شیخ یوسف کردیزی و شیخ موسی گیلانی و شمس الدین
تبریزی و بسیاری از اولیائے دران شهر سعادت بهر اسوده اند و مزار مظهر انوار هر یک زیارت
گاه خلایق است چهار کروهے ملتان جنوب رویه سید زین العابدین پدر سلطان سرور است
در ایام تابستان مردم از اطراف برائے زیارت امده مجمع عظیم کنند و چهل کروهے ملتان
غرب رویه دامن کوه بلوچستان انطرف دریائے سنده خوابگاه سلطان سرور است
این سیدزاده در اغاز بهنائے ریاضات شاقه و عبادات مالایطاق بر نفس اماره تیار کاره

دانه بسان انار دانه برارند و بخوردن افت رسیده دهند بقدرت الهی بهی[1] یابد و این جگر خوارگان نوعی
جادو و افسون میدانند که اگر سنگ آسیا بگلو بسته در دریا انداخته شوند فرو نمیشوند و در آتش نمی سوزند
اما دانایان کار چون میدانند که یکے ازانها را ازین روش بازدارند بر هر دو شقیقه او داغ می
نهند و چشم ان را بنمک انباشته در خانه تا چهل روز او بخته دارند و طعام بے نمک بخورش
دهند و برخی افسون خوانند ازین عمل از جگر خواره افسون خود فراموش می شود و از روش خویش
باز می آید و جگر خواره اکثرے از زنان می باشند و بعضے مرد و اسیب این خدا ناترسان
به چشم خود دیدم که جگر طفلان نونهال باغ زندگی را بر بایند اگرچه این خدا فراموشان در هر بلاد می
باشند و اما در بلاد تهته بیشتر باشند هفتاد کروهے تهته هنگلاج مکانی است منسوب
در گامیان شمال و غرب نزدیک دریائے شور از دشواری راه بیابان و نایابی آب و رهزنی قوم
بهیل رسیدن هر کس دران مکان دشوار است مگر بعضی از فقیر خاصه شناسی سراپا برهنه
اعتیاد گرسنگی و تشنگی نموده در انجا رسیده پرستش گری نمایند و در آمد و شد که زیاده از پانزده روز
می کشد تصدیعه بسیاری می یابند[2] سرکار سیوستان تابع این صوبه است بر کنار دریائے سند
و درین حدود کولابی است بزرگ دو روزه راه درازو آن را منچهر خوانند و بعضے فراز آب [illegible]
ساخته برخی از ماهی گیران سکونت دارند و زندگی خود به بیشتر ماهی گیری بسر برند چنانچه در ولایت
کشمیر نیز بر روے اب دل زمین میسازند و درین صوبه از حدود ملتان و اوچ تا تهته و کچ مکران
شمال رویه کوههائے خارا بلند و مساکن اقوام بلوچ و بعضے افغان و جانب جنوب از اوچ
تا گجرات کوههائے ریگ و مواطن گروه هتی که بنگاه رئیس انها جیسلمیر است و اندیگر اقوام راجپوت
و از بهکر تا نصیرپور و امرکوت مردم سیسوده[3] و جاریچه و دیگران توطن دارند و بزرگ ترین
دریائے سند است مانندگان از ملتان و بهکر اموال و اثقال براه دریا بکشتیها به تهته می برند
بلکه مسافران و متردمان بل عیالگیران بدان راه هریک جانب تهته میروند کم وقتی خواهد بود که
براه خشکی [illegible] گران به نورد انطرف شوند اما از دشواری جنگل و نایابی آب تصدیعه
می کشند طول این صوبه از بهکر تا کچ مکران سیصد و پنجاه کروه و عرض از قصبه [illegible] تا لهری
[illegible] شرقی [illegible] غرب [illegible] کچ مکران شمال بهکر جنوب دریائے شور سرکار
تهته [illegible] سیوستان [illegible] و امرکوت چهار سرکار مشتمل بر پنجاه و هفت محال [illegible] پنج سندیه کرد

(۱) اعتقاد (۲) می نمایند (۳) سسوده

زاد بوم ایشان قصبه کهوتوال نزدیک ملتان واقع است در سر آغاز نهه نای بدانش اندوزی بسی
سرگرم بود و در ملتان اتفاق خواجه قطب الدین محمد بختیار را دریافته فراوان فیض اندوخت بعد
چندی همپای ایشان در دهلی آمده بارادت کامیاب گشت و بعضی گویند که بدستوری خواجه از ملتان
بقندهار و سیستان رفت و بتحصیل علوم پرداخت بعد ازان بملازمت خواجه در دهلی رسیده
بسخت ریاضتها و ورزش با نفس اماره نموده فیروزمند گشت و برخصت خواجه در قصبه هانسی
آمده اقامت ورزیده خواجه قطب الدین در وقت رحلت فرمود که خرقه و عصا و غیره آنچه از پیر
رسیده بشیخ فرید الدین بسپارند شیخ از اصغای این معنی از هانسی بدهلی امده امانت برگرفته مراجعت
نموده درپتن طرح اقامت انداخت و فراوان کسان از فیض بخشی ایشان کامیاب شدند چون
از برکات نظر کیمیا اثر ایشان تودهای خاک شکر گردید گنج شکر مشهور شدند روز پنجشنبه پنجم محرم
سال ششصد و شصت و هفت هجری درپتن جهان ناپایدار را پدرود نمود القصه سرکار دیالپور
ملک این صوبه است قوم وتو و دوگر و گوجر وغیر ذلک دران سرزمین سکونت دارند و تمرد و
فتن مشهور چون در ایام بارش دریای بیاه و ستلج در محال این سرکار رسیده بر سطح زمین
چند فرسخ در چند فرسخ پهن و عریض میگردد اکثر اطراف ان نواحی زیر اب می آید و هر سال
طوفان نوح در ان نواح بظهور میرسد و بعد بدر رفتن اب از بس رطوبت و سیرابی در تمام ان سرزمین
جنگل انبوه سر بفلک افراخته که پیاده بدشواری قطع راه میکند تا بسوار چه رسد بدین جهت ان دیار را
لکهی جنگل میگویند و مفسدان مسطوره بتقویت دریا که در دادکن و مساکن انها چند تخت شده
جا زیست و پناه جنگل دشوار گذار که فرسنگها طول و عرض دارد مفسدی و قطاع الطریقی و
دزدی میشوند و دست امرای بادشاهی بتادیب و تخریب انها نمی رسد و درین دیار زمستان
باعتدال و تابستان بافراط شود و در خریف زراعت جاری و در ربیع گندم پیدا یا بدرغب رود
ملتان و پنج کروهی ان روی اب چناب ولایت بلوچان است درین الوس دو زمیندار هستند یکی
دودای [illegible] که پنجاهی هزار سوار و پنجاه هزار پیاده با خود دارد و دیگری هوت که بیست هزار سوار و
سی هزار پیاده را سردار است و هر دو با یکدیگر تخالف و تنازع دارند و بر سر حدود آویزش میکنند
دار قبول اطاعت بادشاهی و ادای پیشکش مقرری خود را و ولایت را در امان میدارند و
وکلای هر دو کس در دار الحکومت ملتان حاضر بوده بتقدیم احکام بادشاهی و اقدام اوامر صاحب
صوبه قیام دارند [illegible] ولایت بلوچ [illegible]

کرده لاهور را دار السلطنت کردند و تا سی و هشت سال دار الحکومت اولاد سلطان بود بعد ان احدی
از سلاطین هند دران شهر اقامت نورزیده ابادی از رونق برافتاد پس از مدت تاتارخان از امراے
سلطان بهلول لودی دار الحکومت نمود بعد ان کامران مرزا خلف حضرت بابر بادشاه دران مصر اقامت
ورزیده باعث وفور ابادی گردید پس ازان حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه در عهد خلافت
خویش به ابادی ان توجه فرموده قلعه متین و شهر پناه و دولتخانه احداث نموده بتازگی رونق بخشید
بعد ان حضرت نور الدین محمد جهانگیر بادشاه عمارت عالیه که بالفعل موجود است تعمیر فرموده
مستے از نزول اقبال ذریعه وفور رونق شدند و از عمارات منازل بادشاهزادگان و امراے
والاشان خصوص عمارت آصف خان عرف ابو الحسن بن اعتماد الدوله که بوسعت و فسحت
بسیار است ازدیاد آبادی گردید و در زمان حضرت شهاب الدین محمد شاهجهان روز بروز ترقی
افزود و در عهد حضرت محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه غازی چون دریاے راوی
بجانب شهر رو نهاد و از صدمات ان باکثر عمارت و باغات اسیب رسید در سنه چهارم
جلوس والا براے تعمیر بند مستحکم که سد انهدام عمارات تواند بود حکم مقدس بصدور پیوست
فرمان پذیران بند بدرازی دو کروه باستحکام تمام بستند و بحافظت شهر سد عالمگیری لسان
سد سکندری بر روے کار آوردند و در اکثر جا مانند تالاب زینه آراسته لب دریا را بمثال
لب خوبان دلفریب ساختند و خوانین والاشان نشیمن هاے دلکشا و منازل فرح افزا
مشرف بدریا احداث نموده زینت افزاے شهر شدند و از انجاکه سال چهارم تا این
حال که زیاده از چهل سال میگذرد و در هر سال ترمیم و تعمیر از سرکار بادشاهی میشود و براے
بند دلبهت مبلغی کلیه بخرچ میرود بے شایبه تکلف شهریست بزرگ و مصریست سترگ در
وسعت و آبادی و انبوهی مردم مانند این مصر کم نشان دهند گوناگون هنرپیشگان هر دیار و
هرگونه صنعتگران روزگار سکونت دارند و اجناس هفت کشور و اشیاے بحر و بر بحرم فرو
میرود اگرچه در هر کوچه و بازار مساجد بسیار از بس بسیار ساخت اما برکنار دریا محاذی در عهد
والا حضرت عالمگیر بادشاه مسجدی عالی از سنگ سرخ بنا نموده اند که زیاده از پنج لک روپیه
بران صرف شده دیگر در وسط شهر مسجد جامع وزیر خان عرف حکیم علیم الدین شاهجهانی [illegible]
مصفا و زیبا افتاده و درین مصر خانقاه و مزارهاے اولیاے عظام بسیار است که تفصیل [illegible]

---

(۱) احشی

وامنیت از دزد و رهزن مشهور است گویند که ولایت ملتان در عهد خلافت سلطان علاء الدین
ثانی والی دهلی از تصرف او بدر رفته بقوم لنکاه تعلق یافته بود سلطان حسین لنکاه فرمان روائے
ملتان در زمان حکومت خود از کرور کوت تا دهنکوت در جاگیر ملک سهراب و غیره بلوچان که از کیچ مکران
نزد او رسیده بودند مقرر ساخته بود اما در عهد خلافت جلال الدین محمد اکبر بادشاه راجه تودرمل
دیوان اعلی ان ولایت را بر بلوچان مسلم داشته درمیان خراسان و هندوستان سرحد محکم مقرر
ساخت و در حدود هر دو کشور سد باستحکام انداخت جنوب رویه ملتان بهکر قلعه ایست متین
و حصنی است حصین در باستانی نامهائے منصوره می نویسند دریائے سنده با پنج رود پنجاب
یکجائے گزیده در حواشی ان قلعه میرسد و دو لخت شده دو حصه جانب جنوب و یک حصه
طرف شمال قلعه مسطور میگذرد حصانت و متانت ان فی الاکناف مشهور است لشکرها را
یکبارگی برو دست یافتن دشوار دران دیار تابستان بافراط و باران کم شود میوه گزین باشد
میان سیوی و بهکر دشتی است فراخ هنگام تابستان سه ماه سموم دارد چون دریائے سند
در چند سال از جنوب بشمال گراید و ابادی دیهات خراب سازد ازینجهت خانه از چوب خس ساخته
بسر برند و رواج عمارت پخته و خام کم است طول این صوبه از فیروزپور تا سیوستان چهارصد
کروه و عرض از خط پور تا جیسلمیر صد و بست و پنج کروه و درازی از صدکهره تا کیچ مکران ششصد
و شصت کروه [illegible] و پیوسته بسرکار سهند غرب رویه کیچ مکران شمالی شورکوت جنوبا صوبه اجمیر
سرکار ملتان و دیپالپور و بهکر سه سرکار مشتمل بر نود و شش محال بست و چهار کرور [illegible] لک
و پنجاه و [illegible] هزار دام داخل این صوبه است

صوبه دار السلطنت لاهور

لاهور شهریست [illegible] بر کنار دریائے راوی آبادی ازانرا به لوه خلف راجه رام چند نسبت
میدهند [illegible] لهور و لهاور نیز مینویسند چون از گردش چرخ دوار بعد امتداد ادوار
در ایام [illegible] آن آبادی بانهدام رسید و دلیل نشان معهودی ماند دار الحکومت این ولایت بشهر
سیالکوت گردید بعد از انکه سلطان محمود غزنوی فتح هندوستان نمود و ملک ایاز که منظور نظر سلطان
محمود غزنوی [illegible] آبادی آن شهر متوجه گشته قلعه پخته احداث نمود و شهری تجدید
آباد گردید و خسرو شاه و سلطان خسرو ملک پسرش از اولاد سلطان محمود بتانگی فتح این ولایت

ومعرفت مرزبان بحر امواج گوناگون سخنان بود واکثرے از طوایف انام از خاص و عام مرید
ومعتقد او هستند و اشعار هندی آنرا که در حقایق و معرفت و وحدانیت گفته است ورد وظیفه
خود دارند و بادشاهزاده دارا شکوه در ایام حیات خود اکثر اوقات بان عارف آگاه ملاقات کرده
بیان معرفت الهی در میان مے آورد چنانچه از محاورات طرفین چندر بهان منشی شاه جهانی مفصل
در فرس عبارت مرغوب بقید قلم آورده دوازده کروهے بتاله بر لب دریائے راوی مکان بابا
نانک است که تا حال اولادش در آنجا سکونت دارد و در زبان خویش فت فله ساله مسائل جمع
و مشعله افروز طریق طریقت مظاهر تجلیات انوار الهی مشاهد [illegible] اسرار نامتناهی بود و اشعار
هندی در حقیقت حق و حی مطلق گفته وحدانیت الهی بعبارات واضحه و استعارات لائحه ثابت
کرده و گویند که این برگزیده آفاق در سنه هزار و چهار صد و بست و شش بکرماجیت مطابق هشتصد
و هشتاد هجری در زمان سلطان بهلول لودی در مکان تلونڈی رائے بهوئه سعادت ولادت
یافته همانجا در خانه مهتا مادری می بود چون در ازل مورد فیوضات الهی بود در خورد سالگی علامت
کشف و کرامات و آیات خارق عادات از و بمنصه ظهور رسید و بسیاری مردم اعتقاد آورده و بعد
اکثر اطراف گیتی را سیر کرده در قصبه بتاله آمده کدخدا گردید و در دیهی از دیهات بتاله بر آب دریائے
راوی اقامت ورزید و غلغلهٔ خداشناسی و آثار کمالش شهرت پذیرفت و عالم عالم خلایق از اطراف
ممالک آمده مرید شدند و از نزدیکان آنجناب مردانا نام مطربی بود که اشعار این مقرب درگاه
آفریدگار در سرود و نغمه با بین و رباب گفته مردم را در دام عقیدت می آورد و آن پیشوائے
خداشناسان در عهد سلطنت سلیم شاه افغان در عمر هفتاد و هشت سالگی جهان گذران را
پدرود نمود اگرچه کیمیای نام خلف رشید داشت اما چون دولت معنوی نصیب او نبود و لهنا
نام کهتری ترهن[1] را که از مصاحبان دمساز و نزدیکان همراز بود انگد خطاب
کرده در وقت نزع قایم مقام خود گردانید او مدت سیزده سال سجاده نشین بوده رحلت نمود
چون [illegible] امرداس کهتری از قوم بهله بالک [illegible] بعد بر سجاده نشانید او مدت بیست و دو سال
بر اهل [illegible] ساخته قالب تهی کرد اگرچه او هم [illegible] داشت اما او قبل رحلت رامداس را که
سوڈی [illegible] خود را بجائے خود نشاند او هفت سال سجاده [illegible] گرو ارجن خلف
او سجاده نشین گشته بعد [illegible] و پنج سال رخت هستی بر بست پس او گوبند گرو هرگوبند خلف

---

(۱) [illegible]

دیپالی وال تابع کلانور مزار مظہر انوار شاہ شمس الدین دریائی است کہ از واصلان درگاہ احدیت بود از خوارق عادات ایشان طرفہ نقلہاے حیرت افزا کنند از انجملہ آنکہ در زمان حیات ایشان دیپالی نام ہندو از نزدیکان بود نوبتے ایام غسل گنگ در رسید و طوایف ہنود روانہ شدند دیپالی بجناب حضرت رخصت سفر گنگ خواست انحضرت رخصت نداوند و فرمودند کہ روز معہود کہ بر گنگ مجمع میشود یاد دہانند چون آن روز در رسید دیپالی التماس نمود فرمودند کہ چشم بپوش چون او چشم بپوشید خود را بکنار گنگ دیدہ برادران و خویشان خود کہ پیشتر رفتہ بودند ملاقات کرد و باتفاق ان جماعہ غسل نمود و ہمگنان او را در انجا دیدند ہمان زمان او چشم وا کرد و خود را بملازمت انحضرت دیدہ حیران کار خویش گردید بعد ازان کہ برادران از سفر گنگ بیامدند او را در وطن دیدند ہر کدام بر زبان اوردند کہ دیپالی در سفر ہمراہ ما نبود اما بر سر باتفاق او غسل گنگ کردیم و نیز در وقت مراجعت ہمراہی نہ کردہ و پیشتر از ما بمسکن رسیدہ آخر الامر بر حقیقت کار واقف شدہ بر ظہور خارق عادت ان ولایت پناہ حیران شدند و دیگر آنکہ بعد چند سال انتقال ان واصل درگاہ ایزد متعالی در دو گران بامر حاکم کلانور درخت سرس کہ نزدیک مزار بود بہر بناے کار عمارت تخت ساختند بقدرت ایزدی ناگہان آوازی مہیب بر آمد و ان تنہ او ریدہ ... آن درخت خود بخود برخاستہ ایستادہ و در دو گران از استماع این ماجرا ہلاک گشتند و آن تنہ درخت باز سرسبز شدہ برگ و شاخ بر آورد این قصہ تا مدتی [illegible] شت و باعث ازدیاد اعتقاد طوایف انام بجناب آن زبدہ اولیاے عالم گردید الحال مزار مظہر انوار زیارت گاہ صغار و کبار است و در ہر شب جمعہ علی الخصوص شب جمعہ نوروز خلائق کثیر گرد میشوند از نزدیک و دور بطواف می آیند و نذرات نقدو جنس و شیر و برنج و نیز مرغ و گوسفند و غیر ہمچنین از ہر کدام بالاوسے حصول مامول نذر می بندند بامادت [illegible] ادات حاصل میشود و بخلاف مزارات اولیاے دیگر عندہ و مجاوران مزار جماعہ ہنود اند مادام بہالانحضرت دست دہد ہر چند اہل اسلام بر دفع جماعہ ہنود و سعی کردہ و میکنند چون نظر خاص انحضرت بر ہمین دیپالی و اولاد و اخلاف او مبذول شد تا حال ہمان طایفہ بجاروب کشی قیام دارند و نزدیک آن دہ میان بود [illegible] علما صاحب حال و قال و صاحب خیر و حسنات ایزد تعالی باجلال بابا لال دساحب [illegible] ... صاحب عرفان و شناساے یزدان و گذارش حقیقت

سرا پا بر هنه و لنگ بسته و پشک چشم بد بر کرده شادان و فرحان دران تالاب بازی میکنند اگر
شخصی از ساکنان این شهر دور دست باشد دران ایام البته بیاد اب بازی آن شهر مسرور الوقت
میشود و دران خطه دلکشا خوابگاه امام علی الحق خلف امام زین العابدین است گویند که باتفاقی
بسیاری از اهل اسلام از عرب بقصد جهاد در هندوستان آمده باتفاقی که ر رود سیالکوت
رسیده با هنود جنگ کرده بدرجه شهادت یافتند اکنون مزار مظهر انوار ایشان زیارت گاه
صغار و کبار است و دران شهر فیض ا مور دار العلوم و جامع علما و معدن فضل و مسکن فضلا است
اگرچه در زمان محمد اکبر بادشاه زبده ارباب حال و قال مولانا کمال الدین حسین خان
مرغبانی کشمیر رنجیده در سنه نهصد و هفتاد و یک هجری بسیالکوت رسیده بتهذیب طلبه
علم اشتغال ورزیده رواج علم دران شهر گردانیده اما در عهد خلافت شاهجهان بادشاه فضل
الفضلا اکمل العلما منظور [illegible] مستقیم مولوی عبد الحکیم که بحر مواج فضل و کمال و [illegible] فضایل و افادت
بیهال [illegible] بیشتر ترویج علوم گردید و بر بعضی کتب حاشیه تصنیف نموده محلل معانی مشکله گردید
و طلبه علم از ممالک دور و نزدیک در مدرسه متبرکه ایشان رسیده فیض یاب شدند بعد
رحلت ایشان مقتدای اهل الله رهنمای خلق الله مولوی عبد الله خلف دویمی آن مغفور
رونق افزای مدرسه و رهنمای طلبه علم اشتغال ورزیده فضایل معنوی را با علوم ظاهری هم دوش
و درویشی را با فضیلت هم آغوش گردانیده از افزونی حسن اخلاق در منسوبی طبقات خلایق
این بزرگ را امام وقت گفتندی چه [illegible] عالمگیری بعالم جاوید یافته [illegible] دوانیده که [illegible]
ده [illegible] مکانی است منسوب سلطان سرور اگرچه دایما زیارت گاه خلایق است لاکن در ایام
تابستان طوایف انام از اطراف ممالک می آیند و نذورات می گذرانند تا دو ماه دران مکان
هجوم بسیاری شود و پانزده کروهی سیالکوت پور منڈل درمیان جمون مکانی است منسوب
بهاولی در روز نزول آفتاب به برج حمل که آن را بیساکهی گویند عالم عالم خلایق از اطراف [illegible]
آمده مجمع عظیم میکنند و دامهای کوهستان بشوکت و شان رسیده تو ده [illegible] بلند بسته
تیراندازی میکنند و تماشای غریب بروی کار می آید و ازان مکان دریای چناب [illegible]
و بعد پرامن ان ازانجا از حد دهات پرگنه ظفروال و همنگر و پسرور و امن آباد گذشته پایان
[illegible] واقع است میرسد و از پرگنه دولت آباد و بهرا ...

[illegible]

که در زمان محمد اکبر بادشاه جلالیه نام افغان مفسدی وگردن تابی و رهزنی مشهور بود وقتی حضرت بادشاه
بقصد سیر وشکار کابل ازین دریا عبور میفرمودند ناگهان کشتی جواهرخانه خاصه بسنگ مذکور تصادم
نموده بشکست بر زبان حضرت بادشاه گذشت که این سنگ هم جلالیه گردید ازانجاکه سخن بادشاهان
بادشاه سخن است ازان زمان ان سنگ جلالیه نام یافت ومقابل ان عمارات سنگین راجه بهودیت
که در زمان سالف فرمان روای آن ولایت داشت و بر ساحل دریای جانب شرق قلعه
اتک واقع است صادر و وارد را سوای درآمد و برآمد قلعه راه دیگر نیست عمارات دلکشا
مشرف بدریا خصوص نشیمنهای حاکم نشین بر دیوار حصاران برلب دریا بغایت فرح
افزاست و این معموره معتدل الهوا و میان هندوستان وکابلستان برزخی است که این
روی طرز و اطوار و زبانی هندوستانی وان روی مسکن افغانان و آیین و زبان افغانی است
القصه ان دریا ازان مکان برآمده از کوهستان افغان خٹک وغیره گذشته در حدود افغانان جبل
به زمین ملتان سر سند و ازانجا حدود بلوچان و ملتان میگذرد و در پنج ... [illegible] و در لهبه
از کوه شمالی بر می آید و از طرف ملتان بتفاوت یک دیگر در حدود بلوچان باین دریا ... [illegible]
سند نام می یابد و بحر زخار میگردد و ازانجا پایان قلعه بهکر دو لخت شده قلعه را در میان میگیرد
وبدین سبب باستحکام وصعوبت مشهور است وازانجا براه ولایت سیوستان بمحال تهته
می درآید وهمی گروهی بلده تهته که بندر لاهری مشهور است بدریای شور منتهی میگردد واکثر صوبه تهته
ولایتی است خوش آب و هوا و تکلی است در حوالی آن تابستان ... [illegible]
زمستان هندوستان سرد تر بوده و نمک بسان ایران ... [illegible]
بهتر از بنگاله و پیشکر خوب تر از دکن باشد اکثر مدار باب یاری چاه است هنرپیشگان ... [illegible]
مرتب کرده اند که سیصد و شصت چوب خورد و کلان و زیاده از صد کوزه خود بهان بکار برده
وان را بجهت جر ثقیل جفت گاو بگردش در آرد چندین صد من آب از یک گردش دران ... [illegible]
انجا میرا ... [illegible] نفع بخشد ومدار زراعت خریف در بعضی از زمانی قلعه بر بارش است و
در بعضی امکنه خصوص بر دریای بیاه وبهت ریگ شوری نابغه بطلاع بر می اید و در کوه شمالی در بعضی
جاها ... [illegible] و حبشه بر اید و برانندگان را نفع بخشد و محصول ... [illegible]
طول این صوبه ... [illegible] تا دریای سند صد و هشتاد کروه و عرض ... [illegible] هشتاد
و هفت کروه شرق رویه سهرند و غرب سولتان وشمال کشمیر و جنوب ... [illegible] پنج سرکار ...

بسته سرود و نغمه دل فریب میکنند چهار کروهے هزاره بر لب دریا واقع است بعد گذشتن ازانجا
نزدیک شهر چند قوت که شهر متقدمین است از میان دو کوچه میگذرد و تماشاے عجایب است
و درین شهر مزار شاه برهان که بولایت شهرت داشت و خلایق کثیر اعتقاد دارند واقع است
و ازانجا جاری شده نزدیک قصبه جهنگ سیالان مسکن مساة هیر که در عشق رانجها مشهور است
بدریاے بهت اتصال یافته پیشتر میرود و همچنین دریاے بهت مابین چناب و این دریاے
دوآبه چونهه مشهور است و بهت از کوهستان تبت از جوهی برجوشد و در شهر کشمیر رسیده
از میان بازار و کوچه میگذرد و جا بجا در شهر قنطره تعبیه یافته و اکثر باغات دل کشا و عمارات فرح
افزا و سیرگاههاے دل پذیر و اماکن بے نظیر بر ساحل ان واقع است و بعد برامدن از کشمیر در
حدود پکهلی دریاے کشن گنگ درین رود وصل می شود و ازانجا پایان قصبه دانگلی دار الایالت
سرگروه گکهران میرسد و ازانجا از میرپور وغیره حدود گکهران گذشته پایان قصبه جهلم که درین
محل شاهندر واقع است میگذرد و جهلم نام می یابد و ازانجا از گرجهاک و نندنه و شمس آباد و بهیره
و خوشاب و [illegible] نزدیک قصبه جهنگ سیالان باب چناب می پیوندد و چناب نام می یابد
[illegible] سند [illegible] بهت و این دریاے ولایت پوتهار دوابه سندساگر مشهور است
[illegible] میان [illegible] و کابلستان و زابلستان حایل است سرچشمه ان ظاهر نیست
[illegible] از ولایت قپچاق برجوشد و از حدود کاشغر و تبت و کافرستان و حدود
ولایت کشمیر و پکهلی و دشتور گذشته باوکه یوسف زئی میرسد و پایان قلعه اتک بنارس دریاے
نیلاب با چند رود دیگر از جانب کابل آمده اتصال می یابد از بس که دران مکان عرض کم دارد
تنگ و تند بصلابت و مهابت میرود حتی که نظر نظارگیان [illegible] صلابت بینندگان
خیره میکند و از تموج و تلاطم ان زهره ماهیان اب می شود و از صدمات لرزه و قرار سینه
سنگ لخت لخت می گردد و در محل شاهندر مقرر است بسبب تندی اب کشتی از تیر [illegible]
[illegible] ساحل میرسد و جانب مغرب بر لب دریا سنگ سیاهی است که جلالیه نام
دارد [illegible] اوقات بان سنگ [illegible] کشتی مصادم شده شکست می یابد و کشتی [illegible] غرق
[illegible] فنای شوند [illegible] کشتی ها را از خوف [illegible] باشد اگرچه بر زبان عوام الناس است
که [illegible] است که جلالیه نام داشت اما وجه تسمیه [illegible] یافته که

فراوان القصه کشمیر دل کشائی ملکی است اگر یک باغ همیشه بهار یا یک قلعه آسمانی پایه بر خواستد سزاست
واگر عشرت گاه سبک روحان وخلوت کده گوشه نشینان بر گویند رواست ابهای خوشگوار وابشار فتنه
سامعه افروز وجلگهای روح افزا وگلهای طراوت اما بهمه جا کر شماره ان از تحریر افزون خاصه گل
سرخ وبنفشه ونرگس خودرو و صحرا صحرا وبهار وخزان بس شگرف ونیز شاه الو وشاه توت فراوان
میوه شود وخربوزه وسیب وشفتالو وزرد الو وتربوز بس نیک وانگور اگرچه بسیار است لیکن گزیده کم
وبیشتر بر درخت توت باشد توت کم خورند وبرگ او بکرم پیله بکار آید تخم او از گلگت وتبت خورد آورند
با انبوهی شالی گزیده کم باشد گندم ریزه سیاه مغام کم بود ومونگ کمتر خورند نخود وجو بس ناپدید زمین سیلابی
وفلالا وللمی است در تمام صوبه عمل غله بخشی سه توده ضبط زمین وداد وستد زر وسیم رسم نیست وجه نقدی از
سایر جهات نقد حبن را بخروار پیمایند کندی اسا گوسفندی باشد از هند دگو میش بس نازک دوشنو
وگاو او ریزه اسپان خورد آورد گریوه گذار بسیار فیل وشتر نباشد گاو سیاه رنگ بدشکل لیکن شیر ده [illegible]
دارد وبیشتر خورش برنج وماهی وشراب گوناگون سبزی وان را خشک کرده نگاه دارند برنج پخته را شب
گذاشته روز دیگر بخورند باوجود بسیاری مردم دلی سرمایه زندگی مزد وی تو دیده نگاهی کم در زمان [illegible]
سکنه آن مرز بوم مشهور پوشش پوست یک جامه چند سال بکار برند ودران ولایت بهت پشمینه
را از هندوستان برد لیکن راه بهیر وپکلی گزیده لاخستین نزدیکتر شعبه دارد وبیشتر در راه لشکر [illegible]
بیبر پنجال اگر بران کهسار گاو کشند در ساعت ابر وباد برجوشد وبرف وباران ریزد وطول این ولایت
از قنبر تا دریای کشن گنگ صد وبیست کروه عرض بیست وکروه شرقی هندوستان وولایت چهاب جنوبی
دجنوبی پاتهال وکوه شرقی وشمالی تبت کلان غربی پکلی ودریای کشن گنگ غربی دجنوبی ولایت کهکران
غربی وشمالی تبت خورد ومهر چهار طرف اسمانی کوه چهل وشش محال مشتمل بر دوازده کرور وشصت ودو لک
وهشتاد وپنجهزار دام ودو هزار وچهار صد پرگنی داخل این صوبه است

(صوبه دار الملک کابل)

کابل از گزین شهرهای باستانی است پشنگ بن لورین فریدون طرح انداخته وآبادی ان
بموجب تواریخ تا حال که این نسخه تحریر می آید دو هزار وپکصد سال وکسری منقضی است وقلعه
واسع دارد و مکان بر فراز کوه است وکوهی کهان را حصار مقابین نیز گویند مشرف بران واقع شده

صوبه قوم بزرگ و جماعه کثیر هزاره و افغان است هزاره خود را مغول از نژاد چغتای
خان بن چنگیز خان میشمارند و هند از غزنین تا قندهار و از تومان میدان تا حدود
بلخ در محال مشکله و جبال مزلفه سکونت دارند اکثر اماکن و مساکن
این جماعه غیر محلی است و افغانان خویشتن را اولاد بنی اسرائیل برادران مهتر
یوسف علیه السلام میشمارند افغان نام بزرگ ایشان بود او سه پسر داشت
یکی سربن دویم غرغشت سویم بتن و ازین هر سه شاخها پدید آمده هر قبیله
بنام یکی از نیاگان روشناس گردید اوس ترین و برتیچ و میانه و خرشبین
و شیرانی و داور و مردکاسی و جمند و خویشگی و کتانی و خلیل و مهمند و صافی
و محمدزی و یوسف زی و داوُدزی و کلیانی و ترکلانی به سربن پیوندد و اوس
سومانی و جیلم و اورکزی و آفریدی و جکتانی و ختکی و عبدالرحمانی و کررانی
و کاکر و عمرانی سوانی و پنی و تارن بغرغشت گراید و اوس شیرانی و
خضرخیلی و لنزی و لودی و نیازی و لوحانی و سوری و سروانی و کهکوری به
بتن نسبت دهند و اقوام دیگر از اولاد اینهاست که بقلم در آمد و اینهمه اقوام از
دریای سند تا کابل صد کروه و از حدود قندهار و ملتان تا سواد که
بحدود کافرستان و کاشغر پیوندد و زیاده از سیصد کروه مساکن دارند به
تقویت کهسار و شعاب گذار با مرای بادشاهی نیایش نکنند چون شاهراه
اختیار اینهاست مبلغی بطریق انعام از صوبه دار و گروهی بطریق راهداری
از مسافران بمساس اسپ و شتر و گاو میگیرند و بعضی اوقات دست تطاول
بمال و اشتغال کاروانیان و دیگر رهنوردان درازی کنند و مسافران را بزبردستی
و دزدی بدست آورده غلام میسازند و میفروشند ادم دزد در ممالک
دیگر کم خواهد بود و افغانان تمامی ادم دزد هستند و جمیع ممالک کابل باین
قوم تعلق دارد و از بلده پشاور مساوه بکابل میرود یکی راه نیکشاب است
شعاب صعاب بسیار و مسافت بعید دارد و لشکرها به صعوبت میگذرند و
دویم راه کهرپه که در جلال آباد بشاهراه می پیوندد و این راه هم از تنگی دره ها و صعوبت
کریوه ها و کمی آب و دست بردی افغانان باعث آزار و اضرار مسافران است

دارند پشاور شهر قدیم است که در کتب متقدمین پرشاور و فرشاور نیز نویسند
درینجا دیگے آن گورکهتری معبد جوگیان مشهور بود در عهد شاهجهان بادشاه منهدم شده
امروز هیچ تیرتهه بس دلکشای است که جوگی و سنیاسے و بیراگی و دیگر
درویشان در حواشی تالاب که چشمه سار است عمارات دل فریب اماکن
دل آویز احداث نموده اقامت دارند تومان بنگشات بجانب ملتان واقع
است مساکن بسیاری از قوم افغانان وسعت بسیار دارد مزروعات فراوان
خاصه شالی القدر پیدائے یابد که بولایت دیگر هم میرسد و کان آهن و نمک
دران حدود القصه درین صوبه زمستان سخت شود اما گزند نمیرساند و ولایتیان
بدون پوشش نتوان غنود بدستور توران برف بسیار بارد و در دشت
چهار ماه و در کوهها دیگا باشد ستایش آب و هواے و ایام بهار بتحریر راست
نیاید گوناگون میوه نشاط افزاید اگرچه انگور اقسام است اما صاحبی
و حسینی و قندهاری و کرنکالی لطافت دیگر دارد از جمله زردالوها میرمحمودی و تپی
و میرزائی و از خربوزه ها کوکب نبات و ماهتابی و کله کرکی و از باشینی و ناشپاتی
و عنبری و دود چراغ گزیده تر است و از گوناگون زراعت گندم و جو زیاده
است از زرع چهاری سویم حصه دارد و از نبات دلمی دهم حصه میدهند و از
انگور و تحفه نقدینه واصل کنند و حاصل سر درختی معاف است و بآئین
قدیم از گل معصفر چیزے نمیدهند و دانه معصفر را سویم حصه ادا سازند
و بسان سمرقند و بخارا پرگنه مشتمل بر تپهجات و قریات را تومان نامند و ساکنان
این صوبه یازده زبان دارند هندی و فارسی مغولی ترکی افغانی پشاے پراچی
گبری برکی لغانی عربی در نواحی کابل مغول سکونت دارند رعیت گیری
و مال گذاری کنند عورات این قوم بر مردان غالب هستند و در زمان عقد
بستن کابین زن سخن امر محال که شایان عصمتیان نباشد و پرده نشینان را
سنزد و پیاشند میسگیرند و بطور خود بسیر باغات و عشل عالم میروند و از
شوهران چندان خوف ندارند و بعضی زنان را دیدم که بیکے باگذاشته شوهر
دیگر کرده و در عمر خویش تا پانزده و بیست را بشوهری گرفته باشند و درین

بید خوانی هندوی مشک فام قلم بلاغت شیم در معبد گذارش شمهٔ از احوال

فرمان روایان هندوستان از ابتدای راجه جدهشتر پاندوان

از کتب تواریخ هندیه خصوص از مهابهارت که تاریخی است بزرگ تر و از جمیع صحف معتبر تر چنان بظهور پیوسته که سلطنت هندوستان از آغاز آفرینش جهان در خاندان والاشان پاندوان و کوروان بوده و سلسله اسلاف ایشان علی الاتصال فرمان روای و جهان کشای نموده اند چون نوبت سلطنت براجه بچتربرج که جد پاندوان بود رسیده بدستور نیاگان خویش بعدالت گستری و رعیت پروری جهانبانی نموده جهان گذران را پدرود نمود واحدے از اولادش نماند که مهام جهانداری بنظام آورد و اعیان دولت باهم مشورت نموده بجناب سرامد عارفان خداشناس سوامی بیاس التجا آورده بذریعه آن کشاف رموز معانی از عورات راجه سه پسر بهم رسانیدند گویند که چون زن اولین براجه بتاب دیدن پیکر مهیب آن خدا آگاه نیاورد چشم خود پوشیده بود ازین جهت از و پسری نابینا وجود آمد نام او دهرتراشت نهادند و زن دویمی را از مشاهده طلعت تابان آن عارف معارف بنهان رنگ زرد گردیده بود از و پسری که بدنش تمام زرد بود بعالم شهود شتافت نامش پاند گذاشتند یعنی زرد رنگ و پسر سیوم بدر نامی از پرستاری ولادت یافت چون دهرتراشت پسر کلان نابینا بود و بدر کنیزک زاده بود ازین جهت امر سلطنت به پسر میانگی که پاند بوده باشد قرار گرفت چراغ مرده این خاندان باز روشن گردیده و گلشن پژمرده سلطنت بتازگی طراوت یافت و راجه پاند بقوت سر پنجه شجاعت و زور شمشیر همت بر مخالفان غالب آمده و اطراف ممالک به تسخیر درآورده نام نامی اسلاف و اسم گرامی خویش روشن گردانید چون شکار دوست و عشرت طلب بود اکثر اوقات در صحرا رفته بشکار اشتغال داشتی روزی بعادت معهود بقصد صید افگنی بیابان نورد بود ناگهان دو آهو نر و ماده باهم صحبت داشتند ناهنوز تیر جگر دوز که آهو از ماده جدا شده بر زمین افتاد و آن آهو خود عابدی بود مرتاض باصورت آهو با معشوقه خویش مباشرت داشت در حالت نزع بر زبان آورد که ای پاند تعالی میخواهم که چنانچه ما را در زمان وصال جانان بیجان کرده تو هم در وقت صحبت بهمخوابه خویش بمرگ شوی راجه از وقوع این واقعه غمناک گردیده دود تحیر بدماغ او پیچید اما چه کند که تیر از شست جسته

که اندراج یافته بود بیرون آمد زمین را کافته بسان خر بانگ برداشت ازان اواز خران وشغالان وکرگسان وزاغان بزمین ودر هوا فریاد برآوردند وه رهوا غبار پیدا شد ظهور این حالت موجب حیرت نظارگیان گشت سوای صد پسر مذکور ججهه[1] نامی از زوجه دیگر ولادت یافت که همگی یک صد ویک پسر بوده باشد خلف بزرگ او جرجودهن رویین تن بود که تیر وسنان وشمشیر برو کارگر نمی شد ودر شجاعت وقوت دعوی انفراد داشت چون راجه پاند دران صحرا رخت هستی بموجب دعای عابد بسبب صحبت زن که خود را از شهوت نتوانست ضبط کرد بربست زنان خوردش بهمراهی آن بسوخت عابدان وزاهدان که در بیابان همسایگی بودند هر پنج پسر وزن کلان راجه را در هستناپور رسانیدند اکثر مردم پسران را قبول نکردند وبعضی قبول میکردند خصوص دُرجودهن پسر کلان دهرتراشت میگفت که چون راجه پاند بسبب نفرین عابد ترک صحبت زنان کرده بود ایشان را چگونه فرزندان راجه تصور توان کرد دران وقت سروش از غیب آواز داد که این ها پاندوان هستند یعنی پسران راجه پاند که بنمط بدیع بذرایع ملایکه بعالم وجود آمده اند بعد چنین اواز گل از هوا بر سر ایشان بارید وصدای نقاره وبوق وغوغای عظیم از جانب آسمان برخاست تمامی مردمان هستناپور از استماع این آواز حیران شده پاندوان را قبول کردند وبهیکم پتامه که عم پدر ایشان بود سایه مرحمت وپرورش بر سر آنها انداخته معلمان دانشور واستادان فرخنده سر برای تربیت وآموزگاری مقرر نمود پاندوان بمقتضای دانش خداداد وخردمندی مادرزاد وراندک فرصتی اکثر صحایف بید ودانشها برخواندند وتمامی علوم تیراندازی وکمانداری ورسوم نیزه بازی وتیغ گذاری آموخته بحد کمال رسانیدند چنانچه جدهشتر که از همه کلان بود در صفات خجسته واوصاف مستحسنه وراستی ونکوی وخردمندی وخوشخوی مشهور گردید بیت

نکوروی ونیک اختر ونیک خوی	بدل راست بازو بلب راستگوی
نه رایش به تدبیر محتاج غیر	نه اعضای رایش بجز محض خیر
بگیتی ندیده کسی رنج ازو	دل راستان راستی سنج ازو
باین دانش وعدل وتمکین وفر	گمانم نه آید که باشد بشر

وبهیم سین از جدهشتر خورد بسیار پر قوت وزورمند بود که درختان قوی را از جا بر میکند وفیلان کوه پیکر را برداشته بر زمین می افگند ودر علم گرزبازی وهنگامه رزم سازی وجنگ وکشتی وهنر کشتی نظیر خود نداشت نظم

---

(۱) ججهس ججیس ججس

وکار از دست رفته بود از دعای بدان عابد مردن خود در صحبت زن بیقین دانسته ترک جهانبانی نموده در صحرا
رفته بعبادت و ریاضت اشتغال ورزید اما از بی اولادی خویش دلش ملالت اندود می بود چون هر دو زوجه او در
صحرا رفیق طاعت بودند روزی بزوجه کلان که کنتی نام داشت گفت که هر کس که بی اولاد بمیرد در دوزخ می رود در
بید جایز است که اگر شخصی اولاد نداشته باشد یا قادر بر پیدا کردن اولاد نشود از دیگری فرزند حاصل
نماید چنانچه پدر من بی اولاد رحلت نمود بصلاح بزرگان توالد من و برادران من از بیاس دیو گردید آن عورت
پاسخ داد که اگر بر سر من تیغ آبدار ببارد ممکن نیست که با مرد بیگانه صحبت دارم اما چون افسونی از عابد
مرتاض آموخته ام که از عالم ملکوت هر کس را میخواسته باشم طلبداشته فرزند حاصل نمایم راجه از این سخن
خوش وقت شده درین باب اجازت داده آن عورت را در خلوت فرستاده خود بدروازه بپاسداری قیام
داشت و آنچنان احتیاط بکار برد که مظنه رسیدن آدم در انجا نباشد بقدرت قادر مطلق آن زن از
درون خانه آبستن شده بیرون آمده راجه را مژده داد بعد نه ماه پسر والاگهر زائیده نام فرخنده فرجام او را
جدهشتر نهادند نوبت دویمین بهمین آئین آبستن شده پسری بغایت زبردست قوی هیکل زائید نام او
بهیم سین گذاشتند در روز ولادت او واقعه غریب وقوع یافت که ناگهان در آن صحرا شیری مهیب در آمد
مردم از خوف خورده فریاد برداشتند کنتی ترسناک شده بی اختیار برخاست و بهیم سین از بغل او جدا
شده بر سنگ کلان افتاد از ضرب آن طفل سنگ لخت لخت گردید این معنی باعث تعجب گشت راجه پاند
دانست که این طفل بغایت زورمند خواهد شد نوبت سویمین همین نمط ارجن ولادت یافت در ان وقت
آوازی از آسمان برآمد که چنانچه در عالم علوی اندر فرمان رواست در جهان سفلی این پسر حکمران خواهد گردید در
محاربات هیچکس حریف او نخواهد شد و از زوجه دویم راجه بهمین عنوان نکل و سهدیو بطریق توامان بوجود
آمدند و این هر پنج برادر در حسن خوبی و قوت و دلاوری نظیر نداشتند و راجه با این پسران در صحرا می بود و امور
سلطنت را دهرتراشت برادر کلان که نابینا بود در هستناپور سرانجام میداد چون زوجه دهرتراشت آبستن
شد بعد از دو سال مضغه گوشت از شکم او بدر آمد که از آهن هم سخت بود دهرتراشت حیران شده
خواست که آن مضغه را بر اندازد در ان حال بیاس حاضر شده فرمود که از ان پسران نامدار خواهد برآمد زنهار
این گوشت را ضایع نسازند بعد از ان بموجب امر بیاس آب سرد بر آن پاشیدند از و صد لخت
شد هر لخت را در کوزه روغن جدا جدا انداخته با احتیاط نگاه داشتند بعد دو سال آن کوزه ها را وا
کردند از هر یک کوزه پسری برآمد و از همه کلان تر درجودهن(۱) بود گویند وقتی که درجودهن از کوزه روغن تولد

---

(۱) جرجودهن

صاحب و مخدوم و ولی نعمت و خدای مجازی تصور نموده سر موی از تقدیم امرش عدول نکردندی و سر ناخن خلاف مرضی او بعمل نیاوردندی و داد عیش و عشرت دادندی نظم

چه نیک اختر کسی کز بخت فیروز ۔۔۔ شود پیش بزرگان خدمت آموز
کسی کس بخت و دولت پای گیرد ۔۔۔ بچشم بختیاران جای گیرد

درجودهن پسر کلان دهرتراشت از دید و شنید اوصاف حمیده پاندوان حسد بر و خصوصاً زور و قوت بهیم سین آتش عنا و در کانون سینه مشتعل گردید از آنجا که دشمن گدازی آئین و دین سلطنت است و پاندوان پاندو انقطاع رشته زندگی آنها ساعی بوده بارها بقصد هلاک بهیم سین که آنها همه زبردست و زورآور میدانست در سیر و شکار که باتفاق یک دیگر در صحرا میرفتند زهر داد و چند مرتبه او را در خواب یافته و دست و پا محکم بسته در دریای گنگ انداخت اما چون حفظ و حراست الهی شامل حال او بود مراده دشمن پیش نرفت و در هر مرتبه سلامت ماند چون دهرتراشت جدهشتر را بهمه وادی قابل دانسته ولیعهد نموده مدار کار جهانبانی در قبضه اقتدار او گذاشته بود درجودهن زیاده حسد برده به پدر پیغام کرد که ما را از سلطنت محروم کرده اند من تاب اطاعت جدهشتر ندارم بهمین زمان خود را میکشم و دهرتراشت خاطر داشت پسر منظور داشته مقرر کرد که نصف ولایت بعهده درجودهن باشد و جدهشتر معه برادران خویش در برناوه رفته بر نصف ولایت حکومت کند بنا برین مشورت جدهشتر را رخصت شهر برناوه داد پیش از آن که جدهشتر در آن شهر برسد درجودهن کسان خود را فرستاده تلقین کرده بود که عمارات از شمع و قیر و ریسمان و غیره و ذلک تعمیر کنند و بعد از آنکه پاندوان در آنجا رسیده طرح اقامت اندازند قابو یافته آتش در و نهند تا آنها سوخته خاکستر شوند فرمان بران بموجب فرمان عمل آورده عمارات شمع و قیر بطریق مستر یعنی ستر و مخفی تعمیر نموده پاندوان بعد رسیدن در آن مکان از دغل و حیل معاندان واقف گردیده نقبی در آن خانه زده راهی درست کرده شبی بدست خود آن عمارت را آتش داده از راه نقب بدر رفتند و بهیل زنی با پنج پسر خود که در آنجا آمده بود سوخته خاکستر گردید کسان درجودهن سوختن بهیل زن و پسرانش را خاکستر گردیدن پاندوان با والده خویش تصور نموده مژده هلاک آنها به درجودهن رسانیده موجب مسرت او شدند و پاندوان بعد برآمدن از آن مهلکه و صحرا رسیده بلباس زاهدان در معابد و اماکن متبرکه میرسیدند و بسیر ممالک ره سپر می شدند و دیو و عفریت را می کشتند و شیر و گرگ را شکار می کردند تا آنکه در شهر کنپله رسیدند راجه دروپد مرزبان آنجا دختر صاحب جمال در حسن و خوبی بی مثال داشت و دران ایام دختر بحد بلوغ رسیده بود و راجه دروپد

بران زور هرگز نباشد هژبر | دو پایش بخاک اندرون سر با بر
چو او خشم گیرد و برو زنبرد | به پیشش چه پیل و چه شیر و چه مرد
چو آوردی آهنگ بر کارزار | نکردی بر و تیغ فولاد کار
نبود آدمی بود شیر عرین | که بادا بران شیر مرد آفرین

و ارجن از بهیم چنین خوردبود در قوانین کمانداری و آئین تیراندازی از استادان روزگار و تیر اندازان کمال عیار درگذشت و علم این علم در عرصه ربع مسکون برافراخت و کوس ناموری این هنر در هفت اقلیم نواخت و این علم را بچندین عنوان بکمال رسانید یعنی یک تیر انداختی هزاران تیر از وی استخراج نموده جان گزای اعدا نمودی و نیز اگر خواستی تیرهای مستخرج در هوا تتق بسته سد راه باد و باران شدی و هزار تیر آن قدر آتش برافروختی که هر نیک و بد را سوختی و همچنین از تیر طوفان باد و خاک و آب هویدا ساختی و از تاثیرات آن معاندان را بر خاک هلاک انداختی و از جانب عدو این اگر هزاران تیر برو آمدے آن را از تیرهائے خویش در هوا برانداے و در رزمگاه افسون پردازی و سحرسازی نموده گاهی بلند و گاهی پست و گاهی فربه و گاهی لاغر بنظر دشمنان درآمدے و زمانی بصورت مهیب نمودار شدی و ساعتی از نظر غایب گشتی و این علم خاصه اهل ملکوتست که تیرهاے انداخته بقوت افسون چنین کارهاے نادره بروی کاری آورند و الا حوصله بشری و مدرکه انسانی کجا طاقت متحمل امثال این امور عجیبه تواند داشت چون ارجن ملک نژاد و قدسی نهاد بود وقوع این قسم نادره کاریها از و بدیع نتوان شمرد

نظم

همان ارجن پهلوان شیر دل | که از تیر او گشت گردون خجل
خدنگش دل دشمنان بشکند | اگر کوه باشد ز بن برکند
خداوند او را چه سان آفرید | برو آفرین کو چنان آفرید
جهان آفرین تا جهان آفرید | چو ارجن بگیتی نیامد پدید

و همچنین نکل و سهدیو برادران غیر مادری ایشان در سواری اسپ و فیل و عرابه و در تیراندازی و نیزه بازی و تیغ بازی و دیگر لوازم سپه سالاری بی همتا بودند بیت

به نیروی مردی و فرهنگ خویش | بگردون برافراخت اورنگ خویش

و این هر پنج برادر بهمدیگر نوعی اخلاص و یگانگی داشتند که گویا آفریننده بدایع موجودات یک روح را تجربه ساخته در پنج قالب انداخته و جدهشتر برادر کلان را هر چهار برادر خورد

درین جنگ آمده شریک کارشده بود از دیدن شوکت و دولت راجه جدهشتر عداوت کین و حسد فزون بتازگی دل او را خراشید چون رخصت شده در هستناپور رسید این درد دل را با رفیقان خویش در میان آورده در برانداختن بنیاد دولت راجه جدهشتر مشورت کرده صلاح همگنان بران افتاد که انجمن قمار بازی آراسته و مقامر دغل پیراسته ملک و مال ازو باید گرفت بنا برین صلاح راجه جدهشتر را از اندرپت طلبداشته بعد درازی سخن مجلس قمار ترتیب داده کعبتین تزویر در میان آوردند چون تقدیر قادر مطلق بران رفته بود که راجه جدهشتر با برادران سرگشته بادیه ادبار و آبله پای بیابان افتقار گردد با وجود آن قدر عقل و دانش مغلوب فریب آن قماربازان گردیده شروع بقمار کرده خزینه و دفینه و نقود و اجناس و جواهر زواهر از اندازه بقیاس و سایر اسباب سلطنت و شهریاری و تجملات ریاست و نامداری و ملک و مال و اسپان و فیلان در باخت و از جمیع اموال و خزاین دست خالی ساخت ابیات

طبعی بقمار یافت مایل افتاد بورطهاے هایل

وانگه زپی قمار بازی گسترده بساط فتنه سازی

بنشست در خزینه بکشود راهی بقمارخانه پیمود

شد گرم مقامر فسون ساز زنقش دغل حریف کجباز

هردم بفریب جادوانه می باخت قمار[1] را بهانه

او ساده دل و حریف پرکار او خفته و ماغ فتنه بیدار

آشفته خرد شد و نظر باخت تا مال و منال خویش درباخت

چون کرد زمال و گنج و ربار بر ملک فتاد نوبت کار

شد هر دو ز دست فتنه پامال نی ملک باو بماند و نی مال

برباخت باو سپهر ناساز کج باخت باو حریف کجباز

بنشست بلا بخانه روبی برخاست عدو بپای کوبی

چون از ملک و مال چیزے نماند آنچنان مسلوب العقل گردید که هر چهار برادر و بعد ازان خود را پس ازان دروپدی را که زوجه هر پنج برادر بود نوبت بنوبت درباخت وقوع این امر موجب حیرانی نظارگیان و باعث بدنامی او گردید دوشاسین[2] برادر درجودهن سنگ دلی فعلی از زمی نموده دروپدی

(۱) خزانه را خزانه (۲) دوساسن

بائین نیاگان خویش فرمانروایان روی زمین را طلبداشته جشن عالی ترتیب داده بود تا هر کس را که
آن دختر پسند کند در عقد زوجیت او در آید و آن را در زبان هندی سوینبر گویند و راجه مسطور چوبی کلان
بسان قبق در میان ایستاده کرده ماهی طلا بر آن بسته و دیگ کلان از روغن پر کرده زیر چوب بر
دیگدان گذاشته و کمانی در غایت بزرگی و سختی نهاده و شرط نموده بود که هر کس این کمان را زه
کرده ماهی از بالای چوب به تیر زده در آن دیگ روغن اندازد آن دختر در مناکحت او در آید روز
دیگر تمام راجهای هندوستان عرصه در آمده بتقدیم شرط قید در زیدند احدی از عهده این شرط نتوانست بر آمد
پاندوان بصورت گدایان در گوشه تماشائی بودند در آن وقت ارجن بر آمده کمان اگرچه در غایت سختی بود زه
کرده چنان تیر زد که ماهی طلا از بالای قبق جدا شده در دیگ روغن افتاد آنگاه دخت راجه درویدرا که
درویدی نام داشت از میان چندین راجه های والا شکوه بزور بازوی قوت گرفت نظارگیان
از وقوع این قوت و جسارت آن گدا وش حیران ماندند و احدی را یارای آن نشد که مقاومت
باو توان کرد تقدیر ازلی بر آن رفته بود که آن دختر را پنج شوهر شوند لهذا پاندوان هر پنج برادر بموجب
امر مادر خویش آن را در زوجیت خودها در آوردند هر یک هفتاد روز نوبت مقرر کرد چون در هستناپور
خبر رسید که پاندوان حیات هستند و دخت راجه درویدرا بزور گرفته اند دهرتراشت حسب الصلاح ارکان
و اعیان کسان خود فرستاده ایشان را طلبیده شفقت پدرانه بجا آورد و باز ولایت را منقسم نموده نصف
بر دریودهن پسر خود بحال داشت و نصف به پاندوان مرحمت کرده با یک دیگر ایشان عهود مواثیق و
روابط اخلاص در میان آورده پاندوان را رخصت داد که در شهر اندرپت بر ساحل دریای جمنا که ثانی الحال
آن شهر بدهلی مشهور گردید رفته اقامت ورزند راجه جدهشتر در آن شهر رسیده باجرای احکام
حکومت متقید شد و بزور شمشیر و قوت مردانگی اکثر ممالک تسخیر در آورده فرمانروایان اکناف گیتی را فرمان پذیر
گردانید چون دولت و مکنت بسیار بهم رسید جگ راجسو بوجه آنکه اجداد او را میسر نشده بود باتمام رسانید
جگ راجسو باصطلاح هند عبارت از عبادت عظمی است که انواع اطعمه بچندین هزار برهمن میدهند
و نذر و صدقه و زر و باجماعه خیرات می کنند و افسونها خوانده اقسام اغذیه و عطریه و اجناس نفیسه
در میان آتش افروخته خاکستر می سازند و عمده ترین از شرایط این جگ آنست
که راجهای روی زمین جمع آمده تمامی امور خدمات حتی که آب کشی و طعام پزی و ظروف شوئی و دیگر جزویات
بذات خود بجا می آرند این عبادت آن را میسر شود که حکمش بر هفت کشور جاری باشد چون راجه
جدهشتر را فرمانروایان گیتی مطیع و منقاد بودند این جگ حسب المدعا بانجام رسید دریودهن نیز

بی موسم داوند و ماده گاو خرکره و دیگر حیوانات بچه غیر جنس زائیدند و دیگر شگونها که باعث هیبت بوده باشد نمایان گردید دانایان شگون و واقفان اسرار ظهور و بطون گفتند که از وقوع این علامات در اندک زمانی به پسران دهرتراشت آفات و بلیات پدید خواهد آمد بلکه به نتیجه بکار یهانیست و نابود خواهند شد بالجمله پاندوان در صحرا رفته یکایک درین طرح اقامت انداختند بس از چند سال ارجن بقوت ریاضت خویش رسانید که عبارت از مکان فرمانروای عالم ملکوت باشد رفت و راجه جدهشتر با برادران دیگر قدم تردد در راه گذاشته تمامی امکنه شریفه و بقاع متبرکه که عبارت از تیرتهها باشد طواف کرده سیر عالم نمود و ارجن تکمیل رسانید که بوده اقسام فنون تیراندازی از ملایک اموخته با اسباب و تجملات بسیار آمده با برادران ملحق گردید پاندوان دوازده سال در بیابان محن و شاق بی پایان گذرانیدند و قائع غریب و سوانح عجیب با نها عاید گشت و سال سیزدهم در شهر بیراتهه رسیده نام خودها تبدیل نموده نوکر راجه بیراتهه شدند کسان درجودهن هر چند جستجو نمودند ایشان را هرگز نیافتند چون سیزده سال بانقضا رسیده خود را ظاهر نموده پیغام بدرجودهن فرستادند که حصه ولایت ما را مرحمت سازد و او از روی رعونت قبول نکرد باز پیغام نمودند که اگر زیاده نباشد برای تمشیت امور معیشت و تحصیل قوت هر پنج برادر را پنج موضع که کتهل و کرنال و اندری و برناوه و باغپت بوده باشد عنایت نمائید تا بران قانع باشیم و کار بجنگ و پرخاش نکشد درجودهن از روی جهالت کرداشت بنا براجلی که او را نزدیک رسیده بود با آنکه پاندوان این قدر لجاجت کشیدند و بر پنج موضع قناعت کردند صلح قبول نکرد و قرار بر جنگ داده از اطراف عالم راجهای و رایان والا شان که با وی محبت اتحاد یا اطاعت و انقیاد داشتند باعانت و امداد طلبداشت راجه جدهشتر نیز خویشان و متوسلان و مخلصان خود را که فرمانروای ممالک بودند باستمداد و استعانت طلبید در اندک فرصتی فرمانروایان والا قدر و رایان عالی مقدار و بهادران صف شکن و دلاوران شمشیرزن و تهمتان شیرافگن و تیغ زنان فیل تن و پهلوانان سخت کوش و جوانان بر خروش و یلان فیل پیکر و پردلان شه جگر و مبارزان رزم اندیش و شجاعان شجاعت کیش و همگنان شیران بیشه بسالت و نهنگان دریای جلادت و مردان میدان و غا و گردان عرصه هیجا بودند چون کواکب آسمان و ریگ بیابان و قطرات باران و برگ درختان بیرون از حد حصر و شمار با تجملات حرب و پیکار و اسباب جنگ و کارزار و فیلان نامدار و اسپان بادرفتار از اطراف ممالک و اکناف مملکت از هر دو طرف آمده کارطلب شدند حتی که اجتماع این قدر عساکر در هیچ معرکه نشان ندید هند نظم

زدامان سپه جمع شد بیش ازین ندیده کسی لشکرے بیش ازین

نمودار شد لشکر تیک بخت چو ریگ بیابان و برگ درخت

دامن کشان و هرزه گویان ویدان انجمن آورده حسب الامر درجودهن خواست که برهنه کند در آن وقت
آن عفیفه حایض بود بجناب ایزد تعالی که ستار العیوب است مناجات کرده استدعای حفظ ستر خویش
نمود و تضرع و زاری او بدرگاه مجیب الدعوات مستجاب گشت چون دوشاسین بی آزرم پارچه از
بدن او بر گرفت بقدرت الهی پارچه دیگر بر و ظاهر شد بهمین آیین دوشاسین لباس آن عفیفه بر می
آورد و از غیب لخوت دیگر بر و مرحمت میشد چندانکه دوشاسین از برآوردن پارچه ها مانده شده آن قدر
پارچه از بدن آن عفت سرشت بر آمد که از حد حصر افزون بود بالضرور[1] دوشاسین دست ازو باز کشید
ازین حال بر حاضران انجمن عجب حالتی گذشت همه کس از دیدن آن بی آزرمی چشم بر بستند و بر
درجودهن و دوشاسین و رفیقان آنها زبان لعنت برکشادند درجودهن ازین سخنان [illegible] بخاطر نیاورده
باوجود گرفتن ملک و مال بران قرار داد که یک بازی دیگر باید باخت اگرچه جدهشتر برد هرچه از ملک
و مال باخته است باز ازین باو باشد و اگر درین مرتبه هم بازد او دوازده سال معه برادران در صحرا
بگذراند و سال سیزدهم در معموره بطریق اختفا بسر برد اگر دران سال ظاهر شود باز دوازده سال در
بیابان بوده باشد ناچار جدهشتر که عقل او از دست رفته بود و بخت خفته بدین شرط باز بازی
کرد اتفاقاً درین مرتبه نیز این بازی را درباخت و بایفای وعده رخصت شده معه برادران و
درعیدی راه صحرا پیش گرفت و دران حال کرن که عمده بدخواهان پاندوان بود از روی ظرافت گفت
که ای درویدی بهمراه پاندوان چرا میروی بملازمت راجه درجودهن باش او درزوجیت مروی
متهور خواهد کرد که آن [illegible] ترا بقمار نبازد و نیز دوشاسین تمسخر بزبان آورد که پاندوان حکم خواجه سرایان دارند
همراه آنها چه خواهی کرد یکی ازینها بشوهریت خود قبول کن تا باسودگی بگذرانی همچنان بدگویان بدخو سخنان
باستهزا و طنز می گفتند و خنده می کردند پاندوان شرمنده و سرافگنده می بودند بهیم سین میخواست
که بزور بازوی خود انتقام ازان هرزه گویان بگیرد اما راجه جدهشتر دران باب اجازت نداد و بموجب
شرط از هستناپور بر آمده معه برادران رو بصحرا نهاد گویند که چون پاندوان ازان شهر بر آمدند ناگهان
زمین لرزه و صاعقه برقی بصاعقه بر دن ابر ظاهر شد لغزید و با آنکه روز گرفتن آفتاب نبود تمام منکسف
گشت و در روز ستاره در آسمان بکمال صباحت افتاد و هر کنار هستناپور بگردید و جانوران
[illegible] بجانب آبادی آمدند و شغالان در روز [illegible] در شهر رسیده فریاد کردند کرگسان بالای دروازه
[illegible] آواز خوردند و گل بی وقت در ختان بیابان بشگفت و آب دریا بالا رویید

(۱) بالآخر

زشوریدن نالہ کرنا سے | درافتاد تپ لرزہ در دشت و یامی
تو گوئی کہ باد قیامت وزید | زمین پارہ شد آسمان بر درید

پاندوان لشکر خود را هفت بخش کردہ افواج ہراول و چنداول و جرنغار و برنغار و قول و طرح و نقم بامینی کہ باید ترتیب دادہ رو بہ پیکار آوردند نخستین بهیم سین در میدان آمدہ آنچنان نعرہ مہیب بر زد کہ زلزلہ در زمین و غلغلہ در زمان افتاد و ازان آواز ہولناک فیلان و اسپان خون ریختند و اکثر مخالفان ترسان و لرزان گریختند و گرز گران بدست گرفتہ و بر سر گردانیدہ بیک ضرب چندین ہزار عرابہ را با سواران برہم ساخت و فیل و اسپ را برداشتہ بر زمین انداخت و آدمی را بر آدمی زدہ بکشت و بسیاری ہا را از مشت استخوانہا بر شکست نظم

ہمان بهیم دیوافگن پیل تن | کہ از گرز کہ را بکندی ز بن
یکی نعرہ زد در میان گروہ | تو گفتی بلرزید دریا و کوہ
بکوبید گوپال گرز گران | چو پولاد را سنگ آہنگران
کسی را کہ دیدی فگندی چو مور | بکندی سر کش را بکید ست زور
بیک زخم کان بهیم آہستہ کرد | صد افگند و صد کشت و صد خستہ کرد
ہزار و صد و شصت مرد جسیم | بیک ضرب شد خستہ از دست بهیم

وارجن نیز مثلی کہ شیر ژیان بگلہ گوسپندان در آید در افواج اعدا در آمدہ سنگ جنبید و ... و تیر خارا شگاف خون ہزاران ہزار کس بر زمین ریخت گروہ گروہ مخالف بہ خاک ہلاک ... بوق آثار صور قیامت نمودار ساخت نظم

چو رعد خروشان در آمد بجوش | ز ایوان کیوان گذشتہ خروش
خروشی بر آمد کہ کیوان شنید | تو گوی کہ صور قیامت دمید
نہ استاد کس پیش ارجن بجنگ | بجستند یا او کسی نام و ننگ
گریزان شدند آن دلیران ہمہ | چو از شیر غریدہ آہو رمہ

ہمچنین درجودہن افواج خود را ترتیب و تسویہ نمودہ حلقہائے فیلان با کوہ برگستوان آراستہ عقب ہر فیل پنجاہ سوار و پس ہر سوار ہفت پیادہ برگماشت تا ہرگاہ فیلان را بر معاندان بگذ... و پیادہ از دنبال روان[1] شدہ کار پرداری نمایند و عساکر خود را بپاسداری ہیکہم پتامہ و درونا چارج

(۱) برآمدہ

سپاهی بکثرت فزون از شمار ‌ ‌ سپاهی ز مور و ملخ بی شمار

همه تیغ داران خنجر گذار ‌ ‌ ظفر پیشگان و تسلط شعار

سپاهی سپاهی بیگانه بیابان فزون ‌ ‌ ز اندیشه هر محاسب برون

بپای پیل جنگ شعله پیلان مست ‌ ‌ همه نیزه و گرز و خنجر بدست

شد از جوش بر زمین پشه را جایگاه ‌ ‌ شد اندر هوا باد را تنگ راه

ز بس جوش لشکر بی ناه در آ ‌ ‌ بسیط زمین تنگ شد بر سپاه

چون سماء معرکه کروکشیت که اکنون به تهانیسر شهرت دارد و شریف ترین اماکن و بزرگ ترین معابد واقع شده و جمیع [illegible] عقلمندان هند بر جا که ذریعه آفرینش جهانیان اوست به بدایع قدرت صانع بی آلت در آن مکان شریف از گل نیلوفر بعالم وجود آمده بالقای ربانی همان جا عالمیان را بعرصه شهود آورده انتظام مناهی عالم تکوین و ایجاد و نظام پیرای سلسله کون و فساد گردیده و اعتقاد آن جماعت آنکه هر کس از اهل تقدس در آن محل قالب عنصری تهی کند از آمدن دوباره در دنیا که عبارت از تناسخ بوده باشد نجات یابد و مقیم بهشت برین نصیب او شود لهذا آن مکان فیض نشان را برای کارزار مقرر کرده عرصه پیکار و جای دو دسته گروه مقرر گردید و از طرفین افواج چون دریاے مواج از پی هم می رسید و لبیان عساکر چون ابر [illegible] صحرا نمود و ادی گردید از کثرت گرد و غبار چهره زمین و آسمان ناپیدا و از بسیاری جوش و خروش آثار شور محشر هویدا بود و صدای نقاره رعد آواز و خروش بوق زلزله انداز و غلغله های زهره گداز و از هول قیامت ساز لرزه در زمین و زمان انداخت و هوی های لشکر و شور و غوغای لشکریان گوش فلک را کر ساخت نظم

به آمد بر دو سپه بوق و کوس ‌ ‌ زمین آهنین شد فلک آبنوس

بلرزید کوه و بجنبید دشت ‌ ‌ غریو از نهم آسمان در گذشت

ورا هی جگر تاب و فریاد زنگ ‌ ‌ ز سر مغز می برد از روی رنگ

ز فریاد کره ناه گاو دم ‌ ‌ هژبران بصحرا رهے کرده گم

ز غرو دم کوس غارا شگاف ‌ ‌ پرافگند سیمرغ در کوه قاف

بغریدن نعره چون تند شیر ‌ ‌ در آمد برقص از فزع جاے دلیر

ز غریدن کوس خالی دماغ ‌ ‌ زمین لرزه افتاده در کوه و راغ

خروشیدن گوش روئین کاس ‌ ‌ نیوشنده را داد در جان هراس

ودر هر گوشه عرصه عرصهٔ نبرد انگیزی حلقه و طوق و دیگر زیورها زین چندین از کشتگان جدا شده افتاده که تمام رزمگاه
بسان عروسان پر زیور گشت و هر طرف ان قدر شمشیر و نیزه و کمان و سنان از دست مردگان بر زمین آمد که
تمام عرصه قورخانه گردید از وفور نقشهای مختلفه و فرط صدمتهای متضاده تمام آن زمین نگارخانه چینی می نمود و هر جانب
فیل و اسپ و پیاده بسان مهرهای شطرنج بیجان افتاده هر سو و دست و پا و دیگر اعضای مردگان آنقدر
جدا جدا بودند که جای پا نهادن نماند و زاغ و زغن و کرگس و عقاب به بوی گوشت از راه دور آمده چنگل از زر و
و منقار تمنا بر آموده و شغال و کفتار و دیگر جانوران گوشت خوار روزی فراخ طعمه ای یافته مسرور شدند بقول
فضلاء هند جایی که جنگ عظیم می شود ده هزار کس کشته می گردند یک قالب بیجان برقص می خیزد و یک تن بی سر
تردد می نماید این جنگ نوعی گردید که اکثر قالب بیجان بسان مستان برقص در آمدند و درین جا بیشتری تن بیجان
و بی سر مانند مبارزان در تردد و جولان بودند و هر طرف فریاد بزن بزن و بکش بکش بعیوق آمده آنچنان خوف و
هولناک جان از تن شنوندگان بدر می رفت نظم

بپاراست رزمی که خورشید و ماه ندیدست هرگز چنین رزمگاه
بباریده چندان نم خون ز تیغ که باران نبارد ز بسیار میغ
همه ریگ شد زیر نعل اندرون چو کرپاس آهار داده بخون
بیابان بکردار جیحون بخون یکی بی سر و دیگری سرنگون
بیابان سراسر همه کشته بود همه دشت از کشتگان پشته بود
بیابان چو دریای خون شده است تو گوئی همه روی زمین لاله است
ز بس کشتگان شد چنان روی دشت که پوینده را باد دشوار گشت
ز بس کشته افتاده در کوه و دشت فلک گفت بس بس که از حد گذشت

تا هژده روز علی الاتصال محاربه و مجادله سخت و مقابله و مقاتله صعب از هر دو طرف روی داد که شرح مبارزت
هر یک از مبارزان جانفشان در دفتر گنجایش ندارد و از آنجا که در دیوان کده ازل منشیان قضا منشور فرمانروائی
بطغرای غرای فتح و نصرت بنام نامی راجه جدهشتر درست کرده بود بزور بازوی اقبال و قوت بهیم طالع الاقبال
بر درجودهن و دیگر مخالفان غالب آمد و در روز هژدهم درجودهن از ضرب گرز کوه شکن بهیم سین با تیغ خونریز خالی
قالب تهی کرده و مکافات اعمال شنیعه خود که نسبت بحال پاندوان بی غم نموده بود بسزا رسید و نیز برادران
و خویشان و متوسلان او که با درجودهن ناهنجار بهادر رفیق بودند بجزای افعال رسیده رخت هستی بر بستند و درین
جنگ هفت اکهوهنی از جانب پاندوان و یازده کهوهنی از طرف کوروان که همگی هژده اکهوهنی بوده باشد و

وکرن وده شاسین وشگن پنج بخش گردانید این بهادران میدان وغا ومبارزان عرصه هیجا در رزمگاه آمده مثلی که شیر آید تا بپا زعف کلنگ را پریشان سازد صفوف پاندوان را متفرق گردانیدند واکثر را به تیر خارا گذار وشمشیر آبدار برخاک انداخته جوهای خون روان ساختند **نظم**

چو آن شیران جنگی در آویختند | ز تن جوی خونها همی ریختند
بکی جنگ کردند بر سان شیر | نشد هیچکس هرگز از جنگ سیر

علی الخصوص بهیکم پتامه کارپرداز بهادرانه نموده نوعی جنگ کرد که احدی را تاب مقاومت با و نماند گویند که هر روز ده هزار کس را بقوت سرپنجه شهامت و زور بازوی شجاعت بر خاک هلاک می انداخت و ده روز علی التواتر جنگ مردانه نموده آنچنان نبرد مردانه نمود که زیاده از یک لکه عرابه سوار و فیل سوار و اسپ سوار از دست او کشته شدند **نظم**

در افگند خود را در آن کارزار | چو شیری که گور افگند در شکار
بهر گام سی گام جستی ز جا | بهر زخم فیلی فگندی ز پای
بهر ضرب چندی فگندی نگون | بهر زخم جوی براندی ز خون
بکشت اندر آن یک صد هزار | همه رزم سازان همه نامدار

بهمین نهج بهادران رزم ساز دلاوران تیغ باز که تشنه آب زلال جانفشانی وطالب[1] مطالب جانفشانی بودند از هر دو طرف در عرصه پیکار آورده هریک مبارز خود طلب کرده پسر با پدر و مرید با مرشد و شاگرد با استاد و برادر با برادر و دوست با دوست و دشمن با دشمن در آویخته بسان دیوانگان و مستان از هوش رفته جنگ می کردند و بهدیگر زخمها زده از دست یکدیگر کشته می شدند و آنچنان کارنامه بظهور آوردند که ملایک از عالم ملکوت بتماشای آن در رسیدند کواکب بر افلاک بهزاران چشم نظارگی بودند و زبان بتحسین و آفرین بر بهادران جانفشان میکشودند و مدح وثنای دلاوران جانستان می نمودند **نظم**

چو صف های گردان بیاراستند | یلان هم نبردان خود خواستند
دو لشکر بهم در ان رزمگاه | تو گفتی برآمیخت خورشید و ماه
چکاچاک بشد ضرب از هر دو سوی | ز خون شد همه رزمگه جوی جوی
... | همه ... آمد سپهر

از کثرت خونریزی ... ... گشته ... بسیاری خون باری گرد وغبار عرصه پیکار فرو نشست

(۱) ... طالب

آن خدااندیشش درمیان ویرانه بر سجادهٔ طاعت قیام و بر مصلی عبادت قعود می ورزید و معتکف گوشهٔ ریاضت
و منزوی زاویهٔ انقباضت بوده اوقات عزیز را در یاد رب العباد بسر می برد فر خدا آگاهی از جبین مبین او واضح
و شکوه عرفان الٰہی از پیشانی نورانی او لایح بود محاسن سفید بر گرد چهرهٔ نورانیش مانند خط شعاعی از نور
خورشید ظاهر و فروغ حقیقت از ناصیهٔ خاکستر آلودش بسان آتش از پنبه باهر نظم

درخاک شگفته بوستانی   در گرد نهفته آسمانی

از خلق نشسته بر کناری   در دلق گسسته همچو تاری

راجه آن عابد عبادت کیش را دیده از اسپ فرود آمده طلب آب نمود آن آزاد از قید قیل و قال بتقریب
جناب ایزد متعال از بسکه مستغرق عبادت بوده هرگز نه دانست که چه کس است و چه می گوید راجه را
که آتش عطش تشنگی سوزان بود نایرهٔ غضب و قهر شعله زدن باری بیجان را که درمیان خرابی افتاده بود بگوشه
کمان برداشته در گلوی آن زاهد انداخته از آن مکان بمسکن خویش راهی گردید درویش خدااندیش
همچنان بر مصلای ریاضت قیام می داشت و مار در گلویش آویزان بود از چند روز خلف آن عابد
در گوشهٔ عبادت مشغول بوده و گویند که از تخم این زاهد و شکم آهو ماده که این قصه مشهور است پیدا
گشته و بر سر خود همچو آهو شاخ داشت از این جهت او را[1] سرنگی گفتندی یعنی بر سر شاخ دارد اتفاقاً
درآن روز از عبادتی که در پیش داشت فارغ شده شادان و فرحان بقصد ملازمت پدر بزرگوار
می آمد یکی از دوستانش گفت که این قدر بشادمانی می آئی مگر نه شنیده که راجه پدرت مار مرده در
گردن پدرت انداخته است سرنگی بر حقیقت واقف شده خشمناک گشت و بر کنار آب رفته غسل کرده
بجناب حضرت صمدیت مناجات نمود که هر کس مار در گردن پدر من انداخته است بعد هفت روز
به نیش[2] مار او را گزیده بر خاک هلاک اندازد تضرع او بدرگاه ایزدی مستجاب گشت چون از مناجات
فارغ گشته بملازمت پدر بزرگوار رسید دید که بهمان نمط در ریاضت مستغرق است و مار مرده در
گردنش آویخته از دیدن این حال به آواز بلند آن قدر گریه کرد که پدرش از آن حال باز آمد سرنگی
گفت ای پدر هر کسی که در گردن تو مار انداخته من او را دعای بد کردم پدرش غضبناک گشته گفت
بسیار بد کردی که بر چنین راجهٔ عادل رعیت پرور که رعایا برایا در سایهٔ دولت او آسوده اند چنین
بد نمودی و بسیار اعتراض بسیار کرده یکی از خدمه خویش را نزد راجه فرستاده بر این مقدمه واقف
گردانید از استماع این خبر راجه را دو غم عاید حال گردید یکی آنکه در خدمت عابد مرتاض چنین

(۱) وسنگی تصحیح (۲) مچھک

سلک جانفزای اعضای ایشان میشد و نیز همه را که خاکستر شده بودند تجدید راست کرده خلعت هستی بشایستگی پوشانید چنانچه
(۱) همیان بدستور سابق به بریدن هیزم و جانوران بنغمه سرائی و نواسنجی و حشرات بحرکات اشتغال ورزیدند هجنگ
از مشاهده این کارپردازی و سحرسازی در گرداب حیرت فرو رفته با خود گفت که بحکم حکیم علی الاطلاق راجه
جهان را بخانه عدم باید فرستاد اگر این حکیم مسیحادم پیش راجه خواهد رسید ناک کردنش دشوار است فکری باید کرد
که حکیم نزد راجه نرسد آنگه کنت و هنر را التعریف نموده گفت که تو نزد راجه بغرض و مقصد میروی که او را از
زهر من خلاص داده مزد و مال بگیری هرچه می خواسته باشی همین جا از من بگیر و رنج سفر و رسیدن
نزد راجه بر خود اختیار مکن کنت و هنر با خود فکر کرد که اگر اجل راجه رسیده است شاید که از افسون من
خلاص نشود و بتقدیری که از حکمت من منفعت رسد شاید من بخیر الهی رعایتی نکند این مقدار که هجنگ
بحسب خواهش من رعایت می نماید از دست گذاشته برای نسیه محنت کشیدن محض ابلهی است
پس کنت و هنر مغلوب طمع و حرص گردیده با هجنگ گفت که هرچه میخواهی بده تا ازین جا بمسکن خود
مراجعت کنم هجنگ خوش وقت شده جواهر زواهر باو مرحمت کرده گفت که خاصیت این جواهر این
است که هرچه از و درخواست کنی بی تحاشی از و استنباط شود و دیگر با تو شرط می کنم که هرگاه مرا طلب
کنی نزد تو حاضر شوم و خدمتی که فرمائی بتقدیم آن منت کشم کنت و هنر آن جواهر را گرفته برگشت
و بمسکن خویش معاودت نمود هجنگ بجمعیت خاطر روانه شده در هستناپور رسیده دید که راجه
در جای محفوظ اقامت ورزیده و مارگیران و افسون گران و اطبا و حکما بر اطراف آن نشسته اند و
قوی احتیاط بکار می برند که احدی برگرد آن نمی تواند گردید در فکر شد که چگونه نزد راجه رسیده کار [illegible]
بانجام رساند از انجا که برهمنان بید خوانان نزد راجه اندورفت داشتند هجنگ فرزندان خود را طلب
داشته هریک را بصورت برهمن آراسته و میوه بدست هرکدام داده بسان برهمنان دیگر از دربانان
و نگاهبانان اجازت گرفته اندرون فرستاد و خود بصورت کرمک خورد برآمده در میان یکی از
میوها که بفرزندان داده بود نشسته پنهان گشت و فرزندانش که بصورت برهمنان متمثل شده
بودند نزد راجه رسیده دعا کردند و میوها بطریق تحفه گذرانیدند راجه آن میوه را با امرا و وزرا ایثار کرد
و از آنجمله یک میوه آخرین که در آن هجنگ مار پنهان بود برای خود برداشت و از آن کرمک خوردی
برآمد راجه آن را دیده بحاضران انجمن گفت که هفت روز که درویش زاده گفته بود گذشت و
اکنون که آفتاب فرو می رود شاید که گفته آن برهمن زاده دروغ شود و اگر همین کرمک هجنگ باشد

---

(۱) قادر

امرا و وزرا باتفاق یکدیگر راجه جنجه را که خلف بزرگ او بود جانشین کردند و همگنان اطاعت و بندگی او قبول نموده کمر خدمت بر بستند این راجه با وجود خورد سالی انچنان ضبط و ربط احکام سلطنت و بند و بست اطراف مملکت کرد که احدی را یارای تخلف و انحراف نماند و رعایا و برایا در مهد امن و امان در آمد و ممالک اباد و رونق پذیر گشت و مفسدان و گردن کشان حلقه عبودیت در گوش جان انداختند و ره زنان و دزدان دست از مردم آزاری باز کشیدند بعد از چند گاه راجه در ولایت شمال لشکر کشیده فرمان روایان آن دیار را که سر از خط اطاعت کشیده بودند بعد محاربه مطیع و منقاد گردانید و ممالک مفتوحه[1] آنها در قبضه خویش آورده مراجعت بدار السلطنت هستناپور نموده دران وقت اونگ نامی عابد که همتان خویش بفضل و کمال مشهور بود در مجلس راجه وارد گشت راجه ورود آن عابد بسعادت انگاشته کمال احترام بجا آورده عابد گفت که ای راجه این کدام[2] اعمال نیک است که بعمل می آری و راجهای را که با تو هیچ بدی نکرده بهر جا بنده ولایت انها میگیری و محاربات کرده بندهای خدا را میکشی و طوائف انام را پامال حوادث نموده مظلمه دنیا و آخرت بر خود می پسندی و امری که بذمه تو لازم است بتقدیم آن نیکنامی دنیا و فرخندگی عقبی است بخاطر نمیرسد راجه از استماع این سخن در گرداب حیرت فرو رفته بر زبان آورد که آن کدام کار ضروریست که مرا باید کرد عابد فرمود که پدر ترا که بغایت نیکو کار و عدالت شعار و رعیت نواز و ظالم گداز بود تچهگ مار کشته و تو با وجود قدرت و قوت انتقام خون پدر بخاطر نیاوردی اگر عوض خون پدر تچهگ را بقصاص رسانی نام نیک تو تا انقراض زمان روشن خواهد بود راجه را گفتار عابد اثر کرد و بی اختیار آب از دیدها بریخت و چون غیرت در ویش جوش زد بانتقام خون پدر بخاطر آورد که تچهگ را معه تمامی یاران خاکستر گرداند بلکه تخم مار و اژدها از مزرعه هستی معدوم سازد چه افعی کشتن و بچهاش نگاه داشتن کار خردمندان نیست

منظومه

زغیرت بدست آیدت نام و ننگ	زغیرت مرا خود داری به چنگ
چنین گفت آن مرد بیدار بخت	که از غیرت آید بکف تاج و تخت

بنا بر اندیشه دانایان زمان و برهمنان بید خوان که در افسون دانی و بید خوانی نظیر و عدیل نداشتند و بقوت افسون ساکنان عالم علوی را که بالا دست متوطنان جهان سفلی اند میتوانستند بر زمین آوردن بلکه بزور علوم آفتاب و ماهتاب را که ضیا بخش عرصه روزگار هستند

---

(۱) مقبوضه (۲) افعال

باید که مرا گزد و آنگاه بطریق استهزا آن کرمک را برداشته بر پس گردن خود نهاده و سان وقت بجنگ خود را از غایت عظمت و مهابت نمود ارکرده بر راجه پیچید و گردن خود را بلند برداشت و سر خود را بگردن راجه نهاده بگزید و متوجه هوا گشت چنانچه تمام مردم می دیدند و از تاثیرات زهر آن مار خانمان مکان آتش درگرفت و برهمنانی که در صحبت راجه بودند تعجیل از انجا بدرآمدند و آتشش تمام آن خانه ها معه اسباب بسوخت و ستونی که بران عمارت کرده جای برای بودن راجه ساخته بودند بضرب تمام افتاده بنمطی که همگنان آوازی برآمد و ازان ستون آواز مهیب برآمد در ان شب ساکنان هستناپور از کمال وحشت خواب نکردند بروز دیگر جسد سوخته راجه را برآورده در آب گنگا انداختند و گریه و زاری و ماتم داری نمودند هر چند لبه تدارک این امر تدبیری انگیخته خود ایراک کشیده بود که رسیدن ظاهر خیال در انجا متصور نه بود و پریدن مرغ فکر بر غرفه آن و وهم نگنجید اما تیری که از شست قضا برخیزد از هفت سپر تدبیر انسان در گذرد و خدنگی که از کمان تقدیر بر جهد از هفت جوشن مشیت ادمی بیرون رود و حکم محکم سبحانی و امر مبرم یزدانی بهمی گردد خواه در بیشه شیران باش خواه در حصار آهنین محفوظ شو منظومه

حارث و واب تو بر بدسگال	بسته بی حفظ تو راه خیال
لیک نیایند مکر و حیل	بستن آن رخنه چو آید اجل
زود بود کاید اجل از کمین	شیشه عمر تو زند بر زمین
نقد حیات تو بغارت برد	خصم ترا بخت بشارت برد

چند روز که راجه در سان حصن حصین بود باستماع ماجرای احوال اسلاف خویش و کتب حقیقت آن حقایق که اهل هند آن را بید انت شاستر گویند و اصغای آن مثمر نجات از تعلقات است و منتج رستگاری از عذاب حقیقی اشتغال می داشت و کتاب بهاگوت که مشتمل بر جلایل علوم حقیقت و طریقت متضمن احوال سری کرشن که نزد ارباب هند معتبر و بزرگ تر است و بی شایبه تکلف او می از استماع کما ینبغی و دریافت چگونگی آن ازقید علایق نجات می یابد و گلستان ضمیر با نوار شمع معرفت روشن می گردد در بمان ایام بسیار کامیابی بارهامی صحبت فیض انموذج عالمیان از زبان الهام ترجمان سوامی سکدیو بن بیاس دیو که در سان مکان در بین صحبت و رفیق انجمن بود بر آمده و از ان زمان در جهان و جهانیان مشهور گشته مدت سلطنت راجه پریکهت شصت سال و

راجه جنمیجه بن راجه پریکهت بعد ازان که راجه پریکهت بنوعی که نوشته شد رحلت نمود

دوست دار د حضور ا پروردگار انچه ایزد دوستدار د دوست دار

راجه بعد انصرام این امر بزم والا مجلس عالی ترتیب داده چندین هزار برهمن را مطعومات نفیسه و خلعت فاخره و نفیسات وافره و ادوات طلا و نقره مرحمت ساخت و حکام اکناف گیتی را که درین جشن حاضر شده بودند لوازم ضیافت درخور حال هر کدام بجا آورده بعطاے فیلان نامدار و اسپان بادرفتار و جواهر بسیار و اشیاے نادره هر دیار خوشنود کرده رخصت اطراف داد چنانچه این جگ راجه جنجه تا حال که چهار هزار و هفتصد سال و کسری منقضی میشود مشهور و معروف است و الحق این راجه مرتکب امرے گشته که نیاگان او که هر یک قدرت رسیدن بر افلاک و رفتن در قعر زمین داشتند مصدر این امور نشده بودند و چگونه مظهر این امر شگرف نشود که کارفرمایان قضا از روز ازل تقدیم این امر عظیم و تتمیم این مهم جسیم بنامش مقرر کرده بودند چنانچه کاشفان اسرار ماضی و استقبال و واقفان سرایر حال و مال پیش از وقوع این امر در صحائف تاریخ هند بنام او مندرج نموده بودند **بیت**

زمام خویش بتوفیق او سپرد قضا عنان خویش بتدبیر او بداد قدر

القصه بعد از انفراغ این مهم خطیر راجه بانتظام مهام جهانبانی اشتغال ورزیده عدالت را رواج داد و عالم را رونق بخشید پس از انقضاے مدت متمادی اتفاقا روزے بیاس دیو در انجمن راجه وارد گشت از آن داناے اسرار غیب راجه سوال کرد که اجداد من یعنی پاندوان مقتضاے دانش خداداد عدم بقاے عمر زندگانی و ظهور فناے دولت و کامرانی میدانستند و از امور ماضی و حال و استقبال واقف بودند اینهمه عرصه کارزار آراستن و تیغ خونخوار آختن و برادران و خویشان بید الف ساختن و اساس هستی اکثرے ذی حیات را از پا انداختن چه معنی داشت بیاس دیو لب بپاسخ بکشاد که ارادت ایزدی همچنان شدنی بود که بمنصه ظهور رسیده راجه گفت که آنها با وجود آن قدر قدرت چنان شدنی را چاره چرا نکردند بیاس دیو جواب داد که از آفریدها کیست که تقدیر آفریدگار را تواند رفع کرد بندگان را هرگاه از امر خداوند مجازی مجال انحراف نیست از امر مبرم خداوند حقیقی کرا یارا ایست که عدول تواند کرد **بیت**

چو از کمان قضا و قدر رسد تیرے یقین که باز نگردد به هیچ تدبیرے

بالفعل امرے از پرده غیب عاید حال تو خواهد شد و گناهے عظیم ناخوش خواهی گشت من علاج آن را بتو میگویم که اگر میتوانی آن امر را که در حق تو تقدیر رفته است رفع کن راجه در

زمیمه استعداد مانند گوهر چون بجلوه کردن بدرگاه خویشتن حاضر آورده بصلح و اسباب کشتن
ماران که مطلوب بود همه را موجود کرده باتفاق وزرای والاشان و برهمنان افسون دان مخوطه
آتش ترتیب داده افسون خوانی آغاز کردند تا از تاثیرات افسونات و میامن طلسمات طرفه تو احش
عجیب ملها شاخه وار صفوف مار وار دها افتاد و عجیب وحشتی و شورشی در شهرستان زندگانی
صف جنان آن گروه روی داد که از شور انها که زمین و غلغله های کوه بلک از عالم بالا و تحت الثری بلند
غم و بحجم بیپروایانه در آمده از شعله های آن آتش دهان بجان آفرین میدادند و آنچنان تعجیل می آمدند که در
برابر یکدیگر می چسپیدند و بسبب اضطراب نفس هرکدام بند بند می شد اول بیست هزار مار آمده سوخت
بعد از ان یک لک بعد از ان یازده لک و پس آن کرور پس آن مرتبه بمرتبه ده کرور و بعد آن بیشمار
مار میدویدند و اکثر مستند از ان جمله جمعی بچهره اسپ بودند و شریفی بسان فیل خرطوم داشتند و
گروهی را سر دیلیان گوش و بینی بود و اکثری را دو سر و سه سر و چهار سر بودند و بعضی بمقدار یک دو
دو کروه و بعضی یک کروه دراز بودند و بعضی بهر صورت که میخواستند می بر آمدند و بهر جا که اراده میکردند
میرفتند این چنین بخواهش مارها در آن آتش سوختند که از روغن بدن ایشان جوی ها روان شد
و دود آتش بجانب فلک بلند گردید و دود آن بگردون گردان پیچید و از تصرفات افسون برهمنان
معهذا آن ضخیمت ساختن نظیر ناگ که بقول هند تخته زمین بر یک سر از هزار سر او قائم است احتمال
افتاده بود و آن مال عجز اخواست که بار زمین از دوش خود انداخته خود را در ان آتش انداز د لیکن
اولو... جان آرائی بران رفته بود که تخته غبرا یکبارگی شکسته نگردد و تخم ماران از مزرعه
جهان ... و منقطع نشود پس ناگ بمکان خویش متمکن ماند دران وقت آستیک نامی درویش
که صاحب حال و قال و مظهر فضل و کمال بود در انجمن راجه وارد گشت بعد از ادای دعا
و ثنای بی انتها عفو تقصیرات ماران از راجه درخواسته شفیع گردید و حسب الاستدعای
آن درویش خدا اندیش آتش غضب راجه فرو نشست و هنگامه جان کاهی و جانستانی بر
شکست و بقیه ماران از ان آتش جان ستان جان بر شدند و گویند که تچهک مار تیز که آتش
انتقام بدعای او فروخته شده بود و اصناف ماران بطفیل او خاکستر شدند بشفاعت
او نجات یافت مثنوی

دل ز نور معرفت روشن شود ور بشمیمش سینه گلشن می شود

---

(۱) سیکه ناگ (۲) جان سکی

بمجردی که راجه براسپ برآمد آن ابر رفتار برق کردار برجسته در طرفة العین راجه را در
بیابان هول انگیز و صحرای بلاخیز که روز روشن آدمی از سایه خویش می ترسید و از کثرت
اشجار خار دار بر راهروان راه گم میگردید از تشابک اغصان سمند اندیشه را گذار دشوار بود و اصوات
سهمگین سباع و وحوش از دل مستمع هوش می ربود **بیت**

عقل زان ترسان و زنهان ادی ار دادی نشان   وهم زان افتان و خیزان رفتی ار رفتی بدر

رسانید راجه دران بیابان هولناک رسیده متعجب شده بر خود لرزید و چپ و راست دید ناگهان
طاوس مرغزار طنازی و تدرو کوهسار عشوه سازی یعنی نازنین چهارده ساله که ماه چهارده را
رشک حسن و جمال بی مثالش تن بکاهستگی داده و آفتاب بر فلک چهارم از غیرت رخسار پرانوارش
در پیچ و تاب افتاده بنظر درآمد راجه بمجرد نگاه خونریزش بیخود گردید و از کرشمه جانستانش عنان
اختیار از دست داد سلطان عشق بر کشور دلش استیلا آورد و سپهدار محبت بر عرصه صبرش
ترک تازی نمود لشکر شیدائی بشهرستان عقل دست تاراج بر کشاد و علم آشفتگی بر
ساحت سینه بلند گشت بی اختیار از اسپ فرود آمده پهلوی آن دلربای هوش فریب
نشسته پرسید که ای سرو جویبار رعنائی بدین حسن و زیبائی از کدام گلشنی و ای گوهر
درج محبوبی بدین جمال و خوبی از کدام عالمی **قطعه**

آفاق را گردیده ام مهر بتان ورزیده ام   بسیار خوبان دیده ام لیکن تو چیزی دیگری
تو از پری چابکتری و ز برگ گل نازکتری   از هر چه گویم خوشتری حقا عجائب دلبری

آن جادو نگار عشوه سنج به تبسم شیرین و تکلم نمکین بآئین دلبران کرشمه ساز و نازنینان غمزه
پرداز حسب و نسب خویش و باعث رسیدن بیابان گذارش نمود راجه از ادای نازنین و گفتار شیرین
او زیاده مبتلا و آرزومند گشته همانجا بآئین و دین خوبان ماه جبین عقد زوجیت بسته آن
خرمن گل را حمائل وار بکنار کشیده چست و بر برگرفت و عارض سیمین او را بارزوی تمام بوسید
و از لعل نوشین او رحیق کامرانی نوشید و از کلید لب و دندانه قفل مراد بر کشاد و درجه مقصود لولو
سیماب گون از لخت بشقت مباشرت گوهر بکارت شکافت و صفحه بستر از خون لعل گون رنگین ساخت
منظومه

گردند دو غنچه بوسه بازی   یکچند دران کرشمه سازی

گرداب حیرت فرورفته پرسید که آن چه بلاست که سرنوشت ماست خدا را بر حال من رحم کن و علاج آن بفرما تا در تدارک آن بپردازم و پیش از وقوع تدبیر مدافع آن سازم

بیت
علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد ... دریغ سود ندارد چو رفت کار از دست

بیاس دیو بمقتضاے آگہی از امور حال و مآل گذارش نمود که در فلان تاریخ سوداگری اسپ زیبا منظر و خوش خرام بدرگاه تو خواهد آورد باید که تو آن اسپ را بنظر خویش نیاری و بر تقدیر دیدن آنرا خریداری نکنی و در صورت خریدن بران سوار نشوی و اگر سوار خواهی شد آن اسپ ترا بلا توقف در بیابان خواهد برد و دران بیابان عورتی صاحب جمال بنظر تو خواهد در آمد باید که مبتلاے حسن او نشوی و او را در ازدواج خود نیاری و بر تقدیر تزویج در فرمان او نشوی و در صورتی که آن عورت را در خانه خود آورده مامور امر او شوی ... خواهد گردید گناهی عظیم از تو بمنصه ظهور خواهد رسید بیاس دیو بعد از اظهار این معنی از نظر غایب شد قضارا در روز معهود تاجری اسپ پری جمال دیو پیکر چون نسیم تگاور و مانند کوه تناور قدش بسان قد دلبران آراسته رنگش مانند رنگ روز و شب پیراسته رفتارش بکردار رفتار ماهرویان فرح افزا جولانش تیزتر از باد صبا در تگ و دو باد صرصر را در اول قدم پس میگذاشت و از نقش نعل زمین پر هلال می ساخت هنگام جلوه کردن گرد استغنا بر چهره آفتاب می افشاند و این را که کار عالم وابسته باوست زیر پاے خود میداشت **منظومه**

چو وحشی گور در صحرا تگاور ... چو مرغ آب در دریا شناور
بوقت حمله برق آسا جهنده ... بگاه پویه چون صرصر دونده
اگر سایه فگندی تازیانه ... برون جستی ز میدان زمانه

بدرگاه راجه حاضر آورد و طوائف انام از خاص و عام بواسطه آن ازدحام آوردند و این خبر براجه رسید چون امری از پرده غیب بایستی بظهور آمد ناظمان قضا نقاب بر روی عقل و دانش راجه انداخته بهان آوردند که بے اختیار براے دیدن اسپ از حرم سراے خویش بیرون آمد اسپی دید در غایت خوبی و زیبائے و نهایت مرغوبی و رعنائی که دیده اهل روزگار مثل آن ندیده و گوش ارباب زمانه مانند آن نشنیده بے تامل نزدیک رسیده و بے توقف بران سوار گردید **بیت**

برق کردار بر براق نشسته ... تازیانش زیر و تازیانه بدست

نزدیک عارضی گوئی ستاره پهلوی ماه نشسته و گوشواره ملل متصل رخسار گویا دو مله تابان بدر خورشید درخشان اتصال یافته

نظم

نمود از طرف عارض گوشواره | قران افگنده مه را با ستاره
بدور عارض آن ماه پاره | ثریا سان نموده گوشواره
زدستانها دو ساعد دید رونق | ز زر کرده دو ماهی را سطوق
مرصع موی بندش گر قفا بود | هزاران عقد گوهر را بها بود
نیارم بیش ازین از زیور او | که شد خلخال و اندر پایش افتاده
بزیور خود کم وصف آن پری کرد | که زیور را جمالش زیور [illegible]

بسان طاوس طناز با هزاران کرشمه و ناز از پرده برون آمده روی بر روی برهمنان گردید وانروی شوخی و طنازی کرشمه سنجی و عشوه سازی آغاز نهاد گویا قیامت با نگاه جادو سناز ش هم آغوش و با چین جبین او دو شادوش بود جماعه برهمنان بمجرد نظاره آن ماه پاره از سنان مژگان و تیغ ابرو و تیر نگاه و خنجر غمزه مجروح شده دست از طعام باز کشیدند و هر همه فریفته جمال بی‌مثال او گشته مانند پیکر تصویر و صورت دیوار حیران ماندند و بسان پری زدگان از دیدار آن پری رخسار در رنگ سایه بر خاک افتاده از خود رفتند و بیخود گشتند

نظم

چو لمعان برق نگه بدل زند تاب | صد سینه آهنی کند آب
معشوق چو چهره برفروزد | عاشق چه کسی اگر نه سوزد
سخت است بدور روی زیبا | دل دو کف و آهی شکیبا
کو عقل که رو برو برآید | کو صبر که در برابر آید

راجه مشاهده این حال بران فریق خشمناک گردید و تیغ غیرت بر فسان غضب تیز کرده تا فرق سیمتالی آن ارباب ... را بطرف خاک هلاک انداخت و خون آن بیگناهان را ... و بال ... کال ... برخود گرفت

نظم

چو خشم آیدت بر گناهی کسی | تامل کنش در عقوبت بسی
... دوست برون به تیغ | ... گردن نشست و ...

بعد وقوع این امر راجه با خود بسیار افسوس کرده و گریه و زاری آغاز نهاد ... آنچنان فعلی شنیع بوقوع آمده که نیکوکاری تمام عمر زائل گشت ... عاقبت

ناهید بماه شد هم آغوشش | باهم دو صنم غنوده هم دوشش
گشتند بجلوهای گستاخ | بپیچید دو نخل شاخ در شاخ
گندم همه جا بخوشه سرگم | اینجا همه خوشه شد بگندم
افتاد بحجله نگارین | اندر شفق از شهاب پروین

راجه بعد تقدیم مراسم زفاف عنان سمند آرزو را در جولانگاه مراد تاخته آن نازنین را بدار السلطنت آورده بر جمیع نسوان حرم سرا رتبهٔ او بلند ساخت و بر تمامی زنان رانی ساخته بکلام الهی بنواخت و محکوم حکم او گردیده سر سوی خلاف امر ش بعمل نمی آورد و هرگاه کارگذاران قضا و قدر میخواهند که امری از جلباب خفا بمحل های ظهور جلوه گر گردانند نخستین اسباب آن را از جنانخانه مشیت بمنصه بروز میرسانند تا آن امر بی تعذر بجلوه گاه شهود در آید چون راجه را باماوت ایزدی مصدر گناهی عظیم بایستی شد و بوسیله آن عورت این امر سرنوشت او بود اتفاقاً روزی جماعهٔ برهمنان بر مائده پر فائده راجه حاضر آمدند نعمتهائی بی شمار و خورشهای بسیار و طعامهای شیرین و خورشهای نمکین و ترش و انواع مطعومات و مشروبات و اقسام حلویات و مربیات که مذاق طبیعت پروران را لذت بخشد و ذائقه آرزومندان را حلاوت دهد بقصد حصول ثواب پیش انجماعه حاضر آوردند. نظم

ز هر نعمتی کاید اندر شمار | فرو ریخته کوهی از هر کنار
خورشهای الوان ز اندازه بیش | بخوانهای زرین نهادند پیش

انجماعه از هر نعمه کام آرزو را کامران میکردند و ذائقه تمنا را شیرین کام مینمودند در اثنای آن حال آن نازنین (۱) یعنی رانی که باعث صدگونه بلا و سرمایه آفت ها بود قامت قیامت انگیز را بر نگارنگ حلل زینت بخشید و بر بدن سیمین اقسام عطر و غالیه مالیده ابروی هلال را از وسمه و چشم جادو نگاه را از سرمه بیاراست چهرهٔ زهره لب بگلگونه و دندان مروارید حسب مسی بپیراست و انواع ملابس فاخر و زیور مرصع از جواهر زواهر ضمیمه حسن و جمال خویش نمود رشته جواهر درخشان بمهر و عارض تابان دام های برای دل عاشقان تعبیه گردانید پیغوله گوهرین بر موی عنبرین زنجیر بجهت پای سندان ترتیب داد از زلف مسلسل مار حلقه وار بجان گزای جانگدازان آویخت و از جنجن خلخال نغمه سرا افسون جادو ساز بدلفریبی دلدادگان برخواند معوابید حلقه بینی

(۱) رانی

راجه سوسین بن راجه اوگرسین مدت هشتاد سال نقاره جهانگیری و ممالک ستانی نواخت.

راجه سوست سین بن راجه سوسین مدت شصت و پنج سال و ده ماه اعلام جهانبانی در عرصهٔ گیتی ستانی بلند ساخت

راجه رسمی(۱) بن راجه سوست سین. مدت شصت و نه سال و پنج ماه رونق افزاے عالم جمعیت پیراے عالمیان گشت.

راجه برچیل بن راجه رسمی مدت شصت و چهار سال و هفت ماه جهان را معمور و آباد و جهانیان را مسرور و شاد ساخت.

راجه سوتن پال(۲) بن راجه برچیل مدت شصت و دو سال و یک ماه رعیت پروری و عدالت گستری نیکنامی یافت

راجه نرهر دیو بن راجه سوتن پال مدت پنجاه و یکسال و یازده ماه در معموری اطراف ممالک آبادی اکناف گیتی کوشید

راجه سوجرت بن راجه نرهر دیو مدت چهل و دو سال و یازده ماه بحسن سلوک و نیکوئی معاشرت زندگانی راند

راجه بهوپ بن راجه سوجرته مدت پنجاه و هشت سال و سه ماه(۳) عدل و انصاف را رواج داد رعیت نوازی ظلم گداز گشت

راجه سوبن بن راجه بهوپ پنجاه و پنج سال و هشت ماه فرمان رواے بعدالت و مملکت پیراے بنصفت بود

راجه مید هاوی بن راجه سوبن. مدت پنجاه و دو سال و نه ماه طوائف انام و طبقات خلائق را در امن و امان داشت.

راجه سرون چتر بن راجه مید هاوی مدت پنجاه سال و هشت ماه(۴) اطراف عالم را معمور و اکناف گیتی را آباد ساخت

راجه بهیکم بن راجه سرون چتر. مدت چهل و هفت سال و نه ماه رعیت پروری و عدالت گستری و دشمن گدازی و مخلص نوازی نمود

راجه پدارت بن راجه بهیکم. مدت چهل و پنج سال و یازده ماه سپاه و رعیت را خوشنود و اطراف مملکت را معمور داشت

راجه وسوان بن راجه پدارت مدت چهل و چهار سال و نه ماه در رفاه احوال رعایا و امنیت و رفاهیت برایا کوشید

راجه اودی بن راجه وسوان. مدت چهل و چهار سال و دو ماه در تسخیر قلوب جهانیان و ترفیه احوال عالمیان همت گماشت

راجه اینی پور بن راجه اودی مدت پنجاه و یک سال بر مفارق جهانیان ظل مرحمت و سایهٔ عدالت انداخت

راجه وندپال(۵) بن راجه اینی پور مدت سی و هشت سال و نه ماه رعایا و برایا را در ظلال عدالت می داشت

راجه ودسال بن راجه وندپال مدت چهل و دو سال و سه ماه همت والانهمت در رهائش گردن کشان و هیمت تابان گماشت

راجه سنباک(۶) بن راجه ودسال مدت سی و شش سال در تادیب و تخریب ظالمان و قلع و قمع مفسدان ساعی بود.

---

(۱) برسمی (۲) سنت پال (۳) هشت ماه (۴) سه ماه (۵) وندمان (۶) سیناک

بظهور پیوست ازین غم وغصه تخم ندامت در مزرعه دل میکاشت اما پشیمانی او هیچ سود نداشت در آن
حال بیاس دیو حاضر گشته گفت ای راجه با آنکه من ترا ازین امر واقف کرده بودم چرا شدنی را
نتوانستی رفع کرد راجه نادم گشته زبان تعذر کشود وبتضرع وخشوع التماس نمود که این گناه کبیر
وجرم عظیم که از من بوقوع آمده چگونه تدارک وتلافی آن گردد تا در آخرت بعقوبتی ماخوذ نشود
بیاس دیو گفت تلافی این گناه خیرات بسیار باید کرد وکتاب مهابهارت را که مشتمل بر اسرار حقیقت
وطریقت متضمن امور خداشناسی وایزد پرستی ومشعر بر احوال پاندان ومحتوی بر بدائع حکایات
است بسمع دلی اصغا کنی لهذا راجه خزاین ودفاین وتمامی اسباب واموال بفقرا ومساکین وغربا
ومحتاجان خیرات کرده کتاب مذکور را از زبان فصاحت بیان بسنتاین که شاگرد رشید بیاس دیو
بود بگوش دل باعتقاد تمام از اول تا انتظام مسموع نموده از گناهان بجلو برگشت واز آن زمان کتاب
مهابهارت درعالمیان مشهور وشائع گردید راجه بعد انفراغ این امر با انتظام مهام جهانداری قیام
ورزید وبعد مدت کواکب زندگی او در مغرب فنا فرو رفت ودر هوا ارتحال انتقال نمود مدت سلطنت هشتاد وچهار سال

راجه اسمند بن راجه جنمجه از انجا که از ابتدای راجه اسمند احوال نسل
پاندوان مفصل بنظر در نیامده وآنچه از زبانی بعضی مردم استماع یافته شایان اعتبار ندانسته
درین نسخه دخل نکرده اسامی هریک را با قید مدت سلطنت که از بعضی نسخه بنظر درآمده ضمیمه این
مضمون نمودن بنظر اخبار سلاطین ماضی آگهی دادن ضرورت دانست القصه بعد رحلت راجه
جنمجه خلف بزرگ او جانشین گشته جهان آرائی وممالک پیرائی گردید وبسابق نیاگان خویش
طریقه رعیت پروری وداد گستری در پیش نمود مدت سلطنت هشتاد ودو سال ودو ماه
راجه ادهن بن راجه اسمند مدت هشتاد وهشت سال ودو ماه زیب افزای اورنگ جهانبانی
وزینت پیرائی سریر کشورستانی گردید
راجه مها جیسی بن راجه ادهن مدت هشتاد ویکسال ویازده ماه تخت فرمانروائی را زیب وسامان گیتی پیرائی را زینت بخشید
راجه [illegible] بن راجه مها جیسی مدت هفتاد وپنج سال ودو ماه سرافرازی بخت تاج فرماندهی و[illegible]
راجه دشت [illegible] بن راجه [illegible] مدت هفتاد وشش سال وسه ماه کوس جهان آرائی [illegible]
بلند آوازه ساخت
راجه اوگرسین بن راجه [illegible] مدت هفتاد وهشت سال وهشت ماه رایت فرمانروائی در ساحت جهان آرائی برافراخت

مدت سلطنت چہل و ہفت سال و نہ ماہ

راجہ پریچھت بن راجہ آہنگ ساہ جہان آرا و مملکت پیرا گشتہ زندگانی برام خود نمود مدت سلطنت سی و شش سال و یازدہ ماہ

راجہ درتھ بن راجہ پریچھت کامیاب سلطنت و جہانبانی شدہ عدالت گستری و رعیت پروری نمود مدت سلطنت چہل و چہار سال و سہ ماہ۔

راجہ سودہ پال بن راجہ درتھ بر امر سلطنت فرمانروا و کامروا گردید و از عدل و انصاف جہانیان را خوشنود ساخت مدت سلطنت سی سال و سہ ماہ

راجہ پورمت بن راجہ سودہ پال و انتظام مہام گیتی ستانی پرداختہ مقصودیاب گردید مدت سلطنت چہل و دو سال و دو ماہ۔

راجہ سنجی بن راجہ پورمت وطاہو جہانبانی قیام ورزیدہ رعیت نوازی نمود مدت سلطنت سی و دو سال و سہ ماہ

راجہ امرجود بن راجہ سنجی فرمان روائے مملکت بودہ کامروائے خلائق گردید مدت سلطنت بست و ہفت سال و چہار

راجہ این پال بن راجہ امرجود کوس مملکت ستانی نواختہ عدالت پیرائے را رواج داد و مدت سلطنت بست و دو سال و یازدہ ماہ

راجہ سیروہی بن راجہ این پال۔ نقارہ عالمگیری بلند آوازہ ساختہ مملکت پیرائے گشت مدت سلطنت چہل و ہفت سال و ہفت ماہ۔

راجہ پدارتھ بن راجہ سیروہی رایت فرماندہی برافراختہ عالمیان را امان بخشید مدت سلطنت بست و پنج سال و پنج ماہ۔

راجہ بدمل بن راجہ پدارتھ بعد جلوس بر اورنگ جہانبانی بعیش و عشرت پرداختہ از امور کلی غافل گردید بنگ خوردن و بہ بدخوی و بدگوئی بسر بردن شعار خود ساختہ و از کثرت بنگ بیہوش گشتہ بامراو وزرا سلوک ناہنجار کرد کیف بنگ اگرچہ در ابتدائے حال سرور و مفرح دارد و خیالات رنگین و فکرات نوائین بر روئے کار می آرد اما آخر کار آدمی را واقع میسازد و از عقل و دانش دور و بہ نسیان و بیہوشی نزدیک میگرداند و بشرط مداومت و فراوان آن سودائے دماغ و مالیخولیائے مزاج بظہور میرسد رعب و دہشت بر طبیعت استیلا مے نماید فراست و فرزانگی زوال مے پذیرد و مردی و مردانگی اختلال مے یابد بہا ناکہ بنگی متلون مزاج و متنوع احوال مے باشد غیر از درشت گوئے و زشت خوئے کاری نداند و مروت مردم را در حق خود بدی مے انگارد در عوض اخلاص و محبت عناد و عداوت بظہور مے آرد و حق نشناسی و کفران نعمتے پیشہ خود دارد حلاوت عسل دم اسے [illegible] مے انگارد و بسا بنگی را دیدم و آزمودم کہ بنا بر افراط این کیف از مصاحب و دوستے منفعلی

راجه کهیم بن راجه شتباک مدت پنجاه و هشت سال و پنج ماه انتظام مهام ممالک و سلطنت و اتمام مرام خلایق نمود

راجه کهیمن بن راجه کهیم چون در سرانجام مهام سلطنت کاهلی و تقدیم مراسم عدالت ذاهل بود و در معاملات مالی و ملکی مذهب بی پروائی و لاوبالی شعار خود ساخت درانجا که ایزد جهان آرای نظام امور جهانیان بوجود فرمان روایان عظیم الشان منوط گردانیده جلوه عهود جهانبانی و انتظام مهام مملکت رانی و امن و امان عالم و عالمیان و جمعیت و رفاهیت جهانیان وابسته به هوشیاری و آگاهی و الی ولایت و عمده مسالک مملکت منحصر داشته پادشاهی که از امور باد فنائی غفلت ورزد و بی بهره ماند بر آئینه سلطنتش دیر نپاید بلکه زندگانیش زود بسر آید

بیت

چو چشم ماند ز پرواے ملک بود هر سرے را تمنائے ملک

درین صورت امرا و عمده سر از اطاعت راجه برتافته بسر و انام وزیرش که دست تصدی در امور جهانبانی دخزاین و دفاین و دیگر کارخانه جات قوی مطلق داشت در ساختند و او را امیدوار سلطنت نمودند آن وزیر بطمع سلطنت و حب حکومت و حرص دنیا سالک مسلک بی حقیقتی و بی وفائی گشته به تاجی که یافت و به تقریبی که دست داد راجه کهیمن را کشته سریر آرای فرمان روای گردید مدت سلطنت راجه کهیمن چهل و هشت سال و یازده ماه ازانجا نسل پاندوان که از ابتدای راجه جدهشتر لغایت راجه کهیمن مدت یکهزار و هشت صد و شصت و چهار سال سی تن بطنا بعد بطنا فرمانروای کردند منقطع گردید و امور جهانبانی بر قوم دیگر منتقل گردید راجه بسروا که از پایه وزارت بدرجه سلطنت رسید بعد اتمام کار راجه کهیمن بر تخت جهانداری جلوس نمود و بسرانجام مهام سلطنت اشتغال ورزید چون احوال این راجه و اولادش مفصل ظاهر نیست لهذا باختصار پرداخته اسم هر یک و مدت سلطنت بقید تحریر می آرد مدت سلطنت راجه بسروا هفده سال و چهار ماه

راجه سورسین بن راجه بسروا بعد پدر والاقدر اورنگ جهانبانی را زیب و زینت داد مدت سلطنتش چهل و دو سال و هشت ماه

راجه بیرساه بن راجه سورسین سریر آرای سلطنت گردیده عالمیان را در پناه دولت خویش آورد مدت جهانبانی پنجاه و دو سال و دو ماه

راجه آهنگ شاه بن راجه بیرساه تخت نشین جهانداری گشته ظل رافت بر مفارق عالمیان گسترد

راجه هری جک بن راجه جیون جات. مدت سلطنت سیزده سال و دو ماه
راجه بهیرسین بن راجه هری جک. مدت سلطنت سی و پنجسال و دو ماه.
راجه ادهت بن راجه بهیرسین چون بر تخت جهانبانی نشسته بمقتضائے مستی برنائے و غرور دنیائے
روائے از امور مملکت غافل گشت و اصلاح کار مالی و ملکی نمی پرداخت و بعیش و عشرت گذرانیدن
وه یا در حرم سرا بودن شعار خود ساخت فی الواقع ریعان برنائی و عنفوان جوانی آشوبگاه بے
خردیے زمان نادانی و هنگام وزیدن تند باد صرصر نفس حیوانی و پا لغزیار سا گو هرے و منظر
امور شیطانی و از روئے لذات نفسانی و خواهش حظات جسمانی و تمنائے حصول کامرانی
و منتهائے اعمال و امانی و ابتغائے درازی عمر زندگانی است دانشوران از مونکار فرموده اند که فرمان
روایان را غفلت امریست مذموم از جمیع امور کاهلی فعلی است بدتر از تمامی افعال شجر دولت
با ثمر نهال سلطنت را اره بسا بادشاهان بسبب غفلت و کاهلی از سریر سلطنت بر حصیر گدائی
و از اوج دولت بحضیض افلاس رسیده اند القصه چون بے پروائی و لاابالی راجه بهمه
مشهور گردید دندهر وزیرش نظر بر نارسائی او انداخته بارکان دولت و اعیان مملکت
اتفاق نموده و از صحائف و تواریخ راجهائے پیشین تغلب و تسلط وزرائے سابقه و رسیدن
انها از پایه وزارت بر رتبه سلطنت واقف گشته از روئے استیلائے کر داشت راجه ادهت
را سافر ملک نیستی نموده خود سریر آرائے جهانبانی گردید مدت سلطنت راجه ادهت بست
و سه سال و یازده ماه از ابتدائے سلطنت راجه بهیرماه لغایت سلطنت راجه ادهت شانزده تن مدت
چارصد و چهل و شش سال بامور سلطنت پرداختند از نجا نسل راجه بهیرما منقطع گردید بیت

سر انجام گیتی همین است و بس　　　وفا کرده است با هیچ کس

راجه دندهر از وزارت کامیاب سلطنت گردیده مدت چهل و یکسال و شش ماه جهانبانی
نموده کوس رحلت نواخت *

راجه سین دهوج بن راجه دندهر مدت چهل و پنج سال و سه ماه بسلطنت پرداخته ازین جهان رفت *
راجه مهی گنگ بن راجه سین دهوج مدت چهل و یکسال و دو ماه کامروائے جهانبانی نموده جهان گذران را پدرود نمود *
راجه مهاجود بن راجه مهی گنگ مدت سی سال و سه ماه جهانبانی و کامرانی کرده رخت هستی بربست *
راجه ناته بن راجه مهاجود مدت سی و هشت سال بامر سلطنت اشتغال ورزیده پیمانه زندگانی لبریز کرد *
راجه جیون راج بن راجه ناته مدت چهل و پنج سال و هفت ماه به مهام جهانداری

واز توانگرے بہ تہیدستی رسیدند واز گلشن اہلیت درخارستان بد خوے افتادند بنگی را
بقیاس بنگ خور کردن ومانند خربانگ ناہموارہ زدن ناچار یلک نسل بنگی را بطناً بعد بطناً بدخوبدگو
بعالم، بوجود برامدن بے اختیار بیست **قطعہ**

بنگ خوردن کسے کہ عادت کرد | دو علامت ازو شود ظاہر
حسن اخلاق میرود از وے | زشت خوے از و شود باہر

بالجملہ راجہ مذکور از افراط بنگ خوردن بارکان دولت طریقہ بدگوئی در پیش کرد و از مہام
جہانبانی غفلت وکسالت ورزید وہیرا ماہ وزیرش نظر برے پروائی او داشتہ بقابوے
وقت کارش باتمام رسانیدہ والی ولایت ومالک مملکت گردید مدت سلطنت راجہ بدہل سی
ویکسال وہشت ماہ از ابتداے راجہ بسروا کہ بعد نسل پاندوان بسلطنت رسیدہ بود تا نہایت
راجہ بدہل چہاردہ تن مدت پانصد ویکسال جہان آرائے ومملکت پیرائے نمودہ جہان
گذران ما پدرود کردند واز ینجا نسل راجہ بسروا منقطع گشتہ امر سلطنت بقوم دیگر انتقال یافت

بیت

نیک وبد روزگار دیدیم گذشت | افسانہ این وآن شنیدیم گذشت

راجہ ہیرا ماہ کہ از پایہ وزارت بسلطنت رسید مدت سلطنت سی وپنج سال

راجہ جنجاب سنگھ بن راجہ ہیرا ماہ مدت سلطنت بست وہفت سال وہفت ماہ۔

راجہ نبر کہن (۱) بن راجہ جنجاب سنگھ مدت سلطنت بست ویک سال ◆

راجہ مہی پت بن راجہ نبر کہن مدت سلطنت بست وپنج سال وچہار ماہ۔

راجہ جہابل بن راجہ مہی پت مدت سلطنت سی وچہار سال وہشت ماہ

راجہ سروپ دت بن راجہ جہابل. مدت سلطنت بست وہشت سال وسہ ماہ

راجہ سرسین بن راجہ سروپ دت مدت سلطنت بست وچہار سال وسہ ماہ۔

راجہ سلکہدان بن راجہ سرسین. مدت سلطنت بست وہفت سال ودو ماہ

راجہ جیتمل بن راجہ سلکہدان۔ مدت سلطنت بست وہشت سال ویازدہ ماہ

راجہ کل مک بن راجہ جیتمل مدت سلطنت سی ونہ سال وچہار ماہ

راجہ کلمن بن راجہ کل مک مدت سلطنت چہل وشش سال

راجہ سرمردن بن راجہ کلمن مدت سلطنت ہشت سال ویازدہ ماہ

راجہ جیون جات بن راجہ سرمردن مدت سلطنت بست وشش سال

(۱) سرکہن (۲) جہابل (۳) سلکوان

بس ناموربزیر زمین دفن کردہ اند ... کز ہستیش بروے زمیں جز نشان نماند

راجہ سکونت کوہی چون والئے ولایت و مالک مملکت گردید برخود مغرور گشتہ بہ امرا و وزرا سلوک ناہنجار در پیش نمود و بادہ سلطنت بر مزاج او گوارا نیفتاد و ازانجا کہ جہانبانی وابستہ باخلاق حسنہ و اوصاف مستحسنہ و اعمال پسندیدہ و افعال گزیدہ و حوصلہ فراخ و ہمت عالی و نیت درست و برداشت فراوان و شجاعت فطری و سخاوت جبلی و عدالت گستری و عطوفت ورزے است راجہ مذکور چون ازین صفات خالی و بہ پست فطری و کم ہمتی و کم حوصلگی و کم خردی و تنگ ظرفی و بد سلوکی و ناہنجاری و بدحالی امادہ بود کارہاے کہ شایان فرمان روایان نباشد و افعالے کہ بسلاطین نسزد بعمل مے آورد و ازبسکہ بکو کنار میل بسیار داشت بنابر افراط این کیفیت از عقل و دانش دور و بہ بے خبرے و بیدانشی نزدیک گردید اگرچہ جمیع کیفیات مردود اہل دانش است اما کوکنار مذموم ترین کیفہا است جوان را پیر و صحیح المزاج را رنجور میکند بگلشن جوانی خزان پیری و در چاشت گاہ شباب[1] زوال شیب میرساند آفتاب جبینان را گرفتار کسوف ناتوانی مے سازد و ماہرویان را در محاق ضعف مے اندازد و از تاثیرات آن رگہائے بدن مانند تارہائے مسطر نمایان مے شود و بر صفحہ چہرہ ہیچو کاغذ ژولیدہ تکلک اظاہر مے گردد و بیداری شب و نیم خوابے روز رنجوری می آرد و شاہین خواب طائر ہوش را گاہے در چنگل میگیرد و گاہے مے گذارد و بے شائبہ تکلف آدمی را سیرت[2] کوکنار از امور دنیا غافل و از کار عقبے ذاہل میکند و از لذات خورش و آرامش خواب باز میدارد و از صورت و شکل اصلی مسخ مے سازد و اینچنان در پوست مے افتد کہ ترک زندگانی آسان باشد و ترک از و مشکل بالجملہ راجہ از روے بیخبرے با برایا و رعایا راہ عدلت نسپرد و بلکہ طریقہ جور و جفا در پیش نمود و ارکان دولت و اعیان مملکت کہ از سلوک ناہنجارش متشکی بودند در اندک فرصت ازو منحرف شدند و این اخبار در ممالک مشہور گشت **بیت**

پاس دارے بعدل و داد بود ... ظلم شاہی چراغ و باد بود

راجہ بکرماجیت والی اوجین بر اختلال احوال راجہ بدمال وگردن تابے امرا و وزراے او آگاہ گشتہ بالشکر ظفر طراز و عساکر عدوگداز متوجہ اندرپت یعنے دہلی گردید راجہ سکونت آز استماع این خبر صفوف پیکار آراستہ آمادہ مدافعہ گشت ہر دو لشکر باہم پیوستہ آتش

---

[1] شبابگاہ [2] شرب

قیام در زمرہ ودیعت حیات سپرد +
راجہ اودی سین بن راجہ جیون راج مدت سی و ہفت سال و پنج ماہ عالم آرائے نمودہ رحلت کرد
راجہ انندجل بن راجہ اودی سین مدت پنجاہ و کیسال فرمان روائے نمودہ بملک آخرت شتافت +
راجہ راج پال بن راجہ انندجل بعد جلوس اورنگ جہانبانی کمر ہمت بملک ستانی بستہ بزور
تیغ و سرپنجہ شجاعت اکثر ملک بہ تسخیر در آوردہ فرمان روایان را فرمان پذیر خویش گردانید
ازانجاکہ دنیا بادہ ایست مظہر مستی و استکبار و ثمر بوالہوسی و استجبار راجہ مذکور بنابر ہجوم
عسکر و تسلط بر سلاطین اطراف بہ بدمستی زندگانی میکرد و حکام دیگر را درخاطر نیاوردہ بہمہ کس
متکبرانہ و بدمستانہ سلوک مے نمود **بیت**

باسباب دنیا چنان غرہ شد ۔۔۔ کہ خورشید در پیش او ذرہ شد

فرمودہ حکمائے پیشین و آزمودہ بزرگان عاقبت بین است کہ ہرکہ سرکبر و رعونت
برآسمان برد ہمانا کہ در کمتر زمانہ ہمان سرش بزمین افتادہ بخاک برابر گردد و ہر کس کہ از مستی دولت و جاہ
دستار کج نہادہ متکبر گردید زود کہ فلک کجرفتار ہمان دستار در گردنش انداختہ سر برہنہ در
مذلت و خواری افگند **مثنوی**

تکبر عزازیل را خوار کرد ۔۔۔ بزندانِ لعنت گرفتار کرد
چو دانی تکبر چرا مے کنی ۔۔۔ خطا مے کنی و خطا مے کنی

مصداق این مقولہ آنکہ سکونت نامی کہ بر قلیلے ملک دامنہ کوہ کمایون تصرف داشت
و از خراج گذاران راجہ بود با مرائے رکن السلطنت و وزرائے موتمن الدولہ اتفاق نمودہ
بسر راجہ راج پال لشکر کشید چون ارادت ایزدی بران بود کہ کاہے را بر کوہے مظفر گرداند
و مورے را بر مارے نصرت دہد باتفاقے کہ رو داد سکونت غالب آمد و راجہ راج پال در
رزمگاہ کشتہ شد **منظومہ**

چو نیرو فرستد بہ تقدیر پاک ۔۔۔ ز مورے بہ مارے رساند ہلاک
کہ در جنگ پیروزی از اختر است ۔۔۔ نہ از گنج و بسیارے لشکر است

مدت سلطنت راجہ راج پال بست و شش سال از ابتدائے راجہ دندہر لغایت
راجہ راج پال نہ تن سیصد و چہل و ہفت سال فرمان روائے کردند و ازینجا سلسلہ
راجہ دندہر منقطع گردید و امر سلطنت بدیگران انتقال یافت **بیت**

روزی برهمنے بقصد غسل بکنارہ آب در رسید وگندہرپ سین آواز کرد کہ اے برہمن من گندہرپ سین پسر راجہ اندرم درین آب اقامت دارم براجہ این ولایت پیغام کن کہ دختر خود را بمن پیوند گرداند تا ہر مقصودے کہ داشتہ باشد بانجام رسانم درصورتے کہ ازین امر انحراف ورزد این شہر را زیروزبر مے سازم برہمن در آنروز این آواز باور نکرد چون دوسہ روز علی الاتصال ہمین نمط آوازے از آن تالاب شنید ناگزیر راجہ دہارانگرے را برین امر غریب اطلاع داد راجہ متعجب شدہ برکنارہ تالاب رفتہ این آواز بے واسطہ بگوش در آورد وگفت اگر فی الواقع تو گندہرپ سین فلک راجہ اندہستی و قدرت سرانجام مہام و مرام خلائق داری فی الفور حصار آہنی برد ورِ این شہر درست ساز تا تصدیق بر قول تو کردہ دختر خود را در زوجیت تو در آوردہ شود گندہرپ سین قبول کردہ بجہت حصول این مامول بجناب ایزد واہب العطایا مناجات کرد بقدرت معمار حقیقی کہ وقوع امثال این امور غریبہ از و میتوان شمرد ہمان شب بدون وساطت معمار وحداد حصار آہنی باستحکام تمام دردورِ شہر پدید آمد نظم

سہ فرسنگ بالا و پہنا چہل بجائے ندیدند زو آب و گل

ہمین آہنین پارہ بود و بس بعالم چنین قلعہ نشنید کس

بسنوح این سانحہ غریبہ باعث تعجب خلائق گردید و راجہ دہار حیران ماندہ بموجب قرارداد دختر خود را در زوجیت گندہرپ سین دادن وایفائے وعدہ نمودن ناچار دانستہ برکنار تالاب رسیدہ آواز کرد کہ گندہرپ سین از ظہور این خارق برگفتار تو اعتماد و اعتبار کردم از آب بیرون بیا تا برطبق وعدہ دختر خود در عقد تو در آوردہ شود گندہرپ سین از اصغائے این آواز بہیئت خری از آب بیرون آمدہ خود را نمودار ساخت راجہ از دیدن او در گرداب حیرت فتادو در عرق خجالت گشت وباخود گفت اگر دختر را باین خر پیوند دہم از شماتت و بدگوے امثال واقران اندیشہ دارم و اگر ازین امر انحراف مے ورزم این قدسی نژاد قدرتے دارد کہ ما را واہل شہر را برخاک ہلاک انداز و گندہرپ سین بر اسرار ضمیر راجہ واقف شدہ گفت کہ ما را بپیکرے خرے دیدہ غم مخور حکمت آفریدگار بران رفتہ کہ روزانہ باین ہیئت ہستم وشبانہ بصورت آدمی متمثل میشوم بالضرور راجہ دہار از امرش یارائے عدول ندانستہ دختر خود را بزوجیت او آورد و گندہرپ سین روز در پیکر خر بودہ در طویلہ گاہ مے خورد و ہر شب بجسم انسان در آمدہ بشبستان خاص رفتہ بزوجہ خود عیش وعشرت مے کرد اما راجہ دہار از شماتت یاوہ

کارزار برافروختند بهادران شجاعت پیشه و دلیران شهامت اندیشه جنگے نمودند که زنگ از دل صمصام رفت و تیر کلمه زه برزبان راند کمان بر بازوے شان قربان گشت و خنجر بکلام آفرین زبان برکشاد از باد حمله بهادران سرهاے مردان از نهال قامت چون برگ ریزان بهار و خزان میریخت و تار و پود حیات مبارزان مانند رشته اطناب از هم میگسیخت از آب تیغ دلیران چمن چمن گل زخم مے شگفت و بر دست و بازوے دلاوران هر لحظه قضا آفرین مے گفت از انجاکه مقاومت با فیل دمان نه امکان پشه ضعیف بنیان و ستیزه با شیر ژیان نه یاراے آهوے ناتوانست راجه سنگوت تاب محاربه نیاورده شکست یافت و در رزمگاه کشته شد و راجه بکرماجیت مظفر و منصور گشت. نظم

غزالے که جوید نبرد از پلنگ ... شود خاک از خون او لاله رنگ
تذروے که جوے سر ابد زمان ... به پیکار شاهینش آید گمان

مدت سلطنت راجه سکونت چهارده سال

راجه بکرماجیت بن گندهرپ سین در بیان ولادت راجه بکرماجیت و شرح احوال او در بعضی نسخه اختلاف بسیار دیده و شنیده میشود در اکبرنامه و دیگر تواریخ مے نویسند که آباء و اجداد فرمان رواے اوجین بودند و پدرش گندهرپ سین نام داشت اما انچه از نسخه ترجمه سنگهاسن بتیسی که مشتمل بر احوال سعادت اشتمال آن راجه قوی اقبال تقلم آورده اند بمطالعه در آمده این است وقتے که اندر فرمان رواے عالم ملکوت در مقام خویش بزم طرب و نشاط آراسته داد عیش و انبساط مے داد دران حال گندهرپ سین خلف او بریکی از حورانے که دران بزم رقص مے کردند مبتلا گشته نگاه عاشقانه و مشتاقانه نمود راجه اندر ازین جهت که آن حور منظور نظرش بود از معاینه این حال بیاشفت و از قهرمان جلال براے خلف خویش دعاے بد کرد که از عالم علوی فرود افتد و بجهان سفلی در آمده روزانه بصورت خر و شبانه بشکل آدمی بوده باشد و هرگاه راجه والا شکوه جسد خری او را در آتش سوزان انداخته خاکستر گرداند باز بصورت اصلی در آمده از عالم ناسوت در جهان ملکوت که مسکن مالوف اوست باز انتقال نماید بقدرت قادر مطلق همان زمان گندهرپ سین از مکان خویش جدا شده بصورت خر در آمده در تالاب متصل دهارانگری واقعه دکن که راجه دهار مرزبان آنجا بود افتاد و درون آب اقامت ورزیده بخاطر آورد که دختر راجه این شهر را باید درخواست تا بوسیله آن جسد خری در آتش بیفتد و از ین عالم انتقال نمایم درین اندیشه

بر احوال آن یتیم طفل رحم آورده نظر تربیت بر وگماشته دایهٔ شیر دار مهربان دل برائے پرورش تعین نمود و آن را بکرماجیت نام نهاد **قطعه**

بخشے برصغیر کن شفقت — کیست کو این دقیقه فهم کند
نیست بے رحم تر ز شیر کسے — شیر هم برصغیر رحم کند

و همچنین در پرورش و تربیت بهرتهری برادر غیر مادرے بکرماجیت توجه مے گماشت هر دو برادر چون کلان شدند ازین جهت که علامات رشد و کامرانی و کاردانی از ناصیه حال سعادت اشتمال بکرماجیت پیدا و اثارات سلطنت و جهانبانی از خطوط دست او هویدا بود راجه در حق او زیاده شفقت مے نمود بعد ازانکه بحد بلوغ رسیده ولایت مالوه باقطاع او مقرر گردانید بکرماجیت التماس کرد که برادر کلان من بهرتهری است با وجود او لایق نیست که من امر حکومت بر خود بگیرم ایالت بنام برادر کلان مقرر شود و من بامر وزارت او خواهم پرداخت راجه التماس او پسندیده حکومت مالوه به بهرتهری مقرر کرده هر دو برادر را بآن ولایت رخصت نمود بهرتهری دران ولایت رسیده شهر اوجین را دارالایالت نموده حکومت مے کرد و بکرماجیت بامر وزارت قیام داشته نظم و نسق مهمات از قرار واقعی مے نمود این هر دو برادر بزور پنجه دلاوری و مردانگی و قوت فراست و فرزانگی اکثر ولایات جوار در حیطه تصرف در آوردند و فرمان روایان را فرمان پذیر کردند حکم ایشان بر اکثر ممالک جاری گشت و شهر اوجین آن قدر وسعت یافت که سیزده کروه طول و نه کروه عرض آبادی گردید از انجا که راجه بهرتهری را با اهلیه خویش که انگ سیتا نام داشت و آن را پنگلا نیز گفتندے الفت بسیار بود اکثر اوقات درون حرم سرائے ماندی و براے بکامرانی بوده نرد عشق و محبت باختے و بامور ملکی دیگی کمتر پرداختے و تمام مدار المهامی فرمان روائے بر سر بکرماجیت برادر خود گذاشته بود بکرماجیت براجه از روئے مصلحت و نصیحت گفتے که مدام درون حرم سرا بودن و از مهمات جهانداری غفلت ورزیدن مناسب نیست ملکه جهان چه برائے انکه مدار کار بر بکرماجیت بود و چه بنابر آنکه او راجه را از بودن اندرون منع میکرد از بکرماجیت آزرده شده بسخنان سخت و درشت راجه را برین آورد که بکرماجیت را از پیش خود اخراج گرداند چون راجه نادان محکوم حکم آن زن خانه برانداز بود بالضرور برادر خود را که از جان عزیز مدار ملک برو بود از ملک خود بدر کرد و آن مسلوب الذکا و مطیع و مغلوب النساء نظر

گویان وزبان طعنه هرزه سرایان خجل ومنفعل مے بود ودایما در تدارک این امر مے کوشید نوبتی گندهرپ سین بطریق دوام بوقت شب جد خرے گذاشته بصورت آدمی درآمده درون حرم سرا رفته بود راجه قابو یافته درطویله آمده جد خرے او را بدست آورده درآتش سوزان انداخته خاکستر گردانید گندهرپ سین همان وقت از حرم سرائے بیرون آمده گفت که اے راجه وقتیکه اندرمن دعاے بد کرده چنان گفته بود هرگاه این بدن خرے را راجه عظیم الشان بسوزاند من باز ازین عالم بمکان اصلے خود واصل شوم درین صورت از تو درحق من عنایت غایت مصروف شده که این پیکرے که باعث نکال و وبال من بود بسوزانیدے پیش ازین پسر من بهرتهری نام از پرستار ولادت یافته اکنون که دختری تو حامله است بکرماجیت نام پسرے ازو بوجود خواهد آمد که قوت هزار فیل داشته باشد ونام این هر دو پسر بر صفحه روزگار تا انقراض زمان خواهد ماند چون ایام دعائے بد اندراز حال من آخر شد ومارا درعالم علوی بمکان خویش باید شتافت از شمار خصت مے شوم این را بگفت وبجانب آسمان روانه گشته از نظر غایب گردید راجه از سنوح این سانحه غریبه حیران شده تاسف خورد که خدمت این ملکی نژاد که از اتفاقات حسنه درین جا وارد گشته بود بواقعی بجانیاوردم ونیز خوف بخاطر راه یافت که پسرے ازین دختر پیدا خواهد شد که هزار فیل را قوت خواهد داشت اگر او درین ملک متسلط گشته بزور بازوے خود سلطنت مارا بگیرد مقاومت با وشکل خواهد بود پس نگاهبانان تعین فرمود که هرگاه ازان دختر پسر ولادت شود باید که حاضر گردانند تا کارش باتمام رسانیده شود ودخترش از فراق گندهرپ سین درآتش غم مے سوخت چون شنید که نگاهبانان تعین شده اند اندیشه کرد که پسر مرا که عنقریب بعرصه وجود مے در اید بکشند غم بالاے غم عاید حال او گردید وزندگانی بر و وبال گشت وزیاده ازین تاب حزن واندوه نیاورده شکم خود را از کارو بردریده تار و پود هستی گسیخت وازین رو که ایام وضع حمل نزدیک رسیده بود ونیز ارادت ایزد جهان آفرین بران اقتضا داشت که آن پسر درعرصه گیتی بوجود آمده کارها ے که از اندازه بشری بعید باشد بظهور رساند از شکم آن عورت پسر زنده برآمده بسان نوزادگان گریه آغاز نهاد نگاهبانان همان وقت آن پسر را نزد راجه برده حقیقت مردن مادرش وبرآمدن آن از شکم گذارش نمودند راجه از رفتن گندهرپ سین تاسف داشت ونیز والا از مردن دختر خویش بدرجه زیاده افسوس نموده

آن صورت نمود ملالی بر زبان آورد که ثبات محبت و فرط عصمت زنان پارسا گوهر اقتضائے آن دارد که بعد مردن شوهر محتاج سوختن نگشته بلا تعلل قالب تہی نماید راجہ این سخن در خاطر داشته بنائے امتحان دعوائے رانئے یکے درین وادی داشت تدبیرے مے انگیخت روزے کسان بموجب تلقین راجہ از شکارگاہ نالان و فریاد کنان تند و تیز در شہر آمدہ بر زبان آوردند که راجہ را با دیو محاربه رو داد و دیو غالب آمدہ راجہ را بر خاک ہلاک انداخت و این خبر برانی رسانیدہ کسوت خاصه که بخون آلودہ آوردہ بودند برائے تصدیق گذرانیدند رانی که در عشق و محبت ثابت قدم بود و راسخ دم امتیاز بر صدق و کذب نکرد و بمجرد استماع این خبر قالب تہی نمودہ دعوی خود را که در محبت داشت باثبات رسانیدہ نیک نامی جاوید یافت

بیت

خوش آنکه براه عشق جان داد عشق است که جان باو توان داد

و در بعضے نسخه چنان نوشته اند که راجہ بھرتھری دو زوجه داشت و در دام عشق هر دو گرفتار بود عورتے که از تقریب محبت میراخور از بام افتادہ بود و قالب تہی کرد انگ سینا نام داشت و آن فاجرہ بدکردار بود و این که از خبر مردن راجہ بے توقف جان بجان آفرین داد پنگلا نام داشت که در عشق راجہ ثابت بود و القصه راجہ بھرتھری از مردن آن زن فاجرہ اندوہ و عبرت یا از روئے وفات این زن صالحه از عبرت ترک سلطنت کردہ راه پیمائے بادیه تجرید گردید و بعبادت رب العباد اشتغال ورزیدہ ریاضات شاقه کشیدہ بہدایت ہادے مطلق شمع حقیقت در شبستان باطنش روشن گشت و از واصلان درگاه احدیت و ز دیدگان جناب صمدیت شد و از نتیجه بھرتھری که ذکر آن تحریر آمدہ یا از کثرت ریاضت زندگانی جاوید یافت و بقول اہل ہند تا حال در خلعت ہستی بودہ بطریق اختفا در عالم سفلی سیار است

بیت

بسر وقت شان خلق کے رہ برند که چون آب حیوان بظلمت درند

بالجمله چون راجہ بھرتھری بدر رفت و ولایت از فرمان روائے که محارست خلق بدو وابسته است که در این زمان غالب بودند توانند نمود خالی گردید از اطراف ممالک ... پای ... اول بر خلق ... شهر ... تام دیوی ... آمد ... آدم خوار ... بود ... بهر دم آزارے و جان ... بندگان ... [illegible]

بر روابط واخلاص برادرے بکردہ وتقدیم(۱) خدمات ونظم ونسق او بخاطر نیاوردہ اورا برائے
حصول رضامندے زن اخراج نمود **نظم**

عزیزان را کند کید زنان خوار | بہ کید زن شود دانا گرفتار
زکید زن دل مردان دو نیم است | زنان را کیدہائے بس عظیم است
زن از پہلوے چپ شد آفریدہ | کس از چپ راستی ہرگز ندیدہ

چون مدتے برین بگذشت زنار داری بتقویت ریاضت ثمری بدست آورد کہ از خوردن
آن زندگانی جاودانی حاصل گردد واو آن ثمرا بمشورت عورت خود بامید حصول مواد معیشت
بطریق تحفہ از نظر راجہ بہرتہری گذرانیدہ بمراد خویش کامیاب گشت راجہ ازبس کہ بزوجہ خویش
کمال محبت داشت آن میوۂ حیات بخش را برانی ارزانی نمود چون رانی فاجرہ در دام محبت
میر آخور سرکار گرفتار بود آن ہدیۂ عدیم المثال را باو رسانید میر آخور آن تحفہ بدیع را بہ قحبہ
لاکھا(۲) نام کہ پابند زنجیر عشق او بود گذرانید آن لولے بخاطر آورد کہ حیات ابدی اورا باید کہ نیکوکار
و پرہیزگار بودہ باشد مارا ہمین قدر زندگانی کہ در تبہ کاری و بدکردارے گذشتہ ومے گذرد
وبال است ہمان بہتر کہ این تحفہ نادر را برائے راجہ کہ از عدالت و نصفت او رعایا و برایا در امان
است پیشکش نمایم تا زندگانی ابدی راجہ منتج آسایش وآرامش عالمیان تواند بود پس لولے آن
ثمر بے نظیر را بنظر راجہ گذرانید راجہ آن را شناختہ در لجۂ حیرت فرو رفت چون بہ تحقیق این امر
پرداخت و بر ماجرائے او واقف گشت راز نہانی رانی از پردہ برون افتاد رانی مغلوب یاس
و ہراس گشتہ خودرا از بام بلند فرو انداختہ قالب تہی ساخت و بدرکات اسفل السافلین فرو رفت راجہ
بجہت آن عورت فاجرہ ندامت کشیدہ بر عمر گذشتہ تاسف نمود از مردن او مسرور گشت **بیت**

زن بدائے برادر مردہ بہتر | غم کار زنان ناخوردہ بہتر

ودر بعضے نسخ متقدمین مقدمہ عشق رانی بمیراخور و مردنش بدین تقریب مرقوم نیست
آن عورت را از عصمتیان قرار دادہ و مردن آن را بدین نمط نوشتہ اند کہ روزے راجہ بہرتہری
بقصد شکار سوار شدہ بود در نزدیکے موضع دید کہ عورتے باپیکر بے جان شوہر خود قصد
ہمراہی نمودہ بسان عصایم شوہر پرست و عفایف پارسا سرشت خود را در خرمن آتش سوزان
انداختہ شگفتہ رو وکشادہ پیشانی خاکستر گردید راجہ از مشاہدہ این حال بر عالی ہمت آن فرخندہ
مال آفرین کرد و بمسکن خویش رسیدہ ماجرائے احوال او پیش رانی گذارش نمودہ تعریف ہمت

---

(۱) تقدیم ممالک وتنظیم مہمات (۲) لاکھا بیوا

چنانچه سابقاً تحریر درآمده در گجرات رفته نوکر بنجاره شد دران فریق رفیق سفر بود
چون شب نقاب ظلام بر عالمیان انداخت شغالان بعادت خویش فریاد نمودند از انجمله
شغالی بزبان خود گفت که بعد دو سه ساعت آدم مرده درین دریا مے آید چهار لعل بے بها
در کمرش و یک فیروزه قیمتی در انگشتری اوست هر کس که آن مرده را برآورده بخوردن من دهد
سلطنت روئے زمین نصیب او شود بکرماجیت بمقتضائے دانش خداداد بر اسرار السنه
مختلفه وحوش و طیور اطلاع داشت آواز شغال استماع نموده فی الفور بدریا درآمده منتظر گردید
بعد دو ساعت دید که مرده در آب مے آید شنا کرده آن را برگرفت و از برآمدن لعل و
فیروزه از آن پیکر بیجان بر صدق گفتار شغال که مانند سروش غیب آواز داده بود تصدیق
کرده آن مرده را بر کناره دریا انداخت تا طعمه شغال راست گو شود و بر قول آن ملهم غیبی اعتبار
کرده امیدوار سلطنت گردید بروز دیگر برائے تماشائے شهر اوجین که مسکن مالوف او بود در هر کوچه
بازار گشت مے کرد تا آنکه سیر کنان بر دروازه کلالے در رسیده دید که محلات بادشاهی
بر درگاه او حاضر است ارکان دولت و طبقات خلائق ازدحام آورده اند مے خواهند که پسر
کلال که بموجب قرارداد عفریت نوبت او بود بر فیل سوار کرده برسم معهود بجانب تخت گاه
برند پدر و مادر آن پسر گریه کنان و موئے کنان و نوحه زنان و خاک بر سر افگنان بر در دروازه ایستاده
اند بکرماجیت از مشاهده این حال حیران گشت که ایا رجوع محلات سلطانی چیست و در شادی
گریه و نوله از بهر چیست چون باستفسار حقیقت نمود بر این معنے واقف گشته بر احوال پیری
کلال و جوانی پسرش ترحم نموده گفت که اے پیر مرد زنهار غم مخور و ناله مکن که بجائے پسر تو من
میروم تو خاطر جمع نموده [illegible] تائیدات ایزد متعال امیدوارم که انشاء الله العظیم او نجات یابد و نام
ثواب حاصل گردد در صورتے که او مارا کشد بهشت نصیب من خواهد شد که عوض غیری
خود را بکشتن مے دهم کلال و دیگر مردمان گفتند که ما این را چگونه لائق باشد که مسافرے را ناحق
طعمه دیو مردم خوار گردانیم بر تقدیرے که امروز ترا عوض کلال زاده بفرستیم فردا عوض دیگری
را [illegible] فرستاده [illegible] بهتر که بالفعل دیگران کلال زاده هم بنوبت خود [illegible] رفته حاضر شود [illegible]
درین داوری [illegible] بسیار نموده مبالغه از حد گذرانید و نوبت کلال زاده بر خود گرفت و [illegible]
[illegible] عادت [illegible] بر خود راست کرده [illegible] نفیسه [illegible] و چراغ [illegible]
[illegible]

خوبی الغرض بعد رسیدن شهر اوجین گردد آبادی و معموری بروئے زمین ثانی ندا شت و در رونق و زیبائی مم مساوات بشهر اندرپرست نیز داشت تویران و بے رونق گردید آرے ولایت بے دولت و ملک بے مالک حکم تن بے سر دارد

بیت

بجان کجهانبان تن بے سر است | تن بے سر از خاک رہ کمتر است

چون بسیاری از اہل شہر اوجین طعمہ دیو مردم خوار گردید اعیان و ارکان بشورت یک دیگر بحضرت التاس نمودند کہ برائے خوراک خویش نوبت قرار دہد تا یک کس بنوبت خویش حاضر شدہ دران روز ذریعہ عدم اتلاف[1] دیگران گردد و دیو این معنے قبول نمودہ فرمود کہ ہر روز یکے از شہریان بنوبت خود بمکان حاکم نشین رسیدہ بر تخت سلطنت جلوس نماید و تجملات جہانبانی بادر جوع شود و آن کس تمام آن روز در اجرائے احکام حکومت و دار و گیر بسر برد و امرا و وزرا و طوائف انام در اطاعت او باشند چون روز باخر رسد در وقت شب آن فرمان روائے یکروزہ خوراک من بودہ باشد ہم گنان بحسب ضرور این امر جلیل القدر قبول نمودہ نوبت بر اہل شہر قرار دادند ہر روز یک کس بنوبت بادشاہ یک روز شدہ طعمہ دیو آدمی خوار مے شد و جمیع شہریان مثال مرغان ملیح محبوس مطمور و ہلاکت مانا دم مرگ بودند اللہ اللہ اگر نظر بر احوال جہانیان انداختہ شود بہ این آئین تمامی ذی حیات و اہل نفوس را کہ بر عرصہ روزگار بوجود آمدہ اند بنوبت خویش بیچہ مصرت اجل و چنگل دیو مرگ گرفتار باید شد و ہیچ کس را رخصت اقامت دائمی و اجازت سلامت ابدی ندادہ اند خوشا والاہمتی کہ بر کار و بار دنیا و ما فیہا نظر نکردہ و خود را آمادہ مرگ انگاشتہ اوقات عزیز را کہ بدل ندارد دیا در رب العباد صرف نماید و بطالت و کسالت نگذراند

نظم

جہان اے برادر نماند بکس | دل اندر جہان آفرین بند و بس
مکن تکیہ بر ملک دنیا و پشت | کہ او چون تو بسیار پرورد و کشت

القصہ چون مدتے برین نمط منقضی گردید از اتفاقات حسنہ بجاخہ بقلہ غلہ کہ بزبان عرف بنجارہ گویند از جانب ولایت گجرات در نزدیکے شہر اوجین رسیدہ بر لب دریائے ختل سیاحت و بکرماجیت برادر راجہ بہرتہری کہ بموجب اغوائے زنان اخراج یافتہ بود

[1] ہلاک

کذا فی الواقع بکرماجیت است که رانی اورا اخراج کرده بود و بسبب اقتضای تمادی ایام شناخته
نمی شود ازین مژده جان فزا بغایت اقصی خوش وقت شده مراتب حمد و سپاس جناب
حضرت صمدیت بجا آوردند که تسلط و تظلم عفریت آدم خوار رفع گشت و وارث این ملک
بر اورنگ جهانبانی متمکن گردید ارکان دولت و اعیان مملکت و جمهور سکنه و عموم متوطنه
ازین کمر اطاعت و عبودیت بر میان جان بسته و از اقدام اوامر قدسیه و احکام مطاعه
قیام ورزیدند و دران خطه دل کشا و معموره فرح افزا در هر کوچه و برزن و در هر خانه و
بازار جشن عیش و شادی آراسته و بزم مبارکی و مبارک بادی پیراسته شد حدیقه مرادات
عالمیان شگفتگی پذیرفت و روضه حاجات جهانیان گل گل شگفت و باغ جهان رونق از سر
گرفت و گلشن روزگار طراوت بتازگی یافت و زمین و زمان را وقت خوش شد و کون و مکان
را بسیرت رو داد و عالم پیر را جوانی پدید آمد جهان دلگیر را شادمانی حاصل گردید بیت

زمانه بزم عشرت ساز کرده — فلک دریای بهجت باز کرده
نواسازان نواها ساز کردند — سرود بیغمی آغاز کردند
ز بس عیش و نشاط و شادمانی — جهان را تازه شد رسم جوانی

سرایندگان خوش نوا و مطربان شیرین ادا بآواز دل نواز و اصوات روح پرور دلها
را در ربودند و چنگیان ارغنون ساز و طنبورچیان خوش آواز از زبان تار نغمات دل نواز برکشیده
دل غریب را کار فرمودند و رامشگران مهر عذار و نازنینان خورشید دیدار بهنگام رقص گرم کرده
بهم در آمدند که فلک از حیرت تماشا قطب وار بر جا ماند و از چستی و چالاکی پا [illegible]
گرداب در جنبش در آمد و از صدای دستک مرغ خرد را از آشیانه دماغ پرواز [illegible]
[illegible] هوش و شکیب و صبر و قرار از دلها در گردش آوردند بیت

بهر گردش چشم دل ربائی — بهر گردش دل [illegible] صلائی

صدای نقاره شادی و خروش کوس مبارکبادی [illegible] سرای دنیا [illegible]
گرد [illegible] آواز [illegible] و غلغله نای بچرخ [illegible] رسید نظم

[illegible] کوس [illegible] بانگ نای [illegible] — زمین چون آسمان از جلوه [illegible]
جهان [illegible] — فلک [illegible]

چنان ایام [illegible] بود که آن جشنی هندی است مشهور [illegible] انجمن [illegible]

جہانجالی اجلاس نمودہ زیب وزینت داد واہیان وارکان کمر اطاعت بربستہ ہرکدام بقدر مراتب بجاے خود ایستادہ ودر تقدیم اوامر عالیہ تقید ورزیدند حسب الحکم اعلے انواع خور دنیہا حلاوت آمود وشربت ہاے لذت اندود آوردہ بر دروازہ قلعہ کہ راہ آمدن عفریت بود آمادہ ومہیا کردند انوار بادشاہی از ناصیہ احوال سعادت اشتمال او معائنہ کردہ تمام روز بوظائف دعوات سلامتی ذات فرخندہ صفات موظف شدند عفریت بعادت معہود بوقت شب بقلعہ درآمدہ اقسام خور دنیہاے دیدہ بہل تمام خوردہ از لذت آن خوشوقت گردید بعد ازان اندرون رفتہ دید کہ جوانے زیبا منتظر بر تخت نشستہ است بکرماجیت بمجرد دیدن عفریت از تخت برخاستہ بہ پیکار او تیار گردید بدلاوری ودلیری تمام آمدہ درآویخت ہر دو باہم کشتی گرفتہ گاہے عفریت غالب شد وگاہے بکرماجیت اورا مغلوب میکرد چون کار از کشتی وجنگ مشتی درگذشت بکرماجیت خواست کہ با شمشیر آبدار کار آن نابکار باتمام رساند عفریت ازان زبردست دقوی جنگ ودلاور اوہ جنگ دانستہ بخاطر آورد کہ باین جوان در جنگ بس نمیتواند آمد ہمان بہتر کہ صلح کردہ شود وراہ نجات جستہ آید درین صورت دست از مجادلہ باز داشتہ بزبان آورد کہ اے جوان نسبت دیگران تو ضیافت من خوب بجا آوردی بجلاوت آن جان بخشی تو کردم برائے خاطر داشت تو تمام سکنہ این شہر را از جان گزاے بہل کردم وبالو عقد محبت بستم اکنون ازین جا بدر رفتہ بجاے دیگرے روم سلطنت این ولایت بتو ارزانی باد کہ سواے تو دیگری قابلیت این امر جلیل القدر ندارد ہرگاہ مہمے بتو روے دہد مارا یاد خواہی کرد کہ بلا توقف حاضر شدہ مراسم رفاقت بتقدیم رسانم بکرماجیت گفت عوض خون مردم قصد ہلاک تو داشتم اکنون رابطہ محبت درمیان آوردے بہل ترا کردم چون فیما بین روابط اخلاص [illegible] شدہ ازینجا بدر شو ہرگاہ کہ ضرور خواہد بود ترا طلبیدہ خواہد شد بعد چنین محاورات [illegible] بدر رفت وسحرگاہ کہ مردم درون قلعہ آمدند بکرماجیت را زندہ دیدہ حیران ماندند و[illegible] فرشادمانی کردہ در تمام شہر الحمد للہ خواندند ہمراہ او ہمہ ازان مکان رسیدہ بر حقیقت سلامتی ماندن آن جوان بزور قوت خویش ودفع بلاے عفریت مردم خوار ازان شہر واقف شدہ [illegible] شنیدند کہ این قدر قوت وقدرت از ابتداے حال مردم این شہر زیادہ [illegible] کہ این جوان از تیز [illegible] از صلب [illegible] والا طینت اقبال ودولت بکرماجیت برادر راجہ بہرتہری خواہد بود چون استفسار احوال نمودند ظاہر شد

برآمد بیقین پیوست که از تاثیرات این اورنگ جهانبانی طفلے خورد سال عدالت وحکم رانی میکرد راجه بهوج از مشاهده آن تخت خوش وقت شده در دار السلطنت آورده خواست که بران جلوس نماید گویند که سی و دو صورت ز بیا بران تخت منقوش بود بقدرت ایزد منان صورتے از جمله آن تصاویر بزبان آمده گفت که اے راجه بهوج این سریر سلطنت از راجه بکرماجیت است تو وقتے بدین قدم گذار که لبان آن راجه مصدر امور سترگ شوی راجه بهوج بزبان آمدن چنین تصویر حیران گشته استفسار نمود که کدام کار غریب از راجه بکرماجیت بوقوع آمده آن پیکر حکایت عجیب از راجه بکرماجیت که در حالت فرمان روائے عمر عجیب امر شگرف شده بود بیان کرد و بهمین عنوان هریک ازان تصویرات بے جان سی و دو حکایات نادره گذارش نموده حیرت افزاے راجه بهوج شدند و بیج پنڈت وزیرش که بوفور فضائل کمالات مشهور وقت خویش بود آن حکایات عزیبه را بزبان سنسکرت تحریر در آورده کتاب مسمے به سنگهاسن بتیسی درست کرده و ازان زبان تاحال آن حکایات غرایب در اطراف ممالک مشهور گشته بے شائبه تکلف استماع آن باعث تعجب مے شود و عقل بشری در حیرت مے افتد که آن راجه والا همت چگونه قادر بار تکاب چنین امور شگرف گردیده که از اندازه قیمت بشریت زیاده است. **بیت**

اعمال این عزیب و کرم عزیب تر   بسیار کرده همت آن راجه دادگر

الغرض بنا بر آنکه دانشمندان روزگار در والاخر دان هر دیار مقرر کرده اند که هر کس ازفرمان روایان کشور هندوستان مصدر امور سترگ و مظهر کارهاے شگرف شود و بجهانگیری و عالم آرائے در عهد سلطنت خویش عدیم النظیر گردد تاریخ جلوس او براورنگ جهانبانی وایاد در اطراف ممالک هندوستان بجا آرند موجب انتظام سررشته داد و ستد جهانیان و قوام سلسله امور عالمیان تواند بود چنانچه راجهاے عظیم الشان و رایان رفیع المکان و خواقین عالی مقدار و سلاطین بلند اقتدار هندوستان گذشته تاریخ هریک در ایام فرمان روائے مشهور بود و بعد انقضائے حکومت شان جا بجا آنها از صفحه هستی رو بعالم نیستی آوردند تاریخ آنان نیز منصرم گردید بکه بقا و ثباتے بهم نرسیده هشتری [illegible] و این که تعلق با خلاف مسطور بود تا حال مشهور و معمول است تا تحریر حروف راجه بکرماجیت بصفات مذکوره در راجهائیت روائے خلائق

بنا [illegible]

چه خوش باغیست باغ تنگلی ‌ ‌ ‌ گر ایمن بود از باد خزانی

در حال سمند پال جوگی که در سحر و جادو و طلسمات و نیرنجات و فریفته کردن و تسخیر
در آوردن دلهای مردم و نیرنگسازی و افسون پردازی سرآمد جوگیان و الاد انش بود و در
علم خلع بدن نیز دستگاهی داشت در صحبت راجه راه یافته بافسون و فسانه راجه را فریفته
گردانید و نیز دلهای امرا و وزرا و ارکان و اعیان دولت را بتسخیر در آورده و نوعی تسلط
پیدا کرد که راجه و ارکان دولت از امر ش سر مو تفاوت نمی کردند روزی بمکر و خدایع
براجه گفت که چون بدن عنصری تو از غایت پیری اندراس یافته و از غایت نحافت طاقت
حرکت نماند و علم خلع بدن از من بیاموز و این جامه کهنه یعنی بدن پیر را گذاشته در پیکر
جوانی که تازه روح جدا از و شده باشد در آمده تجدید تمتعات جوانی و لذات جسمانی کامیاب
شو از ین جهت که زندگانی راجه بسر رسیده بود با وجود این قدر عقل مدانفس جوگی
مسخر و فریفته او گشته علم خلع بدن از و آموخته روح خود را در پیکر جوان که تازه ودیعت
حیات سپرده بود انتقال کرد جوگی سحرساز در آن وقت بلا توقف [illegible] که بیدا افتاده روح
خود [illegible] راجه داخل کرده آن جوان را که روح راجه در او آمده بود بقتل رسانید و جانشین
سریر [illegible] گشت **بیت**

[illegible] افتاده در آمد ز پا سرو ‌ ‌ ‌ کلاغ و زاغ گرفتند جای طاؤس

[illegible] حکایت انتقال روح جوگی در بدن راجه مشهور است عقلای صاحب رای آن را قبول نمی
دارند چه انتقال روح از پیری و جوانی و ضعف و ناتوانی تناسخ است و پیر و جوان و خورد و کلان
و تندرست و ناتوان بودن بدن تعلق دارد هر گاه بسبب پیری راجه قوای بدنی
و حواس ظاهری زوال پذیرفته باشد در صورت انتقال جوگی در آن بدن حواس
و قوی [illegible] یافته بود چگونه جوان گردیده بود [illegible] انتقال روح جوگی در
پیکر راجه [illegible] و سمند پال نام شناخته [illegible] سابق راجه بجا نشست
که بدن و شکل و صورت و قامت بود تا که حکایت خلع بدن جوگی [illegible]
محض [illegible] است چون سمند پال [illegible] صحبت و مجلس [illegible]
سریر [illegible] یافته بود [illegible] راجه [illegible]
باتفاق [illegible] دولت سریر آرا گشت با الفاظ که روداد جوگی [illegible]

راجه بهیم پال بن راجه هری پال. مدت سی و یک سال و دو ماه جهان آرا و ملک پیرا بود
راجه مدن پال بن راجه بهیم پال. مدت سی و هفت سال و نه ماه گیتی پیرای بنمود
راجه کرم پال بن راجه مدن پال. مدت چهل و پنج سال و پنج ماه کامیاب فرمانروائی گشت
راجه بکرم پال بن راجه کرم پال چون عالم گیرے و ملک ستانی شعار خود داشت
و حکام اکناف عالم را محکوم کرده خراج میگرفت ازین جهت بهر طرف لشکر کشیده بزور
بازوے اقبال مظفر و منصور مے گردید بهمین آئین مدت مدید جهان آرائے و مملکت کشائی نموده
بکامرانی و کام ستانی فرمان روائے و جهانبانی کرد بحکم بادشاه حقیقی چون ایام زندگانیش
باخر رسید و ارادت الهی بران شد که سلطنت بقومی دیگر منتقل گردد راجه مذکور بمقتضاے تسلطی
که داشت در جوتے که در معمور بود بر سر راجه تلوک چند والی بهرایچ لشکر کشید راجه تلوک چند نیز
صفوف آراسته بمقابله در آمد تیغ زنان چون حلقه هاے زره فراهم آمدند تیر اندازان بسان تیرها
در ترکش یکدسته شدند و کمان داران مانند ابروے خوبان بهم پیوستند و نیزه گذاران بسان
مژگان محبوبان صف بستند چون صفوف طرفین آراسته گردید بهادران شیر افگن دلیرانه
دو اسپه دویده در رزمگاه رسیده جنگی نمودند که از کشتگان انبار هاے فیل بالا پدید آمد و از خستگان
توده هاے کوه اسا نمایان گشت از دست قلم کرده حساب بانگشتان پا رسید و از پاهاے بریده
قلم در دست محاسب لرزید از خون بهادران جوهاے روان گردید و قالب مردگان در ان خون
چون بط بالاے آب میدوید و روح از بدن چون مرغ از قفس پرواز مے نمود و جانها چون
فراز بحر فرو رفته اتفاقاً بمشیت ایزدی دران معرکه راجه بکرم پال شکست یافته کشته شد مدت سلطنت
او چهل و چهار سال و سه ماه و از ابتداے راجه سمندر پال لغایت راجه بکرم پال شمار دوره مدت
سی [illegible] و [illegible] سال فرمان روائے کردند و ازینجا سلسله جوگی منقطع گردید و امر
حکومت بدیگران رسید. بیت

عالم همه هیچ و کار عالم همه هیچ
اے هیچ ز بهر هیچ در هیچ مپیچ

راجه تلوک چند [illegible] بهرایچ [illegible] فرمان روا گشت [illegible]
[illegible]
[illegible]
تا مدار بر حکام اکناف گیتی حکومت مے کرد فتح یافته در اندرپت [illegible] جانشین [illegible]

هیهات باحیات کسے درجهان نماند — از دست مرگ هیچ کسے در امان نماند
هر بلبلے که آمده در باغ این جهان — فریاد کرد و رفت و درین بوستان نماند

راجه بهیم کهیم کہ از درویشی بپادشاهی رسید

چون مملکت از فرمان روائے خالی گردید و احدی از ولد فرزندان راجه گوبند چند لائق بهیم دیپے نماند ارکان دولت و اعیان مملکت باهدیگر عقد موافقت بسته مشورت نمودند که برائے نظام مهام مملکت و فراهم آوردن پراگندگیهائے ولایت وجود فرمان روائے ناگزیر است درین صورت بهیم کهیم درویش خدا اندیش را که ردائے آزادگی بر دوش و کلاه وارستگی بر تارک داشت و بریاضت و عبادت مشهور بود و اکثر خلائق مرید و معتقد او بودند و بسیاری از ارکان دولت بااو اعتقاد تمام داشتند از لباس پارسائی برآورده بخلعت پادشاهی مخلع کردند و بجائے کلاه و جبه و پشمینه تاج پادشاهی بر سر نهادند و عوض سجاده ریاضت سریر سلطنت حاضر آوردند و گدائے را بجهان آرائے معاوضه نمودند و همه مشغول اللعب واللهو [illegible] شدند و او کامیاب امر سلطنت شده بمرگ طبعی درگذشت مدت فرمان دهی هفت سال و پنج ماه.

راجه گوبند چند بهیم کهیم بن راجه بهیم کهیم بعد پدر سریر آرائے فرمان روائے جهانبانی گشته سازنده [illegible] گردید مدت سلطنت [illegible] سال و سه ماه

راجه گوپال بهیم کهیم بن راجه گوبند بهیم کهیم زیب افزائے اورنگ فرمان روائی گشته [illegible] کشائی گشته ودیعت حیات سپرد مدت سلطنت پانزده سال و سه ماه

راجه بهیم کهیم بن راجه گوپال بهیم کهیم. بعد جلوس بر تخت جهانداری اگرچه بظاهر بامور سلطنت و کاروبار مملکت مے پرداخت لیکن در باطن متوجه جمیت [illegible] بوده از تعلقات دنیوی نفرت و کراهیت کمال داشت و همیشه با درویشان [illegible] و آزادگان ریاضت کیش که از امور دنیویه وارسته بودند صحبت داشته خاطر خود را از شائبه سلطنت [illegible] مے ساخت و از بسکه وارستگی مطلق از [illegible] بجبول او [illegible] رفتار [illegible] نفس [illegible] بسته [illegible] و [illegible]

(۱) [illegible] سال [illegible]

صف ترکان رسید بهر مصاف / تیغ برکرد هندوان ز غلاف

ترک و هندو بهم درافتادند / داد مردی و مردمی دادند

جویهائے زخون چو گشت روان / سران کشتگان بسیل روان

هندو و ترک بسکه کشته شده / دشت هموار پشته پشته شده

از قضا ترک چیره دست افتاد / لشکر هند را شکست افتاد

چون مشیت قادر علی الاطلاق بران شد که سلسله جهانبانی هندوستان از فرقه هنود منقطع
گردد و این مملکت در ظل سلطنت و سایه عدالت فرمان روایان مسلمین درآید و در ممالک
هند رواج اسلام بمنصه ظهور رسد نسیم فتح و نصرت بر اشجار عالم اقبال سلطان وزیده و
نهال دولت رائے پتهورا در عواصف ادبار از بیخ و بن افتاد یعنی رائے پتهورا ناگهان
در آن معرکه دستگیر گشته بقتل رسید و لشکریانش جبی علف تیغ خون آشام مبارزان ظفر انجام
گردیدند فریقی از ایشان جان ستان بهادران نصرت نشان جان درداد و بسیاری را ضرب
هیجی از آتش توپ و تفنگ پاک سوخت و اکثرے پامال فیلان کوه تمثال شدند و
خلق انبوه بدست شجاعت مندان نصرت منش گرفتار گشتند و کهانڈے رائے برادر
رائے پتهورا که سپه سالار بود هزیمت را غنیمت دانسته بصد سعی و تلاش جان خود را
از ورطه هلاکت سلامت برد

چنان جنبید و هراسان گریخت / که زنار را از گرانی گسیخت

قلعه سرستی کرتلاوری بوده باشد و هانسی و اجمیر که دار الملک رائے پتهورا بود بجمله
کسان سلطان درآمد ناکه دانسته این قلاع بدست بهادران فیروزمند افتاد و سلطان بعد
فتح چند روز در همان سرزمین اقامت ورزیده در فراهم آوردن پراگندگیهائے ممالک
دامن دادن انتظام شوارع و مسالک و بخشیدن مرهم بجراحتهائے قلوب رعایا و برایا
[illegible] کافه خلایق و انتظام مهام کلی و مالی ساعی جمیله بکار برده پس از حصول
جمعیت خاطر از انجام امور مملکت و کارهائے سپاه در حضرت ملک قطب الدین
ایبک را که غلام برگزیده او بود در قصبه کهرام [illegible] دهلی نایب السلطنت [illegible]

چتر و تجملات پادشاهی برای قطب الدین فرستاده بخطاب سلطانی مخاطب ساخت
این سلطان در بخشش و بخشایش داد سخاوت و جوانمردی دادے و مستحقان را زیاده از خواهش
عطا نمودی دست جود و بخشایش گرد افلاس از چهره مفلسان برافشاندی و ابر کرم و عطایش
غبار یاس از صفحه حال تنگدستان فرو نشاندی سحاب دستش دامن و جیب آرزومندان پر نمودی
و ارباب عسرت را از آز و نیاز بے نیاز فرمودی **بیت**

با همت او حوصله دریا تنگ با رفعت او مرتبه گردون پست

چون بکمال اهل احتیاج انعام دادی از آن جهت در هند او را لکه بخش گفتندی در میان تاج
الدین یلدوز که یکی از بندهای خاص سلطان شهاب الدین بود و بعد سلطان در غزنین
بسلطنت منشور اطلاق یافته بود بر سر لاهور مخاصمت و منازعت گردید و بعد یکدیگر کرده
آتش محاربه برافروختند و طرفین صفها آراسته بجنگ پرداختند بهادران جانفشان تیغها
آخته اسپان انداختند و تیرها بر تافتند و جانها گداختند **نظم**

[illegible] سلیح مکمل ز آهن جدا ان چو معنی ز الفاظ مغلق نهان
وزان مردم تیرے کز شست جست چو مضمون برجسته در دل نشست

بالآخر تاج الدین تاب مقاومت نیاورده منهزم گشته در کرمان اقامت ورزید و سلطان مظفر
و منصور رفته باستقلال کمال بسلطنت پرداخت و در [illegible] در چوگان بازی از [illegible]
افتاده [illegible] زندگی بجلالگاه آخرت رسانید مدت بست سال حکومت هندوستان نمود
از آنجمله سلطنت مستقل چهار سال •

سلطان آرام شاه پسرخوانده سلطان قطب الدین

چون سلطان مرحوم پسر صلبی که سزاوار جهانبانی تواند بود نداشت ارکان دولت باتفاق
یکدیگر آرام بخش پسرخوانده سلطان را که سواے او وارثی نبود بحکم ضرورت [illegible]
[illegible] بر تخت [illegible] اجلاس داده سلطان آرام شاه مخاطب کردند [illegible]
[illegible] عدالت و نصفت بخلایق [illegible]
[illegible] حاکم دهلی باتفاق جمعی از امرای ملک التمش را از بداؤن طلب داشت
ملک بدهلی رسیده قلعه را در تصرف خویش در آورد و سلطان آرام شاه [illegible]

ودر سر انجام مهمات جهانبانی و انتظام معاملات ملک ستانی مقید گردید در اسرع اوقات قلعهٔ دهلی
و میرته تسخیر نموده بهر جا حکام نصب گردانید و در سال دویم قلعهٔ کول نیز مسخر کرد و قلعهٔ گوالیار
و بداؤن و دیگر قلاع فتح کرده بر سر گجرات رفته انتقام شکست سلطان که سابقاً تحریر در آمده
از رای بهیم دیو گجراتی گرفته آن ولایت را تاخت و تاراج نموده بفتح و نصرت بدهلی مراجعت
کرده خطبه و سکه بنام سلطان رواج داد از آن تاریخ شهر دهلی دار الخلافت سلاطین مسلمین مقرر
گردید مرتبهٔ نهم در سنه ۵۹۶ باز سلطان از غزنین بهند آمده ولایت قنوج را مفتوح کرده و سیصد
زنجیر فیل و دیگر اموال غنیمت گرفته برگشت چون سلطان غیاث الدین برادر کلان سلطان
که اسم سلطان محمود جهان گذران را پدرود کرد سلطان از روی جوانمردی و والا همتی ولایت
غور و سیستان و خوارزم و دیگر ممالک بوارثان قسمت کرده خود به ولایت غزنین قناعت
نمود مرتبهٔ دهم چون سلطان شنید که در نواحی لاهور طایفهٔ کهوکهران عصیان ورزیده فتنه
و شرارهٔ شرارت بر افروخته اند لهذا برای تادیب آن گروه از غزنین رو به لاهور آورد و
ملک قطب الدین نیز از دهلی بخدمت سلطان رسیده باتفاق یکدیگر گوشمال آن جماعت
بدمآل بی اعتدال کردند سلطان بعد تنبیه آن فرقه و تنظیم امور ملکیه از لاهور معاودت بغزنین
نموده چون نزدیک رسید بعد بیهی از دیهات توابع غزنین از دست فدایی کهوکهر که در کمین
سلطان رفته بود باتفاقی که رو داد درجهٔ شهادت یافت گویند که خزانهٔ بسیار از طلا و نقره
و جواهر زواهر از وی ماند چنانچه از آنجمله پانصد من الماس که از جواهر نفیسه است بقلم در آمده و دیگر
اموال از همین قیاس باید کرد بیت

دریاب کنون که نعمتت هست بدست ‌ ‌ ‌ کین دولت و ملک میرود دست بدست

پانزده مرتبه سلطان بر هندوستان یورش کرد و دو مرتبه شکست خورده و دیگر مرتبه به فتح
و نصرت کامیاب گشت چنانچه تفصیل آن بقلم در آمده تا آخر عمری و دو سال سلطنت نمود
از آنجمله فرمانروایی هندوستان پانزده سال و دو ماه سلطان قطب الدین ایبک غلام
زرخرید سلطان شهاب الدین بنیابت حکومت هندوستان داشت بعد آنکه سلطان درجهٔ
شهادت یافت قطب الدین از دهلی به لاهور رسید ماه ... سنه ۶۰۲ بر تخت خلافت نشسته ...
... سکه و خطبه بنام خود کرد چون انگشتری ... که ... بود ...
بیک ... سلطان غیاث الدین محمود برادرزاده سلطان شهاب الدین ...

ایشان باتفاق امرا بترتیب عساکر پرداخته عنان عزیمت بصوب دهلی معطوف ساختند سلطان
معزالدین بهرام شاه که جانشین اورنگ فرمانروائی شده بود لشکر عظیم بعزم مقاتله و مقابله
سلطان رضیه فرستاده هنگامه آرائے نبرد و کارزار گردید در هنگام مقابله طرفین ونود و چهار ربیع
در نواحی کیتهل لشکریان سلطان رضیه رو بهزیمت نهادند و سلطان رضیه و ملک اختیارالدین بدست
زمینداران آن ضلع دستگیر آمده بتاریخ بست و پنجم ماه ربیع الاول سنه ۶۳۷ رحلت گزین عالم
جاودانی گردید مدت سلطنت سلطان رضیه سه سال و شش ماه و شش روز

سلطان معزالدین بهرام شاه بن سلطان شمس الدین التمش

بروز دوشنبه بست و هشتم ماه رمضان سنه ۶۳۷ سلطان معزالدین بهرام شاه باتفاق اکابر امرا
و ملوک بر سریر سلطنت جلوس فرمود چون ملک اختیارالدین باتفاق وزیر مملکت نظام الملک
مهذب الدین جمیع امور مملکت را از پیش خود گرفت و همشیره سلطان معزالدین را که سابق
منکوحه قاضی اختیارالدین بود در حباله نکاح در آورده یک فیل بزرگ بر در خانه خود می بست
چون در آن زمان غیر از سلاطین دیگرے فیل نمیداشت این معنی مقوی بدگمانی باعث سلطان
معزالدین چندے از فدائیان خود را فرمود تا ملک اختیارالدین را بزخم کارد شهید ساختند
و ملک مهذب الدین را نیز دو زخم بر پهلو زدند و او زنده بدر رفت بعد از آن ملک بدرالدین
سنقر رومی امیر حاجب گشت و تمام امور مملکت را موافق رسم و قانون قدیم انتظام میداد
اتفاقاً ملک بدرالدین سنقر باغوائے جمیع از اهل فتنه در انقلاب ملک با صدور و اعیان
وقت مشاورت نمودند روز دوشنبه هفدهم ماه صفر در خانه صدر الملک تاج الدین که مشرف
ممالک بود همه اکابر فراهم آمده در باب تبدیل سلطنت سخن کردند و صدر الملک تاج الدین
را بطلب نظام الملک فرستادند که او نیز شریک مصلحت شود صدر الملک رفته فی الفور
سلطان معزالدین را ازین حال اطلاع داده یک کس اعتمادی سلطان را در گوشه پنهان
داشته بخدمت نظام الملک آمده از اجماع قاضی جلال الدین کاشانی و قاضی کبیرالدین
و شیخ محمد شامی و مردمی که آنجا بودند اعلام نظام الملک در دفع الوقت نموده آمدن خود را
بهیچ وجه انداخت صدر الملک حقیقت حال را بوسیله خادم سلطان که پنهان داشته
بخدمت سلطان معروض داشت سلطان همان ساعت به سلاح خاصه رفته ایشان را

او را طفی نشمند سلطان علاءالدین را که آثار رشد از ناصیه حال او ظاهر بود از قید برآورده در سلطنه بسریر جهانبانی اجلاس دادند ناصرالدین و جلال الدین پسران شمس الدین را که در زندانخانه محبوس بودند خلاص کرده ناصرالدین را ولایت بهرائچ و جلال الدین را ولایت قنوج نامزد کرده رخصت دادند ملک نظام الملک را که در امور سلطنت کلیه دخل داشت بقتل درآورده بپاداش کفران نعمتی رسانیدند نظم

بچشم خویش دیدم در گذرگاه | که زد مرغی بجان مور کی راه
هنوز از صید منقارش نپرداخت | که مرغی دیگر آمد کار او ساخت
چو بد کردی مباش ایمن ز آفات | که واجب شد طبیعت را مکافات
در این فیروزه ایوان پر آفات | بدی را هم بدی باشد مکافات
ز نیکی نیک بینی وز بدی غم | ز جو جو روید و گندم ز گندم

بعد چندگاه سلطان از طریقه عدالت و نصفت انحراف ورزیده آئین اخذ و قتل در پیش کرد چون امرا از او برگشتند و باخود اتفاق کرده ناصرالدین را که آثار قابلیت و حق شناسی از ناصیه حال او ظاهر و اطوار خداداني و ایزد پرستی از مقال او باهر بود از بهرائچ طلبداشته بر تخت فرماندهی اجلاس دادند سلطان علاءالدین را مسلسل در قیدگاه داشتند چنانچه در زندانخانه مرغ روح او از حبس تن پرواز نمود مدت سلطنت چهار سال و یک ماه و یک روز بود

سلطان ناصرالدین ولد سلطان شمس الدین

سلطان در سنه ۶۴۴ از بهرائچ آمده تاج خلافت بر سر نهاده سکه و خطبه بنام خود رواج داد و ملک غیاث الدین بلبن را که بنده و داماد سلطان شمس الدین بود منصب وزارت داده بخطاب الغ خانی و عطای چتر و دورباش سرافراز گردانید مدار المهام تمام سلطنت برای رزین او تفویض نمود و صدف گوش او بجواهر زواهر نصایح ... مشکلالی مواعظه ... رعیت پروری و معدلت گستری پر ... که اختیار مهام جهانبانی و مدار نظام امور ملک رانی بدست تو دادم کاری نکنی که فردای قیامت در درگاه عدالت پادشاه حقیقی مرا و ترا شرمسار و انفعال گرداند ملک بلبن بمقتضای ... مراد ... عمل

متفرق گردانید و ملک بدرالدین سنقر را بجانب بداؤن فرستاد و قاضی جلال الدین کاشانی را از قضا معزول گردانید بعد از چند ماه که ملک بدرالدین از بداؤن بدرگاه آمد سلطان او را و ملک تاج الدین موسوی را بقتل رسانید و قاضی شمس الدین که قاضی مهر پوره بود در پائے پیل انداخت دشمنی بسبب زیادتی وهم و هراس مردم گشت در اثنائے این حال روز دوشنبه شانزدهم جمادی الآخر سنه تسع و ثلثین و ستمائه افواج مغول چنگیزی آمده لاهور را محاصره کردند ملک قراقش که حاکم لاهور بود چون از مردم موافقت ندید نیم شبے از لاهور برآمده بجانب دهلی رفت و شهر لاهور از ستم چنگیز خانیان خراب و تباه شد و خلق کثیر اسیر و گرفتار گشت چون این خبر به سلطان معزالدین رسید امرا را بر در قصر سپید جمع فرموده بیعت تازه کرد ملک نظام الملک وزیر مملکت را با امرائے دیگر جهت دفع شر مغول بجانب لاهور فرستاد چون لشکر بر لب آب بیاه که قریب قصبه سلطان پور است رسید نظام الملک که در باطن با سلطان منافق بود امرا را از سلطان برگردانیده بنیاد مکر و خدعیت نمود و بعرض رسانید که سلطان کرد که از دست این جماعت منافق که همراه من کرده اند کارے نخواهد آمد و این فتنه تسکین نخواهد یافت مگر سلطان باین طرف نهضت فرماید سلطان از روے سادگی و اعتمادی که بر او داشت در جواب نوشت که این جماعت کشتنی و سیاست کردنی اند بوقتش سزا خواهند رسید چند روز مدارا نمایند نظام الملک آن فرمان را با امرائے لشکر نموده همه را با خود متفق گردانید چون سلطان باین حال اطلاع یافت خدمت شیخ الاسلام قطب الدین بختیار اوشی را بجانب لشکر امرا فرستاد امرا هیچ وجه مطمئن خاطر نشدند و شیخ برگشته بدهلی آمد بعد از آن نظام الملک و سائر امرا بقصد دفع سلطان معزالدین بدهلی آمدند و سلطان معزالدین را محاصره کردند و از جانبین جنگ مے انداختند چون مردم شهر با امرا متفق بودند روز دوشنبه هشتم ماه ذیقعده سنه [illegible] دهلی را گرفته سلطان معزالدین بهرام شاه را چند روز محبوس گردانیده بقتل آوردند مدت سلطنتش دو سال و یک ماه و پانزده روز

سلطان علاءالدین مسعود شاه

چون سلطان معزالدین بهرام شاه را نظام الملک کور ملک بقتل در آوردند ملک عزالدین بلبن امیر الامرا از روے تغلب بر داشت بر تخت خلافت جلوس نمود و ارکان دولت بر خلافت

(۱) در نسخه [illegible] سنیل

سلطان یک بار به او همزبانی نماید بسیاری از نقد و جنس پیشکش کند چون این معنی بعرض سلطان رسید
پذیرائے نیافت و فرمود که از همزبانی با امیر بازار مهابت سلطانی از دل عوام زایل می شود
چه گنجایش که بالع [illegible] با این مردم همزبان شوم القصه سلطان مطهر اوصاف پسندیده و
مصدر سیرت حمیده بود امرا را از وقوع تقصیر تازیانه زدی و بقصاص رسانیدی [illegible]
و دهشت او در دل امرا قوی بود ارکان دولت و غربا در معاملات و مناقشات در عدالت
او منادی بزدندی و در جمیع امور عدل را کار فرمودی و از قهر و سیاست احدی را قدرت
نبود که قدم از جاده اطاعت بیرون نهد و در صحبت اهل وعظ حاضر شدی و موعظه
شنیدی و در وقت گردی و اوامر و نواهی را کما ینبغی رعایت نمودی و ضوابط و قوانین مملکت را
که در ایام فرمانروائے پسران سلطان شمس الدین مختل و مندرس شده بود تجدید استحکام
و استقامت دادی و مبانی عدل و رافت را اساس نهادی نظم

عدل نوریست کز و ملک منور گردد وز نسیمش همه آفاق معطر گردد
عدل پیش آر و مراد دل درویش بر آر تا ترا آنچه مراد است میسر گردد

و وقتیکه سلطان در مسافرت بر سرابی و یا خلابی و یا ناله و یا قنطره رسیدی امرائے
بزرگ را فرمودی تا جلب تا در دست گرفته اهتمام نمودندی اولا مریضان و پیران
و عورتان و طفلان و چارپایان لاغر را بی مزاحمت گذرانیدی و تمامی فیلان و دیگر دواب
سرکار را برائے گذرانیدن خلایق گذاشتی و در اینچنین امکنه چند روز توقف کردی تا مردم
بسهولیت گذشتندی در ایام جوانی اگرچه بشراب خوردن و جشن ساختن و امرا و ملوک
را مهمان گرفتن و قمار باختن و زر را باهل مجلس صرف کردن و ندیمان بذله گو و شیرین سخن و
مطربان خوش آواز را در محفل راه دادن رغبت تمام داشت اما بعد از آنکه بسریر
خلافت نشست از تمام مناهی تایب گردید و باداے فرایض و نماز تهجد و اشراق و جماعت
و دیگر نوافل به موافقت جمعه و جماعت قیام داشتی و اصلاح معنوی [illegible]
بزرگان رفتی و بعد نماز جمعه زیارت مقابر کردی و بر جنازه اکابر حاضر شدی و تعزیت رفتی
پسران و خویشان میت را انعام دادی و وظایف بحال داشتی نظم

[illegible] دانش بزرگ و همت بلند [illegible] دل هوشمند
[illegible] محتاج [illegible] را [illegible]

چون هزار عیب فراوان بود　　مرغ ز بر دست سلیمان بود
وای بران آدمی بیخبر　　کو کم ازان مرغ بود در هنر

قراولان بیشه گرد و میر شکاران هامون نورد و صیادان باز دار و دیگر عمله و فعله شکار را نزد سلطان رتبه بزرگ بود تا هشت کروهے حوالی دهلی محافظت شکار کردندی و دران بیشه نخچیر فراهم آوردندی هزار سوار با یک هزار تیرانداز مصالح کار شکار دایما در رکاب سعادت بودندی و طعام از مایده خاص یافتندی سلطان در ایام زمستان هر روز سحرگاهان سوار شدی و تا قصبه ریواری بیشتری رفته شکار کرده شام گاهان بشهر معاودت نمودی و شب بیرون نماندی چون خبر مواظبت سلطان برائے شکار هلاکو خان والی بغداد رسید گفت که سلطان غیاث الدین بلبن بادشاه پخته کار است بظاهر بخلایق مینماید که بشکار میرود و در معنی ورزش سواری و مراسم ملک داری و آگاهی بر احوال سپاه و رعیت بجای آرد و لشکر خود را توزک میدهد سلطان از استماع این سخن خوشوقت شد و بر فراست هلاکو خان آفرین کرد و گفت که رموز سلوک داری کسانی دانند که ملک گیری و جهانبانی کرده باشند چون سلطان را اسباب سلطنت و شوکت مهیا گردید امرا و وزرا التماس کردند که با وجود اینهمه قوت و قدرت ولایت گجرات و مالوه و دیگر بلاد مسخر کردن لایق است سلطان جواب داد که چون مغل همیشه بر ولایت پنجاب تاخت مینماید از دهلی ببلاد دور دست رفتن مناسب نیست قول سلطان اینست که ملک خود را مضبوط در امن و امان داشتن بهتر ازان است که بملک دیگران تاختن سالها از غفلت و بی پروائی پسران سلطان شمس الدین در جمیع امور جهانبانی اختلال رو داده و ضوابط خلافت را اثری و رونقی نمانده بود حتی که جماعه میواتیان در حوالی شهر بسبب جنگلهائے و انبوه بیشه تمرد و فساد پیش کرده رهزنی مینمودند شبها بدرون شهر در آمده خانهائے مردم را نقب زده مال و امتعه بدزدی میبردند بلکه بطریق ڈاکه آمده بزبردستی غارت میکردند و سراهائے نزدیکی شهر به غلبه و قهر تاراج مینمودند و از هر چهار طرف مسالک مسدود گشته سوداگران را مجال آمد و شد نبود دروازهائے شهر از خوف آن حرامخواران بوقت نماز عصر می بستند بعد نماز مذکور کسی را یارائے بیرون آمدن از شهر نمی بود و اکثر میواتیان بر سر حوض سلطان آمده سقایان و حمالان آبکش را مزاحمت رسانیدند و پسران شمس الدین از بی پروائی و غفلت تادیب آن جماعه واجب

بام آشیانه خویش گردیده زمزمه دل کش و نوائے دل فریب برمیکشند گویا ترانهٔ باربد بیست
که مستمعان را دل می رباید و جان می بخشند و یا نغمه داؤد است که شنیدگان را حیرت می افزاید
و عشرت می دید چون بقصد دانه چینی فرو می آیند عرصه زمین را رشک گلشن می سازند گوئے
گلهائے رنگارنگ است که در چمن بهار شگفته تماشائیان را مایل خود ساخته و در زمان
بال کشائی چون اوج گرا میشوند سطح هوا پر از کواکب می نمایند و از نهایت بالا روی آب
از چشمه خورشید میخورند و دانه از خوشه پروین می چینند و از بلند پروازی همزبان کواکب
میگردند و تماشائے افلاک می بینند اگرچه اهل زمین را با اهل آسمان راه سخن مسدود و در خانه
محبت مفقود است اما زهی این خاکیان که با فلکیان راه سخن دارند و روابط اخلاص بظهور
می آرند نظم

هر پری پیکرے بجلوه تاز — پراست چون مرغ شوق در پرواز
گرم خو همچو مغز برنایان — تیز رو همچو عقل دانایان
ره نوردان آسمان و زمین — دانه چینان خوشه پروین
همه گرم بلند پروازی — از فلک برده گوئے دمسازی

همچنان سلطان را میل بشکار بسیار بود و پلنگ برق آهنگ و یوز قوی چنگ بسیار [illegible]
سبک جست کوهسار و آهو گیر و شاهین و کوهیلے بے نظیر و باز آسمان پرواز و جره هنر پرداز و
بحری موج خیز و سرو صنعت انگیز و چرغ فولاد چنگ و باشه و شکره تیز بال و دیگر انواع
جانوران شکاری فراهم آورده زهے این مشتی پر که از وفور بےعدی و نادره مکاری زیر دست
سلاطین والا اقتدار و مرعوب قلوب خواقین نامدار شده اند بادشاهان والا شکوه از عشق و
محبت این طایران از تخت سلطنت و اورنگ خلافت برخاسته صحرا نورد و هامون گرد
میشوند و این شاهبازات تیز پرواز [illegible] کارها [illegible] حاصل [illegible]
[illegible] رامگیر [illegible] دلهائے عشاق [illegible] دلبران [illegible]
[illegible] نازنینان فرخنده [illegible] چرغ [illegible]
[illegible] نظم

[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]

تا برای نسق و نظام مهام ملتان تعین شد و بمقتضای ستودگی اوصاف نسبت به برادران
نزد سلطان عزیز بود همه وقت با اهل فضایل و کمال مصاحبت و مجالست داشتی و همیشه تحصیل
و تکمیل اخلاق حسنه همت گماشتی و تخم ستوده منشی در مزرعه نیکنامی کاشتی **بیت**

بسال خورد و لیکن بجود و فضل بزرگ
بعقل پیر و لیکن بروزگار جوان

ابلغ البلغا و افصح الفصحا و افضل الفضلا و اشعر الشعرا و اعلم العلما و اکمل العقلا جامع الکمالات صوری
و معنوی امیر خسرو دهلوی و امیر حسن در ملتان بخدمت شاهزاده بودند و در سلک ندما موجب
و انتظام می یافتند چون صیت فضایل و کمالات و فرخندگی خصایل و ملکات عمده مشایخ
کبار زبده عارفان نامدار مقتدای خداشناسان پیشوای ایزدپرستان خورشید اوج
ولایت مهر سپهر هدایت دانای اسرار حقیقی و مجازی شیخ مصلح الدین محمد سعدی شیرازی
رحمة الله علیه بگوش شاهزاده رسید دو نوبت از ملتان کسان خود را بطلب شیخ در شیراز
فرستاده و مبلغهای خرچ راه ارسال نموده خواست که در ملتان برای شیخ خانقاه ساخته
دیهات وقف نماید شیخ بواسطه ضعف پیری نتوانست رسید هر دو نوبت سفینه
متضمن اشعار دلپذیر یعنی نسخه گلستان و بوستان بخط خویش نوشته نزد شاهزاده فرستاد
و عذر نا آمدن خود و سفارش اکمل الشعرا امیر خسرو ضمیمه آن نمود از آن وقت هر دو کتاب
شریف در هندوستان رواج یافت گویند یکی از دختران سلطان شمس الدین مرحوم در حباله
زوجیت شاهزاده بود اتفاقا در حالت مستی طلاق بر زبان شاهزاده رفت از آنجا که غیر از
حلاله علاجی نبود بنابر انقیاد امر شریعت غرا آن عورت را در عقد معاقدت مرکز دایره صدق
و یقین محیط نقطه توکل و تمکین زبده خداشناسان حق بین اسوه یزدان پرستان اهل دین
شیخ صدر الدین ابن قافله سالار شاهراه حقیقت مشعله دار مسالک طریقت مظاهر انوار تجلیات
الهی مشاهد اسرار اخفی مقامات نامتناهی عمده باریافتگان درگاه احدیت زبده واصلان
بارگاه صمدیت سر حلقه اولیای سرآمد اصفیای مخدوم العالم شیخ بهاء الدین ذکریا
قدس الله سره در آوردند و شیخ آن گوهر درج لطافت و در دریای عظمت را
آورده صحبت داشت [illegible] گشت آرزو آب طراوت [illegible] در صدف تعلق [illegible]
[illegible] **بیت**

گوهر که فتد بدست حکاک
[illegible]

التخریب نکردند و اغماض نمودند و همین موجب خیرگی و دلیری انجماعه گردید درین والا سلطان
قلع و قمع انها بر مهمات دیگر مقدم دانسته جنگلها را تمام منقطع ساخته ان بدنهادان را علف
تیغ بیدریغ گردانیده و حصار شهر بنای محکم نهاده در حوالی شهر تهانجات نصب ساخت
و زمین همان تهانه داران منقسم نمود که هر کس از تهانه خود خبردار بوده در تادیب و تخریب
رهزنان و دزدان مساعی جمیله بکار برد **نظم**

ببر دست دزد و سر راه زن | که ایمن شود راه بر مرد و زن
هر انکس که بر دزد رحمت کند | ببازوی خود کاروان میزند
چو ره گشت ایمن شود کاروان | ز بهر تجارت بهر سو دوان
چو ره زن خر روستایی برد | ملک باج ده یک چرا میخورد

چون مردم قوم کاتهیر بجانب امروهه و بداون مصدر فتنه و فساد شد سلطان خود را
بدان سمت تشریف ارزانی برده حکم قتل و غارت کرد و از هر کس مرد و هر که بهشت سالگی رسیده
بود علف تیغ بیدریغ نمودند و غیر از زنان و طفلان خورد سال زنده نگذاشتند **مثنوی**

نکو بود مردم ستمکار را | چه تا وان زن طفل بیچاره را

از انجا بتعجیل در فیروزی معاودت بدهلی نمود روزی وزرا و کارپردازان و سردفترخانه بعرض
رسانیدند که در مواضع جاگیر سپاه باب اختلاف بسیار است سلطان فرمود کسانیکه پیر شده‌اند
و از کار مانده جاگیر انها باز یافت کرده مددمعاش مقرر کنند این جماعه بخدمت امیرالامرا
فخرالدین التجا آوردند و تحفه بردند که جاگیر دستور سابق بحال بوده باشد امیرالامرا تحفه
قبول نکرده که اگر رشوت گیرم در سخن والناس من برکت نخواهد بود دفعی بحال بخدمت سلطان
رفته سر بجیب تفکر بایستاد سلطان باعث اندوه تا کی استفسار فرمود والناس نمود
که پیران را سلطان بر طرف کرده جاگیر باز یافت نموده‌اند در فکر شده‌ام که اگر در قیامت
نیز پیران را از درگاه کشند حال ما چه خواهد بود سلطان ترحم کرده فرمود که بجیب استدعای
امیرالامرا جاگیر این مردم بحال دارند **بیت**

سخن کز سر صدق و غرض خالیست | اگر سنگ گیرد درو اثر گردد

شاهزاده محمد سلطان بصفات حمیده و ملکات پسندیده متصف و قابل سلطنت بود ممالک سنده
و اقالیم ولواحق ومضافات در جاگیر شاهزاده مقرر گردید با تعینها از امرا و مردم معتمد

اگرچہ واقع بس ہایل است جان فرسا — بصبر کوش کہ کس نگذرد ز حکم خدا

درین وقت عمر سلطان از ہشتاد گذشتہ بود ضعف پیری قوایش را ضعیف ساختہ بود و ناتوانی شیب اعضایش را ناتوان گردانیدہ حادثہ رحلت فرزند دل بند ضمیمہ آن گردید باوجود برائے انتظام مہام سلطنت در اظہار قوت و توانائی تکلیف نمودی اما آثار زبونی و شکستگی کہ درین مصیبت بحال سلطان راہ یافتہ بود نمودار گشتی و روز بروز کارش در تنزل بودی کیخسرو پور شاہزادہ مرحوم را در ملتان تعین کردہ چتر و دورباش مرحمت نمود و ناصر الدین بغرا خان خلف خورد خود را از لکھنوتی عرف بنگالہ در دہلی طلبداشتہ گفت کہ فراق برادر بزرگ تو مرا رنجور و ضعیف ساختہ می بینم کہ وقت ارتحال نزدیک رسیدہ درینوقت از من جدائی تو یا مالک ملک ہستی از مصلحت دور است پسر تو کیقباد و پسر برادر مرحوم تو کیخسرو خورد سال ہستند و از تجارب دنیا بیگانہ اگر ملک بدست ایشان افتد از غلبہ جوانی و ہوا پرستی از عہدہ محافظت ملک و قوانین جہانبانی نتوانند برآمد و ہر کہ در دہلی بر تخت خلافت جلوس نماید ترا اطاعت او باید کرد و اگر تو بر تخت جلوس کنی ہمہ مطیع و منقاد تو خواہند شد چون سلطان را اندک شفا پدید آمد ناصر الدین بغرا خان با وجود اینہمہ نصائح کہ سلطان برائے بہبود او میگفت زیرا کہ بنواحی لکھنوتی رغبت تمام داشت و ہوائے ان دیار او را موافقت مینمود بہ بہانہ شکار بے رخصت سلطان روانہ لکھنوتی گردید در اصل ناصر الدین از سلطنت بے نصیب بود و آثار ناقابلیت ازو ہویدا و الا چہ گنجایش داشتہ باشد کہ در چنین ہنگام با وجود مبالغہ پدر تخت گاہ را گذاشتہ روانہ انسمت شود و ہنوز ناصر الدین بہ لکھنوتی نرسیدہ بود کہ سلطان برحمت حق پیوست و برائے سلطنت کیخسرو خلف شاہزادہ محمد سلطان مرحوم بامرا وصیت کرد مدت سلطنت بست سال و سہ ماہ۔

سلطان معز الدین کیقباد بن ناصر الدین بغرا خان ابن السلطان غیاث الدین بلبن

اگرچہ سلطان غیاث الدین بلبن مرحوم وصیت کردہ بود کہ کیخسرو نبیرہ سلطان کہ در ملتان قیام داشت [illegible] آمدہ بود سریر آرائے خلافت گردد اما چون امیر الامرا فخر الدین [illegible] خان بود [illegible] ملتان نمود و ناصر الدین بغرا خان خلف سلطان [illegible] لکھنوتی بعیش و عشرت اشتغال داشت امیر الامرا کہ [illegible] متسلط بود [illegible]

موجب قرار داد چون شیخ را تکلیف طلاق برای آن ملکه روزگار نمودند خاتون والا دانش
گفت که من از خانه آن فاسق برآمده بجناب افادت پناه روآورده ام خدا را روا مدار که باز بدست
او گرفتار شوم درینصورت شیخ گفت که در همت و وفا از عورت کم نتوان بود باوجود مبالغات
شاهزاده آن را طلاق نداد و در تصرف خویش نگاهداشت شاهزاده ازین معنی برآشفت و در
مقام انتقام گردید مقرر است که هر کس که با درویشان خداشناس درافتد زود که بنیاد
زندگی و دولت او برافتد ازانجا که شیخ از باریافتگان درگاه ایزدی بود شاهزاده را عداوت
شیخ باعث انقطاع رشته بقا گردید اتفاقا درهمین نزدیکی لشکر مغول در نواحی لاهور و
ملتان دست باضرار و بازار خلایق کشاده شاهزاده بالضرور از ملتان برآمده برای دفع
این شورش شتافت بقضای الهی باندک جنگ بشهادت رسید اکمل الشعرا امیر خسرو
دهلوی که همراه شاهزاده بود بدست مغول اسیر گردید و در دوغ رفته ازانجا نجات یافته باز
بهندوستان آمد القصه چون خبر شهادت شاهزاده بسلطان رسید ازبسکه بشاهزاده الفت
داشت ازین قصه دلکوب غم آشوب خروش دلخراش و نوحه جگرتراش برآورد و صیحه
گرنید و مندی و جان کنی و هزار نوع سینه خراشی و دلشکنی پیرامون خاطر سلطان گردید
و فرمود که باعث استیلای غموم و هجوم هموم آنست که آن تازه سرو چمن کامرانی در
عین بهار زندگانی و شگوفه جوانی به سخت باد قهر یزدانی از پا افتاد و بران لاله سیراب گلشن
رعنائی در کمال برنائی و شادابی از حدت تموز آفتاب غضب کمهائی زوال و خشک گردید

نظم

دریغا که باغ بهار جوانی — فرو ریخت از تند باد خزانی
دریغا ازان سهی سرو بالا که ادما — ز بالا فتادان بیاد تا گهانی
دریغا [illegible] گل بصد پاره کردن — کنون گر کفانی [illegible]

این داستان جانگداز را دلی باید سخت تر از سنگ تا شرح تواند آمد [illegible]
راجانی [illegible] تا بیان تواند نمود **بیت**

رفت [illegible] بر قرار — رفت آنکه بود [illegible]

آخر الامر نظر بانکه [illegible] خلعت زندگانی ابدی پوشیده [illegible]
دامن [illegible] صابر و شکیبا گشت **بیت**

شیرین ادا از نغمه خوش وسرود دلکش محفل مسرت می پیراستند چنگیان ارغنون بناز وطنبور چیان زمزمه پرداز از زبان ناز نغمات دلنواز واصوات غمگداز می کشیدند الحق سرود است که چهره اسرار حسن وجمال خوبرویان برافروخته واز آتش عشق ومحبت وساوس عاشقان سوخته سرود است که نقاب از چهره درونی عشاق بر انداخته وراز هاے نهانی اهل محبت آشکارا ساخته سرود است که بیدلان را بسته زنجیر عشق میدارد وطایران را از هوا ووحشیان را از صحرا بدام می آرد سرود است که دلهاے حزین را در گلشن سراے انبساط تماشای مینماید وخاطر هاے غمگین را ابواب فرح ونشاط می کشاید اگر سرود نبودی شادیهاے روزگار زندگانی نداشتی واگر نغمه از پرده بیرون نیامدی بسا اسرار عشاق در کتم عدم پوشیده ماندی علمیست هزار در هزار ودریاے است ناپیدا کنار نظم

نخستین علم نغمه خوش علی است　　چشمها چشمه میشود از وی
باد در بندی دباید ازین　　تار گویا همی شود از وی

همچنان آلات لهو ولعب وادوات سرور وطرب از قسم شطرنج ودیگر اسباب بازی در مجلس عالی دلنوازی میکرد فی الواقع شطرنج بازیست از عجایبات روزگار مرغوب طبع پادشاهان والا اقتدار هنگامه آرای دانش وفرهنگ معرکه پیراے پیکار وجنگ علم افراز بهادران شهره بلند سازه رایت والاشکوهی سنگ فسان خنجر داناے مصقله مرآت خرد بخشی وهوش افزای قوت بازوے دانشوران تعویذ گلوے خردپروهان اگرچه بساطش ده در ده وطولش زیاده از یکدست وخانهایش افزون از چهار وشصت نیست اما عرصه منصوبه ها بسیط تر از روے زمین وحساب خانهاش بلند تر از چرخ برین است طالبش در چرده بازی مشق منصوبه سازی مینماید ودر صورت رزم هنگامه بزم می آراید ودست دارش را نشان حصول مرادات وسیع شاه کامرانیش را در عرصه روزگار رایات رفیع وزیر تدبیرش بالگوے مراد در خم چوگان فیل ارژویش در معارک مقصود دوان اسپ خواهش او در جولانگاه مسافت مقاصد خوشخرام رخ امیدش نمودار در آئینه مرام پیاده مرادش رتبه فرزین می یابد ومنصوبه دانش بازی اعدا برده بات میگرداند همچنان گنجفه نگار خانه ایست [illegible] صور دلفریب وکارگاهی است مشتمل بر بسیاری نقوش بازینت و[illegible] نقش [illegible] یک توجه دلپذیر است سرمشق طرب ونشاط ودرق ورق نقش تحسین همت بالاے

و وسمه ابروے شاهد بیغمی فروشوی از صفحه دل وساوس تعلقات پاک سازد و چهره ضمیر از لوث خطرات برهم ساز
سلسله بے نوائی و تنگدستی واپردازد خاطر از خطره هستی و نیستی آرامگاهش شیشه سیرگاهش ایاغ هر امید در دل
نشیننده و دماغ آبی است آتشین صفات و آتشی است همسر آب حیات تلخیست زاده شکر هوش افزا نیست
شهوت سکر عیار نیست براے جوهر کمالات انسانی دارو نیست باعث ظهور فواید ابدانی یعنی روے کهربائی را
گونه لعل بدخشانی و چهره زعفرانی را رنگ ارغوانی میدهد معده فاسد را صفائی و طبیعت رنجور را شفائی می بخشد
مزاج منحرف را معتدل آتش غریزی را مشتعل مینماید اشتهاے افسرده را تازه شهوت پژمرده را افروخته میکند
عقد قولنج و فالج میکشاید رنج بادی و بلغمی میرباید بیمار از تندرستی می افزاید پیر از جوانی رو میدهد **نظم**

دل تیره را روشنائی می است | که آکوفت غم مومیائی می است
بدل می کند بیدلان را دلیر | پدید آرد از روبهان کار شیر
دو چندان کند قوت مرد را | کند سرخ چون لاله زرد را
بخاموش چهره زبانی دهد | بفرتوت قوت جوانی دهد

القصه چون سلطان بمقتضاے ایام عنفوان جوانی بعشرت و کامرانی پرداخت خزانه که اساس سلطنت و
قوت بازوے خلافت است بجخشش و انعام لولی و مسخره و مطرب و مطربه صرف گردانید و از روے خودنمائی
و نادانی کارهاے جهانبانی بقبضه اختیار امیر الامرا فخر الدین گذاشت و باغواے کیخسرو عم خود را از ملتان طلبداشت
او انقیاد امر بجا آورده عازم درگاه گردید چون در رهتک رسید آن بے گناه را ناحق بقتل رسانید **مصرع**

پادشاهان از پے یک مصلحت صد خون کنند

درین ایام مغول چنگیزی در نواحی لاهور رسیده دست بغارت و تاراج دراز کرده قصبات و دیهات خراب
مطلق نمودند خانها انداختند و اهابر داشتند مردم کشتند زن و بچه شان بستند آتش فتنه و فساد برافروختند آبادیهاے
آن نواحی را سوختند سلطان از استماع این خبر باربک خانجهان را که از امراے بزرگ بود با لشکر گران بدفع این
فتنه تعیین کرد عساکر منصوره در نواحی لاهور رسیده با مغول محاربت رو داد از کثرت بارش تیر کمان خون از جسد
دلیر و دیر [illegible] از دگیر میانان دلیرستان پر شده و آب تیغ موج طوفان خیز برانگیخت و آتش سنان
شرار فتنه بشبها آنگخت **بیت**

بهار بے چشمه از غم خون ذوق | کمانهای نبارد و بسانے [illegible]

الآخر شکست بر لشکر مغول افتاد و بسیارے بقتل رسید خود و هزاران هزار اسیر شد [illegible] ظفر و
[illegible] مبتلی مرور [illegible] سلطان امیر [illegible] سلطان زنده در [illegible] صورت و

خویش باغوای ایمن دوم است اگر باخود دا اتفاق کرده کر بعذری اندیشند تدارک آن مشکل خواهد بود از اثنائی
ایمقال مزاج سلطان از امرای مغل منحرف گشت و رخصت بقتل اینها داد امیرالامرا بیکروز بقتل رسانید
وخانمان اینها را بتاراج برد و بعضی ملوک بلبن راکه با امرای مغل قرابت و صداقت داشتند محبوس ساخته در
قلعجات فرستاد و خواجه خضر خان راکه از جمله رندان بود بگناهی دروغ متهم کرده بر غرفشانده تشهیر نمود از یمعنی تسلط
امیرالامرا بر جمیع امرا زیاده شد چون ناصرالدین بغراخان در لکهنوتی هواپرستی و نفس دوستی سلطان کرخلف او بود
و تسلط امیرالامرا شنید مکتوبی مشتمل بر شوق به پسر نوشته تحریص بر ملاقات نمود که ای پسر اندوسه دیدار منظر انوار
تو در وسعت اباد خاطر توطن گزیده و تمنای لقای فرحت افزایت در مهد طبیعت آرمیده فرط عشق و محبت
آتشی در سینه اندوهگین برافروخته و اندوه هجران بطریق باد و معاون آن گشته سراپای کلبه جان و دل را فرا گرفته
هرچند از چشمه چشم آب می پاشد و بخیال وصال باطفای آن میکوشد زیاده شعله افروز میگردد و باعث
اضطراری و دل آزاری میشود خدا را زیاده ازین مارا در محنت جدائی نگذارد و دیدار را غنیمت شمارد نظم

نهال عمر بے برگیست بے تو	حیات جاودان مرگیست بے تو
اگر در پنبه گردد آتش افروز	نه همچون سوز هجران باشد آن سوز
اگر هر بند تن باید جدائے	نباشد درد چون درد جدائے
اگر هر بند تن یابد جدا گرد	نه چون درد جدائی باشد آن درد

چون این نامه در کیلوکهری نزد سلطان رسید از مطالعه مکتوب پدر بزرگوار خویش منبسط گشت و آنرا بر دیده نهاده
طوعاً وکرهاً آماده مواصلت گشته فرس ارزو در جولانگاه ملاقات دوانید و از بسیاری شوق و ارزومندی جواب
آن مراسله نوشته روانه کرد خلاصه مضمونش انکه ای پدر احزان هجران بر جان بریان استیلا گرفته و نیران حرمان
در جگر سوزان استیلا پذیرفته اگر عشر عشیرش بسنگ خارا برسد چون شیشه سنگ خورده صدپاره
گردد و اگر شمه ازان بکوه افتد مانند کوه برف بگداز درآید نظم

من هیچو توکشته فراقم	جفتم بغمت گر از تو طاقم
بیوصل تو زندگانیم چیست	صد خنده مرگ بر چنین زیست
این روز و شبے که مے گذارم	از عمر چگونه برشمارم
یکدم نزود غمت زیادم	تا من خبری که بیتو شادم

بالجمله بعد سوال و جواب مکاتیب شوق اسالیب قرار ملاقات یکدیگر داده پدر از لکهنوتی و پسر از دهلی عازم
شده بر دریای سرجو رسیده بر هر دو کنار لشکر هر دو سلطان اقامت [illegible] و بعید [illegible] از

جان بد و تن بود یکے از نخست　　صورت تن نیز یکے شد درست

چرخ بکف کرده طبقہائے نور　　فاتحہ میخواند بر ایشان ز دور

چون روز وداع نزدیک رسید پدر بزرگوار گفت اگر بادشاہ را آنقدر خزانہ نباشد کہ در روز غلبہ خصمان لشکر خود را امداد نماید یا در قحط و بلا رعایا و برایا را امداد کند اورا بادشاہ نتوان گفت و دیگر انواع نصایح خرد افزا و مواعظ ہوش بخش درباب معموری بلاد و امصار و آبادی رعایا مالگذار و پیش آوردن مبارزان کارگذار سکار زار و نوازش سپاہیان جان نثار و قلع و قمع مفسدان اہل استکبار و تقویت وجمعیت ضعیفان زار و نزار و ترک از صحبت نااہلان بدکردار و احتراز از افعال ناہنجار و اشتغال بیاد آفریدگار و دیگر مقدمات بسیار از بسیار و کمالات ہزار در ہزار بر زبان آورده پسر را در کنار گرفت و وداع کرد و آہستہ درباب جدا کردن امیر الامرا فخر الدین گفت و با دیده مشکب و دل ملتہب از یکدیگر جدا شدند و این بیت بر زبان پدر رفت **بیت**

کاش نبودی دو سہ روزی وصال　　تا نشدی دیده اسیر خیال

اگرچہ پدر و پسر بقصد ملاقات آمدند و از مواصلت یکدیگر بہره مند و خورسند شدند اما از کتاب قران السعدین کہ مصدر کمالات صوری و معنوی امیر خسرو دہلوی در ذکر تلاقی این ہر دو بادشاہ از طبع نادره پرواز در سلک نظم کشیده ظاہر میشود کہ پدر بقصد تسخیر دہلی از لکہنوتی عرف بنگالہ یورش نموده و پسر بہ قصد تعیلان از دہلی عازم گشتہ بود و بعد ملاقات ہم بصلح نموده بہ اماکن خود ہا معاودت کردند القصہ سلطان بعد رخصت پدر بزرگوار خویش بدار السلطنت رسید بموجب نصایح و مواعظ کہ بقلم آمده چند روز خود را از عیش و عشرت و شرب شراب باز داشت اما چون در فطرت عیاش بود در روزے لولی بچہ نازنین ماه جبین زیبا روئے کہ خوبان جہان را عاشق حسن خویش نموده و مشکین موئے کہ بازار نافہائے تاتار را کاسد ساختہ تاب دندانش عقد پروین و مروارید ناب … و آہوئے چشم مستش شیر دلان را مانند خرگوش بخواب برده بہ آراستگی و پیراستگی تمام تازه و کرشمہ تمام ناگہان حاضر گردید **نظم**

نقاده رنگ گل را تازگی داده لطافت را بلندآوازگی داده زو سمابر دان [illegible] و بالال عید او قوس قزح ساخت

بنوا بستہ بے عنبرین را گره دیکیدگر زد مشک چین را و کمل ساخت چشم از سرمانه سیکابے بر دم کرد و آعنات

[illegible] عنبر تر با بجانال و بجانان کرد عرض صورت حال و بدستان [illegible] نگ [illegible] دستان [illegible]

سلطان از نظاره جمال آن عیار [illegible] حرکات [illegible] اطلاق [illegible]

[illegible] سلطنت [illegible]

ہر قدر سنگے کہ زد وان شوخ ادا از سر ناز　　سینہ خود چسپت [illegible]

کثرت سراپرده و خیمه بسیاری بارگاه و خرگاه پوشیده گشت و از رنگارنگ سراوقات دگوناگون تجملات هر دو طرف کنار دریا در نظر نظارگیان زیباتر از گلشن معطر اگردید نظم

بسیط زمین در سراپرده گم | ده و بارگه رشک چرخ نهم
زده هر طرف خیمه و سایبان | سه فرسنگ راه از کران تا کران
سراپرده از دیبه زر نگار | درو خیمه و خرگه بے شمار
جهان بر سراپرده و بارگاه | گذشته سر خرگه از اوج ماه
ز بس خرگه و خیمه و سایبان | زمین کرده از آسمان رو نهان

سه بار مشورت ملاقات و ارسال مکاتبات گذشت آخر الامر قرار یافت که پسر بر تخت نشیند و پدر آمده شرایط تعظیم بجا آورده ملاقات نماید چنانچه سلطان ناصر الدین بموجب قرار داد از دریا عبور نموده در جلوه گاه از اسپ فرود آمده سه جا شرایط زمین بوس بجا آورده چون برابر تخت رسید فرزند تاب نیاورده بے اختیار از تخت فرود آمده در پاے پدر افتاده یکدیگر را در کنار گرفته گریه ها کردند حاضران را نیز از مشاهده این حال آب از چشم ترشح گردید پدر دست پسر گرفته بر تخت نشاند و خواست که پیش تخت بایستد پسر از روے اهلیت و بنا بر اداے آداب پدر را با خود بر تخت نشانیده با دب تمام پیش پدر نشست و لوازم نیاز و مراسم سرور بکار رفت بهمین اسلوب چند روز متواتر پدر بخانه پسر آمده هر دو پادشاه با خود با صحبت داشتند و مجلس ها آراستند و داد عیش و عشرت دادند و هنگامه بخشش و بخشایش پیراستند نظم

نور دو خورشید شده در قران | انجمن انجم فلک از هر کران
هر دو بیک تن چو دو پیکر شدند | بر فلک تخت چو مه بر شدند
گشت به برجی دو قمر جایگیر | گشت مزین بدو سلطان سریر
برج شرف کرد دو اختر یکے | سلک نسب کرد دو گوهر یکے
روے زمین فر دو جمشید یافت | چشم جهان نور دو خورشید یافت
گلشن دولت بدو گل تازه شد | صورت دو بلبل بیک آواز شد
گشت زمین آب دو باران چشید | مغز جهان بوے دو بستان شمید
گشت یکے تخم بدو دل خاسته | گشت بیک جان دو تن آراسته
بر دو گر آورده یا خوشی شگفت | هر دو نمونه زمانے دو جم
چون گل و غنچه که جهد از خزان | دور نشدند از زمین مدتی از آن

همه شهر از زیور و زرنگار   برآراسته همچو باغ بهار
چه در کوچها و چه بازارها   بزیور برآموده دیوارها
دورسته دوکانها همه سربسر   بیاراسته مردم پیشه ور
ز زربفت و دیبا و اکسون و قصب   همی بود بازار مظهر طرب
یمین و یسار و فراز و نشیب   نه بد هیچ پیدا جز آئین زیب

سلطان بکمال شوکت و حشمت عظمت و جلالت و با تورک و تجملات تمام بر فیل کوه شکوه سوار گردیده با امرای نامدار و لشکر بیرون از حد حصر و شمار از کیلوکهری متوجه بشهر دهلی گشت از هر کران مانند ابر نیسان زر و سیم ریختند و هنگامهٔ بخشش و بخشایش گرم گردید دامن و جیب تهی دستان مالامال گشت و مفلسان را توانگری و نمود نظم

درم ریختند از کران تا کران   هوا گشت ابر جواهر فشان
فرو ریخت چون قطرهٔ ابر بهار   ز زر و گوهر و لولوی شاهوار
زمین گوهر و زر که افشانده شد   ز بر چیدنش دستها مانده شد

بدین نمط و آئین سلطان در درون شهر دهلی رفته داخل دولتخانه گشت و دو رکعت نماز خوانده بر تخت سلطانی جلوس نمود و گفت سالها پیش این تخت سجده کرده‌ایم امروز که پای بر آن نهاده از عهدهٔ شکر الطاف و اکناف ایزدی چگونه توان برآمد نظم

سپاس خداوند بخشنده را   که موجود کرد از عدم بنده را
کرا قوت وصف احسان اوست   که اوصاف مستغرق شان اوست
اگر شکر حق تا بروز شمار   گذاری نباشد یکی از هزار

کوس شادی بلند آوازه گشت و تهنیت و مبارکبادی بر زبانها جاری شد صدای شادی و نفیر دهان دیگر را شادمان ساخت جشن عیش و کامرانی فرح افزای عالمیان گردید بارگاه فیض زیبا تا از دیبای زرنگار برافراشتند و بساط وسیع رنگین تر از گلشن بهار بگستردند آلات طرب و انبساط و مواد سرور و نشاط مهیا گشت نغمه پردازان قمری نوا باواز خوش و سرود دلکش مجلسیان را محو بیخودی نمودند و ترانه سنجان نادره نوا زبان دلربا و چنگ سحر آهنگ بردند انجمنیان ارباب خوش کشودند رامشگران جادو ساز از چرخ و جنبش لبها را عنبر افشان ساختند و گلرخان سحر [illegible] از گردش و رقص [illegible]
[illegible] مرهم [illegible] نهادند نیازمندان انواع طلا و نقره [illegible] آویختند [illegible] کثرت [illegible] نظم

[illegible] نازک شمشند   جامه‌های رنگ رنگ پوشیدند   [illegible] کرده   [illegible]
[illegible] گل [illegible] سبز [illegible]   [illegible] قبا بند   [illegible] از امید
[illegible]   رفت [illegible]   [illegible] گشته [illegible]   [illegible]

چون کوکب عمر و دولت سلطان نزدیک بغروب گردید در سلوک پسندیدهٔ او تفاوت شد و در هتک عزت امرا و دیگر مردم محترز نبود طریق بیدانشی پیمود که فرمودهٔ بزرگان آزموده کار است هر کرا روز ادبار و زمان نکبت در رسد تحسین عقل او تیره گردد و اندیشهٔ او تباه شود و سود خود در زیان اندیشد از کردار شایسته دور ماند و از شاهراه نیکوکاری برکرانه رود بیت

چو بخت بد کسے را پیش آید ... کند کارے که کردن را نشاید

القصه سلطان از روے مستی جوانی امیر الامرا فخر الدین را بزهر کشت و ملک جلال الدین فیروز که عارض ممالک بود از سامانه طلبداشته مدار علیه امور سلطنت ساخت درین اثنا سلطان را از افراط شراب مرض لقوه و فالج رو داد و از کار رفت امرا باتفاق یکدیگر کیومرث پسر سلطان را که خورد سال بود از حرم بیرون آورده بسلطنت برداشته سلطان شمس الدین خطاب دادند ملک جلال الدین بحسب صلاح چند روز اطاعت ان طفلک بجا آورده آخر الامر باتفاق ارکان دولت طفل مذکور را در قید کرد و شخصے را که پدر او بتقریبی حسب الامر سلطان بقتل رسیده بود برای انتقام برداشته در کیلوکهری فرستاده او رفته سلطان را که رمقی از حیات باقی داشت چند لگد زده در دریاے جمنا انداخت مدت سلطنت سه سال و سه ماه از سلطان شهاب الدین غوری لغایت سلطان معز الدین کیقباد یازده تن از نسل سلطان غوری مدت یکصد و یک سال و یازده ماه و هفت روز سلطنت کردند

سلطان جلال الدین فیروز خلجی از نسل خالج خان داماد چنگیز خان

عارض ممالک بود که بزبان عرف بخشی گویند و بخطاب شایسته خانی سرافرازی داشت بمقتضاے رشد و کاردانی مدار علیه امور سلطنت گردید و روز بروز رتبهٔ او بلند شده تسلط پیدا کرد و باتفاق امراے خورد و بزرگ سلطان معز الدین کیقباد را از میان برداشته در ۶۸۸ه بخلعت خلافت مخلع گردید امراے مخالف و موافق همه او را بیعت کردند چون ارکان شهر بجانب سلطان راغب نبودند ازینجهت داخل شهر نگشت و بر تختے که سلطان جلوس میکردند بنشست و در کیلوکهری بودن اختیار کرد و شهر نو و قلعه از سنگ تجویز کرده شروع بامارت نمود بعد ازانکه استقلال تمام یافت آوازه نیکذاتی و فرخنده صفاتی و ایزد پرستی و خداشناسی و حلم و حیا و عدل و انصاف سلطان در [illegible] گیتی مشهور گشت مردم شهر از خرد و بزرگ آمده بیعت کردند و استدعاے نزول در شهر دهلی نمودند حسب الحکم [illegible] کارپردازان امور سلطنت شهر را آئین بستند و بازار را تزئین نمودند بالوان قصب رنگا رنگ و پیاده کاکین آرایش بستند و بانواع زربفت و اقسام مشجر هر دو رسته پیراستند زینت شهر در نظر نظارگیان [illegible] الکشی بهار نمود و تزئین [illegible] دیده تماشائیان رنگین تر از گلزار در آمد و کوچه‌ها [illegible] آراستگی [illegible] بار [illegible] گردید و پیشتر با [illegible] و [illegible] بهجوم خلایق [illegible] افلاک [illegible] کواکب شود [illegible] نظم

[illegible] ماده تاریخ [illegible] جلد اول صفحه ۱۰ تاریخ خان [illegible]

وان دگر در لباس گلناری ✦ تازه گلدسته دسته‌پندلی ✦ وان دگر جامه نیلگون کرده ✦ سر ز جیب فلک برون کرده
همچنان جشن چراغان ترتیب داده و هزار کشتی دو طبقه و سه طبقه در آب جمنا بانواع چراغ و اقسام شمع آراستند
و نیز بر کنار دریا گرد پیش دولتخانه چراغ بندی نمودند و دیوارهای چوب تعبیه کرده بکمال آراستگی بران ترتیب چراغان
دادند و درخت و نهال چراغان بی‌نظیر بروی کار آورده مسرت افزای تماشائیان شدند که از وفور ضیای مشعلها انجم آسمان
بی‌لمعان و شموع افلاک بی‌لموع گردید و اشعهٔ انوار زمین و آسمان را منور و لمعات فروغ کون و مکان را روشن ساخت نظم

شب نشاط چو شد اوج گیر مایهٔ نور | رساند تاب چراغان نسب بآتش طور
چو روز ساخته روشن چراغ چرب بان | هر آنچه بود شب تیره را بدل مستور
نشان شب نتوان یافت غیر دود چراغ | زبسکه نور تجلی فگنده طرح حضور

و نیز هنگامهٔ آتشبازی گرم کرده ماهتابی دم مساوات با مهتاب میزد و گلریز با واز گلزار ابراهیم میداد و باغ از گل
آتشین بهار بروی کار می‌آورد و ستاره بسیارهای فلک سر میکشید و هوائی در هوا باسمان میرسید و گونا گون
پیکرهای کاغذی و زنگار رنگ لعبتهای چینی بقوت آتش و زور باروت انواع بازیها و کار پردازیها نمودار ساخت بیت

مجلس از نور طرب بهره‌یاب | جلوه‌گاه صد مه و صد آفتاب

[illegible] تقدیم مراسم جشن بانتظام مهام ممالک پرداخت و از عدالت گستری و رعیت پروری علایا و برایا
را از خود خوشنود ساخت امرای خرد و بزرگ از جشن معاشرت و پسندیدگی اطوار سلطان راضی و شاکر
گشته کمر خدمت بر میان جان بستند و همگنان بقدر حال مواجب و جاگیر یافتند هر کرا جاگیر مقرر گشت هرچند
او مصدر تقصیرات شد اصلا تغیر و تبدیل بدان راه نیافت مجموعهٔ کمالات صوری و معنوی حضرت امیر خسرو
دهلوی بخدمت مصحف داری سلطان قیام داشتی و هر روز غزلی تازه آورده در صله انعام یافتی چون
[illegible] برادرزادهٔ سلطان غیاث الدین بلبن را ولایت کره بدستور سابق نامزد شده بود او در آن ولایت قیام
[illegible] سال دویم بهوای بغی پرافراخته سکه و خطبه بنام خود کرده با لشکر گران بجانب دهلی روان شد و سلطان با [illegible]
[illegible] و عساکر جرار و امرای نامدار بدفع این شورش شتافت و بعد از جنگ پیوست ملک چجو
شکست یافته [illegible] گرفتار گشت [illegible] اسیران [illegible] آمده بنظر سلطان گذرانیدند [illegible] از
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

واقسام امتعه و اقمشه و غیره بدست آمد که آنقدر غنیمت که عقل از حصر و ضبط آن عاجز گردد بدست
او افتاد و روز بروز قوت و شوکت او زیاده گشت و آثار بغی و انحراف ازو بظهور رسید هرچند
وزرا بسلطان گفتند که علاج واقعه پیش از وقوع بهتر است تا حال علاء الدین استقلالی
نیافته مشکل نشده باید کرد نظم

سر چشمه باید گرفتن به بیل | چو پر شد نشاید گذشتن به پیل
کنون کوش کاب از کمر درگذشت | نه آنگه که سیلاب از سر گذشت

سلطان او ملک علاء الدین را دوست میداشت التماس وزرا باجابت مقرون نمیکرد و میگفت
که علاء الدین فرزند و پرورده نعمت من است هرگز ازو بغی بوقوع نخواهد آمد چون سلطان را
اجل نزدیک رسید با چندی از خواص و یک هزار سوار بکشتی در آمده بجانب کوره روانه شد
ملک علاء الدین از خبر نهضت سلطان مستعد شده مابین کوره و مانک پور فرود آمد چون سلطان
نزدیک رسید برادر خود را باستقبال فرستاده برادرش در حضور رسیده افسون کرد و غدر
سرانده التماس نمود که علاء الدین هراسان و بیمناک شده میخواهست که آواره دشت تباهی
گردد من او را ازین اراده باز آورده ام اکنون که سلطان تشریف آورده اند اگر لشکریان را مسلح
خواهد دید اغلب که متوهم شده بدر رود سلطان گفت تا چند کس همراه گرفته و سلاح از تن
اینها دور کرده در کشتی نشسته مصحف میخواندند تا کشتی بکنار آب رسید سلطان از کشتی فرود
آمد و ملک علاء الدین آمده ملازمت کرده در پای سلطان افتاد و سلطان از روی شفقت
و رحمت ملیانچه بر رخساره او زده فرمود که من این همه تربیت در حق تو کرده و ترا بزرگ گردانیده
همواره در نظر من از فرزندان عزیز بوده اکنون در حق تو چه بدی خواهم اندیشید این را گفت
و دست علاء الدین گرفته بجانب کشتی کشید درین اثنا محمود سالم که از اجلاف سامانه بود در
شرارت جبلی مشهور چنانچه گفته اند بیت

[illegible] | [illegible]

باشارت علاء الدین سلطان را بشمشیر زخمی ساخت سلطان زخم خورده بجانب کشتی دوید
گفت ای علاء الدین بدبخت چه کردی بعد از آن اختیار الدین هود که پرورده نعمت سلطان
بود تعقب آمده سلطان را دست انداخته بر زمین زد و سر او جدا کرده پیش علاء الدین آورده
بر نیزه کرده در کره و مانک پور گردانید و چندی از مخصوصان سلطان را که در کشتی بودند بقتل

مجلس ملازمت بگذرد و بعد مراجعت معلوم نیست کسانیکه نایب باشند منقاد شوند یا نشوند و در این
زمانه را مانند سلطان سکندر رومی نتوان تصور نمود در آن وقت مثل ارسطاطالیس وزیر بود
که بقوت فکر و اصابت رای او تسخیر اقالیم آسان می شد سلطان را بالفعل بنا و هندوستان
مثل قلعه رنتهنبور و چتور و چندیری و مالوه جانب شرقیه تا آب سرجو و سوالک تا ملتان که پناه
متمردان و کهنت دزدان و راهزنان است تسخیر باید کرد و سامانه و دیپالپور و ملتان که در راه
مغل است مستحکم باید نمود و از ملازمت شراب و شکار اجتناب باید ورزید از آنجا که
ملک علاءالملک مقبول القول و درست سخن و نیکخواه او بود گفتار مشفقانه او در دل اثر کرد
و تمامی سخنان او را پسندیده بر عقل و دانش ملک آفرین کرد و اندیشه های دین خود ترک
نمود و قصد تسخیر اقالیم سبعه از دل انداخته بانتزاع ممالک هند توجه نمود چون در آن زمان
[illegible] دیو از نسل رای پتهورا لوای تکبر در رنتهنبور می افراخت سلطان بجانب او نهضت
فرموده [illegible] در اثنای راه بشکارگاه [illegible] اکتخان برادرزاده سلطان قصد [illegible] سلطان را بعروج
[illegible] سلطان را که بر زمین آمده بود مرده انگاشته در لشکرگاه رسیده بر تخت نشست
[illegible] انداخت که سلطان را بقتل رسانیده ام سلطان که از کثرت درد زخم بیهوش شده
بود [illegible] افاقت آمده زخم خود بسته جانب لشکر شتافته [illegible] و امرا
بر سر اکتخان تعین کرد [illegible] سر او را بریده آوردند و نیز [illegible] سلطان [illegible]
بودند و حاجی مولا [illegible] در دهلی بغی ورزیدند افواج باستیصال آن [illegible] رخصت
گشت [illegible] جنگ و جدل دستگیر شدند [illegible] در چشم کشیده و حاجی
مولا را بقتل رسانید القصه سلطان در رنتهنبور رسیده محاصره قلعه نمود و بعد مدت آن قلعه
مفتوح گردید و همیر دیو را با قوم و قبیله او بقتل رسانیده بدهلی مراجعت کرد و بعد آن قصد
تسخیر قلعه چتور مصمم نمود چون سلطان شنید که رای رتن سین مرزبان چتور پدماوت نام نازنین
در شبستان خود دارد که حسن و جمال او از قالب بیان افزون است پری از مشاهده جمال او از
حسن خویشتن بری گشته و حور بر فلک خوبی او [illegible] متردد شده و آفتاب [illegible] بهر
نظاره آن [illegible] هر صبح سر از دریچه مشرق می برآرد و ماهتاب خود را از حلقه بگوشان [illegible] می شمارد
[illegible] رخسارش بجدی تابان که در شب تار مردم گمان برند که مگر صبح صادق [illegible] مشرق
[illegible] درخشان که اگر از پرده ظلام منظر بدان [illegible] می شود

رکن الدین قدس سره آمده ملاقات کردند الف خان بمقتضای اهلیت و مردی شرایط
تعظیم بجا آورده اینها را همراه خود بدهلی آورد و سلطان حق نشناخته و بی رحمی کرده هر یک
میرزاده و همراهان اینها را میل کشیده محبوس گردانید بعد آن بر سر گجرات لشکر عظیم تعیین
کرده بکاربه و مجادله بسیار آن ولایت را مفتوح کرده بت سومنات را در دهلی آورده در زمین
فرو برد تا پامال خلایق گردید در سال دویم لشکر مغل از ماوراء النهر در حوالی دهلی رسید شهر
را محاصره کردند خلایق بسیار از قصبات و قریات در شهر آمده هجوم کردند در مساجد و محلات متعدد
مکانی چند بالعموم جای نشستن نماند و راه کوچها مسدود شد و همه چیزها گرانی گرفت سلطان
مستعد شد جنگ پیش آمد بعد مقابله و مقاتله مغل منهزم گشت و آتش فتنه و فساد منطفی
گردید چون سلطان از اطراف ممالک خاطر جمع نمود و شریکی در ملک و خدشه در نظم
امور ممالک نماند و اکثر بلاد تسخیر شد آمد و قوت و مکنت کمال بهم رسید خیالات فاسده
بخاطرش راه یافت اراده کرد که دین و شریعت خود اختراع نماید و چار امرا الف خان
و ظفر خان و نصرت خان و الغ خان باشند چهار یار مقرر سازد که نام او بر صفحه روزگار
تا قیامت بماند و نیز میخواست که دهلی را بیکی از معتمدان خود سپرده مانند اسکندر رومی
بتسخیر اقالیم ربع مسکون پردازد و فرمود تا او را اسکندر ثانی در خطبه بخوانند و در سکه نیز همین
منقوش ساختند مصاحبان و حریفان مجلس را یارای آن نبود که حرفی خلاف مرضی او
بر زبان توانند آورد و همگنان از ملاحظه درشتی خوی و خشن مزاجی او بر سخنان واهی تصدیق
نموده بر علو همت و بلند پروازی او تحسین میکردند ملک علاء الملک که از امرای بزرگ بود
و پیش سلطان اعتبار تمام داشت و درستی کرداری و راست گفتاری مشار الیه بود
سخنان سنجیده و حکایات پسندیده بمیان آورده بمقدمات عقلی و روایات نقلی خاطر
سلطان منطبق ساخت که اگر چه احداث شریعت و دین از دست توان کرد لیکن نتیجه این
اراده فاسد در انقلاب سلطنت بدبختی دنیا و آخرت است بنا برین شریعت که از وحی
تواند گرفت و مردم توانند قبول کرد نظم

هر کرا عیب نهفته است [illegible] / [illegible]
[illegible] / [illegible]

در باب تسخیر اقالیم گفت که اگر سلطان دهلی را گذاشته باقلیم دیگر برود سکنه بدان

بسیار که تفصیل آن بطول میکشد او را در عقد ازدواج آورده بمنتهای تمنای خویش واصل
شده با آن نازنین رجعت وطن خود نموده از استیلای عشق بسته زنجیر زلف مشکین و خسته
تیر مژگان خونین و سوخته برق نگاه کوفته عشوه‌های جانکاه او بود و بی زحمت اغیار با او نقد
محبت می‌باخت و نقد دل و جان را بازی میداد هر دو با همدیگر نوعی اخلاص و یکتادلی داشتند
که گویا صانع ازلی از یک روح دو لخت کرده در دو قالب انداخته و کشاورز ازلی یکدانه را
دو نیم ساخته در دو مزرع کاشته از استماع پیغام سلطان آتش خشم در نهاد رای رتن سین افتاد
چون موی سوخته پیچ و تاب خورده مانند مار انگار بر خود پیچیده و فرستاده‌های سلطان
را استخفاف نموده رخصت گردانید چون کسان سلطان بی نیل مقصود مراجعت کردند
و حقیقت را بعرض رسانیدند و از نافرمانی رای رتن سین چه مقتضای حمیت سلطنت
و چه از آن نازنین سطوت جلال قهرمانی و چشم خشم سلطانی در جوش و خروش آمد برای
تادیب و تخریب رای رتن سین و تسخیر قلعه چتور و قصد وصال آن نازنین انتقال لشکر
کشیده از انجا که قلعه چتور در حصانت و متانت مشهور آفاق است کمند اندیشه بکنگره رفعت
آن نمیرسد و مرغ خیال به بلند پروازی دیوار آن تصاعد نتواند کرد رای رتن سین بقوت قلعه
و تقویت لشکر خود آماده جنگ گردید سلطان در پایان حصار رسیده مرکزوار گرد گرفت ساباط
و دمدمه درست کرد و توپ‌های کوه شکن و ضرب زن‌های زلزله افگن بقلعه نشینان
زد و چند جا نقب زده از باروت پر کرده آتش دادند و دیگر تدبیر قلعه گیری بجا آوردند اما هیچ
کارگر نگشت چون محاصره بامتداد کشید و محاربه سخت در میان آمد و از هر دو طرف لشکر
بسیار تلف گشت و کار رای از پیش نرفت بالضرور صلح در میان آمد و ملاقات بیکدیگر اتفاق
افتاد منظومه

هیچ کاری ز صلح بهتر نیست — بهتر از صلح کار دیگر نیست
صلح باشد صلاح اهل فلاح — زان سبب گفته‌اند صلح صلاح

اول سلطان درون قلعه رفته مهمان رای شد بعد آن رای به تعجب قرار داد [illegible]
[illegible] دیگر رای در مجلس رسید سلطان از عهود مواثیق برگشته قول و قسم [illegible]
نهاده رای را قید کرده در دهلی آمد و رای او را من بعد [illegible]
که بتدبیر صاحب [illegible] از سلطان [illegible]

در بازی رسم این اخافات　　گر برد شود گهی شود مات
قلب است کعبتا مردانه　　بگریز ازین قمار خانه

سلطان از سنوح این سانحهٔ غریبه از مواصلت آن نازنین محروم گشته دست تحسر بدندان تفکر گزید و گفت بیت

دریغا که در دست من نیست کار　　که آرم بکف حلقهٔ زلف یار

چنانچه این قصه رائے در اطراف ممالک معروف و مشهور است و کتابی مسمی به پدماوت متعلق بر قصه رائے رتن سین در زبان فرس و هند درست شده القصه سلطان بعد وقوع این امور در خود قوت ندید که انتقام از راجه رتن سین بگیرد و تسخیر قلعه چیتور کشد و نیز با وجود قدرت عمداً تغافل کرد روزے از ندما پرسید که باعث وقوع آفات و حوادث در ملک چه باشد التماس کردند که سبب ظهور آفات چهار چیز است اول بیخبری بادشاه از نیک و بد احوال خلایق دویم شراب خوردن علی الدوام سویم محبت امرا با یکدیگر چهارم زر دادن بر ذایل سلطان را این سخن بغایت پسند آمد فی الحال از شراب خوردن تایب گشته نوعی تاکید کرد که از تمام ولایت رسم شراب خوردن رفع گردید و اکثر مردم که با وجود منع جرات بر خوردن شراب مینمودند بقتل میرسیدند و مال و ملک مردم اراذل را در خالصه گرفته تا رفع فساد گردید و امرا از اختلاط یکدیگر و ضیافت کردن با همدیگر باز داشت و خود با مور جهانبانی پرداخته و مراسم خبرداری بجا آورده ضابطه چند در باب بازیافت محصول بحکم مساحت و کافه پتهاری و مردم خیانت اهل قلم و عمال اختراع نمود و چودهریان و مقدمان را که مال ذخیره رعایا بجور و انچنان ضبط نمود که دامی از رعایا نتوانستند گرفت بلکه نوعی خراب شدند که زنان ایشان در خانه مردم مزدوری کرده قوت خود حاصل میکردند و نرخ غلات بحضور خود مقرر میکرد انچنانکه در عهد سلطنت او نرخ یکے مانده اصلا کمی و زیادتی روندادی و در نرخ قیمت پارچه و اسب و غیر ذلک قلمی پرداخت که بایع و مشتری کنار کشیدند و انواع اسپ و داغ و چوکی و داغه نگاری او اختراع کرده چند مرتبه لشکر [illegible] از ماوراء النهر در نواحی دهلی رسیده مصلحت خود و مرفت و سلطان بجز [illegible] ورفته و محمد لشکر مغل منصب [illegible] لا زالمد بحرات مصایب شده [illegible]

باستماع اینخبر در باب استخلاص رای فکر اندیشیده سلطان را مژده وصال داد و یکهزار و ششصد
دوله مرتب گردانید و در هر دوله مردان کارزار و مبارزان کارگذار با یراق و سلاح نشانید مابین
دوله دو خدمتگار و چهار کهار و دو هزار سوار بطریق بدرقه مقرر گردانید که همگی و تمامی شش هزار
کس جرار و صاحب پیکار بوده باشد و محفه خالی پر تکلف با ساز مرصع بزیب و زینت تمام
که پدماوت متصور تواند نمود در میان دوله کرده روانه دهلی ساخت و خود در شبستان عصمت
در چتور ماند و منتظر نوید غیبی بود سلطان که با دل مالامال آرزوی وصال و دیده لبالب
انتظار دیدار بود باستماع مژده قدوم میمنت لزوم آن نازنین ماه جبین منبسط و فرحناک
گردیده و از هر منزل و مقام خبر طلب داشته بر شاهراه ترصد دیده باز میداشت و غافل از شعبده
فلک بی تذویر و حیله آن زن با تدبیر القصه لشکر با دولها طی منازل و قطع مراحل نموده در
حوالی دهلی رسیده و نزول نمودند سرداران لشکر بموجب تلقین آن بانوی پر فراست از زبان
آن عصمت قباب بسلطان پیغام کردند که چون در عقد مناکحت رای رتن سین هستم و
مدتی در تصرف او بوده ام الحال که سلطان خواستگاری این فدویه نمود تا آنکه رای را
اجازت ندهیم بموجب امر شریعت غرا بر سلطان حلال نیستم باید که رای را درینجا بفرستند تا
از وی اجازت بگیرم و در مشکوی معلی مشرف شوم سلطان که بمقتضای کمال آرزو بر شاخ
انتظار بسان طاوس همه تن دیده شده بود بی توقف و تحاشی و بلا تعلل و تامل رای را
خلاص داده همراه کسان خود روانه ساخت بمجرد آنکه رای به لشکر خود ملحق گردید جوانان
شجاعت نشان کسان سلطان بجنگ پیش آمده اکثری را بقتل در آوردند سلطان بر این معنی
آگاهی یافته سواری نمود و آتش کارزار مشتعل شد بسیاری از طرفین علف تیغ آتشبار
گشت و رای رتن سین قابو یافته از جنگ گاه برامده بمسکن خویش راهی گردید بخیریت
و سلامتی بچتور رسید فلک شعبده نیرنگ ساز و گردون حیله باز در هر ساعت هزار منصوبه
تو به تو بطرح نو میکند باخته ارباب اشتیاق را بفریب تازه بازی میدهد و هر لحظه
احباب حیرت زده را افادت اصحاب شوق میکشاید و شیشه تمنا را بسنگ یاس
و نومیدی میشکند نظم

[illegible] چرخ [illegible] نیرنگ [illegible] | [illegible] نقش
بازیگر زمانه جهان جریده یکتائی | وز هر بن موی دیده بکشائی

خویش مشورت نمودی چنانچه خضر خان و شادی خان پسران سلطان مرحوم را که برادران غیرمادری
سلطان بودند میل در چشم کشیده و مادر خضر خان را در قید کرده نقد و جنس او را خود متصرف
شده مبارک خان برادر حقیقی سلطان را در قید نگاه داشته اراده میل کشیدن او نیز
بخاطرش بود اما ارادت الهی بران رفته که سریر سلطنت را رونق بخشد داعیه آن بد اندیش
پیش نرفت و نتوانست او را از پیش معزول کرد و چون تسلط بسیار داشت سلطنت را
از خود دانسته کسی را بخاطر نمی آورد و با فعال بد و کردار نکوهیده صرف اوقات مینمود دایم
الخمر بوده شراب را بافراط رسانید اگرچه طبیعت پروازان میگسار و نفس پرستان باده خوار
از شراب چندین فواید گفته در وصف آن دفترها نوشته اند اما باده آبی است آتش افروز
شهرستان هستی و آتشی است آب ده شجره مدهوشی و بدمستی کارفرمای خونریزی و جفاکاری
انجمن آرای بوالهوسی و بدکرداری برهم زن معرکه عقل و دانائی گرم کن هنگامه بدگوئی و بیهوده
درای پرده بر انداز حیا و شرم نگون ساز رایت مدار او ارزم بنیاد زندگی را ابست و خرمن
هستی را آتش چراغ خرد را باد است و چشمه دولت را خاک آتش اشتهار را منطفی میسازد
و جیبار شهوت را تهی میکند در دنیا بدنام میکند و در آخرت نافرجام از کار دنیا باز میدارد
و عقوبت عقبی بر روی کار می آرد اگر باده پیمائی کار نیک است اهل ارتکاب چرا در
اختفای آن میکوشند اگر منبع حسنات بودی بزرگان پیشین و حال چگونه روا نداشتند
و چرا آن را مذموم می انگاشتند بیت

باده خوری گر هنری داشتی
اهل دلان کی هنر بگذاشتی

و همچنان قمار بازی که مذموم ترین کارهاست تضییع اوقات نمودی و ببازی شطرنج
و غیر ذالک صرف روزگار نمودی شطرنج دریای است ناپیداکنار خونخوار که شناوران
ژرف لجه فکر و اندیشه در و باشد شاه دانش و عقل او دایما در بندهای مات و زیر تدبیر رخ
در گروی صد هزار آفات فیل خواهش او در معرکه تنالنگ اسپ تیز رویش را [illegible]
عرصه تنگ و رخ از قبله مراد برتافته و پیاده وار در پی رسوی پیشه خود با [illegible]
و مبتلا گرداند بازی خود بر وی سازد و گنجفه ایست که دستارش را هم [illegible]
بسر و [illegible] فروت هر که مقام در سفینه [illegible] مثال [illegible]
مثل این بازی بمات دولت از چنگ او بدر رود و قماش [illegible] بجوی نیرزد [illegible]

ادمغل در ہندوستان مزاحمت نتوانست رسانید مردم اینمعنی را از برکات توجہات
پیشوائے ارباب طریقت مقتدائے اصحاب حقیقت سلطان العارفین برہان المحققین
مفتاح کنوز معرفت سبحانی کشاف رموز شناخت ربانی قدوہ باریافتگان درگاہ کبریا
شیخ نظام الدین اولیائے تصور میکردند سلطان اگرچہ بظاہر ملاقات شیخ نمیکرد اما استمداد
از باطن قدسی مواطن نمودہ بارسال رسل و رسایل و اتحاف تحف و تحایف مراسم
اخلاص و اعتقاد بجای آورد فتوحاتے کہ باطراف ممالک بسلطان میسر شدہ و عمارتی
کہ او کردہ و خزاین فراوان کہ او داشت ہیچ یکے از سلاطین ماضیہ را دست ندادہ ضوابط
و قوانین سلطنت کہ او کردہ ہیچکس از خواقین نکردہ شعرائے صاحب سخن و مورخان
والا ادراک و منجمان بلند فکرت و رمالان سحر آفرین و طبیبان و حکیمان مسیحا نفس و
ندیمان خوش گفتار و اصحاب نغمہ بے نظیر و دیگر ہنرمندان بے بدل و وزرائے صاحب
تدبیر و امرائے والا شوکت در عہد او فراہم آمدہ بودند سلطان العارفین شیخ قطب الدین
و قدوۃ الاصفیا شیخ نظام الدین اولیا و زبدۃ الواصلین شیخ صدر الدین عارف و شیخ
رکن الدین ملتانی در زمان او بودند و سرامد شعرا امیر خسرو دہلوی بود دہ ہزار تنکہ از مواجب از
سرکار پادشاہی یافت و خمسہ بنام سلطان درست کردہ سلطان در ریاضت و طاعت
و ادائے مفروضات و نوافل و صیام و تقدیم مراسم اسلام انقدر تقید داشت کہ او را از
جنس ملایک گفتندے انا نکہ ملک نایب وزیر مدار علیہ و وکیل السلطنت و منظور
نظر سلطان بود قابو یافتہ سلطان را مسموم گردانید و بعضے میگویند کہ بزحمت استسقا برحمت
حق پیوست مدت سلطنت بست سال و سہ ماہ۔

سلطان شہاب الدین بن سلطان علاء الدین

چون ملک نایب متسلط بود از تمامی پسران سلطان مرحوم سلطان شہاب الدین را کہ خورد سال
بود برگزیدہ و شش سالہ بر تخت سلطنت اجلاس دادہ ہر روز از حرم سرا بیرون آوردہ
بسلام ہر دستور بی تعجب نشانید و باستبدادی و خودرائی انتظام مہام قیام میورزید و بازان
ملک را اندرون حرم محمد را بعہش فرستادی دادہ تا بجا کہ ملک نایب بر گشتہ بد طینت
و ملک حرام و ناحق شناس بود وا بنا برائے انداختن خاندان سلطان علاء الدین بمصلحت

یکے بندیان را بود دستگیر | کہ خود بودہ باشد بہ بندی اسیر
نگہ کن بر احوال زندانیان | کہ ممکن بود بے گنہ در میان

چون نوجوان بود و ناتجربہ کار کامروائے سلطنت و بادہ پیمائی شباب و ہم نشینی نا اہلان و دوستی خوش آمد گویان چراغ خرد اورا فرونشاند و دیدہ مصلحت بین اورا بمیخ ساخت بمقتضائے ہوا پرستی و نفس دوستی حسن نامی خدمتگار بچہ راکہ در حسن صورت و جمال ظاہری بے نظیر بود منظور نظر خود داشت و شیفتہ و فریفتہ او گردیدہ سابقے بے ادبی بود اورا خسرو خان خطاب داد و بمنصب وزارت سرفراز گردانید بادشاہان والا قدر و فرمان روایان دانش فزا این منصب والا و امر عظمٰی بشخصے کہ بدانش و نیش و حق دوستی و دوستی و نیک نہادی و معاملہ دانی و اصالت گوہری و نجابت فطری و صفات قدسی و شایستگی اعمال و ستودگی افعال و فرخندگی اطوار و پسندیدگی اوضاع موصوف باشد تجویز میکنند نہ آنکہ ہیچ بیخردی و خورد سالی و ناتجربہ کاری فرومایہ و سرکشی را بمرتبہ بلند و رتبہ ارجمند تا مزد مینمایند و بنیاد دولت خود را از پا افگنند بزرگان گفتہ اند

نظم

درختے کہ تلخست اورا سرشت | گرش در نشانی بباغ بہشت
ور از جوئے خلدش بہنگام آب | بہ بیخ انگبین ریزی و شہد ناب
سرانجام گوہر بکار آورد | ہمان میوہ تلخ بار آورد
اگر بیضہ زاغ ظلمت سرشت | نہی زیر طاؤس باغ بہشت
بہنگام آن بیضہ پروردنش | زانجیر جنت دہی ارزنش
شود عاقبت بچہ زاغ زاغ | برد رنج بیہودہ طاؤس باغ

الغرض بحکم تقدیر قادر بر حق چنان رفتہ بود کہ خسرو خان اساس دولت سلطان را از پا افگند بلکہ بنیاد سلطنت خاندان او بر افگندہ و گردان طفل بیگہر را مدار علیہ سلطنت و صاحب مدار امور جہانبانی نمود

بیت

چو بخت بد کسے را پیش آید | کند کارے کہ کردن را نشاید

[illegible] سلطان محروم [illegible] [illegible] مہمات ملکی و مالی مشہورت [illegible] [illegible] خود دعا فرمائے او خضر خان و شادی خان برادران علاتی خود را کہ ملک [illegible] میل در چشم کشیدہ

جنس سرخ رو نتواند بود و شجرهٔ امیدش کبر یک بی برگ و شاخ بوده باشد و نقد وقت
که بهر مهره او برار پیوسته ورشکسته شد رغم نشسته و کعبتین مقصودش از دست فرو هشته
باشند و چه راست که قماران مطعون جهانیان و ملوم عالیان بوده باشند مهرهٔ مقصودش
به منزل بنده سلامت بقرارگاه نمیتواند رسید و دائما در قمارخانه روزگار خسران زده
و بازی از دست داده باشد چنانچه آخر حال راجه نل و پاندوان بهمین بازی ملک و مال
از دست داده آواره دشت ادبار و سرگشته صحرای افتقار شدند و دانش وران کاردان
و فرمانروایان سعادت نشان چنین اشتغال در هنگام کلالت مزاج و ملالت طبع که از کثرت
امور مرجوعه بهم رسد تجویز نموده اند این بغیر داین بازیها از مقاصد عظمی دانسته همواره
اوقات گرامی را که بدل ندارد باین صرف نمودی خصوص بقمار سولهوین که یکی از بازیها
چوپاست بر بام هزار ستون با خواجه سرایان درگاه بیشتر اشتغال داشتی **بیت**

مکن عمر ضایع ببازی قمار گر این فعل بد هست در روزگار

چون امرا از ملک نایب بغایت تنگ آمده بودند با خودها اتفاق کرده اورا بقتل رسانیدند و
سلطان را دستگیر کرده در گوالیار محبوس کردند مدت سلطنت که محض برای گفتن بود
سه ماه و چند روز بود

سلطان قطب الدین مبارک شاه عرف مبارک خان برادر حقیقی سلطان شهاب الدین بن سلطان علاء الدین

چون سلطان باغوای ملک نایب در زندان خانه بود امرا باتفاق یکدیگر بعد قتل ملک نایب
بجای سلطان شهاب الدین اورا از زندان بر آورده بر تخت شاهی سر افرازی خلافت نمودند و جمیع
امرا از خاص و عام مراسم تهنیت و مبارکباد بجا آورده و جمیع شرایط عیش و کامرانی و لوازم
عشرت و شادمانی بتقدیم رسانیدند سلطان از نعمت که چند گاه در زندان بود بعد جلوس
بر اورنگ جهانبانی بنابر ادای مراسم شکر و سپاس ایزدی تمامی زندانیان را که در دهلی
ولایات بعد دست و نزدیک و امصار و بلاد ممالک محروسه محبوس بودند حکم تخلیص نموده
مناشیر مطاعه تمام بتمام حکام اطراف فرستاد و غلامی اکثار منادی گردانید نظم

[illegible] خواره خسروخان کشند و فرمود که از تو و برادران تو معتمدتر کیست اهتمام دولتخانه بعهده
[illegible] القصه چون درون و برون درگاه سلطانی متصرف او و برادران او درآمد اینجاعه فوج
[illegible] توپ تو پ با یراق و اسلحه شب ها در دزها بیجا بادر دولتخانه آمد و رفت داشتند و اندرون
[illegible] والابج می شدند و قابوسی وقت می طلبیدند رفته رفته این معنی بر تمامی مردم ظاهر
گشت که آن سیه درون در چه کار است و امرا با خودها وازگونه دانستند اما از مجلسی که
سلطان را با او بود یقین میدانستند که اگر بعرض رسانند سلطان گوینده را گرفته با و خواهد سپرد
و درینصورت او را غالب مطلق و خودها را مغلوب محض میدیدند و هیچکس دم نمیتوانست
زد روزی قاضی خان که در خط نویسانیدن استاد سلطان بود از جان خود گذشته و
بخون خود دست شسته نیکوخواهی سلطان و سلامتی جان و مال و خیریت بلاد و عباد و دین
دانسته کیفیت را بعرض رسانید و از خیال فاسد او اطلاع داد لیکن ازان سخنان سلطان
هیچ اثر کرد و سودمند نیامد بلکه بجواب درشت و الفاظ ناملایم معاتب گشت بعد از زمانی
که خسروخان آمد آنچه از قاضی خان شنیده بود همه را نزد او بیان نمود آن مکار غدار بعبث
خود را در گریه آورده گفت ازینکه سلطان بمن التفات و عنایت دارند نزدیکان درگاه
حسد می برند و ما را نمیخواهند امروز یا فردا است که مرا متهم ساخته بکشتن دهند من خود را از
کفشکان میدانم سلطان را گریه آن مکار اثر کرد و او را در کنار گرفته گریه آمیز و بوسه بر لب
و رخساره او زده گفت که اگر تمام عالم یکجا شوند و در حق تو بد گویند من سخن هیچکس نخواهم
کرد و مرا هوای محبت تو از عالم مستغنی ساخته و عالم بکار تو آید نظم

بلی چون دلبری با جان در آمیخت	نیارد جان از و پیوند بگسیخت
بر و پیوند جان از تن بیکدم	سوی با او بود پیوند محکم

بعد از چندگاه چون ربعی از شب بگذشت قاضی خان که محافظت درگاه بعهده او
بود از بام هزار ستون فرود آمده در تفحص حال در دازها گردید خسروخان از پیش سلطان
آمد و قاضی خان را ببعضی مشغول ساخت و بیره پان در دست او داده قاضی [illegible]
[illegible] ابن [illegible] برده بود در وقت چهار نام بهادر [illegible] خسروخان رسیده قاضی [illegible]
[illegible] هلاک انداخت و غریو از مردم برخاست چون غلغله بگوش سلطان رسید
سبب غوغا پرسید خسروخان آمده بعرض رسانید که اسپان طویله [illegible] شده باهم

در قلعه گوالیار محبوس نموده بود و معه سلطان شهاب الدین برادر عینی که او نیز همانجا در قید بود بقتل
رسانید و از عجیبت که خضر خان مرید پیشواے اهل الله شیخ نظام الدین اولیا بود و شیخ را
مخلص او دانسته زبان طعن بر کشاد و حسد و عداوت ورزید **بیت**

چون خدا خواهد که پرده کس درد   میلش اندر طعنه پاکان زند

و مردم را از آمدن بمنزل ایشان منع کرده بے ادبانه پیش آمد و شیخزاده جام را که از
مخالفان شیخ بود بتقرب خود اختصاص داده و باریافته درگاه سبحانی شیخ رکن الدین ملتانی
را بتعصب شیخ نزد خود طلبیده داشته و از غرور جوانی مجلس مشورت نمیکردی و سخن احدی
در گوش نیاوردی اگر کسے از روے دولت خواهی و نیک اندیشی حرفے گفتی بدشنام
معاتب شدی و امرا را باندک گناه بلکه بعضی را بدون گناه تعزیر و تعذیب نمودی
بل بقتل رسانیدی و لباس و زیور زنان پوشیده در مجلس آمدی و زنان رزاله و محتاله
و مسخره و هزاله را بالاے کوشک هزار ستون طلبیده با امراے کبار بطریق هزل و مزاحمت
و مضاحکت و مطایبت اهانت و استخفاف کردی و دایم الخمر بوده بعیش و عشرت اشتغال
داشتی بعد چندگاه ظفر خان حاکم گجرات را که از امراے والا قدر بود در حضور طلبیداشته
باغواے خسرو خان بقتل رسانید و بجاے او خسرو خان را حکومت گجرات که وطن قدیم
او بود داده رخصت نمود او در گجرات رفته استقلال بکمال بهم رسانیده بمقتضاے سفله
منشی و خورد سالی و بیدانشی و تنگ ظرفی و کم حوصلگی اراده بغی نموده امراے متعینه با او
رفاقت نکردند خسرو خان نظر بر آنکه مبادا پرده از روے کار ناهنجار او بر داشته شود
باستعجال از گجرات پیش سلطان در دهلی آمده شکایت امرا نمود براے خاطر داشت او
اکثرے از امرا بکمی مواجب و برطرفی خدمت معاتب شدند و خسرو خان تومی بر سلطان
غالب آمد تا اگر کسے از مصاحبان بسلطان حرفے ناملایم اندر عرض میرسانید باجابت مقرون
نمی [illegible] ان را سلطان پیش خسرو خان بیان نمودی و گوینده بجرم ملامت معاتب
میگشت از این جهت تمامی امرا مغلوب شدند و خسرو خان غالب گشته در حصول مطلب
گرم تر گردید روزے از مکر و غدر بعرض رسانید که چون همه وقت در حضور بنده مستقیم
[illegible] و شب [illegible] میگذارم بعضے از اقارب من که با امید مراحم سلطانی از گجرات
[illegible] ملاقات [illegible] ندارند سلطان فرمان داد که [illegible]

بنام تمرد و بغی از مملکت بر افتاد و ده آمد مغل نو می صد و گشت که در عهد سلطان اعلا
مغل در هندوستان نه کرده و بساختن عمارات رغبت بسیار داشت قلعهٔ تغلق آباد
در نزدیکی دهلی به استحکام تمام بنا کرد خیلی نیکذات و فرشته صفات بود بیشتر اوقات بعبادت
مصروف نمودی و گرد مسکرات نگشتی و در منع ابواب ممنوعه مبالغه کردی بر رعایت حال رعایا
و برایا و آبادی بلاد و امصار و امنیت مسالک و شارع و آمد و شد تاجر و مسافر دار تا تی
در نرخ غله و ضبط حاصلات از قرار حق و نفس الامر و تادیب مفسدان و متمردان و تخریب
دزدان و رهزنان مساعی جمیله بکار بردی بعد از چند گاه سلطان به لکهنوتی عرف بنگاله رفت
دران ولایت ناصر الدین ولد سلطان غیاث الدین بلبن پدر سلطان معز الدین کیقباد حکومت
داشت چنانچه بتحریر آمده سلطان حقوق نمک آن خاندان بجا آورده از راه سلطنت قلعه و اقلیم
آن ولایت را بدستور سابق بر ناصر الدین مسلم داشت و از انجا معاودت نموده بجانب
سنارگام نهضت فرمود بهادر شاه حاکم انجا از بسیاری فیل و حشم دم استقلال میزد
سلطان بعد محاربه سخت فتح و ظفر نموده بهادر شاه را دستگیر کرده و از انجا به ترهت رفته مظفر
گشت و قلعه ترهت که بغایت متین بود به تسخیر در آورد نظم

هر آنکس که دارد در انجا نشست | بر و کس نیاید بتدبیر دست
زسوی زمین ایمن است از خلل | مگر ز آسمان تیغ بارد اجل

القصه سلطان بفتح و فیروزی از آن سمت مراجعت نمود چون به دهلی رسید الغ خان
عرف فخر الدین جونا که در تختگاه مانده بود در سه کروهی تغلق آباد قصری بنام سلطان
مشتمل بر ضیافت سلطان احداث نموده لوازم ضیافت مهیا کرد سلطان بعد رسیدن دران
قصر فرود آمده مجلس آراست و داد عیش و عشرت داده و از گوناگون طعام و نعم رنگ
رنگ بهره کشید و چون از تناول انفراغ حاصل کرد مردم دانستند که سلطان بسرعت
از اینجا سوار خواهد شد همگنان دست شسته بر آمدند و سلطان دران قصر و سعی نشست
کهار او در آن قصر مانند خیمه حباب از صدمه هم شکست و فیل ...
... سلطان با پنج کس دیگر ... زیر خاک و خشت ...
و در بعضی تواریخ نوشته که الغ خان عمارت آن قصر را ... ساخته بود
که ... و سلطان ... کجراتی ... الغ خان

حقوق نمک کافر نعمتان را کشته ام از فرزندان و اولاد ان پادشاه هر کسے که مانده است حاضر سازند تا بر تخت سلطنت نشانیده ما همه کمر خدمت به بندیم در صورتے که از اولاد آن هر دو پادشاه هیچکس نمانده باشد هر کرا لایق دانند بسلطنت بردارند همگنان متفق اللفظ والمعنی گفتند که از فرزندان آن هر دو پادشاه احدی نمانده و تو حق نعمت بجا آورده انتقام خون ولی نعمت گرفته لائق پادشاهی بهتر از تو کیست تمامی امرا باتفاق یکدیگر بیعت کردند و سلطان را بسریر خلافت اجلاس داده زمین خدمت بوسیدند و گفتند نظم

که این تاج شاهی ترا میرسد بغیر از تو دیگر کرا میرسد
اگر بر نشینی تو بر تختگاه بسر بر نهی خسروانی کلاه
که هستی تو در عدل چون مهر و ماه ترا زیبد این تخت و کلاه
برائے تو با جان سپاری کنیم وفائے ترا حق گذاری کنیم
اشارت ز تو جان فشانی ز ما ز تو خسروی پهلوانی زما

القصه در سنه [illegible] سلطان بر سریر سلطانی جلوس نموده تاج خسروی بر سر نهاده سکه و خطبه بنام خود نمود و پدر کوهک لعل بودن خود قرار داده ندائے عدل و انصاف در داد فتنه که بیدار شده بود در خواب رفت و کار جهانداری بار دیگر تازه پدید آمد در یک هفته مصالح جهانبانی آنچنان صورت سرانجام یافت که سلاطین دیگر بسالها نکرده بودند بیت

نظام جهان خوب مانند قوام کار جهان تمام گشت به اقبال شهریار زمان

از بقیه عمال و عمال سلطان علاء الدین و سلطان قطب الدین هر کس هر جا بود تفقد احوال نموده وظایف و وزارات مقرر گردانید و هر را مناسب احوال هر کدام اقطاع مرحمت کرده اکثر را خلعت [illegible] داد و [illegible] خسروخان در حالت اضطرار بر دم ایثار [illegible] و [illegible] خزانه [illegible] هر کس [illegible] رسانیده [illegible] زد [illegible]
[illegible] غنیمت [illegible] خسروخان [illegible] داده [illegible] جیب [illegible]
[illegible] تمام [illegible] مستقبل [illegible]
[illegible] مردم [illegible] سلطان قطب الدین [illegible]
[illegible] و انصاف [illegible] و [illegible] پدید آمد
[illegible]

آن عمارت را از طلسم بنا داشته چون فیلان را بعد آمدن سلطان بشکست آن عمارت انبا
ختیار خواجه جهان محمد قندهاری نوشته که بوقت دست شستن سلطان ناگاه برق جانکاه
از آسمان افتاد و آن قصر فرو نشست و بعضی نگاشته‌اند که سلطان فیلان که از لکهنوتی
از لکهنوتی آورده بود بملاحظه نمودن به شاهزاده الغ خان حکم کرده بود که آن فیلان را بدوانند
و چون عمارت قصر تازه بود از صدمه فیلان از پا در افتاد و بعضی مینویسند که دران وقت
زلزله عظیم آمد و آن قصر در افتاد و شیخ رکن الدین ملتانی برای ملاقات سلطان دران
قصر رفته بود و بر فرود آمدن تعجیل زود بر خاستن میگفت اما سلطان تفهم نکرد چون شیخ
بیرون رفت قصر بنشست و آنچه بتحقیق پیوسته آنست که چون سلطان از قدوة الاصفیا
شیخ نظام الدین اولیا رنجیدگی داشت بعد نزول دران منزل به شیخ پیغام کرده بود که هرگاه
من بدهلی در آیم شیخ از آن شهر بدر رود و حضرت شیخ فرمودند که هنوز دهلی دور است
و این سخن در میان اهل هند مشهور است که گفته اند مصرعه

که مقبول را رد نباشد سخن

درهمین سال شیخ نظام الدین اولیا و امیر خسرو دهلوی از تنگنای جهانی بعالم جاودانی
شتافتند مدت سلطنت سلطان چهار سال و دو ماه

سلطان محمد شاه الغ خان عرف فخر الدین جونا بن سلطان غیاث الدین تغلق شاه

بعد وفات پدر در تغلق آباد در سنه ۷۲۵ بر سریر فرمانروائی تمکن گزیده کوس شادی بلند آوازه گشت
سلطان بعد چهل روز از تغلق آباد برخاسته بدهلی آمد کوچه آراستند و شهر را بزیب و زینت
[illegible] زر و نثار دراندند و در مقابله انعام و بخشش ایثار کرد و این بیت
[illegible] بهار سرخ [illegible] رشک فزای بوستان بهشت
سلطان [illegible] و جامع المسجد بدرگاه [illegible] که چون سلطان [illegible] در دولت
اقالیم [illegible] حضرت سلیمان [illegible] دایره
[illegible]
[illegible]

شهر اوجین را وسط جمیع ولایات خویش دانسته تختگاه نموده بود بهتر آنست که شهر اوجین دار السلطنت
گردد و بعضی گفتند که دیوگیر دار الخلافت باید کرد چون هوای دکن بر مزاج سلطان موافقت
کرده بود دیوگیر را که در زمان راجه بهوج دهارانگری گفتندی دولت آباد نام نهاده تختگاه
خود مقرر گردانید و از دهلی تا دولت آباد سرای ها در باطها احداث کرده غله خام برای
مسافران هنود و طعام پخته بجهت مسلمین از سرکار مقرر ساخت و دو رویه رسته درختان در
راه نشاندند تا مترددین بفراغت قطع مسافت کنند و فرمود که باشندگان دهلی که در معموری
و کثرت آبادی و وفور رونق رشک افزای دمشق و بغداد بوده جلا وطن شده با اهل و
عیال بدولت آباد انتقال نمایند چنانچه مصر دهلی ویران کرده سکنه آن را و متوطنان اطراف
و قصبات دیگر در دولت آباد دکن برده خرج راه از خزانه سرکار داد مبلغ کلی بانیکار صرف
شد اکثر مردم که روانه شده بودند بدولت آباد نتوانست رسید و کسانیکه رسیدند
نتوانستند استقامت نمایند ازین تغیر و تبدل تفرقه تمام بحال بندهای خدا راه یافت **بیت**

سوخته دل سوختگان زد کباب — کلبه محنت زدگان زد خراب

دیگر خامکاری او آنکه بفرمود تا مس ساده مانند طلا و نقره در دار الضرب سکه زنند و فلوس
مس را بدستور تنکه زر و نقره برواج دهند و در خرید و فروخت معمول دارند تاجران
ممالک مس را به دار الضرب می آوردند و مبلغ ها مسکوک میگردانیدند و امتعه و اسلحه میخریدند
و باطراف میفرستادند و بسکه زر و نقره انجا میفروختند و منتفع بسیار میشدند زرگران
هر کس در خانه خود سکه میزدند و در بازار آورده می فروختند و بعد از چندگاه چنین شد که
آن حکم غیر معمول را بدا ماکن در دست رواج نماند و مردم آن انگنه سکه مس را بعوض مس
ساده میگرفتند **نظم**

نه هر که آینه سازد سکندری داند — نه هر که چهره برافروخت دلبری داند
نه هر که طرف کله کج نهاد و تند نشست — کلاه داری و آئین سروری داند

دیگر اندیشه باطل او این بود که خراسان و عراق و ترکستان و تعداد دم بلک سایر ولایات
ربع مسکون تسخیر نماید باین تقریب سه لک و هفتاد هزار سوار نوکر کرد در سال اول مواجب
سپاه بمعمول رسید در سال دویم چون علوفه لشکر داد نکرد فرصت آن لشکر کشی مردم را
کار افتاد تا به تسخیر ولایات چه رسد **بیت**

تا یابی میزان عدل سنگ بر سینه می زد بیت

ز ظلمش هیچکس سالم نجسته　　　کدامین سینه کان ظالم نخسته

قتل مردم و هدم بنیان انسان مجبول و مفطور او بود و هر گاه عواصف قهر و نائره غضب قیامت انگیز او زبانه میزد غیر از ریختن خون و سوختن قصر وجود آدمیان انطفائی نپذیرفت و دستش که سموم شوم غیظ و صرصر سیاست او می وزید جهان را از وجود انسان خالی می ساخت و هنگامے که در خاص و عام می نشست و تعذیب و تادیب مردم از بریدن دست و پا و بینی و گوش و میل کشیدن در چشم و کوفتن استخوانهاے اعضا بمیخ کوب و سنگ و سوختن اندام زندگان باتش و زدن سلم آهنی بر دست و پا و سینه و کشیدن پوست و دو پاره ساختن آدمی و در ته فیل انداختن و بر دار کشیدن و سایر اوامر جور و جفا کار فرمودے و عرصه خاص و عام را بخون مردم رنگین نمودی و مردم هر طایفه از صوفی و قلندر و لشکری و نویسنده و عمال و رعیت و تاجر را باندک تقصیر و کمتر لغزش سیاست عظیم کردی و شیخزاده جام را که کلمه ظلم او بر زبان آورده بود بناحق کشت و همچنان بسیاری مردم را به ستمگاری بے صدور تقصیرات بقتل رسانید بیت

ندیدی کس که زخمے نخورده　　　ز صد کس بر یکے رحمی نکرده

میخواست که ضوابط سلاطین پیشین منسوخ ساخته احکام مجدده اختراع نماید و بخوت هر روز ضابطه تازه و حکمی جدید اصدار می فرمود چون احکام او خلاف قرار داد اسلاف و از جاده عقل و دانش دور بود موجب تنفر عام می شد و عمال در اجراے آن عاجز می شدند و بانواع عقوبت ماخوذ میگشتند و اگر بنفاذ میرسانیدند عامه خلایق مستاصل می شدند و خلل عظیم در کار مملکت راه می یافت و ضوابط چند مقرر ساخت از انجمله یکے آنکه [illegible] میان دوآب یکے بده قرار داده و این امر باعث استیصال رعایا گردید و کار زراعت معطل ماند و امور بادشاهی تنزل یافت نظم

خرابی رسید از دهش در جهان　　　چو بستان خرم ز باد خزان

ز ظلم جانے که گردد دراز　　　نه بینی لب مردم از خنده باز

دیگر [illegible] اندیشه‌اے خود مشورت کرد که دار الخلافت در وسط الارض ممالک محروسه بوده باشد [illegible] گذارش نمودند که چون بکرماجیت که این همه ممالک در تصرف داشت

ان مصر ویران تر ظاهر گشت **بیت**

ان مصر و مملکت کہ تو دیدی خراب شد — وان نیل مکرمت کہ شنیدی سراب شد

در صورت سلطان اندکی تا دم گشتہ با بادائے رعیت و افزونی زراعت توجہ بر گماشت و رعایا را از خزانہ سرکار مال میداد و بکار زراعت تاکید میکرد و بنابر امساک باران مزروعات نمی شد اکثر رعایا کہ زر از سرکار گرفتند و زراعت نکردند بقتل رسید بسبب امساک باران قحط عظیم رو داد گندم قیمت ادم پیدا کرد برنج ہمسنگ طلا گردید غلہ کمیاب چہ بلکہ نایاب شد و آدم آدم را میخورد و تہی دستان از گرسنگی ہلاک گشتند و قالب تہی کردند و مفلسان از فقر و فاقہ تنگ آمدہ جان بحق تسلیم کردند **نظم**

ہر کرا دیدار نان بودی ہوس — قرص خور بر آسمان دیدی و بس

گشت زان تنگی جہان را تنگ دل — گرسنہ نالان و حیران سنگ دل

درچنین وقت سلطان بے رحم و آہن دل دروازہ ہائے شہر بند کرد تا ہیچکس از شہریان بدر نرود و بدین تقریب اکثر عامہ خلایق ہلاک شدند و مواشی مردم نیز از عدم علف و غلہ تلف گردید بعد تخریب شہر و تہلیک شہریان حکم کرد کہ دروازہا واکنند تا مردمی کہ بر تجر و کرہ نگاہداشتہ شد ہر جا کہ خواہند بروند و اکثر مردم با توابع و لواحق بجانب بنگالہ و ادیا کہ در آن طرف غلہ ارزان شنیدہ بودند بدر رفتند و حکایت ستمگاری و مردم آزاری سلطان بولایت دور و نزدیک بردند **نظم**

ستم بر ضعیفان مسکین مکن — کہ ظالم بدوزخ رود بے سخن

غم زیر دستان بخور زینہار — بترس از زبر دستی روزگار

نماند ستمگار بد روزگار — بماند برو لعنت کردگار

چون در خاطر سلطان یقین شدہ بود کہ بدون اجازت خلیفہ عباس سلطنت روا نیست و ارتکاب ان حرام است در مقام تتبع خلفائے عباس شدہ بود و بارہا عرضداشت بخدمت خلیفہ مصر کہ از آل عباس بود متضمن بیعت و اطاعت خود ارسال نمود و بجائے نام خود در سکہ نام خلیفہ نویسانیدہ در ۷۴۴ھ از خلیفہ منشور حکومت و لواء و خلعت برائے سلطان آمد و سلطان با جمیع امرائے و اعیان و مشائخ باستقبال رفت و پیادہ شدہ منشور بر سر نہادہ بر پائے حاجی صرصری کلان منشور آوردہ بود بوسہ

چو خلعت نیست طرح آہستہ تر کن　　　بدخل و خرج خود دایم نظر کن

دیگر ارادهٔ فاسد او آن بود که کوه ہماچل را تا دیار چین ضبط نماید درینصورت امرای نامدار و خوانین بلند اقتدار نامزد کرد که ان جماعة درون کوه رفته سعی موفوره بکار بردند و بدفعات کارزار و پیکار نمودند بسبب صعوبت کوہسار دشوار گذار و تنگی کریوه و استواری جاده دشواری مداخل و مخارج و کثرت سپاه ان ممالک کاری از پیش نرفت کوہیان غالب آمده بسیاری از لشکریان سلطان را کشته و خسته نمودند قلیلی که سلامت ماندند رجعت نموده [illegible] سلطان بسیاست رسانید بیت

بادشاہے که طرح ظلم فگند　　　پایۂ دیوار ملک خویش بکند

چون از سلطان چنین امور نا ملایم و احکام غیر معقول بصدور پیوست و در کار ممالک اختلال راه یافت و ہر طرف فتنه بیدار گشت و کار بجای رسید که اکثر ولایات مضبوط از قبضه تصرف بدر رفته بلکه در دہلی که تختگاه بود تمرد و عصیان شایع گردید و آمدن خراج و باج از اطراف ممالک منقطع گشت در ملتان ملک بہرام ابیه که برادر خواندهٔ سلطان تغلق شاه بود بغی ورزید سلطان باستماع این خبر از دولت آباد عرف دیوگیر بملتان آمد ملک بہرام صفوف آراسته آمادهٔ پیکار گردید و باندک جنگ دستگیر گشته بقتل رسید سلطان خواست که اہل ملتان را قتل عام نماید به شفاعت شیخ الاسلام شیخ رکن الدین قدس الله سره نجات داده به دہلی مراجعت نمود درہمین ایام ولایت میان دواب از شدت و کثرت طلب خراج غیر معمول خراب شد اکثر رعایا خرمن ہا را آتش داده و مواشی و امتعه خلاصه گرفته بدر رفت سلطان فرمان داد که ہر کرا یابند بکشند و آن ولایت را به تاراج برند عمال خلق را میکشتند و غارت مینمودند بعد ان سلطان برسم شکار در برن رفته تمام نواحی را تاراج و متوطنان را علف تیغ بیدریغ نمود و سرہای مردم را بر کنگره ہای قلعه بر آویخت از آنجا بطرف قنوج رفته دران حدود تا ولایت [illegible] ہمه تاراج کرده عالم عالم مردم بقتل در آورد و به تربہت رسیده آن ولایت را نیز خراب کرده بسمت دہلی معاودت نمود تمام قصبات و دیہات که بر سر راه بود بسبب ظلم عمال و قحط سالی خراب و بدحال دید و بیادگاری که در راه برای داپچوکی بودند ہمه برخاسته جابجا [illegible] بر طرف شده بنظر در آمد چون بدہلی رسید خراب تر دید تاان

(۱) ملاحظه تاریخ فیروز شاہی مصنفه ضیاء برنی صفحه ۴۸۰

سلطان فیروزشاہ باربک

چون سلطان محمد شاہ رحلت نمود پسر و اولاد و برادرش وارث نبود کہ بر تخت جہانبانی جلوس نماید ارکان دولت و اعیان سلطنت بہ اتفاق یکدیگر ملک فیروز باربک را کہ برادر زادہ سلطان غیاث الدین تغلق شاہ بود و پدرش رجب سالار ترک تعلقات نمودہ رتبہ ولایت داشت چنانچہ در ہندوستان تا حال مشہور است و اکثر خلائق از معتقدان او ہستند در عمر پنجاہ سالگی سنہ ۷۵۲ھ بر کنار دریائے سند بر سریر فرمانروائی جلوس دادہ سلطان فیروز شاہ خطاب کردہ سکہ و خطبہ رائج نمودند **مثنوی**

مخالف شکن شاہ فیروز بخت	بہ فیروز فالی در آمد بہ تخت
زفیروزی دولت کامگار	نشاط نو انگیخت بر روزگار

سلطان بمخالفان ان نواحی صلح کردہ از انجا روانہ سمت دہلی گردید در اثنائے راہ بعرض رسید کہ احمد ایاز عرف خواجہ جہان کہ از مقربان سلطان محمد شاہ بود از استماع رحلت سلطان در دہلی بر تخت خلافت جلوس نمودہ سلطان غیاث الدین محمود خطاب خود کردہ سلطان احتمال بر حماقت او کردہ فرمان عفو تقصیرات بنام او صادر کرد او اولا از اطاعت انحراف ورزیدہ آخر الامر زیراکہ امرائے آن نواحی با او اتفاق نکردند ندامت کشیدہ خود را لایق بار خلافت ندانستہ عرضداشت متضمن عجز و نیاز ارسال نمود چہ طعمہ شیران بیشہ کجشکان کنج خانہ را نشاید و راتبہ فیلان بہائے پشہ ضعیف ہمت بکار نیاید و چون سلطان در نواحی ہانسی رسید احمد ایاز معہ توابع خود سر برہنہ کردہ و دستار بہ گردن انداختہ ملازمت کرد سلطان از روے التفات قلم عفو بر جرائد جرایم او کشیدہ و بجاگیر لایق سرافراز و سربلند گردانید **بیت**

بدی دیدہ و نیکوے کردہ اند	بزرگان کہ رہ بر روہ اند

ازانجا بغرنی مقرونی در دار الملک رسیدہ و نوید عدل و انصاف بجہانیان رسید و امرا را از خطاب لائقہ و جاگیر مناسب سربلند ساخت و شیخ صدر الدین از اولاد شیخ بہاء الدین ذکریا قدس اللہ سرہ خطاب شیخ الاسلامی دادہ بہ تقرب خویش جا داد و ہم درین اثنا منشور ابو الفتح خلیفہ مصر در رسید سلطان خوشوقتی زیادہ از حد نمودہ باعث افتخار دانستہ

داد و نہایت تواضع بجا آورده درجلو پیاده روان شد و درشهر قبه‌ها بستند ولوازم شادی وشادمانی نظهور آوردند و بر منشور زرها نثار کردند محتاجان ومسکینان ومستحقان مع بهیدستان داوند وخطبه بنام خلیفه خواندند وفرمودند که درطراز جامهاے زربفت وشرفات علامات نام خلیفه فرلیسند بعد دو سال دیگر باز منشور نیابت وخلعت خاص ولواے حضرت امیر المومنین براے سلطان آمد پیاده به استقبال رفته منشور بر سر ولواے بر گردن نهاده درشهر آمده وه ایما مصحف ومشارق حدیث ومنشور خلیفه درپیش نهاده هر حکم که صادر میکرد بخلیفه منسوب می ساخت ومیگفت که حضرت امیر المومنین چنین حکم کرده اند مال فروان وجواهر گران بها ودیگر اشیا بطریق پیشکش بخدمت خلیفه براتب ارسال داشت مرتبه سیوم نیز منشور رسید سلطان مراتب تعظیم وتکریم بجا آورد وچون مخدوم زاده بغداد بطریق سیر هندوستان آمد سلطان تا قصبه پالم بجگروے دہلی استقبال کرده درشهر آورد ولک تنکه ویک پرگنه وکوشک سیری وحوضها وباغها در انعام مقرر کرد وهرگاه مخدوم زاده آمدی سلطان از تخت فرود آمده و چند قدم پیش رفته مخدوم زاده را بپهلوے خود بر تخت جادادی القصه بعد ازانکه منشور خلیفه عباسی حاصل کرد وسلطنت به استقلال دانسته مجدداً در امور خلافت تقید ورزید در ولایت گجرات ودیوگیر وبهروچ وسرنال ودیگر ممالک از سرحدها فتنه وفساد عظیم برخاست سلطان درگجرات رفته قریب دو سال دران دیار تردد وتلاش کرده لتسکین فتن نمود روزے از وزرا وندما پرسید که در تواریخ چگونه نوشته اند اگر چنین فتنها رود پادشاه راچه باید کرد التماس کردند که تدارک این چنین شورش آنست که پسر یا برادر که قابل بوده باشد بجاے خود نصب کرده ترک سلطنت باید کرد والا از عملی که باعث تنفر جهانیان است احتراز باید نمود سلطان غضب نمود که پسر ندارم که سلطنت بدو دهم وترک سیاست نمیتوانم کرد بالجمله بعد تسکین فتنه گجرات بطرف تهته رو نهاد بعد رسیدن بچهار کروهی تهته از افراط مرض غلبه نار ودیعت حیات بسپرد وخلایق از ظلم او نجات یافت بیت

خرده مرد نا [illegible] جسته وجانها   کنند قهر خدا پرسش وندا نها

مدت سلطنت بست وشش سال ٭

۱۵ سرد لمح ٭

حوریان از پے نظارہ آن　　تشنہ رخصت آمد از رضوان

در پایان قلعہ بھون مکانی است پرستشگاہ اہل ہند در سالے دو مرتبہ یکے در ایام نوروزی در اوایل یا اواسط اسفندار دویم بعد انقضائے ایام برسات و آخر شہر بیدیا اوایل ماہ مہر کہ ہر دو ایام بہار اعتدال لیل و نہار مسرت بخش اہل روزگار تواند بود درویشان اہل ریاضت و مرتاضان ارباب افاضت و طبقات خلایق و طوایف انام مؤنث و مذکر صغیر و کبیر از اطراف ممالک راہ یکسالہ طے کردہ بقصد زیارت می آیند و قطع نظر از ہنود کہ بت پرستی آئین دین انہاست گروہا گروہ مسلمین مسافت بعیدہ طے کردہ نذورات می آرند بحکمت ایزدی مرادات مردم بحصول می انجامد طرفہ تر آنکہ بعضے گنگ مادر زاد و نوک زبان خود بریدہ پایان دیوار معبد شبانگاہ بر زمین میخوابند و بقدرت الٰہی روز دیگر زبان انہا درست می شود و گویائے بہم میرسانند و بعضے سر خود بدست خود قطع میکنند و باز درست می گردد القصہ در ایام مذکورہ مجمعی عظیم اجتماع پذیرفتہ چندگروہے و فرسنگ انبوہے از خلایق و از دحام طبقات انام بیرون از حد قیاس میگردد و پرستش گری و نذورات گذاری بکاری برند و از نقد و جنس دران مکان بطریق نذر میرسد و بحدی انبارہا و تودہا میگردد کہ حساب دانان روزگار و گنجینہ داران کارگذار در حساب و شمار نمیتوانند آورد چند روز تماشائے بے بدل و ہنگامہ بے نظیر واسطہ افراط نشاط و انبساط و موجب ظہور و فور سرور نظارگیان می شود و نوعی تماشا بر روے کار می آید کہ افلاک را از نظارہ ان حسرت می افزاید و کواکب از دیدن آن انجمن شادکامی و کامرانی می آرایند **نظم**

ہمہ طرف جشن و ہمہ سو سرور	بہر گوشہ صحبت بہر جا حضور
سرائے جہان از نوائی سرود	فرستادہ ہر دم بشادی درود
یمین و یسار و فراز و نشیب	نباشد ہمہ جا جز آئین و زیب
جہانی بشادی بر آراستہ	در و بوم پر زیور و خواستہ
چو در کوچہ و چہار بازارہا	بزیور بر آمود دیوارہا
بآئین بہ بستہ و بسے طاق	کہ ہر یک بود رشک نیلی رواق

دران وقت کہ سلطان براجہ انجام نمودہ قصد مراجعت داشت بعرض رسانیدند کہ وقتے کہ سلطان سکندر رومی دریں مکان رسید صورت نوشابہ [illegible] در دست کردہ

بامور جهانبانی قیام ورزید و برعایا و برایا مژده رفاهیت داد و سپهر نداز سامانه جدا کرده تا ده کروهے
داخل آن نموده پرگنه جداگانه مقرر ساخت و برلب دریائے ستلج و بیاه که یک جا میرود
فیروزپور آباد گردانیده پرگنه علحده کرد و در نواحی هانسی قلعه احداث کرده بحصار فیروزه موسوم
کرد و نهرے از دریائے جمنا حوالی سرمور بر آورده بان حصار رسانید همچنین چند نهر از
دریائے مذکوره و دیگر دریاها بر آورده تا موجب نفع خلایق بوده باشد چون نهر سلیمه را
آوردند سلطان بجهت دیدن آن سواری فرمود پنجاه هزار بیلدار بکندیدن اشتغال داشت
از میان یک پشته استخوان فیل اگرچه فرسوده بود اما بغایت سطبر و هشت درعه طول و استخوان
دست ادمی سه درعه برامد بتحقیق پیوست که در جنگ پاندوان و کوروان این آدم و فیل کشته
شده بودند تا این زمانها استخوانها افتاده است بالجمله چون سلطان قصد ملک گیری داشت
اکثر ممالک بزور شمشیر گرفت و بجانب نگرکوت لوائے عزیمت برافراشت مسالک مهالک
وکوهسار دشوار گذار طے کرده پایان قلعه کانگره نزول کرده مرکز وار گرده گرفت راجه آنجا
متحصین بوده جنگ تیر و تفنگ درمیان آورده چون محاصره بامتداد کشید و کارے از
پیش نرفت صلح درمیان آمد راجه انجا بملازمت رسید پیشکش گذرانیده سلطان اورا
نوازش فرمود و نگرکوت را محمد آباد موسوم گردانید بے شایبه تکلف کانگره مکانی است
خوش آب و هوا و سرزمینی است نشاط بخش دلها تمام کوه و صحرا مالامال از گونه گونه گلهاے
معطر و از نگارنگ میوه حلاوت اما دگلشنی است بهجت افسزا و قطعه بهشت است
عشرت پیرا

نظم

چشم بد از زمین کانگره دور — که دمدز و گیاه عیش و سرور
سرزمینی که خلد از دست نشان — روح قدسی کند درو جولان
صد هزاران گل شگفته درو — فرح بیدار فتنه خفته درو
هر گلے را دگر نه از رنگے — بوسه بر گل رسیده فرسنگے
ابهاے ریحان بیان گلاب — زیر سنگش بلطف در خوش آب
چون مرب گاه [illegible] جنت — خالی از رنج غصه و محنت
[illegible] صحرائے آن [illegible] — شده برفرق خلق مشک افشان
سرو قد ان حصار [illegible] — رشک افزای حسن حور [illegible]

ہتہ نہضت نمود جام حاکم انجا بقوت کثرت اب و پناہ دریاے سند مدتے محاربہ نمود و کار از پیش نرفت بالضرور سلطان این مہم ملتوی گذاشتہ گجرات رفت و ایام برسات در آن دیار گذرانیدہ باز بطرف ہتہ رفت جام بعد محاربہ بسیار تاب نیاوردہ امان خواستہ ملازمت نمودہ پیشکش ہر سالہ قبول کرد سلطان بعد تنظیم و تنسیق مہمات ان دیار مراجعت بدہلی نمود و بہ انتظام مہام جہانبانی اشتغال ورزید بمقتضاے نیک ذاتی و حسن اخلاق فطری خلافت بعدالت کردہ ضوابط عدل و احسان و قواعد امن و امان میان جہانیان گذاشت از جملہ ضوابط ادائکہ خراج ممالک موافق حاصلات و بقدر قوت بنا طلب کردی اضافہ و توفیر معاف داشتی و سخن کسے در حق رعایا گوش نکردی و در انچہ آبادی و معموری رعیت بودی و آسیب بکسی نرسیدی بعمل آوردی نظم

شنیدم از بزرگان سخن سنج ۔ کہ سلطان را رعیت بہتر از گنج

کزان خرج ارشود آخر بسراید ۔ وزین ہر لحظہ دخل نو درآید

و از اخذ محصول مثل گل فروشی و نیل گری و ماہی فروشی و نداقی و میان فروشی و نخود بریان گری و دکانانہ و قمارخانہ و دوادیگی و کوتوالی و قصابانہ و جلوبانہ و نکاحانہ و دہ یک و تولد پسر و حصاری و شکار و روغن گران و پزادہ خشت و شیر و حجرات و کاہ چراے و تراندہ کشی و فروعی و شکرانہ و ہجرانہ و ہبا زہما کہ روز شادی بخانہ مردم میرسند و خرید و فروخت زمین و ظروف سقاے و کرایہ استخوان ہندوان کہ بگنگ می برند و غیر ذلک کہ باعث آزار عامہ برایا ہست اجتناب داشت بیت

دلی دوستان جمع بہتر ز گنج ۔ خزینہ تہی بہ کہ مردم برنج

و بجہت اشتغال حکومت ولایات عمال متدین بہ امانت و خداترس و کارگذار تعین کردی و بہیچ بے نفسے و شریرے را خدمت نفرمودی و انا بجا کہ الناس علی دین ملوکہم گفتہ اند حکام بپیروی احکام سلطان فرخندہ فرجام نمودہ قواعد عدالت و انصاف معمول داشتندے و احدی را مجال نبود کہ مرتکب عمل ناملائم بود قطعہ

خداترس را بر رعیت گمار ۔ کہ معمار ملک است پرہیزگار

خدا یار این بندہ بخشایش است ۔ کہ خلق از وجودش در آسایش است

مرامات [illegible] ۔ کہ بر وعدہ خوش دل کند [illegible]

گذاشته بودند که تا حال معبد اهل هند است واین راهوانی نامند سلطان اینقدمه را از علمای براهمه استفسار نمود گذارش گویندگان وپرستیدن صورت نوشابه خلاف ظاهر گشت وازکتب براهمه که ابتدای تصنیف ان معلوم نیست تحقیق پیوست که امکان از افازهٔ آفرینش معبود طوایف هنود است پرستش تمثال نوشابه باهل هند که در صحت قدیم ازینها تقلم درنیامده چه نسبت دارد سلطان بعد سیر کانگره نگرکوت بمکان جوالامکهی واند گروهی کانگره رسیده مکانی دیدازعجایبات روزگار وبدایع قدرت افریدگار حجره از سنگ تعمیر یافته ازدیوارهای آن شب وروز فوایر آتش زبانه میزند سوای حجره ازیک دوجای دیگر نیز از زمین شعله پیداراست دیده عقل ازتماشای آن حیران ومدرکه خرد دراداراک کماهی آن سرگردان بعضی اهل تعصب گذارش نمودند که درین مکان کان گوگرد است که از اثر حرارت ان فوایر برمیخیزد سلطان فرمود تا زمین راشگافتند بوی از گوگرد نیافتند وهرچند اب پاشیدند اصلا انطفای آن آتش ندیدند سلطان از مشاهده ان حیران مانده فرمود که اگر کان گوگرد بودی اثر آن ظاهر شدی وبوی ان به فرسنگها در دماغ عالمیان رسیدی همانا که از اثار قدرت قادر مطلق است که از آغاز آفرینش جهان این آتش افروخته می گردد قدرت های الهی کجا در احاطه فهم وادراک عالمیان میتواند آمد

مثنوی

نه آگاهی از وی کام وزبان را ... نه همراهی بدونطق وبیان را
زدرکش گوش جان را باد درمشت ... زحرفش دست دل راکو نه انگشت
لباس فهم بر بالای او تنگ ... سمند عقل در صحرای او لنگ
زگفتن برتر است وازشنیدن ... زبان زین گفتگو باید بریدن

درآن مکان بسیاری ازکتب براهمه سلف یافتند سلطان علمای ان طایفه بحضور خویش طلبداشته مضامین آن راشنیده محظوظ گردید مقرر مود که بعضی ازان کتب را ترجمه فارسی کنند تا مضمون بر واقفی فهمیده شود چنانچه مولانای اعزالدین خالد خانی کتابی در حکمت طبیعی از ترجمه کتب [illegible] در سلک نظم آورد وکتاب فیروزشاهی موسوم گردانید سلطان انعامی چند نموده در [illegible] آن بسیاری نقود از طلا ونقره وجامه دیباگیر مرحمت کرده معمول ان [illegible] وقات مذکور تحقیق قدسی می شد القصه سلطان بعد فتح نگرکوت بجانب

خیال سلطنت در سر دارد و او را دستگیر نموده بر دار کشید و رفیقانش را علف تیغ بیدریغ
گردانید هم درین اثنا امیر صده‌های سامانه بغی ورزیده ملک شه خوشدل حاکم آنجا را بر کنار
حوض کشتند و سر او را پیش شاهزاده محمد شاه در نگرکوت فرستاده او را تحریص آمدن نمودند
چنانچه شاهزاده از نگرکوت براه جالندهر بسامانه رسیده سکه و خطبه بنام خود کرد امیر صدها
و زمینداران آن نواحی بیعت نمودند قریب هشت هزار سوار و پیاده جمع کرده رو بدهلی آوردند
تا رسیدن بدهلی پنجاه هزار سوار جمع گردید چون لشکریان شاهزاده زمینداران تازه نموده کار
و غارتگران اوباش و عیار بودند و سلیقه جنگ و کارزار نمیدانستند باندک جنگ منهزم
شدند و شاهزاده شکست یافته با دو هزار سوار بولایت میان دواب رفت بار دیگر پنجاه هزار
سوار فراهم آورده بامداد و اعانت حاکم قنوج و کنپله آمده مجادله نمود به ارادت سبحانی
درین مرتبه هزیمت خورده بجانب جالیسر رفت سلطان اندک تعاقب نموده مراجعت
نمود و شاهزاده محمد شاه باهل ملتان و لاهور و دیگر امصار و بلاد فرامین نوشت که هر جا بندگان
فیروزشاهی یابند بکشند و در اکثر جا قتل عام و غارت تمام کردند طرفه هرج و مرج بخلایق
در دیار و امصار راه یافت و مملکت ها خراب شدند اکثر رعایا از ادای خراج انحراف
ورزیده شعار عصیان و فساد باطراف ممالک برخاست بالضرور سلطان بقصد استیصال شاهزاده
و دفع شورش و فساد بجانب جالیسر روان گردید شاهزاده از انجا براه دیگر در دهلی آمده
با شاهزاده همایون خان بن شاهزاده محمد شاه از سامانه و سنام لشکر فراهم آورده متوجه دهلی
شده آمده بود سلطان از جالیسر رفته بعد جنگ و کارزار بتحریک غلامان فیروزشاهی که بدو پیوستند از جالیسر در دهلی
آمد درین مرتبه سلطان بی دست و پا گشته تاب جنگ نیاورده از دهلی بجانب نگرکوت بطرف
کوتله میوات رفت و رشته فرمانروائی او منقطع گردید مدت سلطنت یک سال و
شش ماه

سلطان محمد شاه بن فیروز شاه

چون بموجب طلب غلامان فیروزشاهی از جالیسر در گشت بتاریخ ... در دهلی رسید
امرای عظام شاهزاده همایون خان پسر میانگی سلطان را در دهلی بر فیل سوار کرده چتر بر
سر او کشیدند پس از چند روز سلطان بدولت و اقبال در دهلی بر تخت اجلال نشسته بیعت

تغلق شاہ بن شاہزادہ فتح خان نبیرۂ خود را کہ پدر او در حیات سلطان و ولیعہد حیات سپردہ بود ولی عہد کردہ سلطنت برداشت و در ابتدای اوقات در عمر نود سال بر رحمت حق پیوست و نام نیک خود را در خالیان گذاشت ہ بیت

بر د آخر و نیک نامی بسود ❊ وہے زندگانی کہ نامش نمرد

از لفظ وفات فیروز شاہ تاریخ بر می آید با امیر تیمور گورگان ہم عصر بود مدت سلطنت سی و ہشت سال ❊

سلطان تغلق شاہ بن شاہزادہ فتح خان بن سلطان فیروز شاہ

بعد رحلت جد بزرگوار در سنہ ... در قصر فیروز آباد بر سریر فرمان روائی متمکن گشت و بر سر شاہزادہ محمد شاہ کہ در کوہ سرمور بود لشکر گران تعین نمود شاہزادہ تاب نیاوردہ از سرمور بر آمدہ بطرف نگر کوت رفت و لشکر سلطان از تعاقبش دست باز کشید مراجعت نمود سلطان از انکہ نوجوان بود و نا آزمودہ کار باغوای بعضے امرای شاہزادہ ابوبکر خلف برادر حقیقی خود را مقید گردانیدہ شروع بعیش و عشرت و لذات جوانی نمود و کار سلطنت مہمل گذاشت و غفلت کمال میگذرانید درین صورت ملک رکن الدین و دیگر امرای باغوای شاہزادہ ابوبکر برادرزادہ اش کہ محبوس بود خروج نمودہ ملک مبارک کبیر را کہ وزیر مدار السلطنہ بود بر دروازہ دولتخانہ کشتند سلطان ازین حالہ واقف شدہ از دروازہ دیگر بدر رفت امرا تعاقب کردہ سلطان را معہ خانجہان کہ از جملہ مصاحبان بود بدست آوردہ بقتل رسانیدند و سر ایشان را بر ہمان دروازہ آویختند و شاہزادہ ابوبکر را از قید بر آوردہ بر سلطنت برداشتند ازین وادی شورشی کہ در دہلی رو دادہ بود زیادہ از یک روز نکشید و فتنہ فرو نشست واقعیت بظہور رسید مدت سلطنت او پنجماہ و ... روز بود ❊

سلطان ابوبکر بادشاہ بن ظفر خان بن شاہزادہ فتح خان بن سلطان فیروز شاہ

باتفاق امرای دولت در سنہ ... بر تخت خلافت جلوس نمود و بعد چند روز چون بر سلطان ظاہر گشت کہ ملک رکن الدین جنیدی وزیر کہ از قتل سلطان غیاث الدین تغلق دلیر شدہ بود

سلطان ناصر الدین محمود شاه بن سلطان محمد شاه

برادر خورد سلطان علاء الدین سکندر شاه بعد رحلت برادر تخت نشین فرمان روائی گشت
و در [illegible] سکه و خطبه بنام خود نموده مواجب و جاگیر سپاه بدستور سابق بحال داشت
و خواجه سرور عرف خواجه جهان را که سلطان محمد شاه او را سلطان الشرق خطاب داده
و ولایت جونپور را بجاگیرش مقرر کرده بود از قنوج تا بهار ضمیمه جاگیر سابق نموده او
استقلال یافته زمینداران آن دیار را مطیع و منقاد گردانیده سکه و خطبه بنام خود کرد
هم درین سال لشکر گران به دفع شیخا کهوکهر که لاهور را متصرف شده بود رخصت گشت
و شیخا دوازده کروهی لاهور محاربه عظیم نموده شکست خورده در کوه جمون رفت و از فوج
لاهور [illegible] دیگر دید درین ایام سلطان بجانب گوالیار حرکت کرد مقرب خان [illegible]
که از امرای کبار بودند در دهلی لوای مخالفت برافراشتند سلطان باستماع این خبر
مراجعت نموده در حوالی شهر رسیده محاصره نمود تا سه ماه جنگ در میان ماند و جمعی
[illegible] سلطان در آمده جماعه باغیه نصرت شاه بن فیروز خان بن سلطان فیروز شاه را از میوات
طلبیده [illegible] در فیروز آباد بر تخت نشانید و فضل الله بلخی عرف بلو خان که [illegible]
[illegible] بخطاب اقبال خان مخاطب گشت در میان دهلی و فیروز آباد جنگ [illegible] ولایات
[illegible] پرگنات میان دوآب و پانی پت و سونی پت [illegible]
[illegible] تعلق بنصرت شاه بود و غیر از [illegible] تعلق بسلطان [illegible]
این هر دو بادشاه هر یک ولایتی را متصرف شده دم استقلال میزدند [illegible]
و فرمان [illegible] بودند مدتی کار و بار ممالک پراگنده و ابتر بود مصرع

پریشان شود کار ملک از دو شاه

اقبال خان [illegible] نصرت شاه بنظر ارادات خود نموده بر مزار شیخ قطب الدین
بختیار کاکی قدس سره کلام مجید در میان آورده [illegible] موافقت [illegible]
روز سیوم اقبال [illegible] خواست که نصرت شاه را [illegible] نصرت شاه
بالضرور [illegible] پیش تا تا [illegible] پانی پت رسانید
و فیروز آباد در تصرف اقبال خان در آمد و او [illegible] بود

توان ریگہاے بیابان شمرد — و بے لشکر شاہ نتوان شمرد

القصہ بعد قطع مراحل بدہلی نزول اجلال فرمودند و در راہ ہر کرا یافتند بتیغ کشیدند و بسیاری را دستگیر نمودند حتی کہ تا رسیدن دہلی قریب پنجاہ ہزار کس اسیر شدہ بودند چون اقبال خان از شہر برامدہ برائے جنگ آمادہ گشت بر چہرہ اسیران بشاشت ظاہر شدہ درین وقت بعرض رسید کہ اسیرانی کہ در لشکر ظفر اثر ہستند فتح اقبال خان استدعا نمودہ خوشحالی ہا میکنند شعلہ غضب و قہر پادشاہی زبانہ زدہ بصلاح دولتخواہان انہمہ یکبار بقتل رسانیدند و متنفسے را زندہ نگذاشتند و جوے خون روان گردید بالجملہ اقبال خان از شہر برامدہ و حرکت المذبوحی کردہ و در حملہ اول گریختہ بشہر در آمد غازیان شہامت کیش تعاقب نمودہ خلق کثیر را کشتند اکثر فیلان و اموال اقبال خان بدست بہادران لشکر منصور افتاد چون اقبال خان صورت احوال بدینمنوال دید تاب مقاومت نیاوردہ بوقت شب ترک عیال و اطفال نمودہ بدر رفت و در قصبہ برن رسیدہ اقامت ورزید سلطان ناصر الدین محمود شاہ کہ برائے سلطنت محض نمونہ بود مضطرب شدہ از زود یکان خود راہ گجرات پیش گرفت **بیت**

بلے ہر جا شود مہر آشکارا — سہا را جز نہان بودن چہ یارا

روز دیگر حضرت صاحبقران شہر را امان دادہ جمعی از ملازمان سرکار را بجہت تحصیل مال امانی تعین فرمودند بعضے مردم شہر از سخت گیری تحصیلداران در مقام بد انکاری آمدہ چندی از مردم سرکار را کشتند اینمعنی باعث التہاب نایرہ قہر و غضب پادشاہی گردید حکم والا بہ قتل و اسیر اہل شہر صادر پیوست دران روز بسیاری از خلایق اسیر شدند و اکثرے بقتل رسیدند و دہلی انچنان خراب شد کہ گویا ساکنان ان مصر اصلا آباد نبودند و نوعے تاراج و غارت گشت کہ ہرگز چیزے از اسباب و اشیائے [illegible] باقی نماند و نہ [illegible] چنانچہ گویند کہ ہر لشکریے را صد و پنجاہ کس از مرد و زن پیر و کودک اسیر و دستگیر شدند و اقمشہ را بسبب تعدد [illegible] دست آمد [illegible]

نظم

[illegible] در بیان [illegible]

ز بس غارت [illegible] — دران شہر [illegible]

ز بسیاری [illegible] — [illegible]

بگشت و بخدمت سلطان رسیده ملازمت نمود سلطان را نمونه ساخته خود سلطنت
میکرد و بر سر تاتارخان در پانی پت رفته او را شکست داد او پیش اعظم همایون ظفرخان
پدر خود که حاکم گجرات بود رفت فیل و حشم و اسباب ریاست تاتارخان بدست اقبال خان
درآمد و از آنجا به دهلی مراجعت کرد چون در هندوستان از بدطینتی امرا هرج مرج روداد
و امور سلطنت اختلال پذیرفت میرزا پیر محمد نبیره حضرت صاحب قران امیر تیمور گورگان
از جانب خراسان آمده از آب سند گذشت و حصار اوچ و ملتان بتصرف در آورده
چند روز در ملتان توقف ورزید حضرت صاحبقران نیز از جانب کابل یورش هندوستان
فرموده بدولت و اقبال تشریف آورده در سنه [illegible] تلنبه را تاخته بملتان نزول اجلال
فرمودند و کسانی را که بدست میرزا پیر محمد اسیر شده بودند بقتل رسانیدند چون خبر به
دهلی رسید اقبال خان بیمناک گشته در مقام فراهم آوردن جمعیت و سامان سپاه
مقید گشت حضرت صاحبقران از ملتان نهضت فرموده براه ریگستان متوجه شدند بعد
قطع مراحل در حوالی بهتنیر رسیده قلعه را محاصره نمودند پس از مجادله و محاربه آن قلعه
تسخیر در آمد و رای دولچی مرزبان آنجا با بسیاری از همراهیان خود اسیر شده بیاسا رسید حضرت
صاحبقران پس از تسخیر بهتنیر بسامانه آمده در عرصه آن قصبه بعرض سپاه فرمان داد و طول
میدان که جای ایستادن نوکر است شش فرسنگ بود و بتخمین تجربه کاران هر فرسنگ
دوازده هزار سوار احاطه میکند پس سوای نوکر هفتاد و دو هزار سوار بوده باشد و عرض
که محل ایستادن نوکر مذکور است کثرت لشکر و فراوانی سپاه ازین قیاس باید
کرد نظم

زهر جانبی رایتی شد پدید — سواران فوج فوج از سپه پدید
علمها برافراخته رنگ رنگ — بپا ورد تیغ و خنجر از گرد رنگ
ز بس جوشش لشکر بیشمار [illegible] — [illegible] زمین تنگ شد بر جهان [illegible]
[illegible] پلنگ را جایگاه — [illegible] اینده هوا با [illegible] راه
[illegible] آن [illegible] تیغ — [illegible] چون برق [illegible] تیغ
[illegible] — [illegible] تیغ [illegible]

[illegible] ظفر [illegible]

بکشتند یا زنده کردند اسیر ◆ زن و بچه شان انچه برنا و پیر
بغارت ببردند چیزے که بود ◆ ز خشک و ترشان برآورد دود
بتاراج بود زر بسیار چیز ◆ بالجمله گرفته سبے برده نیز

حضرت صاحبقران بعد فتح دہلی در عمارت سلطانی نزول اجلال فرموده بار عام داده روز
شنبه [illegible] الاعلی خطیب خوش الحان بر سر منبر خطبه بنام نامی خواند و وجوه دراهم و دنانیر اسم
[illegible] از سکه تیموری سعادت پذیر شد بیت

چون سکه بنام شاه آراسته شد ◆ در چشم ستاره قدر مه کاسته شد

تا دو ماه دہلی پس از کوچ صاحبقران خراب مطلق باند و ساکنان آن مصر که باطراف رفته بودند بعد
آمده آباد شدند بالجمله حضرت صاحبقران بعد تاراج دہلی کوچ کرده بطرف میرٹه رفتند و ان دیار
را تاخته مرد و زن و فرزندان ان نواحی اسیر و قتل نمودند و ازانجا بهردوار گنگ نزول اجلال فرمودند
اما هردوار گنگ مکانی است که دریاے گنگ از کوه سوالک ازانجا بر می آید و اهل هند ان
مکان را بزرگ دانسته اند و اوان معهود بقصد غسل آمده از دحام میکنند و دران مکان موے سر
و ریش تراشیدن از آئین دین و استخوان مردگان درون گنگ انداختن رستگاری فرزندان
می پندارند بعضے اوقات درانجا مجمعے عظیم میشود اتفاق دران زمان که حضرت صاحبقران در هردوار
نزول اجلال فرمودند دران مکان از دحام عظیم بود حکم والا براے قتل عام بصدور پیوست اکثرے
علف تیغ غازیان منصور شدند بقیه از بیم سیف گریخته داخل کوه گشتند ان حضرت ازانجا کوچ فرموده راه
کوهستان کوه سوالک در جمون رسیدند راجه جمون را دستگیر نموده بدین اسلام هدایت نمودند از هردوار تا جمون
[illegible] جهاد کردند دران نواحی خضرخان و دیگر امرائے هندوستان آمده ملازمت نمودند غیر از خضرخان که
[illegible] زاده بود همه را قید نمودند خضرخان را از روے عنایت نوازش ایالت لاهور و ملتان و دیپالپور
[illegible] فرمودند [illegible] گذشت که من سلطنت هندوستان بخضرخان بخشیدیم چون موسم
[illegible] حرارت و حدت آفتاب [illegible] آشناے گردانید
[illegible] حضرت [illegible] ممالک سردسیر بودند از حرارت هند عاجز شده تاب نیاورده
[illegible] حضرت صاحبقران [illegible] هندوستان کوچ فرموده [illegible] توجه [illegible] فرمودند
[illegible] حضرت صاحبقران [illegible] هندوستان [illegible] حضرت شاه سلطان [illegible]
[illegible] فراهم آورده بار دیگر دهلی آمده [illegible]

یافت و برادران دیگر همراه او بودند ملک کالا پدر سلطان بهلول از جانب اسلام خان برادر خود حاکم دوراله بود بعضی گویند با افغانان نیازی بتقریبی جنگ کرده کشته شد و در آن وقت سلطان بهلول در شکم مادر بود و با رادت الهی در نزدیک وضع حمل ناگهان سقف خانه افتاد و مادرش جان بحق تسلیم کرد چون حمل از هشت ماه گذشته بود شکم او را شگافتند سلطان بهلول که رشتهٔ حیاتش از قطع محفوظ مانده بر آمد چون یک ماه شد پیش اسلام خان در سهرند آوردند از انجا که سلطنت هندوستان نصیب آن طفل بود اسلام خان خان مذکور در تربیت و پرورش او بودند اسلام خان نظر التفات بر آن یتیم گماشته برای پرورش حواله دایه نمود و به بهلول موسوم گردانید و ایشان از روی حقارت او را بلو گفتندی چون بحد تمیز و بلوغ رسید آثار حشمت و کامرانی از ناصیه حال فرخنده مال ظاهر و اطوار سروری و سرداری از طرز و وضع او باهر بود اسلام خان نجابت جوهری و فراست طبعی برادر زاده خویش مشاهده کرده او را بفرزندی خود گرفت و دختر فرخنده اختر خود را در عقد مناکحت او در آورد و روز بروز بپایه بلند رسانید گویند روزی ملک بهلول با دو رفیق خود در سامانه رسید و در انجا سید ابن نام درویشی صاحب حال و قال از نزدیکان درگاه ایزد متعال اقامت داشت انوار تجلیات خداشناسی از ناصیه حال او ظاهر و آثار استغراقات ایزدپرستی از اقوال او باهر محاسن سفید بر گرد چهره نورانیش بر سپیدکاری او گواهی داده از تن خاکستر آلودش نور معنی بسان شمع از پرده فانوس جلوه گر گردیده

نظم

ضمیرش مظهر نور الهی | شناسای سفیدی و سیاهی
دلش آئینه ذات معانی | هویدا پیش او راز نهانی
بهر سری فلک را محرم راز | بهر کاری قضا را همدم و راز
چو شمعی مراقب دیده بر هم | لبش لبریز از اسرار عالم

آن درویش بکمال اتقان خود با دعای احزاب الحالی جوی ملک بهلول نظر کرد و گفت بلطف و ... بهلول ... که از شما کسی همت کند و دو هزار تنکه نذر و ... بهلول فی الحال یکهزار و ... تنکه نذر خود موجود داشت پیش درویش نهاد آن بزرگ قبول کرد و گفت که سلطنت هندوستان ... [illegible]

باشند بنبرشه افغانان بموجب اشاره سلطان دربانان را لت زده بزور اندرون در
آمدند و گفتند که ما یان نیز نسل بهلول نوکر خان هستیم از سلام چرا محروم باشیم چون غوغای
و شور گوش حمید خان از حال پرسید گفتند که افغانان سلطان را دشنام کنان می آیند و
میگویند که ما هم نوکر خان هستیم بهلول اندرون رفته ما چرا اندرون نرویم و سلام نکنیم
خان فرمود که همه را بگذارند تا اندرون بیایند افغانان هجوم کرده در آمدند و پهلوی
بر دست کار حمید خان دو نفر ایستادند چون سلطان دید که افغانان بسیار آمدند
و نزدیک اند که از عهده کار ایشان برآیند اشاره نمود درین وقت قطب خان لودی حرم
سلطان زنجیر از بغل برآورده پیش حمید خان نهاده گفت که مصلحت در بیست اگر
شمارا چند روزی در گوشه باید بود بجهت حق نمک حفظت تو میکنم القصه حمید خان را
محبوس کرده بکسان خود سپرد و سلطان دهلی را با خزاین و دفاین و کارخانجات و جمیع اسباب
سلطنت و جهانداری بی مانع مخالف متصرف شد و در سنه ٨٥٥ سکه و خطبه بنام خود کرده
بسلطان علاء الدین که در بداون بود عرضداشت نمود که چون پرورده نمک پدر شما هستیم
در معنی بوکالت شما کار سلطنت را که از دست رفته بود رواج میدهیم نام شما از
خطبه بدر نمی آورم سلطان در جواب نوشت که پدر من ترا فرزند گفته بود ترا بجای
برادر داشته سلطنت را بتو گذاشتم و بر بداون قناعت کردم بالجمله سلطان بهلول
کامران و کامیاب شده بانتظام مهام جهانداری قیام ورزید بعضی امرا که بسلطنت
او راضی نبودند سلطان محمود والی جونپور را طلبداشته تحریص سلطنت دهلی نمودند
او با لشکر گران و سامان بسیار آمده دهلی را محاصره کرد و سلطان بجانب ملتان راهی شده بود
بر استماع این خبر مراجعت نموده رو بدار السلطنت نهاد و بعد رسیدن در جنگ
با سلطان محمود [illegible] کارزار افتاد و سلطان محمود شکست یافته بجانب جونپور رفت
و در سنه [illegible] بار سلطان محمود و بر سر [illegible] لشکر کشید بعد مقابله و مقاتله قرار یافت که آنچه ممالک
در تصرف سلطان مبارک شاه پادشاه دهلی بود در تعلق سلطان بهلول باشند و هر چه
متعلق بتصرف سلطان ابراهیم والی جونپور بود در تصرف و اختیار سلطان محمود
[illegible] دو پادشاه بولایت خود [illegible] شدند و [illegible] ذکر [illegible]
[illegible] قیام [illegible]

از پسران سلطان مرحوم برادر وه یکسان خود سپرده این بیوفائی و بیمروتی را بیرخود روا داشت بیت

منسوخ شد مروت و معدوم شد وفا — زین هر دو نام ماند چو عنقا و کیمیا

و از انجا بدهلی آمده روز بروز قوت و مکنت بهم رسانیده سلطنت بامراد کرد ظاهر آراسته و باطن پیراسته بود بمتابعت شریعت غرا الکمال تقید داشتے و در کل حال سلوک بر مسالک شرعیه و دین پروری نمودے و در داد و عدل مبالغه نمودے بیشتر اوقات بمصاحبت علما و مجالست فقرا گذرانیدے و تفقد احوال فقیران و مسکینان کردے بالاخر در موضع ملاوتی از اعمال سکیت بمرگ طبعی جهان فانی را پدرود کرد نظم

[۱]هشتصد و نود و هشت رفت از عالم — خدیو ملک ستان و جهان کشا بهلول
به تیغ ملک ستان بود لیک دفع اجل — بود محال بشمشیر و خنجر مصقول

مدت سلطنت او سی و هشت سال و هشت ماه و هشت روز

سلطان سکندر عرف شاهزاده نظام خان بن سلطان بهلول

بعضے امرا میخواستند که شاهزاده باربک خلف کلان سلطان مرحوم را سر برآرا گردانند و برخے بر سلطنت اعظم همایون نبیره سلطان رضامند بودند والده سلطان سکندر که زرگر زاده بودند نزدیک سلطان مرحوم از جمیع خواتین قرب و منزلت زیاده داشت و اکثر امرای در حکم او بودند در باب پسر خود پیغام نمود عیسے خان بودے پسر عم سلطان مرحوم که بیت ظاهری چون شیر و شکر و در باطن میان آب و آتش بود دشنامها داده گفت که پسر زرگری زاده را چگونه بسلطنت برداریم باوجود باربک شاه که اصالت و نجابت دارد و آن را قبول کنیم خانخانان فرملی که از امرای نامدار بود گفت دو روز از رحلت سلطان مرحوم گذشته مناسب نیست که بالیه سلطان دشنام دهی عیسے خان گفت تو نوکر هستی ترا چه میرسد که در سخنان خویشی و اقارب دخل کنی خانخانان برآشفت و گفت نوکر سلطان نظام خان هستیم این را گفت و از انجا برخاسته با جمیع امرا اتفاق کرده شاهزاده نظام خان را سکندر شاه خطاب داده و در هشتم [illegible] شعبان بقصبه جلالی بر تخت خلافت متمکن ساخته سکه و خطبه بنام او کردند

[۱] [illegible] جلد اول صفحه ۳۲۹

همی تا برآید به تدبیر کار | مدارای دشمن به از کارزار
اگر پیل زوری و گر شیر جنگ | به نزدیک من صلح بهتر ز جنگ
کند عاقل اندر ره صلح سیر | تو این راه میرو که از صلح خیر

چون سلطان محمود در گذشت و سلطان حسین خلف او بحکومت جونپور متمکن شد با
سلطان بهلول محاربات درمیان آمد و از طرفین مساوات می گذشت نوبتے سلطان
حسین باغواے سلطان ملکه جهان بنت سلطان علاء الدین که در حباله ازدواج و
نکاح او بود با یک لک سوار و چهل هزار پیاده و چهار صد فیل و توپخانه فراوان بر
دهلی سواری کرد و سلطان بهلول بنابر پاس نمک هرچند بملکه جهان عجز و نیاز کرد که ما بنا
از طرف والد بزرگوار ایشان می باشیم و اطاعت قبول مینمایم بر من سواری
مکنید ملکه جهان گوش اجابت اصغا نکرد و سلطان حسین را طوعا و کرها بر جنگ آماده کرد
بالاخر و سلطان بهلول با پانزده هزار سوار آمده صفوف مصاف آراسته کارزار
مردانه و پیکار رستمانه نمود از انجا که قوی باقبال و بیدار بخت بود با وجود اندک لشکر
مظفر و منصور گشت

نظم

سپاهی که باشد اندک و یار بخت | به از بیکران لشکر و کار سخت
که در جنگ فیروزی از اختر است | نه از گنج و بسیاری لشکر است

سلطان حسین شکست یافته منهزم گردید ملکه جهان دستگیر شد سلطان بهلول از روے
مردمی و مروت آن بانو را باعزاز و احترام پیش سلطان حسین فرستاد بعد آن
هفت مرتبه سلطان بهلول با سلطان حسین محاربات روی داد و چند مرتبه صلح
درمیان آمد و بعد سلطان حسین شکست یافته بطرف قنوج و پتنه
رفت مرتبه آخرین شکست فاحش خورده بانگاله رفت و جونپور بدست
سلطان بهلول [illegible] رسیده و سکه و خطبه بنام خود کرده آن ولایت را بمبارک
خان [illegible] امرای بزرگ [illegible] سپرده [illegible] سلطان
علاء الدین [illegible] گوشه اختیار کرده [illegible] تاریخ [illegible] بعد بیست سال
[illegible] سلطان بهلول [illegible] سلطان حسین در [illegible] بجای
حکومت سلطان علاء الدین در بداون رسید و بعد او [illegible] ابراهیم [illegible]

از اقبال و باز و حام باز باید داشت سلطان بر علما بر آشفت که طرف کفار میگیرید علما گفتند که حکم
در کتب اسلاف نوشته اند از اظهار حق باکی نیست بالجمله سلطان خیلی متعصب بود کفار را در
اهانت و ذلت داشتی مقرر کرده بود که هندوان لته کی پارچه نیله بر جامه خود متصل کتف
پیوند کنند تا اطاعت اسلام بظهور رسد و علامت هنود ظاهر گردد کتب هندوان را هر جا نزد
هر کس که می یافتند می سوختند یا در آب می انداختند و هر کس که از کفار دستار می بست جزیه
بقرار اعلی از وی می گرفتند ازین جهت اکثر هندوان لته کی پارچه نیله بر سر می بستند و
ترک بستن دستار نمودند در خفت و ذلت می بودند و آن چنان خوار و ذلیل شده بودند که از قوت
روزمره عاجز و درمانده بودند نوبتی زنار داری را تهمت اسلام کرده بودند سلطان تمامی
علما و فضلای ممالک محروسه جمع کرده دعوای بر و ثابت نمود چون اسلام قبول نه
کرد او را بقتل رسانیدند اول کسی که از سلاطین هندوستان هندوان را خوار و نزار
داشته و بدعوی اسلام برهمن را کشته او بود در رعایت اهل اسلام بسیار کوشیده و
بسلطان در روز عاشوره و عیاد خیرات بسیار نمودی و در مساجد و مدارس امام و موذن و خطیب
و مدرس مقرر کرده وظائف این جماعه از سرکار مرحمت کردی و بخبرداری نسبت باحوال رعیت
و سپاه بجائی رسانید که خصوصیات خانه مردم باو رسیدی بعضی اوقات لباس سلطنت
از بر انداخته تنها در کوچه و بازار رفته از حقیقت احوال امرا و دیگر خلائق مطلع شدی مردم گمان
می بردند که سلطان را جن آشناست که چنین اخبار مخفیه میرساند و بعضی میگفتند که چراغی
از طلسمات بدست سلطان افتاده بود که از اثر دخان آن عالم اجنه ظاهر می شد کیفیت روی
زمین و احوال روزگار سلاطین ممالک و خصوصیات عالم و عالمیان بی کم و زیاد اظهار میکرد
و خزائن و ذخائر اشیای دیگر ممالک بموجب طلب سلطان حاضر می نمود بالجمله سلطان
خیلی هوشیار و صاحب دانش بود بر امرای ضبط درست داشت اگر جایی لشکر تعین میکرد
هر روزه [illegible] تدبیر [illegible] جنگ [illegible] صفوف [illegible] کفار [illegible] و
قراولان [illegible] بجمله [illegible] کلمه [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] که [illegible] زبان می آورد [illegible]

سلطان ازهمانجا بر باربک شاه برادر کلان خود که در جونپور بود رفته پس از محاربه فتح نموده آن
ولایت را بدستور سابق بر برادر خود بحال داشته سکه و خطبه بنام خود کرد و نیز با سلطان حسین
والی جونپور که از سلطان بهلول شکست خورده دور دست رفته بود او را اکثر اوقات با باربک
شاه محاربه می بود جنگ متواتر نموده مظفر و منصور گشت آورده اند که چون نوبت سلطنت
دهلی به سلطان محمد شاه بن سلطان فیروز شاه رسید ملک سرور خواجه سرا را که خطاب
خواجه جهانی داشت بسلطان الشرق مخاطب ساخته بجونپور و آن حدود بجاگیرش مقرر کرده
رخصت گردانید چون سلطان محمد شاه را شوکت و صلابت نماند سلطان الشرق استیلا
یافته پرگنه کول و اتاوه و کنپله و بهرایچ و رابری و بهار و ترهت وغیره از جانب دهلی در تصرف آورده
حکومت باستقلال کرد و در سنه ۷۹۶ سکه و خطبه بنام خود نموده آن ولایت را رونقی تازه
داد بعد چندی باجل طبعی درگذشت مدت سلطنت او شانزده سال

سلطان مبارک شاه پسر خوانده سلطان الشرق یک سال و چند ماه
سلطان ابراهیم شرقی بن سلطان مبارک شاه چهل سال و چند ماه.
سلطان محمود بن سلطان ابراهیم شرقی سی و یکسال
سلطان محمد شاه بن سلطان محمود شاه سه سال و پنج ماه.
سلطان حسین بن سلطان محمد شاه یازده سال

و درین ولا که سلطان سکندر غالب آمده آن ولایت را از سلطان حسین تخلیص نمود اگرچه
سابقا سلطان بهلول نیز آن ملک را فتح کرده بکسان خود سپرده بود لیکن بواقعی به ضبط در
نیامده و درین مرتبه سلطان مظفر و منصور گشته بالکل آن ولایت را بضبط در آورده نمود و آن
ممالک که از تصرف سلاطین دهلی بدر رفته بود بعد یکصد و دو سال ضمیمه ولایت دهلی گردید
القصه سلطان سلطنت باستقلال تمام کرد و مراسم عدل و انصاف بتقدیم رسانید و در عهد
او هیچ کس از امرای مانند رعایا برایا با جمعیت بکار و پیشه خود استقلال داشت
و هیچ امری ... تقید احکام اسلام بسیار متقید بود و تعصب و غلو عظیمی داشت اکثر
بتخانها ... و مدارس تعمیر نمود در شهر او دیگر امکنه هنود و آن را از عقل
... نگذاشت ... از کفار و ... رسم ... توانند از ... خواست
که بتخانهای تهانیسر را انهدام نماید علما گفتند که انداختن بتخانهای قدیم جایز نیست اما ...

خود سلطان بود اغوا نموده مدعی سلطنت ساختند آخرالامر ہمان امرا درمیان آمده مقرر کردند کہ تا سرحد جونپور در تصرف سلطان بوده باشد و در جونپور شاہزاده جلال خان بر مسند حکومت نشیند که در یک ملک دو بادشاه راست نیاید و در یک نیام دو شمشیر نگنجد (۱) **نظم**

بزم دو جمشید مقامے که دید — جائے دو شمشیر نیامی که دید
تنگ بود مملکتے بر دو شاه — کس نشنیده فلکے با دو ماه

بعد رخصت شاہزاده بطرف جونپور وزراے عالی دانش این مصلحت را نه پسندید سلطان فرمان (۲) بطلب شاہزاده فرستاد که بعضے مصلحت باز رو برو باید کرد شاہزاده در جواب گفت که چون در ساعت نیک برآمده ام بالفعل بمنزل مقصود روانه مے شوم و راضی باذن نگفته و عذرها درمیان آورده راہی گشت و قطع منازل نموده داخل جونپور گردید و مسند آراے حکومت شد سلطان امراے آن دیار را امیدوار الطاف بیکران نموده از شاہزاده برگردانید درین صورت شاہزاده پرده از روے کار برداشته علانیه کوس مخالفت نواخته در آن ولایت سکه و خطبه بنام خود کرد و سلطان جلال الدین خطاب کرده لشکر فراہم آورده مستعد بجنگ گردید و باعظم ہمایون شروانی که از امراے کبار صاحب جمعیت بود اتفاق نموده آماده پیکار گردید چون سلطان بدفع این شورش یورش نمود اعظم ہمایون تاب نیاورده و بیچاره شده از شاہزاده جدا گشته آمده ملازمت نمود شاہزاده نیز نادم گشته میخواست که بملازمت برسد لیکن سلطان قبول نکرد و شاہزاده براجه بکراجیت ولد راجه مان حاکم گوالیار پناه برد اعظم ہمایون شروانی با سی ہزار سوار و سیصد زنجیر فیل و توپخانه بسیار بر سر گوالیار تعین شد شاہزاده تاب نیاورده از گوالیار برآمده بطرف مالوه رفت و از انجا بولایت گوندوانه درآمد گوندان از روے نامردی و بیمروتی شاہزاده را دستگیر نموده پیش سلطان فرستادند و سلطان او را بقلعه ہانسی روانه کرده از روے بیرحمی در راه قتل کنانید **نظم**

شربت سلطنت و جاه چنان شیرین است — که شہان از پئے آن خون برادر ریزند
خون آن در دو ولی نعمت ملک مریز — که ترا نیز ہمان جرعه بساغر ریزند

چون سلطان نوجوان بود کارے که پسندیده خود و ران و لایق بادشاہان نباشد بے مشورت وزراے نمود و اعیان دولت را بتقصیرات سهل بلکه بدون تقصیر قید و زندان مے کرد از ین

(۱) ذوالفقند که بادشاهی بشرکت راست نیاید (۲) کسان +

هر دو دست فرمان گرفته بر سر مے نهاد هما نجا یا در مسجد جامع بر سر منبر هر جا که حکم صادر مے شد می خواندند و واقعات ولایت و پرگنات هر روز رسید می از سوانح آن ممالک مطلع شدی بالاخر سلطان بیماری سخت بود داده راه نفس بسته شد و قطره آب درون حلق نرفت از همان بیماری گذشت

نظم

سکندر که بر عالمے حکم داشت | در آن دم که میرفت دنیا گذاشت
میسر نبودش کزان عالمے | ستانند مهلت دهندش دمی
سکندر سفر هفت کشور گشاند | نماند کسے چون سکندر نماند

مدت سلطنت بست و شش سال و پنج ماه

سلطان ابراهیم بن سلطان سکندر بن سلطان بهلول

تخت مرصع و مکلل بجواهر نفیسه آبدار و لولوی غریبه شاهوار آراستند و انواع گلهاے مرصع از گوهر درخشان و لعل بدخشان بران تعبیه نمودند که تماشاے صورت برگ سیرابش هوش نظارگیان مے ربود و مشاهده زیباے درعناے آن ابواب حیرت بر روے تماشائیان مے کشود

نظم

تخت نگویم که سپهر بلند | هفت سر پایهٔ فرش بهره مند
کرده جهان را بسکونت خدم | ثابت مطلق به ثبات قدم
صد قدم ایدهم و خاقان به پیش | او نرود یک قدم از جاے خویش
پایش چهار و شکند راه گشت | گر به هر کنده کر پاے گشت
پیشش مرصع به بساط زمین | بر سر او شه شده زانو نشین

سلطان بران تخت جلوس نموده سکه و خطبه بنام خود رواج داد و تقیض ضبط و تسلط و صلابت که امرا از پدرش زیاده بود واعدی را از ارکان دولت مجال نبود که سر موتخلف از امر تواند نمود از انجا که واقع طبیان سیه باطن براے گرمی هنگامه خویش نمیخواستند که فرمان روائے مستقل و متسلط بوده باشد لهذا بعضے امراے شاهزاده جلال خان را که برادر

مدت سلطنت بست و شش سال و پنج ماه فرشته جلد اول صفحه ۱۸۲ ، طبقات بست و هشت سال و پنج ماه [illegible] فرشته جلد اول صفحه ۱۸۳ ۱۲

محمد بابر بادشاه در کابل رفته پناه برد واستدعای تشریف شریف بهندوستان نمود چنانچه حضرت بادشاه باعظمت وتمکنت وشوکت وحشمت تمام بهندوستان آمده درمقام پانی پت جنگ کرده منظفر ومنصور شدند وسلطان ابراهیم درآن کارزار کشته شد ایام سلطنت او هفت سال از ابتدائے سلطان بهلول تا اقامت سلطان ابراهیم سه تن مدت هفتاد ویکسال وپنج ماه وهشت روز جهانبانی کردند ازینجا سلسله لودیان منقطع گردید رباعی

بیا بگوی که پرویز از زمانه چه خورد | برو بپرس که کسری زروزگار چه برد
گرو گرفت ممالک بدیگری بگذاشت | درونهاده خزائن بدیگرے بسپرد

حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه بن عمر شیخ میرزا ابن ابوسعید میرزا ابن سلطان محمد میرزا ابن جلال الدین میران شاه میرزا ابن حضرت صاحب قران امیر تیمور گورگان وذکر تیمور هم درین است

منتظران اخبار سلاطین ومترصدان اسمار خواقین پوشیده ومستور نماند که ایزد سبحانه وجل شانه بمقتضائے حکم محکم وامر مبرم خویش نظام مهام عالم وعالمیان وسرانجام امور جهان وجهانبانان برابطے که باید ودر صورتے که شاید بحسب ارادت ازلی ومصلحت لم یزلی بمنصه ظهور مے آورد وهر بنده را در خور استحقاق ذاتی واستعداد جبلی گوهرے او بمرتبه از مراتب قائم رسانیده وتشریفے که سزاوار بالائے والائے او می باشد کرامت میفرماید چون محمد بابر تعنا وقدر سلطنت هفت اقلیم درمکامن قوة برائے حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان در حجره نهاده بودند در ایام رضاع انوار سروری وسرودی از پیشانی نورانی آن حضرت واضح ولطوار خلافت ورعیت پروری از خطوط دست والا لایح بود بعد ازانکه سن مبارک بحد تمیز رسید از ریاض حرکات وسکنات بوئے سلطنت وجهانداری چون نکهت ریاحین از نسیم بهاری میدمید واز مجاز بی گفتار وکردار نوجهانبانی مانند بارقه برق از ابر آذری میدرخشید با همرازان وهمسران در بازی سے بودند غیر از حکایات حکم رانی وفرمان روائے هرگز آوردند ودر بازیها هم بحث لشکر کشی وصف آرائے می بود نظم

ببازی اگر تیرش آهنگ بود | حدیثش زو بیم او ز جنگ بود

جهت امرا آزرده خاطر می بودند مهابت و صلابت سلطان که در ابتدائی بود از دل امرا زایل گردید
واختلال در کار سلطنت راه یافت از تلون طبیعت پادشاهان پر حذر باید بود گاهی بسلامی برنجند و گاهی
بدشنامی خلعت دهند اگر در مقام عنایت باشند از هزار تقصیر در گذرند و اگر عتاب کنند بیگناهی
را بشهرستان عدم فرستند و اگر بنده نوازی فرمایند گناهگاران را نوید نجات دهند و اگر بر اعراض
آیند مخلصان راسخ الاعتقاد را از ذروه عزت بخاک اندازند القصه میان بهویه (۱) را که از سادات
عظام و وزرائی کرام بود بدون وقوع تقصیر مقید ساخت و غیر از ظهور جرمی که ازو قتل
لازم آید آن بیگناه را باغوائی بداندیشان بقتل رسانید گویند که میان بهویه نوعی دانش و حکمت فرا
داشت که روزی سلطان سکندر دانه غله موتهه که در مسجد جامع بنظرش در آمده بود برداشته
بدست میان بهویه داد او کورنشات بجا آورده بمقتضائی فکرت بلند بخاطر آورد که چون این
سعادت دست بوس پادشاه یافته فکری باید کرد که حیات ابدی یابد آنرا در باغچه نشیمن
خود کاشته مراسم حزم و احتیاط در پرورش آن بکار برد از و چند خوشه بر آمد چون پخته شد
زیاده از دو صد دانه بهم رسید همچنین چند سال علی التواتر کاشته و حاصلات آن سال بسال
بهم رسانیده مبلغی فراوان پیدا کرد و از آن مبلغها در شهر دهلی مسجدی بعمارت متین احداث
نموده حقیقت این دانه و احداث مسجد بعرض رسانید سلطان بر عقل و دانش او آفرین کرده
بعنایات پادشاهانه و افزایش مواجب سرافراز گردانید و آن مسجد باسم موتهه موسوم گشت و تا
حال در دهلی قائم است و بهمان نام شهرت دارد بالجمله سلطان چنین وزیر صائب تدبیر را ناحق
کشت و اعظم همایون شروانی را که محاصره گوالیار داشت در آگره طلبیده قید کرد اسلام خان پسر
او که حاکم مانک پور بود سر بغی بر داشته چهل هزار سوار و پانصد زنجیر فیل یکجا کرده آماده پیکار
گردید و پیغام نمود که اگر اعظم همایون را از قید خلاص سازند دست از مخالفت برداشته
شود سلطان این معنی را قبول نکرده لشکر بر سر او تعین نمود و مقابله و مقاتله عظیم در میان آمد و
و اسلام خان در معرکه کشته شد و اعظم همایون در زندان خانه وفات یافت و بهادر خان (۲)
پسر دریا خان صوبه دار بهار بغی ورزیده قریب یک لک سوار یکجا کرده تا ولایت سنبهل تصرف
شده خود را سلطان محمد خطاب کرده سکه و خطبه بنام خود نمود و همچنین بهر طرف افغانان روگردان شده
بمخالفت برافراشتند و دولت خان لودی بمخالفت ورزیده از لاهور پیش ظهیر الدین

(۱) تاریخ فرشته جلد اول صفحه ۱۹۱ میهورا نوشته (۲) بهادر خان [illegible]

کله داری که سرکش بود و بے باک | سرش را با کله افگند بر خاک
خسان را پاک کرد ے ہر دیارے | بگلزار زمین نگذاشت خارے

مدت سی و پنج سال سلطنت باستقلال کمال کرده در سنه ۸۰۷ در مکان ابدار(۱) ہفتاد و فرسخی از سمرقند که متوجه فتح خطا بودند در عمر ہفتاد و یک سالگے به بیماری سخت رحلت نمود۔ منظم

سلطان تمر آنکه مثل او شاه نبود | در ہفت و صد و سی شش آمد بوجود
در ہفتصد و ہفتاد و دوم کرد جلوس | در ہشتصد و ہفت کرد عالم پدرود

جلال الدین میران شاه میرزا:۔ پسر سوم حضرت صاحبقران حکومت عراقین و آذربایجان و دیار بکر و شام داشت در ۸۱۰ سنه با قرا یوسف ترکمان در حوالی تبریز جنگ کرده درجه شهادت یافت۔

سلطان محمد میرزا:۔ پسر دوم جلال الدین میران شاه میرزا در خدمت خلیل سلطان میرزا برادر کلان خود که فرمان روائے توران بود بسپه سالاری و سرداری میگذرانید چون خلیل سلطان میرزا بجانب خراسان رفت در صحبت میرزا الغ بیگ ولد شاه رخ میرزا ابن حضرت صاحبقران که بنی عم بوده باشد میگذرانید میرزا الغ بیگ در علم نجوم مهارت کمال داشت حقیقت گردش افلاک و شرف و ہبوط کواکب از صفحات آسمان میخواند و بدون مشاهده کتب نجوم از کمال اشتغال از تخریج و تدخیل ستارگان به بروج و خصوصیات نتایج آن خبر میداد و بے اظہار اسرار و ابراز دارد از سرایر نهانخانه دلہائے مردم احوال و مال ہرکدام معرض بیان مے آورد و اکثر احکام زیج که مشہور دانشمندان این علم از میرزا یادگار است و در کتب نجوم مرقوم القصه سلطان محمد میرزا که ہمراه الغ بیگ میرزا میگذرانید باجل طبعی درگذشت۔

سلطان ابو سعید میرزا۔ ولد سلطان محمد میرزا در بست و پنج سالگے سریر آرائے سلطنت گردید ہیزده سال حکومت ترکستان و ماوراء النهر و بدخشان و کابل و غزنین و قندہار حدود ہند وستان نموده در آخر عمر عراق نیز گرفت در ۸۷۳ سنه از اتفاقی که روداد بدست ازون حسن ولد میرزا یوسف حاکم آذربائیجان افتاد یادگار میرزا نبیره چہارم شاہرخ میرزا که ہمراه بود سلطان را بقتل رسانید۔

سلطان عمر شیخ میرزا:۔ پسر چہارم ابو سعید میرزا حکومت فرغانه و ولایت اوزجند(۲)

---

(۱) ہمایوں نامہ اکبرنامہ دفتر اول صفحہ ۴۰ موضع اترار نوشتہ (۲) اوزجند۔ اکبرنامہ دفتر اول صفحہ ۲۰۳

بائیں فرمان دہی داشت میل — شدندی برش کودکان خیل خیل
یکے نصب گشتے برسم وزیر — دگر چو اسیران خدمت پذیر
زچوب وزلی ادمی ساختے — بکارے زہر سو برو تاختے
چنان فرض کردی کہ فرمان تخت — بہ پرغو درآوردی اوراز تخت
چوروشن شدی جرم بر کہترش — بریدی دہم نیزہ کردی سرش
سزاگفتی این است بر کہتران — نہ پیچند دیگر سر از مہتران
بجد بود مانند بازے او — ببازی شدی سرفرازے او
شب و روز در رزم بود و شکار — دل وجان در اندیشۂ کارزار

القصہ در خدمت ترمہ شیرین خان[1] والئے توران از نسل چنگیز خان کہ باہم جدی بود آن حضرت بسر مے بروند و بمقتضائے شجاعت ذاتی و دلاوری گوہرے روز بروز برتبہ بلند کائزے بشدند حتی کہ پایۂ قدردان حضرت از جمیع امرائے عالی گشت و بدرجہ امیرالامرائے پیوستند و در تاریخے کہ امیر طراغان[2] پدر بزرگوار ایشان کہ ترک امارت کردہ در گوشۂ قناعت بیاد رب العباد اشتغال داشت ودیعت حیات سپرد آن حضرت در بست و پنج سالگی بود مہ از روشنی کوکب و بلندی طالع و ارجمندی بخت و یاوری اقبال در ۷۷۱ سنہ ہجری بعد وفات ترمہ شیرین خان والی توران در خطہ دلکشائے بلخ بر سریر فرمان روائے و تخت جہانبانی جلوس فرمودہ سکہ و خطبہ بنام خود کردند و سمرقند را دارالسلطنت قرار دادہ لوائے عالمگیری و گیتی آرائے برافراختند و کوس جہان ستانی و مملکت پیرائے بلند آوازہ ساختند چنانکہ در اندک زمانے ولایت ماوراءالنہر و خوارزم و ترکستان و خراسان و عراقین و آذربائیجان و فارس و مازندران و کرمان و دیار بکر و خوزستان و بصرہ و شام و روم و کابلستان و زابلستان و گرجستان و ہندوستان و دیگر ولایت در حوزۂ تسخیر در آوردہ نقش منابر جمیع ممالک بخطبہ دبیر وجود را ہم و دنانیر سکہ بنام نامی مدارج و لوا فرمان را بہ روئے زمین را فرمان پذیر خویش گردانید۔ نظم

ولایت ہمہ گشت از قاف تا قاف — سپہ کاران فرو مردند ز اطراف
ندا انداز جہان صاحب کلاہے — کہ در پیشش ترفت از دیدہ راہے

[1] ترمہ شیرین خان۔ اکبرنامہ دفتر اول صفحہ ۷۸ [2] امیر طراغائی اکبرنامہ دفتر اول صفحہ ۶۲

بافلاک سخن میگوید و کوه سرکوبش از غایت بلندی باسمان همسری مے جوید فضاے نگارینش از خلد برین نمونه و سواد بهارینش از روضه رضوان نسخه زمینش سراسر اشجار و فواکه خیز باغهاے سیرابش همه نزهت انگیز و باد بهاریش دلهاے افسرده را اعجاز عیسوی بکار مے برد و هواے نوروزیش بجانهاے پژمرده مانند دم مسیحاے شگفتگی مے بخشد شیرین کاری میوهاے رنگارنگ و لذت بخشی فواکه هاے گوناگون هندوستانیان را کابلی میسازد دسازگاری هوا وخوشگواری آب اهل هند را هواے هند از دل مے براندازد **نظم**

حق نگهدار شهر کابل باد | این چمن تا جهان است پرگل باد
در هواے بهار او شاید | که بتن روح رفته باز آید

آنحضرت از هواے کابل بغایت خوشوقت شده آنرا دار السلطنت قرار دادند ودر ایامے که نشاط بهی عروس جهان را هر هفت میکرد و وایه نوروزی شاهد روزگار را زیب و زینت میداد و ابر بهاری گلشن گیتی را آبروے می بخشید و از نسیم مسیحاے نفس درآبدان نباتات روح میدمید بموجب حکم والا متصل شهر باغی مطبوع و دلکشا و گلشنی مسرت بخش و نزهت افزا طرح افگندند که از طراوت و نضارت دم مساوات بباغ جنت میزد و ابجوے از گذرگاه آورده درآن نزهتکده روان کردند که وزیعه طراوت دایمی تواند بود و نگارین گلشنی که اگر بگلشن خلد برین نسبت داده آید لایق بود و نگین گلبنے که اگر ببوستان بهشت تشبیه کرده شود بنفس الامر موافق دیده در تماشایش چون دیدهٔ نرگس از حیرت بازمیماند و زبان دربیان ثنایش همان سوسن حرف زدن نمے تواند سرو سفید ارش از نهایت بلندی سر بفلک کشیده دارد و عرعر و چنارش از غایت بالاے شاخ باسمان مے برآرد و هر درخت جوان بخت از بسیارے اثمار چون پیران پشت خمیده و میوه حلاوت اندوز مانند حلواے بهشتی بے حرارت آتش ورسیده و درختان نوخیزش مانند قامت شاهدان سهی بالا دلاویز و نهالان سبز قبایش چون دلبران سبز پوش مسرت انگیز **نظم**

خاکش از فرط خوشی عبیر سرشت | میوه هایش چو میوه هاے بهشت
میوه چند دان کنم تعداد | تا بهر میوه بار شاخ مراد
گر نه انواع سیب یاد آرم | نتوانم که میوه ها شمارم

ونخشب داشت درخطهٔ اندجان که تخت گاه فرغانه است بسبب شکستن جرکه عمارت سلطانی بر آن بود در ۸۹۹ھ و در عمر سی و نه سالگی برحمت حق پیوست در آن وقت سلطان احمد میرزا برادر کلان عمر شیخ میرزا سلطنت سمرقند داشت بر سر اندجان لشکر کشیده مدتے محاصره نمود باراده الٰہی لشکر بابر بیسر لشکر یانش غلبه آورد واکثر مردم وچار پا تلف شدند ازینجہت ازانجا غایب وخاسر باز گشت؛۔

حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه بن عمر شیخ میرزا

در دوازده سالگے ۸۹۹ سنه در اندجان بر سریر سلطنت نشسته یازده سال در ماوراالنهر باسلاطین چغتا واوزبک محاربات سخت نمود وسه نوبت بر سلطان احمد میرزا عموے خود غالب آمده فتح سمرقند کرد ازانجا که مشیت ازلے بر آن رفته بود که گوهر یکتائی اقبال آنحضرت بمنصهٔ ظهور رسانیده شود وکشور هندوستان به پرتو آفتاب عالمتاب شرق دولت گردد واز شعشعهٔ نیر جهان افروز این سلسله علیه اقلیم هند فروغ جاوید پذیرد آخر کار در آن ولیس فتح البابی که در خور همت آنحضرت نگشت ناگزیر از سمرقند برآمده با معدودے روانه شده ودر بدخشان رسیده بخسرو شاه جنگ نموده فتح یافت وازانجا کابل آمده از محمد مقیم ولد ذوالنون ارغون که او با عبدالرزاق میرزا ابن الغ میرزا بن ابو سعید عم زاده آنحضرت جنگ کرده مظفر شده اندنے بر کابل تصرف داشت مستخلص نمود ومحمد مقیم شکست خورده از کابل پیش شاه بیگ برادر خود که حکومت قندهار داشت رفت وآنحضرت باستقلال کمال مسند آراے کابل وبدخشان گردیده بعیش وعشرت اشتغال ورزیدا زین پیش اولاد حضرت صاحبقران را میرزا گفتندی در ینولا آنحضرت خود را بادشاه خطاب کرده در مسرت وکامرانی وبزم بهجت وشادمانی آراست تمام ایام بهار کابل بفرح وسرور گذرانید وهوائے آن خطهٔ دلکشائی بر مزاج اقدس سازگاری نمود وفواکه وآب وگل او افتاد بے شائبهٔ تکلف تعریف وتوصیف کابل جنت مثل از کالبد بیان وقالب شرح افزون است شهریست بند گک جمیع حصارے آراسته وبعمارات عالیه پیراسته مصریست سترگ از قرار هفت کشور ستمور واجناس عجیبه ربع مسکون مملو بازار مسقف با بیوت دلپذیر تعمیر یافته ودر شسته دکاکین مانند نظم جواهر انتظام پذیرفته قلعه آهنین بنیاد حش از زبان کلکا

بدرا اول عرف لمغان مرتبه سوم در سنه ۹۲۵ بهیره پنجاب مرتبه چهارم در سنه ۹۳۰ تا لاهور و دیپال پور مرتبه پنجم در سنه ۹۳۲ چون از بدسلوکی و بیدادی سلطان ابراهیم اکثر امرا برگشت و در اکناف بلاد فتنه و فساد برخاست و در هر طرف نوکران سلطان بغی ورزیده دولت خان و غازی خان از لاهور عرضداشت مشتمل استدعائے تشریف آوردن بخدمت حضرت پادشاه نوشته و بعد آن دولت خان از لاهور روانه کابل گشت لهذا قصد هندوستان فرموده بعضے امرا را پیش از خود بلاهور و دیگر اماکن انطرف فرستادند آنحضرت نیز بدولت و اقبال نهضت فرموده مانند خورشید از برجی به برجی و چون کواکب از مکانے بمکانے قطع منازل نموده برکنار آب سند رسیده بهال واجب[1] لشکر منصور بنظر والا در آوردند عدد سوار و پیاده از سپاهی و سوداگر و اکابر و مسافر بده هزار رسید درین اثنا خبر آمد که دولت خان و غازی خان از عهد و مواثیق برگشته چهل هزار سوار و پیاده جمع کرده حصار کلانور را متصرف شده اند و با امرائے بادشاهی که پیشتر در لاهور رسیده بودند عزم جنگ دارند و از مردم بادشاهی سیالکوت نیز انتزاع نموده اند آن حضرت باستماع این خبر بسرعت متوجه شده برکنار آب چناب حوالی قصبه بهلول پور نزول اجلال فرمودند و حکم شد که سیالکوت را خراب کرده ساکنان آن جا را در بهلول پور آباد گردانند از انجا پیشتر روانه شدند اتفاقاً پیش ازین چند روز عالم خان و دیگر امرائے سلطان ابراهیم منحرف شده لوائے مخالفت برافراشته قریب چهل هزار سوار یکجا شده با سلطان آماده پیکار گشته عازم دهلی گردیده بودند سلطان بمقابله آنها برآمد آن مردم بجنگ روز صلاح ندیده شبخون آورده بسیارے از لشکریان سلطان کشته و خسته گردیدند روز دیگر محاربه سخت نموده منهدم شدند بعد رسیدن در سهرند خبر نزول رایات عالیات حضرت بادشاه در حدود سیالکوت شنیده عازم درگاه والا شدند و با دراک سعادت ملازمت مورد الطاف بیکران گردیدند آن حضرت از سیالکوت متوجه پیشتر شده براه پسرور بکلانور تشریف بردند و از انجا کوچ فرموده قلعه ملوت بتسخیر در آوردند و غازی خان که از عهد برگشته بود و از رعب و خجالت قرار بر ملازمت ندید و بالاخر نادم گشته جلا از وطن گزید بحسب صلاح دولتخواهان دولت خان را با رفیقانش در قلعه ملوت محبوس نمودند در میان حبس مرغ روح او از قفس بدن پرواز نمود آن حضرت از آنجا روانه شده

---

[1] [illegible] سپاه ۱۲۰

به گلابی کنم نفس مشکین | تا کنم سیب سرخ را تحسین
وصف زرد آلو ار کنم بنیاد | سازم اول دل و زبان را شاد
دم نیارم زدن ز شفتالو | کین سخن را دگر بود پهلو
چون در آیم بوصف آلوچه | فکرتم گم بود درین کوچه
سرخ آلو به پیرس و آلوانش | تا نیاید بجنت بستانش
گرد بیدانه توت طبع نواز | مرغ دلها اسیر دام نیاز
وصف انگور اگر بنظم آرم | مست گردد خرد ز گفتارم
شکر انگور از شکر خوشتر | کام امید ازو پر از شکر
صاحبی صاحبان دانش را | صاحبی دلپذیر روح افزا
ورحسینی سخن چه گویم راست | دل عشاق ازو به برگ نواست
چو بوصف انار پردازم | حقه طبع پر گهر سازم
آلو و انگور و فندق و امرود | چون کنم تا زوصف هر یک بود
یادم آید چه گویم از بادام | چشم آن سرو قد سیم اندام
دهنم همچو پسته ماند باز | بس کنم تا نهان بماند راز

در ایام بودن آنحضرت بخطه دلکشای کابل سال ۹۱۱ سنه زلزله عظیم واقع شد فصیلهای قلعه واکثر منازل بالای حصار و عمارات شهر از شدت زلزله افتاد و خانهای موضع لمغان بالتمام انهدام یافت سی و سه مرتبه زمین در یک روز جنبش آمد اساس عمر بسیاری مردم و دیگر ذیحیات فرو ریخت و تا یک ماه شب و روز یک دو سه مرتبه زمین در تزلزل بود و در میان لمغان و بیگ توت[1] پارچه زمینی که عرض آن یک گتهه بانس یعنی شصت ذرع بریده یک تیرانداز پایان رفت و از جای بریده چشمهای آب پیدا شد و از استرغچ تا میدان قریب شش فرسخ آنچنان زمین شگافت که بعضی از اطراف او برابر فیل بلند شده بود در آغاز زلزله از سر کوهها گرد و باد بشدت تمام برخاست و آثار قیامت ظاهر شد در همین سال در هندوستان نیز زلزله عظیم عام شده بود بالجمله آنحضرت در کابل بوده بمقتضای دلاوری فطری و جرات خداداد کمر همت بتسخیر هندوستان بستند پنج مرتبه از کابل یورش فرمودند مرتبه اول در ۹۱۰ سنه تا تربیله از توابع ملتان مرتبه دویم در ۹۱۳ سنه براه جوز کابل تا نواحی

(۱) لمغان و بیگ توت - اکبرنامه دفتر اول صفحه ۹۰ (۲) برنیه

دوش و دلیری را باجان بازی هم آغوش کرده ملا اورند دواد مردانگی و مردی داده
بسان رستم و افراسیاب و مانند اسفندیار و سهراب بجنگ پرداختند **نظم**

دو دست او دریده بکوشش برون	بهر دست شان تیغ الماس گون
بهر جا که بازو برافراختے	سر فیل را زیر انداختے
بیک زخم خرطوم میشد جدا	تو گوئی که از کوه افتاد اژدها
به پاشید خرطوم فیلان ز تیغ	تو گوئی همه مار بارد ز میغ

بتکفلان قوی جانه از طرفین بتو پهای زلزله افگن و ضرب زنهای کوه شکن آتش
در دادند از صعوبت صدا تزلزل در زمین و آسمان افتاد و غریو تحیر از کون و مکان برخاست
زهرهٔ سامعان شگافته شد و گوش شنوندگان انباشته گشت خرمن هستی بسیاری
از بوارق ضرب آنها سوخته گردید دود اجل در دماغ اکثرے پیچید از کثرت دود دخان عرصه
نبرد و وغی تاریک شد که تا زمان همجبره آدمی و اسپ محسوس نمے گشت و فرط بخار
مانند ابر سیاه سطح هوا را بنهج تیره ساخت که گویا شب دیجور نقاب ظلمت بر رخ روز انداخته
و دود مانند دیوانگان ژولیده مو مضطربانه بر روے زمین مے دوید دخان در رنگ گرد باد
بپاے شتاب باوج فلک مے پیچید **نظم**

ز دلبین دود کاندر فراز فرود	سیه شد بیک بار چرخ کبود
چنان دود شد سوی گردون شتاب	که شد چشمهائی کواکب پر آب

از آنجا که از وقت ازل دو مشیت لم یزلی بآن رفته بود که رشتهٔ سلطنت لودیان منقطع گردد و ممالک
هندوستان و محل رایات عنایت این خاندان والاشان مورد امن و امان شود هر قانی قضا گریبان
جان سلطان بدست اجل گرفته بمقابله بهادران لشکر اقبال که چون سد روئین بلباس
آهنین آراسته و بزیور فتح و نصرت پیراسته بودند کشیده آوردند از سرد و طرف
مبارزان شجاعت نشان داد جانفشانی و جانستانی دادند و مراسم قتال و جدال بتقدیم
رسانیدند و کارزار عظیم ز دو داد و آتش پیکار مشتعل شد بالا آخر نسیم فتح و ظفر از مهب
اقبال وزیدن و غنچه مراد در گلبن آمال شگفته گردید و سلطان ابراهیم ناگهان دگوشه گشته
شد و اکثر اعیان لشکر یانش علف تیغ بیدریغ گشته طعمهٔ زاغ و زغن گردیدند پنج شش هزار
آدم نزدیک نعش سلطان بمقتول گشته افتادند و بقیة السیف منهزم گرفته سر در بیابان

بانباله رسیده ازان منزل شاهزاده محمد همایون میرزا را بتسخیر حصار فیروزه رخصت فرمودند شاهزاده جوان بخت
دران سرزمین رفته داد مردانگی و دلاوری داده آن نواحی را مسخر گردانیده بملازمت رسید و بجلدوی این خدمت حصار
فیروزه و یک کرور تنکه نقد بشاهزاده مرحمت شد و در منزل انباله خبر رسید که سلطان
ابراهیم با یک لک سوار و توپخانه بسیار و هزار فیل کوه شکوه بقصد جنگ از دهلی بر آمده منزل
بمنزل مے آید آن حضرت از انباله راهی گشته بعد قطع منازل و طے مراحل در والی شهر
پانی پت رسیده نزول اقبال فرمودند سلطان ابراهیم نیز در نواحی آن شهر رسیده در
استعداد پیکار گردید هر روز از طرفین دلاوران جنگ آور داد مردانگی میدادند و مجاهدان لشکر
بادشاهی بتائیدات الهی غالب می آمدند و سور و تحسین و آفرین مے شدند سلطان ابراهیم با دولت
و حشمت بسیار و مهابت و صلابت تمام بقصد جنگ و محاربت بر فیل آسمان شکوه سوار گشته
روی به معرکه آورد ❊

بیت

چو از خاک بر باد صرصر نشست ... براهیم گفتی براذر نشست

افغانان دران کارزار فیلان کوه کردار انتخاب کرده بجیم و دیگر سلاح آراسته
بر لشکر بادشاهی سر دادند آن عفریت پیکران از تندخوئی و هیبت جسم سایه هر طرف که میدویدند
صف مغلیه را برهم میکردند و بهر جانب که روے آوردند توزک جمعیت مغلان از هم میگسیختند
از صدمات فیلان با دتنگ اسپان مغلان که هرگز چنین مهیب صورت ندیده بودند
تاب نیاورده پیش نے توانستند رفت و هر کس که از دلاوران لشکر بادشاهی بجرات و جلادت
پیش میرفت بخرطوم فیلان گرفتار شده بخاک برابر میشد ❊

نظم

چو جنبید خرطوم فیلان مست ... در اعضائے مغلان در آمد شکست
ز خرطوم فیلان پر عربده ... بلائے سیه زآسمان آمده
ز دندان بزخم آتش انگیختند ... همه خاک با خون در آمیختند
یکے را بدندان بر آویخته ... یکے را بزانو در آمیخته

دراینوقت حضرت بادشاه نظر بر لشکریان خویش انداخته و غلبه فیلان و اضطراب دلاوران
ملاحظه کرده سخنان عنایت اسلوب و مقدرات همت بخش بر زبان مقدس آورده فرمودند که اے
مردان بکوشید تا جامه زنان نپوشید همگنان کمر همت بسته دلاوری را با جانسپاری

دادند و سلک جمعیت ترک

بطریق سیورغال مقرر گشت والدہ سلطان ممنون عنایت بے غایت گردیدہ یک قطعہ الماس کہ ہشت مثقال وزن داشت و تخمینا بصران جواہر شناس قیمت آن نصف خرج یوم معمورہ ربع مسکون بود میگفتند کہ آن الماس از خزانہ سلطان علاء الدین است کہ او را از اولاد راجہ بکرماجیت بدست آمدہ بود پیش کش حضرت بادشاہ نمود القصہ آنحضرت در آگرہ نزول اجلال فرمودہ بانتظام مہام پرداخت و تمام ایام برسات کہ بمقتضائے نزاہت ہوا و رشحات غمام و تازگی روزگار و سرسبزی زمین و رسیدگی میوہ ہائے بہار ہندوستان است بعیش و عشرت گذرانیدند و از عدل و انصاف جہان را رونق بخشیدند و از بخشش و بخشائش جہانیان را کامیاب فرمودند - بیت

اسودہ جہان بدولت او افروخت نظر بطلعت او

چون ایام برسات بانقضا رسیدہ ابر از بارش شبانہ روزے آرمیدہ چہرہ آسمان از حجاب سحاب و روے زمین از نقاب آب نمودار گردید لطافت ہوا پردہ ابر از میان افلاکیان و خاکیان برکشید شدت آفتاب و سوزش گرما کہ ساکنان خطہ وجود و متوطنان عالم شہود را در تپ و تاب داشت فرونشست اہل روزگار کہ از کثرت آب و خلاب و فرط تاب آفتاب پائے تردد در دامان تعطیل کشیدہ بودند کمر ہمت بہ تحصیل مقاصد بربستند موسم تردد و جولان شجاعت شعار و زمان جولان گری بادپایان برق رفتار در رسید آنحضرت بعد روز دسہرہ کہ آن ہندی جشن است باستیصال مخالفان بے اعتدال و پامال ساختن بدل متوجہ شدند بعد رین اثنا رانا سانگا کہ از راجہائے عظیم الشان ہندوستان بود باغوائے حسن خان میواتی بالشکر فراوان و توپخانہ بے پایان بجرات و جسارت تمام از مکان خود روانہ شدہ در بیانہ کہ متصل آگرہ واقع است بقصد محاربہ با آنحضرت در رسید و نیز جمعی افغانان کہ با سلطان ابراہیم ہم مخالفت داشتند با پنجاہ ہزار سوار و فیلان بسیار از جانب قنوج خروج کردہ بہار خان ولد دریا خان را بسلطنت برداشتہ سلطان محمد لقب کردند و شورش عظیم بہر طرف برخاست و در اقطار ممالک فتنہ و فساد رو داد امرائے کابلی کہ خود دلیر و بیارستہ دلیر بودند چہ از شدت آمدن بافراط گرما و چہ از بسیاری ترددات محاربات و چہ از غلبہ رانا سانگا و افغانان و چہ از بے ہمتی خود ہا

---

(۱) بہار خان

نهاده بدر رفتند نظم

ز ز انگونه پیکار آمد پدید | که شرح گردد بگفت و شنید
ز پس کشتگان شد زمین ناپدید | تو گفتی که روز قیامت رسید
در آن ره ز بس کز عدو کشته شد | بیابان همه پشته بر پشته شد
شد از کشته برکشته بالا و پست | بتاراج جان مرگ بکشاد دست
ز بس کشته افتاد در کوه و دشت | جهان گفت بس بس که از حد گذشت
گر این جنگ رستم بدیدی بخواب | شدی از نهیبش دل و زهره آب

بالجمله بتایدات الهی فتحی که بادشاهان پیشین را میسر نشده بود و مقدمه تمام فتوحات هندوستان تواند شد چهره ظهور بر افروخت و خرمن دولت و حیات سلطان ابراهیم از برق تیغ آنحضرت پاک بسوخت بعد ظهور چنین فتح شگرف حضرت بادشاه جبین نیاز بر زمین عجز نهاده سجدات شکر و سپاس به درگاه بادشاه حقیقی بجا آورده متوجه دهلی شدند و در آن مصر جامع که تخت گاه سلاطین هند است رسیده سکه و خطبه بنام نامی خویش نمودند قطعه

ظهیر الدین محمد شاه بابر | سکندر شوکت و بهرام صولت
بدولت کرد فتح خطه هند | که تاریخ آمدش فتح بدولت

درهائے خزائن که گرد آورده چندین سلاطین بود کشوده هفتاد لک تنکه سکندری بشاهزاده محمد همایون میرزا و یک خانه خزینه بے آنکه تحقیق شود ضمیمه انعام فرمودند و ده لک تنکه بهر یک امرا مرحمت شد و تمامے یکه جوانان یک مردم اردوے معلی از انعام کامیاب شدند و بشاهزاده ہائے کامگار و پردگیان شبستان اقبال که در کابل بودند بقدر تفاوت درجات نقد و جنس روانه کردند بعد تنظیم و تنسیق امور دهلی متوجه آگره گشتند و در آن مصر دلکشا بجهت تنظم و نسق مالی و ملکی طرح اقامت افگندند سوائے دهلی و آگره باطراف ممالک افغانان لواے مخالفت مے افراشتند آخر الامر بتدابیر صائبه و افکار ثاقبه آنحضرت بمرور ایام اکثر مخالفان سر بر خط اطاعت و انقیاد نهادند و هر کس بقدر مراتب مشمول عواطف گردید و امرائے قدیم و جدید از در خور حال باقطاع مرحمت شد و از شمول عواطف والا فرزندان و وابستگان سلطان ابراهیم را مشمول عنایات ساخته اموال و خزاین خاصه ایشان را بایشان مرحمت فرمودند و اضافه بر آن هفت لک تنکه از ممر اتفاق بوالد سلطان

اکثرے قصد معاودت کردند و ورزبان گنگش بعرض رسانیدند که چون مخالفان از هر طرف هجوم آورده اند و تا حال ملک بواقعی ضبط نشده است بهتر که چند قلعه استحکام داده بولایت پنجاب رفته اقامت باید ورزید و مترصد لطیفه غیبی باید بود حضرت پادشاه فرمودند که این چنین مملکتی را بمشقت تمام گرفته و خلق کثیر که شریک ملت بودند بقتل داده باشم امروز از پیش کافری عزا ناکرده و عذر شرعی بدست نیاورده اگر معاودت نمایم پادشاهان اطراف بچه زبان یاد کنند قطع نظر ازین در عرصه محشر چه عذر توانم گفت هیهات هیهات وقت آنست که همت را با شجاعت همدوش گردانیده بادلاوری هم آغوش نموده کار نبرد مردانه باید نمود اگر بتائیدات الهی فتح مے شود غازی مے شویم و اگر کشته میگردیم درجه شهادت مے یابیم و دیگر انواع سخنان مردانه و نصایح عالی همتانه بزبان آورده آن جماعت را دل دادند و همت بخشیدند همگنان قبول کرده دل بر مرگ نهاده از آگره بر آمدند و صفوف مصاف آراستند از آن اطراف رانا سانگا نیز آمده آماده پیکار گشت بهادران قوی دل چون شیران زنجیر گسل بر رزمگاه در آمده کوششی و کششی نمودند که نظارگیان را ذکر رستم و افراسیاب از یاد رفت بلکه روح اسفندیار و سهراب از فراز آسمان تحسین گر گردید

نظم

بجنبش در آمد دو لشکر چو کوه | ازان جنبش آمد زمین در ستوه
ز پولاد پوشان لشکر شکن | تن کوه لرزید بر خویشتن
ز بارید ن تیر همچون تگرگ | بهر گوشه برخاست طوفان مرگ
ز هر جا دلیران زور آوران | کشیدند شمشیر کین از میان
ز خون جوی ها شد روان بیکران | یکے جانفشان و یکے جانستان

چون تائیدات ازلی و تمدیدات لم یزلی قرین حال فرخنده مآل اولیائے دولت بود صبح فیروزی از مطلع اقبال دمید و چهره ظفر حسب خواهش نمود اگر دیدنا تماشاگان نیز چون پشه از دخل باد گریزان رباشد دیوار از تند سیل افتان رو بهزیمت نهاد و بعد محنت و مشقت افتان و خیزان به سمت خویش رسید و لشکر پادشاهی علف تیغ بیدریغ شدند و از خون افغان عرصه کارزار لاله زار گشت

نظم

ز بس آب شمشیر خارا گداز | شکار نهنگان دریا بود

ملازمان شیخ یوسف را بقصد وصایا حاضر ساخته در حضور آنجماعه استفراغ نموده از دهان خون بر
آورده و باین فریب خویشان و برادران خود را بجهت وداع و اظهار وصیت از بیرون شهر
بدرون قلعه طلب داشت چون ملازمان شیخ یوسف حال او را بدینمنوال دیدند از آمدن مردم
او در درون قلعه مضایقه نکردند بدین تقریب اکثر مردم او بقلعه در آمدند و بعد از زمانی سر از
بستر بیماری برداشته تمام منتسبان خود یکجا کرده معتمدان را بحراست بر چهار دروازه تعین
کرد تا نگذارند که نوکران شیخ یوسف از قلعه شهر وارک در آیند وانگاه در خلوت سرائے شیخ
رفته کسان خود بهر طرف نصب کرد و شیخ را بدست آورده قید کرده سر سلطنت بر داشت
و سلطان قطب الدین خطاب کرده سکه و خطبه بنام خود نمود مدت سلطنت شیخ یوسف دو سال

سلطان قطب الدین عرف رائے سنهو لنگاه

در ۸۵۵ سنه سکه و خطبه بنام خود کرده بامور فرمان روائے پرداخت شیخ یوسف بجائے بود
که یافت از قید فرار نموده پیش سلطان بهلول لودی در دهلی رفت سلطان بهلول رسیدن
شیخ مغتنم دانسته خوش وقت گردید و کمال احترام بجا آورده دختر خود در عقد مناکحت
شیخ عبدالله خلف شیخ مذکور در آورد القصه سلطان قطب الدین فرمان روائے ولایت
ملتان باستقلال تمام حسب مدعائے نموده باجل طبعی درگذشت مدت سلطنت او شانزده سال

سلطان حسین بن سلطان قطب الدین

در ۸۷۴ سنه قائم مقام پدر گشت چون صاحب تردد و دلاور بود بقوت شجاعت
و مردانگی قلعه شور را از تصرف غازیخان تسخیر در آورد و بعد چندگاه چنیوت را نیز از ملک ماجی
کهکهر گماشته سیدخان گرفت و در سرع اقامت تا کرور کوت و دهنکوت متصرف
شد سلطان بهلول لودی بتحریک شیخ یوسف باربکشاه پسر خود را با تاتارخان حاکم
پنجاب بر سر سلطان حسین فرستاد و در همین اثنائے برادر حقیقی سلطان حسین یعنی [illegible] خود را
سلطان شهاب الدین خطاب کرده سر بشورش برداشت سلطان نیز بتقابل [illegible] بعد
[illegible] بهادر [illegible] را دستگیر گردانید باربکشاه و تاتارخان در نزدیکی ملتان رسیده
[illegible] آماده شدند سلطان حسین با دو هزار سوار و پیاده [illegible]

تر گردید و در امور ممالک زیاده بر هم زدگی رو داد و اختلال کمال راه یافت و بهر طرف سرکشان سر بر کشیدند
ولایت ملتان بنابر تواتر و توارد صدمات مغول که هر سال از جانب کابل بر آمده تاخت و تاراج
میکردند از حاکم خالی ماند اعیان و ارکان این ولایت و اهالی و موالی شهر باهم مشورت کردند
که بدون حاکم کار این مملکت مختل گشته برای حراست خلایق و نظم امور مملکت وجود
حاکم ناگزیر است همگنان متفق اللفظ و المعنی بوده شیخ یوسف قریشی را که از اولاد شیخ ارشاد
دریای حقیقت عارف معارف طریقت سر حلقه اولیای مخدوم العالم شیخ بهاؤ الدین زکریا
قدس الله سره بود بسلطنت ولایت ملتان برداشتند شیخ یوسف فرمان روائی آن ولایت
باستقلال یافته در ۸۵۵ھ سکه و خطبه بنام خود کرد درویشی را بجهانبانی همرنگ و ولایت
را بسلطنت هم سنگ گردانیده قلوب رعایا و برایا بخود رام ساخت و امور فرمان روائی را رونقی
و رواجی تازه داد بعد چندگاه رائے سهره که سردار جماعت لنگاهان بود و قصبه سیوی با و تعلق
داشت به شیخ یوسف پیغام نمود که سلطان بهلول لودی بر سلطان علاؤ الدین غالب آمده
سکه و خطبه بنام خود کرده بر تخت دهلی نشسته و بر اطراف ممالک متصرف شده مستلط میشود
مبادا بر ملتان لشکر کشد. درچنین وقت خبرداری و هوشیاری و حراست ولایت ضرورت
است ما را از جمله دولت خواهان و لشکریان خود دانند و جماعه لنگاهان را که خدمت طلب و سپاهی
درست هستند بیش از اندازه تقدیم خدمات بجان کوشیده شوند شیخ این معنی را قبول کرده مشار الیه
را پیش آورده بانتظام امور جهانبانی رفیق گردانید رائے سهره کمر خدمت بر میان
جان بسته بواسطه استحکام نیک اندیشی و دولت خواهی دختر خود را در عقد نکاح شیخ آورد
همیشه اتحافات تحائف لائقه بدختر خود مے نمود گاه گاهے برائے دیدن دختر در شهرستان
شیخ میرفت نوبتی جمیع مردم خود را در ملتان در آورده التماس کرد که جمعیت ما را بنظر قدسی
در آورده فراخوران خدمت فرمایند شیخ ساده لوح از مکر و خداع متغافل بوده تفقدات نمود
رائے سهره بعد از آنکه بسال واجب بنظر شیخ در آورد و با یک خدمتگاری بجهت ملاقات دختر
آمده نشست خدمتگار بموجب اشاره او بزغاله را در گوشه بکار و رسانید خون آن را گرم در پیاله
انداخته آورد آن مکار پیاله خون مسلوخ در کشید و بعد از زمانی اندو سے غریب فراو
بر آورد که درد شکم درو غالب آمده و زمان زمان جزع و فزع زیاده مے کرد و قریب نیم شب

(۱) سهره یا سهره نامه تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۲۴ ... طبقات اکبری صفحه ... [illegible]

هفت سال ۞

سلطان حسین بن سلطان محمود

بن سه ساله بود امرائے دولت خواه آن طفلک را در ۹۲۵ سنه بر مسند حکومت نشاندند و مراسم اطاعت بجا آوردند بعد چند روز قوام خان و لشکر خان لنگاه که سردار قوم و صاحب جمعیت بودند تخلف ورزیده اکثر محال ملتان متصرف شدند و میرزا شاه حسین ارغون ملحق گشته با سلطان حسین جنگ کرده لوائے فتح برافراشتند و ملتان را تسخیر درآورده شهرها غارت نمودند شهریان از هفت ساله تا هفتاد ساله در بند افتادند و سلطان حسین نیز محبوس گشته بعد چندگاه بعدم خانه شتافت و ملتان آنچنان خراب شد که بخاطر هیچکس نبود که باز آباد گردد و مدت سلطنت سلطان حسین که محض برائے اسم بود هفت(۱) سال ۔

میرزا شاه حسین ارغون

در ۹۳۲ سنه فتح نموده شمس الدین نام غلام خود را بحراست ملتان مقرر کرده لشکر خان لنگاه را پیش او گذاشت لشکر خان کار سالی و ملکی از پیش برده غالب آمد بعد چندگاه شمس الدین را از میان برداشته خود لوائے حکومت برافراشت و دم استقلال زد درین ولا که لاهور و ملتان از حضور حضرت بادشاه جهانگیر شاهزاده کامران میرزا مقرر گشت شاهزاده بعد رسیدن در لاهور لشکر خان را از ملتان طلب داشته جاگیر دیگر مرحمت کرد و در ملتان یکسان خود نصب گردانید در آن ولایت چهار سال حکومت میرزا شاه حسین ارغون ماند و از ابتدائے ۹۳۶ سنه تا نهایت ۹۳۷ سنه مدت هشتاد سال آن ولایت از تصرف فرمانروایان دهلی بیرون بود درین وقت داخل کشور دهلی گردید و شاهزاده کامران میرزا بر آن قابض گشت ۔

درین ایام بعرض والا رسید که شاهزاده محمد همایون میرزا را که بنظم و نسق دیار سنبل متوجه شده بود بیماری صعب روداده حکم شد که به دهلی آمده از آنجا براه دریا بحضور والا رسد شاهزاده بموجب حکم والا بدهلی آمده در آگره رسید امراض مختلفه و عوارض متضاده که معالجه یکے باعث تزاید دیگرے باشد حادث گشته حکیمان از معالجه و طبیبان

---

(۱) هشت سال ۞

لشکریانش سه ستیر بر غنیم زد یکبارگی که سی هزار تیر علی التواتر بر لشکر باربک شاه رسید تاب نیاورده رو بفرار نهاد و تا قصبه چنیوت اصلا عنان نکشید وگماشته سلطان حسین را که در چنیوت بود بعد جنگ بدست آورده بعدم خانه فرستاد درین ایام ملک سهراب دودائی پدر اسمعیل خان و فتح خان با قوم و قبیله خود از نواحی کچ و مکران بخدمت سلطان حسین آمدند سلطان مقدم انها را غنیمت دانسته از قلعه کوت کرور تا دهنکوت ملک سهراب جاگیر داد از شنیدن این معنی هیچ بسیار از کچ و مکران بخدمت سلطان حسین رسیدند بقیه ولایت کنار دریای سند به بلوچان مقرر گردید رفته از سیت پور تا دهنکوت ببلوچان قرار یافت چنانچه از آن ایام آن ولایت در تصرف اولاد ملک سهراب است چون صیت نیکنامی سلطان حسین باکناف ممالک مشهور گشت جام بایزید و جام ابراهیم از جام نند حاکم ولایت تهته رنجیده بخدمت سلطان حسین پیوستند سلطان آنها را پیش آورده رعایت ها نموده فراخور حال جاگیر مقرر کرد بعد فوت سلطان بهلول سلطان سکندر والی دهلی با سلطان مصالحه نموده مقرر کرد که طرفین بر ولایت خود قانع بوده بحدود یکدیگر یورش نکنند چون سلطان حسین پیر و ضعیف شد پسر خود را سلطان فیروز شاه خطاب کرده خطبه بنام او کرد ازین جهت که خلق آزار و ستمگار بود عماد الملک وزیر او را زهر داده کشت درین صورت سلطان باز خطبه بنام خود کرد و سلطان محمود پسر سلطان فیروز شاه را ولی عهد گردانید و عماد الملک را بانتقام خون پسر خود باتفاق جام بایزید بعدم خانه فرستاد بعد چندروز سلطان حسین باجل طبعی برحمت حق پیوست مدت سلطنت او بست و دو سال

سلطان محمود بن فیروز شاه بن سلطان حسین

در ۹۰۸ هشت قایم مقام جد گردید چون خورد سال بود ارزال پرست شد اوباش و اجلاف گرد او فراهم آمدند و لقات تمسخر و استهزا مصروف می شد ازین جهت اشراف و اکابر از صحبت او دوری جستند هنگامی که ظهیر الدین محمد بابر بادشاه به قصد تسخیر هندوستان از کابل نهضت فرمودند بعد تسخیر پنجاب میرزا شاه حسین ارغون حاکم تهته منشور والا حاصل گشت که ملتان را جاگیر او مرحمت شد آنرا تصرف در آورده در ابادانی ملک و رفاهیت رعایا کوشد میرزا شاه حسین ارغون از تهته آمده با سلطان محمود جنگ کرد و چند گاه طرفین بمجادله و مقابله ماندند درین اثنا سلطان محمود درگذشت مدت سلطنت او بست و

سیمای شاداب ازلی و شبستان امالش از شمع اعطاف یزدانی نوریاب لم یزلی و وجود با جودش بمقتضای اخلاق حسنه مقبول و طبع پسندیده اش بعدالت گستری و رعیت پروری مجبول و شمشیر عدلش ظلمت سوز ظلم و ستم و بارقه تیغش آتش افروز در خرمن هستی مفسدان ظالم بوده باشد **نظم**

بود کامش از شاهی و برتری ... رعیت نوازی و دین پروری
باحسان کند خاطر خلق شاد ... جهان یکسر آباد دارد ز داد

چون صانعان قضا خلعت این امر عظمی بر بالای والا آنحضرت دوخته متر صد این وقت مسعود زمان محمود بودند خواهش میر خلیفه پیش نرفت امرای عظام بلااتفاق یکدیگر در سنه ۹۳۷ آنحضرت را در بست و چهار سالگی زینت افروز سریر جهانبانی نمودند مواجب سپاه بدستور سابق بحال داشته اکثری را باضافه سرفراز فرمودند و ولایات و اقطاع بمیرزایان قسمت گشت و بعد از تنظیم امور جهانبانی بجانب قلعه کالنجر نهضت شد راجه آنجا تاب مقاومت نیاورده مراسم انقیاد بجا آورده دوازده من طلا پیشکش گذرانید چون سلطان محمود بن سلطان سکندر لودی بسمت جونپور علم سرداری برافراشته بود لشکر ظفر پیکر باستیصال او نامزد کرده باگره معاودت کردند و سلطان محمود تاب صدمات عساکر والا نیاورده بسمت پتنه و بنگاله رفت و بعد چند سال در همان طرف بمرگ طبعی در گذشت چون محمد زمان میرزا داماد حضرت بادشاه جنت آرامگاه اراده بغی داشت او را بدست آورده در قلعه بیانه محبوس کردند و حکم شد که میل در چشم او بکشند چون تقدیر بران رفته بود که چشمش آسیبی نرسد مرود میل نگردد او فرمان بیاسی ظاهر کرده از این امر نجات یافت و بتقریب وقت از قید قلعه مذکور بر آمده پیش سلطان بهادر والی گجرات رفت آن حضرت باستماع این خبر مکتوب محبت اسلوب بسلطان بهادر نوشتند که او را در حضور بفرستند او را از آنکه خویش مد ساز ندان مدهوش باده بیخبری جواب ناملایم برنگاشت از آنجا که سلطان علاء الدین ولد سلطان بهلول لودی و تاتار خان پسر او نوکر سلطان بهادر بودند باغوای ایشان سلطان بهادر باقلعه چتور مهم کرده تاتار خان را با لشکر گران و مبارزان جنگ آزموده بطرف ممالک بادشاهی فرستاد او تا حوالی بیانه رسیده قلعه مذکور را به تسخیر در آورد بعد بآگره نهاد آن حضرت برای دفع این شورش هندال میرزا برادر خورد خود را با لشکر

مسیحا نفس در دوا سازی و علاج پردازی کوشیدند اثر صحت و شفا بمنصهٔ ظهور نرسید
و کار از معالجات درگذشت و اشتداد عارضه بامتداد کشید و حکما دست از معالجه باز داشتند
آخر الامر بصلاح دانایان تجربه کار و خیر اندیشان درگاه بر آن قرار یافت که چون صورت شفا
در آئینه دوا نمودار نیست آنچه از امتعهٔ نفیسه و اشیائے خلاصه گران بها که بهتر از آن
در سرکار والا متصور نباشد موجود است بنیت صحت شاهزاده تصدق باید کرد شاید از
فضل حکیم حقیقی شفا نصیب شود برین تقدیر الماس گران بها بیش قیمت که والدهٔ سلطان
ابراهیم گذرانیده بود بهتر از آن هیچ چیز گران بها در خزانه والا موجود نبود برائے تصدق تجویز
کردند حضرت بادشاه بعد از تامل بر زبان مقدس آوردند که همایون از جان عزیز تر است
مال دنیا چه خواهد بود که صدقات توان نمود من خود را صدقهٔ آن نور حدقه می نمایم همان زمان
برخاستند و گرد چهار پایهٔ شاهزاده گردیدند بقدرت قادر علی الاطلاق که عنان زندگی
و مرگ عالمیان و ظهور بیماری و شفائے جهانیان بقبضهٔ قدرت و دست حکمت اوست
همان وقت بلا توقف انوار صحت و شفا بر چهرهٔ نورانی شاهزاده و آثار عارضه در ذات
والا حضرت بادشاه نمودار گشت و باعث تعجب نظارگیان گردید و در اندک مدت شاهزاده
تندرست شد و حضرت بادشاه روز بروز بیمار تر گشته در عمر چهل و نه سال و بقولے پنجاه سالگی
این جهان فانی را پدرود کردند و نعش مبارک آنحضرت را بکابل برده در گذرگاه بر لب
آبجوئے بخاک سپردند مدت سلطنت سی و هشت سال از آنجمله در هندوستان پنج سال پنج روز

حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه بن ظهیر الدین محمد بابر بادشاه

امیر نظام الدین میر خلیفه که ناظم امور سلطنت و مدار علیه مملکت بود از شاهزاده محمد همایون میرزا
بممالک خراسان بود دل نمی خواست که بوجود فایض الجود سریر خلافت زینت پذیر شود مانی الضمیر
آنکه خواجه مهدی داماد حضرت بادشاه جنت آرامگاه را که سخی و بادل و پر همت و دریادل بود
و با میر خلیفه و بعضے امرا اتفاق داشت بسلطنت بر دارد و خواجه مذکور بامید این معنے طمطراق
عجمی بر روئے کار آورده مستعد اجلاس اورنگ جهانبانی گردید اما سلطنت نه امریست که
بسعی و تلاش شخصے و یا بامداد و اعانت کسے میسر تواند شد شایستهٔ سریر خلافت و جهانبانی
و سزاوار افسر سلطنت و کشورستانی اقبال مندی تواند بود که بوستان اقبالش از جویبار الطاف

دونبادسخن سازان بعرض رسانیدند که میرزا خیال سلطنت در سر دارد لہذا آنحضرت
آتش‌سوز نہضت فرموده روانہ بطرف آگره شدند و میرزا عسکری که از جانب گجرات مے آمد
بے سابقہ خبر ناگہان درراه ملازمت نمود آنحضرت بمقتضائے اہلیت چیزے بروے میرزا
بزبان نیاوردند چون محمد زمان مرزا باشاره سلطان بہادر از گجرات براه ریگستان بجانب لاہور آمده
شورانگیز گردیده بود عساکر قاہره بر سر او تعین شد میرزا تاب نیاورده باز بگجرات رجعت
نمود و آنحضرت باز باستیصال سلطان بہادر قصد مصمم نموده نہضت فرمودند و عساکر
منصوره بیشتر تعین کردند و بدفعات مجادلات درمیان آمد سلطان بہادر شکست یافتہ در جزیره
بنجین فرنگیان رفت چون نقش غدر وخداع از ناصیہ حال فرنگیان برخواند میخواست که
از انجا بگریزد در وقت برآمدن برغراب در دریائے شور افتاده غریق لجہ فنا گشت
و ولایت گجرات از فتنہ وفساد پاک شده بتصرف اولیائے دولت درآمد و آن
حضرت از آن دیار خاطر جمع نموده بہر محل امرا نصب کرده باگره تشریف آوردند چون شیر خان
افغان بسبب بودن رایات والا بسمت گجرات قابو یافتہ ولایت جونپور و بہار و قلعہ رہتاس
و چناره متصرف شده قوت و مکنت بہم رسانیده بر ملک بادشاہی مے تاخت و باعث آزار
خلائق میشد روز بروز لشکر گرد او جمع مے گشت لہذا اندفاع فتنہ او لازم دانستہ
متوجہ ولایت شرقیہ شدند و قلعہ چناره را باندک محاصره از کسان شیر خان بہ تسخیر
درآورده متوجہ پیشتر شدند شیر خان از آوازه نہضت موکب والا در خود تاب
مقاومت و مقابلہ ندیده بسمت بنگالہ بدر رفت و بحاکم آنجا جنگ کرده او را شکست
داده بنگالہ را متصرف گشت و در آنجا اقامت ورزید نصیب شاه والئے بنگالہ بعد
ہزیمت از شیر خان زخمی شده بدرگاه والا رسیده استغاثہ نمود آنحضرت برائے رفع
شورش آن بے اعتدال قصد مصمم نموده کوچ بکوچ قطع منازل کرده در بنگالہ نزول
اقبال فرمودند شیر خان تاب سطوت جلال لشکر اقبال نیاورده جلال خان پسر خود را
در بنگالہ گذاشتہ در چہار کہند رفت پسرش نیز از تصادم افواج بادشاہی تاب مقاومت
ندیده از انجا روانہ شد و به پیش پدر رفت و آنحضرت بہوائے بنگالہ را که ایام برسات
بود خوش فرموده طرح اقامت انداختند و بر پا بودن جشن نمودند و بعیش و عشرت
پرداختند غافل و بے پروا بودند ابواب فرح و انبساط کشاده گردید دور اہلے

گران و مبارزان جانستان تعین کردند هر دو لشکر باهم پیوسته کارزار نمودند چون اقبال بادشاهی قوی بود و شمشیر این سلسله علیه بر فرقه افغانان غالب تاتارخان با اکثرے از رفیقان خویش در معرکه کشته شد زیرا که سلطان بهادر جرات و بے اعتدالے کرده بود بمقتضای جمعیت دین و سلطنت گوشمال آن بے اعتدال لازم دانسته از آگره نهضت فرمودند

قطعه

نکند از گزندگے توبه | گرگ تا نشکنند دندانش
نکند مار ترک زخم زدن | تا نکوبند سر بسندانش

از ان طرف سلطان بهادر از محاصره قلعه چتور برخاسته بقصد پیکار عازم گشت هر دو لشکر در ساحت مندسور بهم پیوستند و علی التواتر محاربه رو داد سلطان بهادر تاب نیاورده منهزم گشت اکثر گجراتیان در آن روز کشته و خسته شدند و آنحضرت قصد استیصال او صمیم کرده تعاقب نمودند سلطان بهادر در هیچ جا در الکه خود نتوانست اقامت کرد در جزیره دریائے شور رفته پنهان شد آنحضرت تا کنهایت رفته تمامی بلاد آن ولایت را بضبط در آورده و بعد مقرر کردن امرا در هر محل معاودت فرمودند قلعه چانپانیر را که در حصانت و متانت مشهور است گرد گرفتند کسان سلطان بهادر در نگاهداشت آن قلعه محاربات متواتر نموده داد مردی و مردانگی و تدبیر و فرزانگی دادند چون محاصره بامتداد کشید روزے آنحضرت به بهانه شکار بر آمده دوران قلعه مشاهده فرموده از گوشه نزدیک قلعه رسیده میخهاے فولادی بر دیوار قلعه نصب کرده بنفس نفیس خویش با چندی دیگر بر قلعه تصاعد کرده اندرون قلعه رفتند و دروازه را کشادند و جمعی از لشکر منصور داخل قلعه گشته اکثری اهل قلعه را علف تیغ بیدریغ نمودند آن قلعه متین را بعد محاربه سخت بتسخیر در آوردند و آن قدر خزانه و امتعه و اشیا بدست لشکریان بادشاهی افتاد که تا یکسال محتاج استعمال مال جاگیر نشدند بعد فتح انحصار مندسور و دستیت ولایت گجرات را بجاگیر میرزا عسکری که برادر خورد حقیقی آنحضرت بود مرحمت فرمودند میرزا در آن ولایت رفته بعیش و عشرت پرداخت و در ضبط و ربط ملک تقید نساخت سلطان بهادر قابو یافته از جزیره برآمده باز در گجرات رسید میرزا عسکری با وجود بسیاری لشکر و سامان جنگ این چنین ولایت را که به ترددات نموده بدست آمده بود از دست بے همتی مفت از دست داده بدون جنگ بسمت آگره

طعمهٔ علف تیغ بیدریغ شدند و بسیاری بدریا افتاده غرق گشتند و بقیه سر در بیابان نهادند آنحضرت حال لشکر برین منوال دیده و گردش فلکی باکین ناهنجار معاینه کرده بناچار اسپ در دریائے گنگ انداختند چون دریا طغیان بود و بسبب شدت سیلاب و تندی آب از اسپ جدا شدند درین حال سقائے سرکار رسیده دست آنحضرت گرفت فرمودند چه نام داری التماس نمود که نام من نظام است و در سقایان سرکار نوکرم فرمودند که نظام اولیائے الغصه بدستیاری آن سقائے خضر کردار ازان موج خیز جانکاه سلامت بکناره آمده بسقا قرار دادند که چون بدار الخلافه آگره نزول اقبال شود او را نیمروز بر تخت سلطنت نشانند از انجا بهزاران تاب و عنا باگره رسیدند و خلاصه مخدرات استار اقبال دقاوه مطهرات مکامن اجلال حاجی بیگم حرم خاص آنحضرت در قید شیر خان افتاد ازانجا که حفظ و صیانت الهی کافل حال و ضامن مال بود ساحت حریم حرم عفت از عوارض خیال بد اندیشان نتوانست پیمود و غبار اندیشه تیره جانان بر حواشی سراپردهٔ عصمت نتواند نشست شیر خان اہلیت و آدمیت بجا آورده آن پرده نشین نقاب عفت را با عزاز و اکرام تمام بخدمت آنحضرت رسانید و این واقعه در ۹۴۶ھ بر کنار دریائے گنگ در بهوج پور شده و ازین همه شکست از غفلت و بے پروائی آنحضرت بوقوع آمد فرموده بزرگان تجربه کار است که اگر عنصر و اعضائے ان رواسے بدن عنصریست آسیب بیدانشی و بے تمیزی رسیدے از تندرستی حواس خمسه که فرمان پذیر او هستند چه بر سے آید همچنان بادشاه را اگر شناسائی کار و امتیاز نیک و بد نگاش نزد و امرائے شجاعت کیش و وزرائے صلاح اندیش چه مے کشاید۔

نظم

کسے را که حزمش نباشد درست | بنائے هش بود سخت و سست
چو نبود بتدبیر اندیشه دکار | ندامت کشد آخر از روزگار

القصه آنحضرت در آگره رسیده بفراهم آوردن لشکر و انتظام پراگندگیهای احوال سپاه ساعی شدند در آن وقت سقائے خضر وش آمده حاضر گشت او را بموجب قرار داد نیمروز بر تخت سلطنت اجلاس داده سلطان نمیر بنده گردانیدند بموجب حکم والا تمامی امرا حاضر شده مراسم فرمان پذیری بتقدیم رسانیدند و او در زمان جلوس بر تخت

---

(۱) دوم بنده ۱۲ حرمش

خبر گیری ممالک مسدود گشت حکم شد که احدی خبر ناخوش بعرض نرساند مقرر
است هر کرا روز ادبار پیش آید و زمان نکبت نزدیک شود نخشین عقل او تیره گردد
و اندیشه او تباه شود وسوسه خود در زیان اندیشد و از کردار شایسته دور و با مور ناشایسته
نزدیک گردد بیت

چو بخت بد کسے را پیش آید　　کند کارے که کردن را نشاید

درین صورت شیر خان فرصت یافته قوت بسیار بهم رسانیده لشکر گران فراهم آورده
اطراف ممالک تصرف در آورد و خلل عظیم در ملک بادشاهی راه یافت بعضے امرا از غفلت
بادشاه بے رخصت برخاسته باگره آمدند و باغوائے آن طائفه باغیه هندال میرزا
در آگره بغی ورزیده خطبه و سکّه بنام خود کرد چون اخبار اختلال ممالک و بغی میرزا در لشکر
والا رسید هیچ کس رایارائے آن نبود که بعرض اقدس تواند رسانید بالاخر خیر اندیشان
ضرور دانسته حقیقت تسلط شیر خان و بغی میرزا هندال و برهم زدگی امور ملک و عدم
رسیدن رسد غلات مفصل الناس کردند درعین برسات از بنگاله نهضت کردند از طغیانی
دریا و شدت سیلاب و کثرت آب و خلاب طرفه حالت بر لشکریان و اهل اردو رسید داد
آدمیان و اسپان چون جانوران آبی شناکردند و شتران و فیلان چون کشتی طوفان
زده می بودند اکثر پرتال و دراها غرق شده و بسیارے چارپا در خلابها تلف گشت
چون موکب والا در بهوج پور تهته کنار دریاے گنگ رسید شیر خان با لشکر بسیار
و استعداد و سامان تمام آمده در نزدیکے لشکر بادشاهی اقامت ورزید و از روے مکر
و خدعیت پیغام اطاعت و انقیاد مے فرستاد و چند گاه بهمین آئین و قیل و قال مے گذرانید

بیت

بر تواضعهای دشمن تکیه کردن ابلهی است　　پای بوس سیل از پا افگند دیوار را

از انجا که بسبب نارسیدگی غلات و دیگر اجناس و آلات اسپان و دیگر چارپا
سپاهیان بادشاهی بے سامان شده و استعداد پیکار نداشتند و بغفلت میگذرانیدند
شیر خان بر احوال پر اختلال لشکر بادشاهی واقف گشته صورت ظفر در آئینه روزگار خود
[illegible] کرد ناگهان بهمی [illegible] و کمال تاخت آورد و لشکر بادشاهی را که از کوان بکار و شبهه
[illegible] غافل بود فرصت آن نشد که اسپان را زین کنند تا به جدا شدن کار از چه رسد

وابسته بخواهش او بارِ شکست بر لشکر پادشاهی افتاد مانند عساکر سحاب از صولت باد بهر اطراف پراگنده و متفرق گشت و شیر خان غالب آمده مظفر و منصور گردید آنحضرت بر تقدیر ایزدی نظر داشته و پراگندگی لشکر معاینه کرده بودن در معرکه صلاح وقت ندیده فیل سواره از آب گنگ عبور کرده بکنار رسیدند چون کناره بلند بود بدستیاری میر شمس الدین محمد غزنوی که در جمله نوکران کامران میرزا همراه لشکر پادشاهی بود بالا آمدند و بجلدوی همین خدمت میر شمس الدین محمد به اتگگی شاهزاده محمد اکبر سرفراز گشته بود و در عهد خلافت شاهزاده میر مذکور و تمام قبیله او بدولت عظیم کامیاب گشت چنانچه در جای خویش گذارش خواهد یافت بالجمله حضرت پادشاه بهزاران محن و مشاق در آگره رسیدند و در آنجا توقف صلاح ندانسته راهی شدند و بعد قطع مسافت در لاهور تشریف آوردند و با برادران مجلس مشورت آراسته شد و از هر طرف کنگاش در میان آمد هر یک از برادران موافق مرضی خویش بر خلاف رضای آنحضرت سخنان بر زبان آوردند آن حضرت فرمودند که حضرت فردوس مکانی یعنی پادشاه جنت آرامگاه هندوستان را بچه مشقت گرفته بودند اگر از بی اتفاقی شما امروز از حیطه تصرف برآید پادشاهان روی زمین شما را چه خواهند گفت و من که تنها بر سر غنیم بروم اگر بعنایت الهی فتح و نصرت رو میدهد شما بچه روی ما را باز خواهند دید و اگر عیاذ بالله معامله بطور دیگر می گردد شما را کنج سلامت در هندوستان مشکل است چون کامران میرزا را شیر خان از روی خدیعت امیدوار کرده بود که ولایت لاهور بوی مسلم داشته باشد خود را از معاونت پادشاه باز کشید ازینجهت کامران میرزا صلاح جنگ آنحضرت را ندانسته باتفاق عسکری میرزا روانه کابل گردید بعد رسیدن بکابل غزنین و قندهار و بدخشان و در تصرف خود آورد و سکه و خطبه بنام خود کرده بزم کامرانی آراست و میرزا حیدر کاشغری خاله زاده حضرت پادشاه جنت آرامگاه که از کاشغر آمده در آگره بملازمت اعلی رسیده بود از رخصت آن حضرت به کشمیر رفته آن ولایت را بزور شمشیر و قوت شجاعت مسخر گردانید اد از انصلاح کشمیریان سکه و خطبه بنام نازک شاه والی آنجا بحال داشت و بعد چند سال که آن حضرت از عراق معاودت فرمودند بر روس منابر کشمیر خطبه و بر وجوه سکه بنام همایونی مقرر ساخت بالجمله چون آن حضرت دیدند که برادران ترک همراهی کردند و نوکران مسلک بیوفائی پیمودند و گردش فلک بر مراد خود نیست و هنگام طلب است

هرچه بخاطر داشت احکام خویش جاری کرد گویند که از چرم مشک خود درا هم و دنانیر کرده و باب طلا و نقره بران اسم خویش رقم بسته رایج گردانید چنانچه اینمعنی تا حال زبان زد مردم است هندال میرزا که باغوائے بعضے امرا بغی ورزیده بود شرمنده و سرافگنده آمده ملازمت نمود عسکری میرزا نیز از بیانه بخدمت رسید و کامران میرزا برادر خورد انحضرت باستماع چنین زد و خورد فتراکت از لاهور آمده بملازمت سعادت اندوز گشت اما بسبب اخلاص سقا بر تخت سلطنت چنین شکایت بچنین حکایت انداخت چون مجلس کنگاش آراسته گشت کامران میرزا که حسد فطری و عداوت جبلی داشت اظهار تمارض نموده روانه لاهور شد و از جمله بست هزار سوار که همراه داشت سه هزار سوار بخدمت آنحضرت گذاشت و درچنین وقت که معاند غالب بود و هنگام اظهار مراسم برادری و نیک اندیشی بود توفیق رفاقت نیافت **نظم**

چو یک دل نباشند اعیان شاه — شود کار شاه و رعیت تباه

ز ارکان دولت شود نزاع — رسیده از و هلے الا انقطاع

آنحضرت باز در سنه ۹۴۷ با یک لک سوار از آگره بدفع شراره شرارت و فتنه متوجه شدند شیر خان نیز با پنجاه هزار سوار و توزک و تجمل بسیار و توپخانه و دیگر اسباب پیکار از آن طرف در رسید در حوالی قنوج هر دو لشکر بهم پیوستند و متواتر محاربه سخت روداد جوانان کار و یلان کارزار که شیران بیشه هیجا و نهنگان دریائے وغا بودند داد مردانگی و جلادت دادند و مبارزان طرفین کارنامها بظهور آوردند که رستم و افراسیاب بر ایشان آفرین کردند و ثناخوان گردیدند **نظم**

شد از باد کین آتش جنگ تیز — قضا فتنه خفته را گفت خیز

نظم

زمین گشت باآب تیغ آشنا — در و دو ند صد گشت مردم گیا

ببارید چندان تم خون ز تیغ — که باران ز ابر و بلاے ز میغ

چو باران نیسان بهنگام جنگ — ببارید زان پاره سنگ خدنگ

برافروخت آتش چو دریای آب — تو گفتی که دارد قیامت شتاب

بگاه تشنگی چون قطره آب | بچشم خویشتن ابی ندیدند
زمام آبرو از دست دادند | ز بی آبی به بیتابی فتادند

بهزاران مشقت و تعب، در حصار امرکوت نزول اقبال واقع شد رانا پرشاد حاکم آنجا مقدم عالی سعادت خود دانسته شرائط خدمت بتقدیم رسانید بعد رسیدن در آن حصار سعادت انحصار پنجم رجب سنه ۹۴۹ اختر دولت از برج سعادت طلوع فرمود و گوهر اقبال از درج اجلال ظهور نمود یعنی ولادت باسعادت بادشاهزاده محمد اکبر از خدر مقدسه شرف عصایم جهان فخر عفایف دوران حمیده بانو بیگم که نسبت پاک آن عفیفة الزمانی بزبدة اولیای عظام حضرت زنده فیل احمد جام میرسد و حضرت بادشاه بعد رسیدن در نواحی تهته در حباله ازدواج در آورده بودند اتفاق افتاد و چمن مراد نهال از زیور و سندوار آراسته شد و ریاض آمال به نسیم مرام شگفته گشت در شبستان اقبال شمعی که کاشانه امید از فروغ وجودش منور گردد روشن شد و نخل دولت ثمری که ذائقه تمنا را لذت مراد بخشد مثمر گردید آسمان بفر ولادتش بر زمین حسد برد و زمین بقدم کرامتش بر آسمان فخر جست گسستگی خاطرها را ذریعه انتظام در رسید و شکستگی دلها را وسیله ظهور مومیائی بحصول انجامید غمهای تفرقه بشادمانی ها مبدل گشت و رنج بی جمعیتی را دوای جمعیت حاصل شد کوس شادمانی بلند آوازه گشت و خروش مبارکبادی بگوش فلک پیوست بزم فرخ و بهجت آرا استند و انجمن طرب و مسرت بپیراستند

غزل

ریاض عیش را دیگر بهار دل گشا آمد | بفرق عشرت از نو سایه بال هما آمد
ز تولید مبارک اختری صد گونه غم رفت | برای خاطر افسردگان آب بقا آمد
ز روی کوکب مقصود چشم بخت روشن شد | دعای مستجاب از آسمان حاجت روا آمد
کنون از باغ بهروزی گل شادی بدامان شد | نهال خوشدلی را موسم نشو و نما آمد

منجمان والا فکرت و ستاره شناسان عالی فطرت از مطالعه زایچه اقبال به بیداری بخت و بلندی طالع و بقای عهود سلطنت و ارتقای قدر دولت و جاه و عزو منزلت آن مولود مسعود بشارت دادند آنحضرت مراسم حمد و سپاس بدرگاه واهب العطایا بتقدیم رسانید و چند گاه در آن سرزمین بسر برده دل از آن حدود برداشتند و امید بر آن زدند که [illegible] از تشریف بردن مهد رگیان سراپرده عصمت [illegible] تقدیم آرزو

بناچار توقف در لاہور اصلاح حال ندیده برکنار آب چناب رسیدند و ازانجا با ہندال میرزا
و یادگار ناصر میرزا پسر عم خود متوجه شده براه ملتان در بهکر رسیدند و خواص خان غلام
شیرخان با عساکر گران تا ملتان و اوچ تعاقب آنحضرت نموده برگشت بعد ازانکه آنحضرت در بهکر
نزول فرمودند ہندال میرزا بے رخصت آنحضرت برخاسته بقندهار رفت و آنحضرت مدتے
در نواحی بهکر طرح اقامت انداخت منشور عنایت بسلطان محمود مرزبان آنجا نوشته و
رهنمون ملازمت نمودند و اورا توفیق ادراک سعادت ملازمت راهبر نگشت و به لطائف الحیل
گذرانید بعد چندگاه بسمت تهته متوجه شدند بعد رسیدن در نزدیکی تهته مدتے با شاه
حسین میرزا ارغون والی آنجا جنگ درمیان آمد ارغونیان راه رسیدن رسد غله در لشکر
بادشاہی مسدود ساختند و آنچنان بر مردم شاہی کار تنگ شد که اکثر بر گوشت حیوانات
میگذرانیدند و ضمیمه آن والی تهته از روے فریب و فسون بیادگار ناصر میرزا نوشت که چون
پیر و ضعیف شده ام و سوائے دختر وارثے ندارم چه خوش باشد که صبیه من در عقد
مناکحت تو درآید و درین وقت عصائے پیری من باشے میرزاے ساده لوح عقل معامله
شناس نداشت ازین معنے خاک بے وفائی بر فرق روزگار خود انداخته از آنحضرت
اختیار جدائی نمود چون از بواعث مذکوره دران حدود کار پیش نرفت بالضرور از تهته
عنان سمند عزیمت بجانب ولایت رائے مالدیو که از راجهائے ہندوستان بکثرت جمعیت
و وسعت ولایت ممتاز بود برتافتند و در اوچ تابع ملتان آمده براه بیکانیر متوجه جوده پور که دار الایالت
رائے مالدیو بود شدند چون بده کروہی جوده پور رسیدند بعرض رسید که رائی
مالدیو بمقتضائے اندیشه ناقص ز پندار انه خوف شیرخان خیال فاسد در سر دارد لهذا
رسیدن پیش او از لوازم احتیاط و حزم بعید دانسته کسان معتبر برائے تحقیق این
مقدمه بطریق اخفا فرستادند جاسوسان خبر آوردند که فی الواقع فکر او بطرز دیگر است بلفظ
[illegible] مراجعت نمودند چون بادیه ریگستان طے بایستی کرد هشتر سواره براه جیسلمیر روان گشتند

بیت

اختران جمله از پے رفتار ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ ‏ زچون هشتر مرغ پر برآوردند
در راه [illegible] آب نیافتند [illegible] اکثر مردم تلف
شدند : قطعه

فیروزه منو وند و در دامغان چشمه ایست که اگر چه چیز پلید در دن آن افتد در هوا طوفان پیدا شود و از شورش باد و خاک هوا تیره گردد این تماشا را نیز بچشم عبرت بین مشاهده کردند در کارخانه بحکیم صنائع و بدائع خواص و تاثیرات اشیار چندانست که بعبارت ادراک و اوهام احاطه آن توان کرد بعد سیر اماکن متوجه پیشتر شدند چون نزدیک دارالسلطنت شاه والا جاه رسیدند از اردوے شاهی ارکان دولت و اعیان سلطنت و امرائے نامدار و وزرای ذوی الاقتدار و اکابر و اهالی و اعاظم و موالی باستقبال بر آمدند چون نزدیک رسیدند شاه تعالی جاه نیز از شهر بر آمده میان آنهر و سلطانیه باین بزرگان ملاقات شد و از روی مردمی و مروت ذاتی در تعظیم و تکریم دقیقه فرو نگذاشت و طوئے عظیم ترتیب داده لوازم ضیافت و مهمانداری بنوعی که لائق حال طرفین تواند بود بوقوع آمد و هر روز مجلس تازه بتازه آراسته می شد نوروز بروز از دیاد مواد مودت دو داد افزود و بیگر شامیانهاے زربفت و مخمل یا چهار بافت بر پا کردند و خرگاه منقش و خیمه هاے مزین نصیب شوند و گلیمهاے ابریشمی قالینها قیمتی لوازم ولونهاے وسیع گسترده اوعیش و عشرت داد و انواع تحف و هدایا از اسپان عراقی انتخابی با زینهاے طلا مرصع و عنانهاے و زین پوش هاے فاخره مکلل و مرتب واستعرانهاے بروعی آراسته و پیراسته و شتران بدیعه پیکر از قسم ماده و نر بار پشتهاے گرانمایه چندین شمشیر جواهر و همیانهاے نقود و قماشهاے نفیس و پوشتیهای کیش و خلعت سنجاب و جامهاے پوشیدنی از اجناس زربفت و مخمل پارچه و اطلس و مشجر فرنگی و یزدی و کاشی چندین طشت و آفتابه و شمعدان زر و نقره مرصع بیواقیت ولالے و چندین بلبله‌هاے طلا و نقره و خرگاههاے مزین و بساطهاے اعلے که در کلانی و خوبی نادره روزگار بود نهایت اسباب بادشاهانه بنظر اقدس گذرانید و جمیع ملازمان رکاب دولت را بقدر تعین بتقدیر حال هر یک جدا جدا اعانت فرمود حضرت بادشاه نیز در آن جشن عالی الماس گرانبها که خراج ملکی اقلیمهاے تواند بود و دو دست و پنجاه لعل بدخشانی برسم ارمغانی بنظر شاه آوردند که بے شایبه تکلف از وقت در آمدن بارگاه شاهی تا زبان بر آمدن از آن ملک بهر اسم و رسمی که از سرکار خاصه خوشبان شاهی خرج شده بود نهایت بدنیان باضعاف مضاعف باداش شد و موجب مسرت شاه والا جاه گردید و چند روز مجلس عالی باهم و لطف اتفاق افتاد۔

درشاه راه تفرید و تجرید نهند و متوجه مکه معظمه شوند باین نیت بحاکم تهته صلح کرده روانه شدند
چون در حوالی قندهار رسیدند میرزا عسکری که از جانب میرزا کامران درانجا بود در قلعه
داری مراتب احتیاط بجا آورده آماده جنگ گردید و نظر بر کمی لشکر بادشاهی نموده خیال
فاسد بخود راه داده خواست که آنحضرت را دستگیر نماید آنحضرت بمقتضاے وقت صلاح جنگ ندیده دست از تسخیر
قندهار بازداشته متوجه پیش شدند بعد رفتن یک منزل از قندهار میرزا عسکری برآمده قصد کرد آنحضرت از استماع این خبر بسرعت بر سمند
تیز رفتار برآمده با متعلقان حرم سرا بدر رفتند میرزا عسکری بر خیمه گاه رسیده اردوی معلی
را غارت کرده شاهزاده محمد اکبر را که بدست میرزا افتاده بود در قندهار در بعد چندگاه
پیش کامران مرزا بکابل فرستاد القصه چون بمقتضاے غوامض حکمت الهی و دقائق مصلحت
ازلی که در ضمن هر نامرادی چندین اسباب مراد سرانجام مے یابد نقش مراد بر تخته آرزو
نشست و عیار جواهر نامرادی مردم گرفته اند و بے اخلاصی لشکر و بدمردمی برادران و بے
خردی اقربا و نامساعدے روزگار مشاهده افتاد خواستند که در لباس تجرد قدم شوق
در بادیه گذارند و حلقه کعبه مراد و سر رشته دامن مقصود بدست آورند یا گوشه عزلت
اختیار کرده از دیده اخوان زمان بر کران باشند لیکن بالحاح و زاری همراهان و خاطر
داشت امرا که درین سفر پرخطر مراسم وفاداری بتقدیم رسانیده بودند فسخ آن
اراده نموده متوجه خراسان و عراق شدند و غره ذی قعده سنه ۹۵۰ در هرات رسیدند محمد خان
حاکم هرات بموجب فرمان عالیشان شاه طهماسپ والی ایران مراسم مهمانداری و لوازم
خدمت گذاری بجا آورد و حسب الامر شاهی شاهزاده سلطان میرزا از هرات باستقبال برآمده
از اسپ فرود آمد و لوازم بزرگداشت و تجمل و احترام بظهور رسانید بحضرت بادشاه
ملاقات نمود و جمیع اسباب سلطنت و مایحتاج سفر از هر قسم سرانجام کرد که تا محل ملاقات
شاه والاجاه بهیچ چیز احتیاج نگرد و چندگاه در هرات مقام فرموده بعد سیر تمامی سیرگاها
و باغات و زیارت مرقد منور خواجه عبدالله انصاری و دیگر مراقد اولیاے عظام کوچ
کرده براه جام زیارت مزار حضرت زنده فیل احمد جام نموده از انجا بمشهد طوس رسیده
بزیارت روضه مقدسه امام علی موسی رضا رحمته الله علیه فائز گشتند شاه قلی استجلو حاکم
آنجا بقدر مقدور در لوازم خدمت گذاری سعی نموده و همچنین بموجب حکم شاهی حکام همه
بلاد و قصبات که در راه بودند حتی الامکان خدمت بے نمودند و در نیشاپور سیر کان

[illegible]

بعد فتح و نصرت قلعه قندهار را بکسان شاه حواله کنند بموجب قرارداد قلعه را به بداغ خان که سر
گروه امرای کمکی بود سپردند و دران نزدیکی شاهزاده سلطان مراد خلف شاه برحمت حق
پیوست و بداغ خان از روی ستمگاری طریقه مردم آزاری در پیش نمود آنحضرت نظر بر بیدادی
او داشته قلعه را بزور از و انتزاع کرده بکسان خود سپردند و معذرتی ازین وادی
بشاه نوشتند و بعد تنظیم و تنسیق مهمات قندهار متوجه کابل شدند و کامران میرزا
از قلعه کابل برآمده باندک جنگ رو بفرار نهاده بطرف غزنین رفت و ازانجا پیش شاه
حسین میرزا ارغون حاکم تهته رسید آنحضرت بفتح و فیروزی داخل قلعه کابل گشته بدیده
مظهر انوار خلف سعادت اطوار یعنی شاهزاده محمد اکبر که پیش کامران میرزا در قلعه کابل
بود و میرزا در زمان برآمدن برای جنگ آن نور حدقه اقبال را همانجا گذاشته رفت مبتهج
بهجت و سرور شدند و جشن شادمانی و کامرانی ترتیب داده بواسطه امتحان شعور آن نور
حدقه سلطنت والده ماجده ایشان را در میان عفایف دیگر ایستاده کردند و آن ثمره شجره
دولت را فرمودند که والده خود را بشناس با آنکه از مبادی ولادت باسعادت تا نهایت
حال که سن شریف بچهار سال رسیده بود و از والده شریفه جدا شده بمقتضای
شعور خداداد که از ناصیه حال آن نونهال گلشن اقبال روشن بود بی تامل و بی تحاشا
در چندین عصمتیان یکبار والده ماجده را [illegible] از مشاهده این حال ندرت اشتمال عزیزان [illegible]
حریم قدسی برخاست و آنحضرت در شگفت آمده الطاف ایزدی را فال حال آن تازه
شجر چمن اجلال تصور کردند القصه چندگاه در کابل داد عیش و عشرت دادند شاهزاده
را در کابل گذاشته متوجه بدخشان شدند و قلعه بدخشان را گرد گرفته میرزا سلیمان حاکم
آنجا جنگ کرده مظفر و منصور گشتند در انجا طبیعت اقدس از مرکز اعتدال انحراف
ورزیده عارضه صعب عارض حال گشت حتی که چند روز غش و بیهوشی رو داد و خبر
ناخوش بر السنه خاص و عام جاری گردید بعد چند روز افاقت عاید حال خیر مآل گردید
و انوار صحت بر بعید و قریب هویدا گشت عالم آشفته تسکین یافت و کارهای برهم خورده
انتظام پذیرفت کامران میرزا [illegible] گشته از حاکم تهته کمک گرفته [illegible]
[illegible] گردیده ناگهان به کابل رسیده قلعه را تسخیر [illegible] و انواع ظلم و ستم بر مردم
نموده [illegible] چون این خبر بمسامع آنحضرت رسید از بدخشان متوجه

دو صاحب قرآن در یکی بزم گاه | قران کرده باهم چو خورشید و ماه
دو سعد فلک را یکی برج جا | دو والا گوهر را یکی درج جا
دو کوکب که ذیشان فلک رست ازین | بهم در یکی عرصه چون فرقدین
دو چشم جهان بین بهم هم عنان | بهم چون دو ابرو تواضع کنان
دو نور بصر چشم اقبال را | دو عید و مبارک مه و سال را

از هر نوع مقدمات خداطلبی و خدا جوئی و سخنان اخلاص و محبت در میان آمد در اثنای مکالمه شاه والا جاه پرسید که سبب شکست و برآمدن از هندوستان چه شد آن حضرت گفتند که از بیوفائی همراهان و بی اتفاقی برادران سلطنت هندوستان از دست رفت ازین سخن بهرام میرزا برادر شاه آزرده خاطر شده کمر عناد بر بست و شاه را بر آن آورد که آنحضرت را ضایع گرداند اما سلطان خانم خواهر شاه و قاضی جهان که وزیر ممالک بود و دیگر بعضی مصاحبان دولت خواهی آنحضرت نموده سخنان عاقبت اندیشی بشاه گفتند و نقار از خاطر شاه برآوردند ضیافت بزم نشاط طرب که لائق بادشاهان والا قدر بوده باشد باهم آراسته شده به مراتب باتفاق یکدیگر تماشای شکار قمرغه باعث انبساط گردید آنحضرت قریب سه ساله بعیش و عشرت در آن سرزمین گذرانیدند شاه والاهمت مراسم اخلاص و محبت بجا آورده فرمود که مارا برادر خود تصور نموده ممد و معاون دانند و انچه امداد و اعانت مطلوب باشد بی تکلف حسب آرزو بظهور رسانیم و آنقدر کمک که در کار شود سرانجام گردانیم و اگر خود مارا باید رفت بطریق کمک همراه شویم عاقبت الامر شاه والاجاه جمیع اسباب سلطنت مهیا ساخته شاهزاده سلطان مراد میرزا خلف خود را باده دوازده هزار سوار کمک آن حضرت مقرر کرده و برای متابعت یک منزل همراه آنحضرت تشریف آورده از یکدیگر وداع شدند و آنحضرت از آنجا روانه شده سیر اردبیل و تبریز نموده و زیارت مزارات بزرگان آنجا کرده بعد قطع منازل و طی مراحل با لشکر شاهی در حوالی قندهار نزول اقبال فرموده محاصره نمودند میرزا عسکری در قلعه متحصن بوده بمراسم قلعه داری پرداخت چون محاصره امتداد کشید بعد سه ماه عاجز گشته بوسیله مهد علیا خانزاده بیگم همشیره حضرت محمد بابر بادشاه که کامران میرزا برای شفاعت از کابل فرستاده بود دست بوس نموده تقصیرات گذرانید آنحضرت قلعه را متصرف شده او را قید نگاه داشتند و آنچه از شاه همراه آمده بودند

ملحق شده قریب سه هزار سوار از کابل فرار نموده در بدخشان رسیدند حضرت بعد از انتظام بدایه برای دفع شورش
کامران میرزا و دفع امرائے کافر نعمت از کابل روانه شدند و در وقت عزیمت آن سمت یادگار ناصر
میرزا که سر فتنه و فتنه انگیزان در قلعه کابل محبوس بود مسافر ملک عدم نمودند **بیت**

آتشی را که خلق ازو سوزد — جز بکشتن علاج نتوان کرد

بعد قطع مراحل در نزدیکی طالقان رسیده بکامران میرزا جنگ کرده مظفر شدند
میرزا تاب نیاورده رو بهزیمت نهاده در قلعه طالقان رفته متحصن گشت و آنحضرت محاصره قلعه
نموده کار بر وی تنگ نمودند میرزا عاجز شده قبول اطاعت کرده استدعای خدمت
بمکه معظمه نموده از قلعه برآمده عازم شد و امرا که از کابل فرار نموده بودند همه را دستگیر
نموده شمشیر و ترکش در گردن هر کدام انداخته بحضور اقدس آوردند حضرت از روی
لطف و مرحمت قلم عفو بر جرایم آنجماعة عصیان منش کشیده هر کدام را بعنایت خاص
ممتاز نمودند بعد چند روز کامران میرزا که عازم خانه کعبه بود از راه معاودت نموده
بملازمت اقدس مشرف شده مورد هزاران عنایات گشت آنحضرت اولا بطریق توره میرزا
را دریافته بعد آن برادرانه ملاقات نموده در کنار گرفته گریه ها کردند چون از آن باز
که در نواحی لاهور جدا از هم شده بودند مفارقت در میان بود و بعد از نه سال ملاقات
بهم رو داده بود بزم عیش و عشرت آراسته شد و داد انبساط و مسرت داده
آن چهل مجلس آخر شغنی کولاب و بعضی محال از ولایت بدخشان بکامران میرزا مرحمت
فرموده و عسکری میرزا که در قندهار قید کرده بودند تا حال در زندان مکافات بود خلاص نموده
بحواله میرزا کامران کردند و بهمان طرف جاگیر داده بفتح و فیروزی بکابل معاودت
فرمودند بعد انتظام مهام کابل و حصول عیش و کامرانی در سنه ۹۵۶ بتسخیر بلخ یورش
فرموده با جمعیت شایسته متوجه آن سمت شدند و منشور عالی در باب طلب کامران
میرزا و دیگر میرزایان که همراه خود بودند صادر گشت میرزایان و امرایان بالشکر شایسته
آمده ملازمت کردند و کامران میرزا از آمدن به لطایف الحیل گذرانید آنحضرت کوچ
بکوچ روانه شدند بعد رسیدن در ایبک باندک جنگ قلعه را انتزاع نمودند
بعد از آن در نواحی بلخ نزول اقبال اتفاق افتاد و پیر محمد خان والی آنجا صفوف آراسته
مقابله و مصاف نموده [illegible] شکست بهادران شجاعت نشان و یلان جان افشان

شده در کابل رسیده قلعه را محاصره کردند و کار بر تحصنان قلعه تنگ آمد کامران میرزا دست جور و جفا بر عیال امرایے بادشاهی که درون قلعه مانده و آن امرا بر کاب سعادت بودند دراز کرده زنان امرا را به پستان بسته از کنگره قلعه آویخت و بچگان صغیر را سر از تن جدا کرده در مورچہاے بادشاهی انداخت تا امرا از دیدن این حال از رکاب والا جدا شوند از آنجا که امرا اخلاص ورزه و فاکیش بودند با وجود بے ستری زنان و کشته شدن بچگان جنو ها بر محاصره قلعه ثابت بودند و داد مردانگی میدادند چون کامران میرزا دید که درین صورت هم کار پیش نمیرود از روے بیرحمی و سنگدلی شاهزاده محمد اکبر را که در قلعه کابل مانده بدست میرزا در آمده بود محاذے تو پخانه بادشاهی بر کنگره قلعه آویخت حفظ و حمایت ایزدی و حسن صیانت صمدی شامل حال فرخنده مال گردید و اصلا آسیبی و گزندے بآن تازه نهال چمن دولت و اقبال نرسید اری کسے را که لطف الهی کافل احوال دولت اشتمال بوده باشد واعیه واهیه بداندیشان چگونه پیش میرود و آن کس را که سلطنت و سروری از کار فرمایان قضا و قدر در ازل مقرر کرده باشند بدخواهی بدخواهان چه مضرت تواند رسانید پرتو آفتاب تائیدات الهی چون بر ساحت سعادت مقبلے تابید از بدخواهی مخالفان پوشیده نگردد و نسیم بهار رحمت نامتناهی اگر بر چمن اقبالی و زد باسیب خزان خواهش حسودان نقصان نه پذیرد ؏ **نظم**

آنرا که خدا نگاهدار بود ۔۔۔ ور سنگ ز آسمان ببارد

حاشا که بر و رسد گزندے ۔۔۔ آشفته شود ز نالپسندی

کامران میرزا با وجود اینچنین اعمال نکوهیده کاری پیش نتوانست برد آخر الامر بهزیمت و پاشنده ماند تعاقب برآمده رو بهزیمت نهاد و آنحضرت بفتح و فیروزی داخل قلعه گشته شاهزاده محمد اکبر را در آغوش گرفته بزم شادمانی و ابتهاج برآراستے و داد عیش و ارتیاح دادند کامران میرزا بعد هزیمت در بلخ رفته به پیر محمد خان والی توران التجا آورده استمداد و استعانت نمود و میرزا بدخشان رسید و میرزا سلیمان را داشته لوازم مهمان نوازی بجا آورده و مظفر بیگ ترکمان همراه میرزا بجانب بدخشان آمده و پس از محاربه بدخشان از ان میرزا اسمٰعیل خان گرفته ... محمد کامران میرزا را بدانجا نصب کرده با کمال ... جنود و ... اتفاق نیز ... کامران میرزا بدخشان را ... آنحضرت

بود و بساده لوحی جبه خاصه را در راه انداخته روانه گشتند چون نزدیک کهمرد رسید منزل قبال ل
شد شخصی از طرف دریا آواز داد که ای کاروانان درمیان شما هیچ خبر پادشاه است آنحضرت
فرمودند که چه میگوئی و درمیان شما خبر بادشاه چگونه هست او جواب داد که خبر چنان است که بادشاه
غرق شده از بحر که برآمده و دیگر کسی ایشان را ندیده آنحضرت روی اقدس باو ننموده از این
معنی باعث تسلی او گردید و مردم کامران میرزا جبه خاصه را که از راه بدست آنها افتاده
پیش میرزا آورده بودند میرزا گذشتن آنحضرت ازین جهان فانی تصور نموده بغایت کامران
و شادمان شد و گفت بیت

و می حیات پس از مردن چنان دشمن — گمان برم که ز صد سال زندگانی به

اما بجای و بکابل آورده قلعه را تسخیر در آورده شاهزاده محمد اکبر را مقید ساخت بعد سه ماه
آنحضرت سامان لشکر نموده متوجه کابل شدند کامران میرزا باستماع این خبر کمان خود راه
قلعه گذاشته و شاهزاده محمد اکبر را مقید باخود گرفته بقصد پیکار روانه شد آنحضرت از روی
رافت و عطوفت منشور اعلی متضمن نصایح ارجمند که گوشواره گوش هوش تواند بود صادر
فرمودند میرزا در جواب نوشت که چنانچه قندهار بحضرت تعلق دارد کابل بمن تعلق گیرد باین شرط
صلح می نمایم باز آنحضرت نوشتند که اگر راستی و دوستی را آهنگ مصمم است صبیه خود
خود را بعقد مناکحت شاهزاده محمد اکبر در آرد و تا کابل را بانها عنایت فرموده ما و شما در تسخیر هندوستان
کمر همت بندیم میرزا میخواست که این معنی را قبول نماید اما امرای منافق میرزا را از راه
برده آماده جنگ نمودند و نزدیک چاریکاران محاربه عظیم روداد کامران میرزا تاب مقاومت
نیاورده رو بهزیمت نهاده خود را در افغانستان کشید و میرزا عسکری در قید آمد و فتح و نصرت
نصیب آنحضرت گردید بیت

ز تیغ و نیزی شاه لشکرشکن — سپه را دگر جان در آمد بتن

شاهزاده محمد اکبر که در قید کامران میرزا بود بملازمت اقدس مشرف گشت و موجب
هزاران شادکامی گردید مقرر شد که من بعد شاهزاده اندر رکاب اعلی جدا نشود آنحضرت
از آنجا روانه کابل شدند میرزا عسکری را مسلسل نزد میرزا سلیمان در بدخشان فرستادند
که براه بلخ روانه مکه معظمه گردد چنانچه میرزا عسکری بخلعت زده از جناب والا روانه
کعبه معظمه گردید در ۹۶۰ هجری در میان مکه و شام مسافت زندگی قطع نمود و کامران میرزا

بمیدان کارزار درآمده جلادتهای مردانه نمودند و شکست بر لشکر مخالف افتاد
پیر محمد خان صورت حال برین منوال دیده از معرکه برآمده منهزم گشت آنحضرت داعیه
تعاقب مخالف و تسخیر بلخ مصمم داشتند اما از بی اتفاقی امرا این اراده بظهور نرسید و کار ناتمام شده
ناتمام ماند بهمدرین اثنا شهرت مخالفت کامران میرزا و عزیمت او بسمت کابل بر زبانها افتاد
در حسب صلاح وقت تسخیر بلخ موقوف داشته روانه کابل شدند و در سعادت ترین اوقات داخل
قلعه کابل شدند و بعیش و عشرت اشتغال ورزیدند کامران میرزا از کولاب بر سر
بدخشان و آن نواحی لشکر کشید و میرزا سلیمان و میرزا هندال جنگ نمودند و در انجا کاری
نساخته رو بکابل آورد آنحضرت از استماع اینخبر متوجه دفع او گشته در قبچاق متصل غوربند
هر دو لشکر باهم پیوستند و آتش کارزار مشتعل گشت جوانان کارطلب که تشنه جگر زلال
جانستانی بودند قدم در دائره دار و گیر آورده دمار از روزگار اشقیا برآوردند و دلیران
کارگذار رخش رستمی در میدان کارزار جولان داده در خونریزی اعدا تیغ جانستان را آب دادند

نظم

بپیوست جنگی گران سان نشان | نداوند گردان گردن کشان
همه ریگ شد زیر لعل اندرون | چو کرپاس آهار داده بخون
بیابان بکردار جیحون ز خون | یکی بی سر و دیگری سرنگون

چون آنحضرت بر پشته ایستاده اندازه کار نوکران موافق و منافق بچشم آدم شناس
خویش می نمودند و دیدند که اکثر امرای نمک ادبار بر فرق روزگار خود بیخته بجانب کامران
میرزا روانه شدند و بعضی در استعداد زمین بوس هستند و معامله دگرگون گردید ناچار
باینحال ستان جانستان از سر قهر و غلبه و غضب بدست اقدس گرفته بفوج مخالف تاختند
ناگهان تیری براسپ خاصه رسید و لشکر غنیم غالب آمد و لشکریان آنحضرت مغلوب
شده رو بفرار نهادند

نظم

چو بینی که لشکر همه پشت داد | تو تنها مده جان شیرین بباد
چو بینی که یاران نباشند یار | هزیمت ز میدان غنیمت شمار

[illegible] ضرورا آنحضرت عنان تاب گشته بجانب قبچاق تشریف بردند و بسبب ضعف
و [illegible] فرود جبه خاصه از بالای والای خویش فرود آورده بیکی از [illegible]

فردوس مکانی محمد بابر بادشاه در زمان رحلت وصیت فرموده بودند که این برادران با یک
دیگر قصد جان نکنند آن حضرت قصد جان میرزا نکرده بصلاح دولت خواهان نیک اندیش و
تقاضای وقت میل در چشم کشیده هر دو چشم میرزا را که دیده بان جان و دل بودند از بصارت
معزول کرده فروغ از دیده برگرفتند و رخصت مکه معظمه دادند میرزا در آن مکان شریف رسیده
بعد دریافت سه حج در سنه ۹۶۴ همان طرف ودیعت حیات سپرد القصه بعد رخصت میرزا
آنحضرت در کابل رسیده بعیش و عشرت پرداختند و امن و دولت معلی که غبار آلوده حوادث
بود بچشمه افضال الهی شست و شو یافت و جمیع کافر نعمتان بسزای نیات و اعمال خود
رسیدند و خرمن عمر و دولت ایشان به برق قهر ایزدی سوخته شد و نشان هستی ایشان از صفحه
روزگار سترده گشت چنانچه مصاعب و متاعب عسر و موارد و مطالع یسر جابجا موافق ترتیب
زمانی و تنسیق مکانی گذارش یافت اکنون شمه از احوال سعادت اشتمال شیرشاه بتحریر
در آوردن و ترتیب این نسخه نمودن و برای مترصدان اخبار سلاطین ارمغانی آماده کردن ناگزیر است

شیرشاه عرف فریدخان افغان سور

در زمانی که سلطان بهلول لودی فرمان روای هندوستان بود ابراهیم جد فرید خان یعنی
شیرشاه که سوداگری اسپان میکرد از ولایت روه آمده نوکری امرا اختیار نمود و در موضع [illegible]
تابع نارنول توطن گزید و در عهد خلافت سکندر بن سلطان بهلول پیش جمال خان حاکم جونپور
نوکر گشت بعد فوت او حسن خان خلف او که پدر فریدخان بود نزد جمال خان بوده رشد و کاردانی خود
ظاهر ساخت روز بروز ترقی پیش او امداد شد و چرا ترقی او نشود که کارفرمایان قضا و قدر سلطنت
هندوستان بنام خلف سعادت پیوندش مقرر کرده بودند مقرر است که هرگاه زمان ولادت
با سعادت بادشاه قوی طالع نزدیک میرسد ناظمان سلسله علوی در نزدیکی آن از مقدم
میمنت توامش بشارات فرخنده و اشارات بشعشعه ظهور جلوه گری میسازند مصداق این معنی
آنکه در ایامی که والده شریفه فریدخان بعصر گرامی آن خلف مسعود حامله بود در عالم خواب
مشاهده نمود که هلال منزل آسمان فرود آمده در کنار آن [illegible] شد مصرع
راحت [illegible] وجود [illegible]

---

[1] [illegible] اکبرنامه دفتر اول صفحه [illegible]

بعد هزیمت خود را چار ضرب زده قلندرانه از راه ده سیر بطرف جوی شاهی که الحال موسوم
به جلال آباد است رو نهاده باعانت افغانان خلیل و مهمند دو سه مرتبه جمعیت یکجا کرده با فواج
بادشاهی که بر سر او تعیین شده بود کارزار نموده شکست یافت آنحضرت برای
دفع شور و شش از کابل نهضت فرمودند چون نزدیک کندنک رسیدند کامران میرزا
بلند و اخشام افاغنه شبخون آورده کار نا ساخته بدر رفت و دران شبخون میرزا هندال از
دست افغانی نادانسته بدرجه شهادت رسید باعث فراوان غم خاطر اقدس گشت و نعش او نزدیک
مزار پدر بزرگوار در گذرگاه کابل مدفون کردند بالجمله آنحضرت در موضع جهسود از توابع ننگنهار
تا انقضای ایام زمستان اقامت فرمودند چون زمستان باخر رسید و صولت سرما
رو بکمی آورد بر سر افغانان که کامران میرزا در پناه آنها رفته بود یورش کردند و در پیش
بلاغ پاسی از شب گذشته جنگ رو داد کثیر افغانان بوحشت آباد عدم رفتند و کامران
میرزا از انجا گریخته بدر رفت و رایات اعلی از ان طرف خاطر جمع نموده بکابل معاودت فرمودند
کامران میرزا ستوه آمده رو بهندوستان نهاد و پیش سلیم خان ولد شیرخان که بعد از
فوت پدر تخت نشین هندوستان شده بود در این وقت در پنجاب مهم جمون در داشت در
مقام قصبه بن رسید سلیم خان پسر خود آواز خان و مولانای عبدالله سلطانپوری و دیگران را
باستقبال فرستاده در ان قصبه با یکدیگر ملاقات کردند سلیم خان بعد انصرام مهم جمون
میرزا را همراه گرفته عازم دهلی گردید و خواست که او را دستگیر نماید میرزا ازین معنی آگاه گشته از منزل پچهی واله فرار
یافته یوسف آفتابچی را در جامه خواب خود گذاشته فرار نموده به جهه مکهیات که هشت کروهی سهرند واقع است پناه برد
در انجا چون اتفاق نیفتاد نزد راجه کهلور که از راجهای کوهستان بکثرت جمعیت و ولایت ممتاز بود رفت
چون او هم جا نداد در دهلی افتاده به نگرکوت رسید و از انجا در جمون آمد در انجا هم نتوانست
اقامت ورزید بعد مشقت بسیار پیش سلطان آدم گکهر که دران زمان ببادشاه نیایش نداشت
و بطور خود حکومت میکرد رسید سلطان آدم گکهر میرزا را نگاه داشته عرضداشت
بجناب والا [illegible] مقدم مقدس شود آنحضرت [illegible] اکبر همراه [illegible] بانشتاب
متوجه شدند و [illegible] سلطان آدم [illegible] آورد [illegible]
[illegible] آنحضرت آورد [illegible] تقصیرات [illegible]
بود [illegible] آنحضرت [illegible] چون آنحضرت

ادرنگ آبائے خلافت ہندوستان شدند فرید خان پیش بہار خان(۱) ولد دریا خان کہ ولایت
پٹنہ متصرف شدہ خود را سلطان محمد خطاب کردہ اسم سلطنت بر خود بستہ بود رفتہ نوکر گردید
و مصدر خدمات پسندیدہ گشت نوبتے در حضور سلطان محمد در شکارگاہ از روے جرأت و دلیری
شیری بشمشیر زد او فرید خان را شیر خان خطاب دادہ پیش آورد ... وزیر روز رتبہ اش بلند گردانید
مقید خدمتگاہ و وکالت پسر خود بشیر خان مقرر کردہ بجاگیرہا فرستاد و چون صحبت شیر خان بو را انجا
درست نشد نزد سلطان جنید برلاس کہ از اعاظم امراے بابری و خواہر حضرت پادشاہ در حبالہ
زوجیت او بود در مانک پور رفتہ نوکر گردید بحسب اتفاق سلطان جنید برلاس بملازمت پادشاہ
آمد شیر خان ہمراہ او بود وضع اطوار پادشاہی دیدہ بایاران خود میگفت کہ مغل را از ہندوستان
برآوردن آسانست چہ مغل خود بمعاملات نمیرسد و بشکار و عیش و عشرت مشغول است و مدار
معاملات بوزرا میگذارد عیب افغان ہمین است کہ باخود اتفاق ندارند اگر مرا دست دہد باہم
متفق بودہ مغل را بدر سازیم یاران ازین معنی خندہ و استخفاف میکردند روزے سلطان جنید
بمائدہ خاص پادشاہی حسب الامر والا حاضر شد شیر خان نیز دران مجلس حاضر بود طبق ماہیچہ
پیش شیر خان نہادند او خود را از خوردن آن عاجز یافتہ کارد کشیدہ ماہیچہ را پارہ پارہ ساختہ بقاشقی
خوردن گرفت چون نظر پادشاہ بران افتاد برینحال واقف شدہ پسند یدہ بمیر خلیفہ وزیر فرمودند کہ این
افغان عجیب کارے کردہ از ہمان روز بنظر عزت منظور گشت نوبتی سلطان جنید شیر خان
را با دو افغان دیگر براے سرفرازی از نظر اقدس درآوردہ از انجا کہ راے عالم آرای پادشاہان
پرتو لیست از شعشعہ انوار ایزدی آنچہ بعد از سہ انجام کار بمنصہ ظہور میرسد بر مرات ضمایر
صافیہ شان اول جلوہ گر مے گردد از غایت عاقبت بینی و نہایت آگاہی صورت واقعہ را پیش
از وقوع بمیزان عقل روشن سے سنجد حضرت پادشاہ آن دو افغان را نوازش فرمودہ در
باب شیر خان حکم شد کہ چشمان این افغان شوخ مینماید این را دستگیر کنند شیر خان از بسکہ
عنایات ایزد متعال شامل حال سعادت اشتمال بود و صاحبقران قبا خلعت سلطنت
بر بالاے او دوختہ بودند قبل حکم پادشاہی بہ تعرض درایافت پیش از انکہ او را تعقیب کنند فرصت
راغنیمت دانستہ بدر رفت باز بملازمت سلطان محمد در پٹنہ رسیدہ مصاحب اعتبار گشت
چون پسر سلطان محمد فوت شدہ بود و او را پسرے کہ قابلیت سلطنت داشتہ باشد نداشت

(۱) بہار خان ۱۲ نسخہ

همان وقت بیدار گشته این خواب سعادت انتساب بشوهر خویش گذارش نمود حسن خان بے تامل وتحمل تازیانه چند بان عفیفه زد که آن کدبانو متعجب گشته استفسار نمود که من خواب بشما بیان کردم تازیانه زدن ومرا بی تقصیر آزار دادن از چه راه است فرمود که این خواب مژده مید هد بر مقدم خلف قوی طالع از انجا که بزرگان آزموده کار فرموده اند که اگر خواب نیک نمودار شود بعد بیداری دران شب باز خواب نباید کرد تا نتیجه آن خواب زایل نگردد ازین جهت تازیانه زدم که ار دزدان بقیه شب ترا خواب نگیرد القصه درسعادت ترین اوقات آن خلف مسعود بعالم وجود آمد چون چهار ساله گردید روزے طفلانه گریه کنان درمی از پدر خویش میطلبید درویش صاحب حال وفال دانائے اسرار حال ومال فرید خان را بدین حال دیده بخندید وباواز بلند گفت سبحان الله بادشاه هندوستان بطلب درمی گریه می نماید حسن خان از کلام درویش خدا اندیش واقف گشته بغایت مسرور گشت واین معنی را مصداق خواب نیک آن عفیفه تصور نموده یقین دانست که این خلف سعادت مند برتبه والا کامیاب خواهد شد چون آن والا اختر بحد تمیز رسید علامات ریاست از فراست او ظاهر وآیات ایالت از بسالت او باهر اطوار جهانداری از فرط خبرداری او واضح واثار بادشاهی از وضع آگاهی او لایح بود القصه چون جمال خان حاکم جونپور حسن خان را پیش آورده پرگنه سهسرام وتانده از توابع رهتاس بجاگیر او مرحمت نموده پانصد سوار همراهش مقرر کرد فرید خان داروغه جاگیر پدر خود گشته از روے تدبیر صائب وفکر نقاب وعقل خدا داد ودانش مادرزاد نظم ونسق معاملات وبندوبست مهمات بواقعی کرده در تهذیب وتادیب گردن کشان وقلع وقمع سرتابان وامنیت برایا در فاهیت رعایا وافزونی زراعت وازدیاد حاصلات وآبادی دیهات مساعی جمیله بکار برد چنانچه جاگیر آباد گشت ومحصول افزون آمد سرکشان از ودر هراس بوده تن بمال گذاری ورعیت گری دادند چنان فرید خان بتحصیل علم قیام ورزید عربی تا کافیه وفارسی گلستان وبوستان وسکندرنامه ودیگر کتب معروف خوانده بود بعد ازانکه حسن خان ودیعت حیات سپرد فرید خان وبرادران او را مدتے بر جاگیر مناقشه ماند چون فرید خان از همه برادران اعیانی وعلاتی کلان ودر عقل ودانش وشجاعت ومردانگی سرآمد بود خدمت کلان [illegible] آمده مورد تحسین وآفرین ومشمول عنایات مے شد درین مناقشه هم گنان رعایت او مے نمودند بعد ازانکه سلطان ابراهیم لودی کشته شد وظهیر الدین محمد بابر بادشاه

در خود تاب مقاومت ندیده از بنگاله بطرف جهارکهند رفت و براجه چنتامن برهمن حاکم قلعه
رهتاس پیغام کرد که چون مغل از عقب میرسد اگر از روی مروت در قلعه بجهت اهل و عیال
جا دهی احسانی است که تا باقی عمر بر گردن خواهد بود و درین طور ایام نکبت تلطف همسایگان ضرور
است بچنین حرف و حکایت چاپلوسی و نیرنگ سازی راجه ساده لوح را که زمان ادبارش
در رسیده بود فریفت او قبول کرد که اهل و عیال او در قلعه در آیند آنگاه شیر خان
یکهزار دولی ترتیب داده و در هر دولی جوانان مردانه را انتخاب کرده مسلح نشاندند و در چند دولی که
پیش بود عورات در آورده روانه ساخت دربانان قلعه کسان راجه بتفحص دولی ها مشغول
شدند در چند دولی عورات را دیدند شیر خان براجه پیغام کرد که مستورات را نمیتوان نمود
و ننگ ستر نتوان قبول کرد راجه که ستاره دولتش نزدیک بغروب رسیده بود از
ساده لوحی منع فرمود که مزاحمت نسازند چون دولیها بالتمام بقلعه در آمد افغانان
قوی جنگ و جوانان با ساز جنگ از دولی ها بر آمده متوجه خانه راجه شدند و جمعی خود را
بدروازه قلعه رسانیدند و شیر خان نیز با فواج مسلح مستعد شده خود را بدروازه قلعه
رسانید و بسیاری از کسان راجه بقتل در آمدند و در نهایت آسانی قلعه بدست آمد چون این
چنین قلعه آسمانی ارتفاع که از مبادی بنای آن هیچ فردی از فرمانروایان بران استیلا نیافته
در هندوستان نظیران کم نشان میدهند بتسخیر در آمد شیر خان کلید بیت المقصود بدست
آورده اهل و عیال خود را در آن بامن گذاشته بجمعیت خاطر در پی کار خود گردید و بادشاه
در بنگاله رفته بعیش و عشرت پرداخت و ایام برسات در میان آمد شیر خان بنگاله را مسدود
ساخته نگذاشت که خبر و باب رسد غله بلشکر بادشاهی برسد بعد از آنکه بادشاه از بنگاله
مراجعت کرد در مقام بهوج پور تهته بر کنار دریای گنگ اتفاق اقامت افتاد شیر خان نیز
با لشکر عظیم آمده خیمه انداخت بحرف و حکایت بالحسب ظاهر صلح کرده روزها میگذرانید و در باطن تهیهٔ
جنگ را جولان میداد تا آنکه جمعی از پیاده مردم زبون پا با اسباب آتش بازی روبروی لشکر
بادشاهی گذاشته خود در منزل عقب رفته نشست از آنجا که امری از پرده غیب
بظهور پیوستنی بود منصوبه چنان نشست که لشکر بادشاهی در کمال غفلت میگذرانید شیر خان
در لشکرگاه خود شبگیر کرده با افغانان صبحی بر خیمه گاه بادشاهی در رسید و تیغ بی دریغ
[illegible] از بیم [illegible] و لشکر بادشاهی را [illegible]

شیرخان مدار الملک او بود بعد فوت او حکومت ولایت بهار باستقلال کمال یافت واطراف آن ولایت بزور شمشیر و قوت اقبال در حیطه تصرف آورده شوکت و حشمت پیدا کرده خیال تسخیر بنگاله در خاطرش افتاد در آن نواحی منجمی بود عالی فطرت والا دانش در دقیقه شناسی طلوع و غروب ستارگان و شرف و هبوط اختران و انصالات انجم با خود ها و نظرات کواکب با یک دیگر و احکام نتایج هر یک اشتغال کمال و بابراز راز آسمانی و اظهار اسرار سرنوشت انسانی مهارت تمام داشت مانند سروش غیب حقیقت حال و استقبال ظاهر می کرد و در گذارش احوال افلاک زمین سحر میمود و بیت

دقیقه سنج خرد پرور و ستاره شناس اشاره فهم بلند اختر و همایون فال

شیرخان درباب ساعت برای تسخیر بنگاله بآن منجم ارسطوی شیم التجا آورد او ساعتی فرخنده که برای حصول نصرت و فیروزی مختار بوده باشد انتخاب کرده نوشته داد بتائیدات الهی در آن ساعت سعید شیرخان بر بنگاله یورش نموده تسخیر در آورد و نیز چون تاج خان افغان حاکم چنارگده را پسران حبشی از اسباب کشتند شیرخان مسماة لاد ملک منکوحه تاج خان را بفسون و فریب در عقد نکاح خود آورده قلعه مذکور را متصرف شد و بر تمام ملک شرقیه استیلا آورد و همدرین نزدیکی حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه مرحل مرحله بقا گشتند و حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه سریر آرای خلافت گشتند سلطان محمود بن سلطان سکندر لودی به پتنه آمده مسند آرای حکومت گشت شیرخان متابعت او اختیار کرده بالاتفاق یک دیگر در جونپور رفته آن نواحی را از امرای بادشاهی تخلیص نموده بعد چندگاه عساکر بادشاهی جونپور را از نو باز گرفت چون سلطان محمود در [illegible] و بمرگ طبعی در گذشت شیرخان بلا شرکت غیری بر پتنه و بنگاله و سخت تصرف یافته قوت و مکنت بهم رسانید و بر ملک بادشاهی شروع بتاخت شود بعد از آنکه بادشاه بدفع او متوجه شدند او صلح در میان آورده قطب خان [illegible] عبدالرشید پسر خود را با فوج بملازمت گذاشت که در خدمت حاضر بوده باشد چو قطب خان [illegible] گجرات بسر کتاب [illegible] اتفاق ریخته [illegible] بادشاه را درین گجرات [illegible] شیرخان [illegible] یافت اکثر بلاد تصرف خود در آورد و بس از آنکه [illegible] گجرات [illegible] و افواج بادشاهی بر شیرخان تعین کرده و بادشاه نیز متوجه تسخیر قلعه چنار گده [illegible] بنگاله شدند شیرخان که در بنگاله قیام داشت با [illegible]

[illegible]

نهاده بهتاس موسوم گردانیده ده هزار سوار برائے سد راه لشکر بادشاهی و مالش گکهران در آنجا گذاشت چنانچه آن قلعه را خلف او اسلام شاه باتمام رسانید القصه شیرخان بعد تنظیم و تنسیق مهمات اندیار باگره رسیده در ۹۴۷ سنه سکه و خطبه بنام خود نموده شیر شاه خطاب کرد و این بیت بر سجع نقش بست :- بیت

شه الله باقی ترا باد دائم
همان شیر شه ابن حسن سور قایم

چون راجه پورن مل مرزبان رای سین لوائے استیلا و غلبه برافراشته اکثر پرگنات نواحی را متصرف شده از روے هوا پرستی و نفس دوستی دو هزار عورت مسلمه هندیه را در حسم سرائے خود در زمره پاتران و رقاصان انتظام داده بود شیر شاه باصغای اینمعنی بمقتضائے حمیت اسلام و آئین سلطنت بتادیب آن خود سر هوا پرست و تسخیر قلعه رایسین کمر همت بربست و علم نهضت برافراشته در آن دیار رسیده قلعه را گرد گرفت بعد امتداد ایام محاصره و محاربات متواتره راجه پورن مل عاجز شده صلح کرد پس از گرفتن قول و قرار آمده ملازمت نمود علمائی دین فتوی دادند که چون این کافر زنان مسلمه در خانه خود داد با وجود قول قتل او مطابق الشرع لازم است شیر شاه بقصد حصول ثواب فوج آراسته جنگ انداخت راجپوتان دل بر مرگ نهاده کارستانی کردند که داستان رستم بازیچه شد مانند پروانه بے محابا خود را بر دم شمشیر و دندان فیل زده هلاک شدند و زنان و فرزندان را جوهر نمودند و بسیاری را از لشکریان شیر شاه کشتند :- نظم

دا و ه برآمد ز هر دو سپاه
تو گفتی برآمیخت خورشید و ماه

چکاچاک برخاست از هر دو سوی
ز خون شد همه رزمگه جوئے جوی

آخر الامر راجه پورن مل کارنامه تهور بظهور رسانیده با اکثرے از مردم خویش در جنگ کشته شد چنانچه داستان دلاوری و مردانگی او تا حال در اشعار هندیه با کناف گیتی مشهور است شیر شاه بعد تسخیر قلعه رایسین و قتل پورن مل در آگره رسیده بیار گشت و عارضه صعب کشید بعد صحت و شفا برائے مالدیو حاکم اجمیر و جودهپور و میرته که پنجاه هزار سوار در ظل رایت او بود سواری کرد بد فعات جنگ در میان آمد چون کار بجنگ پیش نرفت شیر شاه فریبی بخاطر آورده مکاتیب از راجپوتان سردار متضمن اطاعت بادشاهی و انحراف از راے مالدیو مشتمل خود بجانب راجپوتان ارکان دو

اسپ تشنه تا بجنگ انداختن چه رسد آن خفتگان بستر بے پروائی و نشستگان خیام غفلت اکثر به خوابگاه فنا غنودند و بسیاری بیابان نورد هزیمت شدند. نظم

یکے داشت سر در هوائے نگار — که با جان فشانیش افتاد کار
یکے جامه میدوخت همدوش تن — که شد جامه اش جانشین کفن
یکے می شد از باده عشرت پرست — که از باده مرگ گردید مست
یکے گوش بر نغمهٔ چنگ داشت — که اندر مقام عدم پا گذاشت
یکے نرد بازیش بود آرزو — که شد تختهٔ نرد تابوت او
یکے خواست زین بارهٔ دیگر گریخت — گریزنده هر سو همه رخت ریخت
یکے ترکش انگند و دیگر کلاه — گریزان گرفتند بے راه راه
برآمد از آنجا یگه رستخیز — همه بر گرفتند راه گریز
گریزان سپاه گروها گروه — نهادند رخ سوئے دریا کوه
نمودند شاه و سپه جمله پشت — در آن راه بادی در آمد بمشت
نه تاج و نه تخت و نه دولت بجا — نه اسپان نه مردان جنگی بپا
زبس غارت انجه و چار پا — دران دشت شد بر سپه تنگ جا

بفرمان بادشاه حقیقی فتح و نصرت نصیب شیرخان گردید و بادشاه شکست خورده بهزاران تعب و محن در آگره رسید بعد یک سال افواج فراهم آورده باز در قنوج آمده جنگ کرد درین مرتبه بتائیدات الهی و معاضدات نامتناهی شیرخان مظفر و منصور گشت:- بیت

به نیروی مردی و فرهنگ خویش — بگردون برافراشت اورنگ خویش

بادشاه منهزم گشته نتوانست در آگره و دهلی اقامت ورزید در لاهور رسیده چند روز مقام کرده بسمت ملتان و تهته رفت و شیرخان بعد چنین فتح عظیم تا لاهور تکاپو کرده و از آنجا که خواص خان غلام خود را که مقدمة الجیش و قوت بازو او بود و در شجاعت و مردانگی طاق و در سخاوت و نیک نامی شهره آفاق چنانچه تا حال در هندوستان کارنامهاے او را دوستان می سرایند با لشکر گران تعاقب بادشاه فرستاد او تا ملتان از وضع تعاقب [illegible] مراجعت کرد و شیرخان بتهیه تنبیه گکهران رفته برافتاد و متصل کوه بالناته قلعه

باز آمدم **نظم**

بیت

ز تاثیر عدلست آرام ملک | که از عدل حاصل شود کام ملک

ترا زین به آخر چه حاصل شود | که نامت شهنشاه عادل شود

چو نوشیروان عدل کرد اختیار | کنون نام نیک است ازو یادگار

در زمان سلطنت اکثر احکام اختراع کرده مدار کار بر قوانین سلطان علاء الدین خلجی که در تاریخ فیروزشاهی مندرج است نهاد و داغ اسپ را که پیش ازین سلطان علاء الدین مقرر کرده بود و رائج نگشت مجدداً رواج داد و هزار و پانصد کروه از بنگاله تا رهتاس پنجاب بفاصله دو دو کروه سراها آباد کرده در هر سرا دو دو اسپ که نام واچکی باشد نصب نمود در دو سه روز خبر بنگاله برهتاس میرسید و مقرر بود وقتی که شیرشاه در دولتخانه والا برای خود مایده گستردی آواز نقاره شدی چون سراها نزدیک بود در طرفة العین تمامی سراها از بنگاله تا رهتاس پنجاب و دیگر شاهراههای ممالک مردم خبردار گشته نقاره نواختندی و در هر سرا همان وقت از سرکار بادشاهی بمسافرین مسلمین طعام و بهندوان ارد و روغن دیگر دادندی و عالم عالم مسافران از مایده افضال آن بادشاه دریا نوال بهره خواهش برداشتندی و مترددین تهیدست از قوت درماندگی نه کشیدندی **بیت**

شربت جودش علاج تنگدستی را دوا | خسته افلاس را فیض عطایش غمگسار

و در شاهراه بهر دو جانب درخت میوه دار نشاندند تا مترددان در سایه آن آسایش و آرامش آمده شد نمایند و از اثمار آن اشجار بی ممانعت بهره یاب شوند مقرر کرده بود که از بنگاله تا دهلی و بنیات آفغانان [illegible] آباد سازند تا سد راه مغول از سمت کابل بوده باشد در عهد سلطنت [illegible] بجدی بود که اگر ناتی [illegible] طلا [illegible] در صحرا خواب [illegible] ماجت [illegible] **قطعه**

اگر [illegible] برد چون [illegible] | ز مشرق تا بمغرب [illegible]

[illegible] خود از [illegible] | که [illegible]

[illegible] چون [illegible] [illegible] [illegible]

راے مسطور مشتمل بر استمالت و دلجوے و در باده محبوس کردن راے مذکور نوشته عمداً
آن خطوط را بدست کسان راے در آورده ازین معنی دل راے مال دیو را از اعیان دولت
او برگردانیده در لشکر او خلل انداخت و علی التواتر جنگ کرده فتح یافت و اجمیر را
بتسخیر در آورده بدهلی مراجعت نمود چون حاجی بیگم حرم خاص همایون بادشاه در جنگ چوسه
تهته در قید آمده بود شیرشاه از روے نیکذاتی آن عفیفه بحرمت و اعزاز تمام مامون و
مصئون میداشت بعد از آنکه خبر رسید که بادشاه از عراق و خراسان معاودت
نموده در کابل رسید ندان عفت قباب را باحترام تمام پیش بادشاه در کابل
رسانید و نیک نامی و نیک مردی خود بر عالمیان ظاهر گردانید القصه شیرشاه
بغایت نیک ذات و فرخنده صفات در عقل و دانش و تدبیر ملک گیری و جهانداری
بے نظیر بود در رفاهیت رعایا و اسودگی خلایق همت بر کمال داشت در احیاے
مراسم عدل و داد و افشاے لوازم بذل و سخا گوے سبقت از نوشیروان عادل
برده در محکمه عدالت خویش و بیگانه را مساوی میدانست و سایر الناس را بیک نظر
میدید گویند روزے شاهزاده عادل خان که از همه کلان بود فیل سوار از کوچه آگره
میگذشت بقال زنی در خانه خود که دیوار کوتاه داشت برهنه بغسل مشغول بود چون نظر
شاهزاده بران زن جمیله برهنه افتاد بیره پان بسوی او انداخت و نگاه کرده از ان کوچه
گذشت از انجا که ان عورت در عصمت ثابت بود از ینکه مرد بیگانه او را برهنه
دید خواست که خود را هلاک گرداند همدران اثناے شوهرش امده برین حال
واقف گردید و عورت را بحرف و حکایت از هلاکت باز داشت و ان بیره پان را
گرفته در جرگه فریادیان داخل شده حقیقت حال را بعرض شیرشاه رسانید ان
بادشاه عدالت پناه بر ماجراے احوال بقال واقف گشته افسوس بسیار کرد و بمقتضاے
انصاف سنجی حکم کرد که این بقال را فیل سوار کرده زن عادل خان را پیش او حاضر
سازند تا مستغیث همین بیره پان را که بدست دارد بسوے او انداز د امرا و وزرا
هرچند در موقوفی این حکم التماس کردند منظور نگشت و فرمود که نزد یک من در عدالت
فرزند و غیر برابر است کے روا باشد که فرزندان ما با رعایا چنین سلوک
نمایند اخر الامر بقال راضی شد و عرض نمود که بحق خود رسیدم و از فریاد

بودند اسلام شاه ان امرا را نفرستاد که تسلی خاطر شاهزاده نمودہ بیارند بعد ازان که
اسلام شاه از کالنجر به اگره رسیده شاهزاده عادل خان نیز از رنتنهور آمده و قرار
بر ملاقات طرفین افتاد اسلام شاه بخاطر آورد که سلطنت نه امریست که بازه دست
باید داد و دولت و جاه نه چیزیست که بکسی باید سپرد درینصورت عذر اندیشیده
مقرر کرد که زیاده از دو سه کس در قلعه همراه شاهزاده نیایند چون تقدیر نرفته بود
که این اندیشه پیش رود در وقت آمدن شاهزاده جمعی کثیر درون قلعه رفتند اسلام شاه
بالضرور اظهار اخلاص و برادری نموده گفت که تا حال افغانان را نگاه داشته شد
اکنون بشما میسپارم نگاه دست شاهزاده را گرفته بر تخت نشاند و چاپلوسی نمود
ازانجا که شاهزاده بعیش و عشرت میل تمام داشت قبول سلطنت نکرده اسلام شاه را
بر تخت نشانیده اول خود سلام کرد و مبارکباد گفت پس ازان دیگران سلام
کردند همانوقت شاهزاده رخصت شده در بیانه رفت اسلام شاه با وجود چنین
سلوک که از برادر کلان بوقوع آمد از و خاطر جمع نداشت و از بیم اتفاقی بعضی امرا
هراس مند می بود بنابران جولانه طلا بدست غازی خان محلی فرستاد که شاهزاده را مقید
کرده بیارد و شاهزاده بعد اطلاع این معنی نزد خواص خان در میوات رفته از
نقض عهد اسلام شاه او را مطلع گردانید ازین معنی خواص خان برآشفته غازی خان
محلی را طلبداشته همان زنجیر در پای او انداخته بواسطه مخالفت بر افراخت
و امرایان موافق را رفیق خود کرده بالشکر بسیار در دانه اگره گردید قطب خان و
دیگر امرا که در عهد شیر شاه رفیق بودند از اسلام شاه رنجیده شاهزاده عادل خان
را ترغیب سلطنت نمودند اسلام شاه بتدارک این شورش پرداخته قطب خان
و غیره را تسکین کرده با خود متفق گردانید شاهزاده باتفاق خواص خان و دیگر امرا
در نواحی اگره آمده صفوف پیکار آراسته و در طرفین جنگ ترازو شده بارادت
الهی شاهزاده شکست یافته بطرف پتنه رفت بعد ازان احوال شاهزاده بکسی
معلوم نیست و خواص خان و عیسی خان هزیمت خورده بجانب کوه کماون رفتند
و اکثر اوقات از کوه برآمده دامن کوه که تعلق به بادشاه داشت تاراج میکردند بعد
چندگاه قطب خان با عساکر گران بسران تعیین گردید ازانجا که قطب خان

سلطنت یافتم مشهور است کہ در روز داخل شدن شیرشاہ در دہلی عورتے سبزہ فروش برزبان آورد کہ دہلی شوہر یافت اما پیر چون این سخن بگوش شیرشاہ رسید جوانانہ اسپ را تند کرد باز آن زن عیار گفت پیر است اما ظریف القصہ شیرشاہ در آخرہا برائے تسخیر قلعہ کالنجر رسیدہ محاصرہ نمود سرکوب و ساباط ترتیب دادہ حقہ ہائے دار دار آتش دادہ درون قلعہ انداختن آغاز کرد اتفاقاً یک حقہ بدیوار تصادم نمودہ برگشت و در دیگر حقہا افتاد آتش درگرفت بسیاری از لشکریان بادشاہی ضایع شدند شیرشاہ ہم کہ نزدیک بود سوختہ شد تاکہ اندک رمقے داشت ترتیب جنگ بردم خود میگفت در آخر ہمان روز قلعہ مفتوح گشت و روح شیرشاہ نیز از حصار بدن ہمان روز برآمد و باعث ہزاران تاسف و فراوان غم خیرخواہان گردید قطعہ

شیرشاہ آنکہ از صلابت او ... شیر و بز آب را بہم می خورد
چونکہ رفت از جہان بدار بقا ... یافت تاریخ او ز آتش مرد

مدت حکومت او بست سال و کسرے از انجملہ پانزدہ سال در امارت و پنج سال و دو ماہ در سلطنت ہندوستان *

اسلام شاہ المشہور سلیم شاہ عرف شاہزادہ جلال خان بن شیرشاہ

چون واقعہ ناگزیر شیرشاہ رو داد ارکان دولت و اعیان حضرت مشورت کردند کہ شاہزادہ عادل خان خلف بزرگ در قلعہ رنتنبہور دور دست است و وجود بادشاہ برائے پاسبانی سپاہ و رعیت ضرور والا زود تر فتنہ بر می خیزد و اختلال در ممالک راہ می یابد ناگزیر شاہزادہ جلال خان خلف خورد را کہ در ریوان تا بتہ بود طلبداشتند و او بجناح استعجال در پایان قلعہ کالنجر در سنہ ۹۵۲ھ بر تخت خلافت جلوس نمودہ و سکہ و خطبہ بنام خود کردہ اسلام شاہ خطاب گردانید و بہ برادر بزرگ نامہ نگاشت کہ برائے تسکین فتنہ و آشوب محافظت سپاہ نمودہ ام مرا بجز اطاعت چارہ نیست شاہزادہ عادل خان در جواب نوشت اگر گفتار بکردار پیوندی و فروغ راستی داری باید کہ خواص خان و چہار امرا بفرستید تا آمدہ تسکین من نمودہ

او را بدر کرد **نظم**

ان بد که چند انگاه دارد — آسیب کسے بر وے نه امد
کارش همه بخت نیک سازد — در غصه حسود جان گدازد

القصه نیازیان گریخته در دهنکوت نزدیک ولایت روه اقامت ورزیدند و اسلام شاه تا رهتاس تعاقب نموده بگوالیار رسید روزے شجاعت خان را شخصے ناگهان زخم زده بود اند وقوع این معنی با شاره اسلام شاه تصور نموده متوهم گردید و از حضور گریخته بمالوه رفت عیسی خان را با هشت هزار سوار تعاقب او تعین کرد او برفته چند مرتبه محاربه نموده شجاعت خان را عاجز ساخت بالضرور شجاعت خان اطاعت قبول کرده در حضور امد و بعد چندگاه مورد عنایت گشته بحکومت مالوه باز سرفرازی یافت چون ظاهر شد که اعظم همایون در دهنکوت اقامت ورزیده و دران نواحی مصدر فتنه و فساد شده و اختلال در امور ان دیار راه یافته بنابر رفع این شورش خواجه ویس را که از عمده امراے والاشان بود با بست هزار سوار تعین نمودند چون فتنه اندوزان جمعیت فراوان داشتند و اسباب نبرد زیاده هم در اول جنگ شکست یافته رو بفرار نهاد اعظم همایون بعد فتح تا سرهند تعاقب خواجه ویس نموده و لشکر یانش بر قصبات و دیهات پنجاب دست تطاول دراز کرده بند و مهاجنی و مال بسکنه اندیار غارت نمودند و شورشے عظیم و غوغاے و حالتے غریب بر ساکنان اندیار رو داد انجا که پاسش کردن کسان عمیان که کلاه گوشه استکبار بسپهر نهاده دماغ شوریدگی دارند و انداختن فتنه اندوزان جرایم ورد که باعث اختلال امور مملکت شوند بر ذمت همت سلاطین والا اقتدار لازم است تا خار اشوب از راه مملکت و غم فتنه از دل خلایق بماده موجب امنیت روزگار گردد بنابر این اندیشه اسلام شاه با لشکر گران و توپخانه فراوان از دهلی متوجه دفع نیازیان گردید اعظم همایون که سرخیل جماعت سرکشان بود تاب نیاورده گریخته در دهنکوت رفته متحصن گشت لشکر بادشاهی قلعه را گهیر گرفته اسباب قلعه گیری مهیا کرده متواتر جنگ توپ و تفنگ در میان امد و شکست بر مخالفان افتاد اعظم همایون گریخته در کوهستان کهران رفته

بہ ترغیب آمدن شاہزادہ رفیق دیگران بودو از اسلام شاہ ہراس داشت
از آنجا گریختہ در لاہور پیش اعظم ہمایون رسید او قطب خان را بموجب حکم
قید کردہ بحضور فرستاد تا اسلام شاہ او را با چہار کس دیگر قید کردہ در قلعہ گوالیار
محبوس گردانید چون اسلام شاہ در رعیت پروری و عدالت گستری و خدا شناسی
و دین پرستی بے نظیر بود اما سپاہی را بغایت تنگ و آزردہ میداشت و
طریقہ او آن بود کہ ہر کرا از روے اعتراض از نوکری برطرف کردی جاگیرش تغیر داد
مقرر ملنوی کہ او با جمعیت خود حاضر بودہ بدستور سابق خدمت میکردہ باشد
در صورتے کہ اندکی در تقدیم خدمت از وہاون شدی مورد عتاب گردیدی بلکہ فرزندان
بسیاست رسیدی نظم

سپہ را در آسودگی کوش بار | کہ در حالت سختی آید بکار
سپاہش کہ کارش نباشد بہ برگ | بکار و زیچا نہند دل بمرگ
بہائے سر خویشتن مے خورند | نہ انصاف باشد کہ سختی برند
چو دارند گنج از سپاہی دریغ | دریغ آیدش دست بردن بہ تیغ
چہ مردی کند در صف کارزار | کہ دستش تہی باشد از روزگار
ہمان بہ کہ لشکر بجان پروری | کہ سلطان بہ لشکر کند سروری

از وقوع چنین امور بعضے امرا منحرف شدند و اعظم ہمایون طرف ہیبت خان نیز
در لاہور رایت مخالفت برافراشت و از جانب لاہور خواص خان و عیسی خان
از طرف کمایون در انبالہ متصل سہرند رسیدہ مشورت کردند کہ شاہزادہ عادل خان
را طلبداشتہ بسلطنت باید برداشت اعظم ہمایون این معنی را قبول نکردہ خود
ارادہ خلافت میداشت خواص خان رنجیدہ بے جنگ برخاستہ رفت و عیسی خان
خود را پیش اسلام شاہ رسانید و اعظم ہمایون و دیگر نیازیان بر تالہ متصل انبالہ
صفوف مصاف آراستہ با اسلام شاہ آمادہ پیکار شدند و باندک جنگ شکست خوردہ
گفتہ نتیجہ حرام نمکی یافتند و ہر طرف متفرق گشتند سعید خان برادر اعظم ہمایون
خواست در زمرہ مردمان کہ مبارک باد فتح میدادند بعد ہ قصد اسلام شاہ
نماید غالباسے ازین معنی واقف شدہ وقت آمدن او ان مردم تغیر دادہ

(۱) ہمت خان (۲) پتالہ

ادمیان مقرر کرد هر توپ را هزار دو هزار ادم می کشیدند بعد رسیدن بلاهور خبر یافت که پادشاه ... دیده باز بکابل مراجعت کرد اسلام شاه از اطلاع این معنی و بعد حصول جمعیت از نظم و نسق امور ان دیار معاودت نمود بخاطر داشت که چون لاهور شهریست بزرگ چنانچه فرصت تجملات پادشاهی و سامان لشکر و سپاه فراوان و یراق و سلاح و دیگر اسباب جنگ بهم میرسد و محل در امدن مغل از کابل است ان شهر را خراب کرده مانکوت را که در کوه سوالک قلعه احداث کرده اوست دار السلطنت گرداند مانکوت قلعه ایست متضمن چهار قلعه استوار بر فراز کوهها مقارن بهم و متسامی الفلاع اسمانی ارتفاع بنظر نظارگیان از یک قلعه زیاده در نمی اید لشکر را بان وصول مشکل و بر تقدیر وصول دست برسا کنان ان قلعه یافتن دشوار اهالی گوارا فراوان دارد اذوق چندانکه خواهد میسر نظم

حصارے چو گردون گردان بلند ... که رفعت ز برجش بود بهره مند
نیاید سر او بگردون فرو ... که سرکوب گردون بود برج او

لیکن این اراده او صورت نه بست و بزحمت ذات دنبل که بر مقعد او برامد در گذشت برحمت حق پیوست بعض خصایل نیک ذات و نیکو صفات بود و قوانین سلطنت و قواعد عدالت مانند پدر والا قدر مرعی میداشت در عهد او از اقوابر افتاده است نمی رسید از نیلاب تا بنگاله در میان هر سرائے که شیر شاه احداث کرده بود یک سرائے دیگر تعمیر نموده بدستور پدر رفیع قدر برائے مسافران طعام از سرکار خویش مقرر کرد و قانون گویان پرگنات برائے نگاهداشت سررشته کاغذ از تغیر و تقطیع و بیان حال رعایا و تدبیر ابادی و افزونی مزروعات و مشورت ضبط حاصلات و در گذارش حقیقت هر نیک و بد اختراع اوست ملک گیری و جهانداری و انصاف و عدالت و انتظام مهام جهان بنوعے که ازین پدر و پسر بمنصه ظهور رسیده از سلاطین گذشته کم نشان میدهند افسانه خواهم نیکی و نیک نهادی خود در جهان گذاشتند بیت

نیک و بد چون همه بباید مرد ... خنک انکس که گوئے نیکی برد

بسلطان ادم گکهر پناه برد و اهل و عیال و مادرش در دست مردم بادشاهی
اسیر شد بعد ازان اسلام شاه بر سر گکهران نهضت نمود سلطان ادم اما دو پیکار
گشته بارها محاربات درمیان آورده تا سال نیلاق(۱) روداد آخر الامر سلطان ادم عاجز
شده عذر اخواست و اعظم همایون را ازانجا برآورد و او فرار نموده بطرف
کشمیر رفت اسلام شاه اندکی تعاقب نموده برگشت دران ایام شخصی در تنگی راه شمشیر
بسر اسلام شاه انداخت اما کارگر نشد بادشاه از غایت چستی و چالاکی برو غالب
آمده بدست خود اورا بقتل رسانید بالجمله چون فتنه و فساد ازان دیار برطرف شد
و امن و امان پدید آمد اسلام شاه ازان نواحی خاطر جمع نموده براه دامنه کوه روانه دهلی
گردید چون نزدیک جمون قصبه بن رسید خبر آمد که کامران میرزا برادر خورد همایون بادشاه
در کابل از برادر کلان شکست یافته باستدعاء کمک آمده نزدیک خیمه گاه پادشاهی
رسیده اسلام شاه اعزاز خان پسر خود را مع مولانا عبد الله سلطان پوری باستقبال
فرستاد آنها رفته میرزا را آوردند چون میرزا در حضور رسیده ایستاد اسلام شاه
از روی رعونت یا بواسطه خفت میرزا متوجه نگشت و عمدا تغافل کرد حسب الامر
او میر توزک باواز بلند گفت که قبله عالم مقدم زاده کابل مجرا میکند و این لفظ
را سه مرتبه تکرار کرد و باعث هتک آبروی میرزا گردید بالاخر اسلام شاه
بتعظیم نیم قیامی به میرزا ملاقات کرد و ازین معنی زیاده خفت میرزا گردید چرا نگردد
که از قبله و کعبه خود روگردان گشته بدشمن جانی التجا آورده بود چون ازانجا کوچ
گشت بطریق نظربند میرزا را همراه برد و میرزا از راه وقت یافته گریخت و براه کوه
سوالک بجن و دشتاق تا لایعاق پیش سلطان ادم گکهر رسید و سلطان او را دستگیر
کرده به همایون بادشاه رسانید چنانچه سابقا سمت تحریر یافت القصه
سلطان اسلام شاه چون به دهلی رسید شهرت گشت که بادشاه برای دستگیر
کردن کامران میرزا از آب سند گذشته ازین خبر اسلام شاه از دهلی متوجه
لاهور گردید چون نزدیک آن توپ خانه حاضر نبودند برای چراپا کن دو دو دست
رفته بودند از روی شتاب زدگی بپای ... عرابهای توپ خانه

(۱) ده سال نیلاق ٭

مدد گار شد اعتبار یافته از معتمدان گشت و در اکثر امور ملکی و مالی دخیل شد بعد
از انکه سلطان محمد عادل سریر آرای خلافت گشت هیمون معتمد علیه گردید و رفته
رفته جمیع مهمات ملکی و مالی باو رجوع شد چندگاه بخطاب بسنت رائے مخاطب
شد بعد ان راجه بکرماجیت خطاب یافته کار سلطنت از پیش برد اگرچه
اسم سلطنت بر سلطان بود اما تمامی کاروبار جهانبانی بهیمون تعلق داشت نظم و
نسق امور مملکت و عزل و نصب حکام ممالک و داد و ستد جاگیرها و بند و بست
عساکر باختیار او بود فیل خانه و خزانه شیرشاه و اسلام شاه در قبض و تصرف
او در امد گویند بد قیافه و کریه منظر و کوته قد و دراز اندیشه بود سواری اسپ
نمیدانست و شمشیر بر کمر نمی بست همیشه سواری فیل میکرد و انچنان بهره از
شجاعت و دلاوری داشت که از طرف سلطان محمد عادل با افغانی که مدعی سلطنت
بود بست و دو جنگ نموده بقوت دلیری و مردانگی مظفر و منصور گشت و وافر
از عقل و دانش بهره مند بود که تدبیر فرمان روائی و کشورکشائی و قواعد جهانبانی
و گیتی ستانی انچه او کرده دیگرے نکرده باشد جمیع افغانان مطیع و منقاد او بودند و
اصلا سر از خط اطاعت او بیرون نمی بردند **بیت**

ز طالع هر کرا روشن شود شمع — همه اسباب دولت می شود جمع

القصه بعد چندگاه افغانان از سلطان محمد عادل برگشته هر یکے بهر ناحیه
بهر طرف خشته و فتنه بر افراشت شاه محمد فرملی و سکندر خان پسرش چون سلطان
مخالفت دگرگونے تا همواره کرده بسیاری را کشتند و انها برگشته شدند تاج خان
بنا ذ سلیمان کرارانی در دیوان خاص از حکم سلطان عدول نمود و از گوالیار گریخته
برکنار دریاے گنگ رفته جمعیت فراهم اورده لوائے مخالفت برافراشت
هیمون بقتال بالشکر بسیار و فیلان بیشمار رفته او را شکست داد ابراهیم خان
سور که خواهر او در عقد نکاح سلطان محمد عادل بود و از بنی اعمام شیرشاه بود مخالفت
ورزیده اکثر پرگنات نواحی دهلی را متصرف گشت و بسیاری امرا را با خود متفق گردانید
سلطان محمد عادل تاب نیاورده بطرف چناره گده رفت احمد خان سور که برادرزاده
و داماد شیرشاه و خواهر دیگر سلطان محمد عادل در خانه او بود خود را سلطان سکند

مدت سلطنت او ہشت سال و دو ماہ و ہشت روز ۔

فیروز شاہ عرف شاہزادہ فیروز خان بن اسلام شاہ

بعد رحلت اسلام شاہ ارکان دولت و اعیان سلطنت فیروز خان را کہ در عمر دہ سالگی بود بر تخت خلافت نشاندند سابقا اسلام شاہ بہ بی بی بائی منکوحہ خود میگفت کہ مرگ این فرزند از مبارز خان برادر تست اگر برادر خود را میخواہی از فرزند دست خود بشو بہتر آنست کہ این خار از میان برداری بی بی جواب میداد کہ برادر من مبارز خان بعیش و عشرت میگذراند او را بہ بادشاہی کاری نیست از آنجا کہ سخن بادشاہان بادشاہ سخن است آنچہ اسلام شاہ گفتہ بود از مبارز خان بمنصہ ظہور رسید یعنی بعد جلوس فیروز خان بر تخت مبارز خان بطمع سلطنت قصد خواہر زادہ خود کردہ ہر چند بی بی بائی خواہرش گریہ و الحاح نمود و گفت این طفلک را بجائے می برم تو بادشاہی کن و ز نہار قصد پسر من مکن آن بے رحم سنگدل قبول نکردہ فیروز شاہ را باقبح ترین وجوہ کشت و بدنامی ابد برائے خود حاصل نمود مدت سلطنت فیروز شاہ سہ روز ۔

سلطان محمد عادل عرف مبارز خان عدلی بن نظام خان

برادر زادہ شیر شاہ

در سنہ ۹۶۰ھ بر تخت خلافت جلوس نمودہ سکہ و خطبہ بنام خود کردہ بسلطان محمد عادل مخاطب گشت و ابواب خزاین کشودہ مانند سلطان تغلق شاہ دست بذل و نوال کشادہ طریقہ سخاوت پیشہ کرد و شمشیر خان برادر خود و خواص خان را کہ غلام زادہ شیر شاہ بود و وزیر اعظم و مدار علیہ ممالک ساخت و ہیمون بقال ساکن ریواری پیش او اعتبار یافت این ہیمون در ابتدائے حال در بیس کوچہا گردی می بے سر و پائی نمک شور فروختی بعد از آن در اردوے اسلام شاہ دوکانداری میکرد و بعد چندے بنا بعضے قابلیت مودی اسلام شاہ گردید چون طبع او

ملقب ساختہ بر سر ابراہیم خان رفت لشکر ابراہیم خان ہفتاد ہزار سوار بود و سکندر خان دہ ہزار سوار داشت بہمدیگر جنگ واقع شد بتائیدات سبحانی سلطان سکندر برو غالب آمد آگرہ و دہلی متصرف گشت و از سندھ تا دریائے گنگ بتصرف او درآمد میخواست کہ شرق رویہ رفتہ مدعیان حکومت را از میان برداشتہ دعوے انفراد نماید لیکن بسبب شہرت توجہ محمد ہمایون پادشاہ از کابل بسمت ہندوستان در آگرہ متوقف ماند و ہیمون بقال از جانب سلطان محمد عادل با لشکر بسیار و پانصد فیل نامدار و توپ خانہ بے شمار آمدہ با ابراہیم خان جنگ کردہ مظفر و منصور گردید و بعد حصول جمعیت خاطر ازین طرف بر سر محمد خان سور حاکم بنگالہ کہ علم مخالفت برافراشتہ بطرف جونپور و کالپی و آگرہ راہی شدہ بود رفتہ با سلطان محمد عادل رفیق گردید و در موضع چھپر گھتہ دوازدہ کروہے کالپی مجادلہ عظیم نمود قضا را محمد خان شکست یافتہ در رزمگاہ کشتہ شد و کار ہیمون بقال بالاتر گشت چون در آگرہ سلطان سکندر استیلا داشت ہیمون مقاومت با سلطان سکندر از اندازہ قوت خویش بیرون دانستہ ارادہ آگرہ فسخ نمودہ بجانب بہار و بنگالہ روانہ گشت دیگر مقدمات سلطان محمد عادل ہمین جا گذاشتہ شد حقیقت کشتہ شدن او و ہیمون و دیگران در عہد سلطنت محمد اکبر پادشاہ تحریر خواہد آمد اکنون ذکر آمدن محمد ہمایون پادشاہ برائے تسخیر ہندوستان و جنگ کردن با سکندر و مظفر و منصور گردیدن و انقطاع رشتہ سلطنت افغانان بقلم آوردن ضرور است مدت حکومت سلطان محمد عادل قریب دو سال و از ابتدائے شیر شاہ تا نہایت سلطان محمد عادل چہار دہ سال و دو سال ۔

---

(۱) [illegible]

(۲) اب سندھ ۔

(۳) انہا فرونشاند (۴) چھپر گھتہ یا چھتر کندہ ۔

بهر کاری زیزدان یاریت باد　　ز عمر و ملک برخوردار یت باد

شاهزاده جوان بخت بعد رخصت از حضور والا قطع مراحل نموده در حوالی قصبه کلانور نزول اجلال فرمودند سلطان سکندر از اراده انتهاض موکب منصور دست از تصرف پرگنات باز کشیده به قلعه مانکوت که دامن او بود رفته متحصن گردید از انجا که بقا خاصه آفریدگار و فنا نصیبه آفریده است هر کس که خلعت حیات پوشیده بناچار در کارگاه ممات عریان خواهد گشت یعنی چون زمان رحلت حضرت بادشاه نزدیک رسید در روزی که مظنه طلوع زهره بود وقت شام بعزم دیدن آن کوکب هلالی بر بالای کتابخانه بر آمده لحظه ایستاده قصد فرود آمدن نمودند در آن وقت موذن شروع بانگ نماز کرد آنحضرت بتعظیم اذان در زینه دوم اراده نشستن کردند و چون زینه صفا که سنگ لغزیده داشت در زمان نشستن از پا افتاده بسر در آمدند و از نردبان فرود افتاده بر زمین رسیدند و ضرب سخت بشقیقه داشت رسیده بیهوشی منجر گشتند هر چند اطبا و حکما بمعالجه پرداختند فایده بران مترتب نگردید با عز داعی حق را لبیک گویان بریاض رضوان فرا رسیدند نعش حضرت اقدس در کیلوکهری مرقد کیقباد مدفون کرده مقبره متضمن عمارات عالیه احداث نمودند چنانچه شخصی در تعریف مقبره گفته است

بیت

هر که میخواهد که بیند شکل فردوس برین　　گو بیا آن قصر و آن باغ همایون را ببین

شعرای والا فطرت و فضلای بلند فکرت در تاریخ وفات آنحضرت اگرچه قصاید و ابیات غریب تضمین گفته داد سخنوری داده اند اما این شعر بغایت نادره و موقع آمده است

قطعه

همایون بادشاه آن شاه عادل　　که فیض خاص او بر عام افتاد
بنای دولتش چون یافت قوت　　اساس عمرش از انجام افتاد
بهر چه خورشید جهانتاب از بلندی　　بپایان در نماز شام افتاد
جهان تاریک شد در چشم مردم　　خلل در کار خاص و عام افتاد
بتاریخش خرد بنوشت ز حیرت　　همایون بادشاه از بام افتاد

مدت سلطنت مرتبه اول ده سال و مرتبه دوم ده ماه

سهرند آمده بگرد معسکر خندقی برآورده آماده پیکار گردید خانخانان شهر را محکم کرده بتعدد
ترددِ پیکار و ضوابط بنیاد [illegible] بدرگاه والا ارسال داشته استدعا [illegible] محمد [illegible]
نمود آنحضرت باوجود عارضه قولنج از لاهور نهضت فرموده بعد قطع مراحل در سهرند نزول
اقبال فرمودند و صفوف پیکار آراسته مقابل غنیم که اضعاف مضاعف از لشکر پادشاهی
بود در آمدند هر روز جنگ توپ و تفنگ در میان می آمد بعد چهل روز جنگ صف اتفاق
افتاد و از آنجا که کارفرمایان قضا و قدر منشور سلطنت ابدی این خاندان والاشان در دیوان کده
تقدیر مثبت کرده بودند بحکم قادر مطلق فتح و ظفر نصیب اولیای دولت گردید و شکست
بر افغانان افتاد سلطان سکندر از معرکه برآمده رو بفرار نهاده در کوه سوالک آمده بقلعه
مانکوت اقامت ورزید شاه ابوالمعالی را با لشکر گران از سهرند بجانب لاهور تعیین فرمودند
که اگر سلطان سکندر از کوه برآید مدافعه او نماید و نیز مهمات ولایت پنجاب را تمشیت دهد
و آنحضرت بفتح و فیروزی از سهرند روانه شده بپایه تخت دهلی نزول اجلال فرمودند
و بلاد دیگر اکثر بلاد هندوستان که بعضی متصرف در آمده باعث امن و امان گردید و امرا که
درین هم [illegible] ترددات شده بودند بجاگیرهای لایقه [illegible] سرافرازی یافتند و سکه
خطبه بتجدید بنام اقدس رواج یافت و آب رفته در جو آمد و [illegible]
بسته مفتوح گردید و دلهای خسته دوا پذیرفت بوستان خزانی را بهار گل کرد و غنچه بخت
را سحر پیدا گشت بقیه این سال فرخنده بعیش و عشرت در دار الملک دهلی گذرانیده
و گلشن خلافت را از جویبار داد و دهش آب داده اند درانشای این حال بعرض رسید که
سلطان سکندر از کوهستان برآمده بر پرگنات پنجاب دست تصرف دراز کرد و [illegible] پرگنه
چلدی[1] و تنالہ شروع تحصیل مال نموده و از شاه ابوالمعالی از [illegible] که با سپاه همراهی خود
سلوک ناهنجار ورزد و مدافع غنیم نمی شود روز بروز قوی میگردد آنحضرت حسب الصلاح
ارکان دولت برای دفع این شورش شاهزاده کامگار تاجدار فرخنده بخت محمد اکبر را
با بیرام خان خانخانان روانه فرمودند و در وقت رخصت بانواع الطاف پدرانه [illegible]
بندگانه نسبت بحال شاهزاده مصروف داشته این قطعه بر زبان مبارک آوردند

نظم

چراغی چون تو [illegible] ... چراغ روشن [illegible] باشد [illegible] چشم [illegible]

(۱) جالندهری

ابوالفتح جلال الدین محمد اکبر بادشاه بن همایون بادشاه

اگرچه خواجه عطابیگ قزوینی در تاریخ اکبری و خواجه نظام الدین احمد در طبقات اکبری
و شیخ الهداد فیضی منشی سرکار و شیخ فرید المخاطب بمرتضی خان در تاریخ اکبرشاهی و محمد شریف
معتمدخان در اقبال نامه جهانگیری اجمال سعادت اشتمال آن بادشاه قوی اقبال بشرح
و بسط نگاشته داد سخنوری و نکته طرازی داده اند اما مجموعه کمالات صوریه مظهر حسنات
معنویه جامع شرایف انسانی کشاف رموز معانی چمن پیرای بهارستان فصاحت و
بلاغت زینت افزای نگارستان افادت و افاضت مقتدای ارباب علم و عمل
پیشوای فضلای اکمل و افضل مصدر جزو کل کامیاب سعادت ابد و ازل علامی فهامی شیخ
ابوالفضل تعمد نامچه واقعات آن بادشاه والا جاه و شمه از احوال بزرگان این سلسله علیه از
چند بزرگواران بادشاه فلک دستگاه تا حضرت آدم صفی الله علیه السلام بجامعه یک تن
گذشتگان این دار فنا و رفتگان دار الملک بقا تحریر در آورده کتابی موسوم باکبرنامه
مشتمل بر سه دفتر تدبیت نموده دفتر نخستین نصف اول متضمن احوال بزرگان از حضرت آدم
تا نصیر الدین محمد همایون بادشاه بطریق اجمال و نصف اخیر محتوی بر جلوس مقدس این بادشاه
بر اورنگ خلافت و واقعات هفده سال که بلازمان خویش محاربات نموده و بجماعه
اهل بغی و انحراف تادیب و تخریب یافته و دفتر دویم مشعر بر تسخیر ولایت مالوه و گجرات و
پتنه و بنگاله ماوه و پیشه و کشمیر و بهکر و تهته و قندهار و برهان پور و خاندیس و سایر ولایت
دکن و دیگر ممالک و استیصال و فرمان پذیری حکام آن ولایت و واقعات از ابتدای
سال هژدهم تا نهایت سال چهل و هفتم جلوس والا دفتر سیوم مشتمل بر خصوصیات مانند بود بادشاه
والا درجات و تحقیقت حالات صوری و معنوی با قید حدود و تفصیلات دستور جمیع کارخانجات
و ضوابط پرگنات ممالک محروسه را قیمه و اجناس و جنس کالا [illegible] و بیع و شری و جمع بندی
محصول و قواعد [illegible] و مقدار پیاده و سوار و قلاع و محال [illegible] و تادیب و
شرح هر منصب [illegible] امرای [illegible]
و ندمای هوشیار و فضلا [illegible] شعرای [illegible]
حکمای آزموده کار و [illegible] کامل [illegible] کرامت آثار و درویشان

محتاج بود ملک به پیرایهٔ چنین   آخر مراد ملک روا کرد کردگار

دران ایام عمر گرامی سیزده سال و هشت ماه و بست و هشت روز بود بیرام خان خانخانان
مدار المهام و وکیل سلطنت گردیده حل و عقد مهمات و قبض و بسط معاملات در قبضهٔ اقتدار و
کف اختیار او بازگشت بعد انجام لوازم جشن جلوس و تقدیم مراسم شادمانی برای قلع و
قمع سلطان سکندر از کلانور نهضت فرموده کوچ بکوچ پایان قلعه مانکوت رسیدند چون
بسبب ایام برسات ترددات پیش نمیرفت بجهت مراعات حال سپاه انصرام این مهم
چندروز موقوف داشته ازانجا معاودت فرموده در حدود جالندهر نزول اجلال
فرمودند +

در بیان آمدن هیمون بقال بقصد محاربه با خاقان زمان و دستگیر گردیدن و بقتل رسیدن او

چون هیمون بقال که مدار علیه سلطان محمد عادل برادر ابراهیم خان سور که مدعی سلطنت بود
و نیز سلطان محمد حاکم بنگاله و دیگر افغانان که هر یک دعوے بادشاهی داشت بدفعات
فوج بسیار آراسته و در بست و دو جنگ سلطانی کارنامهای رستمانه بظهور رسانیده
همه جا غالب آمده لوای فتح و نصرت برافراشته بود از خبر شنقار بادشاه جنت آرامگاه
خیال فاسد بخاطر آورده سلطان محمد عادل را طرف چنار گذاشته بجانب آگره آمده و متوجه
جرات پیش نهاد سکندر خان و قیاخان گنگ و دیگر امرای بادشاهی را شکست داده
آگره را متصرف گشت و ازانجا بدلاوری و دلیری تمام بدهلی رسیده تردی بیگ خان و
دیگر امرای بادشاهی که در دهلی بودند تاب مقاومت نیاورده بی آنکه جنگ قرار دهند
آن بقال بمآل با پنجاه هزار سوار و هزار و پانصد فیل و پنجاه و یک توپ کلان و پانصد ضرب
زن و دیگر توپخانه گران پای ثبات و استقرار در دهلی افشرد و این مقدمه در مقام جالندهر
بعرض ملازمان خاقان زمان که هنوز سن و تخت نیز آرایش داشتند از استماع این خبر
سلطان سکندر موقوف داشته متوجه استیصال بقال بی‌ادب شدند
[illegible]
حاضر شدند تردی بیگ خان که از هیمون شکست یافته دهلی را گذاشته بود [illegible]
[illegible]

ترددات نمایان و محاربات شایان شده بودند بخطاب لایق و جاگیر مناسب سرفراز گشته برائے نظم اطراف ممالک دستوری یافتند مولانا مے ناصر الملک عرف پیر محمد خان بضبط ولایت میوات تعین گشته پدر هیمون را که پیر هشتاد ساله بود از قصبه پیاڑی مسکن او گرفته آوردند و ناصر الملک او را بهدایت دین اسلام کرد او جواب داد که هشتاد سال عمر گرانمایه در کیش خود بسر برده و بآئین خویشتن آفریدگار را پرستش نموده اکنون که دمے بیش نیست چگونه ترک دین خود نموده اختیار دین دیگر نمایم ناصر الملک جواب او را بزبان شمشیر حواله کرده او را از هم گذرانید*

دربیان فتح قلعه مانکوٹ و اخراج سلطان سکندر و انقطاع سررشته افغانان از ملک

چون بعرض مقدس رسید که سلطان سکندر از کوهستان برآمده در ولایت پنجاب شروع بتحصیل مال نموده در آن دیار فتنه و آشوب برداد آن حضرت قلع و قمع او ضروری دانسته از دار الملک دهلی بسمت پنجاب نهضت فرموده بعد قطع مراحل در قصبه دمهری که الحال بنور پور مشهور است اتفاق نزول اجلال افتاد راجه رام چند مرزبان نگرکوت و دیگر راجها درایان کوهستان بملازمت اقدس رسیده کمر خدمت بربستند دران وقت حضرت از دیوان لسان الغیب تفاول جستند این بیت مژده رسان فتح و نصرت گشت بیت

سکندر را نمی بخشند آبے ... بزر و بزور میسر نیست این کار

ازین بشارت خوشوقت شده متوجه پیشتر شدند و پایان قلعه مانکوٹ که سلطان سکندر درو ان متحصن بود نزول فرموده محاصره کردند و جنگ تفنگ بمیان آمد سلطان سکندر را از خبر کشته شدن هیمون بقال و فتح عساکر اقبال گسسته خاطر و شکسته بال بود درینولا خبر رسید که سلطان محمد عادل در نواحی بنگاله اقامت داشت و خضر خان ولد سلطان محمد خان سور سکه و خطبه بنام خود کرده و سلطان بهادر خطاب نموده بانتقام خون پدر خویش که در جنگ هیمون کشته شده بود بسلطان محمد عادل جنگ کرده غالب آمد و سلطان محمد عادل در رزمگاه کشته شد و هنگامه افغانان بیکبارگی سرد شد از استماع این اخبار سلطان سکندر بیدست و پا گردید و معلوم نمود که امید بهروزی نیست از دست دولت برداشته دل بخدمت جناب پادشاهی داد و عجز و انکسار نموده درخواست نمود که یکی از بندهای درگاه والا آمده دست گرفته او را

سپرده بود بعضی کار از مهمات دیگر نیز دست تصرف دراز کرده معهذا روزی یکی از
فیلان مست سرکار والا به اختیار فیلبان بر فیل بیرام خان دوید و آن فیل را کشته بود
بیرم خان مراعات ادب منظور نداشته فیلبان بادشاهی را بقتل رسانید و نیز روزی بیرم خان
در کشتی نشسته سیر دریای جمنا می نمود یکی از فیلان سرکار والا در جوش و خروش مستی بدریا
در آمده سرکشی آغاز کرد چون کشتی نزدیک رسید فیل بجانب کشتی دوید اگرچه فیلبان الفیل
را بزور و قوت خود نگاهداشت اما از بیمی بیرم خان را اوهامی از طرف آنحضرت بخاطر راه یافت
آنحضرت باستماع این خبر فیلبان را طلب داشته نزد خان فرستاده اظهار عنایات فرمودند از آنجا که ایام
اقبال او بنزدیک رسیده بود زمام رشته ادب و حفظ توره از دست داده آن فیلبان بیگناه را مقتول
گشت و سوای آن براتب مناسب ادبی گردید بیت

چو بخت بدی کسی را پیش آید — نهد کاری که کردن را نشاید

از وقوع اینچنین امور غیر مستحسن مزاج اقدس برآشفت و ترک مدارا نموده در تدبیر دارفع
شدند بعد چندگاه با چندی از امرا به بهانه شکار از آگره برآمده بدهلی رسیدند شهاب الدین احمد خان
صوبه دار دهلی این راز سربسته درمیان آورد و فرامین جهانمطاع بامرایی که باطراف ممالک
بودند صادر شد که خاطر اقدس از بیرم خان متغیر شده امور سلطنت بر دست همت خود
گرفته هر کس آمده بدرگاه والا حاضر شود و میر شمس الدین محمد اتکه خان را از بهیره طلب داشته
علم و نقاره و تمن و طوغ و منصب بیرم خان بادمرحمت فرمودند و اکثر امرا از اطراف آمده حاضر
شدند و امرایی که نزد بیرم خان بودند از و جدا شده در حضور مقدس رسیدند چون این خبر به
بیرم خان رسید عجز و نیاز و معذرت بسیار نوشت آنحضرت پیغام کردند که آمدن او در حضور
مناسب نیست بهتر آنست که روانه مکه معظمه شود و بعد از آنکه بخیریت مراجعت نماید مورد
الطاف بی الکناف خواهد شد بالاخره بیرم خان حسب ظاهر رخصت سفر حجاز حاصل نموده
از آگره به ناگور رسیده [illegible] پسر سلطان سکندر افغان و غازی خان سور را که با
او بودند رخصت داد که در ممالک محروسه خلل انداز شوند و خود اراده پنجاب نمود آنحضرت باستماع
این خبر فرمان نصایح بنیان صادر فرمودند بیرم خان موعظت بادشاه در دل ننهاده در بیکانیر
[illegible] چند گاه [illegible] را [illegible] زمیندار انجا بوده بسمت پنجاب روانه آورد و پرده
اندوهی که از کار خود برداشته صریح بغی ورزیده براه بهتنده و بتاره در پنجاب رسید

در حضور اقدس حاضر گرداند بموجب التماس او میر شمس الدین اتگه خان و مولانائے عالم الملک
برائے تسکین خاطر داور دلش رخصت یافتند او فرستادها را باعزاز دریافته التماس نمود
که مصدر تقصیرات عظیمه شده ام روی آن ندارم که به حضور اقدس رسیده خدمتهای
نمایم بالفعل پسر خود را بعتبه فلک رتبه میفرستم بعد چند گاه خود نیز بجناب والا رسیده
ناصیه سائے عبودیت خواهم شد چون این معنی معروض مقدس گشت التماس او باجابت
مقرون گردید و حکم شد که سلطان سکندر بطرف پتنه رفته از ولایت که از افغانان برآورده
متصرف شود و پسرش در حضور والا رسیده خدمت بجا آورد و برین شرط سلطان سکندر
پسر خود را بدرگاه والا فرستاده خود بسمت پتنه رفت و بعد دو سال در همان حدود مسافر
ملک نیستی گردید و در مفتح سال دویم از جلوس والا فتح قلعه مانکوت و اخراج سلطان سکندر
و امنیت حدود ولایت پنجاب و حصول جمعیت خاطر اقدس از انتظام مهام آن دیار
صورت بست ❋

در بیان بی اعتدالی های خانخانان بیرام خان و اخراج او از ممالک محروسه

چون حضرت خاقان زمان بتقاضائے عمر در امور جهانبانی کمتر اشتغال می ورزیدند و تمامی
مهام مالی و ملکی به بیرام خان خانخانان واگذاشتند اقتدار و تمکنت خانخانان بنهایت کشید
و از درجه وکالت و امیر الامرائے درگذشت و دست تصرف او بجمیع کارخانجات و در
تمامی معاملات قوی و مطلق گشت او قدر این دولت ندانسته مصدر بعضی امور نالایق و غیر
مستحسن گردیده از روئے ستم ظریفی منصب هائے موفور و جاگیرهائے معمور بملازمان
خود تجویز نموده به بندهائے بادشاهی سلوک ناپسندیده در پیش گرفت و آن حضرت را خورد
سال تصور نموده نصرت بر مخالفان و نظم امور جهانبانی را از سعی خود میدانست و از
گستاخیهائے عمیده او آنکه تردی بیگ خان را که از امرائے کبار بود بی حکم اقدس بقتل رسانید
و مصاحب بیگ را که از ملازمان والا بود بی اطلاع آنحضرت کشت و مولانائے عالم الملک
که از دلبستگان او بود و بمقتضائے خدمات پسندیده مورد عنایات اقدس گشته
و آنحضرت او را اهانت نموده از منصب معزول کرده روانه کعبه مشرفه نمود و همچنین با اکثر
بندهائے بادشاهی درشتی پیش می آمد و فیل خاصه سرکار والا گرفته خود بجز دیگر خانان فرمود

آن نشیمن بود بکشتی نشسته رفت هنگام مراجعت ازان نشیمن چون بکنار رسیده از کشتی بر آمد مبارک خان مذکور با چهل افغان دیگر رسیده چنان نمود که بقصد ملاقات میرود چون نزدیک رسید چنان جمدهر بر پشت بیرامخان زد که از سینه بر آمد و دیگرے شمشیر زده کارش تمام کرد جمعی از فقرا قالب خونے اورا که درجه شهادت یافته بود بر داشته در جوالی مقبره شیخ حسام الدین خلیفه شیخ نظام الدین اولیا بخاک سپردند بعد ازان استخوانش بمشهد مقدس رسیده این رباعی تاریخ شهادت اوست رباعی

بیرام بطواف کعبه چون بست احرام زرسید بکعبه کار او گشت تمام
تاریخ وفات او چو جستم از عقل گفتا که شهید شد محمد بیرام

میرزا عبد الرحیم پسر بیرام خان که سه ساله بود در حضور اقدس رسیده و مهر و الطاف بیکران گشت انحضرت دست نوازش بر فرق روزگارش انداخته بخطاب میرزا خانی بر فراز فرموده منظور نظر تربیت فرمودند رفته رفته بخطاب فرزند بر خوردار بخانخانان سپهسالار و منصب پنجهزاری که دران زمان زیاده ازان منصب و خطاب نبود فرق عزتش بر افراخت و مصدر کارهائے نمایان و خدمات شایان گردید چنانچه فتح ولایت گجرات و تهتهه و دکن او کرده و بعد فوت راجه تودرمل نظم و نسق امور وزارت اعلی باو تعلق یافت و خانخانان که به نزاکت طبع و اشعار غریبه و همت عالی و سخاوت فطری و شجاعت ذاتی در هندوستان شهرت دارد همین است القصه چون بیرام خان از میان رفت انحضرت بنفس نفیس بسرانجام مهام خلافت و جهانداری و قلع و قمع عدوان و مخالفان متوجه شدند ٭

در بیان تسخیر ولایت مالوه

چون باز بهادر ولد شجاعت خان المشهور بسجاول خان افغان که از امرائے کبار شیرشاهی بود در ولایت مالوه حکومت باستقلال داشت از مستی جوانی و لذت جهانی در صحبت زنان و مجالست نسوان بسر بردی و بسیاری از اناث صاحب جمال و دلبران با غنج و دلال فراهم آورده بمشتهیات نفسے و مستلذات بهیمی بر داختی از جمله ان نازنینان روپمتی نام معشوقه بود که بنغمه حسن و حسن نغمه او شور در عالم انداخته و صیت خوبی و ظرافت مجبوبی او در اطراف عالم و اکناف گیتی رسیده بود نظم

آنحضرت میر شمس الدین محمد انکہ خان را با امرائے دیگر بتدارفع او تعین نمودند و رایات عالیات نیز از پے او از دہلی نہضت فرمودند انگہ خان گرم جست شتافتہ در رسید و در میان تیغ و سیاہ در حوالی موضع گونا چور تابع پرگنہ دادرکہ اتفاق تلاقی عساکر طرفین افتاد و جنگ واقع شد محاربہ عظیم روداد بیرامخان غالب آمدہ بر لشکر بادشاہی حملہ آورد و چون زمین شالے پایہ بود گل ولاے بسیار داشت پاے لشکریان بیرامخان ہیفشرد و لشکریان انکہ خان از مشاہدہ اینحال مخالفان را بشست تیر بر دوختند و بسیاری را علف تیغ بیدریغ نمودند و اکثرے را اسیر کردند بیرامخان از سنوح این سانحہ تاب نیاوردہ منہزم گشت و در پناہ راجہ گنیش زمیندار داناپور کہ در کوہ سوالک واقع است رفتہ در تلوارہ اقامت ورزید و فتح و نصرت نصیب اولیاے دولت قاہرہ گردید و این مژدہ در منزل سہرند بعرض اعلا رسید

بیت

صبح فیروزی دمید از مطلع امن و امان ۔ مژدہ نسیم گلشن نصرت معطر گشت ملک

آنحضرت بعد دریافت نوید فتح و نصرت بمراجعت بلاہور تشریف بردہ بعد چند روز از آنجا نہضت فرمودہ در حوالی تلوارہ نزول اقبال بسر نمودند کوہیان ہجوم آوردہ بعد جنگ بسیار رو بہزیمت نہادند بیرامخان چون صورت ادبار در آئینہ روزگار خود مشاہدہ کرد اعتذار ندامت و خجالت خویش بدرگاہ والا معروض داشتہ استدعا نمود کہ مقتدی از حضور آمدہ دست او گرفتہ باستان قدسی حاضر سازد او لا مولانا عبداللہ سلطانپوری المشہور بمخدوم الملک بعد آن منعم خان تعین شد فرستادہ با نواع دلاسا و دلدہی بیرامخان را آوردہ و رومال در گردن انداختہ بملازمت اقدس حاضر کردند او در حضور والا گریہ و زاری بسیار کرد آنحضرت از روے شفقت بدست پاک از گردنش دور نمودند و بدستور سابق حکم نشستن فرمودند و آخر مجلس از روے خوشنودی رخصت سفر حجاز دادند پس از اتمام این مہم رایات عالیات متوجہ دہلی گردید و بیرامخان روانہ مکہ معظمہ شد دا ذیقعدہ سنہ ۹۶۷ در سال ششم جلوس والا روداد القصہ چون بیرامخان بعد قطع مسافت در شہر پتن از مضافات احمدآباد گجرات رسید روزے چند بدریافت تازگی مقام نمود مبارک خان نامی افغان لوحانی کہ پدرش در جنگ ماچھی وارہ کہ افغانان را با بیرامخان روداده بود کشتہ شدہ بود و مولی خان حاکم آنجا بقیام داشتہ باتنقام خون پدر بقصد بیرامخان بملاقات آمد و انگاہ روزے بیرامخان جہت سیر تالاب جو کہ در آنجا

تا وجود روپ متی معشوقه او فرستاد چون بازبهادر در هنگام انهزام کسان خود را برای
قتل حرمخانه خود برسم هندوستان که درچنین حوادث عورات را به تیغ بیدریغ میگذرانند یا در
میان آتش می سوزانند فرستاده بود آن سنگین دلان دیونژاد نقش چند لعبتان پری پیکر
را به آب تیغ از تخته هستی پاک شستند و رقم وجود بیگناهان از ورق روزگار بکلک بیداد
محو ساختند و سنگین دلی که برای قتل روپ متی رسیده تیغ آخته چند زخم کرده هنوز کارش
با تمام نرسیده بود که لشکر منصوره در رسید و او را آنقدر فرصت نشد که کار روپ متی با تمام
رساند آن طاوس نیم بسمل را پیش ادهم خان حاضر آوردند آن نازنین پخته کار التماس نمود که
زخمهای کاری دارم بالفعل مرا در خانه شخصی نگاهدارند بعد التیام جراحت بخدمت حاضر
میشوم ادهم خان نظر بر جراحت های او داشته در خانه شیخ عمر درویش که بخداپرستی
و تقوی و ریاضت دران دیار مشهور بود گذاشت روپ متی در میان حورات دران بیت
در دیرمی بسر برده معالجه نمود تا آنکه جراحت او اندمال یافت لیکن زخم درونی او که از فراق
بازبهادر داشت بناسور گرائیداری زخم شمشیر و تفنگ و جراحت گرز و سنگ مندمل
میشود اما زخم عشق و محبت و درد هجر و مفارقت بصد مرهم افلاطونی و هزار داروی
لقمانی التیام نمی پذیرد مصرع

زخم هجران نشود به ز مداوای حکیم

تا آنکه ادهم خان از غایت شوق پیوسته ازو خبر میگرفت و انتظار صبح وصال او می برد
چون روپ متی صحت یافت و آب بر سر ریخت و هیچگونه جای عذر نماند التماس مشک
و عنبر و کافور نمود تا خود را آراسته و خوشبوئیها بر بدن مالیده بخدمت شتابد ادهم خان
که فریفته جمال و شیفته وصال او بود فی الفور کافور و خوشبوئیهای دیگر فرستاد
او در وفای عشق بازبهادر در کف دست کافور خورده چادر بر سر کشیده چنان بخواب
رفت که دیگر بیدار نگشت نظم

زین زآتش عشق بیش سوزد | خاشاک ضعیف بیش سوزد
خوش آنکه براه عشق جان داد | عشق است که جان بعاشقان داد

بر متصدیان اخبار پوشیده نماند که بلاد مالوه ملکی است وسیع و ولایتی است آباد
و فراخ همه وقت حکام ذیشان دران دیار بوده اند و راجهای کبار و رایان نامدار

بخنده از ثریا نور میریخت — نمک از پسته پر شور میریخت
بگلزار رخش از مشک داغی — گرفته آشیان زاغی بباغی
مکحل نرگسش از سرمه ناز — ز مژگان بر جگرها ناوک انداز
دو لعلش از تبسم در شکرریز — دهانش در تکلم شکرآمیز
بزیر چرخ کس پیدا نگردد — که رویش بیند و شیدا نگردد

باز بهادر نقد جان و دل در راه محبتش فدا کرده خود را گرفتار دام عشق او ساخته تصانیف بی بدل و نقشهای بی نظیر که در زبان هندی خود بسبب نام خود و روپ متی در ان اشعار لازم و ملزوم میکرد و شبانه روز باستماع نغمه و سرود اوقات عزیز را که معدوم البدل و مفقود العوض است ضایع میکرد از انجا که سرود و نغمه مردود اهل دلان پاک نهاد و مقبول ارباب فسق و فجور قوت بازوی هوای نفس هنگامه آرای شهوت و هوس پیشکار نفس اماره و دستیار خواهش زیانکاره بلند سازنده رایت بدمستی و شیدائی علم افراز هواپرستی و سودای اهل سرودیست که روغن بر آتش شهوت و بدکرداری انداخته تار و پود عفت و پرهیزگاری بر هم ساخته و سرودیست که در دل بوالهوسان هنگامه بدمستی آراسته و در باطن بد دودمان علم هواپرستی بر افراشته ان مستغرق لجه لذات نفسانی در سرود و نغمه همیشه اشتغال میداشت و دایم الخمر بود شبانه در شراب و روزانه در خواب بسر میبرد از غفلت و بی پروائی روز از شب و شب از روز نمی شناخت

بیت

بنای دولت آنکس فلک خراب کند — که شام مست شود و صبحگاه خواب کند

چون بدمستیهای او و پراگندگیهای ولایت بعرض مقدس رسید عساکر منصوره بسرکردگی ادهم خان باستیصال آن بدمآل و تسخیر ولایت مالوه تعیین فرمودند ادهم خان بعد طی مراحل در حوالی شهر سارنگپور که دار الایالت او بود رسید باز بهادر که بغفلت و بدمستی زندگانی میکرد وقتی مطلع گردید که جوشش فیروزی شهر او را محاصره کرد بناچار صفوف آراسته آماده پیکار گردید و باندک زد و خورد راه فرار پیش گرفت ادهم خان بعد بدولیت او بشهر در آمده بجواهر و زر و خزاین او و کارخانه و جواهر سانیتن و دلبران مهوش و ساده با تمان باکرشمه و ناز ملتفت گشت بعد ... و بدست آمدن حرم خانه سلا

سلطان بهادرشاه والی گجرات سلطان محمود را در معرکه کشته ولایت مالوه متصرف شد
ایام حکومت او شش سالی.

ملو قادرشاه از امرای کبار سلاطین آن دیار بود و بعد فوت سلطان بهادرشاه که ولایت
مالوه از فرمان روایان خالی گردید او غالب آمده سکه و خطبه بنام خود کرد در زمانی که حضرت
نصیر الدین محمد همایون بادشاه بطرف مالوه نهضت فرمودند شیرشاه که درین ایام آغاز خروج
نموده به ملو قادرشاه نوشت که بطرف آگره آمده خلل اندازد و مهر بر روی نامه نموده او نیز
جواب آن را نوشته مهر بر روی رقیمه کرد شیرشاه ازین معنی برآشفت و بعد استیلا بر دیار
مندو که قادرشاه تاب مقاومت نیاورده آمده ملاقات کرد عوض مالوه ولایت لکهنوتی
مقرر گشت روزی از منزل خود سوار شده بملاقات شیرشاه میرفت جمعی از مغول که
در معرکه بدست کسان شیرشاه اسیر شده بودند بتعینگوالیار بیلداری می کردند و معامل
ملو قادرشاه بر احسید که مبادا شیرشاه بمن نیز همچنین سلوک نماید ازین هراس گریخته رفت
ایام حکومت او شش سال و پنجماه.

شجاعت خان[1] عرف شجاول خان افغان نایب شیرشاه دوازده سال
و یک ماه.

باز بهادر افغان عرف بایزیدخان بن شجاعت خان دو سال و دو ماه و بست و
سه روز.

از ابتدای سنه ۹۶۲ لغایت سنه ۹۷۱ هجری مدت یکصد و هفتاد و یک سال ولایت
مالوه از حکومت سلاطین دهلی بیرون ماند و درین مدت بعضی اصالتاً و بعضی وکالتاً دران
ولایت حکومت کردند القصه چون ادهم خان کامیاب فتح و نصرت گشت و خزاین و
دفاین فراوان و چنین ولایت وسیع بدست او افتاد بخود مغرور گشته سر از اطاعت
بادشاهی برتافت و انچه از نقد و جنس و فیل خانه و توپخانه و حرمخانه باز بهادر بدست آمده
همه را بتصرف خویش درآورده ازانجمله چیزی بدرگاه والا ارسال نداشته و بهمان
ملک دست پیش نموده حق نعمت پرورندگی و حقوق دولت رسیدگی را بر طاق نسیان
نهاده پا و رای بادیه انحراف و بغی گردید لاجرم حضرت بادشاه خود بدولت متوجه ولایت

---

[1] شجاع خان طبقات اکبری صفحه ۲۰۴.

مثل راجه بکرماجیت که مدار تاریخ اہل ہند بر ابتدائے ظہور سلطنت اوست و راجه بھوج
وغیر ذلک که تاحال حکایات نادره و اوصاف حمیده آنہا بر زبان عالمیان جاریست بحکومت
آن ولایت امتیاز داشته اند و از زمان سلطان محمود غزنوی ظہور اسلام بدان دیار
شده و از سلاطین دہلی سلطان غیاث الدین بلبن بران استیلا یافته از آن زمان در تصرف
خواقین دہلی بوده چون سلطان محمد شاه بن سلطان فیروز شاه جمعی را که در ایام ادبارش
رفاقت و ہمراہی کرده بودند بعد جلوس بر اورنگ جہانبانی رعایت کرده چہار کس را ایالت
ولایت داده و آن چہار کس بسلطنت رسیدند اعظم ہمایون ظفرخان بگجرات و خضرخان
بملتان و دیپالپور و خواجه سرور خواجه جہان که خطاب سلطان الشرق یافته بود بجونپور
و دلاورخان بمالوه چنانچه سابقاً بقید قلم در آمده۔

از ابتدائے سنه ۷۹۶ ہجری دلاورخان بحکومت ولایت مالوه قیام داشت چون سلطان محمد
شاه رحلت نمود و در ہندوستان ہرج و مرج بوقوع آمد و ہر یک امرا بہر ناحیت لوائے
حکومت بر افراشت دلاورخان نیز از مالی دہلی انحراف ورزیده بطریق سلاطین سلوک ملک
داری نمود مدت حکومت بست و پنج سال۔

سلطان ہوشنگ شاه بن دلاورخان سی سال۔

سلطان(۱) محمود بن سلطان ہوشنگ شاه یک سال و چند ماه۔

سلطان محمود خلجی امیر الامرائے سلطان ہوشنگ شاه بود و خواہر او در حبالۂ زوجیت
سلطان محمود بوده سلطان را از ساقی زہر دہانیده بر مسند حکومت متمکن گشت و تمام ولایت
بوندی و ناندوار بزور شمشیر گرفت ایام حکومت سی و دو(۲) سال۔

سلطان غیاث الدین بن سلطان محمود خلجی سی(۳) سال۔

سلطان ناصرالدین بن غیاث الدین چہارده سال و چہار ماه و چند(۴) روز۔

سلطان محمود بن سلطان ناصرالدین بست سال و دو ماه۔

---

(۱) محمد شاه. فرشته جلد دوم صفحه ۲۴۲
(۲) سی و چہار سال. فرشته جلد دوم صفحه ۲۵۴
(۳) سی و سه سال. فرشته جلد دوم صفحه ۲۵۸
(۴) یازده سال و چہار ماه و چند روز. فرشته جلد دوم صفحه ۲۶۴

آمده ملاقات کردند اسلام شاه اینها را دستگیر کرده قلعه گوالیار فرستاد و سلطان آدم برادر سلطان سارنگ بر مسند حکومت نشسته متواتر جنگ کرده بقوت شجاعت ولایت خود مضبوط نگاهداشت چون اسلام شاه بی نیل مقصود برگشت نوبتی اسلام شاه فرمان داد که زندان خانهٔ گوالیار را کاواک کرده واز باروت انباشته آتش زنند فرمان پذیران بموجب الامر عمل آوردند تمامی زندانیان و سلطان سارنگ از باروت بهوا پریده بعالم نیستی شتافتند بقدرت الٰهی کمال خان پسر سلطان سارنگ در گوشهٔ زندانخانه سلامت ماند بیت

کسان را که هست حفظ الٰهی نگهبان	از گردش سپهر نیاید بر وزیان

بعد انقطاع رشتهٔ دولت افغانان کمال خان از قلعهٔ گوالیار خلاصی یافته در بندگی درگاه والا آمده در جنگ هیمون و دیگر محاربات ترددات نمایان کرده مورد الطاف پادشاهی گشت واستدعای ولایت موروثی خویش نمود فرمان عالیشان بنام سلطان آدم صادر گشت که چون او در صورت دستگیر کردن کامران میرزا در خدمت حضرت پادشاه جنت آرامگاه چیزی نیکو خدمتی بظهور رسانیده و دم از اطاعت این خاندان والاشان میزند از روی فضل و کرم نصف ولایت بر و مسلم داشته شد باید که نصف ولایت بعهدهٔ کمال خان که وارث آن ملک است و خدمات شایسته بجا آورده واگذارد سلطان آدم بمقتضای برگشتگی بخت سر از حکم والا تافته بموجب فرمان عالیشان بنام خان ملهناو میر محمد خان کلان برادر اتکه خان و دیگر امرای متعینهٔ پنجاب باستیصال آدم و اعانت کمال خان مامور شدند سلطان آدم قدم جرأت از اندازهٔ حد خود بیرون نهاده تا قصبهٔ هیلان[1] این روی آب بهت رسیده بعساکر منصوره جنگ کرده منهزم گشت میر محمد خان متعاقب رفته تمام آن ولایت را بضبط در آورده داخل ممالک محروسه نمود حضرت خاقان زمان از روی کمال عنایت تمام و کمال آن ملک بکمال خان مرحمت فرمودند و سلطان آدم بالکل اخراج شد بیت

بجایی که شیران برآرند چنگ	چه یارا که تا روبه آید بجنگ

---

[1] هیلان یا هیلان

مالوه شدند چون نزدیک قلعه گاگرون که تا حال مفتوح نشده بود رسیدند در طرفة العین آن
قلعه را تسخیر در آورده متوجه پیش گردیدند ادهم خان که از حضرت موکب والا خبر نداشت
و بقصد تسخیر قلعه مذکور از شهر سارنگپور بدر آمده بود ناگهان سواد تسخیر رایات عالیات
بنظرش در آمد عجب التفات وانه شده بی اختیار از اسپ فرود آمده بملازمت اقدس
مشرف گشت و آنحضرت در سارنگپور نزول اقبال فرموده شب در منزل ادهم خان بسر
بردند ادهم خان از پیشکش و نیاز تقدیم رسانید و چند روز آنجا اقامت ورزیده بعد جمعیت
خاطر از نظم و نسق آن ولایت ادهم خان را بدستور سابق بحال داشته معاودت بمستقر الخلافت
آگره فرمودند بعد چندگاه عبد الله خان اوزبک بحکومت آن تعیین گردید و ادهم خان در حضور
آمد چون مست باده دولت و جوانی و مدهوش شراب نادانی بود روزی شمس الدین محمد خان اتکه را که وکیل
السلطنت بود بی جرمی ادهم خان گفت و گو کرده او را بقتل رسانیده بقصد حضرت بادشاه عازم حرم سرای
بادشاهی گردید آنحضرت که در استراحت بودند از شور و غوغا بیدار گشته بیرون تشریف آورده
شمشیر بر کشیدند ادهم خان آمده چون کیفیت واقف شده چنان مشتی بر سرش زدند که مغز از
کاسه سرش بیرون افتاد گویا ضرب گرز باو رسیده و حاضران حضور قدسی بموجب حکم والا
آن سفاک بی باک را دست بسته از کنگره قلعه انداختند و جان بحق تسلیم کرد نظم

باید سوختن ز آتش خسی را ... که چون خاری خلد در دل کسی را
اگر سلطان نفرماید سیاست ... زند هر کس بخود لاف ریاست

دربیان تسخیر ولایت گکهران

این ولایت مابین دریای جهت و سند واقع است مردمان آن ولایت بطور خود
بوده کاهی اطاعت فرمان روایان دهلی کرده و در بعضی تواریخ نوشته اند که آن ولایت
از قدیم داخل کشمیر بود سلطان محمود غزنوی آن را تسخیر در آورده بیکی از امرای خویش که از
کیان زادگان گکهر نام داشت سپرد از آن زمان نسل گکهران بران قابض بوده حکومت
باستقلال کردند شیر شاه و اسلام شاه مدتی بتسخیر آن ولایت تردد ات نمودند و قلعه رهتاس را
بهمین جهت احداث کردند تا جماعه گکهران عاجز شده مطیع شوند اصلا کار پیش نرفت آخر الامر
بعد از آمدن سلطان سارنگ حاکم آنجا صلح کردند چون سلطان سارنگ و کمال خان پسرش

دستگیر گردیده در قلعه بیانه زندانی گشت در زمانیکه بهرام خان رو گردان شده دران نواحی
رسید او را باز زندانیان نجات داد دران وقت او بمکه معظمه رفت بعد چند سال باز بهندوستان
آمده گرد شورش بر انگیخت چون کارے نتوانست پیش برد در کابل رفته ماه چوچک بیگم
والده محمد حکیم میرزا را بافسون و فسانه فریفته همشیره میرزا را در عقد نکاح خود در آورده
در کابل مصاحب مدار جمیع کار گشت و مردم را بخود کشیده بقابوے وقتے بیگم را بقتل
رسانیده دم استقلال زد و در اندک ایام اکثرے امرائے بیگم را به نهانخانه عدم فرستاد
و میرزا سلیمان حاکم بدخشان بر حقیقت حال واقف شده بموجب استدعائے محمد حکیم
میرزا بر کابل لشکر کشیده ازینطرف شاه ابو المعالی فوج آراسته بقصد پیکار روانه
گردیده بر کنار آب غوربند هر دو لشکر بهم پیوسته آماده کارزار شدند محمد حکیم میرزا که از و
بغایت تنگ آمده بود در عین جنگ جلو ریز خود را بمیرزا سلیمان رسانید شاه ابو المعالی از مشاهده
این حال سراسیمه شده راه فرار پیمود بدخشیان تعاقب کرده در موضع چاریکاران رسیده
دستگیر نمودند میرزا سلیمان بعد فتح در کابل رسیده بعضے محال کابل با امرائے خود
جاگیر داده و صبیه صفیه خود را در نکاح محمد حکیم میرزا در آورده معاودت به بدخشان نمود شاه
ابو المعالی را زنجیر کرده نزد میرزا فرستاد از انجا که سیدزاده حق نعمت فراموش کرده قصد
امور ناشایسته نموده بود میرزا او را بقصاص خون والده کارد در حلق کشید بیت

نه هرگز شنیدم که در عمر خویش ❊ که بدمرد را نیکی آید به پیش

در بیان ولایت گدهه (۱) که انرا گوندوانه (۲) گویند

قبل ازین هیچکس از خواقین اسلام بران دست نیافته بود و سم خیول سلاطین مسلمین دران
دیار نرسیده بود چون راجه دلپت حاکم انجا فوت شد و هر نراین پسر او پنج ساله قایم مقام
گردید رانی درگاوتی والده او بسبب خوردسالی پسر حکومت ولایت میکرد ان عورت
در شجاعت و فراست یکتا بود هنگام کارزار مردانه وار کارنامه بظهور رسانیدی و در شکار
شیر را بخاک هلاک انداختی و بار عام داده امور حکومت بائین نیک صورت دادی و در لوازم
ملکداری و مراسم [illegible] بجا آوردی بیت

آن زنی نیکو سخن بود بعقل صد مرد بود ❊ در شجاعت در فراست مرد بود

---

(۱) [illegible] (۲) گوندوانه

دربیان رسیدن زخم بحضرت بادشاه

روزے آنحضرت بزیارت روضۂ منورہ شیخ نظام الدین اولیا قدس اللہ سرہٗ تشریف بردند هنگام مراجعت چون بچہار سوے شهر رسیدند یکے از خونگرفتہا در کمین گاہ بود تیرے بجانب آنحضرت انداخت در کتف راست مبارک قریب بیک وجب فرو نشست غریو از نهاد حاضران برخاست همان سفاک را دستگیر کرده حاضر آوردند و در پے تفحص حال شدند حکم فرمودند کہ از تفتیش حال مبادا مردم را ناحق در بلا اندازند همان را از لوث هستی او پاک سازند فرمان پذیران همان دم او را بقتل رسانیدند و آنحضرت با وجود این چنین زخم سخت همان طور بہ تمکین و ثبات تمام اسپ سوارہ بدولت خانہ تشریف آوردند و حکما بمعالجہ پرداختند در عرصہ هفت روز زخم اندمال یافت و ثانی الحال ظاهر گشت کہ آن بے سعادت [illegible] نام غلام شرف الدین حسین میرزا از نزد آنحضرت بود کہ آن امیر را از روے بدطینتی بقصد آنحضرت فرستادہ بود لیکن برائے کردار ناهنجار رسید نظم

تن را کہ حق ازان نگہدارد | آسیب کسے بر و نیارد
هرکس بدل هرکس بخت نیک سازد | در عرصہ خود جان گدازد

دربیان کشتہ شدن شاہ ابوالمعالی

او در زمان بادشاہ جنت آرامگاہ بوسیلہ حسن صوری وجمال ظاهری از مقربان درگاہ بود خود را از فرزندان حضرت بادشاہ قرار میداد اگرچہ حسن صورت داشت اما بد خود بد افعال بود بیت

چہ حاصل کہ نکو روی نکو خوے نبود | رنگ آن گل بچہ ارزد کہ در و بوے نبود

وقتے کہ در خطہ کلانور سریر جهانبانی از جلوس والا زینت یافت جمیع امراے دولت حاضر شدند او بعضے سخنان دور از کار اظهار نمودہ از آمدن در بزم والا عذر کرد چون بیرام خان خانخانان بهر تقدیم امور اقدام نمودہ طلبیدہ فرستاد و درآن انجمن حسب الحکم والا محبوس کردہ بلاهور فرستادند از غفلت کوتوال از لاهور گریخت رفت بعد مدت باز

(۱) افتگی فائدہ، فرشتہ جلد اول صفحہ ۲۵۲ و اکبرنامہ دفتر دوم صفحہ ۲۰۰

ت از آب درگذشت و ارتفاع بشصت درعه رسیده تا سر کنگره از سنگ تراشیده
بجا آورده اند و این سنگها را بطریق وصل داده اند که از دور منظر نظارگیان چنان مینماید که تمام قلعه
از یک پارچه سنگ خارا تراشیده اند و همچنین بنایان چابک دست و خارا تراشان قوی پنجه
و آهنگران آهنین بازو و نجاران سخت کوش عمارت دلکشای و منزل فرح افزای و دولت خانه
والا ترتیب داده اند و نقاشان باریک بین و مصوران صنعت پرداز بدایع صنایع بطولی
نموده در صورت نگارخانه چین و گل افروزی گلشن بهارین بروی کار آوردند
و در عرض هشت سال قلعه متین و شهر عظیم که خال رخسار بلاد روی زمین تواند شد
صورت تمامیت یافته باکبرآباد موسوم گردید آن مصر اقبال در وسط ممالک محروسه واقع
است فضای دلگشایش پهلو بگلشن جنت می نهد و اعتدال هوایش از هوای
فردوسی سبقت می برد بیت

هوایش دل گشا و روح پرور ‖ فضایش جان فزا و فیض گستر

در بیان قتل علی قلیخان و بهادر خان

در زمانیکه بادشاه غفران پناه از عراق معاودت فرمودند در جمله لشکر شاه طهماسپ که
بکمک و امداد آنحضرت تعین شده بود حیدر سلطان و علی قلی و بهادر خان پسرانش تعین گشته
بودند حیدر سلطان بعد فتح قندهار در وقت عزیمت آنحضرت بسمت کابل در اثنای
راه برحمت حق پیوست و علی قلی و بهادر پسرانش در رکاب سعادت بوده
بصدور خدمات پسندیده شدند و خطاب خانی یافتند بعد رحلت بادشاه جنت آشیانی
چون اورنگ خلافت بجلوس خاقان زمان رونق یافت و هیمون بقال و دیگر مخالفان
بدمال مستاصل شدند علی قلی خان بخطاب خان زمانی سرفرازی یافت و سرکار سنبهل
بجاگیر او مقرر گشت بمقتضای شجاعت ذاتی بزور شمشیر و قوت مردانگی از سنبهل تا اوده
و از روی آب گنگ متصرف خود در آورد و بهادر خان برادرش نیز خدمات شایسته
بجا آورده وکیل السلطنت و مدار المالک گردیده از انجا که خان زمان از سعادت اصلی
بهره و نصیبه نداشت بنابر صحبت بد ذاتان که خراب ساز اساس دولت و بنیاد افگن پایه
حشمت است سر تابی از [illegible] اطاعت بادشاهی و [illegible] نافرمانی آغاز و سر بپیر دوامری

چون صفت آن ولایت بعرض مقدس رسید آصف[1] خان وعبدالمجید و وزیر خان برادرش از اولاد شیخ زین الدین خوافی که حضرت امیر تیمور با و اعتقاد تمام داشتند بتسخیر آن تعین شدند اینها در آن ولایت رسیده صفوف مصاف آراستند ورانی درگاوتی مسلح گشته فیل سواره در معرکه در آمده جنگ مردانه وار نمود و از دست خود تیر و تفنگ زده بسیارے را کشت و کارہائے نمایان بظہور آورد و بالاخر آصف خان غالب آمده فیروز مند گردید و لشکریان رانی اکثرے کشته و خسته گشتند و بقیة السیف سرگشته بادیه ہزیمت شدند رانی احوال خویش اینچنین دیده بزنار داری که بجائے فیلبان پیش او نشسته بود گفت که بخنجر آبدار کار من تمام کن او جواب داد که از من بر مخدومه جرات نمیتواند شد آن عورت که ہمت مردانه داشت بر زبان آورد که مردن به نیکنامی به از زیستن بعار است این را گفت و بدست خود بخنجر خونخوار کار خود را تمام ساخت و بالکل آن ولایت بشمشیر ہمت آصف خان و وزیر خان مسخر گشت نقود و اجناس بسیاری که از حد حصر و شمار زیاده باشد بقید ضبط در آمد گویند که قلعه چوراگده مملو از خزاین وجواہر نفیس و اجناس لطیف اندوخته چندین راجہا و رایان بود و ہیچکس از حکام آنجا چیزے از آنہا تصرف نکرده بلکه ہرکدام در ایام حکومت خویش مبلغی بران افزوده صد و یک صندوق اشرفی طلا سوائے زر سفید و نقره و طلا و آلات و اقسام ہیاکل و تماثیل و اصنام طلا و دیگر انواع اجناس بیرون از حد حصر و قیاس و ہزار فیل نامی بضبط در آمد آصف خان ہمه را بتصرف خود در آورده چیزے از آنجمله بدرگاه والا نفرستاد و از فتح و ظفر اینچنین ملک وسیع و تصرف این قدر دولت مغرور شده بغی ورزید آخر کار بدرگاه والا رسیده در مہم چتود و دیگر مہمات مصدر خدمات گشت و آن ولایت بالکل در تصرف اولیائے دولت در آمد۔

در بیان قلعه تعمیر اکبر آباد

در سال دہم جلوس الاعظم مطابق ۹۷۳ھ اساس بنا نہادند معماران چابک دست و استادان کامل سنگتراش و معماران آہنگر و نجار و مزدور و کاہ گل گذار بکار پرداختند بعرض یک و نیم ...

---

(۱) در تاریخ فرشته جلد اول صفحه ۴۵۰ آصف خان ہروی نوشته

مخالفان بدمآل قصد مصمم کرده از اکبرآباد یلغار فرموده چند شب و روز قطع راه نموده در حوالی پرگنہ[1] بھنگرفد ناگہان بر سر مخالفان رسیده محاربہ سخت رو داد آن ہر دو تیرا در دل بر مرگ نہاده جنگ دستانہ کردند دران وقت ہمگی پانصد سوار و چند فیل در ظل رایت اقبال بودند اما هزاران لشکر تائیدات الٰہی ہمراه بود قضارا درمین جنگ اسپ بہادرخان چراغ پا گردیده او از خانہ زین بر زمین افتاد بہادران لشکر منصور رسیده او را دستگیر کرده دست بر گردن بستہ بحضور اقدس آوردند آنحضرت فرمودند کہ اے بہادرخان من در حق تو چہ بد کرده بودم کہ مصدر این فتنہ و فساد شدی او ہیچ جواب نداد بعد مبالغہ ہمین بر زبانش رفت کہ الحمد للہ علیٰ کل حال درین اثنا شہباز خان بموجب حکم والا تن او را از بار سر سبکدوش گردانید نظم

سرکش را ہمان دم ز تن باز کرد | و دو دام را از تنش ساز کرد
سر کینہ جو از تن بد نہاد | بخنجر بہ برید و برگشت شاد

پس از ساعتے یکے از نوکران خان زمان را گرفتہ آوردند و اظہار کرد کہ فیل یک دندان سرکار بادشاہی خان زمان را کشتہ و او در معرکہ افتاده است حکم شد ہر کس کہ سر مغل از حرام نمکان بیارد یک اشرفی و ہر کہ ہندوستانی بیارد یک روپیہ انعام یابد ذخیره مردم سرہائے لشکریان مخالف را بریده می آوردند اشرفی و روپیہ انعام یافتند تا آنکہ سر خان زمان آوردند آنحضرت از پشت زین بر زمین آمده سر نیاز بسجدات شکر بے نیاز زمین ساکردند و سران ہر دو حرام نمک را بجانب اکبرآباد فرستادند و فتح نامہا باطراف ممالک محروسہ صادر فرمودند از ابتدائے سال سویم جلوس والا لغایت سال یازدہم خلل این ہر دو برادران ماند دمبلولا در مبادی سال دوازدہم ممالک محروسہ از فتنہ و آشوب اینہا پاک شد و از شرارت اینہا عالمیان خلاصی یافتند نظم

حق صاحب نمک تبہ کردن | بشکند شخص را سر و گردن
باولی نعمت ار بدون اے | گر سپہری بسر نگون اے

---

[1] اسکندر رود

که خلاف مرضی مقدس بوده باشد بظهور میرسید ازانجمله شاهم بیگ نام ساربان پسری
بوسیله حسن صورت و قبول ظاهر در سلک قورچیان پادشاه غفران پناه انسلاک داشت
خان زمان باو تعلقی و تعشقی ظاهر میساخت بعد رحلت آنحضرت خان زمان او را بالتماس
و مبالغات بجانب خود کشیده شیفتگی و آشفتگی بسیار ظاهر ساخت و کار بجائی رسید که
پیش او کورنش و تسلیم کرده پادشاه هم میگفت چون این معنی بعرض مقدس رسید فرمان بلیغ
بنیان صادر گشت که ساربان پسر را بدرگاه والا بفرستد آن بدمست باده محبت و عشق
اصلا متنبه نگشت بلکه آثار بدمستی زیاده ظاهر میکرد درینصورت خاطر مقدس ازو منحرف
گشت و بعد مبالغه بسیار خان زمان آن پسرک را از پیش خود راند چون خان زمان آرام نامی
لولی در حرم خود داشت و بموجب استدعای شاهم بیگ آن زن نکاحی را باو
بخشیده بود مدتی بزیر ان شاهم بیگ ماند بعد چندگاه او نیز آن زنکه را بعبدالرحمن نامی
که از مخلصانش بوده و بالولی مذکور تعلق خاطر داشت داده بود درینولا که شاهم بیگ از خان
زمان جدا گشت پیش عبدالرحمن مذکور در پرگنه [illegible] آمده روزگار خود
میگذرانید روزی در حالت مستی از عبدالرحمن طلب لولی مسطوره نمود و فتنه در میان
آمد و عین باب عنف و تعدی نموده عبدالرحمن را مقید ساخته لولی از خانه برآورده گرفت
برادران عبدالرحمن رسیده بمقتضای حمیت جنگ کرده شاهم بیگ را بقتل
رسانیدند چون این خبر بخان زمان رسید قتل شاهم بیگ را باشاره حضرت پادشاه
تصور نموده صریح از اطاعت برتافت ازانجا که بقوت شجاعت بر سر افغانان غالب
آمده تا ولایت اوده در تصرف داشت و از روزی که پسر سلطان مبارز خان را که افغانان
ابتدا شیر شاه خطاب داده سر بشورش بر داشته بودند شکست داده فیروزمند گشته بود
مغرور گشته علانیه باغی گردید و بهادر خان برادرش نیز رفته باو ملحق شد و این هردو برادر
مصدر شورش و فساد گردیده باعث اختلال در ممالک محروسه گشتند و حضرت پادشاه
چند مرتبه بتنفس نفیس خویش بر سر انها میرفتند و جنگ در میان می آمد و بوساطت
امرای بزرگ تقصیرات آنان معاف میگشت چون قدر نعمت پروردگی و حق دولت
رسیدگی نشناختند با وجود تواتر عنایات والا پیوسته مصدر حرکات ناشایسته
می شدند و در ممالک محروسه خلل می انداختند بالضرور آنحضرت باستیصال آن

گجرات و تخریب میرزایان بخاطر قدسی مصمم نموده بدولت و سعادت متوجه آن سمت شدند بعد رسیدن در حوالی گجرات سلطان مظفر عرف نتهو والی آن ولایت را که از اولاد سلطان بهادر طفل خورد سال بود و بسبب نافرمانی امرایان خویش و استیلای میرزایان سراسیمه گشت دستگیر کرده آوردند انحضرت از روی ترحم جان بخشی او فرموده در قید نگاهداشتند بعد چندگاه او قابو یافته گریخته رفت اعتماد خان خواجه سرا که مدار آن ولایت بر وبود و دیگر امرای اندیار آمده بملازمت شرف اندوز شدند و بی جنگ آن ملک مسخر گردید و احمد آباد که جامع مصر است از فروغ قدوم میمنت لزوم رونق یافت و میرزا عزیز کوکلتاش خان ولد خان اعظم شمس الدین محمد اتگه خان را بخطاب خان اعظم که موروثی او بود سرفراز فرمودند و بصوبه داری گجرات مقرر کردند و بعد انتظام مهام گجرات در بندر کنبهایت سی کروهی احمد آباد تشریف برده سیر دریای شور نمودند و از آن سمت معاودت فرموده به استیصال میرزایان متوجه شدند و در قصبه سرنال بنفس نفیس خویش بمیرزایان جنگ نمودند آن بد اختران تاب سطوت بادشاهی نیاورده منهزم گشتند و هر یکی بهر طرفی روانه شد آنحضرت بعد فتح و ظفر بسمت سورت تشریف بردند درین لا راجه علیخان برادر محمد خان حاکم خاندیس ملازمت نموده مصدر خدمات گشت در حوالی سورت روزی از شجاعت و مردانگی راجپوتان سخن درمیان آمد که جان درپیش این گروه قدری و قیمتی ندارد چنانچه بعضی راجپوتان برچهه را که هر دو طرف سنان داشته باشد بدست یکی میدهند که مضبوط گرفته بایستد و دو کس مردانه وار چشم سرهای سنان هر دو طرف برچهه را محاذی سینه خودها داشته روبرو میدوند حتی که سنان ها در سینه هر دو درآمده از پشت میگذرد و آن هر دو مردانه نزدیک یکدیگر رسیده با خودها تلاش مینمایند انحضرت باستماع اینمعنی فی الفور شمشیر خاصه را دسته بدیوار نهاده نوک تیغ برشکم مبارک داشته فرمودند که با خود همسر ندارم که بروش راجپوتان عمل آرم بهتر آنکه بهمین شمشیر حمله کنم از ظهور این مقدمه حاضران بساط عزت را غریب حالتی روی داد درینوقت راجه مانسنگه از روی اخلاص چالاکی نموده چنان دستی بر شمشیر خاصه زد که از دست انحضرت بر زمین افتاد و قدری مابین انگشت نر و سبابه خاقان زمان بریده شد انحضرت از روی خشم راجه مانسنگه را بر زمین انداخته زیر کردند و سید مظفر سلطان گستاخانه دست مجروح انحضرت را تاب

دربیان شورش میرزایان و تادیب و تخریب اینها و تسخیر ولایت گجرات

ابراہیم حسین میرزا و محمد حسین میرزا و مسعود حسین میرزا و عاقل حسین میرزا پسران محمد سلطان میرزا کہ سلسلہ او بحضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان میرسد بمقتضائے بدطینتی و بدخوئے مصدر شورش میشدند و بخان زمان و بہادر خان سخن یکے نمودہ در ممالک محروسہ خلل می انداختند و محمد سلطان میرزا پدر اینہا بمقتضائے پیرانہ سری در پرگنہ اعظم پور سرکار سنبھل جاگیر خود میگذرانید در ینولا کہ خان زمان و بہادر خان بمکافات کردار خود رسیدند میرزایان فتنہ و فساد بر ذمت خود ہا گرفتہ باعث اختلال در ممالک شدند چون رایات عالیات بسمت پنجاب نہضت فرمود قابو یافتہ از سنبھل برآمدہ دست بتاراج و تاخت دراز کردند و بعضے جاگیرداران را کشتہ مال و متاع و جاگیر اینہا متصرف شدند و در دہلی رسیدہ قلعہ را محاصرہ نمودند ہمچنین باعث آزار و اضرار خلایق و شورش عظیم در ممالک محروسہ گردید آنحضرت از استماع این سانحہ از پنجاب بسمت دہلی روانہ گشتند میرزایان از خبر نہضت موکب عالی دست از محاصرہ قلعہ دہلی برداشتہ بطرف مالوہ رفتند و آن ولایت را از محمد قلی برلاس کہ یکے از امرائے بادشاہی بود گرفتہ تا ہند متصرف خود درآوردند و بعد نزول رایات عالیات اقبال در دہلی جیوش منصورہ باستیصال میرزایان بدمال تعین کردند دران زمان سلطان محمود والی گجرات فوت شدہ بود و چنگیز خان غلام سلطان محمود دران ولایت علم ریاست می افراشت میرزایان تاب مقاومت عساکر بادشاہی نیاوردہ بودن در ولایت مالوہ از حیز امکان خویش بیرون دانستہ در گجرات رفتہ بچنگیز خان پناہ بردند ازانجا کہ اعتماد خان گجراتی کہ او ہم از امرائے سلطان محمود بر سر احمد آباد بچنگیز خان محاربہ داشت چنگیز خان رسیدن میرزایان غنیمت دانستہ بہروچ جاگیر ایشان مقرر کرد چون شرارت جبلی داشتند درانجا نیز صحبت اینہا درست نگشت با چنگیز خان جنگ کردہ بطرف خاندیس رفتند و ازانجا باز بمالوہ آمدند بعد ازانکہ جہجار خان حبشی چنگیز خان را کشت و در ولایت گجرات خللے رو داد میرزایان از مالوہ باز بسمت گجرات رفتہ قلعہ چانپانیر و سورت بے جنگ گرفتند و پس ازان قلعہ بہروچ را نیز متصرف شدہ قوت و مکنت بہم رسانیدند چون اینمقدمہ بعرض والا رسید تسخیر ولایت

نہ آب و ہوائے دران سرزمین | پدیدار شد دوزخ اندر زمین
ولے ساکنانش ہمہ اہل ہوش | ہمہ خوش معاش و ہمہ نغز پوش
ہمہ اہل دولت ہمہ خوب رو | ہمہ اہل دانش ہمہ نیک خو
زحیرت دل من خراشیدہ گشت | بدوزخ رسیدند اہل بہشت

القصہ ہنگامے کہ انحضرت احمدآباد نزول اقبال فرمودند ابراہیم حسین میرزا و مسعود حسین میرزا فرصت یافتہ بسمت اکبرآباد آمدہ رو بدہلی آوردند و ازانجا بسنبہل رفتند حضرت خاقان زمان باستماع اینخبر از احمدآباد بسمت اکبرآباد نہضت فرمودند ابراہیم حسین میرزا و مسعود حسین میرزا باوازہ نہضت موکب والا از سنبہل روانہ شدہ براہ دیپالپور رو بہ پنجاب آوردند خانجہان حاکم پنجاب کہ ہم نگرکوت داشت وکار بہ نزدیک رسانیدہ بود براجہ انجا مصالحہ نمودہ باستیصال میرزایان روانہ شد و در حالی تہتبہ تابع ملتان رسیدہ محاربہ نمود و باندک جنگ مسعود حسین میرزا دستگیر گردیدہ و ابراہیم حسین میرزا گریختہ بطرف ملتان در خانہ بلوچی متوارے گشت بلوچان اورا بدست آوردہ بسعید خان حاکم ملتان سپردند و او بزخمی کہ در جنگ تہتبہ رسیدہ بود قالب تہی کرد و مسعود حسین میرزا را خانجہان بحضور مقدس فرستاد انحضرت جان بخشی نمودہ محبوس فرمودند بعد چندگاہ بزندان عدم گرفتار شد و محمد حسین میرزا کہ در جنگ قصبہ سرنال منہزم شدہ بطرف دولت اباد دکن رفتہ بود ازان سمت باز در گجرات رسیدہ شورش نمود و باتفاق اختیار الملک گجراتی کہ از امرائے انملک بود محاصرہ قلعہ احمدآباد کرد خان اعظم کوکلتاش تاب مقاومت نیاوردہ متحصن گردید چون انمعنی بعرض والا رسید بحسب صلاح ملکی رسیدن بایلغار ضرور و لازم دانستہ بر جمازہ بادرفتار سوار شدہ و چندے از فدایان ہمراہ گرفتہ براہ فتح پور بیلغار روانہ شدند

نظم

چو کوہے روان گشت بر پشت باد | عجب بین کہ بر باد کوہ ایستاد
یلان بر شتر ترکش اندر کمر | شتر چون شترمرغ در زیر پر

انہمہ مسافت بعید در عرصہ نہ روز نوردیدہ بے سابقہ خبر ناگہان در احمدآباد رسیدند مخالف کہ محاصرہ احمدآباد داشت اصلا متعقل موکب والا آگاہ نبود ناگاہ بیکبار کوس تند غروش و نقارہ رعد آواز بادشاہی نواختند از صدایش زہرہ حسودان گداخت و سینہ

داده راجه را اخلاص گردانید و درین تلاش باز خم بیشتر گردیده شد در اندک ایام از معالجات زخم اندمال یافت و شجاعت و جانبازی آنحضرت بر عالمیان هویدا گشت **قطعه**

مرگ در چشم هر که خوار بود در شجاعت بزرگوار بود
هر که جان را عزیز میدارد با جهانداریش چکار بود

بعد فتح قلعه سورت و جمعیت خاطر از سر انجام امور ان نواحی در احمد آباد نزول اقبال اتفاق افتاد آب و هواے ان شهر بر مزاج اقدس نا خوش آمد فرمودند در حیرتم که بانی این شهر را کدام لطافت و خوبی منظور نظر افتاده بود که در چنین سرزمین بے فیض به همه چیز شهر اساس نهاده بعد از و دیگران را چه فایده ملحوظ بود که عمر گرانمایه درینجا گذرانیده اند هوایش با جمیع طبایع مخالف و ابش بتمامی امزجه ناگوار و زمینش کم اب و پر ریگ و ان بوم گرد و غبارے بحدی دارد که در وقت شدت باد پشت دست محسوس نمیشود رودخانه متصل شهر غیر از ایام بارش پیوسته خشک می باشد چاهها اکثر شور و تلخ تالاب ها که بسواد شهر واقع است بصابون گاذران دوغ اب می شود مردم اعیان که بقدر بضاعتی دارند در خانهاے خود برکه ساخته تمام عمارت خانه را از چونه و گچ انچنان تعبیه میکنند که آب باران پاک و صاف از تمام عمارت دران برکه میرسد و تمام سال ازان برکه اب میخورند مضرت آبے که هرگز هوا دران سرایت نکند و راه بر امد بخار نداشته باشد ظاهر است بیرون شهر بجاے سبزه و ریاحین تمام صحرا از قوم زار است و نیمی که از ردے زقوم دز و فیض ان معلوم بالجمله تمام ان دیار زبون اب و هوا مظهر رنج و بلاست گویا که قطع دوزخ است که آفریدگار بر روے زمین آورده لیکن از حسن دلاویز تمام آن مرز بوم پری خیز است مهوشان شیرین لب و گلعذاران سیم غبغب مانند شاهدان فلخ در نهایت خوبی و زیبائی و بمثال حوران جنت در غایت جمال و رعنائی واهل آن دیار تمامی دولتمند و پاکیزه روزگار نیکو منظر فرخنده اطوار بسان درویشان ریاضت کیش بر جاده خدا جوے و حق پرستی و مانند ساکنان بهشتی وارسته از خطره افلاس و تنگدستی حیرانم که دران قطعه دوزخ حوران بهشت چگونه وارد شده اند و اهل دول دران دیار بلاخیر چه طور محفوظ هستند و چه نوع زندگانی صرف میکنند **نظم**

چشم فلک ندید و نہ بیند بعمر خویش | این فتح ہا کہ شاہ زمان را میسر است
ہر صبح کاسمان نہدش منتہاے کار | چون بنگری مقدمہ فتح دیگر است

بالجملہ محمد حسین میرزا زخمی شدہ از معرکہ برامدہ رو بفرار نہاد و بدست مبارزان لشکر منصور گرفتار گردیدہ و دست بگردن بستہ در حضور اقدس آوردند اورا از کثرت درد زخم و بسیاری تردد مجاز و خجالت بہ اسیر درامدن و مہابت و صلابت بادشاہی سخن از زبان بر نمی آمد و از غلبہ تعطش نزدیک بود کہ قالب تہی نماید آنحضرت ترحم فرمودہ آب خاصہ مرحمت فرمودند و میخواستند کہ در قلعہ محبوس نمایند لیکن بسعی راجہ بہگونت داس بیاسا رسید و نیز اختیار الملک کہ مصدر فساد چون بود بعد فرار ناگہان از اسپ افتادہ اسیر گشت سر اورا جدا کردہ آوردند و عاقل حسین میرزا و دیگر لشکریان مخالف پراگندگیہا کشیدند و آنحضرت بفتح و فیروزی داخل احمدآباد شدند و تجدید انتظام پراگندگیہاے آنولایت نمودہ بعد یازدہ روز معاودت فرمودند در عرض چہل روز رفتن و فتح کردن و تنظیم مہمات ممالک نمودن و بدار السلطنت فتحپور رسیدن اتفاق افتاد بعد چند سال گلرخ بیگم صبیہ کامران میرزا کہ در حبالہ زوجیت ابراہیم حسین میرزا بودہ در تفرقہ میرزایان مظفر حسین میرزا پسر خود را ہمراہ گرفتہ بطرف دکن رفتہ بود بعد رفع شورش میرزایان با پسر خود از دکن آمدہ در گجرات مصدر فساد گردید راجہ تودرمل کہ براے تشخیص جمع صوبہ گجرات رسیدہ بود جنگ نمایان کردہ فیروزمند گشت و مخالف شکست خوردہ براہ کنبھایت بدر رفت اکثر مردم غنیم و عوراتی کہ لباس مردان پوشیدہ جنگ میکردند دستگیر شدند و مظفر حسین میرزا بطرف دکن روانہ شد راجہ علیخان اورا دستگیر کردہ بدرگاہ والا فرستاد و او مدتے در قید ماند بعد سہ سال از قید براوردہ صبیہ قدسیہ در عقد ازدواج او درآوردند از ابتداے سال یازدہم جلوس والا تا غایت سال بست سویم بمیرزایان جنگ درمیان ماند بعد دستگیر گردیدن مظفر حسین میرزا بالکل رفع فساد گردید و عرصہ آنملک از خس و خاشاک آشوب پاک شد بعد از چند سال چون خان اعظم را تغیر کردہ اعتماد خان گجراتی را بحکومت آنولایت سرفراز فرمودند سلطان مظفر عرف نتہو از اولاد سلطان بہادر کہ سابقاً از قید آنحضرت گریختہ رفتہ بود قابو یافتہ سر بشورش بر داشتہ جمعیت فراہم آورد و اوباشان فتنہ ساز را دست آویز فساد گردید و با اعتماد خان جنگ کردہ غالب آمدند و شہر احمدآباد را غارت نمودند و بران ولایت

مخالفان شگافت **بیت**

غریو کوس بردہ پردہ گوش دماغ دشمنان را بردہ از ہوش

محمد حسین مرزا از نزول موکب والا باین سرعت واستعجال بے سابقہ خبر واقف شدہ متعجب گشت و دست از محاصرہ قلعہ احمد آباد باز کشیدہ آمادہ پیکار گردید و درمیان ہر دو لشکر جنگ واقع شد و آتش کارزار اشتعال یافت **نظم**

چو خسرو صف میمنہ ساز کرد بہ تیغ اژدہا را دہن باز کرد

صف میسرہ ہم بیاراست چست یکی کوہ گوئے زپولا درست

ہراول چنان کرد از پیشگاہ کہ در حیرت افتاد خورشید و ماہ

ز قلبی کہ چون کوہ پولاد بود پناہندہ را قلعہ آباد بود

در انگند خود را بان کارزار چو شیری کہ گور افگند در شکار

بیاراست رزمی چو خورشید و ماہ ندیداست ہرگز چنین رزمگاہ

بالجملہ آنحضرت بمقتضائے شجاعت و دلاورے ذاتی وہمت و دلیری فطری کہ باعث حیرت نظارگیان و عبرت معاندان تواند بود بنفس نفیس خویش کار پردازیہائے کہ از شان پادشاہان دور بودہ باشد بظہور رسانیدند یکے از بدگہران نزدیک رسیدہ شمشیر بر اسپ سواری خاصہ انداخت و اسپ مذکور چراغپا شد آنحضرت بدست ہمت نگاہداشتند و اورا نوعی برچہ زدند کہ از سلاح او درگذشت و مقہوری دیگر رسیدہ نیزہ بر حضرت حوالہ کرد حاضران حضور مقدس کار اورا تمام کردند چون سپاہ مخالف بست ہزار سوار بود و عساکر منصورہ ہشت ہزار سوار لشکر غنیم دلیر تری آمد قضارا از جانب مخالف بان کہ آتش خوردہ بطرف لشکر فیروزی می آمد بہ قوم زارکی تسادم نمودہ بجانب لشکر خود باز گشت و خرمن ہستی بسیاری از لشکریان میرزا سوخت و ہمین باعث برہمزدگی لشکر مخالف گشت و ضمیمہ آن از ہیبت بان مذکور فیل غنیم کہ سر حلقہ فیلان بودہ و بر لشکر بادشاہی غالب می آمد رم خوردہ برگشت و انتظام لشکر خود را ویران ساخت و بتائیدات الٰہی این ہر دو مقدمہ باعث فتح و نصرت گردید ہرگاہ باقبال حضرت بادشاہ اولیائے دولت بطرفی کہ رو برا وردند ظفر و نصرت بحسب خواہش بمنصہ ظہور رسیدہ و ہمی کہ خود بدولت متوجہ شدند چگونہ فتح و فیروزی در پردہ توقف متواری تواند بود **نظم**

تہی بادہ و مغز شد از انتہا چو سبو | بدست خود افشرد و خود را گلو
چکار آید از دست بدکیش را | بجز آنکہ آتش زند خویش را

بعد پنج شش سال دیگر بہادر نام پسر کلان سلطان ظفر ولی طرف آمدہ سر بشورش برداشتہ بود در اندک فرصت خود را در زاویہ خمول کشید بیت

سیلے ہر جا شود مہر آشکار | سہا را جز نہان بودن چہ یارا

پوشیدہ نماند کہ سلطان فیروز شاہ در ایام سلطنت سلطان غیاث الدین تغلق شاہ عم خود نوبتے بطریق شکار از دہلی برآمدہ اتفاقا صید افگنان از لشکر خود جدا افتادہ تنہا اسپ سوار در دیہی از دیہات بہ دیہ تھانیسر رسید چون آثار سرداری و سرداری از ناصیہ حال او ظاہر بود دہقانان بتقدیم انجام رسم خدمتگاری و مہمانداری بجا آورد فیروز شاہ لب بارام و آسایش تمام گذرانیدہ از شنانکو نہایت خوشوقت و رضامند گشت بعد ازانکہ بسلطنت رسید شنا مذکور را بشرف اسلام مشرف ساختہ وجیہ الملک خطاب دادہ پیش آورد رفتہ رفتہ وجیہ الملک از امرائے بزرگ گردید بعد سلطان فیروز شاہ چون سلطان محمد شاہ پسرش تخت نشین خلافت گشت ظفر خان بن وجیہ الملک را خطاب الغ ہمایون دادہ بحکومت گجرات سرفراز کردہ چتر و بارگاہ سرخ کہ مخصوص بسلاطین است مرحمت کرد ظفر خان دران ولایت رسیدہ بہ نظام مفرح المخاطب براستی خان حاکم انجا کہ از ظلم او مظلومان داد خواہ بودند جنگ کرد و نظام مفرح در معرکہ کارزار کشتہ شد ظفر خان بعد فتح تمامی بلاد گجرات بتصرف در آوردہ بہ دلہائے کہ از دشنہ ظلم نظام مفرح مجروح بودند مرہم التفات و عنایت نہادہ جمہور سکنہ و عموم متوطنہ را از خود راضی کرد در سنہ ۷۹۹ھ چون سلطان محمد شاہ ودیعت حیات سپرد و امور سلطنت اختلال پذیرفت تاتار خان بن ظفر خان کہ بوزارت سلطان ناصر الدین محمود بن سلطان محمد شاہ مقرر شدہ بود بسبب غلبہ اقبال خان از دہلی فرار نمودہ پیش پدر بگجرات رسید ظفر خان و تاتار خان در استعداد و فراہم آوردن لشکر برائے انتقام از اقبال خان بودند ہمدرین اثنا بسید کہ حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان در نواحی دہلی نزول اجلال فرمودہ و قتل عام نمودہ با خبر و غلبۂ کفر ازین حادثہ گریختہ بجانب گجرات میرسید مقارن آن سلطان ناصر الدین محمود نیز از دہلی فرار نمودہ بگجرات رسید و از ظفر خان سلوک

تسلط یافته سکه وخطبه بنام سلطان مذکور گردید چون این معنی بعرض والا رسید سید میرزا خان ولد
بیرام خان خانخانان را بحکومت آن ولایت تعین فرمودند پیش از آنکه میرزا خان دران حدود برسد
سلطان مظفر استیلا یافته تمامی املاک را متصرف شده بود وقطب الدین محمد خان که در بهروچ
بود عاجز گشته وقول گرفته بسلطان مظفر آمده ملاقات کرد سلطان از روے بدقولی و بدطینتی
قطب الدین محمد خان وجلال الدین مسعود خواهرزاده او را مسافر ملک نیستی نمود و خزانه و
اسباب امارت و بسیاری اموال انها بدست سلطان افتاد ازین خبر میرزا خان چست و چالاک
شتافته در حوالی احمد آباد رسیده عرصه پیکار آراست و بعد جنگ بسیار باقبال بادشاهی
فتح یافت وسلطان مظفر شکست خورده رو بهزیمت نهاد و در کنبهایت رفته باز لشکر فراهم
آورده و میرزا خان بر سر او در کنبهایت رفته محاربه سخت نموده نصرت یافت وسلطان مظفر
گریخته از دریاے نربده گذشته بطرف دکن رفت و بجلدوے این فتح میرزا خان بخطاب
خانخانانی که میراث پدرش بود ومنصب پنجهزاری که دران زمان زیاده ازین منصب نبود
سرفراز گشت و بعد هشت سال مظفر باماد و اعانت جام که از عمده ترین زمینداران آن ولایت
بود و بمعاونت دولت خان زمیندار سورتهه و راجه کهنکار سی هزار سوار فراهم آورده باز بطرف
احمد آباد شورش نمود و دران وقت خان اعظم کوکلتاش از تغیر خانخانان بصوبه داری احمد آباد
بمرتبه دویم سرفرازی یافته بود کمر همت بدافع این شورش و فساد بربست و جنگ عظیم در پیوست
و هزار کس از مخالف و دو صد کس از خان اعظم در معرکه بقتل رسید و پانصد کس از کوکلتاش
زخم برداشتند و هفتصد اسپ نیز افتاد بالاخر سلطان مظفر تاب نیاورده معه جام رو بفرار
نهاد و سال دیگر قلعه جوناگده و سومنات و دوارکا و بنادر انطرف بشمشیر همت خان اعظم
مفتوح گردید بعدان بجست و جوے سلطان کمر همت بست سلطان مظفر در پناه بهارا زمیندار
کچهه در امد خان اعظم متوجه کچهه گردید بهارا از بان عجز و نیاز کشوده اطاعت بادشاهی قبول کرد
و جائیکه سلطان مظفر پنهان شده بود بکسان اعظم خان نشان داد چنانچه ازانجا سلطان مظفر را
دستگیر کرده آوردند خان اعظم میخواست که او را بحضور مقدس روانه کند صبحی سلطان مظفر به بهانه
وضو زیر درختے رفته استره که در شلوار خود پنهان داشت براورده بر گلوے خود راندہ
جان بحق تسلیم کرد نظم

ز اندیشه خام آن کج نهاد ... سر و افسر و جاه بر باد داد

جز این بجز خدا گردید مدت سلطنت یازده سال و یازده روز

سلطان میران شاه ظاهر نامه سلطان بهادر شاه که از جانب سلطان حاکم اسیر برهانپور بود چون از اولاد بهادر شاه بجز این سلطنت و غالب آمده بر مسند حکومت نشست مدت یکماه و پانزده روز

سلطان محمود شاه بن لطیف خان بن سلطان مظفر شاه هزده سال و پانزده روز

احمد شاه عرف رضی الملک از اولاد سلطان احمد شاه بانی احمد آباد باتفاق امرا بر مسند حکومت نشسته سکه و خطبه بنام خود کرد مدت حکومت سه سال و چند ماه و بقولے هشت سال

سلطان مظفر شاه بن سلطان محمود شاه بن لطیف خان بن سلطان مظفر شاه چون از اولاد سلاطین مذکور که قابلیت سلطنت داشته باشد احدی نماند اعتماد خان خواجه سرا که مدار علیه سلطنت بود نتهو نام طفل خورد سال را در مجلس آورده قسم یاد کرد که این پسر سلطان محمود شاه است مادر او جاریه بود چون حامله گردید برائے اسقاط حمل حوالۂ من کرد چون حمل او از پنجماه شده بود اسقاط نگردید این طفل زائید و من این را پنهان پرورش میکردم حالا که سوائے این طفل وارثی نیست متابعت ناگزیرست همه کس قسم او کرده امرا سلطنت برداشته سلطان مظفر خطاب دادند عاقبت الامر بدست کسان خان اعظم کوکلتاش گرفتار آمده بجود را خود کشت چنانچه بقلم آمده ایام حکومت شانزده سال و چند ماه از ابتدائے ۹۶۸ تا نهایت ۹۸۰ ولایت گجرات یکصد و هشتاد و چهار سال از تصرف سلاطین دهلی بیرون مانده بود درین ولا داخل ممالک محروسه گردیده بتصرف اولیائے دولت درآمد

در بیان روانه شدن خان اعظم بمکه معظمه

با وجود تقدیم خدمات لایقه که شمول عنایت مقدسه بود بسبب آنکه آن حضرت از رده خاطری بود و بسبب تعصب مذهب با شیخ ابوالفضل خصومت بسیار داشت اکثر امری بر خلاف خواهش او و حضور ده سر بچرید و از قاضی نورگی بشیخ تصور

پسندیده کہ لایق حال بود باشد در خدمت سلطان ظهیر رسید و سلطان مایوس شده ازانجا بطرف مالوه رفت و بعد آن بقنوج آمد چون حضرت صاحبقران بعد تسخیر هندوستان متوجه سمرقند شدند و اقبال خان بازدهلی متصرف گشت تاتارخان به پدر خود گفت که بعنایت الٰهی لشکر فراوان و استعداد تمام داریم بهتر است که از اقبال خان انتقام گیریم و دهلی ازو متخلص گردانیم که سلطنت میراث کسے نیست ظفرخان اینمعنی قبول کرد و خود را از حکومت باز داشته گوشه اختیار کرد و حشم و خدم و اسباب حکومت و ولایت به پسر خود داد۔

سلطان محمد عرف تاتارخان خلف اعظم همایون ظفرخان[1] سکه و خطبه بنام خود کرده بر تخت خلافت جلوس نمود شمس الدین بندانی برادر اعظم همایون را پایه وزارت داد[1] و سلطان را زهر داده کشت مدت سلطنت مدو ماه و چند روز۔

سلطان مظفرشاه عرف اعظم همایون بعد سموم گردیدن خلف خویش سکه و خطبه بنام خود کرد و ایام حکومت سه سال و هشت ماه و بیست روز۔

سلطان احمد شاه بن سلطان محمد تاتارخان بن سلطان مظفرشاه مکان احمد آباد بنا کرده او است سی و دو سال و شش ماه و بیست روز۔

سلطان محمد شاه بن سلطان احمد شاه هفت سال و چهار ماه۔

سلطان قطب الدین احمد شاه بن سلطان محمد شاه هفت سال و شش ماه و سیزده روز۔

سلطان داود شاه بن سلطان قطب الدین احمد شاه هفت روز۔

سلطان محمود شاه بن سلطان محمد شاه پنجاه و پنج سال و یازده روز۔

سلطان مظفر شاه بن سلطان محمود شاه چهارده سال و نه ماه۔

سلطان سکندر شاه بن سلطان مظفر شاه دو ماه و شانزده روز۔

سلطان محمود شاه بن سلطان مظفر شاه چهار ماه۔

سلطان بهادر شاه بن سلطان مظفر شاه از حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه شکست یافته در جزیره دریا جاے شد پیش فرنگیان رفت فرنگیان میخواستند که او را دستگیر کنند او آنجا گریخته در غراب نشسته میخواست که بجهاز در آید تقضاے الٰهی در دریا غرق شد

---

[1] در سنه ۸۰۶ ظفرخان بر طبق طبقات اکبری در سنه ۸۱۰

[1] در سنه ۸۱۰ ظفرخان خطبه بنام خود کرده خویشتن را مظفرشاه خواند. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۱۸۰

بولایت رانا میتو و پدر تن پور رسید پادشاہے از سعی من خواہد دانست باین دا ہمہ از لشکر فیروزی اثر گریخت چون فرار نمود بعرض والا رسید تادیب و تخریب رانا بطریق اولی بذمت والا لازم اماز دہول پور بسمت ولایت رانا متوجہ شدند و در حوالی قلعہ چتور رسیدہ انحصار راکہ در حصانت و متانت شہرہ آفاق است محاصرہ کردند و چندماہ علی التواتر جنگ توپ و تفنگ درمیان آمد روزے آنحضرت براے دیدن مور چلہا سوار شدند بعرض رسید کہ از روزن قلعہ چند مرتبہ شخصے بندوق سر دادہ واسپے باہل مورچل رسید خاقان نشان بندوق خاصہ بدست اقدس گرفتہ بسوے آن روزن سر دادند بقدرت ایزدی تیر بہدف رسید بر زبان مقدس گذشت کہ دست اقدس چنان سبک میاید چنانچہ در شکار گاہ بندوق بشکار میرسد و دست سبک مینماید ہمانا کہ این بندوق کار گر بود ثانی الحال خبر رسید کہ برادرزادہ جیل کہ سردار قلعہ بود بدان ضرب کشتہ شد و تفنگ دست مبارک بہ نشانہ رسید نظم

در معرکہ این تفنگ فریادرس است	خصم افگن و گرم خوی آتش نفس است
موقوف اشارہ است در کشتن خصم	سوئیش نگہی زگوشہ چشم بس است

چون محاصرہ بامتداد کشید و کار پیش نرفت بموجب حکم والا دو نقب درون قلعہ ساختند و ہر دو نقب را از باروت پر کردند یکے را آتش دادند و دیگرے را موقوف داشتند چون سر یکے ہر دو نقب پایان قلعہ باہم اتصال یافتہ بودند متعاقبا آتش بہر دو نقب خورد و لشکر پادشاہی کہ نزدیک نقب دومی غافل بود بسیار ضائع شد القصہ چون اقبال پادشاہی قوی بود قلعہ مفتوح گردید بعد جنگ بسیار و ترددات بیشمار جیل و فتا کہ از امراے بزرگ رانا بودند کشتہ شدند آنحضرت بعد فتح قلعہ و نصب قلعہ دار بفرخی و فیروزی ازانجا معاودت نمودہ بخطہ دلکشاے اجمیر نزول اجلال فرمودند در زمان سابق سلطان علاء الدین خلجی بالشکر فراوان مدت متمادی قلعہ مذکور را محاصرہ کردہ بسیاری از لشکریان خود بکشتن دادہ کارے از پیش نبردہ بفریب و خدیعت رتن سین حاکم آنجا را قید نمودہ بدہلی آوردہ بود درینولا از اقبال عدیم المثال آنحضرت در اندک مدت چنین قلعہ آسمانی ارتفاع افتتاح یافت از ابتداے نصف شہر بہ ماہ الٰہی تا غایت اوسط

(۱) در اکبرنامہ در دفتر دوم صفحہ ۲۲۰ جیل نوشتہ

می نمود و اظهار آشفتگی میکرد و در مقولات اینکه حرفی نالایق بر زبان می زند بموجب آزردگی خاطر گشته عزیمت زیارت بیت المقدس مصمم نموده از گجرات به ولایت سند رفته جام و بهارا را که عمده زمینداران آن ولایت بودند ظاهر ساخت که داعیه آنست که از سند بدرگاه آسمان جاه شتابم چون بسومنات رسید دیوان و بخشی سرکار والا را که در آن صوبه بودند محبوس ساخت و بر لب دریای شور رسیده با فرزندان و اهلیه و نقد و جنس خود بجهاز نشست چون این معنی بعرض والا رسید باعث آزردگی خاطر مقدس گردید و فرمان ملاطفت صادر گشت و از روی عنایت محال و جاگیر او را مسلم داشتند خان اعظم از بسکه شوق کعبه امید غالب داشت پذیرای نصائح نگردیده روانه گشت بعد ادراک سعادت زیارت که منتهای تمنای خاطرش بود در سال دویم معاودت نموده بگجرات رسید و بموجب حکم اقدس به آستان مقدس رسیده شرف اندوز سعادت ملازمت والا گردید آنحضرت از روی کمال عنایت و نوازش که شامل حال او بود در آغوش گرفتند و در اندک مدت بمنصب عالی وکالت سرفراز فرمودند و مهر اقدس حواله او کردند و در آخر بمنصب هفت هزاری سرفراز گشت و از ضابطه منصب امرا زیاده از پنجهزاری نبود اول شخصی که بمنصب هفت هزاری سرفرازی یافت خان اعظم بود این همه عنایات اعلی نسبت بحال او از جهت معروف بود که جیجی انگه والده شریفه او دایه حضرت خلافت زمان بود و خاطر داشت آن پرده نشین نقاب عصمت بسیار میکردند و خان اعظم بفیض اندازی و فرزانگی و شجاعت و مردانگی یگانه روزگار بود بیت

همانش بزرگ و همت بلند · بجاه و بلیسر و بدل ارجمند

در بیان تسخیر قلعه چتور

در زمانی که میرزایان در مالوه شورش داشتند آنحضرت برفع فتنه انها متوجه بودند در منزل دهول پور تاریخ ... آمد ... مقدس گذشت که تمامی زمینداران هندوستان بملازمت رسیدند مگر رانا اودی سنگه که مال حبالا نجیبت نرسیده بخاطر مقدس میرسد که تسخیر ... استیصال ... و بعد از آن بطرف مالوه نهضت ... سکت سنگه پسر رانا ... بود بخاطر آورد که اگر نهضت رایات عالی

شود و مسلمین و هنود و گبر و ترسا و دیگر اهل مذاهب با یکدیگر به مقام صلح کل بوده هر کدام
بدین و آیین خویش پرستار آفریدگار باشند بیت

از یک چراغ کعبه و بتخانه روشن است — در حیرتم که دشمنی کفر و دین چرا است

بنا بر صلح کل که مجبول و منظور آنحضرت بود در هر شب جمعه که غازهٔ سعادت بر رو دارد نمو[ده]
دانشوران جمیع ادیان و فضلای تمامی ملل از اهل سنت و شیعه و یهود و نصاری و
مسلمان و گبر و ترسا و فرنگی و ارمنی و زندیق و دیگر مذاهب که در ولایت ایران و توران و
روم و آن طرف شایع است و براهمه و چتربرن و چین بوده و دیگر مذاهب که در ممالک
هندوستان رواج دارد در چهار ایوان که بهمین قصد تعمیر یافته بود فراهم آورده مقدمات
خاص عقلی و نقلی هر مذهب بسمع رضا اصغا میفرمودند و نقد حقیقت و معرفت به محک تمیز
میرسانیدند و فضلای آن مذاهب را با همدیگر بمباحثه در آورده خود در امر حق
منصف میشدند بیت

جنگ هفتاد و دو ملت همه عذر بنه — چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند

برای دریافت حقیقت دین و آیین اهل هند کتاب مهابهارت را که بر اکثر اصول و
فروع معتقدات براهمه اشتمال دارد و متضمن کهنگی عالم و عالمیان و قدم جهان و جهانیان است
و درین قوم معتبر و بزرگ تر از آن کتابی نیست حسب الحکم والا باهتمام غیاث الدین علی
نقیب خان و ملا سلطان و عبدالقادر بفارسی مترجم کرده برزم نامه موسوم گردانیده از نظر
اقدس گذرانیدند و شیخ ابوالفضل خطبه آن را بعبارت متین بقلم در آورد و همچنین بعضی کتب
هندی دیگر نیز بموجب امر والا ترجمه گردید و بارها بر زبان مقدس گذشت که از دیر باز بعضی
تندباد تقلید چراغ امتیاز افسرده شده و همه کس بی آنکه خود بدلیل کار نمایند و تحقیق
مذاهب پردازند هر چه از پدر و استاد و آشنا و همسایه و خویش و اقارب شنیده و
دیده انا علی [illegible] [illegible] مخالف آن را
کفر [illegible] دیده امتیاز [illegible]
و تعصب [illegible] بیت

گفت [illegible] — [illegible]

و معروف [illegible] هر سال دو مرتبه یکی پنجم رجب که روز ولادت آنحضرت بود و دیگر

اسفندار ماه آلهی که همگی شش ماه بوده باشد این مهم انصرام پذیرفت مصوع
ظفر ملازم دولت قرین نصرت یار

در بیان معاف کردن جزیه و طریقه صلح کل ورزیدن

چون وسعت آباد هندوستان مقدار مبلغ آن چندانست که محاسبان روزگار از عهده ضبط آن نتوانند برآمد بمقتضاے حق شناسی بر زبان مقدس گذشت که مقرر کردن جزیه بجهت آن بود که همواره مبلغ معتدبه در خزانه موجود باشد و باعث تقویت سپاه اسلام و قلت مخالفان مذهب گردد و هرگاه که بیامن اقبال روز افزون هزاران گنج در خزاین والا فراهم آمده و جمیع راجهاے و رایان هندوستان سر بر خط اطاعت نهاده باشند چه گنجایش که باین تکلیف دیر دستان و مسکینان را آزار رسانیده شود چنانچه ملا شیری در زمانے که راجه جهان سنگه متنبر ولایت کوهستان پنجاب و تادیب راجهاے آن دیار تعین شده بود گفته و این قطعه نادر حسب حال آمده قطعه

شها فرمان فرستادی براجه	که سازد هندوان کوه را رام
جهان رونق گرفت از عدل دین	که هندو می زند شمشیر اسلام

از انجا که پادشاهان پیشین بمقتضاے تعصب دین و مخالفت مذهب بید آزار و اضرار کفار میکوشیدند و آن فریق را در اخذ جزیه خوار و زار مینمودند و ستمگاری و دل آزاری را کار میفرمودند و آن را صواب تصور نموده از عبادت می شمردند آنحضرت از توجهات خدا داد و فور عقل معاش و معاد مسند آراے صلح کل بوده طوایف انام و طبقات خلایق را بنظر تلطف دیده بر زبان فیض بنیان آوردند که مبدع جهان ارباب خلایق مختلف المشارب و متنوعه المذاهب در فیض کشوده و انواع الطاف شامل حال آفریدهاے خویش نموده ولی داشته پس بر ذمت همت پادشاهان والا شکوه که ظلال ایزدی شان هستند لازم و واجب که مخالفت و تنازع دین منظور نداشته بنده‌هاے خدا را بیک نظر دیده عنایات خاص باشد پرتو آفتاب که بهر نیک و بد یکسان می تابد بهمگنان مساوات مرعی دارند بضرورت حکم شد که از تاریخ حال هیچکس از حکام ممالک بعلت طلب جزیه که بهیات خیال با این سلاطین پیشین بضبط در آمده مزاحم حال ذمی دستان

آن عشرت طبیعت تصور نمودن چه بیخردیست واهل نفوس و ذوی حیات را که هر یک جان عزیز
دارد برای تماشاگه دمی بیش نیست معدوم ساختن چه بیرحمی است **بیت**

میازار موری که دانه کش است | که جان دارد و جان شیرین خوش است

بنابر امثال درین امور بعضی اهل اسلام که خالی از تعصب نبودند خاقان زمان را به برگشتگی
از دین متهم ساخته انواع سخن سازی می نمودند خصوص مولانای عبدالله سلطانپوری که از اسلام
شاه افغان خطاب شیخ الاسلامی یافته و از خاقان زمان بمخدوم الملک مخاطب شده بود و شیخ
عبدالنبی صدر کل نسبت آن حضرت بهتان دور از کار بسیار میگفتند و بهمین سبب برخاسته
بمکه معظمه رفتند چون باز بهندوستان آمدند حکم شد که هر دو را قید کنند مخدوم الملک از
فرط بیم قالب تهی کرد و شیخ عبدالنبی را حواله شیخ ابوالفضل کردند او در زندان فوت شد
ازینجهت که باهم عداوت داشتند بر زبانها افتاد که شیخ ابوالفضل او را خفه کرده کشت
القصه بتقدیم شرایط اسلام و ادای آداب بسادات عظام که از آنحضرت بوقوع آمده بود از
دیگر سلاطین کم بظهور رسیده باشد **بیت**

بدانش بزرگ و بهمت بلند | ببازو دلیر و بدل هوشمند
نه رایش به تدبیر محتاج غیر | نه امضای رایش بجز محض خیر

دربیان انتساب حضرت خاقان زمان براجها و رؤسای هندوستان

در زمانیکه بادشاه غفران پناه بایران تشریف بردند شاه طهماسپ در تقریب استفسار
تفرقه هندوستان گفته بود که چون حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه خلافت هند از تصرف
افغانان برگرفته بودند و دران ملک بیگانه اگر زمینداران عمده انتساب و استفتاک بیان
می آمد در وقت تفرقه ممد و معاون میشدند و بدین نمط در سلطنت اختلال رو نمیداد لهذا
بادشاه غفران پناه چون مرتبه دویم سریر آرای خلافت شدند این مطلب را ملحوظ
خاطر مقدس داشتند لیکن میسر نگشت بعد ازانکه اورنگ جهانبانی از جلوس خاقان زمان
زینت یافت بحصول این مامول توجه عالی مصروف داشت دخت براد حسن خان
میواتی را که از عمده زمینداران هند بود در حرم سرای سرفراز فرمودند بعد ازانکه
براجه بهارامل کچهواهه که عمده ترین راجها بود بدین مطلب حکم شد او بسبب تنگی مذهب

دویم امرداد ماه الهی عنصر قدسی را بطلا و سیم و اقسام چیزها و گوناگون اشیا وزن کردند و آن
اشیا را باهل احتیاج خیرات نمایند همان روز آن فیض بخش عالم مانند نیر اعظم برج میزان
را از اشعات جمال عنصر اقدس تجلی اموده میساختند و در رنگ قمر منبع نور بیت سعود ترازو را
از لمعات انوار وجود مقدس فروغ اگین میگردانیدند و پله میزان را از جواهر غریبه و اشیای
نادره پر می آمودند فقرا و مساکین و تهیدستان و محتاجین از فرط بذل و نوال بادشاه دریادل
از زر و دینار مستغنی و بی نیازی شدند نظم

ترازو چشم در ره داشت تا سال — که گیرد در بغلش خورشید اقبال
شد این سعادت را پسندید — از و چشم ترازو مردمی دید
ترازو را بدینسان گونه انباشت — که او را پنجه خورشید برداشت

و حکم شد که در ماه شمسی دران تاریخ مرتکب غذای حیوانی نشوند و هر سال بعد وزن نقد
رود که موافق عدد سنین عمر گرامی باشد گوشت تناول نفرمایند و دران ایام در کل ممالک
جاندار را نیازارند و بدین تقریب گاوکشی که نزد اهل هند از امور مذمومه و جرایم عظیمه است
از تمام ممالک محروسه منع کردند و میفرمودند که ترک گوشت بارها بخاطرم میرسید اما از شماتت
مردم مقتضای اراده احتراز نمود چرا که گوشت از شاخ درخت بر نمی آید و همچو نباتات از زمین
نمیخیزد و محض از بدن جانداران پیدا میشود با وجود انواع اغذیه و اقسام مأکولات از نعمت
خانه واهب حقیقی برای آدمی عطا شده بجهت اندکی حظ نفسانی که تا آنکه گوشت بر زبان
است مزه و لذت میدهد قصد جانداران نمودن چه سخت دلی است و سینه خود را
که مخزن اسرار ایزدیست گورستان حیوانات کردن چه بی مهریست با وجود اینکه
بیرون آمدن آن از راه بول دو مرتبه و پیدایش آن از بول است در خصوص ترک گوشت
خوردن بوجوه اولی تر است بیت

اگر لذت ترک لذت بدانی — دگر خواهش ترک لذت نخوانی

و نیز میفرمودند که شغل شکار محض خونخواری و جفاکاری و عین بیدادی و جلادیست چگونه
دلان خدا ناترس بمقتضای هواپرستی و نفس دوستی برای تشحیذ خاطر و لذت نفسانیت
آنرا تماشا قرار داده قصد جانداران میکنند و چندین بیگناهان را ذبح در خرابستان عدم میفرستند
و نمیدانند که این صور غریبه و هیکل عجیبه از بدایع و صنایع صانع حقیقی است آیا [illegible] شکلی یا نقشی در انعام

مینمودند و بعنایت الهی و میامن اعتقاد انحضرت ہم بانجام میرسید بیت

هرانکه استعانت بدرویش برد | اگر برفریدون زرودپیش برد

درصورت حصول ارزوے ولادت خلف نذری بستہ بودند کہ پیادہ قطع راہ نمودہ زیارت روضہ منورہ کنند درینولا کہ از تائیدات ایزدی خلف سعادت پیوند بعالم وجود آمد بایفاے نذر از دار الخلافت فتح پورسیکری تا اجمیر ہفت منزل و ہر منزل دوازدہ کروہ پیادہ مسطے مسافت نمودہ مراسم زیارت بتقدیم رسانیدہ معاودت فرمودند در اصل خاقان زمان خیلی پر قوت و قوے دل بودند جرات و جسارت کہ ازان شیردل بوقوع آمدہ از بادشاہان دیگر کم نشان میدہند شیخ ابو الفضل در اکبرنامہ مینویسد کہ روزے بقصد نخچیر از ناہی پیادہ متہرا روانہ شدہ آخر روز باکبرآباد رسیدند غیر از چندکس از نزدیکان ہم پاے نکردہ نیزمی نگارد کہ آن حضرت در سواری فیل نوعی ماہر بودند کہ احدی از فیلبانان از مونکار انقدر مہارت نداشت ہنگامے کہ فیل مست عربدہ جو ادم کش فیلبانان راکشتہ باعث آشوب شہر میشد انحضرت روبروے آن فیل رفتہ بیدریغ پاے عظمت برندانش نہادہ سواری شدند و آن را بجنگ فیل ہمراہ می انداختند و بارہا در عین جنگ فیلان مست بنابر ازمودن جرات خود ازین فیل جستہ بر فیل دیگر میرفتند و موجب حیرت نظارگیان میگردیدند

ازدواج شاہزادہ سلطان سلیم با صبیہ موٹہ راجہ و ولادت سلطان خرم یعنی شاہجہان .

چون حضرت خاقان زمان روابط انتساب با راجہا مربوط کردند انہا باوجود مخالفت مذہب ازین نسبتہا سرفرازی دانستہ از ہر طرف این راہ مداکردند بعد ازانکہ شاہزادہ سلطان سلیم بحد بلوغ رسید اگرچہ سابقا صبیہ راجہ بہگونت داس ولد راجہ بہارامل در حبالہ نکاح آن نونہال حدیقہ خلافت دادہ بودند درینولا صبیہ موٹہ راجہ ولد راے مال دیو مرزبان جودہپور کہ بوسعت ولایت و کثرت لشکر سرامد چندین راجہاے والاشان بود در عقد ازدواج آن گوہر تاجداری درآمدہ و ماہ آسمان سعادت با خورشید فلک خلافت قران یافت و زہرہ

قبول نکرد و آخر الامر سرفرازی خویش درین دانسته صبیه رضیه خود را درعقد ازدواج حضرت خاقان زمان در آورد نظم

بروزے کہ طالع برومند بود | نظرہا سزاوار پیوند بود
جہاندار برسم آبائے خویش | پری چہرہ را کرد ہمتائے خویش

ولادت باسعادت شاہزادہ سلطان سلیم یعنی جہانگیر بادشاہ و رفتن خاقان زمان پیادہ با جمیر بایفائے نذر

چون آنحضرت آرزوے خلف سعادت سرشت بسیار داشتند و عقدہ این تمنا نکشود و غنچہ امید شگوفہ میکرد اما ثمر مراد مثمر نمی شد ابر تمنا قطرہ در صدف مہر نخیت لیکن مروارید خواہش حاصل نگشت نظم

نخلش بہوائے میوہ پیوست | میکرد شگوفہ ولی بست
از قطرہ ابر او شدی پر | در بطن صدف نمیشدی در

برائے حصول این مدعا بجناب شیخ سلیم کہ از نزدیکان درگاہ کبریا و مستجاب الدعوات بود و در قصبہ سیکری اقامت داشت التجا آوردند حسب الاشارہ آنخدا آگاہ در نزدیکی قصبہ مذکور عمارات بادشاہانہ احداث نمودہ بفتح پور موسوم کردہ دار الخلافت قرار دادند بعنایت سبحانی و بہ برکات دعائے درویش در سال چہاردہم جلوس والا مطابق ۹۷۷ ہجری از بطن عفت سرشت خلاصہ عفایف روزگار صبیہ راجہ بہارا مل خلف فرخندہ اختر والا گہر سعادت ولادت یافت بیت

یکے غنچہ از باغ دولت دمید | کزان سان گلے چشم گیتی ندید

نام آن مولود مسعود مناسب اسم درویش خدا اندیش سلطان سلیم نہادند کہ ثانی الحال بعد رحلت خاقان زمان اورنگ آرائے خلافت گشتہ بجہانگیر بادشاہ نامور گشت چنانچہ بجائے خود تحریر خواہد یافت چون آن حضرت بروضہ منورہ خواجہ معین الدین چشتی کہ از واصلان حق و نزدیکان حی مطلق اند و در ۶۳۳ جہان گذران را پدرود کردہ در خطہ اجمیر آسودہ ہستند اعتقاد تمام داشتند ہمیشہ کرہ میاد بزیارت روضہ رضیہ رفتہ استمداد انجاح مراد

دربیان سوانح بدایع که در زمان آنحضرت بوقوع آمده

در عرض یکسال راوت بیکا نام مقدم بود شخصی که با او عداوت داشت قابو یافته زخمی بر پشت و زخمی
دیگر بر بناگوش او زد و بهمان زخمها راوت مذکور قالب تهی کرد و بعد چندگاه بخانه رام داس نام خویش
او را پسر ولادت یافت که بر پشت و بناگوش او نشان زخم بود و شهرت شد که راوت بیکا که از
زخمها مرده بود باز بطریق تناسخ در عالم وجود آمده آن پسر نیز بعد تمیز رسیدن میگفت که
من راوت بیکا ام و نشان های صحیح میداد که مقرون بصدق باشد چون این سانحه غریبه بعرض
والا رسید آن طفلک را بحضور اقدس طلب داشته بحقیقت واقف شدند و گفتار بصدق
پیوست دیگر نابینائی را بپایه سریر خلافت آوردند هرچه مردم بزبان میگفتند او دست
زیر بغل کرده از بغل بیان میداد و همین طور اشعار میخواند بعضے تسخیر جن حمل بر دند و جمعی بچشم بندی
وانمودند لیکن او از کثرت ورزش کار باینجا رسانیده بود دیگر شخصی را آوردند که او یک گزیچه
خود بست و یک پسر داشت و همه زنده بودند بر زبان گذشت که وقوع امثال این امور
از قدرت ایزدی چه بعید دیگر شخصی را حاضر آوردند که نه گوش داشت و نه سوراخ گوش هرچه
مردم می گفتند بے تفاوت می شنید دیگر درین ایام ستاره دو ذنب ممدود الشد از نحوست
آن در عراق و خراسان فتور عظیم رو داد و دیگر در حقیقت حضرت خاقان زمان روزے فرمودند که
زبان دانی مردم از کثرت صحبت است بعضے [illegible] زبان الناس [illegible] که از [illegible]
نطق فطریست یعنی محتاج صحبت نیست از حضرت جهت امتحان این معنی مقرر شد که مکانی جدا
نموده چند طفل نوزاد در آن مکان گذاشتند و دایهای زبان بسته برای شیر دادن تعیین
چون چهار ساله شدند حضرت خود بتماشای اینها تشریف بردند از آن پرورش یافتهای
وادی بے زبان حرفی ظاهر نشد مانند گنگان باواز نامشخص بے ارتباط حرف بر زبان می آوردند
بدین صورت گفتار آنحضرت بامتحان رسید که فی الواقع زبان دانی از صحبت حاصل می شود
چنانچه نوزادگان با صحبت مردم بهر دیاری که میسر شود زبان همان دیار یاد میگیرند قطع نظر از
ادیان که نطق جبلی دانند مثلی و شاکک که حرف زنی خاصه انسانیست از صحبت او میان
حرف سرای شوند بیت

هرچه درین عالم استعداد ز صحبت آمد — ورنه کجا یافتی چوب بهای نبات

برج عصمت بامشتری سلطنت قرین گردید راجه مجلس عالی ترتیب داده التماس بقدوم مقدس
نمود انحضرت براعات روابط نسبت التماس او را باجابت مقرون فرموده بمنزل او تشریف
بردند راجه من الاقران والامثال سرافتخار برافراخته مراسم نیاز و پیشکش بتقدیم رسانیده از
احدی تا شاگرد پیشه اسم نویسی نموده خلعت بهرکدام ارزانی داشت و امرای عظام را
بلوازم ضیافت وگذرانیدن تحایف خوشنود گردانید و فیلان کوه پیکر و اسپان باد تگاور
پرستاران پری پیکر و غلامان غلمان شعار و فراوان اکسون و قصب و دیبا و زربفت وشال و دیگر
انواع اقمشه نادر و گوناگون اجناس هفت کشور و چندین عود و عنبر و حقه مشک اذفر و بسیاری
درج یاقوت و گوهر و اقسام زیور مرصع از جواهر زواهر بطریق جهیز سرانجام داد نظم

ز دینار و یاقوت و مشک و عبیر — ز دیبا و زربفت و خز و حریر
ز چینی بسیج و خطائی پرند — گذشته ز اندازه چون و چند
بسی جامهای گرانمایه نیز — پرستار و اسپ و ز هر گونه چیز
بسی زیور و گوهر شاهوار — بسی خاتم و یاره گوشوار
بسی درج و صندوق با قفل زر — پر از لعل و یاقوت و در و گهر
ز پوشیدنی وز گستردنی — ز هر چیز کان بود آوردنی
کت و خیمه و خرگه و کندلان — ز هر گونه چندان که صد کاروان

سابقا از دخت راجه بهگونت داس سلطان خسرو خلف شاهزاده سلیم بعالم وجود آمده بود
درینولا از بطن عفت سرشت صبیه موته راجه در سنه سی و ششم جلوس والا مطابق سنه
هزار هجری سلطان خورم که ثانی الحال زینت افزای سریر خلافت شده بشاهجهان بادشاه
نامور گشت سعادت ولادت یافت بزم عیش و عشرت و انجمن انبساط و مسرت آراسته شد
دست بذل و عطا کشاده داد جود و سخا دادند نظم

گلی بشگفت جان پرور درین باغ — که بویش صد گلستان را کند داغ
ازین شمشاد تن کازاد برخاست — ز هفت اختر مبارک باد برخاست
نشاط آویخت از تار ترانه — نوا پیچید در مغز زمانه

در بیان تسخیر ولایت پتنه و بنگاله

دران وقت سلیمان کرارانی که از امرای بزرگ شیرشاه و اسلام شاه بود حکومت آن ولایت
داشت و تا عهد خاقان زمان متسلط بود چون منعم خان خانخانان بحکومت دیار شرقیه معین گشت
بدفعات بسلیمان مذکور جنگ درمیان آمد سلیمان عاجز شده اطاعت بادشاهی قبول کرده
خانخانان را ملاقات نموده تا ایام زندگی از انقیاد سر نتافت چون او قالب تهی کرد بایزید پسر
کلانش بر مسند حکومت نشست و بعد چند روز مسافر ملک نیستی گردید پس از و داود پسر دوم
سلیمان حاکم آن ولایت گشته دم استقلال زده سر از بندگی جناب والا برتافت منعم خان
آماده جنگ شده قلعه پتنه را محاصره کرده بدرگاه والا عرضداشت نموده استدعای
مقدم مقدس کرد و در عین برسات که از کثرت آب و خلاب راهها مسدود بود رایات
عالیات نهضت فرموده در حوالی پتنه نزول اجلال فرموده حکم بر محاصره قلعه شد داود
در خود تاب مقاومت ندیده باظهار اطاعت ایلچی بجناب قدسی فرستاد چون ایلچی باستلام
عتبه فلک رتبه سرفرازی یافت حکم شد که داود ازین شقوق یکی را اختیار سازد اول
ما و او تنها در رزمگاه آمده مبارزت نماییم هر که فیروزمند شود ملک از و باشد و اگر دل برین
ننهد از مردم خود که بمزید شجاعت مشهور باشد برگزیند تا نیز یکی از بهادران در برابر
او فرستیم ایشان هر دو داد مردی دهند هر کس که ظفر یابد فتح آنجانب او شود و در صورتیکه این را
هم قبول نکند یکی از فیلان نامی که بوفور جرأت و عظم جثه و تندخوی ممتاز بوده باشد در
معرکه بفرستد تا نیز فیل را منتخب کرده بجنگ او فرستیم هر کدام که غالب آید فیروزمندی از
جانب او باشد چون ایلچی این احکام قدسی شنیده از حضور رخصت شده نزد داود رسید
و شقوق مسطوره گذارش نمود او هیچ یکی ازان قبول نکرد متعاقب آن قلعه حاجی پور که آن
روی آب گنگ است و محاذی پتنه است بسعی بهادران نصرت مند مفتوح گردید
و محاصره قلعه پتنه نیز تنگ شد افغانان نقش ادبار خود در آئینه روزگار خود دیده
داود را که مست باده سرکشی بود همراه گرفته در کشتی انداخته بوقت شب روانه بنگاله شدند
شورشی و وحشتی عظیم در قلعه پدید آمد بعضی افغانان از اضطراب دران تاریکی دریا را
از کشتی ندانسته غریق بحر فنا شدند و فریقی که خود را در کشتی انداختند از فرط هجوم با

دیگر از سانحهٔ غریبه که رو داد این است که فوجے از ملازمان سرکار والا برائے مالش سرتابان نواحی اکبرآباد تعین شده بود و با متمردان محاربه درمیان آمد دران فوج دو برادراز قوم کهتری تردد رستمانه می کردند قضارا یکے ازان هر دو برادر دران کارزار کشته شد نعش او را بخانه او باکبرآباد آوردند و برادر دویم دران رزم همچنان تردد می کرد ازانجا که هر دو برادر توامان بودند و نقاش قدرت قادر مطلق چهره هر دو برادر بیک وتیره منقوش ساخته و مصور حکمت الهی قامت و شبیه ایشان بجامهٔ صنع بعینه یکے بتصویر در آورده بود بیت

میان شان نبوده فرق اندک　　بعینه هر یکے چون آن دگر یک

بعد رسیدن نعش مذکور در خانه چون خبر تحقیق نرسید که کدام کسے ازان هر دو برادر کشته شد و شبیه هر دو بے تفاوت یکے بود عورات هر دو برادر در شبه افتاده برائے سوختن مستعد شدند ان میگفت که شوهر من است همراه این پیکر بیجان میسوزم و این میگفت که شوهر من است بمرافقت نعش خود را خاکستری سازم رفته رفته این مقدمه نزد کوتوال شهر رجوع شد کوتوال این سانحه را بعرض والا رسانید خاقان زمان آن هر دو عورت را در حضور مقدس طلبیده اشتهار استکشاف حقیقت نمودند عورت برادر کلان که ازان توامین ساعتے پیشتر تولید یافته بود گذارش نمود که بے شک شوهر من است مصداق اعتقاد من انکه یک سال منقضی میشود که پسر ده سالهٔ من فوت شده با نیرو غم فرزند عزیز بسیار بود دشکم این را چاک سازند اگر بر جگر داغ فرزند داشته باشد شوهر من است بموجب حکم والا برائے امتحان بگناه رده جراحان کارشناس شکم میت را شگافتند سوراخے یافتند که زخم تیر بر جگر نقش گشت چون این امر بعرض اقدس رسید باعث تعجب گردید آری غم فوت شدن فرزند دلبند تیر یست جگر دوز و آتشی است جانسوز بجگر تراشی خنجر آبدار است و در دل خراشی سنان خونخوار مقارن این حال برادر دویم همراه فوج مذکور سلامت بر شهر رسید ظاهر شد که فی الواقع نعش شوهر همان مهقت بود عقل و دانش آن زنک را آفرین فرمودند حکم برائے سوختن او صادر گشت و آن زن مردانه وار بپیکر بیجان شوهر خویش همراهی نموده در آتش عشق و محبت خاکستر گردید بیت

خسروا در عشقبازی کم زهندو زن مباش
کز برائے مرده سوزد زنده جان خویش را

ازان وقت فتنه و فساد از بنگاله رفع گردیده باعث امنیت گشت مصرع

چراغ فتح برافروختند ز آتش تیغ

پوشیده نماند که در بلاد بنگاله آغاز ظهور اسلام از ملک محمد بختیار که از امرای بزرگ سلطان قطب الدین ایبک بود گردیده و از آن زمان آن ولایت در تصرف سلطان دهلی گشت در سنه ۷۴۱[1] قدرخان را که از جانب سلطان محمد شاه فخر الدین جونا بن سلطان غیاث الدین تغلق شاه بود فخر الدین نامی سلاحدار بقابوی که یافت کشته بر مسند حکومت نشست و بسلطان فخر الدین ملقب گشت مدت حکومت دوازده[2] سال ❖

سلطان علاء الدین عرف ملک علی که عارض لشکر قدرخان بود با سلطان فخر الدین جنگ کرده غالب آمده او را بقتل رسانیده لوای حکومت برافراخت مدت سلطنت چهار[3] سال و چهار ماه ❖

سلطان شمس الدین عرف حاجی الیاس نوکر سلطان علاء الدین سردار لشکر گردیده بر سر لکهنوتی رفته تمامی سپاه را از حسن سلوک و تدبیر با خود متفق نموده از راه برگشته بر سر علاء الدین آمد بعد از جنگ غالب گشته آقای خود را مسافر ملک عدم گردانیده بر مسند حکومت متمکن گشت دران زمان فیروزشاه اورنگ آرای خلافت دهلی بود برات لشکر بر بنگاله تعین کرده اما کاری از پیش نرفت مدت حکومت بست و یک[4] سال ❖

سلطان سکندر بن سلطان شمس الدین دوازده[5] سال ❖

سلطان غیاث الدین بن سلطان سکندر یازده[6] سال و چند ماه ❖

سلطان السلاطین بن سلطان غیاث الدین یازده[7] سال ❖

سلطان شمس الدین بن سلطان السلاطین پنج[8] سال ❖

---

(۱) در تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۵ سنه ۷۴۱ نوشته۔ (۲) دو سال و چند ماه. فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۵ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲
(۳) یک سال و پنج ماه تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۶ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ❖

(۴) شانزده سال و چند ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۶ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ❖

(۵) نه سال و چند ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۶ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ❖

(۶) هفت سال و چند ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۷ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ❖

(۷) هفت سال و چند ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۷. ده سال. طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ❖

(۸) سه سال و چند ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۷ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ❖

کشتی غرق گشتند وجمعی از کثرت انبوه بتلاش برامدن پایمال گردیدند وبندی که راه بیرون
برامدن نیافتند خود را از برج دیوار قلعه انداخته بخندق نیستی ورشدند انحضرت سحرگاه
بر حقیقت واقف شده قلعه را باولیای دولت سپرده خود بدولت واقبال تعاقب فرموده
اسپ سواره از دریای پن پن گذشته تا شام سی کروه راه قطع کردند درین تگ و دو حسین خان
پسر سلطان محمد عادل گرفتار گشته بقتل رسید ودیگر مخالفان نیز دران راه دستگیر گشته بعدم
خانه در رسیدند واکثر گریخته جان بسلامت بردند نظم

مخالف گریزان براه گریز — سپه در عقب راند با تیغ تیز
گریزان شدندان دلیران همه — چو از شیر غرنده آهو رمه
چوان بدسگالان هزیمت شدند — سپه بی نیاز از غنیمت شدند
همه راه از دشت وز پشته بود — پر از خسته و کشته و پشته بود

از انجا منعم خان خانخانان را با لشکر گران باستیصال داود دیدمال و تسخیر بنگاله تعین کرده
بدو قیمه معاودت فرمودند راجه تودرمل که درین مهم خدمت شایسته بتقدیم رسانیده بود
بعنایات علم ونقاره سرفراز گشته برفاقت منعم خان مقرر گردید انحضرت بعد تنظیم امور ان
دیار مراجعت فرموده از راه اجمیر بعد زیارت روضه رضویه بدار السلطنت فتح پور نزول اجلال
فرمودند حکم شد که از اجمیر تا فتح پور در هر کروه چاهی پخته ومناره بلند بجهت علامت کروه
احداث کنند وسراپای میناره‌های از شاخهای آهو که شکار شده باشد زینت
بخشند تا رهروان را اعتقادی و دلیلی بوده باشد در اندک فرصتی چاه ومناره بر طبق
حکم والا مرتب گردید القصه منعم خان در بنگاله رسیده با داود جنگ نمایان کرده زخمی
گشت واکثر امرایان نثار شدند وباقبال بادشاهی داود مغلوب گشته بندگی درگاه
والا قبول کرده پیشکش های لایقه وفیلان نامدار مصحوب پسر خود بجناب والا ارسال داشت
وراجه تودرمل از مهم بنگاله خاطر جمع نموده بحضور رسیده بمنصب اشرف دیوانی سرفرازی
یافت بعد چندگاه چون منعم خان خانخانان برگ طبعی درگذشت وداود دقابو یافته از عهده
خود برگشته سر بشورش بر داشت بعد معروض مقدس خانجهان وراجه تودرمل برسر او
تعین شدند ایشان در بنگاله رسیده بعد مهمات محاربات نمایان کرده مظفر ومنصور گشتند
وداود دستگیر گشته بقتل رسید سر او را بدرگاه والا فرستاده مورد عنایات شدند

مظفر شاہ حبشی خوجہ سرا محمود شاہ را کشتہ بر مسند حکومت نشست و متمکن گردید یک سال[1] و پنجاہ۔

سلطان علاء الدین کہ از نوکران مظفر شاہ بود بقابوے کہ یافت آقائے خود را کشتہ بحکومت رسید مدت بست[2] سال۔

نصیب[3] شاہ بن سلطان علاء الدین بعد پدر بر مسند حکومت قرار گرفت ہنگامے کہ حضرت ظہیر الدین بابر بادشاہ فتح ہندوستان نمودند سلطان محمود برادر سلطان ابراہیم لودی پیش نصیب شاہ پناہ بردہ دختر سلطان ابراہیم را در نکاح نصیب شاہ آورد بعد مدت چون شیر شاہ غالب آمد بنگالہ را از تصرف نصیب شاہ برآورد و او در معرکہ زخمی شدہ ہزیمت خوردہ در حضور حضرت نصیر الدین محمد ہمایون بادشاہ رسیدہ التجا نمود مدت حکومت نصیب شاہ چہاردہ[4] سال۔

جہانگیر قلیخان از امرائے کبار ہمایون بادشاہ بود حضرت بادشاہ آن ولایت را از شیر شاہ برآوردہ باو دادند۔

محمد خان المخاطب بہ بہادر خان کہ از امرائے بزرگ شیر شاہ بود شیر شاہ بعد فتح بر حضرت بادشاہ جہانگیر قلیخان را بعدم خانہ فرستادہ او را بران ولایت متمکن گردانیدہ۔

سلیمان[5] کرانی کہ از امرائے مشہور اسلام شاہ بود حکومت باستقلال یافت اگرچہ سکہ و خطبہ بنام خود نکردہ اما خود را حضرت اعلیٰ خطاب کردہ بود۔

بایزید بن سلیمان بعد پدر قایم مقام گردید سیزدہ روز۔

داؤد پسر دویم سلیمان دو سال۔

در سنہ ۹۸۳ھ خان جہان و راجہ تودرمل داؤد را بہ قتل رسانیدہ آن ولایت را بالکل داخل ممالک محروسہ نمودند از ابتدائے سنہ ۷۴۶ھ لغایت سنہ مذکور کہ دو صد و سی و ہفت سال بود باغوا ولایت بنگالہ از تصرف سلاطین دہلی بیرون ماند القصہ راجہ تودرمل بعد جمعیت

---

(۱) سہ سال و پنج ماہ۔ تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۳۰۱ و طبقات اکبری صفحہ ۵۲۶۔

(۲) بست و ہفت سال۔ تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۳۰۲ و طبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و ۵۲۶۔

(۳) نصیر شاہ۔ طبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و ۵۲۶۔

(۴) یازدہ سال۔ طبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و (۵) سلیمان۔

راجہ کانس از زمینداران انولایت بود چون سلطان شمس الدین رحلت نمودہ وارثی ازو نماند راجہ متسلط گشتہ بر مسند حکومت نشست مدت پنجسال[1] وچند ماہ +

سلطان جلال الدین بن راجہ کانس برائے خلافت اسلام قبول کردہ خطبہ وسکہ بنام خود کرد مدت نوزدہ سال وچند ماہ[2] +

سلطان احمد بن سلطان جلال الدین ہفدہ سال[3] +

سلطان ناصر الدین بن سلطان احمد ہفت روز +

سلطان ناصر شاہ از احفاد سلطان شمس الدین دو سال +

سلطان باربک شاہ عرف ناصر غلام ناصر شاہ قابو یافتہ سلطان ناصر شاہ را کشتہ مسند برائے حکومت گشت ثانی الحال امرائے اتفاق کردہ اورا کشتند مدت حکومت نوزدہ سال +

یوسف شاہ برادر زادہ باربک شاہ ہشت سال[5] +

سلطان سکندر بعد چند روز امرائے اتفاق کردہ اورا معزول کردند +

فتح شاہ نہ سال[6] وچند ماہ +

باربک شاہ خواجہ سرا فتح شاہ را کشتہ بر مسند حکومت نشست ہر جا خواجہ سرا بود طلبداشتہ پیش آورد دو ماہ و پانزدہ روز +

فیروز شاہ سہ سال وچند ماہ +

محمود شاہ بن فیروز شاہ یک سال وچند روز +

---

(۱) ہفت سال۔ تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۲۹۰ وطبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و ۵۲۴ +

(۲) ہفدہ سال وچند ماہ۔ تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۲۹۰ ہفدہ سال طبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و ۵۲۴ +

(۳) شانزدہ سال۔ تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۲۹۰ وطبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و ۵۲۴ +

(۴) ہفدہ سال تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۲۹۰ وطبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و ۵۲۵ +

(۵) ہفت سال تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۲۹۰ وطبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ وصفحہ ۵۲۵ +

(۶) ہفت سال و پنج ماہ تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۲۹۰ وطبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و ۵۲۵ +

(۷) سلطان باربک ۔ تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۲۹۹ ۔ باربک شاہ طبقات اکبری صفحہ ۵۲۲ و ۵۲۴ +

مقرر کرده انجمن آراسته خواستند که خطبه بنام محمد حکیم میرزا برادر خورد آنحضرت که در کابل بود
بخوانند دران وقت ناگهان باد بشدت تمام وزید و کون و مکان تیره و سیاه گردید شتداد
باد یاد از رستخیز داد و طوفان گرد و خاک نمونه آخر الزمان نمودار ساخت و نیز باران
سخت بارید و اقبال عدو مال بادشاهی بساط نشاط انجماعه را در نوردید و انجمن بتفرقه و
پراگندگی انجامید و آنچه مخالفان اندیشیده بودند بمنصه ظهور نرسید و همچنین قدبهادر بهادر نامی پسر
سعید بدخشی علم بغی برافراشته سکه و خطبه بنام خود کرد بیت

بهادر الدین سلطان بن سعید الدین شه سلطان ✽ پسر سلطان پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

چون این مقدمات بعرض قدسی رسید راجه تودرمل را که بعد از مظفر خان دیوان اعلی مقرر شده
بود با امرای دیگر تعین فرمودند راجه بجناح استعجال رسیده بدفع شورش پرداخت
و بصلاح دولتخواهان در حوالی منگیر حصار گلین احداث نموده وا پسیده ساخته حقیقت احوال
آن حدود بدرگاه مقدس معروضداشت خان اعظم میرزا کوکلتاش با لشکر گران رخصت
گشت و عقب او شهباز خان نیز تعین گردید از اوازه آمدن خان اعظم و شهباز خان در
جمعیت مخالفان تفرقه افتاد از محاصره حصار گلین که راجه تودرمل ساخته بود برخاستند
معصوم خان با دیگر باغیان بطرف بهار رو آورد افواج قاهره در بهار رسیده باستیصال
باغیان کمر همت بستند و همدرین اثنا معصوم خان فرنخودی[1] و نیابت خان عرب و بهادر
بطرف جونپور رو آورده بغی ورزیدند شهباز خان از بهار بر سر انها رسیده نزد سلطان پور
بلهری جنگ روی داد و از مشیت ایزدی شهباز خان شکست خورده رو بفرار نهاد درین
وقت اقبال بادشاهی بکارسازی آمد چون در عوام شهرت یافته بود که معصوم خان فرنخودی
در معرکه کشته شد لشکریانش ازین شهرت پراگنده شدند شهباز خان ازین خبر خود را جمع
ساخته و جمعیت فراهم آورده در نزدیکی اوده رسیده باز بمعصوم خان فرنخودی جنگ
نموده غالب آمد و پس ازان چنان شکست انجمن نصرت یافته رفع شورش نمود معصوم خان
فرنخودی بعد شکست با چند کس بدر رفت و بعد چندگاه بموجب التماس شاهزاده بزرگ
جرایم معصوم خان فرنخودی معاف فرموده بجاگیر لایق سرافراز گشت راجه تودرمل پس
از حصول جمعیت خاطر از مهمات آمده بازبجناب والا رسیده مورد الطاف فراوان
گردید و بعد چندگاه خان اعظم نیز از بنگاله بحضور مقدس آمد و شهباز خان باستیصال

---

[1] معصوم خان فرنخودی ✽

خاطر از مہمات آن ولایت بحضور والا رسید پس از آمدن راجہ در اندک مدت خان جہان برحمت حق پیوست مظفر خان دیوان اعلیٰ از حضور بصوبہ داری بنگالہ تعین گشت این مظفر خان که بخواجہ مظفر مشہور بود در ابتدائے حال نوکر بیرامخان بود بعد تفرقہ بیرامخان کروڑے پرگنہ پسرور تابع پنجاب گردید چون حقیقت قابلیت و کاردانی او بعرض والا رسید در حضور طلبداشتہ دیوان بیوتات فرمودند بمقتضائے کارطلبی در اسرع اوقات بپایۂ دیوان اعلیٰ سرفرازی یافت و مدتے باین درجہ ممتاز بود درینولا بصوبہ داری بنگالہ رخصت گشت و در آن ولایت رسیدہ بنظم و نسق امور پرداخت بعد چندگاہ معصوم خان کابلی جاگیردار بہار از مقدمہ داغ اسپ کہ دران نزدیکے مقرر شدہ بود عدول نمودہ شورش کرد و بسبب دیوان فدائے پرکہوتم بخشئے سرکار والا گفت وگو نمودہ سوار شد و ہر دو را قتل کردہ و بغارت ہر دو بغارت درآوردہ سر بغی برافراخت و ہمچنین در بنگالہ بابا خان قاقشال[1] و دیگران بسبب باز یافت جاگیر بمظفر خان صوبہ دار مخاصمت ورزیدہ باغی شدند و معصوم خان کابلی ہمداستان شدہ جمعیت فراہم آوردند و بسیاری از امرائے دیگر نیز از مظفر خان آزردہ شدہ بمخالفان متفق گشتند و میرزا شرف الدین حسین بیزنہ آنحضرت با حضرت مخالفت ورزیدہ بقصد مکہ معظمہ روانہ شدہ بود و فتنہ جوئے و واقعہ طلبی شعار خود داشت در ولایت بنگالہ شورش شنیدہ نیز از راہ برگشتہ آمدہ بمخالفان ملحق گردید و شورشے عظیم روے داد چون جمعیت آن بداختران بسیار بود مظفر خان تاب جنگ نیاوردہ در قلعہ تاندہ متحصن گشت و باغیان بر قلعہ محاصرہ تنگ آوردہ بمظفر خان پیغام نمودند کہ آمدہ ملاقات نماید و والا روانہ مکہ معظمہ شود مظفر خان ضرورتاً شق ثانی قبول کردہ بنجاہ مقرر کردند کہ سیوم حصہ از اموال خود بردارد و دیگر واگذارد مظفر خان لبست ہزار اشرفی پنہانی بمعصوم خان کابلی فرستاد کہ از عرض و ناموس من دست بازدارد مخالفان از ہمعنی دلیر شدہ محاصرہ تنگ نمودند قلعہ تاندہ مفتوح کردہ مظفر خان را بدست آوردہ بقتل رسانیدند و اموال او بغارت بردند لبست لک روپیہ کہ در تالاب گور کردہ بود بدست میرزا شرف الدین حسین افتاد اموال دیگر ہر یک از مخالفان بدست آوردہ متصرف شدند و بر تمام آن ولایت استیلا یافتہ ہر کدام خطاب و منصب برائے خود

---

[1] بابا قاقشال +

سنده عبور نموده بکابل رفت وکنور مان سنگه تا دریای سند تعاقب نموده برگشت چون
این جرات وجسارت کنور مان سنگه بعرض والا رسید مورد الطاف بیکران گردید یکبارگی
بمنصب پنجهزاری سرفراز گشت درینولا میرزا از استماع خبر یورش امرای بنگاله که سکه و
خطبه بنام او می خواستند که بکنند دلیر شده از کابل لشکر آراسته به پنجاب رسیده باعث
فتنه وفساد گردید واهل آن دیار را آزار واضرار رسانید آنحضرت از الله باس کوچ کرده قصد
مصمم نمودند که درین مرتبه در کابل رسیده میرزا را چنان تادیب کرده شود که آتش فتنه
مطلق منطفی گردد وفوجی برسم منقلا رخصت نمودند میرزا از طنطنه موکب والا امکان خود
در بودن پنجاب ندیده روانه کابل گردید افواج قاهره که عقب میرزا شتافته بود شادمان خان
که از امرای بزرگ میرزا بود جنگ نمود شادمان خان شکست یافته گریخت اسباب
وپرتال وامتعه واموال او ولشکریانش بدست بهادران لشکر فیروزی اثر آمد ونوشته چند بخط
منشی میرزا ومهر میرزا از پرتال شادمان خان بدست سردار فوج منصور افتاده بود وآن نوشتجات
بجنس بحضور والا ارسال داشته ازانجمله نوشته بنام خواجه شاه منصور دیوان بود که در جواب
عریضه او نگارش یافته آن حضرت از روی فراخ حوصلگی ونیکذاتی بزبان نیاوردند وبخاطر قدسی
رسید که درچنین وقت مخالفان بجهت هدم اساس اعتماد دولتخواهان این چنین نوشتجات
میفرستند بار دیگر بعرض والا رسید که کسان خواجه شاه منصور که در پرگنه فیروزپور جاگیرش
می باشند اراده دارند که بمحمد حکیم میرزا ملحق شوند چون انمعنی از خواجه استفسار رفت او انکار نمود [illegible]
او وپدران ضامن نیز عذر نمود ظن غالب شد که فی الواقع قصد خواجه بطرز دیگر است
درینصورت بصلاح دولتخواهان متصل سرای کوت کچهوه که مابین شاه آباد وانباله است
خواجه را بحلق کشیدند این خواجه شاه منصور از اعیان شیراز بود خدمت اشرف خوشبوی
خانه داشت وآن حضرت بمقتضای آدم شناسی نظر بر قابلیت او داشته اورا
بسیار می خواستند ومظفر خان دیوان اعلی بنابر کاردانی ووفور دانش او حسدی برده ناگزیر
ترک نوکری بادشاهی نموده پیش منعم خان خانخانان رفته نوکر گردید نوبتی منعم خان اورا
برای عرض مطالب جاگیر از بنگاله بحضور مقدس فرستاده بود در التماس مطالب نقش
کاردانی او زیاده بخاطر اقدس درست شد بعد فوت منعم خان طلب حضور فرموده بجالی
منصب وزارت دیوان اعلی سرفراز فرمودند ودر کمتر زمانی با صابت رای بمراتب

معصوم خان کابلی و دیگر مخالفان مقرر ماند چون بعرض والا رسید کہ مخالفان بدسرشت بدفعات بشہباز خان جنگ کردہ غالب آمدہ اند و دران حدود رفع شورش نمیشود بلکہ روز بروز زیادہ میگردد لہذا بقصد استیصال انجماعۂ بدمآل بدولت واقبال خود متوجہ دیار شرقیہ شدند و شکار بخان و نخچیر افگنان قطع منازل فرمودند و درین سفر راجہ بیربل جشن عالی ترتیب داد آن حضرت دران مجلس تشریف بردہ پایہ قدرا وافزودند و نیز در منزل راجہ تودرمل تشریف فرمودہ سرفرازی بخش آن وزیر اعظم شدند بعد رسیدن در مکانی کہ دریاے گنگ و جمن باہم اتصال یافتہ جوش یکتائی میزنند و باعتقاد اہل ہند از اماکن بزرگ است درمیان ہردو دریاے قلعہ الہ باس و شہر بزرگ اساس نہادند چون در ایام بارش دریاے گنگ طغیان می نماید بند مستحکم در طول یک کروہ و عرض چہل درعہ و ارتفاع چہار درعہ مقرر گشت و آن قلعہ در نہایت متانت و حصانت و بند در غایت مستحکمی و استواری و شہر در کمال وسعت و فسحت در سال بست و ہشتم جلوس والا باتمام رسید و درین مکان بعرض ہمایون رسید کہ شہباز خان بتقریب عطیۂ نہضت موکب والا بمخالفان جنگ مردانہ وار نمودہ مظفر و منصور شد و معصوم خان کابلی بہادر و دیگر مفسدان وخیم العاقبت ہزیمت خوردہ از ملک بادشاہی بدر رفتہ خود را در کنج خمول کشیدہ اند بنا برآن از الہ باس معاودت فرمودہ بقصد رفع شورش محمد حکیم میرزا روانہ سمت پنجاب شدند و بدولت و اقبال قطع منازل و طی مراحل قدم پیش نمودند ٭

دربیان بغی محمد حکیم میرزا برادر حضرت بادشاہ خاقان زمان

او در کابل بغی ورزیدہ بارہا از آب سند گذشتہ باعث آزار و اضرار اہل پنجاب میگردید و از ضربات عساکر منصورہ منہزم گشتہ بازمد بکابل می آورد نوبتے بلاہور رسیدہ بست و دو روز قلعہ را محاصرہ نمودہ راجہ بھگونت داس صوبہ دار لاہور پاے ہمت افشردہ قلعہ را مستحکم داشت کنور مان سنگہ خلف راجہ مذکور کہ فوجدار سیالکوت بود احشام کوہی فراہم آوردہ با جمعیت فراوان ناگہان رسیدہ بمیرزا جنگ نمودہ غالب آمد و میرزا بے دست و پا گشتہ از دست قلعہ برخاستہ بے نیل مقصود راہی گشت و براہ جلال پور جمولہ حافظ آباد از دریاے چناب گذشتہ در بھیرہ رسیدہ و آن شہر را غارت و ویران ساختہ از راہ کہیت دریاے

که جائے چندین سلاطین صاحب سکه وخطبه بود تمام تر در قبضه تصرف ما درآمده وحمران
دوزگار روے نیاز بدرگاه والا آورده می آرند وامراے این دودمان رفیع مکان بجائے
سلاطین والاشکوه نشسته حکومت میکنند ان برادر از چنین دولت چرا محروم وبے نصیب
باشد اگرچه بزرگان کاردان برادر کهین را بمنزله فرزند گفته اند اما باعتقاد من بهم رسیدن
فرزند احتمال دارد وبرادر کجا بهم می تواند رسید لایق عقل ودانش ان برادر انکه از خواب غفلت
بیدار گشته بملاقات خویش مسرور سازند وزیاده ازین مارا از دولت دیدار وخود را از دولت
پایدار محروم ندارد محمد حکیم میرزا بنابر صحبت خوش آمدگویان خانه برانداز با وجود اینقدر عنایات
بادشاهی وورود فرمان تلطف آمیز هیچگونه فرمان پذیر دشمن گشت وبا خود قرار داد که
کریوه خیبر تا قلعه کابل مستحکم کرده اماده پیکار گردد یا براه بنگش رفته در هند شورش انداز د
ومیرزا بهمین اندیشه بود وکنکاشها درمیان داشت که شاهزاده سلطان مراد در سمت
درنواحی کابل رسید وبمیرزا جنگ درمیان آمد ومیرزا شکست یافته بطرف [illegible]
واراده آن کرد که بوالی توران پناه برده استمداد واستعانت نموده آید مقارن این حال
خاقان زمان نیز بکابل نزول اقبال فرموده سیر منازل قلعه وباغ وشهر نموده مسرت اندوز
شدند با انکه محمد حکیم میرزا مصدر چندین تقصیرات شده بود از روے کمال تلطف کابل را
باز بمیرزا مرحمت فرموده بهندوستان معاودت نمودند ومیرزا از کابل رسیده بحکومت
ان ولایت قیام ورزید از انجا که میرزا مشغوف شراب بود از فرط باده پیمائی بتبیاری یافت که
مزمنه مبتلا گردید واز بسکه مغلوب طبیعت بوده خود را از شراب نتوانست ضبط کرد ودر
اندک مدت ساغر حیاتش لبریز گشت **بیت**

مبادا خردمند غرق شراب کزین سیل شد قصر دولت خراب

بعد از ارتحال میرزا بمنزل بقا فرزندانش اراده داشتند که از کابل پیش عبدالله خان
والی توران روند چون اینمعنی بعرض مقدس رسید از روے حسله دهم فرمان استمالت
صادر شد وراجه مان سنگه براے دلداری پس ماندگان میرزا تعین گشت ورایات
عالی نیز بسمت کابل نهضت فرموده چون عرصه ما ذل پنڈی مورد سرادقات اقبال
گردید راجه مان سنگه که پیشتر رخصت یافته بود کیقباد میرزا یازده ساله وافراسیاب
میرزا چهار ساله پسران محمد حکیم میرزا را همراه خود گرفته بحضور مقدس رسید حضرت

بلند رسید چون در معاملات مردم را تنگ می‌نمودی و راه بدسلوکی می‌پیمودی از خدمت تغیر گشته
قید شده بود بعد چندگاه بار دیگر بهمان پایه سرفرازی یافت درینولا از منصوبه معاندان باین حالت رسید اگرچه
بر زبانها افتاده بود که راجه تودرمل باعث این منصوبه شده اما خلاف است شاید مردم دیگر اختراع
کرده باشند بعد ورود از کشته شدن بی‌تقصیری او معروض مقدس گشت باعث
تاسف خاطر اقدس گردید لیکن مردم از سخت‌گیری و تنگ گرفتگی او نجات یافته مسرور
شدند

نظم

زمانه بشی بکار جهان سخت گیر ... که هر سخت گیری بود سخت میر
[illegible] گذاری و سهل بگذار ... که آسان زید مرد آسان گذار

بالجمله آنحضرت طی منازل نموده بر ساحل دریای سند نزول اجلال و اقبال
فرمودند مکانی که دریای سند و نیلاب و رود کابل باهم می‌پیوند و برای قلعه
متین حکم والا صادر شد و برلب دریای بر قلعه کوهچه بر روی سنگ اساس قلعه نهاده
عمارت آن [illegible] قرار یافت خاراتراشان فرهادشعار در تراشیدن احجار
و [illegible] کار [illegible] صنایع و بنایان معمار تعمیر برج و دیوار بدایع صنایع بکار بردند
در سال بیست و ششم جلوس والا شروع شده باهتمام خواجه شمس الدین خوافی در دو سال
قلعه رفیع و شهر وسیع صورت تمامیت یافته باتک بنارس موسوم گردید بی شایبه تکلف قلعه‌ایست
در غایت استواری که خندقش دریای سنده و دژیست در نهایت محکمی که دیوارش [illegible]
مخالفان بند بند حیثیت معتدل هوا در میان هند و خراسان سرکوبی است بیم افزای
سرتابان و گردن‌کشان هندوستان [illegible] معماررای اصابت خاقان زمان با وجود
حصانت حصین پایان آن معبره دریا طرفه تجویز نموده که دم مساوات با سد سکندر میزند
[illegible] آنکه درون قلعه نه بود راه عبور دران مکان [illegible] او سد [illegible] داشت

نظم

یکی قلعه بر [illegible] آن کوهسار ... که دریا شده خندقش پایدار
ز رفعت رسیده بچرخ برین ... بروجش بروج فلک را قرین

القصه آن حضرت بعد طرح [illegible] قلعه اتک بنارس متوجه پیش شدند و ازین منزل
فرمان قضا جریان بمحمد حکیم میرزا صادر شد خلاصه مضمونش آنکه [illegible] آباد هندوستان

گذشت فیل واسپ وادم بریک دیگر می افتادند وحادثهٔ عظیم روداد که گویا نمونهٔ رستخیز است
چون افغانان از هر طرف ریخته وجنگ کرده غالب آمدند زین خان از فرط غیرت و دلاوری
خواست که جان نثار گردد اما خیرخواهان جلو گرفته اورا ازان آشوب گاه برآوردند دران تنگی چند
فیل واسپ وشتر وادم بر روی همدیگر افتاده بودند که راه عبور سوار وشتر اسپ بود ناچار
زین خان پیاده شده بی راهه شتافت وبهزار دشواری افتان وخیزان بمنزل رسید
بسیاری از لشکریان را افغانان اسیر وقتل کردند وانقدر [illegible] بدست آوردند که از بردن آن
آن عاجز شدند ودران روز چند هزار کس کشته شد واز خستگان حسابی نیست ودرین
زد وخورد راجه بیربل وحسن خان بهتی وراجه دهرمنگد وسنکرام خان وبعضی دیگر از بندهای
بادشاه شناس بکار آمدند ازانجا که راجه بیربل درشعر هندی ونزاکت فهم وجودت طبع و
فطرت بلند ومزاجدانی وتیز زبانی وسخن سنجی ونکته طرازی منظور بود چنانچه از لطائف عجیب
اشعار ونادرات گفتار ونکات غریبه ومضاحک ومطایبات عجیبه او که باعث انبساط
خاطر تواند بود تا حال مذکور محافل وزبان زد اهل روزگار است ونوعی همت عالی داشت
که بذل وسخاوت ادنای او پانصد مهر وهزار مهر بود ازینجهت که از عمده مصاحبان بزم ابد
ونمیده محرمان انجمن قدس بود وبمنصب سه هزاری سرفرازی داشت وتقرب منزلتی که او را
بجناب مقدس بوده دیگری را نبود از کشته شدن چنین مصاحب ومتابع ندیم همراز
که از وفور دانش گره کشای خاطر والا وصیقل نمای مرآت ضمیر علیا بود عیش محفل قدسی
منغص گشت وبر خاطر اقدس سنوح این سانحه سخت گران آمد بی اختیار آب از دیده
فرو ریختند واو بلند بر زبان آوردند تا دو شبان روز بیگمات و غذای لا بد توجه نفرمودند
وبر زبان قدسی گذشت که از ابتدای جلوس مقدس تا حال که سنه سی ام است چنین غبار
کلفتی بر حاشیهٔ خاطر والا نه نشسته روز سویم شاهزاده سلطان مراد صاحب تودرمل را با
بسیاری از بهادران شهامت کیش برای قلع وقمع افاغنهٔ یوسف زئی تعیین فرمودند
چون این خدمت در خور شان شاهزاده رفیع المکان نبود از منزل دویم شاهزاده حسب
حکم اعلی معاودت نموده راجه تودرمل تجربه انجام مقرر شد وراجه مان سنگه که
باستیصال افغانان باریکی درکریوه خیبر رسیده بود برفاقت راجه تودرمل تعیین گردید زین خان
وحکیم ابوالفتح بحضور رسیده چند روز رخصت کورنش نیافتند ومورد عتاب شدند

خاقان زمان یتیم نوازی فرمودہ الطاف بیکران درحق فرزندان میرزا هندال داشتند و نظر تربیت و تربیت برگماشتند و امرائے کابلی نیز بعز بساط بوس مشرف شدہ مورد عنایات شدند و راجه بهان سنگه بصوبه داری کابل سرفرازی یافت ٭

در بیان کشته شدن راجه دانش و بیربل

چون ساحل دریائے سند مخیم خیام اجلال گشت زین خان کوکه را بالشکر گران باستیصال ایل یوسف زئی و تسخیر ولایت بجور و سواد تیراه تعیین کردند و شیخ فرید بخاری بخشی برائے تاخت قبایل افغانان که در دشت بودند رخصت یافت شیخ بعد تاخت و تاراج معاودت نمود و زین خان بقلع و قمع افغانان کمربسته داخل کوهستان شد بعرض والا رسید که تا کمک نرسد زین خان بتعین شیخ و استیصال افغانان نمی تواند راجه بیربل و شیخ ابوالفتح استدعائے این خدمت نمودند آنحضرت قرعه بنام هر دو انداختند قضارا قرعه بنام راجه بیربل برآمد بنابران راجه مذکور و حکیم ابوالفتح را بامداد زین خان رخصت فرمودند زین خان با قشون خود این راجه تعین بضبط بجور گذاشت و خود بکوهستان سواد و تیراه آمد و افغانان کلان تران انجا ... و گرد ون انداخته رعیت گیری اختیار کردند بعد ازان بر سر سواد و تیراه لشکر کشید افغانان بر سر کریوه هجوم آورده تا له صفت تیر و سنگ می بارید ند زین خان بزور شمشیر از کریوه گذشته قلعه بنا کرده باستیصال الجماعة بدمال پرداخت اندرین اثنا در میان زین خان و راجه بیربل مخالف و نفاق روداد و مخاصمت بلند شده گفتگوهائے منازعت درمیان آمد بیت

نزاع عداوت آتشی بر فروزد　　که از تاب آن هر چه باشد بسوزد

هرچند زین خان خواست که جمعی در قلعه گذاشته پیشتر روانه گردد راجه بر امیمی راضی نگشت و قرار یافت که از راهی که آمده اند باز مراجعت کنند بصلاح انجمن معاودت کردند راجه پیشتر همه جائیکه قرار یافته بود فرود نیامد انانکه دانسته شد کسانیکه پیش آمده خیمه زده بودند ناگزیر بابت برداشتن خیام و بستن پیتال مشغول شدند زین خان از عقب آمده صورت حال بدین منوال دید و او هم راهی گردید افغانان سراسیمگی لشکر معاینه کرده از هر طرف هجوم آوردند و غریب شوری بپا آمد و هی رفت تنگ گردیده بود که در دستار پیلو هم نتوانستند

بعد فوت ابراہیم میرزا چون شاہرخ میرزا پسر او کلان شد سلیمان میرزا را با شاہرخ
میرزا نبیرہ خود صحبت برابر نگشت ہر دو با یکدیگر عناد ورزیدند و کار بہ پرخاش کشیدند و
بدمعات بہم دیگر ایشان جنگ درمیان آمد آخر الامر سلیمان میرزا ہزیمت خوردہ در کابل
رسید چندگاہ پیش محمد حکیم میرزا کہ دران وقت حیات بود گذرانیدہ بدرگاہ والا التجا آورد
پنجاہ ہزار روپیہ نقد و سامان سفر از حضور مقدس مرحمت گشت و فرمان متضمن استمالت
بصد ور پیوست میرزا بجمعیت خاطر از کابل روانہ بدرگاہ معلی گردید چون نزدیک
دار السلطنت فتحپور رسید حکم شد کہ امرائے عالی قدر باستقبال روند حسب الحکم
اعلی تا سہ کروہے فتحپور فیلان نامی کوہ شکوہ بسلاسل طلا و نقرہ و جلہائے دیبا و زربفت
آراستہ ایستادہ کردند و درمیان دو فیل آرایہ یوزہا با پوشش مخملی و زربفت و زنجیر طلا
و نقرہ و قلادہائے مرصع باز داشتند و عقب فیلان سیل دو رویہ از دلاوران رستم
دل و مبارزان صف گسل آراستند و قورچیان بہرام نظام و یساولان جا بجا جہت اہتمام
گذاشتند کہ احدی قدم از سیل بیرون نتواند کرد و کوچہائے شہر را جاروب زدہ و آب
پاشیدہ مصفا کردند و دکاکین آراستہ بازار را آئین بستند بے شایبہ تکلف کوچہا از کثرت
آراستگی و پیراستگی مانند خیابان گلشن گشت و دکان ہا از پوشش زربفت و انواع اقمشہ
زیباتر از باغ بہار گردید بیت

شہر را بستند بر سر آئین رنگ بستان گرفت روئے زمین

طوایف انام از شہر و نواحی در کوچہ و بازار و طاقہا و رواقہا و راہہا و پشت بامہا برائے تماشا
ہجوم آوردند خاقان زمان بادشاہزادہ والا شان با جلوہ جمال و جاہ و جلال با آرایش و پیرایش
کمال بقصد ملاقات از شہر برآمدند چون نزدیک رسیدند اول سلیمان میرزا پیادہ شدہ
تسلیمات بجا آورد بعد ازان خاقان زمان از اسپ فرود آمدہ میرزا را از روے الطاف
در آغوش گرفتند و بمنزل آوردہ بعد ضیافت و مہمانداری بنوید کمک تسخیر بدخشان خورسند
فرمودند بعد چندے روز صوبہ داری بنگالہ تجویز شدہ میرزا قبول نکرد و بقصد زیارت مکہ معظمہ
رخصت گشت ہفتاد ہزار روپیہ خرچ راہ مرحمت گردید میرزا بعد ادراک سعادت
حج ہمان راہ باز در بدخشان رسیدہ با شاہرخ میرزا جنگ کردہ باز ہزیمت خوردہ
بعبد اللہ خان والی توران پناہ برد عبد اللہ خان از نفاق ایشان واقف گشتہ لشکر

آخرالامر بشفاعت شاہزادہ باریافتند بموجب حکم والا ہر چند تلاش شد نعش راجہ بیربل بدست نیامد چون انحضرت او را بسیار میخواستند تاسف انیمعنی بارہا بر زبان مقدس گذشتی ہمدرین اثنا میر قریش ایلچی عبداللہ خان والی توران با نامہ محبت و تنسوقات آن دیار بدرگاہ والا رسید چون خاطر مقدس از واقعہ راجہ بیربل مکدر بود ایلچی مذکور دو سہ روز بار نیافت بعد چند روز بملازمت اقدس مشرف گشت و نامہ عبداللہ خان از نظر انور گذرانید میر قریش را بانعام لایق سرافراز فرمودہ رخصت انصراف دادند و حکیم ہمام برادر حکیم ابوالفتح را ہمراہ میر قریش نزد عبداللہ خان فرستاد خواجہ محمد تحویلدار یارقانہ سوغات و میر صدر جہان بعذر پرسش واقعہ سکندر خان پدر عبداللہ خان ہمراہ دادہ بود نامہ والا از نتایج طبع وقاد زبدہ فضلاے اکمل علامی شیخ ابوالفضل بعبداللہ خان قلمی گردید چنانچہ ان نامہ مشہور است بعد تنظیم مہمات ان دیار و تنبیہ و تادیب گردن کشان بدر روزگار از ساحل دریاے سند معاودت بہندوستان کردند و راجہ تودرمل را بحضور طلبیداشتہ راجہ مانسنگہ را بکابل تعین نمودند و باستیصال افغانان یوسف زئی اسمعیل قلی بیگ تعین گشت او بر وفق تادیب و تخریب ان طایفہ نمود اکثرے سرداران قوم مذکور بوی آمدہ حاضر شدند بے شایبہ تکلف قلع و قمع انجماعہ کہ اسمعیل قلیخان نمودہ دیگرے نمودہ باشد چنانچہ انیمعنی مشہور است کہ عورات یوسف زئیان عوض نان بفروخت رفتند ✦

دربیان رسیدن میرزا سلیمان والی بدخشان در حضور پرنور و تفرقہ در بدخشان

سلسلہ او بحضرت صاحب قران امیر تیمور گورگان میرسد حکومت بدخشان باستقلال داشت پدر او از بدخشان لشکر بر سر کابل کشید و مراتب شکست خوردہ رفت ابراہیم میرزا خلف او در شجاعت و دلاوری طاق و در صفراست و دانشوری شہرہ آفاق بود چون ازین جہان فانی بگذشت سلیمان میرزا از نیجہت کہ ان خلف رالبسیار دوست میداشت غم جان کاہ نمود و از ذوق این رباعی حسب حال او دست رباعی

اے لعل بدخشان ز بدخشان رفتی — از سایہ خورشید درخشان رفتی
در دہر چو خاتم سلیمان بودی — افسوس کہ از دست سلیمان رفتی

بے ادبی پسر خود متاسف بوده مکتوب معذرت اسلوب مشتمل بر اظهار اشوب جوانی و نادانی پسر خود مصحوب مولانائے حسینی بدرگاہ والا فرستاد اگرچہ مولانائے حسینی بعد رسیدن بدرگاہ فلک کارگاہ بابتلائے امتلا درگذشت اما انحضرت جواب مکتوب عبداللہ خان چنانچہ آئین بزرگان حقیقت اگاہ باشد نوشتہ روانہ کردند و اساس اخلاص را استحکام دادند ◆

دربیان تسخیر ولایت دلکشائے کشمیر جنت تاثیر

یوسف خان والی انجا ہموارہ اظہار اطاعت و انقیاد نمودہ پیشکشہا لایقہ ارسال میداشت و در سال سیم جلوس والا یعقوب خان نامی پسر خود را با پیشکش و تحایف فراوان بدرگاہ والا فرستاد او چند گاہ در حضور لامع النور قیام داشتہ بنابر وحشتیکہ بخاطر داشت بے رخصت از حضور ساطع النور گریختہ بکشمیر رفت چون این معنی بعرض اقدس رسید فرمان بنام یوسف خان صادر شد کہ خیریت ذات و امنیت ولایت او درین است کہ خود آمدہ بملازمت مشرف شود والا پسر خود را باستان بوس مقدس بفرستد او عذرہائے زمیندارانہ درپیش اوردہ عرضداشت ارسال نمود لہذا قصد آن ولایت بخاطر اشرف مصمم گشت و شاہرخ میرزا و راجہ بھگونت داس و شاہ قلیخان محرم و دیگر امرا بر این خدمت تعین شدند چون براہ ہنبر بسبب فراوانی برف و اشتدا د سرما و صعوبت مسالک و دشواری جبال عبور عساکر اقبال مشکل بود بصلاح راہبران و دولتخواہان براہ پکہلی روانہ شدند و بسختی و کسالہ تمام قطع راہہا دشوار نمودہ نزدیک کشمیر رسیدند یوسف خان در خود تاب مقاومت ندیدہ ارادہ داشت کہ با امرائے بادشاہی ملاقات نماید اما از بیم کشمیریان نمیتوانست آمد آخر الامر بہانہ دیدن جائے مجادلہ برامدہ با امرائے بادشاہی ملاقی شد کشمیریان از اطلاع اینمعنی حسین چک را بحکومت برداشتہ اما دہ جنگ شدند درین اثنا یعقوب خان پسر یوسف خان از پدر جدا شدہ بکشمیر رفت کشمیریان ہمراہی حسین چک گذاشتہ پیش یعقوب خان آمدہ حاضر شدند و او را شاہ اسمٰعیل خطاب دادہ سرکوبہا محکم ساختہ بقصد محاربہ با لشکر منصورہ صفوف آراستند چون این معنی معروض فاکفان بارگاہ فلک اشتباہ گردید فرمان والاشان بنام شاہرخ میرزا و بھگونت داس بصدور پیوست کہ اگرچہ یوسف خان ملاقات کردہ اما تا انکہ کشمیر مسخر

تعین کرد ولایت بدخشان از تصرف ایشان برآورده حوالهٔ کسان خود نمود سلیمان میرزا و شاهرخ میرزا هردو جلاوطن گشته بکابل رسیدند بیت

دولت همه از اتفاق خیزد بے دولتی از نفاق خیزد

دران وقت محمد حکیم میرزا حیات بود چند مواضع از تومان لمغان بسیورغال سلیمان میرزا مقرر کرد شاهرخ میرزا بودن در کابل اختیار نکرده بدرگاه والا رسیده مورد انواع عواطف گردید و بعد از چندی سلیمان میرزا نیز بوساطت راجه مانسنگه بجناب قدسی رسید و بعد سه سال مسافر ملک بقا گردید اگرچه سلیمان میرزا در زمان بودن بکابل باعانت محمد حکیم میرزا لشکر فراوان فراهم آورده بدفعات قصد بدخشان نمود اما کار پیش نرفت در سال سی و چهارم جلوس والا محمد زمان نامی خود را فرزند شاهرخ میرزا وانموده در بدخشان گرد شورش برانگیخت و او را با عبد المومن پسر عبد الله خان والی توران بدفعات جنگ روداد و هر دفع فتح نموده بدخشان را متصرف شد و مدتی حکومت آن ولایت نمود آخر الامر عبد الله خان والی توران لشکر گران تعین کرد محمد زمان ملک بدخشان اخراج نمود و آن ولایت را بتصرف خویش درآورد و محمد زمان از بدخشان برآمده در کابل رسید نخست صورت اظهار نمود که روانه درگاه والا می شود و در باطن قصد دیگر داشت دران وقت قاسم خان صوبه دار کابل در حضور مقدس بود محمد هاشم پسر قاسم خان که به نیابت پدر در کابل بود از قصد او واقف شده باندک جنگ او را دستگیر کرد همدرین اثنا قاسم خان از حضور بکابل رسید بمحمد زمان خان مدارات و تملقات بسیار کرد او را در بندگاه داشت و میخواست که روانه حضور ساطع النور سازد محمد زمان قابو یافته قاسم خان را بقتل رسانیده در صدد کشتن محمد هاشم گردید او از قتل پدر واقف گشته کسان خود را فراهم آورده محمد زمان را بقصاص خون پدر بسیاست تمام کشت و تمامی بدخشیان که در کابل بودند علف تیغ بیدریغ شدند و در رفع شورش محمد زمان خان ازان دیار گردید و در بدخشان عبد المومن پسر عبد الله خان حاکم مستقل گشت چون بدست باده جوانی و مدهوش شراب نادانی بود از روے گستاخی درخواست صبیه رضیه حضرت خاقانی نمود چون ایلچی فرستاده از دریاے بهت میگذشت قضارا کشتی از موج خیز دریا غرق شد و نامه او که از روے گستاخی نوشته بود از نظر اقدس نگذشت بر زبان طوایف انام افتاد که مگر باشارهٔ آنحضرت بوده باشد و عجب نیست که چنین بوقوع آید عبد الله خان باستماع

سکه و خطبه بنام خود کرده سلطان شمس الدین خطاب کرد و بیان ابتداے [illegible] شته رواج اسلام گردید مدت سلطنت او سه سال و چند ماه.

سلطان جمشید بن سلطان شمس الدین عرف شاه میر حکومت آن ولایت بعد پدر [illegible] گشت مدت سه سال و دو ماه.

سلطان علی شیر علاء الدین بن سلطان شمس الدین بعد فوت برادر مسند آرای حکومت گردید مدت او دوازده سال و هفت ماه.

سلطان شهاب الدین عرف شراشامک بن شمس الدین مدت بست سال.

سلطان قطب الدین عرف هندال بن سلطان شمس الدین پانزده سال و پنج ماه.

سلطان سکندر بت شکن عرف شکار بن سلطان قطب الدین در ۷۹۶ھ بر مسند فرمان روای متمکن گردید و بشکستن بت و انداختن بتخانه شغل عظیم داشت نوبتے بتخانه مهادیو را که در نزدیکی کشمیر بود انداخت لوحے ازان برآمد و بخط هندی برو عبارت [illegible] نوشته بود که بعد یک هزار و یک صد سال سکندر نامی این بتخانه را خواهد انداخت سلطان [illegible] مدلول آن اطلاع برآمیخت افسوس بسیار کرد و گفت کاشکے این لوح بر چند روز پیش [illegible] تا من این بتخانه را نمی انداختم و قول منجمان باطل شدی.

القصه سلطان خیلی متعصب بود اکثر برهمنان را بعد انداختن بتخانها بزور مسلمان کرد و بسبب شکستن بتهای او را سلطان سکندر بت شکن گفتندے وقتے که حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان در هندوستان نزول اقبال فرمودند فیلے برائے سلطان فرستاده بودند او [illegible] اظهار اطاعت و انقیاد [illegible] داشت مدت حکومت او بست و دو سال و سه ماه.

---

(۱) [illegible] سال و دو ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۳۸ و طبقات اکبری صفحه ۵۹۰.

(۲) [illegible] ده سال و پنج ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۳۹ و طبقات اکبری صفحه ۵۹۹.

(۳) [illegible] بست و دو سال و نه ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۴۱ و طبقات اکبری صفحه ۶۰۰.

در نیاید دست از و غا و هیجا باز ندارند بنا بران لشکر فیروزی اثر کمر همت بر بسته متوجه کشمیر شدند چون نزدیک رسیدند محاربه سخت درمیان آمد کشمیریان مغلوب شده آمده ملاقات کردند خلبه و سکه بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر کرده باصل زعفران و ابریشم و جانوران شکاری که خلاصه محصول آن ولایت است در سرکار والا مقرر گردید یوسف خان بوساطت نبایرخ میرزا و راجه بهگونت داس بقدسی استان رسیده سعادت ملازمت دریافته مورد عنایات والا گردید •

بر منتظران اخبار سلاطین مستور نماند که از بعضے تواریخ احوال کشمیر چنان بمطالع درآمد که آن ولایت در تصرف راجها بود که باستقلال حکومت میکردند در ۷۱۵ھ ساهو نامی که خود را شاه دین طاهر از آل گرشاسپ بن نیک روز میگفت نوکر راجه سهدیو[۱] که از نسل ارجن پاندو بود گردید مدت مدید خدمات لایقه بجا آورده اعتبار یافت چون سهدیو درگذشت پسر او راجه دیومن[۲] بحکومت متمکن گشت شاه میر بن ساهو مذکور را وکیل السلطنت و صاحب مدار گردانید دو پسر او را که یکے جمشید و دیگر علی شیر نام داشت پیش آورده در کارهاے دخیل ساخت و شاه میر را دو پسر دیگر بود یکے را سراشانک و دیگرے را هندال نام بود درین هنگامه صاحب داعیه بودند چون شاه میر و پسرانش اعتبار یافتند غلبه پیدا کرده سپاه و رعیت را بجانب خود کشیدند و بتقریبے از راجه رنجیدند و راجه انهارا از دربخانه خود منع کرد شاه میر و پسران او از روے تسلط و استیلاے تمام پرگنات کشمیر را متصرف شده اکثر نوکران راجه را با خود متفق کرده روز بروز قوت و مکنت بهم رسانیدند و راجه زبون و مغلوب گشته در ۷۴۲ھ بمرگ طبعی درگذشت و زوجه او کوتا دیوی[۳] نام قایم مقام گشت خواست که باستقلال حکومت نماید بشاه میر پیغام کرد که چند پسر ما را بحکومت بردارد و شاه میر قبول نکرده رانی بر سر او لشکر کشیده جنگ کرد چون ارادت الهی بران رفته بود که ازان ولایت حکومت هنود منقطع گردد و دین اسلام رواج یابد قضارا رانی کوتا دیوی در جنگ مغلوب شده بدست کسان شاه میر گرفتار گردید و بالضرور اسلام قبول نموده در عقد نکاح شاه میر در آمد و شاه میر مظفر و منصور شده در آن ولایت

(۱) راجه سهدیو تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۳۶ - راجه سهدیو طبقات اکبری صفحه ۵۹۶ •
(۲) پسر چهیت هم تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۳۶ و طبقات اکبری صفحه ۵۹۶ راجه رنجن نوشته •
(۳) کوتا دوی یا کوتا دیو (؟) ام تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۳۶ کوته دیو نوشته •

بخدمت سلطان که قطع نظر از زندگی بود حاضر گشت چون روح سلطان مفارقت کرد جوگی بعلم علم بدن که میدانست روح خود را برآورده داخل قالب سلطان نمود و برخاست نزدیکان سلطان را تندرست و صحیح المزاج و جوگی را مرده و بیجان دیدند و مریدش قالب اورا دران مکان که او بود برده نگاه داشت و قالب سلطان که روح جوگی درو داخل شده بود سلطنت میکرد و از جهت رعایت دین هندوان کرده دین ایشان را رواج میداد از انجا که زندگی جاوید نصیب هیچ آفریده نیست بالاخره بمرگ طبعی درگذشت مدت حکومت چهل و هشتم سال ◆

سلطان حیدر عرف حاجی خان بن سلطان زین العابدین چهار سال[۱۲] و دو ماه ◆

سلطان حسین بن سلطان حیدر دو سال و چند روز ◆

سلطان محمد شاه بن سلطان حسین هفت ساله بعد پدر بر مسند حکومت رونق افزای گشت و دران روز جمیع اسباب طلا و نقره و اسلحه و البسه و غیر ذلک پیش او گذاشتند هیچ کدام ازان اشیا التفات نکرد و ازان جمله کمان را بدست گرفت حاضران ازین معنی استدلال بر جنگی و مردانگی او نمودند بعد چندگاه بعضی امرا باتفاق پسر راجه جمون که از خوف تاتارخان حاکم پنجاب گماشته سلطان بهلول لودی جمون را گذاشته در کشمیر رفته بود وزیر سلطان را کشتند سلطان از تاتارخان کومک طلبید [illegible] تاتارخان را تادیب نمود چون دو سال و هفت ماه از حکومت سلطان گذشت سلطان فتح شاه بن آدم خان بن سلطان زین العابدین از تاتارخان کومک آورده با سلطان محمد شاه جنگ کرده نصرت یافت و کشمیر را در تصرف خود آورد و سکه و خطبه بنام خود کرد و سلطان محمد شاه هزیمت خورده در هندوستان آمد بعد [illegible] سال سلطان محمد شاه باز در کشمیر رسیده بر سلطان فتح شاه فتح یافته مجدداً بر مسند حکومت نشست و فتح شاه بجانب هندوستان [illegible] آمد [illegible] سال در کشمیر رسیده بر سلطان محمد شاه ظفر یافته [illegible] سال [illegible] حکومت کرد و سلطان محمد شاه باز لشکر فراهم آورده کشمیر را در تصرف خود آورد [illegible] سلطان فتح شاه [illegible] لاهور [illegible] طرف [illegible] سپرد [illegible] ۹۱۱ [illegible] سلطان

---

(۱۲) چهار سال و دو ماه تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] طبقات اکبری صفحه [illegible] ◆

(۱۳) یکسال و دو ماه تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] طبقات اکبری صفحه [illegible] ◆

سلطان علی شاہ عرف میران خان بن سلطان سکندر بت شکن بعد پدر بر مسند حکومت
نشست و شاہی خان برادر حقیقی خود را مدار علیہ نمودہ بوزارت خویش مقرر گردانید
بعد چندے شاہی خان را ولی عہد کردہ در کشمیر گذاشت و خود بر سر راجہ جمون کہ خسر او بود
لشکر کشید بعد روانہ شدن با غوائے بعضے مردم از ولی عہد کردن برادر خود پشیمان شدہ
مراجعت کرد و باعانت راجہ راجوری در کشمیر رسیدہ متصرف گشت و شاہی خان با دو سہ
از کشمیر برآمدہ بسیالکوٹ رسید دران ایام جسرتھہ کہوکہر از قید حضرت صاحب قران
گریختہ در پنجاب رسیدہ بود و نوبتے سلطان علی شاہ کہ بعد فتح تتہہ مراجعت کردہ کشمیر
میرفت جسرتھہ سر راہ گرفتہ بعد محاربہ اورا دستگیر کردہ مال و امتعہ و اسباب و اشیا
بدست آوردہ شاہی خان بعد رسیدن بسیالکوٹ با جسرتھہ ملحق شدہ باتفاق او بر سر
سلطان علی شاہ رفت و سلطان علی شاہ با لشکر انبوہ برآمدہ جنگ عظیم کرد و از طرفین خلایق
بسیار کشتہ شد گویند کہ چند قالب بے سرداران جنگ گاہ برخاستہ بحرکت درآمد
قول اہل ہنداست کہ چون دہ ہزار کس کشتہ شوند یک قالب بے سر بحرکت درآید
بالآخر سلطان علی شاہ شکست خوردہ گریختہ رفت ایام حکومت او شش سال و
چند ماہ ۔

سلطان زین العابدین عرف شاہی خان مظفر و منصور گشتہ مسند آرائے
حکومت گردید محمد خان برادر خود را بوزارت مقرر کرد چون عدالت و رزو انصاف دوست
بود سپاہ و رعیت از و خوشنود شدند و برہمنانے کہ در زمان حکومت سلطان
سکندر و پدر او جلا وطن شدہ بودند در عہد او باز بوطن آمدہ آباد شدند و در معابد و
مقامات خویش قرار گرفتند سلطان بہ برہمنان تاکید کرد کہ انچہ در کتب دین ایشان مسطور است
عمل آورند و خلاف آن اصلا نکنند و رسوم برہمنان از قشقہ کشیدن و زنان سوختن
و جز آن پرستیدن بتجدید رواج یافت و جمعی برہمنان کہ در زمان سکندر بزور و اکراہ
مسلمان کردہ بودند از اسلام برگشتہ باز رسوم ہنود در پیش گرفتند و بتان طلا و نقرہ و
مس کہ سلطان سکندر شکستہ سکہ زدہ بود آن سکہ کساد پذیرفت باعث این ہمہ رعایات
احوال ہنود آن بود کہ سلطان جماعہ جوگیان را احترام بسیاری کرد و در اکتساب علوم انجاغہ
میکوشید گویند کہ نوبتے سلطان مریض گردید و مشرف بہلاکت گشت درانحال جوگی آمدہ

تاراج کرده معاودت نمود در سنه ۹۳۹ سلطان ابوسعید والی کاشغر سکندر خان خلف خود را
با حیدر میرزا کاشغری دوازده هزار سوار همراه کرده بکشمیر فرستاد چون بسنه کشمیر و مواضع
آن را غارت کردند و تاراج نمودند و عمارات قدیم بر انداختند و هرج و مرج تمام دران
ولایت روے داد و اکثر مردم کشته شدند و انجانان جنگ کرده مکرر جنگ چند قالب
بے سر حرکت نمودند عاقبت الامر سکندر خان بمصالحه بکشغر رفت و بعد چندگاه
سلطان نازک شاه ودیعت حیات سپرد ایام حکومت پانزده سال ٭

سلطان شمس الدین بن نازک شاه

سلطان نازک شاه بن سلطان شمس الدین بن نازک شاه مدت شش سال[1] ٭

میرزا حیدر خالوزاده حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه از کاشغر همراه ملازمت
حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه در اگره رسیده بود هنگامے که حضرت بادشاه از
شیرشاه شکست یافته بلاهور رسیدند حیدر میرزا بتحریک ابدال ماگری و حاجی چک
و رنگی چک و دیگر امرائے کشمیر از حضرت بادشاه رخصت گرفته در سنه ۹۴۸ در کشمیر رفته
بتسخیر در آورده اول باصلاح کشمیریان سکه و خطبه بنام سلطان نازک شاه ممالک داشت
بعد از انکه حضرت بادشاه از عراق معاودت فرموده فتح قندهار و کابل نمودند حیدر میرزا
از روے عقیدتے که بجناب آنحضرت داشت در کشمیر سکه و خطبه بنام آنحضرت
بادشاه مقرر کرد نوبتے شیرشاه فوجے بسر کشمیر فرستاده بود بعد جنگ از لشکر حیدر میرزا
شکست یافته برگشت چون حیدر میرزا دران ولایت استیلا یافته حکومت باستقلال
میکرد کشمیریان را مغلوب داشته بخاطر نمی آورد بعضے از اهل کشمیر که فریب و تزویر
جبلی ایشان است از روے مکر و خداع در لباس دوستی اظهار دشمنی کرده لشکر میرزا را
بطرف تبت و پکهلی و راجور متفرق گردانیدند و باغرض اتفاق نموده بسر میرزا
بیرون آوردند دران نبرد بخوردن تیرے میرزا بسعادت قالب تهی کرد مدت حکومت
ده سال ٭

---

(۱) پنج شش ماه . تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۶۸ و طبقات اکبری صفحه ۴۹۰

بہلول لودی رحلت نمود سلطان سکندر خلف او اورنگ آرای خلافت ہندوستان گردید
نوکران سلطان فتح شاه سکندر خان پسر فتح خان را در کشمیر آورده مدتی سلطنت نمودند آخر الامر
او شکست خورده بدر رفت بعد ازان در سنه ۹۳۳ از حضرت ظہیر الدین محمد بابر بادشاه کومک گرفته
باز در کشمیر رسید و باندک جنگ اسیر گردید سلطان محمد شاه او را میل در چشم کشیده در قید
نگاه داشت ایام حکومت محمد شاه مرتبه اول ده سال و هفت ماه و مرتبه دویم دوازده سال
چند ماه مرتبه سیوم یازده سال و یازده ماه و بست روز مرتبه چهارم یکسی و چهار سال و هفت ماه
باشند و مدت حکومت سلطان فتح شاه مرتبه اول نه سال و مرتبه دویم سه سال و یک ماه
که دوازده سال و یک ماه تواند بود و مدت سلطنت هر دو چهل و شش سال و هشت ماه.

سلطان ابراهیم بن سلطان محمد شاه بعد پدر بر مسند حکومت جا گرفت پس از
چند ماه ابدال ماکری[1] که از امرای بزرگ آن ولایت بود از سلطان رنجیده ملازمت
حضرت ظہیر الدین محمد بابر بادشاه در هندوستان آمده ظاهر ساخت که ولایت کشمیر با اهل
ترین وجهی تسخیر میتوان نمود کومک مرحمت شود چون ابدال ماکری جوان خوش قدم
خوش صورت و خوش سخن و خوش وضع بود حضرت بادشاه صورت و سیرت او ملاحظه
فرمودند که در جنگل هم چنین آدم پیدا می شود آخر الامر با او کومک مرحمت فرمودند او نزدیک
بکشمیر رسیده بسلطان پیغام کرد که شوکت و صلابت بادشاه بحدیست که سلطان ابراهیم
لودی والی هندوستان را با صد هزار کس بخاک برابر ساخت تو چه خواهی بود بهتر است
که اطاعت جناب ایشان قبول کنی ابراهیم قبول نکرده جنگ در میان آمد سلطان در معرکه
کشته شد ابدال ماکری بعد از فتح و ظفر نازک شاه را در بعد از بر مسند حکومت متمکن گردانید مدت
حکومت هشت سال و پنج روز[2].

سلطان نازک شاه بن سلطان محمد شاه بعد کشته شدن برادر خود باتفاق
ابدال ماکری حکومت یافت چون حضرت ظہیر الدین محمد بابر بادشاه ازین جہان فانی بعالم
جاودانی رحلت کردند حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه اورنگ آرای خلافت
شدند کامران میرزا برادر اصغر حضرت بادشاه ازینجانب لشکر بر کشمیر کشید و چنانچه
اکثر کشمیریان علف تیغ بیدریغ شدند و عساکر فیروزی اثر اکثر مال و اسباب کشمیریان را

(۱) ابدال باکری. (۲) هشت سال در نسخه هوت فرشته جلد دوم صفحه ۳۵۲ و طبقات اکبری صفحه ۶۱۳.

نشست یوسف شاه ازو گریخته از راه جمون پیش میرزا یوسف خان حاکم پنجاب آمده باتفاق
میرزا و راجه مانسنگه در فتحپور رسیده بملازمت اشرف مشرف گردید و در سنه [illegible] میرزا
یوسف خان و راجه مان سنگه بکومک او مقرر شدند و او با امرائے پادشاهی در کشمیر
رسیده باندک جنگ فتح نموده حکومت باستقلال یافت و امرائے
پادشاهی را رخصت ساخت در سنه ۹۸۹ خاقان زمان در وقت مراجعت
از کابل از مقام جلال آباد ایلچی تعیین کرده فرمان والاشان بنام یوسف خان صادر نمودند
او باستقبال فرمان گیتی مطلع سعادت اندوز گشته حیدر خان عرف یعقوب پسر خود را
با تحف و هدایا بدرگاه آسمان جاه فرستاد پسر او یک سال در حضور مانده بی رخصت
گریخته در کشمیر رسید چون این معنی بعرض مقدس رسید میرزا شاهرخ و شاه قلی خان محرم
و راجه بهگونت داس به تسخیر کشمیر تعیین شدند چنانچه تحریر در یافته یوسف خان ملازمت نموده
همراه امرائے پادشاهی در حضور پرنور رسیده در سنه ۹۹۳ ولایت کشمیر داخل ممالک
محروسه گردید مدت حکومت یوسف خان هشت سال.

القصه بعد رسیدن یوسف خان بدرگاه مقدس یعقوب پسرش در کشمیر بود و چنانکه
باید مراسم انقیاد بجا نمی آورد باستیصال او قاسم خان با امرائے دیگر تعیین گردید او
بکپرتل شتافت دران راه تالابی ساخته حکمائے پیشین است که هرگاه دران [illegible]
آواز نقاره یا کرنا شود برف و باران عظیم گردد و هنگام نزول لشکر فیروزی مآثر چون آنجا آواز
نقاره شد برف و باران و تگرگ بسیار گردید و آسیب سرما بلشکریان رسید جانداران
بسیار تلف شد از وقوع این معنی کشمیریان که آماده پیکار بودند غالب آمدند و تفرقه در لشکر
پادشاهی افتاد دران حال قاسم خان خود را راست کرده عزیمت پیش نمود یعقوب
از دلیری و دلاوری قاسم خان هراسان بوده در خود تاب جنگ ندیده بطرف کشتوار
رفت و شمس چک که در قید او بود خلاص نمود کشمیریان بعد رفتن یعقوب شمس مذکور
را بحکومت برداشته آماده کارزار شدند و بر سر کتل جنگ در پیوست باقبال
پادشاهی قاسم خان فیروزمند گشته در شهر سری نگر که دارالایالت کشمیر است در آمده
بتازگی سکه و خطبه بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر گردانید بعد چندگاه کشمیریان
یعقوب را از کشتوار آورده باراده مصمم بر سر قاسم خان در شهر سری نگر شبخون

سلطان نازک شاہ مرتبہ دویم مسند آرائے حکومت گشت در اندک ایام بیگم اجل پیمانہ زندگی لبریز کرد مدت حکومت دو ماہ ٭

ابراہیم شاہ بن محمد شاہ برادر نازک شاہ کلان پنجاہ ٭

اسمعیل شاہ برادر ابراہیم شاہ در سنہ ۹۵۹ بسلطنت رسید اگرچہ حکومت بنام او بود لیکن تسلط یافت ایام حکومت دو سال ٭

حبیب شاہ بن اسمعیل شاہ بعد پدر بر مسند حکومت نشست غازی خان چک از ہوسے تسلطی کہ داشت اورا در گوشہ نشاند و خود لوائے حکومت برافراشت ایام حکومت او دو سال و چند ماہ ٭

سلطان غازی شاہ عرف غازی خان چک در سنہ ۹۶۴ سکہ خطبہ بنام خود کرد مدت حکومت او چہار سال و چند ماہ ٭

حسین خان برادر سلطان غازی شاہ چون غازی شاہ از جذام روئے داد برادرش غالب آمدہ پیراہن اعتبار دریدہ مسند نشین حکومت گشت و غازی شاہ ازین دار فانی انتقال کرد دولت قالب تہی کرد حسین خان دختر خود را باتحف ہدایا لائقہ در خدمت حضرت خاقان زمان فرستاد و افضل الفضلا و اکمل العلما مولانا کمال کہ در آن زمان از فضیلت در ویشی مشہور فی الاکناف بود در ایام حکومت حسین خان از کشمیر براہ در لباس الکرٹ رسیدہ بدرس مقید گشت و در ہندوستان بفضایل کمالات خدا شناسی و اثر و پرستی مشہور گردید ایام حکومت حسین خان دہ سال و چند ماہ ٭

علی شاہ برادر حسین خان پس از برادر خود مرزبان آن ولایت گشتہ بعد چندگاہ سکہ و خطبہ بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر کردہ از عقیدت و انقیاد کہ بجناب والا داشت دختر خود را در خدمت شاہزادہ سلیم با تحف ہدایا فرستادہ ارادت و بندگی خود نمود بعد چندگاہ در عرصہ چوگان از اسپ افتادہ گوے زندگی بجانب آخرت برد مدت حکومت نہ سال۔

یوسف شاہ بن علی شاہ جانشین پدر مسند آرائے حکومت گردید بعد چند روز سید مبارک خان کہ از امرائے بزرگ آن ولایت بود غالب آمدہ بر مسند حکومت

باشند بران کوه پنج پیادگی اختیار می کنند از تردد را پیوند اعضا سست می گردد و
جوان پر قوت پیر و ضعیف می شود و هنگام عبور لشکر پرتاب غیر از فیلان کوه مثال
و اسپان با در رفتار و اشتران بار بردار نتوانند گذشت شتر اگر همه ناقه صالح است
دران سنگ لاخ نتواند قدم نهاد و گاو اگر ثور فلک است نتواند گذشت تعجب بحکم
جهان مطاع چندین هزار خارا تراش آهنین بازو و نجار قوی دست در قلع احجار و قطع اشجار
بدحول نموده ان مسالک را آراستند و از لاهور تا کشمیر نود و هفت کروه به تجربت آمده
و آن حضرت بعد قطع مراحل و طی منازل در خطه دلگشای کشمیر نزول اقبال فرمودند از
تماشای سیرگاهان فرحت افزا و سیر امکنه مسرت پیرا بعجایبات محظوظ شدند اگر شمه
در توصیف کشمیر پرداخته شود دفترها باید بی شایبه تکلف باغیست بهارین و قلعه ایست
آهنین بالقشاهان را گلشنی است عشرت افزا و درویشان را خلوت کده ایست دلکشا از
چشمه سارهای خوش و آبشارهای دلکش و آب های روان و جوی های دمان مسرت
پیرا گلهای گلزار کیان و گوناگون میوه های رنگین و بوقلمون رنگ خوابگاه شیرین نوعی بیش بیخ
در وان در ایام بهار تمام کوه و دشت از گونه گلهای رنگین و اقسام شقایق و ریاحین جلوه
باغ بهشت میدهد و در و دیوار و صحن و بام خانها رونق روضه رضوان مینماید عرصه دلگشای
تر از خیال آرزو و کوههای نگارین خوشتر از وهم مانی بنظر در می آید چنانکه دران مرز و بوم
پرورش یافته که از اعجاز خویش مرده را زنده گردانید [illegible] خضر در آب حیوان
پروردگی پذیرفته که عمر ابد نصیب اوست **نظم**

چه کشمیر انتخاب هفت کشور — قسم خورده بخاکش آب کوثر
چه کشمیر آب و رنگ باغ و بستان — اسیر هر نهالش صد گلستان
نظر چندانکه بر دشتش گماری — بجز آب زمرد نیست جاری
نشاید رفت بی کشتی بگلگشت — ز شبنم کار دریا میکند دشت
دران گلشن ز جوش خنده گل — نمی آید بگوش آواز بلبل
شنو اوصاف صرف اینجا هوا را — وطن کشمیر دان نشو و نما را
لب شهرش خانهای رنگین زلاله — چراغ از می خانه چشم پیاله
ز شعله گل بهر دیوار [illegible] — ز سنبل روی دیوار خط قرنفل

آوردند بهادران لشکر منصور پای همت افشرده جنگ مردانه نمودند غنیم تاب نیاورده
بیغولهٔ مقصود راه فرار پیش گرفت مرتبهٔ ثانی باز یعقوب خان باتفاق کشمیریان از شعاب
جبال برآمده مصدر شورش شده ناگهان شبخون آورده بهمان وتیره بازگشت چون یعقوب
خایب و خاسر گردید کارے نتوانست از پیش برد اکثرے امرائے کشمیر آمده قاسم خان
را دیدند و خان ایشان را استمالت نموده بدرگاه گیتی پناه فرستاد اینها بعد دریافت سعادت
ملازمت والا مشمول عنایات شدند و یعقوب باز باتفاق شمس چک از کوه برآمده بدفعات
با قاسم خان جنگ کرد آخر الامر قاسم خان از محاربات متواتر عاجز آمده استمداد و اعانت
از حضور والا نمود و لهذا نهضت میرزا یوسف خان بایالت کشمیر تعیین گشت و حکم شد که هرگاه
میرزا یوسف خان از نظم و نسق آن ولایت خاطر جمع نماید و بنیاد فتنه و فساد برکنده
گردد قاسم خان برخصت میرزا بعتبهٔ آستان شتابد میرزا یوسف خان بجناح استعجال
در کشمیر رسیده از روی شجاعت ذاتی و دانش فطری ضبط و ربط بواقعی نمود و شمس چک
ندامت کشیده میرزا را ملازمت نمود و میرزا او را استمالت نموده بدرگاه والا فرستاد
و رفع شورش از آن ولایت گردید و قاسم خان برخصت میرزا یوسف خان باستان قدسی
رسیده بمنصب [illegible] کابل سرفرازی یافت آخر الامر از دست محمد زمان میرزا ولد شاهرخ میرزا
در کابل بقتل رسید چنانچه سابقاً گذارش پذیر خامهٔ سوانح نگار شده در سال سی چهارم
جلوس والا حضرت خاقان فرمان بسیر کشمیر متوجه شدند صعوبت راه و دشواری طرق کشمیر
از ارتفاع جبال و ژرفای مغاک و بسیاری کریوه هائے دشوارگذار و کثرت اشجار
و انبوهی جنگل و دشتی سنگلاخ و تنگی راه بحدیست که افکار آسمان سیر و اوهام فلک پیما
عبور از مسالک و عقبات صعب میدانند در اثنائے راه رتن پنجال و پیر پنجال کوهی است
که از نهایت ارتفاع سر بفلک کشیده و از نهایت بلندی قلهٔ آن باوج آسمان رسیده
از فرازش ۴ شاخ عالم بالا میتوان دید دغدغهٔ تسبیح ملایک توان شنید ساکنانش
با سکنهٔ فلک همسایگی دارند [illegible] از خوشهٔ پروین دانه می آرند آفتاب تیغ خود را بر سنگش
میساید و گردون از [illegible] پیاله [illegible] اسایدگل اشجارش بر آسمان کواکب وار نمودار و خط
جادهٔ [illegible] چون [illegible] گردان که دعوے طی الارض دارند پائے توکل
به بیم و امید قطع آن راه مینمایند [illegible] نوردان هر چند اهل دولت و صاحب سامان بوده

کرتہ پشمین است کہ عبارت از پتو باشد ناشستہ از خانہ بافندہ می آرند و آن را دوختہ
می پوشند تا پارہ شدن تاب نیرود و از بدن وا نمیکنند تا پاکی اینہا بحدیست بایکہ خانہ
بہ آب دارند قطرہ آب بر تن ایشان نیرسد مثل مشہور است کہ کشمیری را پرسیدہ بود
کہ آبدست چرا نیکنی جواب داد کہ غریب ہستم حیرانم کہ دوزخیان دران سرزمین بہشت
نشان چگونہ پیدائش پذیرفتہ بدطینتی و نفاق سرشتی اینہا نوعے کہ عوض حیا غیرانچہ می
از ایشان بمنصہ ظہور نرسد بیت

نفاق فطری شان ہمچو نیش با کژدم　　نزاع لازمہ شان ہمچو زہر لا ثعبان

القصہ خاقان زمان از سیر کشمیر بغایت خوشوقت شدند و عید رمضان المبارک ہمانجا نمودند
و در روز عید باستشفاع میرزا یوسف خان تقصیرات یعقوب پسر یوسف خان حاکم انجا
بخشیدہ پائے اراز مبارک مرحمت نمودند او سعادت خود دانستہ پائے ارا زماعہ
بر سر بستہ بملازمت رسیدہ مورد عنایات گشت و انحضرت ازان سرزمین خط
دا فرگرفتہ معاودت فرمودہ براہ پکہلی و دمتور کہ از تصادم جبال و ترا کم کوہ و تلال
و تراکم اشجار افکار اسمان سیر و اوہام فلک پیماے عبور ازان طرق ہائلہ دشوار می باشد
با حشم و خدم و فیلان قطع منازل نمودہ در حسن ابدال نزول اقبال فرمودند دران ایام میر
فتح اللہ شیرازی و پس ان حکیم ابو الفتح گیلانی کہ مقرب انحضرت بودند رخت بہشت بستند
و در حسن ابدال مدفون شدند درانجا چندگاہ رایات عالی اقامت ورزیدہ طرح باغ
دلکشائے انداختہ ازانجا نہضت فرمودہ بخطہ فرح بخش کابل نزول اقبال فرمودند
قاسم خان صوبہ دار انجا کہ دران وقت حیات بود بموجب حکم والا در گذرگاہ متصل شہر
کہ حضرت ظہیر الدین محمد بابر بادشاہ و ہندال میرزا و محمد حکیم میرزا اسودہ اند باغ و عمارات
احداث نمود چون پریشانی حال رعایاے کابل بعرض مقدس رسید حکم شد کہ تا ہشت
سال ہشتم حصہ از خراج مقرری برعایا معاف کردہ تتمہ بازیافت نیکردہ باشند و
بعد سیر و شکار کابل انحضرت معاودت بہندوستان فرمودند قضا را در منزل دکہ[1]
انحضرت از اسپ افتادند و رخسارہ مبارک خراشیدہ شد شش روز صاحب
فراش بودند پس از حصول صحت ازانجا روانہ شدند بعد رسیدن در رہتاس بر فیل
جمل نامے کہ در جوش مستی بود سوار میشدند پیش ازانکہ پائے مبارک در قلادہ

[1] اول جای ۰

برای تشخیص جمع محصول محال کشمیر از حضور فرستاده بودند چون کشمیریان دانستند که تغلب ظاهری شود وجمع افزون می گردد بنابر رفع این امر شورش برپا کرده یادگار نام میرزا یوسف خان حاکم انجا هنگام عزیمت حضور والا نایب خود در کشمیر گذاشته بود از راه برده مرتکب فساد شدند وگفتند که بسبب دشواری مسالک صعوبت جا کشمیر بجای است که پای اولیای دولت ابد پیوند پادشاهی نخواهد رسید از همچنین حرف حکایت آن بیناختر مغرور شده سکه وخطبه بنام خود نمود چون موکب اقبال بر لب دریای چناب رسید خبر این شورش معروض مقدس گشت وبر زبان مقدس گذشت بیت

ولد الزنا ست حاسد منم آنکه طالع من   ولد الزنا کش آمد چو ستاره یمانی

چون یادگار از شکم تغره نام ولی بود که بیرون زنانه وهرشب بجای بیسری برده فرزند کرد ان ولی بچه بجرد دامان بسمل کشته خواهد شد درین ایام میرزا یوسف خان در حضور بود بنابران مزید احتیاط او را حواله شیخ ابوالفضل نمودند که در قید نگاهدارد چون بیتقصیری او بعرض مقدس رسید بعد چندروز نجات دادند شیخ ابوالفضل همان روز از دیوان لسان الغیب تفاول جست این بیت سرغزل برامد بیت

ان خوش خبر کجاست که زین فتح مژده داد   تا جان فشانمش چو زر وسیم در قدم

از عرایب انکه چون یادگار سکه وخطبه بنام خود کرد او تب لرزه درگرفت ومهرکن را که خاتم او میکند ریزه فولاد در حدقه چشم افتاد بالجمله چون یادگار علم بغی برافراخت بلشکر اراسته برکوه پیرپنجال به بندهای پادشاهی که در انجا بودند آماده پیکار گشت وبانهزام جنگ فرار نموده بهیرپور رسید کسان میرزا یوسف خان که بسبب ضرورت رفیق او شده بودند نیم شب قابو یافته بر وی تاختند او از خیمه بدر رفت آخر الامر بدسرشت بدست کسان میرزا یوسف خان اسیر گردید سر او را از تن جدا کرده در منزل هیرپور مقام وخیم العاقبت بحضور اقدس رسید چنانچه برزبان الهام ترجمان رفته بود بمجرد برامدن ستاره یمانی آن ناعاقبت اندیش کشته شد وکشمیریانی که با او رفیق بودند نیز بمکافات کردار رسیدند وبیخ وبنیاد شورش آن دیار برکنده شد بالجمله آن حضرت بعد قطع مراحل بخطه دلپذیر کشمیر نزول اقبال فرمودند از سیر منازل دلگشائی که سیرگاههای مقرری آن دیار است وگلگشت زعفران زار که خلاصه آن سرزمین بهشت آئین واقع شده وتماشای چراغان

[illegible] صورت حال به پیشگاه آسمان جاه معروض داشته بموجب حکم قضا شیم کشتیهای غلات از لاهور و ملتان بلشکر
[illegible] رسانیدند و رسائی راجه مانسنگه بیگلانیری و دیگر امرای بکومک تعین شدند خانخانان از رسیدن غلات و امرای
کومکی قوی دل گشته فوجی بر سر تهته و فوج دیگر باطراف تعین کرده خود در قصبه جام معسکر ساخت و بعد از
جنگ میان می آمد داود پسر راجه تودرمل که در تهور و جلادت سرآمد اهل شجاعت و جلادت
[illegible] دستمردانه و دلیرانه جنگ نمایان کرده بزخم نیزه که بر پیشانی او رسید جان نثار گردیده
نیکنامی جاوید اندوخت بعد محاربات سخت جانی بیگ شکست خورده گریخت و خانخانان
قلعه اساس نهاده میرزا را منهدم گردانید و دوران نواحی وبای عظیم روی داد و لشکر اهل
مطالب آمده بر خانها ترک تازی نمود بعضی درویشان صاحب حال در خواب دیدند که
سکه و خطبه بنام نامی حضرت خدیو جهان درین دیار می شود و افزود بالجمله سبب سرتابی مردم
این ملک است چون این معنی شیوع یافت همه کس باندازه حال نذری بموجب که فتح و
فیروزی بجانب لشکر بادشاهی گردد و سکه و خطبه بنام حضرت بادشاه شود ملتزم شدند چون
بر مقامات کشتیهای غله در لشکر رسید و درمیان تنگدستی و عسرت لشکریان را تمامی
پدید آمد که همت تسخیر آن ولایت بربستند و بر مقامات محاربات روی داد میرزا جانی بیگ
عاجز شده و طالب استمداد [illegible] در خود ندیده صلح در میان آورده ولایت سهوان داخل
ممالک محروسه نموده صبیه خود را بمیرزا ایرج خلف خانخانان داده آمده ملاقات
نموده بندگی درگاه قدسی قبول کرده مقرر ساخت که بعد برسات روانه درگاه سلاطین پناه
گردد چنانچه در اواسط سال سی و هفتم مطابق سنه هزار و یک هجری خانخانان میرزا جانی بیگ
را همراه خود گرفته بملازمت اقدس آورده میرزا بوفور مراحم والا سرافراز گشته بمنصب
سه هزاری و جاگیر تهته مقرر گردید و لاهری بندر که از طرف تهته واقع است بخالصه
شریفه مقرر گشت درین مهم خانخانان چندین مشاق و انواع محن را تاب آورده در اقلاع
معاندان کوشید و هم آثار شجاعت که بهترین سجایای ذاتیه است از لمعان سیوف
ظاهر ساخته نبرد آزمائی نموده مظفر و منصور گردید و هم مراسم دانائی و مردمی بر خورد و بزرگ
بجای آورده رسانید و مراتب دانش وری خاطر نشان کافه جهانیان ساخت و هم فنون تدابیر
ملکیه بمنصه ظهور آورده چنانچه ولایت بدست آورد و ذکر خوب بهم رسانید و از خاقان
زمان و نیز از زمانیان مورد هزاران آفرین و تحسین گردید پوشیده نماند که در تاریخ سلطان

گروہ دیگر کلان تران بلوچستان لوازم انقیاد و اطاعت بجا آوردند و دین ہم ہمراہ شدہ بمنزلے لائق رساندہ واز رہ عنایت در منزل اول بدیرہ خانخانان تشریف بردہ او جہت سعادت پذیر گردانید و موجب سرفرازی او بین الاقران گردید خانخانان بعد قلع ... در سوار ملتان و بکر کہ جاگیر او بود رسیدہ چند گاہ بلائے سامان سپاہ و تہیہ ... و ہمین ... رستم میرزا از مظفر حسین میرزا برادر خود در قندہار شکست خوردہ ... برامدہ و سے ارادت بجناب مقدس آورد و فرامین مطاعہ بامرائے کہ در راہ بودند ... پیوست کہ خدمتگاری و مہانداری نمایند امرائے بموجب توقیع والا عمل آوردند چون حضرت خدیو گیہان در لاہور تشریف داشتند بعد ازانکہ میرزا یک منزل لاہور رسید خوانین بلند مکان والاشان حسب امر خدیو زمان باستقبال رفتہ میرزا را در حضور آوردند آن حضرت باعزاز و اکرام تمام دریافتند و میرزا با چہار پسر بملازمت رسیدہ مورد ... گردید و منصب پنجہزاری سرفرازی یافتہ ولایت ملتان و بلوچستان کہ زیادہ از محصول ... بود بجاگیر مرحمت شد بعد ابوسعید میرزا بہادر رستم میرزا و پس ازان بہرام میرزا ... میرزا ... پس ان مظفر حسین میرزا بدرگاہ فلک اشتباہ رسیدند ہر یک مورد الطاف عنایات گردیدہ ہمان تاریخ قندہار داخل ممالک محروسہ شد وخاند وران عرف شاہ بیگ ... کہ ایالت صوبہ کابل داشت بصوبہ داری قندہار سرافرازی یافت +

دربیان تسخیر ممالک تہتہ و آمدن جانی بیگ

ہنگامے کہ خانخانان بتسخیر قندہار دستوری یافت پس از رسیدنش در نواحی ملتان فرمان والاشان صادر گشت کہ نخستین انتزاع ولایت تہتہ پیش نہاد ہمت سازد و بعد ان تسخیر قندہار پردازد خانخانان بموجب حکم گیتی مطاع متوجہ تہتہ گردید اول بہیم مرزبان ولایت جیسلیر و دلپ پسر رائے رایسنگہ بیکانیرے ملحق شدہ کمر خدمت بر میان ... بستند اول قلعہ سیہوان را مفتوح نمودہ روانہ پیشتر شدند میرزا جانی بیگ والی تہتہ بجمعیت بسیار آمدہ در نصیر پور کہ یک جانب دریائے سندہ و جانب دیگر رود ... داشت قلعہ گلین اساس نہادہ و خندق زدہ متحصن گردید و خانخانان درانجا رسیدہ بمحاصرہ ان پرداخت چون محاصرہ با متداد کشید و لشکر منصور از عدم رسیدگی ...

حکومت او [۱] پانزده سال +

جام تغلق بن سکندر مدت هیرده [۲] سال حکومت کرد +

جام مبارک که از اقربای جام تغلق بود مدت حکومت او سه روز +

جام سکندر بن جام فتح خان بن سکندر مدت حکومت یک سال و شش ماه +

جام سنجر بن جام سکندر مدت حکومت هشت سال و چند ماه +

جام نظام الدین که بجام نندا مشهور است بعد از جام سنجر بر مسند حکومت نشست میرزا شاه بیگ حاکم قندهار میرزا عیسی ترخان را بر سر جام تعین کرد و بتعاقب او خود نیز رسیده قلعه بهکر را که در آن ایام بآئین استحکام بود محاصره کرده در اندک مدت تسخیر در آورد و بعد آن قلعه سهوان را نیز گرفته بقندهار معاودت کرد مدت حکومت جام نظام الدین عرف نندا شصت و دو [۳] سال +

جام فیروز بن جام نظام الدین بعد از پدر بر مسند حکومت کامروا گشت جام صلاح الدین از اقربای او که خواهرش در حباله نکاح سلطان مظفر گجراتی بود در سنه ۹۱۸ دو مرتبه از گجرات لشکر فراهم آورده جنگ کرده فتح نمود و جام فیروز بمیرزا شاه بیگ ارغون حاکم قندهار التجا برده لشکر قندهار بکومک خود طلبداشته جنگ نمود جام صلاح الدین در معرکه کشته شد و حکومت ولایت سنده بلاشرکت بجام فیروز تعلق گرفت در سنه ۹۲۷ میرزا شاه بیگ ارغون از قندهار لشکر کشیده ثهته را متصرف شد و جام فیروز در گجرات رفته در سلک امرایان سلطان بهادر شاه ولد سلطان مظفر والی گجرات انتظام یافت و دختر خود را در ازدواج سلطان بهادر شاه در آورد و در آن ولایت از عمده ارکان دولت گردید و همانجا زندگی بسر برده ودیعت حیات سپرد و از آنجا حکومت سلسله سمگان منقطع گردید مدت حکومت جام فیروز نوزده سال +

میرزا شاه بیگ پسر ذوالنون سلامت که امیر الامرا و سپه سالار سلطان حسین میرزا و اتالیق پسر او بدیع الزمان میرزا بود از قبل سلطان حسین میرزا ابن بهرام میرزا برادر شاه

---

(۱) یازده سال و چند ماه. آئین اکبری جلد اول صفحه ۵۵۹ +

(۲) بست و هشت سال. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۱۹ آئین اکبری صفحه ۵۵۹ - بست و شش سال طبقات اکبری صفحه ۶۳۶

(۳) دوازده سال. آئین اکبری صفحه ۵۵۹ +

دربیان تادیب زمینداران کوهستان پنجاب

درزمان بودن رایات عالیات بلاهور زین خان کوکہ برائے تادیب زمینداران کوهستان تعین گردید اورفته بزور شمشیر وقوت تدبیر جمیع راجهائے ورایان رامنقاد ومطیع گردانید بدهچند راجه نگرکوت ویرسرام راجه جمون وباسوراجه مو وجگدیش راجه گوالیار وسنسارچند ودیگر زمینداران رابدرگاه والا آورده مشمول عنایات شد وزمینداران مذکوره باد راک سعادت ملازمت معلے مستفید گشته بحضور والطاف بیکران گردیده رخصت انصرف باوطان یافتند و همدرین ایام رودرسنگه مرزبان کمایون معرفت مهرا دامان عامل بریلی بملازمت رسید وولایت کمایون بدستور داشته ومشمول عنایت نموده رخصت نمودند بعد چندسال چون راجه باسوزمیندار مو تابع پنجاب درمقام ضلالت وجهالت بوده سراز انقیاد واطاعت برتافت لشکر منصور برائے تادیب او تعین گشت بعدازانکه جنود فیروزی درحوالی پتهان رسید اواز خواب غفلت بیدار شده بملازمت اشرف شتافته سعادت اندوز گردید بعد چندگاه از حضور موفور السرور رخصت وطن حاصل کرده سرشورش برداشته دیهات خالصه شریفه ودیگی پتهان را تاخت کرد تاج خان بن هندال میرزا وازعقب اوحسین قلیچ خان تعین شدند اینها درنواحی پتهان رسیدند درزمانے که لشکریان قصد دخیمه زدن بودند راجه باسوفوج آراسته نمود وارگردید تاج خان جمیل بیگ پسر تاج خان بمقتضائے جرات وولاوری آماده پیکار گردید وکارزار سخت نموده کار رستمانه بجا آورده بدرجه شهادت رسیده حیات جاودانی یافت نعش آن مغفور مغفرت الهی را آورده درحوالی خطه دل کشائے کلانور بخاک سپردند وبرمزارش عمارت عالی ساختند که تا حال قایم است وطوایف انام نذر ورات می‌آرند وبحکمت ایزدی مرادات مردم که دران مکان نذر قبول میکنند بحصول می‌انجامد القصه راجه باسوجنگ نموده روبهزیمت نهاده آواره گشت همدرین ایام حسین بیگ شیخ عمری بافوج منصور بر راجه مان زمیندار جمون تعین گشت راجه نگرکوت وراجه کهن پور وجهروته وبکوت وراجه باسو بامداد راجه مان رسیدند وبدفعات جنگ روے داد آخرالامر راجه مان سبے ایمان هزیمت خورده درشعاب جبال پنهان گردید وراجه باسو

طهماسپ حکومت قندهار داشت چون میر ذوالنون در جنگ شاه بیگ اوزبک کشته شده شاه بیگ پسر او بحکومت قندهار قرار یافت بعد ازان بقوت و شجاعت ولایت سنده متصرف گشت و در سنه ۹۳۰ ودیعت حیات سپرد مدت حکومت سه سال ❖

میرزا شاه حسین بن میرزا شاه بیگ بجاے پدر بر مسند حکومت متمکن گشته ملک بهکر را بتجدید استحکام داد و ملتان را نیز از سلطان حسین بن سلطان محمود لنگاه بتسخیر در آورد و در سنه ۹۶۲ ودیعت حیات سپرد مدت حکومت سی و دو سال ❖

میرزا عیسی ترخان از امراے میرزا شاه بیگ در تهته و سلطان محمود در بهکر دم استقلال می زدند و باهم دیگر گاهے صلح و گاهے جنگ می کردند و میرزا عیسی ترخان در سنه ۹۷۵ ودیعت حیات سپرد مدت حکومت او سیزده سال ❖

میرزا محمد باقی بن میرزا عیسی ترخان بر خان بابا برادر خود که بعد پدر بر مسند حکومت کامروا گشته بود غالب آمده باستقلال گردید و بسلطان محمود حاکم بهکر برسم پدر سلوک کرده گاهے صلح و گاهے جنگ میکرد ایام حکومت او سیزده سال ❖

میرزا جانی بیگ ابن پاینده محمد بن محمد باقی قایم مقام گشت و در سنه هزار و یک هجری برفاقت خانخانان بملازمت اقدس مشرف گشته و آن ولایت داخل ممالک محروسه گردید مدت حکومت او هشت سال ❖

در بیان تسخیر ولایت بهکر

پیش ازانکه تهته مفتوح شود در سال نوزدهم جلوس والا محبت[1] علی خان و مجاهد خان به تسخیر بهکر تعین شده بودند انها رفته محاصره کردند مدت محاصره بامتداد کشید قحط عظیم و وباے بسیار در قلعه روے داد و بسیاری از قلعه نشینان تلف شدند هر که پوست درخت مرس جوشانیده میخورد از و با سلامت می ماند سلطان محمود عاجز شده عرضداشت بدرگاه والا نمود که اگر محبت علی خان از دور قلعه برخیزد قلعه را پیشکش شاهزاده والا گهر کند پیش ازانکه از حضور پرنور جواب برسد سلطان محمود باجل طبعی درگذشت و محبت علی خان و مجاهد خان در سنه ۹۸۱ بهکر را داخل ممالک محروسه نمودند ❖

---

(۱) محب ❖

سلطان غیاث الدین بن محمد شاہ یک ماہ و بست روز۔

سلطان شمس الدین بن سلطان محمد شاہ یک ماہ و بست و ہفت روز۔

سلطان فیروز شاہ بن سلطان محمد شاہ بست و پنج سال و ہفت ماہ و یازدہ روز۔

سلطان احمد شاہ بن سلطان محمد شاہ دوازدہ سال و نہ ماہ و بست و چہار روز۔

سلطان علاء الدین بن سلطان احمد شاہ بست و سہ سال[1] و نہ ماہ و بست و دو روز۔

سلطان ہمایون شاہ بن سلطان علاء الدین سہ سال و شش ماہ و پنج روز۔

سلطان نظام شاہ بن سلطان ہمایون شاہ ہفت سالگی یک سال[2] و یک ماہ و چند روز۔

سلطان محمد شاہ لشکری بن سلطان ہمایون شاہ در دہ سالگی بود بست سال[3] و چہار ماہ و یازدہ روز۔

سلطان شہاب الدین محمود شاہ بن سلطان محمد شاہ لشکری سی و ہفت سال[4] و دو ماہ و سہ روز۔

سلطان احمد شاہ بن سلطان شہاب الدین محمود شاہ دو سال و یک ماہ۔

سلطان علاء الدین بن سلطان شہاب الدین محمود شاہ یک سال[5] و یازدہ ماہ۔

سلطان ولی اللہ بن سلطان شہاب الدین محمود شاہ سہ سال و یک ماہ

---

(۱) بست و سہ سال و دو ماہ و بست روز تاریخ فرشتہ جلد اول صفحہ ۳۳۸ طبقات اکبری صفحہ ۴۰۷۔

(۲) دو سال و یک ماہ تاریخ فرشتہ جلد اول صفحہ ۳۴۷۔ دو سال طبقات اکبری صفحہ ۴۲۷۔

(۳) بست سال تاریخ فرشتہ جلد اول صفحہ ۳۶۱ بست و دو سال و چہار ماہ و پانزدہ روز طبقات اکبری ۴۰۴ و ۴۳۳

(۴) سی و چہار سال و دو ماہ و سہ روز طبقات اکبری صفحہ ۴۳۹ و ۴۳۶۔

(۵) دو سال و سہ ماہ تاریخ فرشتہ جلد اول صفحہ ۳۷۵۔

وبست وهفت روز

مجموعه ایام سلطنت سلطان محمد علاءالدین عرف حسن کانگو بهمنه واولادش هفده نفر یکصد وهشتاد وهفت سال بود ولیکن درعهد سلطان نظام شاه نبیره یازدهم حسن کانگو که در هفت سالگی سریر سلطنت جهانبانی گردید بریدنامی که از عمده امرائے بود نظر بر خورد سالے سلطان داشته خود متعهد مهمات سلطنت گردید چون برید تسلط بسیار پیدا کرد بعهد سلطان نظام شاه غالب ماند بعد فوت برید اولادش نیز استیلا در دند و چهل وهشت سال اگرچه اسم سلطنت براولاد حسن کانگو بود اما برید واولادش جهانبانی میکردند ودر نهصد وسی وپنج هجری عماد الملک کابلی اطاعت سلطان بهادرشاه والی گجرات قبول کرده در دکن سکه وخطبه بنام او کرد دران زمان سلطان ولی الله را در شهر بیدر بامیر برید محبوس داشته خود سلطنت می کرد در ۹۳۵ھ امرایان که رکن الدولت بهمنه بودند ممالک دکن را با خود ها قسمت کرده متصرف شدند وهریک روگردان شده دم استقلال بزدند وسکه وخطبه بنام خودها کردند تا حال اولاد انها دران ممالک حکومت دارد ٭

عادل خانیه

حاکم ولایت بیجاپور یوسف عادلخان بنیاد سلسله از وست واو غلام جرکس بود که خواجه محمود گرجستانی بدست سلطان شهاب الدین محمود بهمنی فروخته وسلطان ولایت شولاپور باو مفوض کرده بود واو بزور شمشیر وقوت وشجاعت بیجاپور را متصرف شده تاب گشته گرفته دم استقلال زد ایام حکومت هفت[1] سال بود ٭

اسمٰعیل عادلخان بن یوسف عادل خان بیست[2] سال ٭

ابراهیم عادل خان بن اسمٰعیل عادلخان بیست[3] ویک سال ٭

علی عادل خان بن ابراهیم عادل خان چهارده[4] سال ٭

---

(۱) بست سال و دو ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۱۲ ٭

(۲) بست وپنج سال طبقات اکبری صفحه ۲۲۲ ٭

(۳) بست وپنج سال طبقات اکبری صفحه ۲۲۲. بست وچهار سال وچند ماه تاریخ فرشته جلد دوم صفحه

(۴) بست وپنج سال طبقات اکبری صفحه ۲۲۲. بست وسه سال تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۲۰-۲۲۱ ٭

حسین نظام الملک بن برہان نظام الملک سیزدہ سال[1] ✦

مرتضے نظام الملک بن حسین نظام الملک بست سال[2] ✦

میرحسین نظام الملک بن مرتضی نظام الملک دہ سال[3] ✦

اسمٰعیل نظام الملک بن برہان برادرزادہ مرتضی نظام الملک دو سال ✦

برہان نظام الملک بن حسین بن برہان برادرزادہ مرتضے نظام الملک از اسمٰعیل نظام الملک آزردہ شدہ در حضور مقدس رسیدہ در سنہ ۹۹۹ افواج قاہرہ ہمراہ گرفتہ با اسمٰعیل نظام الملک جنگ کردہ فیروزمند گردید ثانی الحال بغرور جاہ و جلال و دولت از اطاعت بادشاہی انحراف ورزید چون او ودیعت حیات سپرد چاند بی بی خواہرش ابراہیم نظام الملک پسر خورد سال برہان نظام الملک را بحکومت برداشتہ خود کافل نظام مہام گردید افواج بادشاہی بتسخیر آن ولایت تعین گشت و مقاتلت محاربات در میان آمد آخر الامر بشمشیر ہمت علامی شیخ ابو الفضل بالکل آن ولایت مفتوح شد و داخل ممالک محروسہ گردید چنانچہ سابقا سمت تحریر یافت از ابتدا کے [illegible] سنہ ہزار و یک ہجری شصت و ہفت سال آن ولایت در تصرف [illegible] ماند ✦

دربیان کشتہ شدن شیخ ابو الفضل و از ہمین معنی آشوب خاطر مقدس

چون حضرت خاقان جہان در دار الخلافہ اکبرآباد نزول اقبال داشتند فرمان [illegible] بنام شیخ صادر شد کہ شیخ عبد الرحمن پسر خود را [illegible] منصب کردہ خدم و حشم ہمہ جا گذاشتہ خود جریدہ روانہ آستان والا گردد لہذا شیخ [illegible] بحکم اقدس پسر خود را با حشم و اسباب امارت در [illegible] گذاشتہ [illegible] روانہ درگاہ گیتی پناہ گردید از آنجا کہ دران ایام شاہزادہ سلطان سلیم در الہ باس بر [illegible] میگذرانید و از طرف شیخ ابو الفضل آزردگی بسیار داشت [illegible]

(۱) یازدہ سال. تاریخ فرشتہ. جلد دوم صفحہ ۱۲۹

(۲) بست و چہار سال تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۱۲۹ [illegible]

(۳) دو ماہ و سہ روز تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۱۳۰ [illegible]

در امان بوده بدستور سابق بر جادهٔ فضل و کمالات قیام ورزیده بدرس طلبهٔ علم متوجه
شد و وظیفه از سرکار معلی مقرر گشت چون حقیقت فضایل و کمالات فرزندان این خدا
اندیش مکرر بعرض قدسی رسید و در بادهٔ احضار انها حکم والا بصدور پیوست و در سال
دوازدهم جلوس مقدس شیخ ابوالفیض که در اشعار فیضی تخلص داشت و بزرگ ترین
فرزندان شیخ مبارک بود بملازمت اقدس سعادت اندوز گردید چنانچه سابقا درین نسخه
بتحریر درآمده و در سال نوزدهم شیخ ابوالفضل که از شیخ ابوالفیض خورد بود تفسیر
آیة الکرسی بنام آن حضرت موشح کرده بعز بساط بوس والا سرفراز گردید و پسند خاطر
حقایق مظاهر افتاد چون علامة العصر وحید الدهر و جامع کمالات و مجمع حسنات بود روز
بروز مورد الطاف بیکران و مشمول اعطاف بے پایان گشته رفته رفته پایهٔ قدر او از
امرای عظام و وزرای کرام در گذشت و مقرب الحضرت و مستشار الخلافت
گشت حتی که محسود دیگر مقربان درگاه گردید بلکه شاهزادهٔ والاقدر
نیز از تقرب او حسد بردند و قابو می جستند که هرگونه او را باید برانداخت و از حضور
مقدس جدا باید ساخت از انجا که شیخ مبارک پدر بزرگوار او در زمان حیات خود
تفسیر قرآن مجید درست کرده لیکن نام نامی حضرت بادشاه دران درج نکرده بود و
شیخ بعد رحلت پدر بے انکه تفسیر را باسم حضرت خاقان زمان درست سازد نویسانیده
نویسانیده بولایت ایران و توران و روم و شام و دیگر بلاد اسلام فرستاد چون این حقیقت
بعرض مقدس رسید سخت برآشفتند و شیخ ابوالفضل بسیار از بسیار مورد عتاب گشت
شاهزاده سلطان سلیم که از گستاخی شیخ آزرده خاطری بود و امرایانی که از خود رای و
بلند پروای او زخم حسد در دلها داشتند قابو یافته مقدمات دور از کار آراسته معروض
اقدس گردانیدند درین صورت شیخ معاتب گشته از کورنش ممنوع گردید چون شیخ برات
بعرض اقدس رسانیده بود که من سوای حضرت بادشاه دیگر کسی نمی دانم و بشاهزاده هم
التجا ندارم و با امرایان ملاقات نمی کنم از ینجهت همگنان آزرده می باشند و آن حضرت
بانهمه با نیکی بسیار داشتند و شیخ را بسیار منتج (؟) استند و از تقرب او بسیار محظوظ بودند
و هاسه (؟) از حضور جدائی کردند بعد چند روز تقصیرش معاف کرده مشمول عنایات
فرمودند لیکن مرکوز خاطر قدسی آن بود که شیخ چندگاه از حضور پرنور جدا شده قدر

همانجا ماند ازانجا که شیخ بمقتضاے وفور دانش و درستی تدبیر و فرخندگی نفس و ستودگی
اخلاق از عمده مصاحبان دمساز و قدوه محرمان راز درگاه مقدس بود چون این سانحه بعرض
والا رسید ان حضرت که او را بسیار از بسیار دوست میداشتند از استماع این
خبر سخت براشفتند و دست بر سینه زده ان قدر غم خورده که تحریر راست نیاید و بر
شاهزاده بسیار اعتراضات گشت و مکرر بر زبان مقدس گذشت که حیف صد حیف
که یار غمگسار و رونق محفل قدسی بدین حال از جهان رفت دو روز و شب از غایت غم چیزی
نخوردند و خواب نکردند و بے اختیار گریه می کردند بیت

شهنشاه جهان را در وفاتش دیده پرنم شد   سکندر اشک حسرت ریخت کافلاطون ز عالم شد

راے رایان پتهر داس که بمنصب سه هزاری سرافرازی داشت و فوجدار آن حدود بود
و شیخ عبدالرحمن ولد شیخ ابوالفضل با امراے دیگر براے استیصال راجه نرسنگ دیو
بدنبال تعین شدند و حکم شد تا انکه سر ان بد اختر را نیارند دست از کار باز ندارند و دران
وقت بر زبان اقدس گذشت که عوض شیخ سر آن بدگوهر چه باشد زن و بچه او
در چوره بایکشیه ممالک ادراقیست و تا بود و باید ساخت الحق قضیه شیخ بر خاطر مقدس
سخت گران آمد بهر حال شیخ ابوالفضل بن شیخ مبارک بن شیخ خضر بود و شیخ مبارک در زمان
خویش افضل الفضلا و عالم العلما بود در شهر آگره درس میگفت اکثر تلامذه از مدرسه
افاضت او فیض یاب بودند چون درویشی نهاد و فقر و منع و بر جاده خدا پرستی
قیام می داشت و بطریقه صلح کل زیست می کرد بعضی ملایان از روے نایت
عداوت و عناد که با او داشتند بمناقشات علمی در پیچیده در اوایل عهد خلافت
حضرت عرش آشیانی شیخ را به برگشتگی از دین اسلام تهمت نموده محضرے درست کرده
در ماده قتل این خدا شناس از مفتیان فتوے نویسانیده بمواهیر مشاهیر رسانیده شیخ
از بیم مفسدان و اوقف شده با فرزندان خود بدر رفت و چند گاه و چند روز در گوشه
پنهان گردیده و مرتکب حادثه و عجب حالتی بر شیخ و فرزندانش گذشت آخر الامر چون بعضی
بعضے امرا که از شاگردان شیخ بودند حقیقت دین داری و خدا پرستی شیخ و عناد و
اهتمام معاندان بعرض مقدس رسید اهل بهتان و دروغ بیهوده گزین خجالت زده خاک
شدند و شیخ بمین عنایت و التفات بجی پادشاه عادل از شر اشتعال هنگامه باطل بیغم

در آن ولایت بود باندک جنگ شکست یافته راجه مان سنگه با استماع این خبر بخدمت
شاهزاده التماس نمود که چون حضرت بادشاه بتسخیر دکن متوجه هستند اگر شاهزاده [illegible]
نهضت فرموده تا الهٰ‌باس تشریف ارزانی فرمایند شورش بنگاله رفع می‌شود شاهزاده
بموجب التماس راجه وصلاح ملکی از اجمیر کوچ کرده بالهٰ‌باس عز نزول اقبال فرمودند
جاگیر ملازمان خود را که در حوالی آگره بود بطور خود گذاشته محالات صوبه الهٰ‌باس که بجاگیر
آصف خان جعفر تعلق داشت بسرکار خویش گرفتند و سی لک روپیه خزانه صوبه بهار
و آن حدود که کهنور داس[۱] دیوان فراهم آورده بود فوج سرکار فرستاده و از آنجا طلبداشت
و بدون حکم والا از چنین امور نالایق آوردن آثار بیخردی و گردن تابی شاهزاده بظهور پیوسته
و ارباب غرض بطغیان دود از کار از جانب شاهزاده بعرض حضرت خاقان عدالت بیان
رسانیدند فرمان عاطفت نشان مشتمل بر نصایح ارجمند مصحوب محمد شریف ولد عبدالصمد شیرین قلم
صادر گشت لیکن هیچ اثر نه بخشید بعد از آنکه حضرت خاقان زمان از دکن بسعادت و فیروزی
بدار الخلافه اکبرآباد نزول اقبال فرمودند قضیه شیخ ابوالفضل بمطلبی که نوشته
شده در نمود و شاهزاده به سی هزار سوار از الهٰ‌باس متوجه آستان قدسی گردید و نیکخواهان
بعرض اقدس رسانیدند که آمدن شاهزاده باین کثرت سپاه بحضور والا صلاح دولت
نیست لهذا فرمان عالیشان بنام شاهزاده صادر گشت که آمدن آن فرزند باین روش [illegible]
و پسندیده نیست اگر مطلب باظهار جمعیت سپاه است مجرای آن بظهور پیوست
باید که مردم خود را بمحال جاگیر رخصت کرده جریده بملازمت بشتابد و صورتیکه ازین
طرف واهمه بخاطر داشته باشد باز عنان عزیمت بصوب الهٰ‌باس برتابد بعد
از آنکه خاطر عزیزان فرزند اطمینان پذیر داراده ملازمت مقدس نماید شاهزاده در
جواب فرمان والاشان عرض داشت مشتمل بر عجز و نیاز و عقیدت خویش ارسال داشت
و بجانب الهٰ‌باس عطف عنان نمود بعده فرمان والاشان صادر گشت که صوبه بنگاله
و اودیسه [illegible] شاهزاده [illegible]
[illegible] مردم [illegible] وحشت افزا از جانب شاهزاده بعرض مقدس رسانیدند
و موجب برهمزدگی طبیعت والا گردید سلیمه سلطان بیگم را برای دلجوئی
شاهزاده فرستادند آن عصمت قباب تا الهٰ‌باس رفته بهر گونه خاطر رسیده شاهزاده

---

(۱) کهنور داس یا کبسور داس یا کسود داس.

وبیگساری افتا شاهزاده زار و نزار گشت و اشتها ضعیف گردید بعدے کہ بیسے طعام ازمیش عقرب گزیده تر نمودی و حواس ظاهر معزول العمل شد و بیماری سخت رو داد تا چهل روز بر بستر هلاکت افتاده بود و هر چند اطبا تدبیرات نمودند و معالجات پرداختند سود مند نگردید بیت

نمیدانند اہل غفلت انجام شراب آخر باتش میروند این غافلان مانند آب آخر

بالآخر بتاریخ بست و هشتم شهر شوال سنه پنجاه و جلوس والا مطابق سنه هزار و سیزده هجری در عمر سی و سه سال و شش ماه ازین دار فنا بمنزل بقا رحلت نمود و این ماتم ستان جانی را دلی باید از سنگ سخت تر تا بشرح دراز دو این قصه جانسوز ماجانی با ید الله اعلم ... تا بیسان خواهد کرد از ارتحال آن نونهال گلشن اقبال در عین بهار جوانی داغ ... حضرت بادشاه را حالتے روے داد که هیچکس را مبادو خروش دل خراش ... جگر خراش بجا آورده می گفتند هیهات هیهات برقی از غضب الهی نازل گشته ... عیش و عشرت را سوخته گردانید و ابر سیاه قهر ایزدی برخاست و گلشن ارام مسرت را بخاک برابر ساخت گاہے شعله آتش غم در کانون سینه افروختن ... کردی و گاہے گاہے خارخار الم چون نیش زنبور در خاطر خلش نمودی بیت

ندری بدل رسید که آرام جان برفت شد حالتے پدید که تاب و توان برفت

دربیان رحلت حضرت خاقان زمان

انحضرت از قضیه شاهزاده سلطان مراد سابقاً غمناک و اندوهگین می بودند در ینولا که حادثه جانکاه غازی دنت گشت داغ بالاے داغ گردید و دو زخم غم بر دل نشست و دو نشتر الم بر جان شکست و دو دریاے هموم طوفانی کرد و دو برق غموم جان ستانی نمود از شدت الم دوان حضرت بر بستر بیماری افتادند و مزاج اقدس از مرکز اعتدال برگشت و انحرافات پذیرفت و ذاتے که سلامتی عالم در سلامت او بود از کسوت صحت عاری گشت و وجود که نظام سلسله جهان از میامن عدالت او سمت استحکام داشت از حلیه تندرستی عاطل گردید خیر خواهان براے صحت و شفا بمزارات شریفه و اماکن متبرکه هدایا و صلات فرستادند و بفقرا و صلحا فراوان صدقات دادند حکیم ها

دل خلق شد ز آتش غم کباب | بنائے جہان از حوادث خراب
ہمہ کرد جامہ سیاہ و کبود | زخون دل از چشمہا را ندبود
ہمہ بر سر افشاند از غصہ خاک | چو جامہ ہمہ سینہا کرد چاک

فضلائے اہل دانش و شعرائے صاحب سخن تاریخ فوت آن حضرت بعبارت رنگین و اشعار متین تحریر در آوردہ داد سخنوری دادند از انجملہ آصف خان جعفر چنین گفتہ

بیت

فوت اکبر شہ از قضائے اسہ | گشت تاریخ فوت اکبر شاہ

مدت سلطنت پنجاہ و یکسال و دو ماہ و دہ روز

ابوالمظفر نورالدین محمد جہانگیر بادشاہ عرف شاہزادہ سلطان سلیم بن جلال الدین محمد اکبر بادشاہ

بتاریخ پنجشنبہ چہار دہم جمادی الثانی ۱۰۱۴ھ ہجری بساعت مسعود کہ مختار انجم شناسان رصد بند و منظور ستارہ شناسان فکرت بلند بود در قلعہ ارک دار الخلافہ اکبرآباد کہ عمر شریف آن حضرت بحساب قمری سی و ہفت بود اورنگ خلافت را بجلوس اقدس از نو رونق تازہ بخشیدند و جہان را عیش و عشرت و آئین دولت تازہ شد و نقارہ عیش و شادمانی بلند آوازہ گشت بارگاہے ترتیب یافت دلکش تر از بزم فریدونی داشجمنے آراستہ گشت بائین بابری و ہمایونی جہان پیر برگ و نوائے جوانی از سر گرفت و عالم دلگیر عشرت فراموش کردہ را بیاد آورد سپہ سالاران جہان کشا و سرداران صف آرا فوج فوج تہنیات مبارکبادی و کورنشات آئین شادی بتقدیم رسانیدند و طوائف اعاظم و اہالی و اقاصی و ادانی مراسم تہنیت و تعظیم بجا آوردند

نظم

سرائے جہان زد نوائے سرود | فرستاد ہر دم بشادی درود
یمین و یسار و فراز و نشیب | نبد ہیچ پیدا جز آئین و زیب

دران جشن فرخندہ محمد شریف ولد خواجہ عبدالصمد شیرین قلم را بخطاب امیر الامرائے و منصب جلیل القدر و وکالت سرافراز فرمودہ مہر اشرف را بجواہر زواہر قیمتی

حکم والا حواله اهتمام خان کوتوال گردید که در زندان مکافات گرفتار باشد

القصه چون شاهزاده ودتهر رسید حسن بیگ بدخشی که از کابل می آمد بشاهزاده ملاقات نموده رفیق ادبار گشت در اثنای راه هر کس که می یافتند غارت می کردند و سرایها آتش می زدند و اسپان مسافران و سوداگران و طویله سرکار بادشاهی که در اماکن سر راه بود گرفته به پیادهای همراهی می بخشیدند تا آنکه بلاهور رسیدند عبدالرحیم دیوان از بی عقلی بقصد ملاقات و رفاقت کرد و دلاورخان صوبه دار لاهور اختیار ملاقات نکرده در استحکام قلعه اهتمام تمام نمود شاهزاده هرچند سعی کرد قلعه لاهور بدست نیامد چون خبر آمدن شیخ فرید بخاری با لشکرگران در قفای سلطان پرخیرت شهرت پذیرفت شاهزاده دست از لاهور باز داشته بجانب شیخ فرید آمده در حوالی گوندوال هر دو لشکر باهم پیوستند و نایره جنگ و جدال گرم گشته و بکثرتی از طرفین کشته شدند همدرین اثنا خبر نزول رایات اقبال در سرخیمه شیخ فرید بخاری بهجوم تر گردید شاهزاده تاب نیاورده با حسن بیگ بدخشی و دیگر همراهان رو بفرار نهاده متعاقب آن حضرت بادشاه نیز دران عرصه نزول اقبال فرموده راجه باسو که از زمینداران عمده کوهستان پنجاب بود و دران نزدیکی بملازمت اقدس رسیده بود بتعاقب شاهزاده رخصت فرمودند و از غایت عنایت شیخ فرید را که بر شاهزاده مظفر شده بود در آغوش مبارک گرفتند و شب در خیمه شیخ گذرانیده روز دیگر متوجه لاهور شدند شاهزاده میخواست که بجانب اکبرآباد رود اما حسن بیگ بدخشی ظاهر کرد که رسیدن بصلاح مقرون نیست چون که جاگیر من و برادرانم در بدخشان بوده بکابل رسیده شود و از انجا جمعیت فراهم آورده و تسخیر هندوستان کرده شود چرا که حضرت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه و حضرت نصیرالدین محمد همایون بادشاه بتقویت کابل هندوستان را گرفته بودند و دیگر سخنان دور از کار در میان آورد لهذا شاهزاده نادان بحسب صلاح حسن بیگ بدخشی روانه بسمت کابل گردید چون بدریای چناب رسید خواست که از گذر سلطان پور بگذرد و کشتی بهم نرسید از انجا برگشته بگذر سودهره آمد وقت صبح به تردد بسیار یک کشتی بهم رسید میخواست که از دریا عبور نماید از شور و غوغای چودهری سودهره واقف گشته ملاحان را از گذرانیدن مانع شد چون صبح بر دمید و شهرت پذیرفت که این شاهزاده است میر ابوالقاسم خان و هلال خان خواجه سرا که در

آراسته بدست اقدس پیرایهٔ گردنش ساختند و میرزا غیاث بیگ را بخطاب اعتماد الدوله و میرزا جان بیگ را که در زمان شاهزادگی دیوان بود بخطاب وزیر الممالک اختصاص بخشیده بهرد و را بخدمت دیوانی شریک کردند و زمانه بیگ را که در ایام شاهزادگی خدمات شایسته بجا آورده و شرایط بندگی بتقدیم رسانیده بخطاب مهابت خانی و پسر خان لودی را بخطاب صلابت خانی نواختند و بعد چند سال صلابت خان بخان جهان مخاطب گشت و شیخ فرید بخاری که از سادات عظام موسوی و تربیت یافته حضور حضرت بادشاه جنت آرامگاه بود بخدمت بخشیگری خرد داشت بمنصب پنجهزاری ذات و بپایه بلند میر بخشی سرافراز براخت و راجه مان سنگه را خلعت چارقب و شمشیر مرصع و اسپ خاصه لطف فرموده ... بنگاله رخصت فرمودند و خان اعظم میرزا عزیز کوکلتاش و آصف خان جعفر را که از صوبداری بهار و حضور اقدس رسیده بود بانواع عواطف سرافراز فرموده در حضور مقدس داشتند و همچنان امرایان دیگر را بقدر مراتب ابنایات و عنایات غرا امتیاز و شرف امتیاز سرافراز فرمودند

در بیان بغی شاهزاده سلطان خسرو خلف بزرگ و دستگیر شدن او

پسر بزرگ آنحضرت بسبب صحبت خوشامد گویان کوره باطن خیال سلطنت در سر داشت چه حضرت بادشاه غفران پناه در زمان رحلت فرموده بودند که شاهزاده سلطان محمد سلیم عیش دوست است قابلیت سلطنت ندارد و سلطان خسرو پسرش بخوبیها آراسته و قابل خلافت است بهمین تقریب باغیا و در دماغش جا گرفته همیشه از خدمت پدر والا قدر متوحش و رمیده می بود و بعد شش ماه از جلوس مقدس شب یکشنبه هشتم ذی الحجه با معدودے از محرمان راز و معتمدان خاص بر اشارت از ارگ دار الخلافه اکبرآباد برامده راه فرار پیش گرفت انکه ته اندیش اما میر الامرا واقف شده بی توقف بملازمت رسیده این خبر متوحش بعرض والا رسانید همان ساعت بخشی الممالک شیخ فرید بخاری را با اکثرے از امرا برسم منقلا رخصت فرمودند و آخرهائے شب آنحضرت نیز بدولت و اقبال رایت توجه برافراشتند در سواد شهر متهرا مرادی دیده میرزا حسن پسر شاهرخ میرزا که رفیق طریق بغی شاهزاده بود و در ظلمت شب راه مقصود گم کرده سرگشته بادیه ادبار میگشت اولیائے دولت گرفته آوردند بموجب

بالخلاصی ازو گردید و نیز نوبتی چون آن حضرت جشن نوروزی آراسته و اسباب عیش و عشرت
مهیا ساخته بودند شاهزاده سلطان پرویز التماس کرد که تا ما برادران در ظل عاطفت اقدس
ن بکامرانی و کامیابی هستیم مگر برادر کلان یعنی شاهزاده خسرو در شکنجه تادیب گرفتار است چون
مدتی در زندان ماند و بمکافات کردار رسیده حضرت در حق او مهربان شوند بموجب التماس
شاهزاده سلطان پرویز چندی روز خلاصی یافته بود باز محبوس گردید و در زمانے که بادشاهزاده
خرم المخاطب بشاهجهان بمهم دکن رخصت گشت شاهزاده خسرو را مسلسل حواله کردند چنانچه
در سال پانزدهم جلوس ۱۰۳۰ هجری از طرف بند زندان خانه ودیعت حیات سپرد و برز بانها
رفت که بادشاهزاده شاهجهان بعلت پنهانی خنگ کرده بود که او در زندان خفه گرفتار گشت
القصه چون که شیخ فرید بخاری به شاهزاده سلطان خسرو فتح یافت بجلدوی این خدمت بخطاب
مرتضی خانی سرافراز گشت و بموجب التماس شیخ مذکور در پرگنه بهرون بمکانے که شیخ
رایت فتح برافراشته بود شهر آباد و سرائے وسیع احداث نمود و بفتح آباد موسوم گردانید
و آن پرگنه بجاگیر شیخ فرید مخاطب بمرتضی خان مرحمت شد +

توجه موکب والا بسیر کابل و بعضی سوانح بلیغ در منزل علی مسجد وغیره

ت بعد آغاز سال ... از لاهور متوجه سیر و شکار کابل شدند بعد طے مراحل و قطع منازل
چون منزل علی مسجد مورد خیام اقبال گردید جنگیوتے بنظر اقدس در آمد که بکلابے متعارف
خرچنگ بود و گلوے ماری که بدرازی دو درعه شرعی باشد گرفته می فشارد لحظه تماشا
فرموده تا آنکه مار جان داد و این معنی باعث تعجب گردید از آنجا منزل بمنزل طے مسافت
نموده بدار الملک کابل نزول اقبال فرمودند و از سیر اماکن اندیار حظ وافر برداشتند
جمعه بحکم والا متصل باغ شهر آرا که حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه احداث فرموده
بودند باغے دل کشا و مطبوع موسوم بباغ جهان آرا طرح انداختند و جوئے که از گذرگاه
می آمد در وسط خیابان آن نزهت کده جاری گردید که از نزاهت و لطافت با آب
سلسبیل پهلو می زند و تا این زمان آن نهر در باغ از کمال طراوت و لطافت سیرگاه
معروف کابل است و بشاه لالان[۱] مشهور و در زمان بودن کابل بعرض رسید که در

---

(۱) شاه لالا +

مدد و گجرات بودند ازین معنی اطلاع یافته در رسیدند و شاهزاده را با حسن بیگ بدخشی
و عبدالرحیم گرفته در گجرات بردند و حقیقت را بدرگاه والا عرضداشت نمودند روز
پنجشنبه سلخ محرم سنه ۱۰۱۵ در باغ کامران میرزا واقعه لاهور این معنی بعرض والا رسید
بموجب حکم اقدس امیرالامرا در گجرات رسیده شاهزاده را با همراهانش در حضور والا
آوردند شاهزاده را دست بسته و زنجیر در پای انداخته بتوره چنگیزخانی از طرف
چپ پیشگاه قهرمان حاضر آوردند و حسن بیگ بدخشی را دست راست شاهزاده و ملا
عبدالرحیم را دست چپ ایستاده نمودند حکم شد که خسرو خسران زده را در سلاسل
محبوس دارند و حسن بیگ را در پوست گاو و عبدالرحیم را در پوست خر کشیده
وارون بر خر از گوش نشانده بدور شهر گردانند فرمان پذیران بموجب حکم والا عمل آوردند
پوست گاو زودتر خشک شده حسن بیگ بدخشی نزدیک ده از چهار پاس زنده نماند و بتنگی
نفس دلتنگیست و بمکافات اعمال رسید و عبدالرحیم که در پوست خر کشیده شده بود از
استعداد حرارت که بود و استیلا آورد خیار و ترب و غیر ذلک انچه از رطوبت می یافت
می خورد و ازین رو عجب زنده ماند و روزی دیگر بحسب التماس باریافتگان محفل ملا حکم
شد که او را از پوست خر بر آورند کرم بسیار در پوست افتاده بود بهر حال جان داد و
بر وفق حکم معلی از باغ کامران میرزا تا دروازه دولتخانه جمعی را که به بادشاهزاده رفاقت
کرده بودند دو رویه بردار کشیدند بطریق سیل فوج فوج از پیکرهای بیجان بر سر چوبها
در هر دو طرف دو رویه ایستاده نمودار عجیب و تماشای غریب مینمود و بینندگان
در گرداب تحیر و تحسر افتادند و عجب حالتی بر نظارگیان روی داد عالم عالم مردم از شهر
بتماشای آن حاضر شدند شاهزاده را بر فیل سوار کرده از میان دارها گذرانیدند تا همراهان
خود را بدین حال ببیند شاهزاده از دیدن حالت رفیقان خویش در عرق خجالت غرق گشتی
و نزدیک بود که ازین شرمساری قالب تهی نماید بهر حال ازانجا خود [illegible] آورده در [illegible]
تا دیر محبوس نمودند بعد چند سال که حضرت خاقان زمان مجموعه کمالات صوری
جامع آیات معنوی مظهر ایزدپرستی و خداشناسی چند روپ سیاسی ملاقات کردند
و از صحبت این درویش خدا اندیش بسیار محظوظ شدند آن صاحب حال و قال میان
معقول و منقول در باب تخلیص شاهزاده سفارش نمود لهذا چند گاه بار سلام یافت

اختر شناسان فطرت بلند و اصطرلاب دانان رصدبند که در استخراج تقویم و تخریج احکام
مهامی عظیم داشتند بکار فلک پیما و خرد کواکب سنج سیر افلاک نموده و تشخیص زمان سعادت
تحقیق وقت ولادت با سعان نظر و لمعان فکر زایچه طالع مولود که در هنگام طلوع درخور بکار کب
و شرف و هبوط انجم و اتصالات اختران بایک دیگر و نظرات ستارگان با خود با مقابل
ساخته دقایق احکام و شرح حقایق امور از طول بقا و علو ارتقا به مدارج سلطنت و معارج
خلافت گزارش نمودند بیت

طالع عالم شده میمون بنیکو اختری   منتظم شد سلک ملک و دین بوالا گوهری

بمقتضای خجسته اختری انوار بخت مندی و طالع بلندی از ناصیه حال پیدا و از فروغ
فال تاریخ ولادت با سعادت از لفظ آفتاب عالمتاب هویدا الحق کلام نغز تجربی در
آیدان خورشید اوج اقبال و درخشنده کوکب برج جاه و جلال زیبا اورنگ خلافت
هندوستان است الهی فرماندهان سال زینت بخش سریر جهانبانی و رونق افزای
[illegible] جهانبانی باد بیت

گلی غنچه از باغ دولت دمید   کز انسان گلی چشم گیتی ندید

در بیان مقرر کردن منار و چاه و درختان در شاهراه و عمارات جهانگیرآباد و لاهور

و در سال چهاردهم جلوس والا از اکبرآباد تا لاهور در شاهراه بمسافت هر یک کروه
مناره بلند که رهگذران را دلیل راه بوده باشد و در هر کروه چاه بخته که رهگذران
از آب آن فیضیاب شوند و در دو رویه رسته درختان که رهگذران در ظلال آن آسایش
یابند از خیابان علاوه نمایند مقرر گشت اگرچه رسته درختان در شاهراه از ابتدای تا
افغانستان است از عهد دولت حضرت خاقان زمان سعادتی تازه یافت و بحکم
والا در راه منارها و چاهها احداث کردند و اشجار میوه دار نشانیدند و حضرت
ولیعهد از جهانگیرآباد بنواحی شیخوپور نام دهی متصل بلاهور بنام نامی که بمناسبت اسم
[illegible] که از دعای مستجاب الدعوات آنحضرت سعادت ولادت

وغیر از پرده ستر عورت چیزے با خود نداشت چرخے چنند و بعد ان چادرے گرفت و آئینه جلی از میان چادر بر آورد که از شعاع ان شب تیره و درنگ روز روشن گشت وان قدر نورانی شد که از ده روزه راه هر کس آمده ظاهر کرد که در ان شب طرفه نموداری گردید و از آسمان آنچنان روشنائی ظاهر گشت که هرگز بدان روشنائی روز ندیده ایم ❊

دیگر هفت نفر می ایستادند و نطق زبان را مطلق نمی کشودند و از ایشان زمزمه خوانی و خوشگوئی بظهور می آمد که گویا هفت نفر بیک آواز با صوت تیز خوانند ❊

دیگر قریب بصد تیر سر میدادند و معلق بهوا نگاه میداشتند و میگفتند که هرگاه امر شود یکے از ان تیر ها را آتش دهیم حسب الامر شلیع در دست گرفته تیر هائے یک دو تیر پرتاب راه از ایشان دور بود آتش میزدند و نوعے جادوگری میکردند که همه تیر ها بیکبارگی آتش میدادند ❊

دیگر پنجاه تیر پیکان دار و کمانی حاضر ساختند یکے از ایشان کمان بدست گرفت تیر انداخت در هوا بلند رفته همانجا ایستاد تیر دیگر سر دادند با تیر اول بند شد همچنین چهل و نه تیر با هم بند کردند تیر آخرین که گذاشتند همه تیر ها را از هم جدا ساخت ❊

دیگر بیست من گوشت و برنج و مصالحه در دیگ انداخته آب سرد و ران کرده و بی اتصال آتش در زیر آن نمودند دیگ خود بخود در جوش آمد و بعد از ساعتے سر دیگ را وا کردند قریب بصد لنگرے طعام بر آوردند و بخورش مردم دادند ❊

دیگر فواره در زمین خشک نصب کردند و سه بار بر دور آن گشتند آن فواره بیک بار بجوش آمده قریب ده ورعه بلند شد و هر لحظه برنگے دیگر آب از فواره میجهید چهل انگشت همه دراز آب فواره که بزمین میرسید زمین نم نمی گرفت و قریب یک ساعت فواره در جوش بود چون فواره را برداشتند از ان زمین اثر آب پیدا نبود باز فواره را بر زمین نصب کردند درین مرتبه از یک سر فواره آب پیدا میشد و از یک سر آتش گل افشان می بود قریب دو گهری این تماشا کردند ❊

دیگر یک نفر از ایشان ایستاده شد و نفر دیگر بالائے کتف او ایستاد همچنین

شاهزاده سلطان خورم ملتجی گشته از سوء المزاجی شیخ نسبت بحال خویش معروض داشت
مقارن این حال مرتضی خان بجوار رحمت ایزدی پیوست وراجه سورج مل بجناب
مقدس طلب شده برکاب شاهزاده والا قدر بمهم دکن رخصت یافت ومهم کانگره موقوف
شد بعد ازانکه ممالک دکن مفتوح گشت وشاهزاده ازان طرف معاودت فرمود راجه
سورج مل بوساطت امرا بخدمت شاهزاده متعهد تسخیر قلعه کانگره گردید شاهزاده بعرض
مقدس رسانیده لشکر گران از ملازمان خود با محمد تقی بخشی سرکار خویشتن همراه راجه سورج مل
تعین کرد و بعد رسیدن در کوهستان راجه با محمد تقی نیز صحبت بر هم گشت چون این
معنی بعرض والا رسید محمد تقی بخشی را طلب حضور فرموده وعوض او راجه بکرماجیت
برهمن را که از عمده‌های دولت شاه در شجاعت وجوان مردی وجرات ممتاز وبی همتا
نظیر بود با مردم تازه زور تعین فرموده از طلب داشت محمد تقی و تعین راجه بکرماجیت
راجه مذکور فرصت را غنیمت دانسته صریح بغی ورزید بالشکر شاهزاده جنگ کرده
سید صفی بارهه را که از عمده‌ها بود با چندی از برادرانش کشت و دست
تعدی دراز کرده پرگنات دامنه کوه ومحال خالصه شریفه تا پرگنه بتاله وغیره
غارت کرد درین اثنا راجه بکرماجیت در رسید راجه سورج مل تاب جنگ نیاورده
متحصن گشت و باندک زد و خورد قلعه مؤ و مهری مفتوح گردید و راجه سورج مل
فرار نموده در شعاب جبال و دره‌های دشوار گذار مختفی بود چون طبیعت
مادر زاد راجه سورج مل منصب چهار هزاری داشت و تعینات لشکر بود ولی چون راجه
راجه سورج مل بصدد چنین شوخی گردید مطابق تجویز راجه بکرماجیت شاهزاده بعرض
مقدس رسانیده جگت سنگه را از بنگاله در حضور طلب داشت و بمنصب هزاری
ذات و پانصد سوار و خطاب راجگی سرافراز فرموده بملک پدری رخصت نمود
و چون یافت والا شان حال او گردید و بموجب حکم مقدس از دهری که مسکن راجه مذکور است
شهری موسوم به نورپور بنام نورجهان بیگم آباد گشت و راجه جگت سنگه هم و تسخیر قلعه کانگره
بهمراهی راجه بکرماجیت تعین گشت کانگره قلعه ایست قدیم بر سمت شمالی لاهور در میان
کوهستان استحکام یافته در دشواری و محکمی و متانت معروف و مشهور و بست و سه برج
و هفت دروازه دارد و دوران آن یک کروه و پانزده طناب است طول یاو کروه

جلوس والا مطابق سنه ۱۰۳۱ روز سه‌شنبه این قلعه آسمانی ارتفاع مفتوح گشته و چون معروض اقدس باعث جمعیت و انبساط خاطر گردید و راجه بکرماجیت مورد عنایات قدسی گشت

نهضت موکب والا بعد سیر کانگره بعرصه دلکشای کشمیر

حضرت خاقان زمان از دار الخلافه اکبرآباد نهضت فرمودند چون نواحی [illegible] مورد خیام والا گشت اعتماد الدوله برحمت حق پیوست و نعش او را متوجه دار الخلافه [illegible] وسوهه برلب دریای جمنا مدفون کردند و عمارت عالی بهمه آرایش اساس نهادند و محال جاگیر و اسباب امارت و تمامی نقد و جنس ان مغفور بنور جهان بیگم مرحمت گشت و از آنجا متوجه پیشتر شدند چون راه کهسار و کریوه‌های دشوار گذار ارنه [illegible] بر [illegible] در نواحی [illegible] گذاشتند و با جمعی از مخصوصان و اهل خدمت متوجه سیرگاه گشتند و از سیبه بچهار منزل ساحل دریای بان گنگا مضرب خیام والا گشت و راجه [illegible] بست و پنج کروهی کانگره واقعست و در کوهستان عمده [illegible] زمیندارانست و گاهی بفرمان روایی دهلی روی نیاز نیاورده بود و خود را با پیشکش لایق بدرگاه معلی فرستاد و از آنجا آن حضرت بر [illegible] قلعه کانگره تشریف بردند تماشا [illegible] فرمودند بانگ نماز و شرایط اسلام بتقدیم رسانیدند و حکم شد که مسجد عالی احداث [illegible] و تعمیر نمایند بعد سیرگاه قلعه در بهون که پایان قلعه واقعست تشریف بردند و در زیر چتر [illegible] که بر سر بت [illegible] از زمان پاندوان نشان میدهند چتری خورد از [illegible] کرده‌اند و چند روز دران سرزمین بسیر و شکار اشتغال داشته و از آنجا نهضت فرموده بتماشای جوالا مکهی تشریف آوردند آن مکانیست دوازده کروهی کانگره [illegible] کوهی [illegible] کنیده دارد و دران مکان شبانه روز از زمین [illegible] آتش زبانه میزند [illegible] اهل تعصب نشان دادند که از آنجا کان گوگرد هست و از اثر حرارت آن آتش شعله [illegible] افروزد بموجب حکم اقدس باحتیاط اندازه آتش و تحقیق کان گوگرد [illegible] تخمینی [illegible] آب پاشیدند بوی از گوگرد و اثری از کان ظاهر نشد و اصلا آتش منطفی نه گردید ان را از حکمت‌های ایزدی تصور نموده باز آن حجره را

القصه آن حضرت بعد سیر کشمیر بی نظیر معاودت بهندوستان فرمودند چون اثر دمگیرگی
و کوتاهی نفس بآن حضرت ظاهر گشت و رفته رفته باستداد کشید و از اشتداد این مرض
هوای هندوستان بر مزاج قدسی سازگار نگشت بنابر آن از سنه شانزدهم
جلوس والا مقرر گشت که در هر سال اوایل بهار نزول مقدس عالی بکشمیر بی نظیر و در ایام
زمستان معاودت بهندوستان شود و در هر منزل مختصر عمارت احداث کردند تا در وقت
بارش و باران و شدت سرما که خیمه و خرگاه بکار نیاید در آن عمارت بسر برند و با آسایش
بگذرانند

در بیان بغی بادشاهزاده شاهجهان

مجملی از احوال بادشاهزاده برین نمط است که در سال دوم جلوس والا بمنصب هشت
هزاری ذات و چهار هزار سوار سرافراز گشت بعد ازانکه در سال هشتم صبیهٔ ابوالحسن
المخاطب باصفخان خلف اعتماد الدوله در عقد نکاح شاهزاده در آمده بممتاز محل مخاطب
گشت بمنصب ده هزاری ذات و پنج هزار سوار سرافرازی یافت پس از چندگاه
پانزده هزاری ذات و هشت هزار سوار عطا گردید چون فتح ولایت رانا نموده رانا را بدرگاه
والا آورد بمنصب بیست هزاری ذات و ده هزار سوار و بشاه خرم خطاب مرحمت گشت پس ازانکه
بمهم دکن تعین گشتند خطاب شاهجهان که مقارن باسم مبارک خاقان زمان بود و بمنصب
سی هزاری ذات و بیست هزار سوار عنایت کرده انواع تلطفات بموقع ظهور آورد چون صبیه
نورجهان بیگم که از صلب علی قلی شیرافگن بود در حباله مناکحه شاهزاده سلطان شهریار
در آورده بود بمقتضای محبت نورجهان بیگم که امور سلطنت بقبضه اقتدار او بود جانب داری
شاهزاده شهریار می کرد و به بادشاهزاده شاهجهان سوء المزاج می بود بعد ازانکه بادشاهزاده
از مهم دکن معاودت نموده بماندو رسید پرگنه دهول پور بجاگیر خود استدعا نموده متصدی
سرکار خود تعین کرد اتفاقا پیش از رسیدن عرضداشت بادشاهزاده آن پرگنه را نورجهان بیگم
بجاگیر شاهزاده شهریار تنخواه کرده بود و شریف الملک گماشته شهریار بران تصرف
داشت گماشتهای هر دو شاهزاده بر آن پرگنه با یکدیگر در آویختند در بین آویزش
تیری بر حدقه چشم شریف الملک رسید و او از یک چشم کور گشت این معنی باعث زیادتی

آشوب و شورش گردید و فتنه و فساد بلند شد پادشاهزاده عرضداشت متضمن عجز و نیاز ارسال
داشته و افضل خان دیوان سرکار خود را بملازمت اقدس فرستاد که هر وجه غبار
شورش فرو نشانند اما بد اندیشان نمی خواستند که رفع فساد گردد و مقدماتیکه موجب
ازدیاد شورش بوده باشد در میان می آوردند چنانچه آصف خان را بجانبداری پادشاهزاده
متهم ساخته [illegible] بیگم را از این چنین برادر رنجانیدند و بیگم را برین آوردند که مهابت خان
را که با آصف خان عداوت دارد و به پادشاهزاده نیز بی اخلاص است از کابل
طلب داشته متصدی شورش و فتنه باید کرد هر چند فرامین والا و مناشیر بیگم در باب
طلب مهابت خان صادر می گشت عازم حضور نمی شد بالآخر صریح نوشت تا آنکه
آصف خان در حضور است رسیدن بنده مقصور نیست اگر فی الواقع دولت
شاهجهان را برهم باید زد آصف خان را بصوبه داری بنگاله بفرستند من بحضور رسیده
بتقدیم حکم والا می پردازم بموجب نوشته مهابت خان آصف خان را به بهانه آوردن
خزانه بطرف اکبرآباد فرستادند و امان الله پسر مهابت خان را بمنصب سه هزاری
ذات دو هزار سوار سرافراز فرمودند و فرمان صادر شد که او را نیابتاً در کابل
گذاشته متوجه آستان بوس گردد بموجب حکم قضا توام مهابت خان از کابل در حضور
معلی رسید و حکم شد که محال جاگیر شاهجهان را از میان دواب و غیره تغیر کرده بجاگیر
شاهزاده شهریار تنخواه دهند شاهزاده شاهجهان باستماع این خبر از ماندو متوجه حضور
پرنور گشت چون این معنی بعرض والا رسید از لاهور بنهضت باکبرآباد فرمودند و از
فتنه سازی کوته اندیشان و اغوای نور جهان بیگم شورش فتنه و فساد بلند شد و
چنان [illegible] اقبال پیوند را که غیر از اطاعت و فرمانپذیری امری دیگر
[illegible] وقت در کبر سن و ضعف و بیماری بموجب [illegible] سر ستیزه

[illegible]

[illegible] رسیدن [illegible] ناگرفتار

[illegible] نگرفت [illegible] غم هرگز [illegible]

[illegible] شاهجهان [illegible]

[illegible] و ترتیب [illegible] مهابت خان

جنگ ساخته است که کامران نبود همدرین اثنا شاهزاده پرویز و مهابت خان با لشکر بسیار
رسیده مهمات جنگ را رو داد راجا بهیم پسر راناکرن که سردار لشکر شاهجهان
بود در معرکه کشته شد ازین جهت هزیمت بر لشکر شاهجهان افتاد و غیر از قوم چیان
و عبد الله خان هیچکس نماند شاهجهان بمقتضای شجاعت ذاتی و دلاوری فطری
طبیعت مرگ نهاده اسپ را بر انگیخت و اسپ سواری خاصه زخمی شد درین اثنا
عبد الله خان جلو گرفته شاهجهان را از جنگ گاه برآورده و از آن اسپ فرود آمده
با اسپ خود سوار کرده بجانب پتنه برد چون افواج پادشاهی نزدیک پتنه رسید
شاهجهان از انجا برآمده و بدرون دیار صلاح ندیده در کهنبر [illegible] آمد چون دران
ایام که حال نو غنچه جلوت دارا بود و باشد سلطان مراد بخش قدم در عالم وجود نهاده
بودند تازه نهالان گلشن سلطنت را با والده ماجده ایشان در قلعه رهتاس گذاشته
متوجه پیشتر شد و داراب خان پسر خانخانان را که سوگند داده از قید خلاص کرده صوبه
داری بنگاله مقرر نموده بود هر چند طلب داشت او عذرها درمیان آورده بملازمت
نیامد ازانجا که زن و پسر او بطریق یرغمال نگاه داشته بودند بعد ازانکه از و خلاف حکمی
[illegible] بظهور پیوست زن و پسرش را در قلعه رهتاس فرستادند و پسر جوان او را
عبد الله خان بقتل رسانید و بسبب غلبه لشکر پادشاهی بصوبه ولایت بنگاله صلاح
وقت ندانسته [illegible] بود و بنگاله با بعد دکن رسید و در اثنای راه سلطان
[illegible] قدسی [illegible] رسید چون رسیدن شاهجهان از بنگاله [illegible] دکن [illegible]
[illegible] حکم شد که شاهزاده سلطان پرویز و مهابت خان با لشکر [illegible]
[illegible] شاهجهان [illegible] رسند لهذا شاهزاده و مهابت خان از پتنه [illegible]
بطرف دکن رفتند و داراب خان پسر خانخانان را که از شاهجهان جدا شده [illegible] پادشاهی
[illegible] حسب حکم والا بقتل رسانید [illegible] خانخانان [illegible]
[illegible] مهابت خان قطع مراحل نموده [illegible] رسیدند و شاهجهان [illegible]
[illegible] پادشاهی [illegible] صلاح وقت [illegible]
[illegible]
[illegible] سلطان [illegible] فرستاد

بدست آمده از وبازیافت نمایند اگر حرفی حسابی داشته باشد بدرگاه والا ورود
رسیده نشان دیوانیان عظام نماید چون فدائی خان از حضور پرنور رخصت شده در
مالوه رسید حکم والا رسانید مهابت خان از شاهزاده سلطان پرویز رخصت شده ملازم
درگاه آسمان جاه گردید و خانجهان لودی از گجرات رسیده بخدمت شاهزاده سلطان
پرویز قیام نمود مهابت خان بعد قطع منازل بر لب دریای بهت که آن حضرت
متوجه سیر و شکار کابل بودند رسید و یکسر بموکب معلی رسید چون طلب داشت
او بتحریک آصف خان بود و پیشتر نیز خاطر آصف خان از او بتعهد درجه ملال د
بی عزت ساختن و بدست تعرض بناموس و مال و جان او دراز نماید چنانچه
مهابت خان دختر خود را به پسر خوردار ولد خواجه عمر نقشبندی نامزد کرده بود آن
جهانگیر بادشاه بسبب التماس آصف خان سر برهنه کرده و دست بر گردن بسته
در حضور والا کوره کاری کرده در قید نمودند و حکم شد که آنچه مهابت خان بداماد داده
است فدائی خان از وبازیافت نماید قریب یک لک روپیه از نقد و جنس از او
گرفتند و نیز محمد محسن کروری پرگنه بتاله را که خسرزاده مهابت خان بود مقید کرده مبلغ
و شلتاقها بازیافت کردند مهابت خان از منصوبه آصف خان واقف شده پنج هزار
سوار راجپوت جرار همراه داشت که اگر کار بر خلاف روی دهد جان نثار گردد و
بالفعل نیز آمدنش حرفهای نالایم زبان زد مردم شده بود چون خبر آمدن او نزدیک
اردوی معلی بعرض والا رسید حکم شد تا مطالبات بادشاهی بدیوانیان اعلی ادا نسازد
و معاملات خود را فیصل نماید و فیلان بنگاله را از نظر نگذرانده کورنش مسدود است آصف خان
با چنین عمده قوی بازو رکن السلطنت عداوت کرده در نهایت غفلت و عدم احتیاط
بود و بادشاه را بهمان روی آب گذاشته خود با عیال و اطفال و احمال و اثقال و
حرم و حشم بیشتر از راه پل گذاشته آن روی آب رفته منزل نمود و اکثر امرای
و کارخانجات بادشاهی نیز از دریا گذشت و قلیلی مردم این روی آب بماندند
بجز گروه چیلیان و توپخانه والا هیچکس نبود مهابت خان قابو یافته با چهار هزار سوار
راجپوت از منزل خود سوار شده اول بر سر پل رسیده معتمدان خود را با دو هزار
سوار گذاشت که پل را آتش داده نگذارند که احدی از امرای آن روی

چون در تهته شریف الملک نوکر شاهزاده شهریار قیام داشت از خبر آمدن شاهجهان جمعیت فراهم آورده توپ و تفنگ بر قلعه نصب کرده متحصن گردید و شاه بر دور قلعه منزل نموده چندروز بجنگ پرداخت و چندے از مردان کاری شاه بکار آمد چون کارے از پیش نرفت بخاطر قدسی شاه والاجاه رسید که تسخیر تهته وقت ضائع کردن از صلاح دور است همدرین اثنا خبر رسید که شاهزاده سلطان پرویز در دکن ودیعت حیات سپرد و مهابت خان در حضور رفته و خانجهان لودی در دکن قیام دارد درین صورت شاهجهان ولایت دکن را خالی دانسته پیش از آنکه مهابت خان که به بردن شاه بجانب تهته تعین شده بود برسد با وجود بیماری و ضعف که در آن ایام طاری احوال شده بود از راه ولایت بهار و گجرات متوجه دکن شد و بعد قطع مراحل و طی منازل در ناسک ترینک از مضافات احمدنگر بنگاه خویش در آنجا گذاشته رفته به جنیر ملجای اقبال فرموده در جنیر اتفاق اقامت افتاد و در آنجا بوده در فکر اخراج خانجهان لودی از دکن مصروف گردید

بیان رسیدن مهابت خان بحضور اشرف اقدس و مصدر گستاخی گردیدن و آصف خان را قید کردن

بجهت [illegible] آنی بران شد که چشم زخمی بحضرت خاقان زمان رسد [illegible] در روز بعد از [illegible] بوده باشد [illegible] رسید یعنی مهابت خان که [illegible] خدمات نمایان و جرات [illegible] شایان شده بود بموجب التماس نورجهان بیگم و آصف خان [illegible] معاتب گشت و [illegible] از حضور تعین گردید که مهابت خان را از [illegible] خانجهان لودی از گجرات [illegible] مهابت خان اتالیق شاهزاده باشد و اگر مهابت خان بدرگاه [illegible] بدرگاه والاجاه [illegible] حکم [illegible] مهابت خان [illegible] آصف خان [illegible] جهانگیر [illegible] شد [illegible]

چه خوش گفت آن یلیع فیضی بجور | که بو از مشک و رنگ از گل شود دور
هوای بیرون بود از امکان عاشق | که گوید ترک جانان جان عاشق

در هنگامیکه آن حضرت بخانه مهابت خان تشریف آوردند نورجهان بیگم فرصت یافته از آب گذشته بمنزل آصف خان رفته بود و مهابت خان ازین سهو و خطا تاسف میخورد و بخاطرش رسید که آن حضرت را بدولت خانه والا برده بهر وجه نورجهان بیگم را بخدمت آورده از جانب او نیز خاطر واپرداخته و باین قصد آن حضرت را بدولت سرای معلی آورده در ان روز و شب آن حضرت بمنزل شاهزاده شهریار گذرانیدند هر چه مهابت خان میگفت می کردند چون نورجهان بیگم آنطرف دریا صفوف آراسته تدارک میکوشیدند آن حضرت مقرب خان را نزد آصف خان فرستاده منع کردند که جنگ درمیان انداختن صلاح نیست وجهت اعتماد انگشتری مبارک هم او فرستادند روز دیگر آصف خان و خواجه ابوالحسن فوجها آراسته قرار جنگ دادند چون پل را کسان مهابت خان آتش داده بودند در صدد بدست آوردن پایاب شدند ابوطالب پسر آصف خان بهر حال از آب گذشت و اکثر همراهانش غرق شدند آصف خان درمیان آب رسیده بود که ابوطالب و دیگران باندک جنگ و گردان شده باز گشتند آصف خان نیز از میانه راه برگشت و نورجهان بیگم فیل سوار و از دریا گذشته بود دم تاکید عبوری کرد و جنگ درمیان بود درین وقت تیرے یکے از پرستاران بیگم که در عماری فیل نشسته بود بر بازو رسید بیگم بدست خود از بازو او تیر برآورد و خون بسیاری جاری گشت و لباسها خون آلود گردید و نزدیک فیل بیگم بسیاری مردم بقتل رسیدند و فیل سواری بیگم زخمی چند برداشته برگشت و خود را بدریا انداخت و شناکرده از دریا گذشت و آخر بیگم بعد گذشتن از دریا خود به تخانه بادشاهی فرود آمد آصف خان که این همه شورش از و بود چون بیقین دانست که نقش نوشته کرده از جنگ مهابت خان خلاصی ممکن نیست لهذا با ابوطالب پسر خود و دو صد کس دیگر از همانجا روانه شده قطع منزل نموده در قلعه اتک بنارس که جاگیر او بود در رفته متحصن گردید چون صلابت مهابت خان در دل امرا غالب آمد خواجه ابوالحسن و دیگر امرا سوگند آن غلاظ و عهود شدا د از

آب بدین کمیت عبور تواند کرد و خود بدر دروازه دولتخانه والا رسیده از اسپ پیاده
گشته با دو صد راجپوت بدرون شتافت و تخته دروازه غسلخانه را شکسته
اندرون رفت پرستاران حرم سرا حقیقت را بعرض رسانیدند آن حضرت از دا
اندرون خوابگاه برآمده بر پالکی نشستند مهابت خان پیشتر رفته کورنش بجا آورد و بگرد پالکی
قربان گردید و معروض داشت که بیقین دانسته ام که از دست آصف خان خلاصی من ممکن
نیست و بیرون کرده خود را در پناه حضرت انداخته ام اگر مستوجب قتل و سیاست
هستم در حضور اقدس بسیاست رسانید درینوقت راجپوتان نوکر او خروج نموده معاملی
گشته دور سراپرده پادشاهی فرا گرفتند غیر از چند کس از خدمتگاران نزدیک
آن حضرت نبود چون بی ادبی او خاطر اقدس شوریده نمود دو مرتبه دست بقبضه
شمشیر کرده خواستند که آن بی باک را بزنند حاضران حضور مقدس التماس کردند
که وقت وقت ملایمت است بنابر مصلحت ضبط خود فرمودند و در اندک فرصت
راجپوتان او درون و بیرون دولتخانه را فرا گرفتند مهابت خان بعرض رسانید که وقت
شکار است مناسب حضرت بدولت سوار شوند و این غلام در رکاب باشد
بدان وقت اسپ خود پیش آورد و غیرت سلطنت رخصت نداد که بر اسپ
او سوار شوند اسپ سواری خاصه طلب داشته سوار شدند چون دو تیر انداز راه
از دولتخانه والا برآمدند مهابت خان فیل خاصه را از پیش آورده التماس کرد که وقت
شورش است صلاح آنست که حضرت بر فیل سوار شوند بالضرور بر فیل سواری
فرمودند مهابت خان یکی از راجپوتان معتمد خود را در پیش فیل و دو راجپوت عقب
جا تعین نمودند که هر کس از خواصان و خدمتگاران پادشاهی نزدیک می آمد بقتل میرسید
تا آنکه حضرت را بخیمه مهابت خان تشریف آوردند خان و فرزندان او تا بر دو دامن
حضرت قربان گردیدند و شرایط خدمتگاری و فرمان پذیری بتقدیم رسانیدند و
وسعت سبعی ... غیر از عجز و نیاز بر زبان نمی آوردند و التماس می کردند که هم
شود بجا آرد از انجا که آن حضرت مست باده عشق و اسیر دام محبت نورجهان بیگم
بودند و لمحه ازو جدا نمی شدند درین حال دم بدم یاد آن کدبانوی عالم می نمودند
از طلب بیگم حرفی بر زبان می آوردند نظم

بصوب تهته رفته است بتعاقبش شتافته مهم او را بانصرام رساند دویم انکه اصفخان
را باهمراهانش از قید برآورده بملازمت اقدس بفرستد سویم انکه طهمورث و
هوشنگ پسران شاهزاده دانیال مرحوم را که باو حواله شده بودند روانه حضور فیض گنجور
نماید چهارم انکه لشکری پسر مخلص خان را که ضامن اوست و تا حال بملازمت والا نرسیده
حاضر گرداند در صورتیکه از فرستادن آصف خان و تقدیم احکام دیگر عدول نماید
فوج بر سر او تعین می شود و استیصال او میگردد و افضل خان رفته احکام مطاعه
بمهابت خان گذارش نمود مهابت خان پسران شاهزاده دانیال را حواله نموده اظهار
کرد که بموجب حکم والا روانه تهته می شوم و آصف خان را خلاص مینمایم اما خوف دارم
که بعد خلاصی آصف خان مبادا بیگم از روی عداوتی که دارد فوجی بر سر من تعین کند
در منصورت هرگاه از لاهور بگذرم آصف خان را خلاص کرده روانه حضور مینمایم
افضل خان از پیش مهابت خان آمده پسران شاهزاده دانیال را از نظر گذرانید
انچه مهابت خان گفته بود مفصل بعرض رسانید مکرر بزبانی افضل خان حکم شد که خیریت
تو درین است که آصف خان را خلاص کنی والا ندامت خواهی کشید بالضرور مهابتخان
بموجب حکم والا عمل آورده آصف خان را طلبیده اشتی معذرت خواست و بعهد
وسوگند خاطر اورا و اپر داخته با همراهانش بحضور مقدس فرستاد لیکن ابوطالب
پسر او را بجهت مصلحت روزی چند نگاهداشته روانه تهته گردید از غرایب
انکه شورش مهابت خان بر ساحل دریای بهت واقع شده بود و خلاصی آصف خان
هم روانه گردیدن مهابت خان بسمت تهته نیز بر ساحل همین دریا اتفاق افتاد و بعد
چند روز ابوطالب خلف آصف خان و خواجه قاسم برادر خواجه ابوالحسن هم بیان الزمان
را باو داد و را عذر خواسته روانه حضور نموده منزل بمنزل روانه تهته گشت و پیش از
رسیدن او دران حدود بادشاهزاده شاهجهان از تهته کوچ کرده بطرف دکهن معاودت
نموده بود چنانچه سابقا تحریر یافته مهابت خان بعد رسیدن تهته بدون حکم مقدس
رو بهندوستان آورده و اثار تمرد از وی بظهور پیوست بعد معروض اقدس حکم شد
که فوجی بر سر او تعین شود خانخانان عبدالرحیم که از دست مهابت خان زخمهای
کاری به جگر داشت باکمال وافراح مهم استیصال او بر ذمه خود گرفته رخصت شد

مہابت خان گرفتہ ملاقات نکرد شد بعد سہ روز نورجہان بیگم در حضور مقدس رسید آنحضرت از ملاقات آن کدبانو خوشوقت شدہ از ساحل دریاے بہت کوچ کردہ با مہابت خان روانۂ کابل شدند چون تسلط و استیلاے مہابت خان ہمچنان بود بعد رسیدن دراٹک بنارس در درون قلعہ رفتہ آصف خان و ابوطالب پسر او و پسر خلیل اللہ ولد میر میران با و بابا و ابو الحسن دیگر بدست آوردہ در قید نمود و بعضے از مصاحبان آصف خان را دستگیر نمودہ بقتل رسانید و آنحضرت چیزے نمیتوانستند حکم کرد بالجملہ بعد قطع مسافت بدار الملک کابل نزول اقبال واقع شد از انجا کہ مہابت خان و راجپوتان سر کش دست بفتنہ سازی دراز کردہ بودند و در ہر باب دلیر گشتہ طریق بے باکی مے پیمودند روزے جماعۂ راجپوتان با احدی سرکار بادشاہی گفت و گو کردند و کار بجنگ کشید احدیان ہمہ یکجا شدہ جنگ مردانہ نمودند قریب ہشتصد راجپوت ملف تیغ گردیدند و ازین معنی خفتی در رعونت مہابت خان راہ یافت و بعرض رسانید کہ باعث این فساد خواجہ قاسم برادر خواجہ ابو الحسن و بدیع الزمان خویش او شدہ بجہت رعایت خاطر مہابت خان در میان بود اینہا را دستگیر ساختہ حوالہ کردند مہابت خان آن ہر دو را سر برہنہ کردہ در بازار کابل بخواری و بے عزتی گردانیدہ در قید نگاہداشت و از روزے کہ مہابت خان مصدر گستاخی گردید بر ہمہ کس غالب آمدہ بود و آن حضرت ہر وجہ مراعات خاطرش نمودہ سے فرمودند کہ تا حال جدائی او از حضور بنابر عدم اختیار بود و ہر چہ نورجہان بیگم در خلوت بعرض میرسانید بے کم و کاست پیش مہابت خان اظہار مے فرمودند و صریح میگفتند کہ بیگم قصد تو دارد خبردار باش و نیز صبیۂ شاہنواز خان ولد خانخانان عبد الرحیم کہ در عقد نکاح میرزا ابوطالب الملقب بشایستہ خان ولد آصف خان است صریح قصد تو دارد و در گرد جماعہ بیگم در فراہم آوردن جمعیت سعی داشت تا آنکہ از کابل معاودت بہند دستان کردند و چون در حوالی رہتاس نزول اقبال واقع شد آن حضرت بزبانے خواجہ ابو الحسن بمہابت خان پیغام کردند کہ پیشتر روانہ گردد و از الانکار بجنگ میرسد بالضرور مہابت خان پیشتر راہی گشت بعد از آنکہ از دریاے بہت عبور کردہ بزبانے افضل خان چہار حکم صادر فرمودند اول آنکہ بادشاہزادہ شاہجہان

گیفت جان بحق تسلیم کرد و مشاهده این حال مزاج اقدس باشوب گرائید و برخاطر مقدس کدر گذشت ترک شکار کرده بدولت خانهٔ والا تشریف آوردند گویا ملک الموت باین صورت متخلق گشته بنظر آنحضرت درآمده بود از آن ساعت قرار و آرام از خاطر مقدس برخاست از بیرم کله کوچ کرده در تهته و از آنجا در راجوری نزول اقبال فرمودند و از آنجا بدستور معهود یک پهر روز مانده کوچ فرمودند و اثنای راه پیاله خواستند همین که برلب نهادند گوارا نیفتاد و برگشت و تا رسیدن بدولتخانه منزل حالت حال دگرگون گردید آخرهای شب کار بدشواری کشید هنگام صبح نفسی چند بسختی برآمد و وقت چاشت روز یکشنبه بست و هشتم شهر صفر سنه ۱۰۳۷ مطابق یازدهم آبان ماه الهی سال بست و دویم جلوس والا در عمر شصت سالگی گلدانع قدسی از آشیانهٔ خاک بال افشان بر ساکنان افلاک گردید و آثار رستخیز نمودار شد نورجهان بیگم که از عنایات خاص آن حضرت سلطنت هندوستان می‌کرد خروش دل خراش و نالهٔ جان تراش برکشید و گریبان جان از نوحه و فغان بردرید و یاسمین مشک آگین از چمن تارک کشید و گل رخساره را از خار ناخن تراشید و نبات سبزه بخاک و خون غلطید نظم

همیشه انتخابش سنگ میزد	طپانچه بر رخ گلرنگ میزد
زریحان سروبستان راسبک کرد	بپیچیدن سنبلستان را بپیک کرد
دریغا زین دغاکاری دریغا	دریغا زین جگرخواری دریغا
نخواهم بی‌جمالش زندگی را	بملک جاودان پایندگی را
جهان عمر بی‌برگشت بی‌او	حیات جاودان مرگست بی‌او
بقا در نفی وفا نیکو نباشد	که من باغم گیتی او نباشد
نخواهم کز و یکسو نشینم	جهان را بی جمال او نبینم
ز نفس ... چه آسایش در آن گلزار ماند	که زو گل رخت بند و خار ماند

در چنین وقت نورجهان بیگم هر چند آصف خان را نزد خود طلب داشت او عذرها در میان آورده نرفت چون بادشاهزاده شاهجهان دور دست بود و بسبب قضیه ناگزیر جهانبانی اختلال در عدد مدد کار مملکت پراگندگی راه یافت آصف خان

و محال جاگیر مهابت خان و صوبه داری اجمیر بخانخانان مرحمت گشت خانخانان
بعد قطع منازل و طی مراحل در دار الخیر اجمیر رسید و مهابت خان که بعد معاودت
از ٹهٹه بسمت اجمیر رسیده بود تاب جنگ نیاورده در شعاب جبال ولایت
[illegible] اقامت ورزید و خانخانان دران سمت در سنه [illegible] جلوس والا در عمر هفتاد
و دو سالگی بجوار رحمت حق پیوست و مهابت خان از انجا عرایض نیاز مشتمل بر عقیدت
و اخلاص بخدمت شاهزاده شاهجهان ارسال داشت و بموجب منشور عالی که بطلب
او صادر گشت بجناح استعجال در جنیر رسیده بملازمت فیض درجت مشرف گشته
مورد انواع عواطف گردید و این معنی موجب ظهور تیر اقبال او گشت چون این
خبر بعرض مقدس رسید خانجهان لودی بخطاب سپه سالاری و صوبه داری دکن
سرافرازی یافته مدتی اورا با شاهزاده شاه جهان کار بمحاربه و مجادله
درمیان ماند

دربیان رحلت نمودن حضرت خاقان زمان بملک جاودان

درسال بست و دویم جلوس والا حضرت خاقان زمان مطابق [illegible] متوجه کشمیر شدند
درین مرتبه درکشمیر بان حضرت بیماری غلبه نمود و ضعف و ناتوانی روز بروز
زیاده شد در اوایل زمستان رایت مراجعت برافراشتند و در منزل بیرم کله
بتماشا شکار پرداختند دران سرزمین کوهی است بلند و در قله کوه نشیمن بجهت
بندوق اندازی ترتیب یافته مقرر بود که چون زمینداران آهو را رانده بر تیغ کوه
بیارند و بنظر اشرف درآرند آن حضرت بندوق راست کرده انداز نمایند
که بضرب بندوق آهو میرسید از تیغه کوه جدا شده معلق زنان بر زمین می افتاد و
تماشای خوبی می شد درین وقت یکی از پیادها که از هر یوم آهو را رانده
آورد آهو بر پارچه سنگی جا گرفته ایستاد و بواقعی بنظر در نمی آمد پیاده مذکور خواست
که پیشتر آمده آهو را از آن مکان روان سازد بمجرد رسیدن در انجا نتوانست پای مضبوط
کرد دست به بوته زد قضارا بوته کنده شد و آن پیاده اجل رسیده از آن کوه
آسمان ارتفاع معلق زنان بر زمین افتاد و استخوانش خرد و شکسته و اعضایش از هم

بلاهور فرستاده بودند لب دریاے راوی متصل شاه دره در باغ مهدی قاسم خان که نور جهان بیگم آن باغ را رونق داده بود بخاک سپردند و بر مزار قدسی عمارت عالی تعمیر یافت شعراے خرد گرمین اشعار رنگین در تاریخ فوت آن حضرت گفتند از آن جمله اینکه

نظم

شهنشاه جهان شاه جهانگیر | که صیت عدل او بر آسمان رفت
چو نورالدین محمد بود نامش | ازان از رفتنش نور از جهان رفت
چگویم نام وے بحر عالم | بعهد جنتش نام و نشان رفت
گلستان جهان بے آب رنگ است | بهار رواب او چون در جهان رفت
ازین ماتم سرا چون رخت بربست | جهان غمگین شد و او کامران رفت
چو تاریخ وفاتش جست کشفی | خرد گفتا جهانگیر از جهان رفت

مدت سلطنت بست و یک سال و هشت ماه و چهارده روز

ابوالمظفر شهاب الدین محمد شاه جهان بادشاه غازی صاحب قران ثانی خلف سویم نورالدین محمد جهانگیر بادشاه

روز یکشنبه بست و دویم جمادی الاول ۱۰۳۷ هجری در ایوان خاص و عام دولتخانه والا واقعه دار السلطنت لاهور اهالی دولت و اعیان سلطنت سکه و خطبه بنام نامی آن حضرت مقرر کردند دران وقت عمر گرامی بحساب قمری سی و هفت سال و بحساب شمسی سی و شش سال بود و چون آن حضرت در دکن قیام داشتند آصف خان عریضه داشت متضمن انجام کار در میان سلطنت داشته ماسے تشریف شریف از سال و هشت و پیش ازین روزے که بادشاه جنت آرامگاه رحلت کرده بودند آصف خان بنارسی نام هندوی را که در ره نوردی و تیز گردی بے همتا بود تندروی و گرم روی یکتا بود در خدمت آن حضرت روانه کرده و خبر قضیه ناگزیر متعذر ... او حواله نموده انگشتری خود را براے اعتماد باو داده بود بنارسی مذکور تا دهم بیع الاول در عرصه بست روز اند چو هیچ هر جیر که انتهاے حد دهیت تعالم الملک است ...

با اعظم خان بهدایستان شده بجهت تسکین فتنه و آشوب و انتظام پراگندگیهای روزگار سلطان داور بخش عرف بلاقی پسر شاهزاده خسرو را از قید برآورده بر تخت سلطنت نشانیدند و سکه[۱] و خطبه بنام او نموده دل شورش زده اهل را بعهد و سوگند مطمئن گردانید اما امرایان نظر برآنکه چون آصف خان استقامت و استبداد دولت شاهجهان میخواهد سلطان داور بخش را گوسپند قربانی تصور نموده با او کورنش نمی نمودند چون داور بخش و امرا در نواحی لاهور رسیدند شاهزاده شهریار که در لاهور بود و باستماع واقعه ناگزیر سر بسلطنت برداشته دست بخزاین و کارخانجات دراز داشت بعد رسیدن سلطان داور بخش صفوف آراسته رو بعرصه پیکار آورده در اول صدمه انتظام افواج خود را پراگنده دیده رو بفرار نهاد و بقلعه در آمده بپای خود در دام افتاد و اکثر همراهانش قول گرفته آصف خان را دیدند روز دیگر داور بخش و قلعه ارک رسیده و بر تخت خلافت نشست و شاهزاده شهریار را که نتوانست قلعه هم مضبوط نگاهداشت از درون حرم بیاوردند و از فوطه کمرش هر دو دست بسته پیش تختگاه سلطان داور بخش حاضر آوردند و او بشرایط کورنش بجا آورد همان وقت او را محبوس کردند و بعد دو روز میل در چشمش کشیده از بینش معزول کردند چون شاهزاده شهریار طبع والا و فطرت بلند داشت دران وقت این رباعی سفی البدیهه بر زبانش رفت قطعه

ز نرگس گلاب ار چه نتوان کشید — کشیدند از نرگسین من گلاب
اگر از تو پرسند تاریخ آن — بگو کور شد دیده آفتاب

بعد از چند روز طهمورث و هوشنگ پسران شاهزاده دانیال را گرفته مقید ساختند چون عنان اختیار سلطنت بدست آصف خان بود همه جمیع شاهزادها و امرا اسکله برداشت تا بمیل خاطر و اعتقاد باطن او بجانب بادشاهزاده شاهجهان بود لهذا بعد چندگاه بموجب منشور عالی بادشاهزاده والا قدر که از دکن بنام آصف خان بعد استماع قضیه ناگزیر صادر فرموده بودند داور بخش و گرشاسپ برادرش و شهریار و طهمورث و هوشنگ را در لاهور مسافر صحرای عدم نموده از تمامی مدعیان خلافت خاطر را پرداخته با ملازمت آن حضرت که از جهت حسب خطاب

---

(۱) در حوالی بهنبر

نواحی بجاگیرش مرحمت گشت و از گجرات نهضت فرموده متوجه اکبرآباد شدند و
در راه رانا کرن بسعادت ملازمت دریافت خلعت خاصه با دهکدهکی لعل قطبی قیمت
سی هزار روپیه و شمشیر مرصع و خنجر و فیل خاصه و اسپ با زین طلا عنایت فرموده محال
جاگیرش بحال داشتند بعد رسیدن در اجمیر خانعالم و مظفر خان معموری و بهادر خان
اوزبک و راجه جی سنگه کچهواهه و راجه انیرای سنگه دلن و دیگر امرای با دراک ملازمت
سعادت اندوز گشتند بتاریخ هشتم جمادی الاول در دارالخلافه اکبرآباد نزول
اقبال فرمودند بر ساعت میمون اساس سلطنت اورنگ خلافت بجلوس اقبال مانوس
زینت و زیب یافت کارگذاران کارگاه خلافت و منتظمان کارگاه سلطنت بارگاهی
شگرف بهم رسانیدند آئینی و دیگر زیبائی رونق هوا آنگارین می نمود و بستونهای
طلا بنظر بجهت زینت شد و اطراف آن را بدیبا بهای مخمل زر دوزی و زربفت
مغرق و مزین ساختند فرشهای طرب و بساطهای مزین گستردند و اسباب
طرب و نشاط فراهم آوردند و فرح و انبساط مهیا گردانیدند نوای تهنیت و مبارکباد
مسرت افزای شادیانه گردید و صدای کوس بهجت و شادی بگوش آسمانیان
در رسید ترانه سنجان شیرین نوا قمری اسا نشید طور هی بر کشیدند و رامشگران جادو
ادا دیا پای کوبی و چرخ زنی دلها را در ربودند ایام نو بهار بعد روزگار افکار گشته
و زمان نوروزی بتسلسل دوری آهنگ جهان پیر برنگ و نوای نوجوانی از سر گرفت
و عالم دیگر سامان عشرت و غنیمت آورد و اخوانان سپه سالار و صف آرایان
نامدار تسلیمات تهنیت و کورنشات مبارکباد تقدیم رسانیدند شعرای نکته سنج و
فضلای متانت طبع باشعار دلپذیر تاریخ جلوس والا در سلک نظم کشیدند از انجمله
انکه میر شوقی گفته قطعه

بادشاه بلند شاهجهان	خرم و شاد و کامران باشد
حکم او بر خلائق عالم	تا جهان باد در جهان باشد

حکیم کاشی گفته قطعه

بادشاه بحر و بر شاه جهان	کرسیش چون مهر تابان آمده
سال تاریخ جلوسش چرخ گفت	وارث ملک سلیمان آمده

بعد وصول انهاء مخالفت بادشاهزاده داراشکوه که دران ایام مدار انتظام امور خلافت
بر خود گرفته بود بعد رسیدن در اکبرآباد در صدد تدارک شورش برادران گردیده راجه
جی سنگه کچهواهه را که از عمدهٔ راجهاے عظام و رکن رکین سلطنت ابدی الدوام بود با چندی
امرائے نامدار و فوج بیشمار بادشاهی و فراوان سپاهی از خود و توپ خانه و سایر اسباب
جدال ببزرگی سلطان سلیمان شکوه پسر کلان خود چهارم ربیع الاول سنه الیه بر سر
بادشاهزاده محمد شجاع تعیین نمود سلیمان شکوه بعد طے مراحل و قطع منازل در عرصهٔ بهادرپور
رسیده دو نیم کروهے ازان طرف بنارس بر کنار دریاے گنگ بمقابله یک و نیم کروه
لشکر محمد شجاع را دیده در اشتیاق نزول نموده آماده پیکار گردید بست و یکم جمادی الاول
به بهانهٔ تبدیل منزل و تغیر مکان آواز کوچ در داده لشکرگاهیکه محمد شجاع خواب آلود
غفلت بود بی تسویه صفوف رزم و جدال نموده ناگهان بر لشکر غنیم ریخت و باد حملهٔ حق
[illegible] هزیمت محمد شجاع که بیخبر و ناتجربه کار بود با اندک [illegible] دست از کار و کا
از دست داده خود را در کشتی رسانیده رو بفرار نهاد و بے آنکه جائے توقف نماید
تا مونگیر رسید و تمامی اردو و کارخانجات و دواب و خزانه او بغارت رفت و در مونگیر
اقامت نورزیده روانه بنگاله گشت و ولایت پتنه و مونگیر در تصرف کسان سلیمان
شکوه در آمد و در انتظام محالات محمد شجاع با اهل خاطر جمع نموده بعضی از نوکران محمد شجاع که از آن
معرکه دستگیر شده بودند بادشاهزاده داراشکوه در اکبرآباد طلبیده [illegible]
[illegible] بعقوبت نموده از انجمله چندی بدار کشیدند [illegible]
دریان ایام که سلطان سلیمان شکوه را بجنگ محمد شجاع فرستادند راجه جسونت سنگه راتهور
را که از راجهاے والاشان و بمزید شوکت و حشمت پیشواے امرائے عالی مکان بود و اعلی
حضرت او را مهاراجه خطاب داده رکن السلطنت میدانستند با چندی از راجهاے
ذی شان و امرائے بلند مکان و خزانه فراوان و توپ خانه بیکران بست و دویم ربیع الاول
سنه الیه بصوب مالوه رخصت نمودند که بجهت [illegible] و ضبط معابر دریاے نربده
قیام ورزیده [illegible] قاسم خان [illegible] امرائے [illegible] توپ خانه
سرکار اعلی حضرت بود با لشکر فراوان [illegible] بر سر بادشاهزاده محمد مراد بخش
تعیین نموده مقرر کردند که بالفعل همراه مهاراجه جسونت سنگه تا مالوه بروند و بعد رسیدن

بقلم بدایع نگار میر محمد مدت سلطنت اعلی حضرت سی و یک سال و سه ماه و بیست
روز بود

ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاه خلف سویم شهاب الدین محمد شاهجهان بادشاه در عمر چهل سالگی در سنه ۱۰۹۷ سریر آرای خلافت گشت

چون ابد رحمت قاعده بکمال و خواهش منعم عمیم الافضال اقتضای آن کرد که آفتاب
عالمتاب عالمگیری از مشرق دولت و اقبال طلوع نماید و نسیم بهاری جهان پیرایی
اورنگ زیبی باغستان روزگار را طراوت و نضارت بخشد عالم پیر از دولت جوانی
جوانی از سر گیرد و جهان کهن از عدل و احسانش تجدید تازگی پذیرد لاجرم کارکنان
آسمانی بموفق تقدیر سبحانی امری که موجب طلوع کوکب سلطنتش از مطلع دولت
بیچون گردد باعث سطوع نیر خلافتش از برج اقبال گردد بر منصه شهود جلوه گر گردانید
مصداق این کلام و منطوق این تمهید آنکه آن حضرت در دکن می شنیدند که دارا شکوه
بدین مائل شده علانیه الحاد پیش گرفته و برهمنان که علمای مذهب هنود اند و جوگیان و سنیاسیان
که درویشان دین آنها هستند در صحبت خود راه داده آن مردم را مرشد کامل و هادی
مطلق میداند و کتاب آن جماعت را که به بید مشهور است کتاب آسمانی و خطاب ربانی
و مصحف قدیم میخواند و در صدد ترجمه آن شده اوقات عزیز را که بدل ندارد بدان
شغل صرف می نماید و اشعار هندی از خود تصنیف نموده آن را تصوف محض می گوید و
بجای اسم الله تبارک و تعالی اسم هندی که اهل هند آن را پربهو الهی می نامند و
اسم اعظم میدانند بخط هندی بر الماس و یاقوت و زمرد و غیر آن نقش کرده در پوشاک
پوشیده آن را متبرک تصور می نماید و از نماز و روزه و دیگر مسائل انحراف دارد و در شیوه
ترتیب بیماری حضرت اعلی با مهر بیگم صاحبه دخل در امور جهانبانی نموده در تمامی
مهام فرمانروائی دخیل گردیده و در سیمهم بجا بود که قبیحه آن نزد دیگر ... بوده

اسفندارمذ در عمارات بلده برهانپور نزول اجلال فرمودند و عرضداشتی متضمن بیمار
پرسی و استکشاف احوال بدرگاه حضرت اعلیٰ ارسال داشته بانتظار جواب یک ماه
اقامت ورزیده درین اثنای عیسی بیگ وکیل که او را دارا شکوه قید کرده بموجب حکم
حضرت اعلیٰ بعد چندگاه خلاص نموده بود در برهانپور رسیده بادراک ملازمت
سعادت اندوز گردید و اخبار آزار حضرت اعلیٰ بشدت تمام و استقلال دارا شکوه
و آمدن مهاراجه با لشکر گران در مالوه گذارش نمود بنابرین عزیمت مستقر الخلافه اکبرآباد
بتازگی بخاطر قدسی تصمیم یافت روز جمعه بست و پنجم جمادی الثانی مطابق دویم فروردین
ماه الٰهی در زمانیکه طنطنه مواکب ربیع صیت شادمانی در اکناف گیتی انداخت
و شاه عالمگیر بهار با افواج ازهار رایت سلطنت بجانب گلزار افراخت تا لشکر
کافرکیش دی را که سد راه طراوت ریاحین بود علف تیغ بیدریغ سازد و تختگاه
چمن و دار الملک گلشن را از شرارت خار بدنهاد ناخلف دزد و دمان گلستان پردازد
برفاقت جنود غیبی و جیوش آسمانی لوای توجه از بلده برهانپور برافراختند

بیت

برای صواب و بعزم درست ـ باهنگ نصرت کمر بست چست

درین روز اکثر امرا باضافه منصب و خطاب لایق سرافراز شدند از ان
جمله محمد طاهر خراسانی صوبه دار خاندیس که پیش ازین پایه وزارت داشت بخطاب
وزیر خانی و سید شاه محمد بخطاب مرتضی خانی و میر ملک محمد حسین بخطاب بهادرخانی
و میر ضیاء الدین بهمت خانی و میر هوشدار بهوشدار خانی و خواجه عابد بعابد خانی و
دیگران بخطاب های لایقه سرافراز شدند چون شاه نوازخان باندیشه های
نادرست از مرافقت رکاب دولت تعلل ورزیده در برهانپور مانده بود در روز ششم
از کوچ برهانپور که قریب ده کروه منزل بود شاهزاده محمد سلطان را بهمراهی شیخ میر فرستادند
ایشان رفته شاه نوازخان را دستگیر کرده در قلعه برهانپور محبوس ساخته معاودت
نمودند و موکب والا از انجا کوچ بکوچ متوجه شده برلب دریای نربده نزول
اقبال نمود عیسی بیگ وکیل که بخشی دویم شده بود بخطاب سرافرازخانی و خوش
حال بیگ قاقشال بقلیچ خانی و محمد طاهر داروغه توپخانه بصف شکن خانی و قاضی

و قرار بر جنگ داد چون کب رائے آمده این معنی بعرض رسانید عرق غیرت بادشاهانه بحرکت آمد و آتش قهر خسروانه زبانه زده تنبیه و گوشمال آن بدسگال در کیش مردمی و دین حمیت واجب دانسته روز جمعه بست و دویم رجب مطابق هفتم اردی بهشت هنگام صبح که بادشاه عالمگیر مهر اورنگ چهارم سپهر بقصد انتقام هندومی شب تیره روز تیغ ظلمت سوز از نیام کشیده لشکر کافر کیش ظلام را انهدام داد حدیو آفاق بتسویه صفوف جدال و آرایش افواج اقبال و آراستن فیلان کوه شکوه و پیش بردن توپ خانه و نواختن کوس جنگ و افراختن لوائے رزم فرمان داده مانند مهر تابان فیل سوار متوجه پیکار شدند و افواج میمنه و میسره و هراول و چنداول و قول و التمش و طرح مقرر کرده جائے نصب نمودند راجه جسونت سنگه چون اهتزاز موکب ظفر طراز شنید لشکر رعب و هراس و جنود خوف و اضطراب بر شهرستان خاطرش غالب آمد وکیل خود را بملازمت اقدس فرستاده اظهار عجز و نیاز نموده التماس کرد که مرا داعیه رزم و پیکار نیست عزم ملازمت دارم حکم شد که چون بفرخی سوار شده ایم توقف معنی ندارد و اگر گفتار او فروغے از صدق دارد از لشکر خود جدا شده تنها نزد نجابت خان بیاید خان مشار الیه او را بملازمت والا خواهد آورد مهاراجه این معنی قبول نکرده چیزے جواب نداد و نفر فرستاده و آماده جنگ گردید پنج و شش گهڑی روز بر آمده از طرفین توپ و بان و تفنگ انداختند و هنگامه پیکار گرم گردید نظم

بلا آتش فتنه را کرد تیز تو گوئے پدیدار شد رستخیز

چنان تیغ کین راشد آتش بلند که جستی زجا جوهرش چون سپند

درین اثنائے مکند سنگه هاده و رتن سنگه راتهور و دیال داس جهالا و ارجن گوید و دیگر راجپوتان راتهورانه از جانب مهاراجه دست از جان شسته جلو ریز بر توپخانه سرکار والا آمده بجنگ پرداختند بیت

همه جاهل و سرکش و جنگ جو چو شمشیر آهن دل و سخت رو

مرشد قلی خان دیوان سرکار معلی با راجپوتان جنگ مردانه نموده درجه شهادت یافت و ذوالفقار خان زخمی گشت راجپوتان از وقوع این حال دلیر و خیره شده از

نظام مخلص خانی سرافرازی یافتند بعد عبور از دریاے نربده قطع منازل وطے مراحل
نموده بتاریخ بستم رجب موضع دیپالپور مورد رایات عالی گشت وبست ویکم دانشا
راه که از دیپالپور کوچ شده بود بادشاهزاده محمد مراد بخش از گجرات آمده بدریافت
ملازمت چهره مراد برافروخته آداب کورنش بتقدیم رسانید ونزدیک موضع دهرمات
پور هفت کروهی از اوجین داعیه لشکر فیروزی اثر گردید انانجاکه خدیو عالم بمقتضاے
وفور دانش خداداد نوعے ضبط گذرهاے دریاے نربده ومسالک دکن نموده بود
که راجه جسونت سنگه وقاسم خان اصلا خبر دکن ونهضت موکب والا از برهانپور
باین سمت نداشتند واین هر دو باتفاق یک دیگر بدفع مراد بخش تدبیرات مینمودند
واز اوجین کوچ نموده متوجه محاربه مراد بخش شدند وبسه کروهی کاچرود که میان
اینها ومراد بخش سیزده کروه فاصله بود رسیدند چون مراد بخش خبر آمدن راجه
وقاسم خان شنید تاب مقاومت درخود ندیده عنان تاب گشته بخدمت خدیو آفاق
زود رسیده در نزدیکی دیپالپور چنانچه گذارش یافت رسیده ملاقات نمود راجه
جسونت سنگه بعد از سه چهار مقام در نواحی کاچرود شنید که مراد بخش کوچ نموده
رفت واز نهضت رایات والا بدین سمت اصلاً اطلاع نداشت ودر تحقیق احوال
مراد بخش می بود دهمدرین اثناے از نوشته راجه شیورام خبر عبور رایات عالیات از
دریاے نربده دریافت نمود ونیز بعضے از نوکران داراشکوه از قلعه دهار فرار نموده
نزد راجه جسونت سنگه رسیده از آمدن موکب عالی اطلاع دادند راجه از استماع
این معنی متعجب شده انانجا کوچ کرده روانه شد ونزد برابر دهرمات پور بفاصله یک کروه
فرود آمده آماده پیکار گردید

دربیان جنگ خدیو آفاق بمهاراجه جسونت سنگه وفتح ونصرت رفیق

خدیو عالم نظر بر آنکه گرد رزم برانگیخته نشود وخون مسلمانان ریخته نگردد کب ...ے
نامی برهمن که فهیده ودانا ے وقت بود نزد راجه جسونت سنگه فرستاده پیغام نمودند
که مارا جنگ عزم نیست ارزوے ملازمت حضرت اعلی داریم باشنید آمده
ملازمت نماید والا از راه برخیزد راجه این معنی قبول نکرده کب ...ے را جواب داد

وارجن سنگه گوروديال داس جهالا وموهن سنگه هاده که متهورانه ودليرانه آمده جنگ می نمودند
واز سرداران وعمدهاے آن لشکر بودند سر درجيب فنا کشيدند وجمعی کثير وفرقه انبوه همراه
انها سالک مسالک عدم شدند دران وقت قيامت نشان ازمشاهده سطوت وجلال موکب
والا راجه راے سنگه سيسوديه ومهاراجه سجان سنگه چندراوت وديگر مردم از لشکر مهاراجه
جدا شده با خيل وحشم وطبل وعلم بجانب اوطان خودها روان شدند مقارن اين حال بادشاهزاده
مراد بخش از جانب برنغار بر بنگاه مهاراجه ريخته بغارت وتاراج پرداخت واين معنی باعث
تزلزل در ارکان لشکر مخالف گرديد ومهاراجه باوجود اين همه شوکت وحشمت ودعوے
تهور وجلادت ازمشاهده اين حال نيروے اقبال بے زوال خديو عهد دمال تاب نياورده
عار فرار برخود پسنديده راه جودهپور مسکن خود پيش گرفت بيت

چنان بيمناک وهراسان گريخت — که زنار را انگرانی گسيخت

بعد ازين قاسم خان وديگر امرا نيز رو بفرار نهادند ومجموعه توپخانه وخزانه وفيلان واسپان
واسباب واشياے انها بقيد ضبط وتصرف اولياے دولت قاهره درامد وتمامی
اموال وسامان وخيام بنگاه مخالفان تاراج بهادران ظفرنشان گرديد نظم

دليران چو فارغ ز هيجا شدند — بتاراج بنگاه اعدا شدند
ز دشمن کسے بخت گر يار داشت — همين سر بدر برد وسامان گذاشت
بدست اندر آمد بسے بادپا — ز خون چلها دست وپا در حنا
به بند آمد از هر طرف فيل مست — چو مستی که افتد عسس را بدست

القصه انچنين لشکر گران وحشم بے پايان که راجهاے عظيم الشان وعمدهاے جلادت نشان
با توپخانه فراوان وسامان بيکران وفيلان کوه توان وساير اسباب وادوات پيکار فراهم آورده
بودند از صلابت مهابت خديو گيهان مانند انبوه حيوان که از حمله شير ژيان گريزان گردد يا
بسان تراکم سحاب که از يورش باد پريشان شود منهزم شده پريشان ومتفرق شدند وفتحی
نمايان که از طراز فتوحات آسمانی وعنوان ظفرنامجات باستانی تواند شد نصيب اولياے
دولت قاهره گرديد وقريب شش هزار کس از کشتگان رزمگاه بموجب حکم والا بشمار
درامدند واز خستگان نيم جان حسابی نيست چه باز بلند پرواز نهال کشتار ودکبوتر حقيری
ما بهواه امدن بهينه اجل رسيد نشست وگاهے که شير دلير بقصد شير نخچير برخيزد روباه

توپ خانه گذشته بر هراول موکب والا ریختند وجمعی دیگر به کومک راجپوتان رسیده جنگی عظیم نمودند اگرچه جنود راجپوتان از کثرت وانبوهی یاد از تراکم افواج سحاب می داد لیکن تیغ آتش بار مجاهدان لشکر منصور کالبرق خاطف مینمود وشاهزاده محمد سلطان ونجابت خان وسایر بهادران هراول از حمله راجپوتان از جا نرفته پای ثبات محکم کرده جنگ مردانه نمودند نظم

شدی تیر چون سوی هندو روان | همه صندل جبهه کردی نشان
زبس بهر دین فتح درکار بود | زدی بر همانجا که زنار بود

درین وقت شیخ میر باجمعی از بهادران طرح دست راست وصف شکن خان از طرح دست چپ ومرتضی خان از التمش بر سر راجپوتان ریخته کوششهای مردانه بتقدیم رسانیدند وعدیو افاق ازمشاهده ترددات نمایان بهادران جان ستان ودلیری ودلاوری راجپوتان بدولت وسعادت خود بکومک مبارزان جهاد نشان متوجه شدند حتی که قول مبارک بهراول قرین شده با راجپوتان کوشش وکشش وقتال وجدال عظیم روداد بضرب شمشیر وسنان این جماعه را پریشان ومتفرق ساختند وبسیاری را از هود بر خاک هلاک انداختند نظم

زبس راجپوتان به پیکار وجنگ | گذشتند از جان بناموس وننگ
فتاد انقدر کشته در کارزار | که شد بسته راه گریز سوار
ز تیغ جهاد آتشی بر فروخت | کزان هندوی جنگ جو زنده سوخت

دران عرصه کارزار آن قدر خون بهادران[1] ریخته شد که تا ابد سبزه ان خاک لاله گون رویدوآن قدر پشته از کشته گردید که زاغ وزغن از وادی تا قیامت طعمه از جای دیگر برای خود نجوید از بسکه سرها زتن بهادران جدا کرده دم تیغ جهاد کندی پذیرفت واز بسکه پیغام فنا بگوش مردان رسانید زبان خنجر از کار رفت نظم

دران کینه جوی زبس طعن وضرب | زکار خود افتاد آلات حرب
چو تیر شکسته کمان شد ز دست | زره پاره شد چون گریبان مست

درین گیر ودار بالا وکارزار مردآزما رکند سنگه هاده وسجان سنگه سیسودیه[1] ومدن سنگه هاتهور

(۱) هندوان ... سیسودیه یا سنبودهیه ا اد عالمگیر نامه صفحه ... سیسودیه نوشته

رو داده بود چون ایام تابستان در رسید اطبا در موسم گرما هواے شاہجہان اباد نسبت باکبرا باد براے ان حضرت بہتر تجویز کردند درینصورت حضرت اعلی برخلاف مرضی داراشکوہ بتاریخ سیزدہم رجب کہ بست و دویم ابن ماہ راجہ جسونت سنگہ در حوالی اوجین شکست خوردہ ازاکبرا باد متوجہ شاہجہان اباد شدند دویم شعبان کہ ساحت بلوچ پور مخیم خیام اجلال بود حقیقت شکست و انہزام راجہ جسونت سنگہ و امدن خدیو آفاق و مراد بخش بعزم حضور والا بعرض حضرت اعلی رسید بحسب استدعاے داراشکوہ از بلوچ پور مراجعت فرمودہ نہم شعبان باکبرا باد نزول اجلال فرمودند داراشکوہ بجمع لشکر وسرانجام اسباب پیکار پرداختہ تمامی امرایان کہ در حضور بودند و منصب داران بادشاہی کہ طلبیدن انہا از صوبجات و فوجداری و محال جاگیر ممکن بود بجناب خلافت طلبداشتہ در استمالت خواطر و تسخیر قلوب ہرکدام کوشیدند و در اندک فرصت از امرای عتبہ سلطنت و سپاہ قدیم و جدید خود قریب شصت ہزار سوار فراہم اورد و از اسلحہ وادوات توپخانہ و قورخانہ و خزانہ بادشاہی چندانکہ خواست گرفتہ بر لشکریان قسمت نمود

نظم

ز بیدانشی در دماغش فتاد	ہواے کہ داد آخرش سر بباد
سرش را کہ سوداے افسر گرفت	درگنج بکشاد و لشکر گرفت
بجمع سپہ زر پریشان نمود	[illegible]

و محمد امین خان خلف معظم خان راکہ خربخشی حضور حضرت [illegible] انکہ معظم خان بصلاح خویش خود را در دکن محبوس خدیو آفاق کنانیدہ در حضور [illegible] در قید نگاہداشت و پس از سہ روز کہ بیگناہی او بحضرت اعلی ظاہر گشت او را از قید خلاص فرمودند و حضرت اعلی کہ داراشکوہ را ہرچند از لشکر کشی و نبرد آزمای منع می کردند و می فرمودند کہ فرزندان من ہستند از امدن غایت بلاغت حضور چہ مضایقہ ازانجا کہ روز ادبار داراشکوہ در رسیدہ بود نصایح [illegible] حضرت اعلی بسمع رضا نمی شنید بیت

چو بخت بد کسی را پیش آید [illegible] کہ کردن را نشاید

شانزدہم شعبان مطابق سلخ اردیبہشت ماہ الٰہی خلیل اللہ خان و قباد خان و امام قلی و فدوی بیگ و رام سنگہ راتہور از بندہاے بادشاہی و داؤد خان و عسکری خان

مستمندی را ر و بر گشتن از خون خویش دست شستن است نظم

کبوتر که پهلو زند با عقاب ‏ بقصد سر خویش دارد شتاب

شغال ار کند پنجه با نره شیر ‏ سر بخت خود را در آرد بزیر

بجائے که شیران برآرند چنگ ‏ چه یارائے روبه که آیستد بجنگ

کجا صعوه را این میسر شود ‏ که با باز و شاهین برابر شود

تذروی که بر سفره سر اید زمان ‏ بنچیر شاهینش آید گمان

القصه بعد ظهور فتح و نصرت خدیو آفاق حکم بر نواختن شادیانه فرمودند و امر جلیل القدر بصدور پیوست که از لشکر منصور هیچکس تعاقب مهاراجه مقهور نکند همکس بجا و مقام خود استاده باشند و آن حضرت شکرانه عنایت الهی بجا آوردند و نماز ظهر با جماعت در ربگاه ادا کردند و بادشاهزاده مراد بخش در حضور مقدس رسیده کورنشات تهنیت بجا آوردتا آخر روز همانجا بسر برده بعد از نماز مغرب در دولتخانه والا نزول اقبال فرمودند و بادشاهزاده مراد بخش را بجلدوی ترددات نمایان و محاربات بے پایان پانزده هزار اشرفی و چهار زنجیر فیل مست مرحمت گشت و شاهزاده محمد سلطان باضافه پنجهزاری ذات و پنجهزار سوار که اصل و اضافه پانزده هزاری ده هزار شود سرافراز گشت و نجابت خان ولد شاهرخ میرزا بخطاب خانخانان بهادر سپه سالار و یک لک روپیه انعام سربلند شد و میر ضیاالدین حسین که خطاب همت خانی داشت باسلام خانی سر بر افراخت و ملتفت خان بخطاب اعظم خانی و بخدمت دیوانی پایه برافزود و اسمعیل خویشگی بخطاب جان نثار خانی و محمد بیگ خویشگی بخطاب دیندار خانی و دیگر امرایان بقدر درجات خود هر یک باضافه مناصب و انعامات سربلند شدند و روز دویم ظاهر بلده اوجین مخیم سرادقات اقبال گشت و سه روز دران مکان مقام فرمودند پس از نظم و نسق امور ممالک دبند و بست مهام سپاه بست هفتم رجب بجانب اکبر آباد کوچ فرموده منزل بمنزل قطع مراحل و طے منازل نمودند۔

ذکر بیان ماجرائے احوال دارا شکوه

پیش از آنکه خبر شکست راجه جسونت سنگه بمسامع حضرت اعلی ... [illegible]

موکب والا باین چستی و چالاکی از آب مرقوم که فوق تصور او بود متعجب شده در لجهٔ حیرت فرورفت و با دلی خایف و خاطر اندیشناک از دهول پر متوجه مقابله گردیده به ترتیب صفوف پرداخت حضرت اعلی درین وقت نیز فرامین نصایح در بادهٔ عدم جنگ و انداختن طرح مدارا بدارا شکوه نوشته با وجود بقیه کوفت و ضعف بدنی بقصد اطفای نایرهٔ جدال درمین شدت گرما خواستند که از راه دریا تشریف برده سدباب کارزار شوند باین عزم صواب پیشخانه بیرون برآمدند لیکن داراشکوه این معنی را قبول نکرد و در تاخیر و تعویق عزیمت همایون کوشید و بار تکاب تجادله استعجال مینمود از انجاکه وقت آن رسیده بود که خورشید جهان افروز عالم گیری از افق دولت طلوع نماید و کوکب بخت سوز داراشکوهی در هبوط بیدولتی فرو رود چگونه امور مصلحت آمیز بسمع رضای داراشکوه برسد و چطور بمسلک خیر و صواب رهسپار گردد القصه خاقان زمان پس از عبور دریای چنبل بجهت آسودگی سپاه که مسافت بعیدی کرده بودند دو روز مقام کردند چون اخبار آمدن داراشکوه بعرض رسید بکوچ متواتر ششم رمضان المبارک در عرصه موضع راجپور[1] ده کروهی اکبراباد بفاصله یک و نیم کروه از لشکرگاه داراشکوه نزول اقبال فرمودند داراشکوه در همین روز بعد اطلاع وصول موکب والا ترتیب صفوف نموده از لشکرگاه خویش قدری پیش آمده بیسال بسته ایستاد و تمام آن روز با افواج خود که همه مسلح بودند در هوای سوز آن دران میدان شعله خیز بسر برده لشکریان را تعذیب عظیم کرد چون لشکر داراشکوه سایه پرور دنیا دوست بود جمعی کثیر از غلبه گرما و فرط تشنگی و قلت آب پیمانه هستی پر کردند و هنگام غروب افتاب که شام ادبارش نزدیک رسیده بود رخ از عرصه مقابله برتافته بمنزل گاه معاودت نمود دران شب سپهداران لشکر منصور لوازم احتیاط و خبرداری بتقدیم رسانیده دیده بخت و دولت بخواب غفلت نبرده تا سحرگاه بتهیهٔ افواج آرای و معرکه پیرای مینمودند و منتظر طلوع صبح سعادت و نصرت و اقبال می بودند صبحگاه که هفتم رمضان المبارک مطابق بستم خورداد ماه الهی بوده باشد به ترتیب صفوف پرداخته توپ خانه و فیلان مست بجای و مکان مناسب ایستاده نمودند

---

[1] چهره ادا در عالمگیرنامه صفحه ۰۹ راجپور نوشته*

وجمعی از نوکران خود را برسم منقلا تعین نمود که در دهول پور رسیده گذرهائے دریائے چنبل مضبوط کنند و خود نیز با سپهر شکوه پسر کهین خود و سایر عساکر بادشاهی و نوکران خویش بست پنجم شعبان از اکبرآباد برامده به پنج منزل در دهول پور رسیده بدلالت زمینداران آن مرزبوم بضبط گذرهائے چنبل هر جا که مظنه پایاب بودمی پرداخت و انتظار امدن سلیمان شکوه خلف بزرگ خود که بموجب طلب او پس از اتمام کار محمد شجاع تعجیل می امد داشته چند روز بدفع الوقت می گذرانید و ازین غافل بود که انکس را که تائید جنود الهی و جیش توفیق ایزدی یاور بود و معاون باشد کوه و دریا سد راهش نمیتواند شد ٭

دربیان محاربه خدیو گیهان با داراشکوه ولوائے فتح برافراختن

چون عاملان کارگاه قضا و متکفلان کارخانه تقدیر در روز ازل اورنگ خلافت و جهانداری برای اعلی حضرت که تفاول تام نامی برین معنی دلیلی است قاطع و حجتی است ساطع ترتیب داده تا این زمان بامانت نگاهداشته انتظاری می بردند که باداے ودیعت سبکدوش شوند و درینولا وقت ان در رسیده که بجلوس مقدس زیب و زینت یابد اسباب ظهور این امر بمنصه شهود جلوه گر گردید مصداق اینمقال انکه ان حضرت بعد نهضت از اوجین به بست و هشت کوچ و سه مقام بست و هشتم شعبان در حدود گوالیار نزول اجلال فرمودند و اندیشه عبور از اب چنبل داشتند چون تمامی معابر در ضبط کسان داراشکوه بود و عبور ازان دریاے باسانی متصور نبود درینوقت حضرت را تمهیدات سبحانی راهبر گردید یعنی زمینداری ازان حدود گذر بهدوریه بست کروهے گوالیار بسمت دست راست نشان داد که تاحال عبور عساکر اقبال است و داراشکوه تا حال بضبط ان نپرداخته ان حضرت باستماع این مژده خوشوقت شده نجابت خان خانخانان وصف شکن خان و ذوالفقار خان را با توپخانه تعین فرمودند که ازان گذر دریاے چنبل بگذرند نام برده ها شبگیر کرده بجناح استعجال قطع مسافت نموده صباح ان که سلخ شعبان بود بے مزاحمت احدی ازان گذر عبور نمودند خاقان زمان نیز از گوالیار کوچ کرده و منزل طے مسافت کرده غره رمضان المبارک از گذر مسطور عبور فرمودند داراشکوه از خبر عبور

بقصد جانہا خروشیدن آغاز نہاد و زلزلہ در زمین و زمان انداخت و تفنگ اژدر دہن جانگزاسے بنیاد کرد و تیر شہاب سان جانہا را بہ دوخت و گولہ بندوق مانند ژالہ بہار بر فرق مخالفان ریخت رفتہ رفتہ کار بشمشیر و تیر در رسید از جرنغار دارا شکوہ کہ سردار آن سپہر شکوہ بود رستم خان بہادر روبروے توپ خانہ آمدہ جنگ مردانہ نمود ناگہان فیل مست رستم خان بہادر کہ دلیرانہ می آمد بضرب بان از پا در آمد و نیز از صدمہ توپ و تفنگ بسیاری از ہمراہیان رستم خان بر خاک ہلاک افتادند رستم خان چون دید کہ روبروے توپ خانہ کار پیش نمیرود از ان طرف عنان تاب گشتہ بسمت برانغار فوج بہادر خان کہ طرح دست راست بود رسیدہ بجنگ و پیکار پرداخت بہادر خان زخمی گشت و دفع ان از بہادر خان صورت نہ بست نزدیک بود کہ پاے ثبات او بلغزد دریں اثناے اسلام خان و از طرف دیگر شیخ میر رسیدہ داد مردانگی دادند و خاک معرکہ بخون بسیاری از مردم لالہ گون کردند و دریں آویزش رستم خان بہادر ہدف تیر قضا گشت و سپہر شکوہ از دیدن این حال رو بفرار نہاد و دارا شکوہ کہ از قواعد پیکار و قوانین کارزار و مراسم رزم آزماے و لوازم سپہ آراے بہرہ نداشت بعد از تیز جلوے سپہر شکوہ خود نیز متعاقب او بسرعت آمدہ روبروے توپ خانہ و ہراول لشکر منصور روان شدہ از توپ خانہ خود گذشت و از خوف آسیب توپ و تفنگ موکب والا در اضطراب افتاد و تاب ثبات نیاوردہ از ان طرف منحرف شدہ بجانب دست راست خود میل نمود و ہراول لشکر دارا شکوہ با فوج مراد بخش روبرو شدہ خلیل اسد خان نیز حملہ آوردہ دست جرات بجنگ کشود و دریں آویزش چند زخم نیز بر مراد بخش رسید و از حملہ راجپوتان اندک عقب رفت خدیو آفاق نظر برین حالت نمودہ روے فیل سواری مبارک بسمت دارا شکوہ گردانیدند دریں اثنا راجپوتان ہتور منش کہ مراد بخش را ہزیمت دادہ بودند رخش جلادت بر انگیختہ بر قلب موکب ظفر پیرا تاختند و جنگ عظیم در پیوست کہ چرخ بیدادگر از فتنہ سازیہاے خود اندیشید و از صدمات بہادران چون بید بر خود لرزید و شہسوار فلک یعنی خورشید عالم افروز بسمت الراس رسیدہ از بیم آشوب آن نبرد و قتل و قتال فرو شدہ نظارگی تماشاے رزم بود

نظم

شاهزاده محمد سلطان و نجابت خان خانخانان با امرائے دیگر هراول و ذوالفقار خان
وصف شکن خان که توپ خانه باهتمام او بود پیش هراول مقرر گشت و سرداری برنغار
بنام شاهزاده محمد اعظم قرار یافته سپاه و حشم ایشان را باسلام خان و اعظم خان و
دیگر نامداران انتظام پذیرفت و با دشاهزاده محمد مراد بخش با مردم خویش جرنغار صف
ارا گشت و شیخ میر و سید میر با فوجے از بهادران کار طلب بسرداری التمش معین گردید
و بهادر خان با جمعے از بهادران طرح دست راست نصب گشت و خان دوران
با فوجے از دلیران نامدار طرح دست چپ تعین شدند و خواجه عبد الله خان بقراولی
قرار یافت و خدیو گیهان بفر فریدونی و حشمت جمشیدی معه شاهزاده محمد اعظم بر فیل کوه
شکوه سوار شده زینت افزا قول شدند و جمعی از امرائے نامدار بر کاب دولت
سعادت پذیرفته بتوزکی که دیده روزگار در هیچ معارک کارزار از بادشاهان والا اقتدار
ندیده و سپه سالار انجم مواکب کواکب باین ترتیب و اراستگی بمیدان فلک نکشیده
لوائے عزیمت در میدان نبرد افراشتند و ازین طرف داراشکوه نیز به ترتیب
افواج پرداخته توپخانه خود را بسرداری برقنداز خان بجانب دست راست و توپخانه
بادشاهی بسرداری حسین بیگ خان دست چپ در پیش صف لشکر جا داده و در لوائے
ستر سال هاده را که از عمده راجهائے بمزید شجاعت و دلاوری امتیاز داشت و ثبات
قدم و استقلال او در معارک نزد مسلمین و راجپوت مسلم الثبوت بود معه داود خان
قریشی و عسکر خان بخشی و اکثر از راجپوتان هراول مقرر گشت و خلیل الله خان میر بخشی بادشاهی
معه میر میران خلف خود و ابراهیم خان خلف علی مردان خان با اسمعیل بیگ و اسحاق بیگ
برادرانش و دیگر امرائے برنغار جا یافت و سلطان سپهر شکوه و رستم خان بهادر
فیروز جنگ که از اعظم امرا بود و قاسم خان و دیگر بندهائے بادشاهی جرنغار انتظام یافت
و کتبور رام سنگه و کیرت سنگه پسران راجه جے سنگه و دیگر راجپوتان التمش مقرر شدند
و سیند و میسره و میمنه و یساله با امرایان نامدار مقرر کرده دارا شکوه خود با چندی از نامداران
در قول قرار گرفت و در نصف النهار نخست از طرفین بانداختن بان و توپ و تفنگ
نیران جنگ افروخته گشت هوا از ابر دود تیره و چشم عالمیان از کثرت دخان خیره
شد و از صدمت گوش فلک اگنده و زهره شیر دلان پراگنده گردید توپ کوه شکن

شدند در راه فرار پیمودند درین اثنا یکے از خدمتگاران نزدیکی او که ترکش بر میانش مے بست هدف تیر قضا گشته از پا در آمد داراشکوه چون بهره از شجاعت و مردانگی نداشت از مشاهده این حال بیش ازین تاب مقاومت نیاورده بگام ناکامی منعه سپهر شکوه راه فرار پیش گرفت و منهیان اقبال در طرفة العین این مژده فرح افزا بعرض حضرت خدیو آفاق رسانیدند و مبشران بخت و دولت نوید نصرت و فیروزی بگوش خیراندیشان انداختند صدای کوس فتح و فیروزی باوج آسمان رسید و مژده مبارک باد از زبان اولیای دولت برآمد هنوز تیغ بهادران فیروزی منش از خون اعدا که در اوج جنگ و داده بود در نگ آلود و جراحت مجروحان عرصه وغا بالتیام نیامده که این نمایان فتح از تمدیدات ایزدی بتازگی بمنصه ظهور رسید بیت

تحریر بشد بهم این دو فتح قریب　　چو نصر من الله فتح قریب

حکم مقدس بظهور پیوست که احدی از لشکر منصور تعاقب جماعه مقهور نکنند از عرصه رزمگاه تا اکبرآباد که ده کروه مسافت بود گریختگان لشکر غنیم در هر گام از زخمهای کاری و جراحت‌های سخت و فرط حرارت و غلبه تشنگی فوج فوج جابجا افتاده جان بجان آفرین دادند و اکثرے در شهر رسیده از شهر بند حیات راه عدم پیمودند و بحکمت قادر مطلق درچنین نبرد مرد از ما که امرای ذیشان و راجهای رفیع المکان که هر یک صاحب طبل و علم و مالک خیل و حشم بودند و هزاران هزار از مردم دیگر از طرف مخالف بر خاک هلاک افتادند از لشکر خدیو گیهان غیر از اعظم خان که بعد فتح از غلبه حدت هوا قالب تهی کرد و بیگ المخاطب به سزاوار خان و هادی دادخان و سید دلاورخان دیگرے بکار نیامد و آسیب زخم تیر غیر از بهادرخان و ذوالفقارخان و مرتضی خان و دیندارخان و عزت بیگ محمد صادق و دیگرے از عمده نرسید القصه داراشکوه پس از انهزام از غایت رعب و هراس چون سیماب بے قرار گشته با پسر خود و چندی از نوکران بوقت شام که روز نحست و دولت او را شام ادبار رسیده بود باکبرآباد آمده بمنزل خویش که سعادت و اقبال از آن رخت بر بسته بود درآمد و از فرط خجالت و انفعال در آنجا بروے آشنا و بیگانه بر بست و از کمال شرمساری بملازمت حضرت اعلی نیز نرفت و سه پاس شب در نهایت بیم و هراس در آنجا بسر برد صلابت و مهابت حضرت خدیو جهان آنچنان بر دلش مستولی گشت که از سایه خود می ترسید

زبیدا دیتغ جدائی فگن | سراز تن جدا ماند و تن از کفن
دو شمشیر بر گاه می شد علم | چو مقراض میدوخت تیرش بهم
جدا بازره دست ها سو بسو | چو دامی کریک پارے افتد ورو
شد از تیغ بیداد دریک نفس | بری مرغ ارواح این بند قفس

مرتضی خان و ذوالفقار خان و دیندار خان ترددات مردانه بظهور رسانیده زخمی شدند اگرچه ملازمان رکاب خدیو گیهان چپقلش ہاے بہادرانہ نمودہ داد مردانگی دادند و کارنامہ مبارزت و رزم آزمای برطاق بلند نہادند لیکن راجپوتان جلادت منش مردانگی ہاے عظیم و سپاہ گری غریب بوقوع آوردند چنانچہ راے ستر سال ہادہ و راجہ رام سنگھ راتہور و دیگران بپا یمردی جرات و دلاوری بقول ہمایون نزدیک رسیدہ ترددات رستمانہ نمودہ رہ نوردملک عدم شدند خصوص راجہ رام سنگھ[1] راتہور کہ بہ رونتہ شہود بود و از ہمہ تقدیم نمودہ خود را بفیل سواری مبارک رسانیدہ آثار تہور و جلادت بظہور آوردہ خدیو آفاق تماشاے جرات او مشاہدہ فرمودہ ملازمان رکاب سعادت باز قصد ہلاک او منع نمودند لیکن بہادران عقیدت منش نظر بہ جسارت او ضبط خود نتوانستند کردوان بیباک را بشمشیر ہمت از پا در آوردند بیت

چو پروانہ خود را زند بر چراغ | نمیرد چراغ او بمیرد بداغ

داراشکوہ از مشاہدہ این حال و اطلاع برگشتہ شدن رستم خان و راے ستر سال ہادہ و راجہ رام سنگھ راتہور کہ اعتضاد قوی و استظہار مطلق او بودند متردد گشتہ و از فرط غم کمرش بشکست درین اثناے محمد صالح المخاطب بوزیر خان کہ دیوان او بود و یوسف خان برادر دلیر خان کہ در شجاعت و مردانگی ہمسر دلیر خان بود و سید ناہر بارہہ و اسمٰعیل بیگ و اسحاق بیگ پسران علی مردانخان شربت ہلاک چشیدند و مقارن این حال چند بان متواتر از توپ خانہ رکاب ہمایون نزدیک داراشکوہ رسید مانند دیو رجیم کہ از شہاب ثاقب بیم خورد بردل داراشکوہ ہراس و خوف مستولی گردید و از غایت بیدلی از فیل فرود آمدہ بے سلاح و یراق پا بہ ہنجار اسپ سوار شد ازین حرکت و اضطراب بے ہنگام کہ از داراشکوہ بوقوع آمد لشکریانش دل از دست دادہ پراگندہ و پریشان

---

(۱) راجہ روپ سنگھ راتہور۔ عالمگیر نامہ صفحہ ۱۰۰ منتخب اللباب حصہ دوم صفحہ ۲۶ + ۲۵ ردیکھو

خلعت معظم خان بملازمت رسیده باضافه هزاری ذات و هزار سوار که از اصل و اضافه
چهار هزاری و سه هزار سوار بوده باشد سرافراز شد و روز دیگر امرا سعادت اندوز
شدند دوهم رمضان المبارک ساحت باغ نورمنزل که بباغ دهره مشهور و نزدیک اکبرآباد
واقعه است نزول اجلال فرمودند حضرت اعلی بر حاشیه عرضداشت جواب بخط مبارک
نوشته با یک قبضه شمشیر موسوم بعالمگیر مصحوب فاضل خان میرسامان فرستادند آگاه دلان
هوشیار خرام ازان شمشیر تفاول بر عالمگیری نموده بعرض والا رسانیدند درین وقت نوکران
مراد بخش از عدم ضبط او در اکبرآباد رسیده دست تطاول بمال مردم دراز کردند حسب الحکم
معلی شاهزاده محمد سلطان و نجابت خان خانخانان در شهر رفته ان ستم پیشگان را از مردم آزاری
باز داشته مژده امن و امان و نوید عاطفت و احسان باهل شهر رسانیدند چهاردهم
رمضان المبارک خانجهان خلعت بزرگ آصف خان مرحوم که حضرت اعلی او را با خواهش
داراشکوه مقید کرده بعد دو روز خلاص نموده بودند بملازمت حضرت خدیو آفاق
رسیده مشمول عواطف گردید و درین تاریخ حضرت اعلی بعضی پیغام بزبانی خلیل الله خان
و فاضل خان فرستادند خدیو گیهان جواب پیغام بزبانی فاضل خان فرستاده خلیل الله خان
را در حضور خود داشته مصالح ملکی درمیان آوردند و میر میران خلعت خان مشار الیه نیز
بملازمت رسید و اکثر امرا تعیینه پوسی رسیده مورد الطاف شدند چون شورش
مفسدان چکله متهرا بعرض والا رسید جعفر ولد اله ورديخان را از اصل و اضافه بمنصب
سه هزاری ذات و سه هزار سوار سرافرازی بخشیده برای انتظام مهام چکله مذکور رخصت
فرمودند و هژدهم رمضان المبارک شاهزاده محمد سلطان بموجب امر والا بملازمت حضرت
اعلی رسیده کامیاب سعادت گشت و درون قلعه ارک کسان خود بمحافظت مقرر گردانیده
مردم بادشاهی را برداشت نوزدهم بیگم صاحب آمده ملاقات کردند جعفر خان دیوان اعلی
و دیگر امرایان فوج فوج باستلام عتبه فلک رتبه رسیدند خدیو گیهان بار عام داده فرمودند
که هر کس که برای ملازمت آید منع نکنید و حسب الحکم والا بخشیان عظام و میر توزکان
پایه شناس و یساولان مرتبه دان بموفق درجات مراتب و بر حسب تفاوت مناصب
هرکدام را در مقام ایستاده کرده ملازمت کنانیدند و رای رایان که بحسن کفایت و
کاردانی سردفتر اهل دیوان بود با جمیع متصدیان دیوانی و زمره اهل قلم و ارباب

واز در و دیوار دہشت داشت وپیش ازین درانجا صلاح اقامت ندیده اواخر شب
برامده بجانب شاہجہان اباد روان شد و زوجه خود با بعضے از پردگیان وسپہر شکوہ را
ہمراه گرفت و برخی از جواہر و مرصع الات وپاره اشرفی که دران سراسیمگی واضطراب
دست قدرتش بران رسید ہمراه برداشت دران وقت ہمگی دوازده سوار ہمراہش بودند
چون لشکر او شکسته وانتظام سپاه اوگسسته واکثرے زخمی وبسیاری از شدت
گرما بے تاب بودند ومراکب ودواب وخیمه وپرتال ہرکدام بتاراج رفته بود وہیچکس را
احتمال نبود که باین زودی رو بفرار خواہد نہاد دران شب احدی رفاقت نکرد صباح ان
پاره مردم بقدر مایحتاج سرانجام نموده باو رسیدند و در سه روز پنجہزار سوار ملحق گردید و
بعضے کارخانجات نیز باو پیوست واکثر نوکران قدیم وجدیدش جدا جدا گزیده بدرگاه
خدیو گیہان رسیده بمناصب مناسب سرافراز شدند واکثر خزاین وجواہر مرصع الات
وکارخانجات وفیلان واسپان وسایر اسباب شوکت وتجملش در اکبراباد
ماند **نظم**

زر وسیم دانش بناچار ماند　　چمن بے خس وگنج بے مار ماند
از دولت عاریت تافت رو　　فلک داده خویش بگرفت ازو

خدیو فیروزبخت بعد از فتح ونصرت سپاس بیقیاس بدرگاه خدیو حقیقی بجا اورده بادیہگا
وتوزک تمام بخیمه داراشکوه امده شرف نزول ارزانی داشتند وتا رسیدن
اردوے معلی وافراخته شدن دولتخانه والا درانجا بسر بردند وتفقدات ومراحم بحال
بادشاہزاده محمد مراد بخش مبذول داشته بچرب زبانی ولطف ونوازش مرحم جراحت
ہاے او فرمودند وجراحان واطبا بمعالجه او گماشتند وہمچنین دیگر زخمیان عساکر منصور
را بمرحمت خسروانه مرہم بخشیدند وکشتگان وشہیدان را نوازش فرموده از خاک
برداشتند وبخاک سپردند وجمیع مالک وین نبرد مردانه مصدر ترددات نمایان شده
بودند وارادت وعقیدت انہا بر پیشگاه ضمیر والا جلوه ظہور نموده بود بشرایف عواطف
بادشاہانه نواختند بعد دیگر ازان سه منزل نہضت فرموده در عمارات سموگر بر لب
اب جمنا نزول فرمودند ودرین منزل عرضداشت مشتمل بر صورت حال واعتذار دقوع
صف ارای بخدمت حضرت اعلی ارسال داشتند ودرین مکان محمد امین خان

اتالیق شاهزاده و فاضل خان میر سامان را بملازمت حضرت والا وپرداخت مهات بیوتات و حکیم نصرت خان را که بمزاج اقدس آشنا بود برائے معالجہ بقیہ کوفت بعد عطای سه هزار اشرفی مقرر کردند و ذوالفقار خان را بحراست قلعه اکبر اباد نصب کرده بست و دویم رمضان المبارک از اکبر آباد بعزم شاهجهان آباد نهضت فرمودند

نظم

ظفر از یمین نصرتش از یسار | فلک یاور و اختر و بخت یار
زمین تابع و آسمان پیرو شش | بسان جم و شان کیخسروشش

روز اول ساحت بهادرپور مخیم سرادقات اقبال گشت و درین روز شاهزاده محمد اعظم بملازمت حضرت اعلی رسیده پانصد مهر و چهار هزار روپیه نذر گذرانید حضرت اعلی بدیدار قرة العین خلافت خوشوقت شده در اغوش گرفتند و انواع مهربانی نموده رخصت فرمودند یک روز در ساحت بهادرپور مقام شد از انجا در عمارات گهات سامی نزول واقع گشت و ازان منزل خاندوران را برائے تسخیر قلعه اله اباد که سید قاسم بارهه دارا شکوهے مضبوط داشت و قاسم خان به فوجداری مرادابادکه محال مفسد خیز است و ارادت خان بصوبه داری اوده و شیخ عبدالنبی به فوجداری اتاوه تعین شدند و سلخ ماه رمضان المبارک که ساحت باغ سلیم پور مضرب خیام والا بود بهادر خان را از اصل و اضافه بمنصب چهار هزاری و دو هزار سوار نواخته با جنود نصرت بتعاقب دارا شکوه تعین فرمودند درین منزل فرخنده هلال عید الفطر از افق سعادت طلوع نموده صبح جلوس را نوائے بهجت و شادمانی و لوامع عشرت و کامرانی نورانی ساخت کوس شادی بلند اوازه گشت و طنطنه مبارک بادی بائین همایون تازه گردید درین روز بهجت افروز خانجهان عرف شایسته خان خلف بزرگ اصف خان را بخطاب امیرالامرائے و منصب جلیل القدر هفت هزاری ذات و هفت هزار سوار دو اسپه و انعام محالی که یک کرور دام جمع داشته باشد سرافراز فرمودند و دیگر بندهائے درگاه والا را باضافه مناصب و انعامات نواختند و دلیر خان که از نزد سلیمان شکوه آمده بود بملازمت مقدس سرافراز گشته بمنصب ارجمند پنجهزاری و پنجهزار سوار و عبدالله خان ولد سعید خان

(۱) دو کرور

محاسبات جهه سای عتبه علیه گشت واز مراتب ملک ومال بعرض والا رسانید وبدانچه
مامور گشت بعمل درآورد ودرین تاریخ بست وشش لک روپیه از خزانه عنایت
برادبخش مرحمت گردید پس ازینه مقام ازین باغ مذکور کوچ نموده بفر وشوکت وبخت
واقبال بر فیل سوار شده لوای توجه بر سپهر افراختند وخلایق را از مشاهده خورشید
جمال جهان آرای شهنشاه جهان وبادشاه نوجوان دیده امید روشنای پذیرفت
وجمعیت واسودگی طرح اشنای والفت افگند ساکنان ان شهر چون بیامن الطاف
بیکران ومآثر عدل واحسان والا جان تازه یافته بودند از خورد وبزرگ از هرگوشه
زبان دعا وثنا کشودند وبلسان حال مضمون این مقال ادا نمودند نظم

خدایا ورا مملکت پرورا　　سکندر سریرا جهان داورا
ز آدم بمیراث عالم تراست　　جهان پادشاهی مسلم تراست
همین گوهر سلک آدم توئی　　همین میوه باغ عالم توئی
جهان سر بسر در پناه تو باد　　سر دشمنان خاک راه تو باد

عمارات دارا شکوهی به نزول همایون زینت یافت وجمعی کثیر از امرا باضافه مناصب
سرافراز شدند ازانجمله خلیل الله خان از اصل واضافه بمنصب [illegible] هزاری
وشش هزار سوار وچهار هزار دو اسپه سرافراز گشت ومحمد امین خان بدستور سابق
بخدمت میربخشی گری سربلندی یافت پیش نهاد خاطر [illegible] بود که در ساعت مسعود
احراز دولت ملازمت حضرت اعلی نمایند ودر استرضای خاطر ملکوت [illegible]
بکوشیده عذر وقوع حوادث درمیان آورند وبالکلیه جانبی که حادث شده مرتفع
نمایند ازانجا که حضرت اعلی را کمال توجه بحال خسران مآل داراشکوه بود وبر عنایت
خاطر چشم از صلاح دولت پوشیده در اصلاح وتربیت آن [illegible] بی ثمر
[illegible] نشد نذکر دیوگیهان بملازمت بکوشند [illegible]
[illegible] ملازمت نمودند ودر خلال این حال خبر [illegible]
[illegible] آباد وفراهم آوردن لشکر بقصد جنگ بمسامع والا رسید [illegible]
[illegible] بدانست داراشکوه مصمم نمودند وشاهزاده [illegible]
[illegible] مرحمت فرموده [illegible] استحکام [illegible]

مصلحت نیست کہ اینچنین خیالات فاسد بخاطر راه دہند بہرحال اورا استمالت کردند
دا واز اکبرآباد برآمده عقب لشکر فیروزی اثر می آمد و درکمین فرصت انتظاری بود و
بعد از فتح بر داراشکوه تا حال بملازمت نرسیده بود بخاطر مقدس رسید کہ بہرصورت
ان بیطرز را دستگیر کرده رفع شورش باید نمود بنابرین اندیشہ چہارم ماه شوال کہ روضہ
متہرا مورد سرادقات اقبال بود دران روز مراد بخش بملازمت رسید بحسن تدبیر اورا
دستگیر نموده خلایق را از شورش و فساد رہانیدند و بعد از دو پاس شب اورا بشیخ میر
و دلیر خان سپردند کہ بقلعہ شاہجہان آباد برده محبوس گردانند روز دویم ازین سانحہ راجہ
سجے سنگہ کچھواہہ کہ از رفاقت سلیمان شکوه برخاستہ آمده و کرت سنگہ پسر ش
کہ پس از جنگ داراشکوه بوطن رفتہ بود و رائے رائے سنگہ برادرزاده راجہ
جسونت سنگہ و ابراہیم پسر علی مردان خان کہ بعد از شکست داراشکوه بمقتضائے
نادانی سود از زیان ندانستہ ہمراہی مراد بخش اختیار کرده بودند بسعادت استان
بوس مشرف شدند و دیگر امرائے بادشاہی کہ در سلک رفاقت مراد بخش بودند
بملازمت رسیده خلعت نوازش یافتند و ہمچنین مجموعہ سپاه و لشکر یانش کہ سابق
ولاحق بیست ہزار سوار بود بموجب حکم اقدس اعلی بخشیان عظام جوق جوق و فوج فوج
از نظر والا گذرانیدند ہمگنان بمنصب مناسب سرافرازی یافتند و خدیو گیہان
بعد قطع مسافت در باغ اعزاباد واقعہ شاہجہان آباد رسیدند ✤

در بیان بقیہ ماجرائے احوال داراشکوه

او بعد فرار از اکبرآباد با پنجہزار سوار بتاریخ چہاردہم رمضان المبارک در شاہجہان آباد
رسیده در قلعہ شہر کہنہ کہ بمناسبت خرابی و بے رونقی شایان نزول او بود مانند
چغد بویرانہ فرود آمده بقصد سامان جنگ و سرانجام سپاه اسپان و فیلان و اجناس
و امتعہ سرکار بادشاہی و امرا ہر جا ہر چہ یافت تصرف می نمود و بسلیمان شکوه خلف بزرگ
خود نوشت کہ از پتنہ بمعہ امرائے بادشاہی خود را در شاہجہان آباد برساند و با امرائے صوبجات
و فوجداران اطراف نوشتجات فرستاده نزد خود طلبداشت چون پیشرفت نتوانست
و موسم برشگال رسید بخاطر آورد کہ مبادا از کثرت بارش و وفور گل ولاے راه مسدود

که او نیز از همراهی سلیمان شکوه امده بخطاب سعید خانی و عنایت خسروانی سر افراز گردید
یافت و عبد الله بیگ ولد علی مردان خان و اعتماد خان و دیگر امرائے که رفاقت
سلیمان شکوه گذاشته امده بودند بملازمت مشرف شدند *

دربیان قید گردیدن بادشاهزاده محمد مراد بخش

از انجا که بادشاهان والا اقتدار ظلال حضرت افریدگار هستند لهذا امر جلیل سلطنت و شغل
نبیل خلافت بسان رتبه درگاه الوهیت و مانند درجه بارگاه ربوبیت مقتضی عدم شریک
و انباز و از سهیم و ندیل مستغنی و بے نیاز است **نظم**

بلے آنکس که ظل ذوالجلال است ‎ ‎ ‎ شریکش چون شریک حق محال است

شهنشه فردی باید در اقلیم ‎ ‎ ‎ در یکتا بود در خورد دیهیم

چون کار فرمایان قضا منشور خلافت و جهان داری بنام نامی خدیو گیهان رقم اقبال کشید
و ذات قدسی را در سلطنت و شهریاری تفرد و یکتائے بخشیده ازینجهت از نقص
مشارکت شرکا مبرا میخواهند و مدعیان شرکت اندیش را حرمان نصیب ساخته چمن دولت
و گلشن سلطنت او را از نخل بے ثمر دعوے داران معرا میدارند مصداق این مقال
احوال خسران مال مراد بخش است او از خودسری و بے حوصلگی مدعی و شریک خلافت
بود چتر و تخت و سایر لوازم فرمان روائی با خود داشت چون دید که امر سلطنت بخدیو
افاق قرار گرفته و زمام حل و عقد امور خلافت بکف اقتدار والا در امده عرق حسد بر
پیشانی او حرکت نمود و اغوائے خوش امدگویان و فتنه جویان ضمیمه سودا و غرور
دیگر دید و با وجود فقدان خزانه و وجه تنخواه مواجب سپاه در صدد توفیر لشکر گردید
و بعضے امرائے نا عاقبت اندیش را بانواع استمالت بخود کشیده باضافه مناصب
و خطابها سرافراز ساخت و اسباب شورش و سرکشی سرانجام داده خیالهائے فاسد
بخود راه داد و در هنگام نهضت موکب والا از اکبراباد دهمال ورزیده پیغام کرد که در بدایت
این شورش قرار چنان بود که بعد فتح بر دارا شکوه خزاین و ممالک بالمناصفه بقسمت در اید
اکنون وعده بایفائے باید امد و خدیو گیهان فرمودند که تا حال مهم دارا شکوه باتمام
نرسیده بعد اتمام کاران بموجب قرار داد عمل خواهد امد بالفعل بر سر غنیم باید رفت

برفاقت او در لاهور رسید و خنجر خان فوجدار بهیره و خوشاب فریفته افسون او گشته نیز
امده ملاقات نمود روز بروز مواد شوکت و اقتدار افزون می شد اگر یک چند از نهیب
ورود عساکر منصور مهلت می یافت اغلب که جلوس بر سریر سلطنت می نمود و همواره در اغوای
نوئینان بارگاه والا خفیه نوشتجات می فرستاد و نیز با مرای صوبجات و راجپوتان که
در اوطان بودند خطوط شورش افزا مشتمل بر تحریر سرکشی و مخالفت با خدیو گیهان می نوشت
و به بادشاهزاده سلطان محمد شجاع بحکم ضرورت مصالحه نموده حرف دوستی و التیام
درمیان آورده مکاتیب مواخات اسالیب نوشته او را ترغیب حرکت از
بنگاله و تحلیف لشکرکشی و سپه آرای نموده مقرر ساخته بود که چون خود در پنجاب تهیه
اسباب شورش مینماید او نیز از بنگاله لوای عزیمت تا اله آباد برافرازد و مراتب
مواثیق موکد بایمان درمیان آورد که بعد حصول مدعا ملک و مال بمساوات قسمت نماید
افسون داراشکوه بمحمد شجاع اثر کرد او از بنگاله لشکرکشی نمود چنانچه در جای خود بقلم
خواهد آمد بالجمله داراشکوه اگرچه بحسب ظاهر در سرانجام سامان نبرد میکوشید لیکن دلش
مغلوب رعب و هراس گشته محاربه بعساکر همایون از حوصله طاقت خویش افزون میدانست
و داعیه رفتن بجانب ملتان و قندهار مینمود این معنی را به نزدیکان و محرمان خود برمزوایما
میگفت و مردم بتفرس میدانستند که هرگاه موکب جاه و جلال باین سمت توجه نماید
بی اقدام جرات در پیکار قدم بوادی فرار خواهد نهاد از نیجهت از و بهانگ جدائی میکردند
چنانچه راجه راجروپ به بهانه آنکه بوطن رفته سرانجام سپاه لشکر و استمالت
قلوب زمینداران کوهستان نماید رخصت گشته جدا شد و بنا بر مصلحت پسر خود
وکیل خود را در لاهور گذاشت بعد چند روز پسر او نیز شبی برخاسته رفت و نیز
گورو هررای سجاده نشین بابا نانک که با لشکر کثیر امده بود به بهانه فراهم اوردن لشکر
بدر رفت و همچنین اکثر مردم جدا شدند و داراشکوه انتظار سلیمان شکوه پسر بزرگ خود
داشته در لاهور اقامت میداشت ❊

دربیان ماجرای سلیمان شکوه خلف بزرگ داراشکوه

او بعد هزیمت بادشاهزاده محمد شجاع بموجب طلب داراشکوه از پتنه با راجه جی سنگه

گردد ورسیدن بلاهور که گوشه عافیت است محال شود و مقارن این حال خبر توجه موکب مقدس از اکبراباد بجانب شاهجهان اباد شنید لهذا مغلوب رعب و هراس گشته بست و یکم رمضان از دهلی روانه لاهور شد و بسلیمان شکوه نوشت که اگر تواند ان روے اب جمنا براه بوریه و سهارن پور بجناح استعجال در سهرند رسیده بلاهور ملحق گردد بعد رسیدن در سهرند دست تعدی بر اموال راجه تودرمل متصدی انجا که خود را از دور اندیشی بگوشه کشیده بجانب لکهی جنگل رفته بود دراز کرده قریب بست لک روپیه که در بعضے امکنه از راجه مذکور مدفون بود و مردم نشان دادند برا ورده متصرف گشت و چون بکنار دریاے ستلج رسید از جمیع گذرها کشتیها فراهم اورده بعد عبور ازان دریا کشتی ها را شکست و غرق نموده داؤد خان قریشي را که از سرداران عمده او بود با لشکر دیگر بر گذر تلون گذاشت و چنان بخاطر اورد که چون موسم برشگال است و راهها از گل ولاے مسدود است و از طغیان اب دریا پایاب نایاب و کشتیها مفقود تا انکه موسم برشگال نگذرد و راه صاف و دریا پایاب نگردد توجه رایات والا بسمت لاهور صورت نخواهد بست در عرصه این مدت بلاهور رسیده خزانه بادشاهی که یک کرور روپیه موجود است قورخانه و توپخانه و اسباب تجمل بدست اورده لشکر جمع سازد و امادهٔ پیکار گردد بدین قصد لشکر بر معابر ستلج گذاشته روانه گشت و هفدهم[1] شوال بلاهور رسیده داخل قلعه بادشاهی گردید و در اطراف واکناف ان صوبه مردم را باستمالت نامجات ملاطفت امیز مبنی بر وعدهاے احسان فرستاده سپاه ان مرز بوم را از هرجا و هر قوم و قبیله ترغیب نوکری می کرد و نیز زمینداران و فوجداران ملتان و بهکهر و تهته که مجموع با قطاع او متعلق بود و نیز لشکرهاے پشاور و کابل را که مهابت خان ایالت انجا داشت خلعت فرستاده بجانب خود دعوت می نمود و بر خزانه بادشاهی و قورخانه و توپخانه و دیگر کارخانجات که در لاهور بود دست تصرف دراز نموده بیدریغ بسپاه و لشکر میداد و بر تهیه اسباب کارزار همت می گماشت و در اندک فرصت قریب بست هزار سوار فراهم امد و راجه راجروپ زمیندار نورپور که قبل از صف اراے عساکر والا بموجب فرمان حضرت اعلی از وطن خود روانه اکبراباد شده بود در میان دهلی و سهرند ملحق گردیده

---

(۱) نوزدهم ؟

درمیان دواب وطن داشتند صلاح میدادند که درمیان دواب رفته براه سهارن پور وبوریه به پنجاب باید رفت سلیمان شکوه که از اختلاف مشورت حیران بود این مصلحت را از همه بهتر دانست چون که داراشکوه هم باو نوشته بود که بهر حال ازان طرف گنگ امده براه بوریه خود را به پنجاب رساند ازینجهت زیادتی اموال وکارخانجات و بعضے از پردگیان در قلعه اله اباد گذاشت وسید قاسم بارهه را که از عمده نوکران داراشکوه حکومت وحراست ان قلعه داشت همانجا گذاشته از دریاے گنگ عبور نموده مطے منازل می نمود و در هر منزل نوکران خود و پدرش جدائی نشدند و سلک جمعیت از هم می گسیخت تا انکه به پرگنه ندینه که باقطاع بیگم صاحب تعلق داشت رسیده کروڑے انجا با متعلقانش قید کرده دست تطاول بمال سکنه دراز نموده زیاده از دو لک روپیه بدست اورده و ازین منزل صلابت خان بارهه از و جدا شده روانه درگاه والا گشت چون سلیمان شکوه در هیچ گذر مجال عبور از دریاے گنگ نیافت بهوائی داس دیوان بیوتات را که با مرزبان سری نگر معرفتے داشت نزد او فرستاد و کشتیها براے عبور از اب گنگ ازو استمداد نموده درچاندی اقامت داشت درین اثنا امیر الامرا فدائے خان با جنود فیروزی رسیده محاذی فرود امدند سلیمان شکوه تاب مقاومت نیاورده ومغلوب لشکر هراس ویاس گشته وکوه سری نگر را مامن خود اندیشیده از چاندی کوچ کرده بجانب سری نگر رفت کسان راجه امده او را بکوهستان بردند و راجه خود نیز امده ملاقات نموده اظهار کرد که ولایت من جاے مختصر است گنجایش لشکری که باشما است ندارد و معهذا راه عبور اسپ وفیل و دیگر دواب نیست اگر بودن شما انجا باشد سپاه را مرخص کنند و با اهل وعیال ومعدودے از نوکران بسر برند باقی بیگ بهادر خان که بمرض سخت مریض بود رخصت شده جدا شد وبعد از برامدن کوهستان قالب تهی کرد وسلیمان شکوه کروڑے پرگنه ندینه را که سید بیگناه بود باغواے فتنه سازان از هم گذرانید وبعد هفت هشت روز که مشورت درچاره خود می کرد و برفتن سری نگر بعنوانیکه مرزبان انجا میگفت متفکر بود نوکرانش از بهبود حال او نومید گشته بودند و در کوهستان که راهها باختیار زمیندار بود جدا نمیتوانستند شد همه باتفاق خاطرنشان او می نمودند که رفتن سری نگر بطریقے که مرزبان یعنی راجه میگوید خلاف

و دلیر خان بتعجیل می آمد سه منزل از اله اباد گذشته خبر انهزام دارا شکوه شنید سنگ تفرقه
در سلک جمعیت لشکرش افتاد و مضطرب و سراسیمه شده ثبات و استقلال از دست
داد و راجه جے سنگه را طلبیده مشورت درخواست کرد راجه مصلحت داد که چون لشکر
همراه داری بصوب دهلی شتافته خود را به پدر برسان واگر نتوانی صواب انسب که باله اباد
مراجعت نموده تا رسیدن خبر منفتح درانجا بسر بری چندانکه سلیمان شکوه راجه را تکلیف
رفاقت نمود او از عاقبت اندیشی راضی بهمراهی نگشت و صریح جواب هم نداد و یک منزل
خود امده باز پیش او نرفت سلیمان شکوه روز دویم مقام کرده بدلیر خان کنگاش مصلحت
کرد خان مشار الیه مصلحت داد که باله اباد مراجعت نموده از دریای گنگ گذشته
بشاهجهان پور مسکن افغان رفته درانجا لشکر از قوم افغانان وغیر ذالک فراهم اورده
انچه صلاح وقت خواهد بود بعمل خواهد امد و رفاقت او بشرط تدبیر قبول نمود راجه جیسنگه
بر این معنی اطلاع یافته دلیر خان را که درین صورت محض خانه خرابی او و قبیله او بود
ازین مقدمه باز اورده در عزیمت رسیدن تعبیه خلافت با خود متفق گردانید روز
دیگر که سلیمان شکوه بموجب قرار داد بسمت اله اباد کوچ کرد دلیر خان عذر کرده
با راجه در همان منزل مقام کرد و همچنین دیگر بندهای بادشاهی و نیز جمعی از نوکران
جدیدی او و پدرش که در اثنای این مهم نوکر شده بودند ترک همراهی کردند سلطان
سلیمان شکوه از وقوع این حال متحیر شده خواست که با جمعی که همراه مانده بودند متوجه
بسمت دهلی بشود باقی بیگ المخاطب به بهادر خان که از نوکران عمده دارا شکوه و اتالیق
او و سردار لشکر بود رفتن بسمت دهلی پسند نکرده معه صلابت خان بارهه که از نمک
پروردهٔ دولت دارا شکوه بود بصوب اله اباد عنان عزیمت بر تافت درین ایام
قریب شش هزار سوار همراه بود هفت روز در اله اباد اقامت داشته هر دم نقش
تدبیر بر لوح خاطر می بست و هر نفس بنای عزیمت بر صواب دید هر کس می گذاشت
هر طایفه مصلحتی می اندیشیدند و هر فرقه تدبیری می نمودند رای جمعی بران گشت که
در اله اباد رحل اقامت انداخته اطراف حدود و پتنه در ضبط باید اورد و برخی صلاح
میدادند که در پتنه رفته با محمد شجاع طرح صلح و الفت باید انداخت و باتفاق یکدیگر
هنگامه شورش گرم باید ساخت و صلابت بارهه که عمدهای دارا شکوه بود بود

مسنودش رونق پذیرد و به تعظیم او امر الهی لوائے عزت و عظمت برافرازد و بجواهر
مفاخره والای معالی ممالک را بیاراید و از انجا که بوارق این بجا هر ولوامع این محاسن از
اغاز طلوع صبح ولادت از پیشانی نورانی ان مشمول عواطف یزدانی واضح ولایح بود
لاجرم کارکنان اسمانی باقتضاے حکمت ربانی پیوسته ابواب حصول امال و امانی
برروے روزگار فرخنده اثار می کشودند واسباب جمعیت کامرانی و تمهید موجبات خلافت
وجهانبانی میمنون بخت هوا خواه بود و تخت چشم براه روزگار دیده امید بر شاهراه
نهاده انتظار می برد چنانچه در ترصد وصول این عید دل افروز روزمی شمرد روز
مبارک جمعه غره ذی قعده سال هزار و شصت و هفت هجری مطابق یازدهم امرداد
الهی در عمارت دل نشین باغ اعزاباد مصرع

کم هیچ روز همچو بخت مدام خورم باد

کارپردازان اختصاص سلطنت بساط نشاط گستردہ جشنی والا و مجلسی دل کشا ترتیب
دادند و ابواب عیش وطرب برروے عالمیان کشادند نظم

جهان مجلس اراے از سر گرفت | زمین رانگین دار در زر گرفت
چو گل عالمی از عیش وطرب | فراهم نمی آید از خنده لب

بعد از انقضاے پاسی از دو گهری نوبت و دو پل شهنشاه کام بخش با بخت بیدار
و دل هوشیار بر تخت سلطنت و سریر جهانبانی جلوس اجلالی فرموده پایه افزاے
اورنگ والا شدند نظم

ز والا گهر اورنگ شاهنشهی | شرف داشت از فرظل الهی
شهنشاه شد زینت افزای تخت | وطن کرد اقبال در پاے تخت
چهار پایه اوتخت اختر گرفت | با فلاک خود را برابر گرفت

صداے نقاره نشاط دیده دوز اسے گوش طرب نواز هوش گوش و دو نغمه سرایان جز غاست
و اهنگ زمزمه تهنیت و گلبانگ ثنا و خنا زمین مفل بهشت مشاکل بلند امرا
رفیع القدر و ذیشان اخلاص نهاد تسلیمات مبارکباد بجا اورده در خور رتبه و منزلت
دران فرخنده مفل بر اطراف سریر گردون مصیر صف کشیدند و او اورنگ والا پایه
اسمان ساپه از جلوس مقدس سعادت پذیرکشت و تاج هفت کرکی از فرق فرقدان

آئین حزم و احتیاط است چون لشکر منصور باینطرف گنگ عبور نمیتوانند کرد
بالفعل اینطرف احدی را راه نیست از راهی که آمده ایم بسمت اله آباد مراجعت نمائیم
و از جانب سید قاسم بارهه قلعه دار اله آباد خط گذرانیده بودند که محمد شجاع از بنگاله آمده
قصد اله آباد دارد شما هم برگشته باله آباد بیائید درینصورت سلیمان شکوه فسخ عزیمت
سری نگر نموده از زمیندار آنجا عذر خواست و برخی از جواهر مرصع آلات باو داده براهی
که آمده بود بسمت اله آباد برگشت و باز در پرگنه نگینه رسید مردمانش که بجهت صلاح
کار خود این مشورت داده بودند فرصت یافته اکثرے جدا شدند همگی بمقصد سوار
با او ماندند انها نیز در فکر جدا شدن بودند سلیمان شکوه از برآمدن کوهستان پشیمان شده
دانست که باین نمط که صورت حال لشکر چنین است باله آباد نمیتواند رسید بالضروره
از انطرف باز عزم سری نگر کرده از نگینه معاودت نموده راهی گشت قاسم خان که تازه
باله آباد رسیده بود بقصد دستگیر کردنش در نگینه آمده پیش از رسیدنش سلیمان شکوه
کوچ نموده افتان و خیزان بپاے کوه سری نگر رسید و درین رودار و تمامی همراهانش جدائی
گزیدند و زوجه و چندی از پردگیان و خلاصه جواهر و مرصع آلات و اشرفی دران سراسیمگی همراه
او رسید و کسان راجه آمده او را در سری نگر بردند.

دربیان جلوس حضرت خدیو جهان بر اورنگ خلافت و جهانبانی

چون حکمت کامله حضرت آفریدگار دانای نهان و آشکار اقتضاے آن مینماید که در هر مدتی
که حال روزگار باختلال گراید و مزاج زمانه از منهج اعتدال انحراف یابد بنابر تجدید نظام کارخانه
عالم کون و فساد و زینت پذیری این دیر کهن بنیاد افسر خلافت و فرمان روائی بر فرق
بختیاری گذارد و زمام اختیار سلطنت و جهان کشائی بقبضه اقتدار جهانداری سپارد
تا ملک و ملت در ظل رافتش از خلل و نقصان ایمن گردد و سپاه و رعیت در پناه سایه
عاطفتش مطمئن باشد قدم بر سریر دولت باین نیت گذارد که احکام شریعت بر کرسی
نشاند و خلعت فرمان روائی باین قصد پوشد که برهنگان وادی احتیاج را تشریف
عطا و احسان پوشاند مجلس دانش و بینش خریدار متاع هنر و قدردان جوهر هنرمندان
باشد هم کشور صورت بیامن فیض جودش معمور شود و هم دار الملک معنی از وجود

دربیان نهضت موکب مقدس بدفع داراشکوه بجانب ولایت پنجاب

چون خاطر جهان کشائے از جشن مسرت اندوز جلوس والا بر اورنگ جهانبانی و انتظام مهام ممالک و امور سپاه و رعیت و تعیین افواج بر سر سلیمان شکوه انفراغ حاصل نموده عزیمت توجه رایات ظفر آیات بجانب پنجاب بجهت دفع فتنه داراشکوه مصمم گردید و تا فیروز خان باب منانی تدبیر مینمود تا آنکه موسم برشکال بود و از کثرت آب و وفور گل و لائے عبور عساکر جهان کشائے متعسر بل متعذر و بر تقدیر طے مسالک و قطع مراحل گذشتن از آب ستلج دریا از فقدان کشتی و عدم پایاب و با وجود ممانعت و مدافعت غنیم در تصور و خیال همگنان نمیگنجید و قطع نظر ازین مراتب چون موکب والا درین سال تعب و محنت کمان کشیده و مسافتهائے بعیده پیموده بودند بے آنکه روزی چند تمکن و اقامت واقع شود و سپاه منصوره از رنج سفر و یساق براسایند این یورش بغایت صعوبت داشت و اکثر عمدها نیز درین موسم تجویز حرکت نمیکردند نظم

نبد زین اسپان لشکر هنوز	عرقناک و اسپان لاغر هنوز
نیاسوده از بار خسته تنی	نرسته هم از سنج ره توسنی

آنحضرت بپاسے ظاهر بینان و کنکاش عاقبت گزینان متعوذ نداشته قلیم سرخ غیب از تاریخ اعزا بود هشتم ذی قعد مطابق هفدهم امرداد قریب بصبح کوکب فیروزی افزا فیض آسمانی و حمل در و دو الطاف ربانی است پاسے عزیمت در رکاب دولت گذاشته بجانب پنجاب نهضت فرمودند درین روز جعفر خان از اصل و اضافه بمنصب شش هزاری و شش هزار سوار دو اسپه و صوبه داری مالوه سر افرازی یافت و از پیشگاه خلافت رخصت شدند تا بر خان خلعت بزرگ او عنایت تقاره ممتاز شد محمد میرزا بمنظر بر ایشان همراه پدر دستوری یافت چون خدیو عالم بعد قطع منازل بکرنال رسیدند بسبب کوفت اسب و غلاب انعام همراه بسمت تعین متوجه شد که از راه بالا که گل و لائے کم نشان میداد قطع مراحل شود در منزل آنجه عرضداشت بهادر خان که بتعاقب داراشکوه تعیین شده بود و بهر گذر تلونڈی که بر کنار دریائے ستلج و برو بروے لشکر مخالف قیام داشت حقیقت عبور لشکر منصور از دریائے مذکور بعرض مقدس

و بهادر خان بعد از کوچ از کنار دریا روانه شده بودند راجه جی سنگه و دیگر امرا بتمام
برهنمونی گشته از آنجا بدفع شورش دارا شکوه پیشتر روانه شدند

در بیان فرار دارا شکوه از لاهور بجانب ملتان بعجلت تمام

چون خبر گذشتن خلیل الله خان و بهادر خان با لشکر منصور با سانی و سهولت تمام از دریای
ستلج بدارا شکوه رسید با دیگران لشکر خود که از گذر تلون برخاسته بودند نوشت که در
سلطان پور توقف کنند و داؤد خان را تعیین نمود که بر دریای بیاه رفته اقامت ورزند
اگر صلاح باشد از دریا گذشته بلشکری که در سلطان پور است یکجا شده بجلادت به
مدافعه عساکر منصور پردازند داؤد خان در گویندوال رسیده بحسب صلاح لشکر از
سلطان پور پیش خود طلب داشته و دانست که مقابله جنود فیروزی از اندازه طاقت
افزون است حقیقت حال را بدارا شکوه نوشت بنابران دارا شکوه لشکر کثیره و توپخانه
فراوان همراه سپهر شکوه داده در گویندوال فرستاد که گذرهای دریای بیاه
بمضبوط نماید چون خبر قرب عساکر فیروزی و نزول رایات عالیات در روپر بدارا شکوه
رسید در لاهور تاب اقامت نیاورده رو بوادی فرار نهاد و جمیع ذخایر و خزاین
لاهور را که اشرفی زر و روپیه و طلا و نقره غیر مسکوک که مجموع هفده یا ده و یک لک روپیه
بوده باشد با نفایس امتعه و اجناس کارخانجات پادشاهی که همراه داشت [illegible]
و اکثر توپخانه و سایر اسباب توپخانه بر کشتیها و دواب بار کرده به بیست و دویم
ذی قعده با چهارده هزار سوار از لاهور روانه ملتان گردید و سپهر شکوه را که بگویندوال بود
نزد خود طلب داشت و نیز بداؤد خان نوشته که چند روز در گویندوال بوده کشتیهای آنجا را سوخته
و غرق کرده برخاسته بیاید چون این خبر بخلیل الله خان و راجه جی سنگه رسید
خبر فوت فرصت مقصد و حقیقت حال بدرگاه معلی عرضداشت نمودند و جمعی را برسبیل تعجیل
بگویندوال فرستادند که تا رسیدن جیوش فیروزی کشتیها از اطراف و نواحی و
اماکن با استعانت آب که از تغلب ایشان را جای سالم مانده باشد بهم رسانند و ظاهر خان
و نوری بیگ و امام قلی و غیره را بلاهور فرستادند که آنچه از اموال دارا شکوه در آنجا باقی
مانده باشد بدست آورند و نگاهبانی شهر لاهور که از حاکم خالیست و استمالت سکنه

رسید تفصیل این اجمال آنست که چون داود خان که باستحکام گذر تلونڈی اهتمام داشت
بموجب طلب دارا شکوه روانه لاهور شد بهادر خان بدلالت زمینداران یک دو پهر که
بسمت بالای آب واقع است رفته بیست و پنج منزل کشتی که همراه همراه داشت
آماده گردید یکپاس شب مانده قریب هشتصد کس از همراهان خود بانطرف گذرانیده آن
بهادران از کشتیها فرود آمده و توپخانه که همراه داشتند پیش رو کرده بجانب مخالفان
بیغفلت منتقل که از طرف دارا شکوه در آنجا بودند روانه شدند آن گروه تاب ثبات
نیاورده رهگرای وادی فرار گشتند و این نهنگان دریای شهامت بجای مخالفان
رفته فرود آمدند و آن مقهوران در تلونڈی رسیده بمخذولان دیگر اطلاع دادند آنها را نیز
قرار اقامت نماند و از گذر مذکور برخاسته روانه سلطان پور شدند و دیگران نیز از
جا بجا برخاسته مجموع در سلطان پور فراهم آمده صورت حال بدارا شکوه نوشتند و
خلیل الله خان که نزدیک سرای راجه رایان منزل داشت یکپاس شب گذشته
خبر عبور بهادر خان از دریا شنیده بلا فرصت کوچ کرده هفدهم ذی قعده صبح پهر سیوم
به بهادر خان ملحق گردید و باتفاق یکدیگر لشکر از آب گذرانیدند همدرین ایام خبر در آمدن
سلیمان شکوه بکوه سری نگر بموقف عرض والا رسید و شیخ میر و دلیر خان که برای انسداد
طرق او تعیین شده بودند بدرگاه والا رسیدند لهذا فرمان عالیشان بنام امیر الامرا صادر
گشت که از همانجا از آب دریای گنگ برخاسته به اکبرآباد و بملازمت شاهزاده
محمد سلطان برسد و بندگان خدیو زمان بعد قطع مراحل بیست و پنجم ذی قعده در ساحت
رود پر بر کنار دریای ستلج نزول اجلال فرمودند درین منزل مهاراجه جسونت سنگه
که بعد از واقعه جنگ اوجین بوطن رفته بود بصدارت راجه جی سنگه آمده جبین نیاز
بر زمین عبودیت سوده پانصد اشرفی و هزار روپیه بر سبیل نذر گذرانیده مورد عنایت
بالا گشت و خلعت خاصه و یک زنجیر فیل مع زین بکل زربفت و ساز نقره با [illegible] خنجر
مرصع بکرم دوام التفات مرحمت گشت و بعد از دو سه روز رخصت فرمودند که تا
بمعاودت رایات عالیات بدار الخلافه شاهجهان آباد اقامت ورزند و مهاراجه جی سنگه
و دلیر خان در عقب [illegible] خان از حضور بدار الخلافه رخصت شدند که تکمیل [illegible]
و بهادر خان [illegible] متوجه [illegible] شوند و [illegible] منزل بمنزل [illegible]

بیست و پنجم مخیم سرادقات اجلال گشت درین منزل از عرضداشت خلیل الله خان و
دیگر امرا بعرض اقدس رسید که داراشکوه با چهارده هزار سوار و توپخانه بسیار و
سامان پیکار بملتان رسیده اراده آن دارد که درانجا اقامت ورزیده آماده مجادله گردد
بنابرین بیست و پنجم مقرر گشت که بطریق ایلغار متوجه ملتان شوند ازین منزل شاهزاده
محمد اعظم و محمد امین خان میر بخشی و اعتقاد خان و رایان متصدی معاملات دیوانی و بعضی
کارخانجات را بلاهور فرستاده خیمه مختصرے برکاب گرفته بیست و ششم ذی حجه از بیست و پنجی
ایلغار فرمودند و راجه جی سنگه از لاهور آمده ملازمت نموده رخصت وطن یافت و
فدائی خان بموجب حکم از نزد خلیل الله خان بدرگاه والا رسیده بفوجداری اوده
گورکهپور و اصل و اضافه بمنصب چهار هزاری ذات و چهار هزار سوار سرافرازی
یافته رخصت گشت بیست و نهم ذی حجه ساحت موضع [illegible] مضرب خیام اقبال
گردید درین منزل بمسامع اجلال رسید که داراشکوه باستماع خبر توجه موکب والا در
ملتان ثبات نورزیده بیست و پنجم ذی حجه بعد هشت مقام بیست و دو لک روپیه از
خزانه ملتان بدست آورده بسمت بهکر فرار نمود و اکثر نوکرانش همراهی اختیار نکرده مفارقت
گزیدند و حاجی خان بلوچ با جمعی بر سر کشتیهاے خزانه رسیده خواست که سدراه
شود با کسان داراشکوه او را [illegible] زد و داد آخر الامر از عهده ممانعت نتوانست
برآمد بعد معروض این کیفیت [illegible] موقوف گردید حکم والا صادر شد
که صف شکن خان میر آتش بتعاقب شتافته داراشکوه [illegible] عمده الملک [illegible]
اوزبکان و غیر آن که مجموع شش هزار سوار بوده باشد بهمراهی خان مذکور مقرر گشت
و بیست هزار اشرفی بجهت تنخواه سپاه مرحمت گردید و فرمان عالیشان بنام خلیل الله خان
صادر گشت که تا رسیدن موکب والا در ملتان توقف نماید هفتم محرم سنه ۱۰۶۹ کناره دریاے
بیاه [illegible] سه کروهی ملتان مضرب خیام والا گردید خلیل الله خان و
بهادر خان و سایر امرا که پیشتر رفته بودند بزمین بوس والا مشرف
شدند و شیخ موسی گیلانی که از طرف داراشکوه حکومت ملتان داشت و سید
عزت خان که از نوکران عمده داراشکوه بود هم باستلام عتبه خلافت سربلندی یافتند
و سید عزت خان بعطاے خلعت و منصب سه هزاری ذات و پانصد سوار سرافراز

انجا نمایند ششم ذی الحجه طاهر خان و دیگران داخل لاهور شدند و خلیل الله خان و راجه جی سنگه
با دیگر امرا دهم ماه مذکور که روز عید اضحی بود در ظاهر لاهور رسیده خیمه زدند و نوکران
داراشکوه که از مفارقت او [illegible] بودند آمده ملحق شدند و فرمان عالیشان صادر شد که امرای
مذکور داخل لاهور نشده و توقف ننموده بتعاقب داراشکوه شتابند و او را هیچ جا مجال درنگ
ندهند خلیل الله خان و راجه جی سنگه یازدهم ذی الحجه کوچ کرده و راه چهره انطرف لاهور
منزل کردند و برای انتظام لشکر یکروز مقام کرده روانه پیشتر شدند

دربیان نهضت موکب مقدس بجانب ملتان بتعاقب داراشکوه

بعد نزول موکب عالی در ساحت روپر چند روز دران مکان اتفاق اقامت افتاد و جشن
عید اضحی همانجا مسرت بخش خاطر اقدس گشت شانزدهم ذی الحجه از دریا عبور فرموده
منزل بمنزل قطع راه نمودند و بوسیله عرضداشت خلیل الله خان و راجه جی سنگه
در اثنای راه راجه راجروپ که از داراشکوه منحرف شده بوطن خود رفته بود بعتبه
خلافت رسیده سعادت اندوز ملازمت گشت و بعطای خلعت و از اصل و اضافه
سه هزاری و پانصدی ذات و سه هزار و پانصد سوار سرافرازی یافته به تهانه داری
چاندی سرحد ولایت سری نگر متعین گشت که بضبط و بند و بست بیرون کوهستان و
انسداد راه بها مان سلیمان شکوه و در آمدن مردم نزد او بپردازند و درین ایام [illegible] خان
برادر بزرگ بهادر خان که بفوجداری سهارن پور و میان دواب قیام داشت ادراک ملازمت
اقدس سعادت اندوز گشته رخصت شد که نزد خلیل الله خان رفته بتعاقب داراشکوه بپردازد
و محمد امین بیگ ولد علی مردان خان بخطاب [illegible] سرافرازی یافته داخل فوج حضور
گردید و جمعی کثیر از نوکران داراشکوه [illegible] صادق [illegible] و [illegible]
[illegible] و بمناصب سرافراز شدند و خنجر خان [illegible] از رفاقت داراشکوه مفارقت
نموده بملازمت اشرف رسیده بفوجداری کوهستان پنجاب متعین گردید [illegible]
بعد قطع مراحل بیست و دوم ذی الحجه [illegible] دریای [illegible] نزول اقبال [illegible]
[illegible] جسر [illegible] از دریا عبور کرده بیست و چهارم [illegible]

بر دروازه ہتیه پول قلعه مبارک لمحه سواری توقف فرمودند قلعه را بنظر احتیاط ملاحظه نموده
عنان اقبال منعطف ساختند و در مسجد جامع وزیر خان که در اثنائے راه واقع است
فرود آمده نماز ظهر با جماعت گذرانیده نزدیک سه پاس در ساحت باغ فیض بخش المشهور
بشالامار نزول فرمودند درین منزل خلیل الله خان بصوبه داری لاهور و یک کرور دام انعام
سرافراز شد و میر میران خلف او که خطاب میر خانی یافته بود بفوجداری کوهستان
پنجاب مقرر گشت و بجهت نظم و نسق مهمات صوبه پنجاب و رفاهیت و آسودگی سپاه
که در سفر تعب کشیده بودند در روزے چند مقام شد حاجی بقا که از جانب بادشاهزاده
محمد شجاع تهنیت نامه آورده بود بعطائے خلعت و انعام سرافراز گشته رخصت انصراف
یافت چون از نوشته صف شکن خان که بتعاقب داراشکوه متعین بود حقیقت کار طلبی
قورچی بیگ و امام قلی آغر بعرض والا رسید اولین را بخطاب ترکتاز خانی و دومین را بخطاب
اغر خانی سرافراز فرمودند و قباد خان از کومکیان شمشیر بصوبه داری تهته از اصل و اضافه
بمنصب چهار هزاری و سه هزار سوار سرافراز گردید سلخ محرم الحرام از باغ فیض بخش
بصوب شاهجهان آباد نهضت شد پنجم صفر از دریائے بیاه براه جسر عبور فرمودند بعد
قطع مراحل در سهرند رسیده در عمارات باغ نواحی سهرند نزول اقبال واقع شد و پیشکش
راجه تودرمل از نظر گذشت و درجه پذیرائے یافت شانزدهم عرصه تهانیسر مضرب خیام
اقبال گشت و شیخ عبد الکریم از تغیر راجه تودرمل به تنظیم مهمات چکله سهرند مقرر شد بیست و
چهارم صفر ساحت باغ اعز آباد از نزول اشرف حضوری و طراوت یافت مهاراجه جسونت سنگه
که بموجب حکم اقدس در شاهجهان آباد اقامت داشت و دیگر بندهائے سعادت ملازمت
دریافتند چهارم ربیع الاول مطابق نهم آذر چون ساعت داخل شدن در دولتخانه قلعه مبارک
نیک بود شهنشاه جهان نخست بشکارگاه توجه نموده نشاط اندوز شکار شدند بعد از مراجعت
قریب دو پاس از شب گذشته بباغ سهرندی که مابین شهر و باغ اعز آباد واقع است
نزول سعادت نموده ساعتے باستراحت گذرانیدند در آخر روز با بخت فیروز و
اقبال عدو سوز چون خورشید جهانتاب و بدر عالم افروز که بر اوج سپهر بر آید بر فیل کوه شکوه
بدیع منظر که تخت زرین بر پشت آن نصب گردیده بود سوار دولت شده لوائے
عزیمت بصوب مصر اقبال بر افراختند نقارهائے نشاط و شادی بنوازش در آمد

گشت اگرچه صف‌شکن خان با شش هزار سوار به تعاقب داراشکوه سابقاً تعین شده بود
لیکن درینولا بنابر مزید احتیاط شیخ میر را معه دلیرخان و دیگر امرا که مجموع نه هزار سپاهی
بوده باشد خنجر خاصه معه علاقه مروارید و یک لک روپیه انعام مرحمت فرموده تعین نمودند که
باتفاق صف‌شکن خان داراشکوه را از ممالک محروسه برآورند نهم محرم الحرام بزیارت روضه
منوره فیض آگین عارف صمدانی قطب ربانی شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی قدس الله سره العزیز
تشریف برده استمداد همت و استفاضه انوار توجه نمودند و بوقت آمدن و رفتن دامن دامن طلا
جیب مراد مساکین برآمودند دران ایام فرمان والاشان بنام شاه‌نوازخان که تا این زمان در
قلعه برهانپور محبوس بود صادر فرموده از اصل و اضافه بمنصب شش هزاری ذات و
شش هزار سوار ازانجمله پنجهزار سوار دو اسپه سه اسپه سرافراز فرموده بصوبه‌داری گجرات که تا حال
بتصرف نوکران مرادبخش بود تعین کردند و لشکرخان را از صوبه کشمیر تغیر کرده بصوبه‌داری
ملتان نواختند.

در بیان معاودت موکب مقدس از ملتان بجانب شاهجهان آباد بدفع شورش محمد شجاع

در زمان بودن نواحی ملتان از روی نوشتجات واقعه‌نگاران بعرض اقدس رسید که
محمد شجاع باغوای داراشکوه اندیشهای باطل بخود راه داده از بنگاله با لشکر [illegible]
و اسباب پیکار سامان کرده بعزم مجادله روانه شده از آنجهت حضرت خلیفه الهی [illegible]
قاهره بتعاقب داراشکوه بجانب بهکر تعین کرده روز دهم محرم سنه ۱۰۶۹ از ظاهر بلده ملتان
بسمت شاهجهان آباد نهضت فرمودند همگی پنج منزل در نزدیکی ملتان اتفاق اقامت [illegible]

درین تاریخ حاجی خان بلوچ که از عمده زمینداران ملتان بود باستلام عتبه مقدس
فایز گشت و بعنایت خلعت و فیل و اسپ سرافراز شده [illegible]
جابجا بعد قطع مراحل بیست و چهارم محرم در ساحت [illegible]
فرمودند [illegible] سعادت اندوز [illegible]
[illegible] شده [illegible]

صوبه دار لاهور بار سال خلاع و مهابت خان صوبه دار کابل باضافه هزاری بمنصب
شش هزاری و پنج هزار سوار ازانجمله سه هزار و پانصد سوار دو اسپه بلند پایگی یافت
و اسلام خان باضافه دو هزار سوار بمنصب پنجهزاری و پنجهزار سوار سرافراز گشته بخدمت
بادشاهزاده محمد سلطان مرخص گشت و بهادر خان باضافه هزاری ذات و هزار سوار بمنصب
پنجهزاری و چهار هزار سوار مباهی گشت چون آن روز بفرخی و مبارکی بانجام رسید شب هنگام
آتشبازی که باشاره والا ان روی آب جمنا محاذی درشن مبارک آلات وادوات
ترتیب داده بودند مسرت افروز خواطر نظارگیان و فروغ افزای بزم عشرت
گشت شب دیگر چراغانی که هم دران روی آب در کمال خوبی سرانجام یافته بود
بهجت بخش تماشاییان گردید تا سه روز بساط نشاط این جشن والا ممهد بود دوازدهم
بسیر باغ صاحب آباد که در وسط شهر شاهجهان اباد بیگم صاحب طراوت و نظارت
داده اند فرمودند روز دوم بزیارت روضه منوره حضرت جنت آشیانی همایون بادشا
کشتی سوار تشریف برده فاتحه خوانده پنجهزار روپیه بمجاوران مرحمت کرده بطواف مزار
فایض الانوار حضرت شیخ نظام الدین اولیا تبرک جسته هزار روپیه بمستحقان و مجاوران
عنایت فرمودند وازانجا بروضه قدسیه شیخ قطب الدین کاکی قدس الله سره که هفت کروهی شاهجهان اباد
واقع است توجه نموده و رسم زیارت بجا آورده و استمداد همت نموده دو هزار روپیه نذر گذرانیدند وازانجا
معاودت نموده داخل دولتخانه والا شدند سابقا بشاهزاده محمد سلطان فرمان عالیشان
صادر شده بود که امیر الامرا که به اله اباد گذاشته با توپخانه و لشکر بمدافعه محمد شجاع
که نزدیک اله اباد رسیده روانه شود درینولا بعرض والا رسید که شاهزاده هفتم
ربیع الاول از اکبراباد روانه اله اباد گردید رعد انداز خان را به قلعه داری اکبراباد
تعیین فرموده فرمان والاشان بنام ذوالفقار خان صادر گشت که قلعه حواله رعد
انداز خان نماید و یک کرور روپیه بعضی از اشرفی از خزانه عامره
گرفته معه توپخانه روانه اله آباد شود و به بادشاهزاده محمد سلطان ملحق گردد و بسیاری
از منصبداران مشهور شجاع همراهی او تعیین شدند ٭

وعزیو طبل و کوس و کرنا و نفیر طنطنہ شوکت و غلغلہ حشمت در گوش روزگار پیچید و گیتی خدیو همعنان نصرت و ظفر از میان بازار شهر عبور فرمودند چون وقت نماز عصر رسیده بود بمسجد جامع پرتو نزول افگنده نماز بجماعت ادا کرده از انجا سوار شده دو نیم گهری روز مانده قلعه مبارک از فر نزول اشرف سرکوب حصار افلاک و شرافت بخش مرکز خاک گشت *

دربیان جشن وزن حضرت خدیو گیهان خداوند جهان

درین ایام فرخنده فرجام که سال چهلم از عمر گرامی صورت انجام یافته آغاز سال چهل و یکم بحساب شمسی بمبارکی و فرخندگی گردیده جشن وزن بائین مقرر و برسم معهود صورت انعقاد یافت هفتم ربیع الاول مطابق دوازدهم اذر ماه الهی ۱۰۶۹ سنه بزمی والا و جشنی دلکشا ترتیب یافته در ایوان گردون اساس غسل خانه والا اوایل روز که ساعت میمنت قرین و میزان فلک را چشم بر زمین بود کفه ترازو از گوهر عنصر مقدس گران بار قدر و شرف گشت وان پیکر دولت و هیکل اقبال را که از فرط بزرگی و عظمت با گوهر جهانها پاک و جواهر و خزاین افلاک نتوان سنجید بمقتضای رسم و عادت بزر و سیم و سایر اشیای معهود سنجیدند بعد از ادای این جشن دولت قرین خاقان زمان و زمین چون آفتاب از برج میزان برآمده سریر آرای دولت و کامرانی شدند و دران خجسته روز بندهای عتبه خلافت بمواهب و مکارم ارجمند بافزایش مناصب و عطایای خلاع و شمشیر و خنجر و اسپ و فیل و نقاره و علم و انعام نقود و خطابهای لایقه نوازش یافتند نجابت خان که بنا بر صدور تقصیری عظیم بتغیر منصب و جاگیر و عزل از رتبه شوکت و اعتبار و سلب خطاب خانخانی و سپه سالاری مورد بی عنایتی گشته مدتی از دولت بار و سعادت کورنش محروم بود درینولا بوساطت پادشاهزادگان محمد معظم رقم عفو بر جریمه جرایمش کشیده رخصت کورنش ارزانی یافت و داود خان که در صوبه بهکر از دارا شکوه جدا شده در حصار مسکن خود رسیده بود با ستان بوس سرفرازشده بمنصب چهار هزاری و سه هزار سوار کامیاب عنایت گشت و امیر الامرا که در سفر اکبر اباد دو دا جسینگه که در وطن بود و جعفر خان صوبه دار مالوه و خلیل الله خان

که قلاع بمحمد شجاع بسپارند ملاقی شده مکالید قلعهٔ مذکور داد و همچنین حسینه عبد الجلیل
بارهه حصار چنادهگده حواله کرد و سید قاسم قلعه دار اله اباد بمحمد شجاع نوشت که هرگاه
باینصوب بیایند بموجب امر داراشکوه قلعه را تسلیم مینمایم سنوح این مقدمات
باعث رسوخ عزم محمد شجاع گردید خدیو زمان باستماع این حرکات ادبیرانه ستند
که پرده از روی کار او کشیده ایذاء این ناهنجاری او ناکرده انگاشته بموعظت آگه
بکمه مرقوم فرمودند که شاید سرمایهٔ غنوده گردیده انکده ناصواب خود باز اید
باوجود اینهمه مراتب از روی ناعاقبت اندیشی قدم جرات از حد خود بیرون نهاده
بجدود بنارس نزدیک رسیده قصد اله اباد بجمعه درین اخبار ربیع الاول جامید
بنابران هفدهم ربیع الاول مطابق بست و سوم اذرماه الهی هنگام روز با بخت
فیروز از قلعهٔ مبارک بر فیل ظفر پیکر سوار دولت شده محمد سلطان جنود اسمانی
رایت عزیمت بر افراختند قلعه داری دار الخلافه شاهجهان اباد و محافظت
مراد بخش بدستور سابق بسید امیر خان تفویض یافت و راه سورون مقرر کرده
بعد قطع مراحل سوم ربیع الثانی نواحی قصبهٔ سورون مخیم خیام جاه و جلال گشت
از انجا منزل پیش رفتند سی صحیفه مبنی بر مراتب وعظ و نصیحت درباب مصالحه و مدارا
بمحمد شجاع نوشتند که تا ممکن باشد کار بستیزه نکشد چون خبر نزدیک رسیدن محمد شجاع
روز بروز میرسید و یقین انجامید که ان شوریده دماغ سودای سلطنت در سر
دارد پنجم ماه مذکور از سورون نهضت فرمودند بعد قطع دو سه مرحله بوضوح پیوست
که محمد شجاع بعد برامدن از پتنه چون به بنارس رسید از ظلم پرستی و بیدادی بحکم
ان بلده دست تعدی کشاده از هنود و مسلمین بقهر و عنف قریب سه لک روپیه
گرفت متصدیان او اضعاف مبلغ ازمیان برده انواع فرض بر دم رسانیدند و
از انجا هفتم ربیع الثانی باله اباد رسید و سید قاسم قلعه دار انجا از قلعه فرود امده ملاقی
شد محمد شجاع ان را بدستور سابق باو گذاشت نه روز در اله اباد توقف کرده بجانب
اکبراباد روانه شد القصه چهاردهم ربیع الثانی خدیو افاق در مکن پور نزول اقبال
فرموده بروضهٔ قدسیه حضرت سید بدیع الدین قدس سره که بزبان عوام
بشاه مدار دشاه مدار مشهور هستند تشریف برده مراسم زیارت بجا اوردند

در بیان ماجرای احوال بادشاهزاده محمد شجاع و توجه موکب والا بدفع او

او همیشه با حضرت خدیو گیهان لاف موافقت و مصادقت و دم یکجهتی و موالفت
میزد و بوسایل رسل و رسایل اظهار این معنی نموده عهود صفوت و آئین اخوت مستحکم میکرد
و خدیو عالم نیز بمقتضای مهر اندیشی و یگانگی در رواج کار و رونق حال او کوشیده
در صدد امانت و رعایت بودند و از قضیه شکستی که او را از سلیمان شکوه روداده بود
خاطر اقدس ملالت اندود بود میخواستند که جبر این انکسار فرموده مجدد اساس دولت
او را استحکام بخشند ازینجهت بعد انهزام داراشکوه از نواحی اکبرآباد نزول
عساکر منصور در باغ نور منزل از حضرت اعلی بمبالغه تمام مونگیر را با صوبه بهار که همیشه
محمد شجاع آرزوی آن داشت و میسر نمی شد ضمیمه ولایت بنگاله باقطاع او مقرر
کرده فرمان حضرت اعلی و ملاطفت نامه متضمن تفویض ولایات مذکوره مصحوب محمد میرک
گرزبردار فرستادند و ضمیمه مضمون ملاطفت نامه نموده بودند که بالفعل بآن ولایت متصرف
شود و بعد اتمام کار داراشکوه چون رایات عالیات بمستقر خلافت معاودت کنند
مطالب و مدعیاتی که داشته باشد اظهار نماید در حصول آن کوشش بکار خواهد رفت
محمد شجاع از رسیدن محمد میرک و ظهور این عطیه مسرور شده در پیراهن نگنجید تهنیت نامه
مشتمل بر مراسم مبارکباد مصحوب محمد بقا بجناب والا ارسال داشت و خود از اکبرنگر
که حاکم نشین بنگاله است در پتنه آمد چون عقل معامله دان نداشت و سود از زیان
نمیدانست بعد تصرف بر صوبه بهار و استماع توجه رایات جهانگشا بسمت پنجاب
بتعاقب داراشکوه و تصور این معنی که اتمام این مهم بزودی متصور نیست و خالی بودن
تختگاه از موکب جلال و اغوای کوتاه اندیشان واقعه طلب در طمع افتاد و در
اواسط سفر که رایات اقبال به پنجاب بود فرصت یافته بجانب اله آباد روانه گردید
بعد رسیدن به نواحی قلعه رهتاس رام سنگه نوکر داراشکوه که حراست آن قلعه
داشت باشاره داراشکوه که بعد فرار از اکبرآباد بجمیع قلعه داران سمت اله آباد نوشته

فرمودند که فیل مرکوب او در جنب فیل خاصه بوده باشد و سرداری میمنه قول مبارک
بجوهر شهامت محمد امین خان خلف معظم خان دکار فرمای میسره بحسن شجاعت
مرتضی خان تفویض یافت و سیف خان بیجاپوری و اکثر دکهنیان بقراولی مقرر شدند
خواص خان و سردار خان و جمعی دیگر بچنداولی قرار یافتند و فیلان فلک شکوه خصم
افگن دشمن ربا با اسلح و یراق شکوه اسمانی یافته برق افگنان چابک دست و
تفنگچیان موشگاف بر پشته پشت انها جا گرفتند و در هر فوج چندی ازان
عربده جویان با توپ خانه جداگانه معین گشتند دران روز از کثرت سپاه و جوش
لشکر اثار شور محشر هویدا بود و از غبار سم ستوران و فر مواکب منصور چهره اسمان
در گرد زمین ناپیدا لشکری اراسته و رنگین چون سبزه و سپاهی توگویی از زمین میجوشید و جیش
پرجوش و طیش مانند امواج بحر مواج از شورش کین میخروشید و زمین با همه تحمل و
سخت جانی از حمل گرانی این خیل انبوه ستوه بود و از بسیاری فیلان اهن جوش فلک
شکوه سراسر صحرا کوه مینمود نظم

زمانی شور محشر عرضه می کرد   زمین از چرخ وسعت قرض میکرد
چنان از جوش لشکر قحط جا بود   که نقش سایه بر دوش هوا بود
اگر سیلاب باریدی چو باران   بماندی بر ستان نیزه داران

القصه قریب نود هزار سوار که کم وقتی در ظل رایت سلاطین نامدار فراهم امده باشد
مهیای پیکار و اماده بگیر و دار گردید و در همین روز محمد شجاع نیز بترتیب و تسویه افواج
خویش پرداخت و خود باله وردیخان و عبدالرحمن ولد نذر محمد خان در قول جا گرفت و
بلند اختر پسر او با سید قاسم بارهه قلعه دار اله اباد و پسر اله وردیخان هراول و زین الدین
پسر بزرگ در برنغار و حسن خویشگی را هراول او کرد و مکرم خان صفوی و امرای دیگر در
جرنغار مقرر ساخت و شیخ شریف را با فوجی در طرح انتظام داد و اسفندیار معموری را
التمش و ابو المعالی میر اتش و میر علاول دیوان خود را به چنداولی و سید قلی اوزبک را
بقراولی گماشت بالجمله بعد انقضای چهار گهری از روز مذکور خدیو افاق سوار دولت
شده بکمال اهستگی و ارام مسافتی که با لشکرگاه غنیم بود بگام نصرت انگام می پیمود و پیش
از ان در گذشته بفاصله نیم کروه از عساکر مخالف صف آرای کردند محمد شجاع آمده

همچنین هم ظاهر قصبه کوره مضرب سرادق نصرت شد شاهزاده محمد سلطان که در آنجا بود بملازمت اشرف شرف گشت و نیز معظم خان که بموجب فرمان عالی شان از دکن روانه شده بود درین منزل بملازمت سعادت اندوز گردید و از رسیدن او بوقت حسن اخلاص وکارطلبی او بظهور پیوست *

دربیان شرح شوخی مهاراجه جسونت سنگه در جنگ حضرت خدیوگیهان بمحمد شجاع و رایت فتح برافراختن و فرار محمد شجاع از معرکه کارزار

در دهم شهر ربیع الثانی مطابق بست و سویم دی ماه الهی ۱۰۶۹ شنبه عزم صف آرائے جزم گردید بموجب حکم والا توپخانه رعد نهیب برق نشان برابر غنیم برده صاعقه بار و آتش فشان شدند نهنگان شیراگن و یلان دشمن شکن تن بزیب چلته و جوشن پیراستند فوج فوج مانند موج از پے هم برخاستند و یل سالاران جند دولت و امیر توزکان بهرام صولت بترتیب و تسویه عساکر پرداخته صفوف قتال آراستند شاهزاده محمد سلطان و خانعالم با امرائے دیگر هراول و ذوالفقار خان با توپ خانه و اکثر برقندازان و امرائے والاشان بهراولی شاهزاده قرار یافت و مهاراجه جسونت سنگه با راجپوتان برقعار مقرر گشت و اسلام خان با امرائے نامدار بهراولی جا انتظام یافت و سرداری فوج جرنغار بشاهزاده محمد اعظم نامزد شد و خاندوران و امرائے دیگر بهراولی این فوج عظیم و سرگردگی التمش بحسن جرات و کوشش بهادر خان تفویض یافت و در دست راست موکب مقدس داؤد خان با جمعی از دلیران معین گشت و راجه سجان سنگه و سید فیروز خان و حسن علی خان و دیگر نوئینان والاجاه در دست چپ طرح ثابت قدم شدند و قلب لشکر منصور بفر شوکت مقدس معلی که پرتو انوار عظمت الهی است قوت گرفت شاهزاده محمد اعظم را بدستور معارک دیگر بهمراهی سعادت همراهی نموده با خود در حوضه فیل خاصه جا دادند و معظم خان را در فیل دیگر جا داده

همت کشیده از دولت مرافقت باز ماند چون این سانحه بمسامع اجلال حضرت شهنشاه گیهان
ستان رسید از آنجا که ذات قدسی معدن تحمل و وقار و در شداید مهالک بنیان کوه محکم است ازین
واقعه اصلا از جا نرفتند و تزلزل در استقلال راه ندادند و از سراپرده اقبال بیرون خرامیده
بر تخت روان سوار ایستادند و بخواص امرا که در رکاب سعادت حاضر بودند خطاب فرمودند که در
رفتن این ضلالت کیش عین مصلحت دولت گردید عنقریب بپاداش کردار خواهد رسید و
اسلام خان را که هراول برنغار بود بجای او سردار کردند و دیگر بار صفوف نصرت آراستند
چون هندوی تیره روزگار شب رو بفرار نهاد و خسرو گردون مهر بقصد جهان کشائی ترکش
زرین بر میان بست شهنشاه فلک بارگاه بدستور روز پیشین بعزم تنبیه مخالف جنگ
بر فیل کوه هیکل سوار شدند اگرچه لشکری یکدیگر بودند برکاب سعادت [illegible] بسبب این سانحه
متفرق شده لیکن [illegible] و همت والا رفیق حال فرخنده مآل بود و از آن طرف محمد شجاع نیز
صفوف [illegible] را تغییر داده مجموع لشکر خود را یک صف کرده و در عقب توپخانه بازداشت
پنجگهری از روز گذشته نخست از طرفین جنگ توپ و بان و تفنگ بمیان آمد میدان
جدال اشتعال یافت و هنگامه برق اندازی و رعد و گدازی گرم شد [illegible]
و [illegible] خصم فگن آثار قیامت آشکار و رنگ جان دشمن فگار گردید توپ [illegible]
[illegible] معرکه [illegible] تفنگ [illegible]
پشت [illegible] برق [illegible] تیغ [illegible] آتش ریز
[illegible] دشمن سوز [illegible] زمین شعله خیز و آسمان [illegible] گردید نظم

شد از برق کین گرم بازار جنگ — خروشید بانگ اژدهای تفنگ
زبس آتش کینها در گرفت — عرق بر بدن رنگ اخگر گرفت

در آن حال توپی از توپخانه همایون بفیل مرکوب زین الدین پسر محمد شجاع رسید یکپای
فیل و یکپای شخصی که در عقب نشسته بود [illegible] زین الدین پسر محمد شجاع از آن فیل پیاده
بر فیل دیگر سوار شد رفته رفته کار جنگ از توپ و تفنگ درگذشته بناوک خدنگ
[illegible] بهادران پیکار جوی بهادران شهامت [illegible] هر دو سو دست کوشش و کشش از
آستین جرأت برآورده بمقابله و ستیزه پرداختند و باتش غیرت هنگامه کارزار گرم ساختند از
کثرت بارش تیر کمان [illegible] عرصه کارزار [illegible] از مبارزان و دلیران [illegible] شیر [illegible]

قدم جرأت از جای خود پیش نگذاشت پاره توپخانه پیش فرستاده روبروی
جنود والا توپ و تفنگ سر دادند ازین طرف نیز توپخانه شعله افروز حرب
و پیکار گشت و تا شب از طرفین اژدهای آتش فشان بان و نهنگ خون آشام از
توپ و تفنگ سر کشیدند چون شب در رسید صف محاربه در هم پیچیده در لشکر والا
منادی شد که عساکر ظفر قرین بهمان ترتیب که صف بسته بودند از اسپان فرود آمده با جوشن
و سلاح تمام شب را پاس دارند و سرداران هر یک در پیش فوج خود مورچل بسته از غدر
و کید اعدا غافل نباشند و خدیو گیتی بعد از فراغ لوازم حزم و احتیاط از فیل
فرود آمده بدولتخانه مختصری نزول اجلال فرمودند و بعد ادای نماز مغرب و عشا
استدعای نصرت و فیروزی از حضرت صمدیت نموده با بخت بیدار و دل هوشیار
بر بستر راحت تکیه زدند در اواخر شب مهاراجه جسونت سنگه که ظاهر سر بر خط بندگی
و دولتخواهی نهاده اظهار دولتخواهی مینمود و در باطن از خبث سریرت خویش مخالف و
نا ایمن تا نیز نیست بعزم شورش انگیزی از معرکه کارزار فرار نموده شبا شب کسان نزد محمد شجاع
فرستاده و او را از داعیه فاسد خود اطلاع داده و بتمامی لشکر خود و راجپوتان که در بنگاه
بادشاهی بودند رو گردان شده عنان ادبار برتافت و بار دوی شاهزاده محمد سلطان
که بر سر راه بود مردمش دست جسارت بغارت گشودند و هرچه توانستند تاراج نمودند
و بعد از آن بلشکرگاه والا رسیده دست اندازیهای عظیم کردند و در راه هرچه و هر کس بچنگ
آمد دست خوش تاراج و پامال راجپوتان گشت از نهضت شورش و انقلاب بنگاه اردوی
معلی که بفاصله دو کروه بود راه یافته مردم بهم بر آمدند و خبرهای موحش آشوب آمیز
شایع شد مفسدان فتنه جو هرزه کاران از دو سر یغما برداشته دست جرأت
بخزانه و کارخانجات و دواب بادشاهی و امتعه و اموال امرا و سپاهی دراز کردند و
بجرأت و شورش افزایی پرداختند نزدیک بصبح این خبر بلشکر رسید و باعث بیرنگی
جنود فیروزی گشته سلک جمعیت از انتظام افتاد و بسیاری از مردم پست فطرت
بگمان حملهای خبرگیری بنگاه اندوه سراسیمگی و اضطراب بعسکر والا شتافتند
و بدین تقریب فوج از عرصه کارزار رفتند و جمعی کوته نظر بیش طرف مخالف رجحان داشته
شبا شب بلشکر محمد شجاع پیوستند و فریقی بد دلان نا عاقبت اندیش پاسے

افشرده بشاهزاده محمد سلطان و ذو الفقار خان که هراول بودند پیغام کردند که شما به جمعیت
خاطر و دل قوی در برابر غنیم بوده سر رشته کوشش و پایداری از کف ندهید این جسارت
کیشان محال اندیش را دفع کرده بکومک شما رسیده می شود و بعد ازان به نیروی همت
خسروی روی فیل مبارک بجانب دست راست گردانیدند و به مدافعه مخالفان توجه
نمودند و در خلال این حال فیلی که اسلام خان بران سوار بود بصدمه بان رم کرده برافواج
انطرف تاخت اکثر مردم ان سمت از جا رفته توفیق ثبات نیافتند درین اثنا خدیو عالم
رسیدند جنود فیروزی قول قوی دل شده قدم استقلال فشردند و بیمن دلیری و دلاوری
ان حضرت مجاهدان بهرام صولت مساعی جمیله بکار برده با اعدای تیره بخت اویختند
و بکششهای دلیرانه سلک جمعیت انها از هم گسیختند درین دار و گیر شیخ [illegible] که
هراول بلند اختر بود با اکثر مردم کشته شد و دیگران زخمی شدند بلند اختر از مشاهده
اینحال برگشته خود را بمحمد شجاع رسانید خدیو فیروز بخت چون خورشید جهانتاب که بیک
تیغ کشیدن ساحت میدان سپهر را از هجوم نجوم پردازد و مانند صبا که بیک وزیدن
صحن چمن را از خس و خاشاک پاک سازد بیک توجه عرصه برنغار از غبار تسلط و استیلای
مخالفان پرداختند بعد دفع ان متهوران قرین عظمت و جلال متوجه پیش شده لوای
همت بدفع محمد شجاع برافراختند قدمی چند نرفته بودند که بکم خان صفوی و عبد الرحمن ولد
نذر محمد خان و منوچهر پسر اسد وردی خان از لشکر محمد شجاع جدا شده روی ارادت بلشکر
ظفر اثر اورده باحراز ملازمت چهره مباهات برافروختند هم درین اثنا مبشر اقبال مژده
نصرت رسانید و خبر فرار محمد شجاع سامعه افروز اولیای دولت گشت از گلشن عنایت
ازلی باد بهار مسرت و خوشدلی بر غنچه خاطر بندهای عقیدت مند وزید و گل فتح و فیروزی
از نهال امید شگفت همای دولت بال سعادت کشود و شهباز حشمت اوج گرفت
زمانه تهنیت و دستکامی داد سپهر بشارت کامرانی فرستاد دهان تیر از خنده لبریز
نشاط گشت تیغ را زنگ غم از دل زدوده شد کمان ابروی ناز بالا کشید سنان قدر
عنای برافراخت نقاره شادیانه و نشاط بر پشت فیلان و اسپان بنوازش
در آمد تا بنوای دلکشای بهجت و کامرانی بلند گردید و از صدای کوس کرنای
و خروش نفیر طنطنه عظمت و جلال بگوش گردون رسید بالجمله باوجود تفرقه لشکر و همه هم

خوردگی افواج ظفر اثر در ظهور انواع نفاق منافقان(۱) واقعه طلب وچندین فتور وچشم زخم
عظیم محض بیمن تائید ربانی وحسن ثبات قدم ونیروی همت خاقانی چنین فتح نمایان که طراز
فتوحات آسمانی وعنوان مآثر کامرانی تواند بود نصیب اولیای دولت گردید شجاع رمیده
بخت بهزاران خسران وناکامی وخذلان وبدسرانجامی با پسران خود والله وردی خان راه فرار
پیش گرفت وارد و وبنگاه واکثر اسباب تجمل او بتاراج افواج ظفر پناه رفت وتمام توپخانه
وبیشتر فیلان بندگی ونامی ویک صد وچهارده توپ بقید ضبط در آمد خدیو جهان بعد چنین فتح
عظیم که فی الحقیقت بی همت سپاه ولشکر ومشارکت کوشش خدمتگزاران دست
داد روی نیاز بدرگاه کارساز نصرت بخش نهاده سپاس مواهب نامتناهی الهی بجا آوردند
وباجنود مسعود از لشکرگاه غنیم که نزدیک تالاب موضع کهجوه بود گذشته منزل آرای اقبال
شدند وجمعی از عساکر نصرت مآل بپا ملکی شاهزاده محمد سلطان بتعاقب شجاع تعیین نموده
حکم فرمودند که بهر اسم تکامشی پرداخته هیچ جا او را مجال اقامت ودرنگ ندهند
وتا اقصای بنگاله ساحت ولایات شرقی از خار وجودش پاک سازند بعجالت آیات عقد
مروارید که بپوشش اقدس پذیرای سعادت بوده باد وپته که بر کتف مبارک بود بخشند
بشاهزاده مرحمت شد شاهزاده بهمان ساعت پیشتر رفته منزل گزید تا بیست وششم
ماه در آن منزل مقام شد ومعظم خان که بعد رهائی از قید تا امروز بمنصب سربلند شده
بود بمنصب والای هفت هزاری وهفت هزار سوار وانعام ده لک روپیه نقد و
عطای خلعت خاص وفیل خاصه با ساز نقره وجل زربفت وسپر وشمشیر مرصع
مشمول مراحم گوناگون گردید ودیگر بندهای درگاه باضافه مناصب وعطای فیل
ومنصب وخلعت خاص وخدمتگاران حضور مقدس بانعام سی هزار روپیه سرافرازی
یافتند درین وقت راجه جی سنگه از وطن آمده پانصد مهر ویک هزار روپیه نذر گذرانیده
غبار آستان خلافت صندل ناصیه دولت خود ساخت بیست وهفتم از نواحی
کهجوه کوچ کرده بساحل دریای گنگ به نزول اقدس نور پذیر فرمودند تا سلخ این
ماه در آن مکان اتفاق اقامت افتاد معظم خان وذو الفقار خان واسلام خان
وداود خان وفدائی خان وکنور رام سنگه وراجه اندرمن وراو بهاو سنگه هاده ودا

(۱) منافقان

حضور پرنور گردانید چون شکن‌خان بعد رسیدن در سکھر یک روز مقام کرده پیشتر روانه
شد از تقریر زمینداران ظاهر گشت که از بست و پنج کروهی سکھر راهی بجانب قندهار
جدا می‌شود و داراشکوه میخواهست که روانه قندهار شود نوکرانش همراهی نکردند و نه جدا او
نیز راضی نگشت ناچار عنان عزیمت بجانب تهته انعطاف نمود از آنجهت شکن‌خان بجلدی
از آنجا روانه شد و صف‌شکن‌خان بعد از بند و بست بهکر و مقرر کردن اغرخان عوض
امام قلی بفوجداری آنجا و فوج علی بیگ را بفوجداری سکھر پنجم صفر از بهکر روانه شده
دوازدهم سیزده کروهی سیوستان رسید و نوشته محمد صالح ترخان فوجدار قلعه
سیوستان بخان مشار الیه رسید که داراشکوه پنج کروهی قلعه رسیده شما خود را
زود رسانید که کشتیهای خزانه و اموال و اسباب او که عقب می‌آید بر کنار
دریا حایل قلعه شوند لهذا خان مومی الیه هزار سوار برق انداز با [illegible] شتربان و [illegible]
بیلداران مختصر مستعد کرده و یک قلعه جایی که عرض دریا کمتر بوده باشد بر کنار
مورچال بنا زنند و توپها نصب ساخته بانداران و توپ اندازان را جابجا نشاندند
و خود بسرعت کوچ کرده سه کروهی محاذی لشکرگاه داراشکوه نزول نمود و چون
کشتیهای غنیم بود بمحمد صالح نوشت که از آنطرف کشتیها بفرستد و خود از قلعه
برآمده توپ و تفنگ اندازد درین اثنا خبر رسید که داراشکوه مقام کرده [illegible]
[illegible] وغیره موقوف [illegible] داراشکوه کوچ کرد و کشتیها [illegible]
مخالفان از خبر رسیدن صف‌شکن‌خان کشتی ها [illegible] میانه ساختند صف
شکن‌خان توپخانه بادشاهی را که برکنار دریا نصب شده بود سر داد لیکن از جهت
مسافت بعید کارگر نشد و کشتیها بی ممانعت از طرف قلعه عبور نمود محمد صالح توفیق
خدمت گذاری نیافت اگر محمد صالح سد راه می‌شد داراشکوه را عبور ازین جا
مشکل می‌بود چون عنقریب شکن‌خان نیز میرسید اغلب که داراشکوه گرفتار میگردید
لیکن از آنجا که برآمد هر کار در وقتی معین و حصول هر مطلب باز بسته بزمانی
مقرر است از محمد صالح کوتاهی بوقوع آمد القصه چون داراشکوه بد عاقبت
کشتی عافیت ازان گرداب خوف و موج خیز بساحل نجات رسانید از گریوه [illegible]
که محل بیم و مکان هلاکت بود عبور نموده در تهته رسید ازین طرف دریا صف‌شکن‌خان

فہرست اغلاطے چند کہ در حین انطباع سرزدہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۵	۱۲	سورہس	شورش
۱۶	۲۱	خواہش	خراہش
۴۵	۱۷	بہ د	برد
۴۶	۴	داوان	فراوان
۵۷	۱۰	بجی کرد	نمی کرد
۵۹	۱	جانور	حالور
۶۱	۷	بجدوم	مخدوم
۷۰	۴	ہرگوبیند	ہرگوبند
۷۸	۱۷	کردارد	کم دارد
۹۸	۷	ساعت	ساحت
۹۸	۱۸	بر	بہ
۱۰۲	۱۳	نمی گردد	می گردد
۱۱۳	۱۸	نہجنگ	نہجنگ
۱۷۰	۲۲	میتخزید	میغزید
۱۷۱	۱۵	واز	دار
۱۹۸	۲۵	بیایک	ایبک
۲۰۸	۲۰	کووان	کور وان

وانان طرف دریا شیخ میر و دلیر خان نیز در تهته رسیدند و داراشکوه از خبر رسیدن
ایشان در تهته نتوانست اقامت ورزید بست و نهم صفر از دریا عبور نموده بسمت
گجرات روانه شد صف شکن خان بر دریا پل بسته هفتم ربیع الاول ازانطرف رفته
منزل [illegible] درین حال فرمان عالیشان بنام شیخ میر و دلیر خان وارد گشت
که ترک تعاقب داراشکوه نموده روانه حضور شوند جمیع امرا باهم مشورت کردند که درین
یورش لشکریان تعب کشیده اند و مرکوب و باربردار اکثری تلف شده و خزانه
[illegible] از یک ماه زیاده موجود نیست و راهی که داراشکوه رفته جول و بیابان بی آب و
آبادانی است درین صورت ازینجا معاودت نموده روانه حضور باید شد ازین جهت از
همانجا عنان عزیمت برتافتند و زبانی جاسوسان شنیدند که داراشکوه هشتم
ربیع الاول [illegible] از تهته بسمت گجرات بکنار جول رسیده چون درین سال بسبب
کمی باران [illegible] بی آب بود و چهار منزل از کمی آب اکثر لشکر داراشکوه و دواب
تلف گردید حقیقت جول رن [illegible] که نوعی شورستان واقع شده که تا چهل کروه بر کنار
دریای شور [illegible] اصلا نیست و بواسطه قرب دریا نوعی خلاب است که دواب
[illegible] شیخ میر و صف شکن خان معاودت کرده [illegible] ربیع الثانی
به بهکر رسیدند و نظم و نسق آن دیار نموده جمعی از عساکر و دواب و آلات توپخانه همراه
[illegible] خان فوجدار بهکر گذاشته هشتم ماه مذکور ازانجا روانه درگاه حضرت والا شدند و
قباد خان بموجب فرمان [illegible] صوبه داری تهته تسلیم ورزید ✦

(۱) هفتم ✦

فہرست اسمائے مردمان و بلاد و قلعجات و آبہا وغیرہ کہ در کتاب خلاصۃ التواریخ مذکور شدہ اند بترتیب حروف ہجا

الف

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۲۵	۸	استحفاف	استعفاف
۲۲۶	۸	پانہ	بہانہ
۲۳۶	۲۴	سونبت	سونیت
۲۶۸	۲۱	ہدو ہزا	بدو ہزار
۲۸۴	۲۵	ترہلہ	نرہلہ
۳۰۱	۱۵	فران	فرمان
۳۱۰	۷	کال	کابل
۳۱۵	۱۱	نموہن	نمودن
۳۲۱	۱۹	پورن کل	پورن مل
۳۳۷	۱۷	ہربانہ	ہریانہ
۳۳۹	۱۴	یلحا	یکجا
۳۴۳	۵	نفیل	انفیل
۳۴۳	۲۰	جسب	بحسب
۳۵۴	۲۱	قلعہ تعمیر	تعمیر قلعہ
۳۶۵	۲۴	کراہ یافتہ	راہ یافتہ
۳۷۹	۱۳	درزمگاہ	دررزمگاہ
۳۹۰	۴	دانش و بیربل	دانش و بیربل
۳۹۴	۱۴	طن	باطن
۳۹۴	۱۴ و ۱۸	محمد حاشم	محمد ہاشم
۴۱۳	۲۴	میرزا جان	میرزا خان
۴۶۲	۱	زو	زرد
۴۸۰	۲۴	شدن	زنان
۵۳۴	۱	بدون	بیرون
۵۳۴	۱	ازدن	ازدل

ب

ب

د

ح

خ

ذ

ر

ز

س

ش

غ

و

ہ

ی

ومدار مهام بر مهابت خان مقرر گشت چون افواج بادشاهی نزدیک بقلعه ماند و رسید
سلطان شاهجهان رستم خان را با افواج خویش مقابل ایشان فرستاد و رستم خان طریق بیوفائی
پیموده [illegible] بمهابت خان رسانید ازین معنی تزلزل جمعیت شاهجهان زیاده تر
[illegible] شده بود [illegible] ماند و بودن خود را صلاح ندیده از آب نربدا گذشته باسیر رسید و دران
[illegible] بجناب شاهجهان حاضر بود ظاهر گشت که بمهابت خان مکاتیب می نویسد
[illegible] با داراب خان پسرش حیدر گردانید و در اسیر بعضی حرم
[illegible] گذاشته به برهان پور آمد و خانخانان که نظربند بود به بهانه صلح و آشتی
از [illegible] رخصت گرفته به مهابت خان پیوست و نیز اکثر مردم جدائی گزیدند
[illegible] ضرور شاهجهان در عین شدت باران از برهان پور روانه شده براه گولکنده
[illegible] چون بطرف اودیسه و بنگاله راهی گردید چند منزل که در حدود گولکنده
[illegible] قطب الملک والی آن ولایت از راه همرهی پیشکش نقد و جنس و غله و میوه
[illegible] فرستاد و شاهزاده سلطان پرویز تعاقب نموده از چند منزل برگشته در برهان پور
رسید چون خبر رفتن شاهجهان بطرف بنگاله معروض اقدس گشت حکم شد که بادشاهزاده
سلطان پرویز و مهابت خان با جمعیت بطرف پتنه بروند و سد راه شاهجهان گردند
و خانخانان را باکبرآباد مقرر نموده خود بدولت متوجه کشمیر شدند و شاهجهان بعد سیر
[illegible] اودیسه و آن حدود باندک جنگ اول قلعه بردوان گرفت و بعد از آن قلعه اکبرنگر
را محاصره نموده جنگ بسیار نمود و ابراهیم خان صوبه دار و عابد خان دیوان و
دیگر بندهای بادشاهی کشته شدند شاهجهان آن قلعه را مسخر نموده متوجه ڈهاکه
گردید و چهل لک روپیه نقد سوای اقمشه و فیل و دیگر اجناس از اموال ابراهیم خان
بضبط درآمد و احمد بیگ خان برادرزاده ابراهیم خان که در ڈهاکه بود بحیله [illegible] بملازمت
شاهجهان رسید تا این مدت داراب خان پسر خانخانان در قید بود درینولا شاهجهان او را
[illegible] داده از قید خلاص کرده صوبه داری بنگاله مرحمت نموده به پتنه رسید
از انجا [illegible] عبدالله خان را بالهآباد [illegible] دریا خان افغان را با وی رخصت کرد عبدالله خان نزد
[illegible] الهآباد را متصرف شد چون زمینداران بنگاله [illegible]
آمده بود [illegible] قرار [illegible] شاهجهان در [illegible]